

॥प्रथमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः॥

इ॒षे त्वो॒र्जे त्वा॑ वा॒यवः॑ स्थोपा॒यवः॑ स्थ दे॒वो वः॑ सवि॒ता प्रा॑र्पयतु श्रेष्ठ॑तमाय॒ कर्म॑ण॒ आ
प्या॑यध्वम॒ग्नि॒या दे॒वभा॑गमूर्ज॑स्वतीः पय॑स्वतीः प्र॒जाव॑तीरनमी॒वा अ॒य॒क्ष्मा मा वः॑ स्तेन॑ ई॒शतु॑
माऽघ॑श॒सो रु॒द्रस्य॑ हे॒तिः परि॑ वो वृणक्तु ध्रु॒वा अ॒स्मिन्गोप॑तौ स्यात ब॒ह्वीर्य॑जमानस्य
प॒शून्पा॑हि॥ (१)

इ॒षे त्रि॑च॒त्वारि॑शत॥१॥

[१]

य॒ज्ञस्य॑ घोष॑दसि॒ प्रत्यु॑ष्ट॒ रक्षः॑ प्रत्यु॑ष्टा अरा॑तयः प्रेय॑मंगाद्विषणा॑ ब॒र्हिर॑च्छ॒ मनु॑ना
कृ॒ता स्व॑धया॒ वित॑ष्टा॒ त आ॑व॒हन्ति॑ क॒वयः॑ पु॒रस्ता॑द्वे॒वेभ्यो॑ जुष्ट॑मिह ब॒र्हिरा॑सदे॒ देवाना॑
परि॑पू॒तम॑सि व॒रुष॑वृद्धमसि॒ देव॑ब॒र्हिर्मा त्वा॑ऽन्व॒ङ्गा ति॑र्यक्प॒र्व ते रा॑ध्यासमाच्छे॒त्ता ते मा
रि॑षं दे॒वब॑र्हिः श॒तव॑ल्शं वि रो॒ह स॒हस्र॑वल्शा॒ (२)

वि व॒य॑ रु॒हेम॑ पृथि॒व्याः सम्पृ॑चः पाहि सु॒स॒म्भृता॑ त्वा स॒म्भ॑रा॒म्यदि॑त्यै रा॒स्ना-
ऽसी॒न्द्रा॒ण्यै स॒न्नह॑नं पू॒षा ते॑ ग्र॒न्थिं ग्र॑श्नातु स ते माऽऽस्था॒दिन्द्र॑स्य त्वा बा॒हुभ्या॑मुद्यच्छे
बृ॒हस्प॑ते॒र्मूर्धा॑ ह॒राम्यु॑र्वन्तरि॒क्षम॑न्विहि दे॒वङ्ग॑मम॑सि॥ (३)

स॒हस्र॑वल्शा अष्टात्रि॑शच्च॥२॥

[२]

शु॒न्ध॑ध्वं दै॒व्याय॑ कर्म॑णे दे॒वय॑ज्यायै मा॒तरि॑श्व॒नो घ॑र्मोऽसि द्यौर॑सि पृथि॒व्यसि॑ वि॒श्वधा॑या
असि॑ पर॒मेण॑ धाम्ना द॒ह॑स्व॒ मा ह्य॑र्वसू॒नां प॒वित्र॑मसि श॒तधा॑रं वसू॒नां प॒वित्र॑मसि
स॒हस्र॑धार॑ हुतः स्तो॒को हु॒तो द्र॒प्सोऽग्र॑यै बृ॒हते॑ नाका॒य स्वाहा॑ द्यावा॑पृथि॒वीभ्या॑ २ सा
वि॒श्वायुः॑ सा वि॒श्वव्य॑चाः सा वि॒श्वक॑र्मा सम्पृ॑च्यध्वमृ॒तावरी॑रू॒र्मिणी॑र्मधु॒मत्त॑मा म॒न्द्रा धन॑स्य
सा॒तये॑ सोम॑न॒ त्वाऽऽत॑न॒च्चीन्द्रा॑य॒ दधि॑ वि॒ष्णो ह॒व्य॑ र॒क्षस्व॑॥ (४)

सोम॑नाष्टौ च॥१॥

[३]

कर्म॑णे वां दे॒वेभ्यः॑ शके॒यं वे॒षाय॑ त्वा प्रत्यु॑ष्ट॒ रक्षः॑ प्रत्यु॑ष्टा अरा॑तयो धूर॑सि धूर्व
धूर्व॑न्तं धूर्व॑ तं योऽस्मान्धूर्व॑ति तं धूर्व॑ यं वयं धूर्वा॑मस्त्वं दे॒वाना॑मसि स॒स्त्रित॑मं पप्रि॑तमं
जुष्ट॑तमं व॒हित॑मं दे॒वहू॑तम॒महू॑तमसि हवि॒र्धानं॑ द॒ह॑स्व॒ मा ह्य॑र्मि॒त्रस्य॑ त्वा चक्षु॑षा प्रेक्षे

मा भेर्मा सं विंक्था मा त्वां (५)

हि॒ःसिषमु॒रु वाता॑य दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒र्वेऽश्वि॑नोर्बा॒हुभ्यां॑ पू॒ष्णो ह॑स्ताभ्याम॒ग्नये॑
जुष्टं॑ निर्व॒पाम्य॒ग्रीषोमो॑भ्यामिदं दे॒वाना॑मिदमु॒ नः सह॑ स्फा॒त्यै त्वा॒ नारा॑त्यै सुव॒र॒भि वि॒ ख्येपं॑
वैश्वान॒रं ज्योति॑र्द॒हन्ता॑न्दुर्या॒द्यावा॑पृथि॒व्यो रु॒र्वन्तरि॑क्षमन्वि॒ह्यदित्या॑स्त्वोप॒स्थे सा॑दया॒म्यग्ने॑
हव्य॑ र॒क्षस्व॥ (६)

मा त्वा प॒द्वत्वारि॑र॒शच्च॥२॥ [४]

दे॒वो वः॑ सवि॒तोत्पु॑नात्वच्छि॒द्रेण॑ प॒वित्रे॑ण वसोः॒ सूर्य॑स्य र॒श्मिभि॑रापो॒ देवी॑रग्रेपुवो
अग्रे॑गुवोऽग्रं॒ इमं॑ य॒ज्ञं न॑यताग्रे॒ यज्ञ॑पतिं धत्त युष्मानिन्द्रोऽवृणीत वृ॒त्रतू॑र्ये॒ यूयमिन्द्र॑मवृणीध्वं
वृ॒त्रतू॑र्ये प्रोक्षिताः स्था॒ग्नये॑ वो जुष्टं प्रोक्षा॒म्यग्रीषोमो॑भ्या र॒शुन्ध॑ध्वं दै॒व्याय॑ कर्मणे देवय॒ज्याया॑
अव॑धूत र॒क्षोऽव॑धूता अरा॒तयो॑ऽदित्या॒स्त्वग॑सि प्रति॒ त्वा (७)

पृथि॒वी वै॑त्त्वधि॒षव॑णमसि वानस्प॒त्यं प्रति॑ त्वाऽदित्या॒स्त्वग्वै॑त्त्वग्रेस्त॒नूर॑सि वा॒चो
वि॒सर्जनं॑ दे॒ववी॑तये त्वा गृह्णाम्यद्रि॒रसि॑ वानस्प॒त्यः स इ॒दं दे॒वेभ्यो॑ हव्य॑ सुश॒र्मि
शमि॑ष्वेष॒मा व॒दोर्ज॑मा वंद द्युमद्व॒दत व॒य र॑ सङ्घातं जैष्म व॒र॒षवृ॑द्धमसि प्रति॒ त्वा व॒र॒षवृ॑द्धं
वेत्तु॑ परा॒पूत र॒क्षः परा॑पूता अरा॒तयो॑ र॒क्षसां॑ भा॒गोऽसि॑ वा॒युर्वो वि॒विन॑क्तु दे॒वो वः॑
सवि॒ता हि॑र॒ण्यपा॑णिः प्रति॒ गृह्णा॑तु॥ (८)

त्वा भा॒ग एका॑दश च॥२॥ [५]

अव॑धूत र॒क्षोऽव॑धूता अरा॒तयो॑ऽदित्या॒स्त्वग॑सि प्रति॒ त्वा पृथि॒वी वै॑त्तु दि॒वः
स्क॑म्भ॒निर्व॑त्तु प्रति॒ त्वाऽदित्या॒स्त्वग्वै॑त्तु धि॒षणा॑ऽसि पर्व॒त्या प्रति॑ त्वा दि॒वः स्क॑म्भ॒निर्व॑त्तु
धि॒षणा॑ऽसि पा॒र्वते॒यी प्रति॑ त्वा पर्व॒तिर्व॑त्तु दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒र्वेऽश्वि॑नोर्बा॒हुभ्यां॑
पू॒ष्णो ह॑स्ताभ्यामधि॒वपामि॑ धान्य॒मसि॑ धि॒नुहि॑ दे॒वान्प्रा॑णाय॒ त्वाऽप॑नाय॒ त्वा व्या॑नाय॒ त्वा
दी॒र्घाम॑नु प्र॒सि॒तिमा॑युषे धां दे॒वो वः॑ सवि॒ता हि॑र॒ण्यपा॑णिः प्रति॒ गृह्णा॑तु॥ (९)

प्रा॒णाय॑ त्वा पञ्च॒दश च॥१॥ [६]

धृष्टि॑रसि ब्रह्मं य॒च्छापा॑ऽग्नेऽग्नि॒मामा॑दं जहि निष्क्र॒व्याद॑ स॒धेधा॑ दै॒वय॑जं वह॒ निर्द॑ग्ध र॒क्षो
नि॒र्दग्धा॑ अरा॒तयो॑ ध्रु॒वम॑सि पृथि॒वीं दृ॒हाऽऽयु॑र्द॒ह प्र॑जां दृ॒ह स॑जा॒तान॑स्मै

यजमानाय पर्यूह धृत्रमस्यन्तरिक्षं द॒ह प्राणं द॒ह हापानं द॒ह सजातान्स्मै यजमानाय
पर्यूह धरुणमसि दिवं द॒ह चक्षुर- (१०)

द॒ह श्रोत्रं द॒ह सजातान्स्मै यजमानाय पर्यूह धर्मांसि दिशो द॒ह योनिं द॒ह
प्रजां द॒ह सजातान्स्मै यजमानाय पर्यूह चित्तं स्थ प्रजाम्स्मै रयिम्स्मै सजातान्स्मै
यजमानाय पर्यूह भृगूणामङ्गिरसां तपसा तप्यध्वं यानि घर्मे कपालान्युपचिन्वन्ति वेधसः।
पूष्णस्तान्यपि ब्रत इन्द्रवायू वि मुञ्चताम्॥ (११)

चक्षुरष्टाचत्वारिंशच्च॥ २॥

[७]

सं वपामि समापो अद्भिरङ्गमत्तु समोषधयो रसेन स॒ रेवतीर्जगतीभिर्मधुमतीर्मधु-
मतीभिः सृज्यध्वमद्भ्यः परि प्रजाताः स्थ समद्भिः पृच्यध्वं जनयत्यै त्वा सं यौम्यग्रयै
त्वाऽग्नीषोमाभ्यां मुखस्य शिरोऽसि घर्मोऽसि विश्वायुरु रू प्रथस्वोरु तं यज्ञपतिः प्रथतां
त्वचं गृहीष्वाऽन्तरित॑ रक्षोऽन्तरिता अरांतयो देवस्त्वा सविता श्रपयतु वर्षष्टे अधि
नाकेऽग्निस्ते तनुवं माऽति धागग्रै हव्यं रक्षस्व सं ब्रह्मणा पृच्यस्वैकताय स्वाहा द्विताय
स्वाहा त्रिताय स्वाहा॥ (१२)

सविता द्वाविंशतिश्च॥ १॥

[८]

आदद इन्द्रस्य बाहुरसि दक्षिणः सहस्रभृष्टिः शततेजा वायुरसि तिग्मतेजाः पृथिवि
देवयजन्योषध्यास्ते मूलं मा हिंसिषमपहतोऽरुः पृथिव्यै व्रजं गच्छ गोस्थानं वर्षतु ते
द्यौर्बधान देव सवितः परमस्यां परावति शतेन पाशैर्योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मस्तमतो
मा मौगपहतोऽरुः पृथिव्यै देवयजन्यै व्रजं (१३)

गच्छ गोस्थानं वर्षतु ते द्यौर्बधान देव सवितः परमस्यां परावति शतेन पाशैर्यो-
ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मस्तमतो मा मौगपहतोऽरुः पृथिव्या अदेवयजनो व्रजं गच्छ
गोस्थानं वर्षतु ते द्यौर्बधान देव सवितः परमस्यां परावति शतेन पाशैर्योऽस्मान्द्वेष्टि यं
च वयं द्विष्मस्तमतो मा (१४)

मौगररुस्ते दिवं मा स्कान् वसवस्त्वा परिगृह्णन्तु गायत्रेण छन्दसा रुद्रास्त्वा
परिगृह्णन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसाऽऽदित्यास्त्वा परिगृह्णन्तु जागतेन छन्दसा देवस्य सवितुः
सवे कर्म कृण्वन्ति वेधसं ऋतमस्यृतसदनमस्यृतश्रीरसि धा असि स्वधा अस्युर्वी चासि

वस्वीं चासि पुरा क्रूरस्य विसृपो विरप्शिन्नुदादायं पृथिवीं जीरदानुर्यामैरयं चन्द्रमसि
स्वधाभिस्तान्धीरांसो अनुदृश्यं यजन्ते॥ (१५)

देवयजन्त्यै ब्रजन्तमतो मा विरप्शिन्नेकादश च॥३॥ [९]

प्रत्युष्टं रक्षः प्रत्युष्टा अरांतयोऽग्नेर्वस्तेजिष्ठेन तेजसा निष्टपामि गोष्ठं मा निर्मृक्षं
वाजिनं त्वा सपत्नसाहं सम्माज्मि वाचं प्राणं चक्षुः श्रोत्रं प्रजां योनिं मा निर्मृक्षं वाजिनीं
त्वा सपत्नसाहीं सम्माज्म्याशासाना सौमनसं प्रजां सौभाग्यं तनूम्। अग्नेरनुव्रता भूत्वा
सन्नह्ये सुकृताय कम्। सुप्रजसंस्त्वा वयं सुपत्नीरुपं (१६)

सेदिम। अग्ने सपत्नदम्भनमदब्धासो अदाभ्यम्। इमं विष्यामि वरुणस्य पाशं यमबन्धीत
सविता सुशेवः। धातुश्च योनौ सुकृतस्य लोके स्योनं मे सह पत्यां करोमि। समायुषा
सम्प्रजया समग्ने वर्चसा पुनः। सम्पत्नी पत्याऽहं गच्छे समात्मा तनुवा मम। महीनां
पयोऽस्योषधीनां रसस्तस्य तेऽक्षीयमाणस्य निर- (१७)

वपामि महीनां पयोऽस्योषधीनां रसोऽदब्धेन त्वा चक्षुषाऽवैक्षे सुप्रजास्त्वाय तेजो-
ऽसि तेजोऽनु प्रेह्यग्निस्ते तेजो मा वि नैदग्नेर्जिह्वाऽसि सुभूर्देवानां धाम्नेधाम्ने देवेभ्यो
यजुषेयजुषे भव शुक्रमसि ज्योतिरसि तेजोऽसि देवो वः सवितोत्पुनात्वच्छिद्रेण पवित्रेण
वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः शुक्रं त्वां शुक्रायां धाम्नेधाम्ने देवेभ्यो यजुषेयजुषे गृह्णामि ज्योतिस्त्वा
ज्योतिष्यर्चिस्त्वाऽर्चिषि धाम्नेधाम्ने देवेभ्यो यजुषेयजुषे गृह्णामि॥ (१८)

उप नो रश्मिभिः शुक्रं पोडश च॥३॥ [१०]

कृष्णोऽस्याखरेष्ठोऽग्र्यं त्वा स्वाहा वेदिरसि बरहिषं त्वा स्वाहा बरहिरसि सुग्न्यस्त्वा
स्वाहा दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वा स्वधा पितृभ्य ऊर्गभव बरहिषद्वा ऊर्जा
पृथिवीं गच्छत विष्णोः स्तूपोऽस्यूर्णान्नदसं त्वा स्तृणामि स्वासस्थं देवेभ्यो गन्धर्वोऽसि
विश्वावंसुर्विश्वस्मादीषतो यजमानस्य परिधिरिड ईडित इन्द्रस्य बाहुरसि (१९)

दक्षिणो यजमानस्य परिधिरिड ईडितो मित्रावरुणौ त्वोत्तरतः परिधत्तां ध्रुवेण
धर्मणा यजमानस्य परिधिरिड ईडितः सूर्यस्त्वा पुरस्तात्पातु कस्याश्चिदभिशस्त्या
वीतिहोत्रं त्वा कवे द्युमन्तं समिधीमह्यग्ने बृहन्तमध्वरे विशो यन्त्रे स्थो वसूनां

रुद्राणामादित्यानां॑ सदसि सीद जुहूरुपभृद्धुवाऽसि घृताची नाम्ना प्रियेण नाम्ना प्रिये
सदसि सीदेता असदन्धसुकृतस्य लोके ता विष्णो पाहि पाहि यज्ञं पाहि यज्ञपतिं पाहि
मां यज्ञनियम्॥ (२०)

बाहुरसि प्रिये सदसि पञ्चदश च॥२॥

[११]

भुवंनमसि वि प्रथस्वाग्ने यष्टरिदं नमः। जुह्वेह्यग्निस्त्वा ह्वयति देवयज्याया उपभृदेहि
देवस्त्वा सविता ह्वयति देवयज्याया अग्नाविष्णू मा वामवं क्रमिषं वि जिहाथां मा मा
सन्ताप्तं लोकं मे लोककृतौ कृणुतं विष्णोः स्थानमसीत इन्द्रो अकृणोद्वीर्याणि समारभ्योर्ध्वो
अध्वरो दिविस्पृशमहुतो यज्ञो यज्ञपतेरिन्द्रावान्त्स्वाहा बृहद्वाः पाहि माऽग्ने दुश्चरितादा
मा सुचरिते भज मुखस्य शिरोऽसि सं ज्योतिषा ज्योतिरङ्गाम्॥ (२१)

अहुत एकविंशतिश्च॥१॥

[१२]

वाजस्य मा प्रसवेनोद्ग्राभेणोदग्रभीत्। अथा सपत्न्या इन्द्रो मे निग्राभेणाधरा अकः।
उद्ग्राभं च निग्राभं च ब्रह्म देवा अवीवृधन्। अथा सपत्नानिन्द्राग्नी मे विषूचीनान्व्यस्यताम्।
वसुभ्यस्त्वा रुद्रेभ्यस्त्वाऽदित्येभ्यस्त्वाऽक्तं रिहाणा वियन्तु वयः। प्रजां योनिं मा
निर्मक्ष्मा प्यायन्तामाप ओषधयो मरुतां पृषतयः स्थ दिवं (२२)

गच्छ ततो नो वृष्टिमेरय। आयुष्या अग्नेऽस्यायुर्मे पाहि चक्षुष्या अग्नेऽसि चक्षुर्मे
पाहि ध्रुवाऽसि यं परिधिं पर्यधत्था अग्ने देव पणिभिर्वीयमाणः। तन्त एतमनु जोषं भरामि
नेदेष त्वदपचेतयाते यज्ञस्य पाथ उप समितं सङ्ज्ञावभागाः स्थेषा बृहन्तः प्रस्तरेष्ठा
बर्हिषदश्च (२३)

देवा इमां वाचमभि विश्वे गृणन्त आसद्यास्मिन्बर्हिषि मादयध्वमग्नेर्वामपन्नगृहस्य
सदसि सादयामि सुम्रायं सुमिनी सुमे मा धत्तं धुरि धुर्यो पातमग्नेऽदब्धायोऽशीततनो
पाहि माऽद्य दिवः पाहि प्रसित्यै पाहि दुरिष्ट्यै पाहि दुरद्विन्यै पाहि दुश्चरितादविषन्नः पितुं
कृणु सुषदा योनिः स्वाहा देवा गातुविदो गातुं वित्वा गातुमित मनसस्पत इमं नो देव
देवेषु यज्ञं स्वाहा वाचि स्वाहा वाते धाः॥ (२४)

दिवश्च वित्वा गातुत्रयोदश च॥३॥

[१३]

उभा वामिन्द्राग्नी आहुवध्या उभा राधंसः सह मादयध्वै। उभा दाताराविषा

रंयीणामुभा वाजस्य सातये हुवे वाम्। अश्रवः हि भूरिदावत्तरा वां वि जामातुरुत
वां घा स्यालात्। अथा सोमस्य प्रयती युवभ्यामिन्द्राग्नी स्तोमं जनयामि नव्यम्। इन्द्राग्नी
नवतिं पुरो दासपत्नीरधूनुतम्। साकमेकैः कर्मणा। शुचिं नु स्तोमं नवजातमद्येन्द्राग्नी
वृत्रहणा जुषेथाम्॥ (२५)

उभा हि वाः सुहवा जोहवीमि ता वाजः सद्य उंशते धेष्ठा। वयमुं त्वा पथस्पते रथं न
वाजसातये। धिये पूषन्नयुज्महि। पथस्पथः परिपति वचस्या कामेन कृतो अभ्यानङ्कम्।
स नो रासच्छुरुधश्चन्द्राग्रा धियं धियः सीषधाति प्र पूषा। क्षेत्रस्य पतिना वयः हितेनैव
जयामसि। गामर्ध्वं पोषयित्वा स नो (२६)

मृडातीदृशैः। क्षेत्रस्य पते मधुमन्तमूर्मि धेनुरिव पयो अस्मासु धुक्वा। मधुश्रुतं घृतमिव
सुपूतमृतस्य नः पतयो मृडयन्तु। अग्रे नयं सुपथा राये अस्मान् विश्वानि देव वयुनानि
विद्वान्। युयोध्यस्मञ्जुहुराणमेनो भूर्यिष्ठान्ते नम उक्तिं विधेम। आ देवानामपि पन्थामगन्म
यच्छक्रवाम् तदनु प्रवोदुम्। अग्निर्विद्वान्स यजात् (२७)

सेदु होता सो अध्वरान्स ऋतून्कल्पयाति। यद्वाहिष्ठं तदग्रयं बृहदर्च विभावसो।
महिषीव त्वद्रयिस्त्वद्वाजा उदीरते। अग्रे त्वं पारया नव्यो अस्मान्सवस्तिभिरति दुर्गाणि
विश्वा। पूश्च पृथ्वी बहुला न उर्वी भवा तोकाय तनयाय शं योः। त्वमग्रे व्रतपा असि
देव आ मर्त्येष्व। त्वं यज्ञेष्विड्यः। यद्वो वयं प्रमिनाम व्रतानि विदुषा देवा अविदुष्टरासः।
अग्निष्टद्विश्वा पृणाति विद्वान् येभिर्देवाः ऋतुभिः कल्पयाति॥ (२८)

जुषेथामा स नो यजादा त्रयोविंशतिश्च॥४॥ [१४]

इपे त्वां यज्ञस्य शुभ्रं कर्मणे देवोऽवधूतभृष्टिः सं वपाम्या ददे प्रत्युष्टं कृणोऽसि भुवनमसि वाजस्योभा वां चतुर्दश॥१४॥

इपे दृंह भुवनमष्टाविंशतिः॥२८॥

इपे त्वां कल्पयाति॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां प्रथमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः समाप्तः॥१-१॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

आपं उ॒न्दन्तु जी॒वसे॑ दी॒र्घायु॑त्वाय॒ वच॑स॒ ओष॑धे॒ त्राय॑स्वेन॒ऽस्वधि॑ते॒ मेन॑ऽ
हि॒ऽसीर्दे॒वश्रू॑रे॒तानि॒ प्र व॑पे॒ स्वस्त्यु॑त्तरा॒ण्यशी॑याऽऽपो॒ अ॒स्मान्मा॒तरः॑ शु॒न्धन्तु॑ घृ॒तेन॑ नो
घृ॒तपु॒वः पुन॑न्तु वि॒श्वम॒स्मत्प्र व॑हन्तु रि॒प्रमु॑दा॒भ्यः शुचि॑रा पू॒त ए॒मि सोम॑स्य त॒नूर॑सि त॒नुवं
मे पा॒हि मही॑नां पयो॑ऽसि व॒र्चो॒धा अ॑सि॒ वर्चो॑ (१)

मयि॑ धेहि वृ॒त्रस्य॑ क॒नीनि॑काऽसि चक्षु॑ष्पा अ॑सि॒ चक्षु॑र्मे पा॒हि चि॒त्पति॑स्त्वा पुनातु
वा॒क्पति॑स्त्वा पुनातु दे॒वस्त्वा स॒विता पु॑ना॒त्वच्छि॑द्रेण प॒वित्रे॑ण वसोः सूर्य॑स्य र॒श्मिभि॑स्तस्य
ते प॒वित्र॑पते प॒वित्रे॑ण यस्मै कं पु॒ने तच्छ॑केय॒मा वा॑ दे॒वास ई॒महे सत्य॑ध॒र्माणो अ॒ध्वरे॒ यद्वो
दे॒वास आ॒गुरे य॒ज्ञिया॑सो ह॒वाम॑ह॒ इन्द्रा॑ग्नी द्या॒वापृ॑थि॒वी आप॑ ओष॒धीस्त्वं दी॒क्षाणा॑मधि॒-
पति॑रसी॒ह मा॒ सन्त॑ पा॒हि॥ (२)

वर्च ओषधीरष्टौ च॥२॥ [१]

आकू॑त्यै प्र॒युजे॑ऽग्नये॒ स्वाहा॑ मे॒धायै॑ मन॑सेऽग्नये॒ स्वाहा॑ दी॒क्षायै॑ तप॑सेऽग्नये॒
स्वाहा॑ सर॑स्वत्यै पू॒ष्णेऽग्नये॒ स्वाहा॑ऽऽपो॒ देवी॑र्बृ॒हती॒र्विश्व॑शम्भुवो द्या॒वापृ॑थि॒वी उ॒र्वन्तरि॑क्षं
बृ॒हस्प॑तिर्नो ह॒विषा॑ वृ॒धातु॑ स्वाहा॒ विश्वे॑ दे॒वस्य॑ ने॒तुर्म॑र्तोऽवृणीत स॒ख्यं विश्वे॑ रा॒य इ॒षुध्य॑सि
द्यु॒म्रं वृ॑णीत पु॒ष्यसे॒ स्वाह॑र्त्साम॒योः शिल्पे॑ स्थ॒स्ते वा॒मा र॑भे॒ ते मा॑ (३)

पा॒त॒माऽस्य॑ य॒ज्ञस्यो॑द॒च इ॒मां धि॒यः शि॑क्ष॒माण॑स्य दे॒व क्र॑तुं दक्ष॑ वरुण॒ सऽशि॑शाधि॒
यया॑ऽति॒ विश्वा॑ दुरि॒ता तरे॑म सु॒तमा॑ण॒मधि॑ नाव॑ऽ रु॒हेमो॑र्गस्याङ्गिर॒स्यूर्ण॑म्रदा ऊ॒र्ज मे॑
यच्छ॑ पा॒हि मा॒ मा मा॑ हि॒ऽसीर्वि॑ष्णोः श॒र्मासि॑ शर्म॒ यज॑मानस्य॒ शर्म॑ मे यच्छ॒ नक्ष॑त्राणां
माऽती॒का॒शात् पा॒हीन्द्र॑स्य॒ योनि॑रसि॒ (४)

मा मा॑ हि॒ऽसीः कृ॒ष्ये त्वा॑ सु॒स॒स्यायै॑ सु॒पिप्प॒लाभ्य॑स्त्वौष॒धीभ्यः॑ सू॒प॒स्था
दे॒वो वन॑स्पति॒रूर्ध्वो मा॑ पा॒ह्योद॒चः स्वाहा॑ य॒ज्ञं मन॑सा॒ स्वाहा॑ द्या॒वापृ॑थि॒वीभ्या॑ऽ
स्वाहो॑रोर॒न्तरि॑क्षा॒ध्वाहा॑ य॒ज्ञं वा॒तादा॑ र॑भे॥ (५)

मा योनिरसि त्रिःशब्द॥३॥ [२]

दैवीं धियं मनामहे सुमृडीकामभिष्टये वर्चोधां यज्ञवाहसं सुपारा नो असद्वशौ। ये देवा मनोजाता मनोयुजः सुदक्षा दक्षपितारस्ते नः पान्तु ते नोऽवन्तु तेभ्यो नमस्तेभ्यः स्वाहाऽग्ने त्वं सु जागृहि वयं सु मन्दिषीमहि गोपाय नः स्वस्तये प्रबुधे नः पुनर्ददः। त्वमग्ने व्रतपा असि देव आ मर्त्येष्व। त्वं (६)

यज्ञेष्विड्यः॥ विश्वे देवा अभि मा माऽववृत्रन् पूषा सन्या सोमो राधसा देवः संविता वसोर्वसुदावा रास्वेयंत्सोमाऽऽभूयो भर मा पृणन्मृत्या वि राधि माऽहमायुषा चन्द्रमसि मम भोगाय भव वस्त्रमसि मम भोगाय भवोस्त्राऽसि मम भोगाय भव हयोऽसि मम भोगाय भव (७)

छागोऽसि मम भोगाय भव मेषोऽसि मम भोगाय भव वायवे त्वा वरुणाय त्वा निर्ऋत्यै त्वा रुद्राय त्वा देवीरापो अपां नपाद्य ऊर्मिर्हविष्यं इन्द्रियावांन्मदिन्तमस्तं वो माऽवक्रमिषमच्छिन्नं तन्तु पृथिव्या अनु गेपं भद्रादभि श्रेयः प्रेहि बृहस्पतिः पुरता ते अस्त्वथेमव स्य वर आ पृथिव्या आरे शत्रून् कृणुहि सर्ववीर एदमंगन्म देवयजनं पृथिव्या विश्वे देवा यदजुषन्त पूर्व ऋक्सामाभ्यां यजुषा सन्तरन्तो रायस्पोषेण समिषा मदेम॥ (८)

आ त्वं हयोऽसि मम भोगाय भव स्य पञ्चविंशतिश्च॥३॥ [३]

इयं ते शुक्र तनूरिदं वर्चस्तया सं भव भ्राजं गच्छ जूरसि धृता मनसा जुष्टा विष्णवे तस्यास्ते सत्यसंवसः प्रसवे वाचो यन्त्रमशीय स्वाहा शुक्रमस्यमृतमसि वैश्वदेवं हविः सूर्यस्य चक्षुराऽरुहमग्नेरक्षणः कनीनिकां यदेतंशेभिरीयसे भ्राजमानो विपश्चिता चिदसि मनाऽसि धीरसि दक्षिणा- (९)

ऽसि यज्ञियाऽसि क्षत्रियाऽस्यदितिरस्युभयतःशीर्ष्णी सा नः सुप्राची सुप्रतीची सं भव मित्रस्त्वां पदि बध्नातु पूषाऽध्वनः पात्विन्द्रायाध्यक्षायानु त्वा माता मन्यतामनु पिताऽनु भ्राता सगर्भ्योऽनु सखा सयूथ्यः सा दैवि देवमच्छेहीन्द्राय सोमं रुद्रस्त्वाऽऽवर्तयतु मित्रस्य पथा स्वस्ति सोमसखा पुनरेहि सह रय्या॥ (१०)

दक्षिणा सोमसखा पञ्च च॥२॥ [४]

वस्यसि रुद्राऽस्यदितिरस्यादित्याऽसि शुक्राऽसि चन्द्राऽसि बृहस्पतिस्त्वा सुमे रण्वतु रुद्रो वसुभिरा चिकेतु पृथिव्यास्त्वा मूर्धन्ना जिघर्मि देवयजनं इडायाः पदे घृतवति

स्वाहा परिलिखितं रक्षः परिलिखिता अरातय इदमह रक्षसो ग्रीवा अपि कृन्तामि योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इदमस्य ग्रीवा (११)

अपि कृन्ताम्यस्मे रायस्त्वे रायस्तोते रायः सं देवि देव्योर्वश्यां पश्यस्व त्वष्टीमती ते सपेय सुरेता रेतो दधाना वीरं विदेय तव सन्दृशि माऽह रयस्पोषेण वि योषम्॥ (१२)

अस्य ग्रीवा एकान्विशब्दः॥२॥ [५]

अशुना ते अशुः पृच्यतां परुषा परुर्गन्धस्ते काममवतु मदाय रसो अच्युतोऽमात्योऽसि शुक्रस्ते ग्रहोऽभि त्यं देव संवितारमृण्योः कविक्रेतुमर्चामि सत्यसंवस रत्नधामभि प्रियं मतिमूर्ध्वा यस्यामतिर्भा अदिद्युतथ्सवीमनि हिरण्यपाणिरमिमीत सुक्रतुः कृपा सुवंः। प्रजाभ्यस्त्वा प्राणाय त्वा व्यानाय त्वा प्रजास्त्वमनु प्राणिहि प्रजास्त्वामनु प्राणन्तु॥ (१३)

अनु सप्त च॥१॥ [६]

सोमं ते क्रीणाम्यूर्जस्वन्तं पयस्वन्तं वीर्यावन्तमभिमातिपाह र शुक्रं ते शुक्रेण क्रीणामि चन्द्रं चन्द्रेणामृतममृतेन सम्यक्ते गोरस्मे चन्द्राणि तपसस्तनूरसि प्रजापतेर्वर्णस्तस्यास्ते सहस्रपोषं पुष्यन्त्याश्चरमेणं पशुनां क्रीणाम्यस्मे ते बन्धुर्मयि ते रायः श्रयन्तामस्मे ज्योतिः सोमविक्रयिणि तमो मित्रो न एहि सुमित्रधा इन्द्रस्योरु मा विश दक्षिणमुशन्नुशन्तं स्योनः स्योनः स्वान भ्राजाङ्गारे बभ्भारे हस्त सुहस्त कृशानवेते वः सोमक्रयणास्तात्रक्षध्वं मा वो दभन्न॥ (१४)

ऊरुं द्वाविंशतिश्च॥१॥ [७]

उदायुषा स्वायुषोदोषधीना रसेनोत्पर्जन्यस्य शुष्मेणोदस्थाममृता अनु। उर्वन्तरिक्षमन्विह्यदित्याः सदोऽस्यदित्याः सद आसीदास्तंभ्राद्यामृषभो अन्तरिक्षममिमीत वरिमाणं पृथिव्या आसीदद्विश्वा भुवनानि सम्राड्विश्वेत्तानि वरुणस्य व्रतानि वनेषु व्यन्तरिक्षं ततान वाजमर्वथ्सु पयो अघ्नियासु हृथ्सु (१५)

क्रतुं वरुणो विक्ष्वंघ्रि दिवि सूर्यमदधात्सोममद्रावुदुत्य जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः। दृशे विश्वाय सूर्यम्॥ उस्नावेत धूरषाहावनश्रू अवीरहणौ ब्रह्मचोदनौ वरुणस्य स्कम्भनमसि वरुणस्य स्कम्भसर्जनमसि प्रत्यस्तो वरुणस्य पाशः॥ (१६)

हृथ्सु पञ्चत्रिंशच्च॥२॥

[८]

प्रच्यवस्व भुवस्पते विश्वान्यभि धामानि मा त्वां परिपरी विदन्मा त्वां परिपन्थिनो विदन्मा त्वा वृका अघायवो मा गन्धर्वो विश्वावसुरा दधच्छेनो भूत्वा परां पतु यजमानस्य नो गृहे देवैः सङ्स्कृतं यजमानस्य स्वस्त्ययन्यस्यपि पन्थामगस्महि स्वस्तिगामनेहसं येन विश्वाः परि द्विषो वृणक्ति विन्दते वसु नमो मित्रस्य वरुणस्य चक्षसे महो देवाय तदृतं संपर्यत दूरेदृशे देवजाताय केतवे दिवस्पुत्राय सूर्याय शंसत वरुणस्य स्कम्भनमसि वरुणस्य स्कम्भसर्जनमस्युन्मुक्तो वरुणस्य पाशः॥ (१७)

मित्रस्य त्रयोविंशतिश्च॥१॥

[९]

अग्नेरातिथ्यमसि विष्णवे त्वा सोमस्याऽऽतिथ्यमसि विष्णवे त्वाऽतिथेरातिथ्यमसि विष्णवे त्वाऽग्नये त्वा रायस्पोषदाब्जे विष्णवे त्वा श्येनाय त्वा सोमभृते विष्णवे त्वा या ते धामानि हविषा यजन्ति ता ते विश्वा परिभूरस्तु यज्ञं गयस्फानः प्रतरणः सुवीरोऽवीरहा प्र चरा सोम दुर्यानदित्याः सदोऽस्यदित्याः सद आ (१८)

सीद वरुणोऽसि धृतव्रतो वारुणमसि शंयोर्देवानां सख्यान्मा देवानामपसंश्छिथ्स्म- ह्यापतये त्वा गृह्णामि परिपतये त्वा गृह्णामि तनूनत्रे त्वा गृह्णामि शाकुराय त्वा गृह्णामि शक्नत्रोजिष्ठाय त्वा गृह्णाम्यनाधृष्टमस्यनाधृष्यं देवानामोजोऽभिशस्तिपा अनभिशस्ते- ऽन्यमनु मे दीक्षा दीक्षापतिर्मन्यतामनु तपस्तपस्पतिरञ्जसा सत्यमुप गेष सुविते मा धाः॥ (१९)

आ मैकं च॥२॥

[१०]

अशुरशुस्ते देव सोमाऽऽप्यायतामिन्द्रायैकधनविद् आ तुभ्यमिन्द्रः प्यायतामा त्वमिन्द्राय प्यायस्वाऽऽप्यायय सखीन्सन्त्या मेधया स्वस्ति तै देव सोम सुत्यामशीयेष्टा रायः प्रेषे भगायुर्मृतवादिभ्यो नमो दिवे नमः पृथिव्या अग्ने व्रतपते त्वं व्रतानां व्रतपतिरसि या मम तनूरेषा सा त्वयि (२०)

या तव तनूरिय सा मयि सह नौ व्रतपते व्रतिनोर्व्रतानि या तै अग्ने रुद्रिया तनूस्तया नः पाहि तस्यास्ते स्वाहा या तै अग्नेऽयाशया रंजाशया हंराशया तनूर्वर्षिष्ठा गह्वरेष्ठोग्रं वचो अपावधी त्वेषं वचो अपावधीः स्वाहा॥ (२१)

त्वयि चत्वारिंशच्च॥२॥

[११]

वित्तायनी मेऽसि तित्तायनी मेऽस्यवतान्मा नाथितमवतान्मा व्यथितं विदेरग्निरभो
नामाग्ने अङ्गिरो योऽस्यां पृथिव्यामस्याऽऽयुषा नाम्नेहि यत्तेऽनाधृष्टं नाम यज्ञियं तेन त्वा-
ऽऽदधेऽग्ने अङ्गिरो यो द्वितीयस्यां तृतीयस्यां पृथिव्यामस्याऽऽयुषा नाम्नेहि यत्तेऽनाधृष्टं
नाम (२२)

यज्ञियं तेन त्वाऽऽदधे सि॒ःहीर॑सि महि॒षीर॑स्युरु प्रथस्वोरु तै यज्ञपतिः प्रथतां ध्रुवा-
ऽसि देवेभ्यः शुन्धस्व देवेभ्यः शुम्भस्वेन्द्रघोषस्त्वा वसुभिः पुरस्तात्पातु मनोजवास्त्वा
पितृभिर्दक्षिणतः पातु प्रचेतास्त्वा रुद्रैः पश्चात्पातु विश्वकर्मा त्वाऽऽदित्यैरुत्तरतः पातु
सि॒ःहीर॑सि सपत्नसाही स्वाहा सि॒ःहीर॑सि सुप्रजावनिः स्वाहा सि॒ःही- (२३)

र॑सि रायस्पोषवनिः स्वाहा सि॒ःहीर॑स्यादित्यवनिः स्वाहा सि॒ःहीर॑स्या वह
देवान्देवयते यजमानाय स्वाहा भूतेभ्यस्त्वा विश्वायुरसि पृथिवीं द॒ह ध्रुव॑क्षिदस्यन्तरिक्षं
द॒ह हाच्यु॑तक्षिदसि दिवं द॒ह हाग्ने॑र्भस्मास्यग्नेः पुरीषमसि॥ (२४)

नामं सुप्रजावनिः स्वाहा सि॒ःहीः पञ्च॑त्रिंशच्च॥३॥ [१२]

युञ्जते मन उत युञ्जते धियो विप्रा विप्रस्य बृहतो विपश्चितः। वि होत्रा दधे वयुनाविदेक
इन्मही देवस्य सवितुः परिष्टतिः॥ सुवाग्देव दुर्या॒ आ व॑द देवश्रुतौ देवेष्वा घोषेथामा
नो वीरो जायतां कर्मण्यो य॒ सर्वेऽनु॑जीवाम यो बहूनामसद्वशी। इदं विष्णुर्वि चक्रमे
त्रेधा नि दधे पदम्। समूढमस्य (२५)

पा॒सुर इरा॑वती धेनुमती हि भूत॒सूयव॑सिनी मनवे यशस्यै। व्यस्कभ्राद्रोदसी
विष्णुरेते दा॒धारं पृथि॑वीम॒भितो॑ म॒यूखैः॥ प्राची॑ प्रेतमध्वरं कल्पयन्ती ऊर्ध्वं य॒ज्ञं न॑यत्
मा जी॒ह्वर॑तमत्र रमेथां वर्ष्मन्पृथिव्या दिवो वा विष्णवुत वा पृथिव्या महो वा विष्णवुत
वाऽन्तरिक्षाद्धस्तौ पृणस्व बहुभिर्वसव्यैरा प्र यच्छ (२६)

दक्षिणादोत स॒व्यात्। विष्णो॑र्नुकं वी॒र्या॑णि प्र वोचं यः पार्थिवानि विममे रजा॑सि
यो अस्क॑भायदुत्तर॒स॒धस्थं॑ विचक्रमाणस्त्रेधोरुंगा॒यो विष्णो॑ रराटमसि विष्णोः पृष्ठमसि
विष्णोः श॒जत्रे॑ स्थो विष्णोः स्यूर॑सि विष्णोर्ध्रुवमसि वैष्ण॒वम॑सि विष्णवे त्वा॥ (२७)

अस्य युच्छेकान्नवत्वारि॒शच्च॥३॥ [१३]

कृणु॑ष्व पा॒जः प्रसि॑तिं न पृ॒थ्वीं या॒हि राजे॑वाम॒वा॒ इभे॑न। तृ॒ष्वीम॑नु प्रसि॑तिं द्रूणा॒नो-

ऽस्तांसि विध्यं रक्षस्तपिष्ठैः॥ तवं भ्रमासं आशुया पतन्त्यनु स्पृश धृषता शोशुचानः।
तपूँष्यग्रे जुह्वा पतङ्गानसन्दितो वि सृज विष्वगुल्काः॥ प्रति स्पशो वि सृज तूर्णितमो
भवां पायुर्विशो अस्या अदब्धः। यो नो दूरे अघशंसो (२८)

यो अन्त्यग्रे मार्किष्टे व्यथिरा दधर्षीत्। उदग्रे तिष्ठ प्रत्याऽऽतनुष्व न्यमित्रां
ओषतात्तिग्महेते। यो नो अरातिं समिधान चक्रे नीचा तं धक्ष्यतसं न शुष्कम्॥ ऊर्ध्वो
भवं प्रति विध्याध्यस्मदाविष्कृणुष्व दैव्यान्यग्रे। अव स्थिरा तनुहि यातुजूनं जामिमजामिं
प्र मृणीहि शत्रून्॥ स ते (२९)

जानाति सुमतिं यविष्ठ य ईवंते ब्रह्मणे गातुमैरत्। विश्वान्यस्मै सुदिनानि रायो
द्युमन्यर्यो वि दुरो अभि द्यौत्॥ सेदग्रे अस्तु सुभगः सुदानुर्यस्त्वा नित्येन हविषा य
उक्थैः। पिप्रीषति स्व आयुषि दुरोणे विश्वेदस्मै सुदिना साऽसंदिष्टिः॥ अर्चामि ते सुमतिं
घोष्यर्वाग्वसं ते वावातां जरता- (३०)

मियङ्गीः। स्वश्वास्त्वा सुरथा मर्जयेमास्मे क्षत्राणि धारयेरनु द्यून्॥ इह त्वा भूर्या चरेदुप
त्मन्दोषावस्तर्दीदिवा समनु द्यून्। कीडन्तस्त्वा सुमनसः सपेमाभि द्युम्ना तस्थिवांसो
जनानाम्॥ यस्त्वा स्वश्वः सुहिरण्यो अग्न उपयाति वसुमता रथेन। तस्य त्राता भवसि
तस्य सखा यस्त आतिथ्यमानुषगजुजोषत्॥ महो रुजामि (३१)

बन्धुता वचोभिस्तन्मा पितुर्गोतमादन्वियाय॥ त्वं नो अस्य वचसश्चिकिद्धि होतर्यविष्ठ
सुक्रतो दर्मनाः॥ अस्वंप्रजस्तरणयः सुशेवा अतन्द्रासोऽवृका अश्रमिष्ठाः। ते पायवः
सध्रियश्चो निषद्याऽग्रे तवं नः पान्त्वमूर॥ ये पायवो मामतेयं ते अग्रे पश्यन्तो अन्यं
दुरितादरक्षन्। ररक्ष तान्त्सुकृतो विश्ववेदा दिप्सन्त इद्रिपवो ना हं (३२)

देभुः॥ त्वया वयं संधन्यस्त्वोतास्तव प्रणीत्यश्याम वाजान्। उभा शंसां सूदय
सत्यतातेऽनुष्ठुया कृणुह्यहयाण॥ अया ते अग्रे समिधा विधेम प्रति स्तोमं शस्यमानं
गृभाय। दहाशसो रक्षसः पाह्यस्मान्द्रुहो निदोऽमित्रमहो अवद्यात्॥ रक्षोहणं वाजिनमाऽऽ-
जिघर्षि मित्रं प्रथिष्ठमुपं यामि शर्म। शिशानो अग्निः क्रतुभिः समिद्धः स नो दिवा (३३)

स रिषः पातु नक्तम्॥ वि ज्योतिषा बृहता भान्यग्निराविर्विश्वानि कृणुते
महित्वा। प्रादेवीर्मायाः संहते दुरेवाः शिशीते शृङ्गे रक्षसे विनिक्षे॥ उत स्वानासो

दि॒विष॑न्त्व॒ग्नेस्ति॒ग्मायु॑धा॒ रक्ष॑से॒ हन्त॑वा उ॑। म॒दे चि॑दस्य॒ प्ररु॑जन्ति॒ भामा॑ न व॑रन्ते
परि॒बाधो॑ अ॒दैवीः॥ (३४)

अ॒घश॑स्सुः स ते॑ ज॒रता॑ रु॒जामि॑ ह॒ दिवैक॑चत्वारि॑शच्च॥७॥ [१४]

आपं॑ उ॒न्दन्वाकू॑त्यै॒ दैवी॑मियं॒ ते व॒स्यस्य॑शु॒नां ते॒ सोम॑न्त॒ उदा॑युषा॒ प्र च्य॑वस्वा॒ग्नेरा॑ति॒थ्यम्॑शु॒रं शु॒र्वित्ता॑यनी॒ मेसि॑ यु॒ञ्जते॑ कृ॒णुष्व॑
पा॒जुश्च॑तु॒र्दश॥१४॥

आपो॑ व॒स्यसि॑ या तवे॒यङ्गीश्च॑तु॒न्नि॑शत्॥३४॥

आपं॑ उ॒न्दन्व॑दैवीः॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां प्रथमकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः समाप्तः॥१-२॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामाददेऽभ्रिरसि नारिरसि
परिलिखितः रक्षः परिलिखिता अरांतय इदमहः रक्षसो ग्रीवा अपि कृन्तामि यो-
ऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इदमस्य ग्रीवा अपि कृन्तामि दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा
पृथिव्यै त्वा शुन्धतां लोकः पितृषदंनो यवोऽसि यवयास्मद्वेषो (१)

यवयारांतीः पितृणां सदनमस्युदिवः स्तभानाऽन्तरिक्षं पृण पृथिवीं दह
द्युतानस्त्वा मारुतो मिनोतु मित्रावरुणयोर्ध्रुवेण धर्मणा ब्रह्मवनिं त्वा क्षत्रवनिं
सुप्रजावनिं रायस्पोषवनिं पर्यहामि ब्रह्म दह क्षत्रं दह प्रजां दह रायस्पोषं दह
घृतेन द्यावापृथिवी आ पृणेत्यामिन्द्रस्य सदाऽसि विश्वजनस्य छाया परि त्वा गिर्वणो
गिरं इमा भवन्तु विश्वतो वृद्धायुमनु वृद्धयो जुष्टा भवन्तु जुष्टय इन्द्रस्य स्यूरसीन्द्रस्य
ध्रुवमस्येन्द्रमसीन्द्राय त्वा॥ (२)

द्वेष इमा अष्टादश च॥२॥ [१]

रक्षोहणो वलगहनो वैष्णवान्खनामीदमहं तं वलगमुद्वपामि यं नः समानो यमसमानो
निचखानेदमेनमधरं करोमि यो नः समानो योऽसमानोऽरातीयति गायत्रेण छन्दसाऽवबाढो
वलगः किमत्र भद्रं तन्नो सह विराडंसि सपत्नहा सम्राडंसि भ्रातृव्यहा स्वराडंस्यभिमातिहा
विश्वाराडंसि विश्वासां नाष्ट्राणां हन्ता (३)

रक्षोहणो वलगहनः प्रोक्षामि वैष्णवान् रक्षोहणो वलगहनोऽव नयामि वैष्णवान्
यवोऽसि यवयास्मद्वेषो यवयारांती रक्षोहणो वलगहनोऽव स्तृणामि वैष्णवान् रक्षोहणो
वलगहनोऽभि जुहोमि वैष्णवान् रक्षोहणो वलगहनावुप दधामि वैष्णवी रक्षोहणो वलगहनो
पर्यहामि वैष्णवी रक्षोहणो वलगहनो परि स्तृणामि वैष्णवी रक्षोहणो वलगहनो वैष्णवी
बृहन्नसि बृहद्वावा बृहतीमिन्द्राय वाचं वद॥ (४)

हन्तेन्द्राय द्वे च॥२॥ [२]

विभूरसि प्रवाहणो वह्निरसि हव्यवाहनः श्वात्रोऽसि प्रचेतास्तुथोऽसि विश्ववेदा
उशिर्गसि कविरङ्गारिरसि बम्भारिरवस्युरसि दुवंस्वाञ्छुन्ध्यूरसि मार्जालीयः सम्राडंसि

कृशानुः परिषद्योऽसि पवंमानः प्रतक्कोऽसि नभस्वानसम्मृष्टोऽसि हव्यसूदं ऋतधामाऽसि
सुवर्ज्योतिर्ब्रह्मज्योतिरसि सुवर्धमाऽजोऽस्येकपादहिरसि बुध्रियो रौद्रेणानीकेन पाहि
माऽग्ने पिपृहि मा मा मां हिंसीः॥ (५)

अनीकेनाद्यौ च॥१॥

[३]

त्वं सोम तनूकृद्भ्यो द्वेषोभ्योऽन्यकृतेभ्य उरु यन्तासि वरूथः स्वाहा जुषाणो
अमुराज्यस्य वेतु स्वाहाऽयं नो अग्निर्वरिवः कृणोत्वयं मृधः पुर एतु प्रभिन्दन्। अयं
शत्रूञ्जयतु जरहृषाणोऽयं वाजं जयतु वाजंसातौ॥ उरु विष्णो वि क्रमस्वोरु क्षयाय नः
कृधि। घृतं घृतयोने पिब प्रप्रं यज्ञपतिं तिर। सोमो जिगाति गातुविद् (६)

देवानामेति निष्कृतमृतस्य योनिमासदमदित्याः सदोऽस्यदित्याः सद आ सीदैष वो
देव सवितुः सोमस्तं रक्षध्वं मा वो दमदेतत् त्वं सोम देवो देवानुपांगा इदमहं मनुष्यो
मनुष्यान्त्सह प्रजया सह रायस्पोषेण नमो देवेभ्यः स्वधा पितृभ्य इदमहं निर्वरुणस्य
पाशात्सुवरंभि (७)

वि ख्येषं वैश्वानरं ज्योतिरग्नें व्रतपते त्वं व्रतानां व्रतपतिरसि या मम
तनूस्त्वय्यभूदियं सा मयि या तवं तनूर्मय्यभूदेषा सा त्वयि यथायथं नो व्रतपते
व्रतिनोव्रतानि॥ (८)

गातुविद्भ्येकत्रिंशच्च॥३॥

[४]

अत्यन्यानगां नान्यानुपांगामर्वाक्त्वा परैरविदं परोऽवरैस्तं त्वा जुषे वैष्णवं देवयज्यायै
देवस्त्वा सविता मध्वाऽनक्तोषधे त्रायस्वैनः स्वधिते मेनं हिंसीर्दिवमग्रेण मा
लेखीरन्तरिक्षं मध्येन मा हिंसीः पृथिव्या सं भवं वनस्पते शतवल्शो वि रोह
सहस्रवल्शा वि वयं रुहेम यं त्वाऽयं स्वधितिस्तेतिजानः प्रणिनायं महते
सौभगायाऽच्छिन्नो रायः सुवीरः॥ (९)

यं दशं च॥१॥

[५]

पृथिव्यै त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा दिवे त्वा शुन्यतां लोकः पितृषदंनो यवोऽसि यवयास्मद्
द्वेषो यवयारातीः पितृणां सदनमसि स्वावेशोऽस्यग्रेणा नैतृणां वनस्पतिरधि त्वा स्थास्यति
तस्य वित्तादेवस्त्वा सविता मध्वाऽनक्तु सुपिप्पलाभ्यस्त्वौषधीभ्य उदिवं स्तभानान्तरिक्षं
पृण पृथिवीमुपरेण दह ते ते धामान्युश्मसी (१०)

गुमध्वे गावो यत्र भूरिशृङ्गा अयासः। अत्राह तदुरुगायस्य विष्णोः परमं पदमव भाति भूरैः॥ विष्णोः कर्माणि पश्यत यतो व्रतानि पस्पशे। इन्द्रस्य युज्यः सखा॥ तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः। दिवीव चक्षुराततम्॥ ब्रह्मवनिं त्वा क्षत्रवनिं सुप्रजावनिं रायस्पोषवनिं पर्यहामि ब्रह्मं दह क्षत्रं दह प्रजां दह रायस्पोषं दह परिवीरसि परि त्वा दैवीर्विशो व्ययन्तां परीमं रायस्पोषो यजमानं मनुष्या अन्तरिक्षस्य त्वा सानाववं गूहामि॥ (११)

उश्मसी पोषमेकात्रविंशतिश्च॥ २॥

[६]

इषे त्वोपवीरस्युपो देवान्दैवीर्विशः प्रागुर्वहीरुशिजो बृहस्पते धारया वसूनि हव्या ते स्वदन्तां देवं त्वष्टर्वसुं रण्व रेवंती रमध्वमग्नेर्जनित्रमसि वृषणौ स्थ उर्वश्यस्यायुरसि पुरुरवा घृतेनाक्ते वृषणं दधाथां गायत्रं छन्दोऽनु प्र जायस्व त्रैष्टुभं जागतं छन्दोऽनु प्रजायस्व भवंतं (१२)

नः समनसौ समोकसावरेपसौ। मा यज्ञं हिंसिष्टं मा यज्ञपतिं जातवेदसौ शिवो भवतमद्य नः॥ अग्रावग्निश्चरति प्रविष्ट ऋषीणां पुत्रो अधिराज एषः। स्वाहाकृत्य ब्रह्मणा ते जुहोमि मा देवानां मिथुयाकर्भागधेयम्॥ (१३)

भवतुमेकत्रिंशच्च॥ २॥

[७]

आ दद ऋतस्य त्वा देवहविः पाशेनाऽऽरंभे धर्षा मानुषान्द्व्यस्त्वौषधीभ्यः प्रोक्षाम्युपां पेरुरसि स्वात्तं चिथ्सदेवं हव्यमापो देवीः स्वदतैनं सं ते प्राणो वायुना गच्छतां सं यज्ञत्रैरङ्गानि सं यज्ञपतिराशिषा घृतेनाक्तौ पशुं त्रायेथां रेवंतीर्यज्ञपतिं प्रियधाऽऽविंशतोरो अन्तरिक्ष सजूर्देवेन (१४)

वातेनाऽस्य हविषस्त्मनां यज्ञ समस्य तनुवां भव वर्षीयो वर्षीयसि यज्ञे यज्ञपतिं धाः पृथिव्याः सम्पृचः पाहि नमस्त आतानाऽनुर्वा प्रेहि घृतस्य कुल्यामनुं सह प्रजयां सह रायस्पोषेणाऽऽपो देवीः शुद्धायुवः शुद्धा यूयं देवा ऊङ्क् शुद्धा वयं परिविष्टाः परिवेष्टारो वो भूयस्मा॥ (१५)

देवेन चतुश्चत्वारिंशच्च॥ २॥

[८]

वाक्त् आ प्यायतां प्राणस्त आ प्यायतां चक्षुस्त आ प्यायतां श्रोत्रं त आ प्यायतां या ते प्राणाञ्छुग्जगाम या चक्षुर्या श्रोत्रं यत् ते क्रूरं यदास्थितं तत् त आ प्यायतां तत्

तं एतेन शुन्धतां नार्भेस्तु आ प्यायतां पायुस्तु आ प्यायतां शुद्धाश्चरित्राः शमद्भ्यः (१६)

शमोषधीभ्यः शं पृथिव्यै शमहोभ्यामोषधे त्रायस्वेनः स्वधिते मेनः हिंसी रक्षसां भागोऽसीदमहः रक्षोऽधमं तमो नयामि योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इदमेनमधमं तमो नयामीषे त्वा घृतेन द्यावापृथिवी प्रोर्वाधामच्छिन्नो रायः सुवीर उर्वन्तरिक्षमन्विहि वायो वीहिं स्तोकांनाः स्वाहोर्ध्वनभसं मारुतं गच्छतम्॥ (१७)

अद्भ्यो वीहि पञ्च च॥२॥

[१]

सं ते मनसा मनः सं प्राणेन प्राणो जुष्टं देवेभ्यो हव्यं घृतवत्स्वाहैन्द्रः प्राणो अङ्गेअङ्गे नि दैध्यदैन्द्रोऽपानो अङ्गेअङ्गे वि बोभुवद्देवं त्वष्टर्भूरि ते सः संमेतु विषुरूपा यत्सलक्ष्माणो भवथ देवत्रा यन्तमवसे सखायोऽनु त्वा माता पितरो मदन्तु श्रीरस्यग्निस्त्वा श्रीणात्वापः समरिणन्वातस्य (१८)

त्वा ध्रज्यै पूष्णो रङ्गा अपामोषधीनाः रोहिष्यै घृतं घृतपावानः पिबत वसां वसापावानः पिबतान्तरिक्षस्य हविरसि स्वाहा त्वाऽन्तरिक्षाय दिशः प्रदिश आदिशो विदिश उद्दिशः स्वाहा दिग्भ्यो नमो दिग्भ्यः॥ (१९)

वातस्याष्टाविंशतिश्च॥२॥

[१०]

समुद्रं गच्छ स्वाहाऽन्तरिक्षं गच्छ स्वाहा देवः संवितारं गच्छ स्वाहाऽहोरात्रे गच्छ स्वाहा मित्रावरुणौ गच्छ स्वाहा सोमं गच्छ स्वाहा यज्ञं गच्छ स्वाहा छन्दांसि गच्छ स्वाहा द्यावापृथिवी गच्छ स्वाहा नभो दिव्यं गच्छ स्वाहाऽग्निं वैश्वानरं गच्छ स्वाहाऽद्भ्यस्त्वौषधीभ्यो मनो मे हार्दि यच्छ तनू त्वच पुत्रं नस्तारमशीय शुगंसि तमभि शौच योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मो धाम्नो धाम्नो राजन्नितो वरुण नो मुञ्च यदापो अग्निं या वरुणेति शपामहे ततो वरुण नो मुञ्च॥ (२०)

असि षड्विंशतिश्च॥१॥

[११]

हविष्मतीरिमा आपो हविष्मान् देवो अध्वरो हविष्माः आ विवासति हविष्माः अस्तु सूर्यः॥ अग्नेर्वोऽपन्नगृहस्य सदसि सादयामि सुम्राय सुग्निनीः सुग्ने मा धत्तेन्द्राग्नियोर्भाग्धेयीः स्थ मित्रावरुणयोर्भाग्धेयीः स्थ विश्वेषां देवानां भाग्धेयीः स्थ यज्ञे जागृत॥ (२१)

हविष्मन्तीश्वरुमि १ शत ॥ १ ॥

[१२]

हृदे त्वा मनसे त्वा दिवे त्वा सूर्याय त्वोर्ध्वमिममध्वरं कृधि दिवि देवेषु होत्रा यच्छु सोमं राजन्नेह्यवं रोह मा भेर्मा सं विक्था मा त्वा हिंसिषं प्रजास्त्वमुपावरोह प्रजास्त्वामुपाव रोहन्तु शृणोत्वग्निः समिधा हवं मे शृण्वन्त्वापो धिषणांश्च देवीः। शृणोतं ग्रावाणो विदुषो नु (२२)

यज्ञः शृणोतु देवः संविता हवं मे। देवीरापो अपां नपाद्य ऊर्मिरहविष्य इन्द्रियावान्मदिन्तमस्तं देवेभ्यो देवत्रा धत्त शुक्रः शुक्रपेभ्यो येषां भागः स्थ स्वाहा कार्ष्णिरस्यपापां मृध्रः समुद्रस्य वोक्षित्या उन्नये। यमग्रे पृथ्सु मर्त्यमावो वाजेषु यं जुनाः। स यन्ता शश्वतीरिषः॥ (२३)

नु सप्तचत्वारिंशच्च ॥ २ ॥

[१३]

त्वमग्रे रुद्रो असुरो महो दिवस्त्वः शर्धो मारुतं पृक्ष ईशिषे। त्वं वातैररुणैर्यासि शङ्गयस्त्वं पूषा विधतः पांसि नु त्मना॥ आ वो राजानमध्वरस्य रुद्रः होतारः सत्ययज्ञः रोदस्योः। अग्निं पुरा तनयिबोरचित्ताद्विरण्यरूपमवसे कृणुध्वम्। अग्निर्होता निषसादा यजीयानुपस्थे मातुः सुरभावं लोके। युवां कविः पुरुनिष्ठ - (२४)

ऋतावा धर्ता कृष्टीनामुत मध्यं इद्धः॥ साध्वीमकर्देववीतिं नो अद्य यज्ञस्य जिह्वामविदाम गुह्याम्। स आयुरागाथ्सुरभिर्वसानो भद्रामकर्देवहूतिं नो अद्य॥ अक्रन्ददग्निः स्तनयन्निव द्यौः क्षामा रेरिहद्वीरुधः समञ्जन्। सद्यो जज्ञानो विहीमिद्धो अख्यदा रोदसी भानुना भात्यन्तः॥ त्वे वसूनि पुर्वणीक (२५)

होतर्दोषा वस्तोररिरे यज्ञियांसः। क्षामेव विश्वा भुवनानि यस्मिन्थ्सः सौभंगानि दधिरे पावके। तुभ्यं ता अङ्गिरस्तम विश्वाः सुक्षितयः पृथक्। अग्रे कामाय येमिरे॥ अश्याम् तं काममग्रे तवोत्यश्याम रयि रयिवः सुवीरम्। अश्याम् वाजमभि वाजयन्तोऽश्याम द्युम्रमजराजरं ते॥ श्रेष्ठं यविष्ठ भारताग्रे द्युमन्तुमाभर। (२६)

वसो पुरुस्पृहः रयिम्॥ स श्वितानस्तन्यतू रोचनस्था अजरैर्भिर्नानंदद्विर्यविष्ठः। यः पावकः पुरुतमः पुरुणि पृथून्यग्निरनुयाति भर्वन्। आयुष्टे विश्वतो दधद्यमग्निर्वरण्यः। पुनस्ते प्राण आयति परा यक्ष्मः सुवामि ते॥ आयुर्दा अग्रे हविषो जुषाणो घृतप्रतीको

घृतयोनिरेधि। घृतं पीत्वा मधु चारुं गव्यं पितेवं पुत्रमभि (२७)

रक्षतादिमम्॥ तस्मै ते प्रतिहर्यते जातवेदो विचरषणे। अग्ने जनामि सुष्टुतिम्॥
दिवस्परिं प्रथमं जज्ञे अग्निरस्मद् द्वितीयं परिं जातवेदाः। तृतीयमप्सु नृमणा
अजंस्रमिन्धान एनं जरते स्वाधीः॥ शुचिः पावक वन्द्योऽग्रे बृहद्वि रौचसे। त्वं
घृतेभिराहुतः॥ दृशानो रुक्म उर्व्या व्यद्यौद् दुर्मर्षमायुः श्रिये रुचानः। अग्निरमृतौ
अभवद्वयोभिर्- (२८)

यदेनं द्यौरजनयथ्सुरेताः॥ आ यदिषे नृपतिं तेज आनद्धुचि रेतो निषिक्तं द्यौरभीकै।
अग्निः शर्धमनवद्यं युवानं स्वाधियं जनयथ्सूदयच्च॥ स तेजीयसा मनसा त्वोत उत
शिक्ष स्वपत्यस्यं शिक्षोः। अग्रे रायो नृतमस्य प्रभूतौ भूयाम ते सुष्टुतयंश्च वस्वः॥ अग्ने
सहन्तमा भर द्युमस्यं प्रासहां रयिम्। विश्वा यश्- (२९)

चरषणीरभ्यासा वाजेषु सासहत्॥ तमग्ने पृतनासहं रयिं सहस्व आ भर।
त्वं हि सत्यो अद्भुतो दाता वाजस्य गोमतः॥ उक्षान्नाय वक्षान्नाय सोमपृष्ठाय वेधसे।
स्तोमैर्विधेमाग्नये॥ वद्मा हि सूनो अस्यंघ्नसद्वा चक्रे अग्निर्जनुषाज्मात्रम्। स त्वं न ऊर्जसन
ऊर्जं धा राजेव जेरवृके क्षेप्यन्तः॥ अग्न आयूँषि (३०)

पवस् आ सुवोर्जमिषं च नः। आरे बाधस्व दुच्छुनाम्॥ अग्ने पवस्व स्वपा अस्मे
वर्चः सुवीर्यम्। दधत्पोषं रयिं मयि॥ अग्रे पावक रोचिषा मन्द्रया देव जिह्वया। आ
देवान् वक्षि यक्षि च॥ स नः पावक दीदिवोऽग्रे देवा इहा वह। उप यज्ञं हविश्च
नः॥ अग्निः शुचित्रततमः शुचिर्विप्रः शुचिः कविः। शुची रोचत आहुतः॥ उदग्ने शुचयस्तव
शुक्रा भ्राजन्त ईरते। तव ज्योतीँष्यर्चयः॥ (३१)

पुरुनिष्ठः पुर्वणीक भराऽभि वयोभिर्य आयूँषि विप्रः शुचिश्चतुर्दश च॥८॥ [१४]

देवस्य रक्षोहणो विभूस्त्वं सोमात्यन्यानां पृथिव्या इषे त्वाऽऽददे वाक्ते सं ते समुद्रं हविष्मतीरुद्भुदे त्वमग्ने रुद्रश्चतुर्दश॥१४॥

देवस्य गुमर्थं हविष्मतीः पवस् एकत्रिंशत्॥३१॥

देवस्यार्चयः॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां प्रथमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः समाप्तः॥१-३॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

आ दंदे ग्रावा॑स्यध्वर॑कृद् देवेभ्यो॑ गम्भीरमिममध्वरं कृ॒ध्युत्तमेन॑ प॒विनेन्द्रा॑य सोम॒ऽसुषु॑तं मधु॑मन्तं पय॑स्वन्तं वृष्टि॑वनिमिन्द्रा॑य त्वा वृत्रघ्न॑ इन्द्रा॑य त्वा वृत्रतुर॑ इन्द्रा॑य त्वा-
ऽभिमाति॑घ्न इन्द्रा॑य त्वाऽऽदित्यव॑न्तं इन्द्रा॑य त्वा विश्वदै॑व्यावते श्वात्राः स्थं वृत्रतुरो॑ राधो॑गूता॑
अमृत॑स्य पत्नी॒स्ता दैवी॑र्देव॒त्रेमं य॒ज्ञं ध॒त्तोप॑हूताः सोम॑स्य पिब॒तोप॑हूतो युष्माक॑ः (१)

सोमः पिबतु॑ यत्ते सोम दि॒वि ज्योति॑र्यत् पृथि॒व्यां यदुरा॑वन्तरि॒क्षे तेना॑स्मै यज॑मानायोरु॒
रा॒या कृ॒ध्यधि॑ दा॒त्रे वो॑चो धि॒षणे॑ वी॒डू स॒ती वी॑डयेथामूर्जं दधाथामूर्जं मे धत्तं मा वा॑
हि॒ऽसिषं॑ मा मां हि॒ऽसिष्टं॑ प्रागपा॒गुद॑गध॒राक्ता॑स्त्वा दि॒श आ धा॑वन्त्वम्ब॒ नि ष्व॑र। यत्ते
सोमादा॑भ्यं नाम॒ जागृ॑वि तस्मै॑ ते सोम॒ सोमा॑य स्वाहा॑॥ (२)

युष्माकं॑ स्वर॒ यत्ते नवं॑ च॥२॥ _____[१]

वा॒चस्प॑तये पवस्व वाजि॑न् वृषा॒ वृष्णो॑ अ॒ऽशुभ्यां॑ गभ॑स्तिपूतो दे॒वो दे॒वानां॑ प॒वित्रं॑मसि॒
येषां॑ भा॒गोऽसि॑ तेभ्य॑स्त्वा॒ स्वां कृ॑तोऽसि॒ मधु॑मतीर्न॒ इषं॑स्कृधि॒ विश्वे॑भ्यस्त्वेन्द्रि॒येभ्यो॑
दि॒व्येभ्यः॑ पार्थि॒वेभ्यो॑ मन॑स्त्वाष्ट्व॒न्तरि॑क्षमन्वि॒हि स्वाहा॑ त्वा सुभ॑वः सूर्या॑य दे॒वेभ्य॑स्त्वा
मरीचि॑पेभ्य॒ एष॑ ते योनिः॑ प्रा॒णाय॑ त्वा॥ (३)

वाचः॑ सप्तच॑त्वारि॒ऽशत्॥१॥ _____[२]

उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽस्य॒न्तर्य॑च्छ मघ॑वन् पा॒हि सोमं॑मु॒रुष्य॑ रा॒यः समि॑षो यज॑स्वान्तस्ते
दधामि॒ द्यावा॑पृथि॒वी अ॒न्तरु॑र्वन्तरि॒क्षं स॒जोषां॑ दे॒वैरवै॑रः परै॑श्चान्तर्या॒मे मघ॑वन्
माद॑यस्व॒ स्वां कृ॑तोऽसि॒ मधु॑मतीर्न॒ इषं॑स्कृधि॒ विश्वे॑भ्यस्त्वेन्द्रि॒येभ्यो॑ दि॒व्येभ्यः॑ पार्थि॒वेभ्यो॑
मन॑स्त्वाष्ट्व॒न्तरि॑क्षमन्वि॒हि स्वाहा॑ त्वा सुभ॑वः सूर्या॑य दे॒वेभ्य॑स्त्वा मरीचि॑पेभ्य॒ एष॑ ते
योनि॑र॒पाना॑य॒ त्वा॥ (४)

दे॒वेभ्यः॑ सप्त॒ च॥१॥ _____[३]

आ वा॑यो भूष शुचि॑पा उ॒प नः॑ स॒हस्रं॑ ते नि॒युतो॑ विश्व॒वार। उ॒पो ते॑ अ॒न्यो म॑द्यमयामि॒
यस्य॑ दे॒व दधि॑षे पू॒र्वपे॑यम्॥ उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽसि वा॒यवे॑ त्वेन्द्र॒वायू॑ इ॒मे सु॑ताः। उ॒प प्र॑योभि॒रा

ग॒त॒मि॒न्द॒वो वा॒मु॒श्न॒न्ति हि॥ उ॒प॒या॒म॒गृ॒ही॒तोऽसी॒न्द्र॒वा॒यु॒भ्यां त्वे॒ष ते॒ योनिः॑ स॒जोषा॑भ्यां
त्वा॥ (५)

आ वा॒यो त्रि॒च॒त्वारि॑श॒त्॥ १॥ [४]

अ॒यं वा॑ मि॒त्राव॑रुणा सु॒तः सोम॑ ऋ॒तावृ॑धा। म॒मे॒दि॒ह श्रु॑त॒श्च ह॒वम्। उ॒प॒या॒म॒गृ॒ही॒तोऽसि॑
मि॒त्राव॑रुणाभ्यां त्वे॒ष ते॒ योनि॑र्-ऋ॒तायु॑भ्यां त्वा॥ (६)

अ॒यं वा॑ वि॒श॒तिः॥ १॥ [५]

या वा॑ क॒शा म॒धु॒म॒त्य॒श्वि॑ना स॒नृता॑वती। तया॑ य॒ज्ञं मि॑मिक्षतम्। उ॒प॒या॒म॒गृ॒ही॒तोऽस्य॑
श्वि॒भ्यां त्वे॒ष ते॒ योनि॑र्मा॒र्ध्वाभ्यां॑ त्वा॥ (७)

या वा॑म॒ष्टाद॑श॥ १॥ [६]

प्रा॒त॒र्यु॒जौ वि॑ मु॒च्ये॒थाम॑श्वि॒नावे॑ह ग॒च्छ॒तम्। अ॒स्य सोम॑स्य पी॒तये॑॥ उ॒प॒या॒म॒गृ॒ही॒तोऽस्य॑
श्वि॒भ्यां त्वे॒ष ते॒ योनि॑र्श्वि॒भ्यां त्वा॥ (८)

प्रा॒त॒र्यु॒जावे॑का॒न्नवि॑श॒तिः॥ १॥ [७]

अ॒यं वे॒नश्चो॑दय॒त् पृ॒श्नि॒ग॒र्भा ज्योति॑र्जरायू रज॑सो वि॒मानै॑। इ॒मम॑पा॒श्च सं॒ङ्ग॒मे सूर्य॑स्य
शि॒शुं न वि॒प्रां म॒तिर्भा॑ रिहन्ति॥ उ॒प॒या॒म॒गृ॒ही॒तोऽसि॑ शण्डा॒य त्वे॒ष ते॒ योनि॑र्वी॒रता॑ पाहि॥ (९)

अ॒यं वे॒नः प॒ञ्चवि॑श॒तिः॥ १॥ [८]

तं प्र॒ल॒थां पू॒र्व॒थां वि॒श्व॒थे॒म॒था ज्ये॒ष्ठ॒तांति॑ ब॒र्हिष॑द॒श्च सु॒व॒र्वि॒दं प्र॒तीची॑नं वृ॒ज॒नं दो॒ह॒से
गि॒राऽऽशुं॑ जय॑न्त॒मनु॑ यासु॒ वर्ध॑से। उ॒प॒या॒म॒गृ॒ही॒तोऽसि॑ म॒र्का॒य त्वे॒ष ते॒ योनिः॑ प्र॒जाः
पा॒हि॥ (१०)

त॒श्च प॒ञ्चवि॑श॒तिः॥ १॥ [९]

ये दे॒वा दि॒व्येका॑द॒श स्थ॑ पृ॒थि॒व्याम॑ध्येका॑द॒श स्थाऽप्सु॑षदो॒ महि॑नैका॑द॒श स्थ॑ ते दे॒वा
य॒ज्ञमि॑मं जु॒षध्व॑मु॒पया॑म॒गृ॒ही॒तोऽस्या॑ग्र॒योऽसि॑ स्वा॒ग्रयो॑ जि॒न्वं य॒ज्ञं जि॒न्वं य॒ज्ञप॑तिम॒भि
स॒र्व॒ना पा॒हि वि॒ष्णु॒स्त्वां पा॑तु॒ विशं॑ त्वं पा॒हीन्द्रि॑येण॒ त्वे॒ष ते॒ योनि॑र्वि॒श्वेभ्य॑स्त्वा दे॒वेभ्यः॑॥ (११)

ये दे॒वास्त्रि॑च॒त्वारि॑श॒त्॥ १॥ [१०]

त्रि॒श॒त् त्रय॑श्च ग॒णि॒नो रु॒ज॒न्तो दि॒वश्च॑ रु॒द्राः पृ॒थि॒वीं च॑ स॒च॒न्ते। ए॒का॒द॒शासौ॑

अप्सुषदः सुतः सोमं जुषन्ताः सर्वनाय विश्वे॥ उपयामगृहीतोऽस्याग्रयणोऽसि
स्वाग्रयणो जिन्वं यज्ञं जिन्वं यज्ञपतिमभि सर्वना पाहि विष्णुस्त्वां पातु विशं त्वं
पाहीन्द्रियेणैष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः॥ (१२)

त्रिःशद द्विचत्वारिःशत्॥१॥ [११]

उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा बृहद्वते वयस्वत उक्थायुवे यत् तं इन्द्र बृहद्वयस्तस्मै
त्वा विष्णवे त्वेष ते योनिरिन्द्राय त्वोक्थायुवे॥ (१३)

उपयामगृहीतो द्वाविःशतिः॥१॥ [१२]

मूर्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या वैश्वानरमृताय जातमग्निम्। कविः सम्राजमतिथिं
जनानामासन्ना पात्रं जनयन्त देवाः॥ उपयामगृहीतोऽस्यग्रये त्वा वैश्वानराय ध्रुवोऽसि
ध्रुवक्षितिर्ध्रुवाणां ध्रुवतमोऽच्युतानामच्युतक्षित्तम एष ते योनिर्ग्रये त्वा वैश्वानराय॥ (१४)

मूर्धानं पञ्चत्रिःशत्॥१॥ [१३]

मधुश्च माधवश्च शुक्रश्च शुचिश्च नभश्च नभस्यश्चेषश्चोर्जश्च सहश्च सहस्यश्च तपश्च
तपस्यश्चोपयामगृहीतोऽसि सः सपोऽस्यः हस्पत्याय त्वा॥ (१५)

मधुस्त्रिःशत्॥१॥ [१४]

इन्द्राग्नी आ गंतः सुतं गीर्भिर्नभो वरेण्यम्। अस्य पातं धियेषिता॥ उपयामगृहीतो-
ऽसीन्द्राग्निभ्यां त्वेष ते योनिरिन्द्राग्निभ्यां त्वा॥ (१६)

इन्द्राग्नी विःशतिः॥१॥ [१५]

ओमांसश्चर्षणीधृतो विश्वे देवास आ गंत। दाश्वाः सौ दाशुषः सुतम्॥ उपयामगृहीतो-
ऽसि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य एष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः॥ (१७)

इन्द्राग्नी ओमांसो विःशतिर्विःशतिः॥१॥ [१६]

मरुत्वंतं वृषभं वावृधानमकवारिं दिव्यः शासमिन्द्रम्। विश्वासाहमवसे नूतनायोग्रः
संहोदामिह तः हुवेम॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा मरुत्वंत एष ते योनिरिन्द्राय त्वा
मरुत्वंते॥ (१८)

मरुत्वंतः षड्विःशतिः॥१॥ [१७]

इन्द्रं मरुत्व इह पाहि सोमं यथा शार्याते अपिबः सुतस्यं। तव प्रणीती तव शूर शर्मन्ना
विवासन्ति कवयः सुयज्ञाः॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा मरुत्वत एष ते योनिरिन्द्राय
त्वा मरुत्वते॥ (१९)

इन्द्रेकात्रिंशत्॥१॥ [१८]

मरुत्वां इन्द्र वृषभो रणाय पिबा सोममनुष्वधं मदाय। आ सिंश्चस्व जठरे मध्वं
ऊर्मिं त्वं राजाऽसि प्रदिवः सुतानाम्॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा मरुत्वत एष ते
योनिरिन्द्राय त्वा मरुत्वते॥ (२०)

इन्द्रं मरुत्वो मरुत्वानेकात्रिंशदेकात्रिंशत्॥१॥ [१९]

महां इन्द्रो य ओजसा पर्जन्यो वृष्टिमां इव। स्तोमैर्विथ्सस्यं वावृधे॥
उपयामगृहीतोऽसि महेन्द्राय त्वेष ते योनिर्महेन्द्राय त्वा॥ (२१)

महानेकात्रविंशतिः॥१॥ [२०]

महां इन्द्रो नृवदा चर्षणिप्रा उत द्विबर्हा अमिनः सहोभिः। अस्मद्रियंग्वावृधे
वीर्यायोरुः पृथुः सुकृतः कर्तुभिर्भूत्॥ उपयामगृहीतोऽसि महेन्द्राय त्वेष ते योनिर्महेन्द्राय
त्वा॥ (२२)

महानृवत्पट्विंशतिः॥१॥ [२१]

कदा च न स्तरीरसि नेन्द्रं सश्वसि दाशुषे। उपोपेन्नु मघवन् भूय इन्नु ते दानं देवस्यं
पृच्यते। उपयामगृहीतोऽस्यादित्येभ्यस्त्वा॥ कदा च न प्र युच्छस्युभे नि पोसि जन्मनी।
तुरीयादित्यं सवनं त इन्द्रियमा तंस्थावमृतं दिवि॥ यज्ञो देवानां प्रत्येति सुम्नमादित्यासो
भवता मृडयन्तः। आ वोऽर्वाचीं सुमतिर्ववृत्याद् होश्चिद्या वरिवोवित्तरासत्॥ विवस्व
आदित्येष ते सोमपीथस्तेन मन्दस्व तेन तृप्य तृप्यास्मे ते वयं तर्पयितारो या दिव्या
वृष्टिस्तया त्वा श्रीणामि॥ (२३)

वः सुसविंशतिश्च॥१॥ [२२]

वाममद्य संवितर्वाममु श्रो दिवेदिवे वाममस्मभ्यं सावीः। वामस्य हि क्षयस्य देव
भूरैरया धिया वामभाजः स्याम॥ उपयामगृहीतोऽसि देवाय त्वा सवित्रे॥ (२४)

वामं चतुर्विंशतिः॥१॥ [२३]

अदब्धेभिः सवितः पायुभिर्द्वयं शिवेभिर्द्वयं परि पाहि नो गयम्। हिरण्यजिह्वः सुविताय नव्यंसे रक्षा मार्किर्नो अघशंस ईशत॥ उपयामगृहीतोऽसि देवाय त्वा सवित्रे॥ (२५)

अदब्धेभिर्नव्यंसे शतिः॥१॥ [२४]

हिरण्यपाणिमूतये सवितारमुप ह्वये। स चेत्ता देवता पदम्॥ उपयामगृहीतोऽसि देवाय त्वा सवित्रे॥ (२६)

हिरण्यपाणिं चतुर्दश॥१॥ [२५]

सुशर्माऽसि सुप्रतिष्ठानो बृहदुक्षे नम एष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः॥ (२७)

सुशर्मा द्वादश॥१॥ [२६]

बृहस्पतिसुतस्य त इन्दो इन्द्रियावन्तः पत्नीवन्तं ग्रहं गृह्णाम्यग्रा(३)इ पत्नीवा(३)ः सजूर्देवेन त्वष्ट्रा सोमं पिब स्वाहा॥ (२८)

बृहस्पतिसुतस्य पञ्चदश॥१॥ [२७]

हरिरसि हारियोजनो हर्योः स्थाता वज्रस्य भर्ता पृश्नेः प्रेता तस्य ते देव सोमेष्टयंजुषः स्तुतस्तोमस्य शस्तोक्थस्य हरिवन्तं ग्रहं गृह्णामि हरीः स्थ हर्योर्धानाः सहसोमा इन्द्राय स्वाहा॥ (२९)

हरिः षड्विंशतिः॥१॥ [२८]

अग्न आयूषि पवस आ सुवोर्जमिषं च नः। आरे बाधस्व दुच्छुनाम्॥ उपयामगृहीतोऽस्यग्रये त्वा तेजस्वत एष ते योनिरग्रये त्वा तेजस्वते॥ (३०)

अग्न आयूषि त्रयोविंशतिः॥१॥ [२९]

उत्तिष्ठन्नोजंसा सह पीत्वा शिप्रे अवेपयः। सोममिन्द्र चमू सुतम्॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वौजस्वत एष ते योनिरिन्द्राय त्वौजस्वते॥ (३१)

उत्तिष्ठन्नेकंविंशतिः॥१॥ [३०]

तरणिर्विश्वदंशतो ज्योतिष्कृदसि सूर्य। विश्वमा भांसि रोचनम्॥ उपयामगृहीतोऽसि सूर्याय त्वा भ्राजस्वत एष ते योनिः सूर्याय त्वा भ्राजस्वते॥ (३२)

तरणिर्विंशतिः॥१॥ [३१]

आ प्यायस्व मदिन्तम् सोम विश्वाभिरूतिभिः। भवां नः सप्रथस्तमः॥ (३३)

आ प्यायस्व नवं॥१॥ _____[३२]

ईयुष्टे ये पूर्वतरामपश्यन् व्युच्छन्तींमुषसं मर्त्यासः। अस्माभिरू नु प्रतिचक्ष्याऽभूदो
ते यन्ति ये अपरीषु पश्यान्॥ (३४)

ईयुरेकान्रविंशतिः॥१॥ _____[३३]

ज्योतिष्मतीं त्वा सादयामि ज्योतिष्कृतं त्वा सादयामि ज्योतिर्विदं त्वा सादयामि
भास्वतीं त्वा सादयामि ज्वलन्तीं त्वा सादयामि मल्मलाभ्वन्तीं त्वा सादयामि दीप्यमानां
त्वा सादयामि रोचमानां त्वा सादयाम्यजस्रां त्वा सादयामि बृहज्योतिषं त्वा सादयामि
बोधयन्तीं त्वा सादयामि जाग्रतीं त्वा सादयामि॥ (३५)

ज्योतिष्मतीः१ षट्त्रिंशत्॥१॥ _____[३४]

प्रयासाय स्वाहाऽऽयासाय स्वाहा वियासाय स्वाहा संयासाय स्वाहोद्यासाय स्वाहा-
ऽवयासाय स्वाहा शुचे स्वाहा शोकाय स्वाहा तप्यत्वे स्वाहा तपते स्वाहा ब्रह्महत्याये
स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥ (३६)

प्रयासाय चतुर्विंशतिः॥१॥ _____[३५]

चित्तं संन्तानेन भवं यक्रा रुद्रं तनिम्ना पशुपतिं स्थूलहृदयेनाग्निं हृदयेन रुद्रं
लोहितेन शर्वं मतस्त्राभ्यां महादेवमन्तःपार्श्वेनौषिष्ठहन् शिङ्गीनिकोश्याभ्याम्॥ (३७)

चित्तमष्टादश॥१॥ _____[३६]

आ तिष्ठ वृत्रहन् रथं युक्ता ते ब्रह्मणा हरी। अर्वाचीनं सु ते मनो ग्रावां कृणोतु
वश्रुनां॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा षोडशिनं एष ते योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिनै॥ (३८)

आ तिष्ठ षट्त्रिंशतिः॥१॥ _____[३७]

इन्द्रमिद्धरीं बहुतोऽप्रतिधृष्टशवसुमृषीणां च स्तुतीरुपं यज्ञं च मानुषाणाम्॥
उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा षोडशिनं एष ते योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिनै॥ (३९)

इन्द्रमित् त्रयोविंशतिः॥१॥ _____[३८]

असावि सोमं इन्द्र ते शर्विष्ठ धृष्णवा गंहि। आ त्वां पृणक्किन्द्रियं रजः सूर्यं न
रश्मिभिः॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा षोडशिनं एष ते योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिनै॥ (४०)

असावि सप्तविंशतिः॥१॥

[३९]

सर्वस्य प्रतिशीवरी भूमिस्त्वोपस्थ आऽधित। स्योनाऽस्मै सुषदां भव यच्छास्मै शर्म
सप्रथाः॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा षोडशिनं एष ते योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिनै॥ (४१)

सर्वस्य षड्विंशतिः॥१॥

[४०]

महा९ इन्द्रो वज्रबाहुः षोडशी शर्म यच्छतु। स्वस्ति नो मघवां करोतु हन्तुं
पाप्मानं योऽस्मान् द्वेष्टि॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा षोडशिनं एष ते योनिरिन्द्राय
त्वा षोडशिनै॥ (४२)

सर्वस्य महान्यष्टिविंशतिः षड्विंशतिः॥१॥

[४१]

सजोषां इन्द्र सगणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्रहञ्छूर विद्वान्। जहि शत्रूँ रप
मृधो नुदस्वाऽथाभयं कृणुहि विश्वतो नः॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा षोडशिनं एष ते
योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिनै॥ (४३)

सजोषांस्त्रिंशत्॥१॥

[४२]

उदु त्यं जातवैदसं देवं बहन्ति केतवः। दृशे विश्वाय सूर्यम्॥ चित्रं देवानामुदङ्गादनीकं
चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः। आऽप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्च॥
अग्ने नय सुपथा राये अस्मान् विश्वानि देव वयुनानि विद्वान्। युयोध्यस्मङ्गुहुराणमेनो
भूयिष्ठां ते नम उक्तिं विधेम॥ दिवं गच्छ सुवः पत रूपेण (४४)

वो रूपमभ्यैमि वयंसा वयः। तुथो वो विश्ववैदा वि भंजतु वर्षिष्ठे अधि नाकै॥
एतत् ते अग्ने राध ऐति सोमच्युतं तन्मित्रस्य पथा नयर्तस्य पथा प्रेतं चन्द्रदक्षिणा यज्ञस्य
पथा सुविता नयन्ती ब्राह्मणमद्य राध्यासमृषिमार्षेयं पितृमन्तं पैतृमत्यं सुधातुदक्षिणं
वि सुवः पश्य व्यन्तरिक्षं यतस्व सदस्यैरस्मद्वात्रा देवत्रा गच्छत मधुमतीः प्रदातारमा
विशतानंवहायास्मान् देवयानेन पथेत सुकृता लोके सीदत तन्नः सःस्कृतम्॥ (४५)

रूपेण सदस्यैरष्टादश च॥२॥

[४३]

धाता रातिः सवितेदं जुषन्तां प्रजापतिर्निधिपतिर्नो अग्निः। त्वष्टा विष्णुः
प्रजया सःरराणो यजमानाय द्रविणं दधातु॥ समिन्द्र णो मनसा नेषि गोभिः
सः सूरिभिर्मघवन्सः स्वस्त्या। सं ब्रह्मणा देवकृतं यदस्ति सं देवानां सुमत्या

यज्ञियानाम्॥ सं वर्चसा पयसा सं तनूभिरगन्महि मनसा सः शिवेन। त्वष्टा नो अत्र
वरिवः कृणो- (४६)

त्वन् माष्टु तनुवो यद्विलिष्टम्॥ यद्य त्वां प्रयति यज्ञे अस्मिन्नग्रे होतांमवृणीमहीह।
ऋधंगयाद्ध्यगुताशमिष्टाः प्रजानन् यज्ञमुपयाहि विद्वान्॥ स्वगा वो देवाः सदनमकर्म य
आजग्म सर्वनेदं जुषाणाः। जक्षिवांसः पपिवांसश्च विश्वेऽस्मे धत्त वसवो वसूनि॥
यानाऽवंह उशतो देव देवान्तान् (४७)

प्रेरय स्वे अग्रे सधस्थै। वहमाना भरमाणा हवींषि वसुं घर्मं दिवमा तिष्ठतानु॥
यज्ञं यज्ञं गच्छ यज्ञपतिं गच्छ स्वां योनिं गच्छ स्वाहृष तै यज्ञो यज्ञपते सहसूक्तवाकः
सुवीरः स्वाहा देवा गातुविदो गातुं वित्वा गातुमित् मनसस्पत इमं नो देव देवेषु यज्ञं
स्वाहा वाचि स्वाहा वातै धाः॥ (४८)

कृणोतु तानुष्टाचंत्वारिंशच्च॥३॥

[४४]

उरुं हि राजा वरुणश्चकार सूर्याय पन्थामन्वेतवा उ। अपदे पादा प्रतिधातवे-
ऽकुरुतापवृक्ता हृदयाविधश्चित्॥ शतं तै राजन् भिषजः सहस्रंमुर्वी गम्भीरा सुमतिष्ठे
अस्तु। बाधस्व द्वेषो निर्ऋतिं पराचैः कृतं चिदेनः प्र मुमुग्ध्यस्मत्॥ अभिष्टितो वरुणस्य
पाशोऽग्रेरनीकमप आ विवेश। अपां नपात् प्रतिरक्षन्नसुर्यं दमेदमे (४९)

समिधं यक्ष्यग्रे॥ प्रति ते जिह्वा घृतमुच्चरण्येत्समुद्रे ते हृदयमप्स्वन्तः। सं त्वा
विशन्त्वोषधीरुताऽऽपो यज्ञस्य त्वा यज्ञपते हविर्भिः॥ सूक्तवाके नमोवाके विधेमावभृथ
निचङ्कुण निचेरुरसि निचङ्कुणाव देवैर्देवकृतमेनोऽयाडव मर्त्यैर्मर्त्यकृतमुरोरा नो देव
रिषस्पाहि सुमित्रा न आप ओषधयः (५०)

सन्तु दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुर्योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मो देवीराप एष वो गर्भस्तं
वः सुप्रीतं सुभृतमकर्म देवेषु नः सुकृतो ब्रूतात् प्रतियुतो वरुणस्य पाशः प्रत्यस्तो
वरुणस्य पाश एधोऽस्येधिषीमहिं समिदसि तेजोऽसि तेजो मयि धेह्यपो अन्वचारिषः
रसेन समंसृक्षमहि। पयस्वाः अग्र आऽगमं तं मा सः सृज वर्चसा॥ (५१)

दमेदम ओषधय आ पद च॥३॥

[४५]

यस्त्वां हृदा कीरिणा मन्यमानोऽमर्त्यं मर्त्यो जोहवीमि। जातवेदो यशो अस्मासु
धेहि प्रजाभिरग्रे अमृतत्वमंश्याम्॥ यस्मै त्वं सुकृते जातवेद उ लोकमग्रे कृणवः
स्योनम्। अश्विनं स पुत्रिणं वीरवन्तं गोमन्तं रयिं नशते स्वस्ति॥ त्वे सु पुत्र शवसो-
ऽवृत्रन् कामकातयः। न त्वामिन्द्रातिं रिच्यते॥ उक्थउक्थे सोम इन्द्रं ममाद नीथेनीथे
मघवानं (५२)

सुतासः। यदीं सुबाधः पितरं न पुत्राः संमानदक्षा अवसे हवन्ते॥ अग्रे रसेन
तेजसा जातवेदो वि रौचसे। रक्षोहाऽमीवचातनः॥ अपो अन्वचारिषः रसेन समसृक्षमहि।
पर्यस्वां अग्र आऽगमं तं मा सः संज वचसा॥ वसुर्वसुपतिरहिकमस्यग्रे विभावसुः।
स्यामं ते सुमतावपि॥ त्वामग्रे वसुपतिं वसूनामभि प्र मन्दे (५३)

अध्वरेषु राजन्। त्वया वाजं वाजयन्तो जयेमाभि प्याम पृथसुतीर्मर्त्यानाम्। त्वामग्रे
वाजसातमं विप्रां वर्धन्ति सुष्टुतम्। स नो रास्व सुवीर्यम्॥ अयं नो अग्निर्वरिवः कृणोत्वयं
मयः पुर एतु प्रभिन्दन्। अयं शत्रूञ्जयतु जरहृषाणोऽयं वाजं जयतु वाजसातो॥ अग्निना-
ऽग्निः समिध्यते क्विर्गृहपतिर्युवां। हव्यवाइ जुह्वस्यः॥ त्वं ह्यग्रे अग्निना विप्रो विप्रेण
सन्धस्ता। सखा सख्या समिध्यसे॥ उदग्रे शुचयस्तव वि ज्योतिषा॥ (५४)

मघवानं मन्दे ह्यग्रे चतुर्दश च॥३॥

[४६]

वाचः प्राणाय त्वा। उपयाम गृहीतोस्यपानाय त्वा। आ वांयो वायवे सजोषाभ्यां त्वा। अयमृतायुभ्यां त्वा। या वामश्विभ्यां माध्वीभ्यां
त्वा। प्रातर्युजावश्विभ्यां त्वा। अयं वेनः शण्डाय त्वेप ते योनिर्वीरतां पाहि। तं मर्काय त्वेप ते योनिः प्रजाः पाहि। ये देवास्त्रिशदग्रयणोसि
विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः। उपयाम गृहीतोसीन्द्राय त्वोक्त्यायुवां मूर्धानमग्रे त्वा वैशानराय। मधुश्च सः सर्पांसि। इन्द्राग्नी इन्द्राग्निभ्यां त्वा। ओमांसो
विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः। मरुत्वन्तं त्रीणीन्द्राय त्वा मरुत्वन्ते। महान् द्वे महेन्द्राय त्वा। कृदाचुनादित्येभ्यस्त्वा। कृदाचुनस्तुराविवस्व आदित्य। इन्द्रं
शुचिर्पः। वामं त्रीन्देवाय त्वा सवित्रे। सुशामा विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः। बृहस्पतिस्त्वष्टा सोमं पिब स्वाहा। हरिरसि सह सोमा इन्द्राय स्वाहा।
अग्र आयुग्यग्रयं त्वा तेजस्वते। उत्तिष्ठन्निन्द्राय त्वौजस्वते। तरणिः सूर्याय त्वा भ्राजस्वते। आ तिष्ठाद्याः षडिन्द्राय त्वा षोडशिनै। उदु त्वं
चित्रम्। अग्रेनय दिवं गच्छ। उरुमायुष्टे यद्वैवा मुमुग्धि। अग्राविष्णू मुमुक्तम्। परा वै पङ्क्तः। देवा वै ये देवाः पङ्क्तौ। परा वै सवाचमै।
देवासुराः कार्यमै। भूमिर्व्यतुष्यन्। प्रजापतिर्व्यक्षुध्यन्। भूमिरादित्या वै। अग्नि होत्रमादित्यो वै। भूमिलोकः सलोकः सुलेकः। विष्णोरुदुत्तमम्। अन्नपते
पुनस्त्वादित्याः। उरु सः संज वचसा। यस्त्वा सुष्टुतम्। त्वमग्रेयुक्त्वाहि सुष्टुतिम्। त्वमग्रे विचर्षणे। यस्त्वा विरौचसे॥

आ दंदे वाचस्पतय उपयामगृहीतोस्या वांयो अयं वां या वां प्रातर्युजावयं तं ये देवास्त्रिशदग्रयण गृहीतोसि मूर्धानं मधुश्चेन्द्राग्नी ओमांसो
मरुत्वन्तमिन्द्रं मरुत्वो मरुत्वान्महान्महावृत्कृदा वाममदब्धेभिरु हिरण्यपाणिः सुशामा बृहस्पतिस्तुतस्य हरिरस्यग्रे उत्तिष्ठन्तरिणा प्यायस्वेयुष्टे ये
ज्योतिष्मतां प्रयासाय चित्तमा तिष्ठेन्द्रमसांवि सर्वस्य महान्भोजोपा उदु त्वं धातोरुः हि यस्त्वा षट्त्वारिंशत्॥४६॥

आ ददे ये देवा महानुत्तिष्ठन्सर्वस्य सन् दुर्मित्राश्चतुः पञ्चाशत्॥५०॥

आ ददे तव वि ज्योतिषा॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां प्रथमकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः समाप्तः॥१-४॥

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

देवा॒सुराः संय॑त्ता आस॒न् ते दे॒वा वि॒जय॑मु॒पय॑न्तोऽग्नौ वा॒मं वसु॑ सं
न्य॑दध॒तेद॑मु॒ नो भ॑विष्यति॒ यदि॑ नो जे॒ष्यन्ती॑ति॒ तद॑ग्नि॒र्य॑कामयत् तेनापा॑क्रामत्
तद्दे॒वा वि॒जित्या॑व॒रुरु॑त्स॒माना॒ अन्वा॑यन् तद॒स्य स॒हसा॑दि॒त्सन्त॒ सौऽरो॑दी॒द्यद॑रो॒दीत्
तद्ब्र॒ह्मस्य॑ रु॒द्रत्वं यद॑श्वशी॒यत् तद् (१)

र॑ज॒तः हिर॑ण्यमभवत् तस्मा॑द्र॒ज॒तः हिर॑ण्यमदक्षिण्यम॑श्रुजः॒ हि यो ब॒र्हिषि॑ ददाति
पु॒राऽस्य॑ संव॒त्सरा॑द्बृ॒हो रु॑दन्ति॒ तस्मा॑द्ब॒र्हिषि॑ न दे॒यः सौऽग्नि॑र्ब॒र्वीद्वा॒ग्य॑सा॒न्यथ॑ व इ॒दमि॑ति
पुन॒रा॒धेय॑ ते के॒वल॑मि॒त्य॑ब्रुवन्नु॒भ्रव॑त् खलु स इ॒त्य॑ब्रवी॒द्यो म॑द्दे॒वत्य॑म॒ग्निमा॑दधा॒ता इति॑ तं
पू॒षाऽऽध॑त्ते तेन॑ (२)

पू॒षाऽऽध॑र्नोत् तस्मा॑त् पौ॒ष्णाः प॒शव॑ उच्यन्ते तं त्वष्टाऽऽध॑त्ते तेन॒ त्वष्टा॑ऽऽध॑र्नोत् तस्मा॑त्
त्वा॒ष्टाः प॒शव॑ उच्यन्ते तं म॒नुरा॑ऽध॑त्ते तेन॒ म॒नुरा॑ध॑र्नोत् तस्मा॑न्मान॒व्यः प्र॒जा उ॑च्यन्ते तं धा॒ता-
ऽऽध॑त्ते तेन॑ धा॒ताऽऽध॑र्नोत्संव॒त्सरो॒ वै धा॑ता तस्मा॑त्संव॒त्स॒रं प्र॒जाः प॒शवो॑ऽनु प्र जा॑यन्ते
य ए॒वं पु॑न॒रा॒धेय॑स्यर्द्धि॒ वेद॑- (३)

ध्नो॑त्ये॒व यो॑ऽस्यै॒वं ब॒न्धुतां॑ वेद॒ बन्धु॑मान् भवति भा॒ग॒धेय॑ वा अ॒ग्निरा॑हित इच्छ॒मानः
प्र॒जां प॒शून् यज॑मान॒स्योप॑ दो॒द्रावो॑द्वास्य पु॒न॒रा द॑धीत भा॒ग॒धेयै॑नै॒वैन॑ः॒ सम॑र्धयत्यथो
शा॒न्तिरे॒वास्यै॑षा पु॒नर्व॑स्वो॒रा द॑धीतै॒तद्वै पु॑न॒रा॒धेय॑स्य नक्ष॑त्रं यत्पु॒नर्व॑सू॒ स्वाया॑मे॒वैन॑
दे॒वता॑यामा॒धाय॑ ब्र॒ह्मव॑र्च॒सी भ॑वति द॒र्भेरा॑ द॒धात्य॑या॒तयाम॑त्वाय द॒र्भेरा॑ द॒धात्य॑ञ्च
ए॒वैन॑मोष॒धीभ्यो॑ऽव॒रु॒ध्याऽऽध॑त्ते पञ्च॑कपालः पु॒रोडा॑शो भवति पञ्च॑ वा ऋ॒तव॑ ऋ॒तुभ्य॑
ए॒वैन॑मव॒रु॒ध्याऽऽध॑त्ते॥ (४)

अशी॑यत् तत् तेन॒ वेदं॑ दु॒र्भेः पञ्च॑वि॒ंशति॑श्च॥४॥ [१]

प॒रा वा ए॒ष य॒ज्ञं प॒शून् व॑पति यो॑ऽग्निमु॒द्वास॑यते पञ्च॑कपालः पु॒रोडा॑शो भवति पा॒ङ्क्तो॑
य॒ज्ञः पा॒ङ्क्ताः प॒शवो॑ य॒ज्ञमे॒व प॒शून्व॑ रुन्धे वी॒रहा॑ वा ए॒ष दे॒वानां॑ यो॑ऽग्निमु॒द्वास॑यते न वा
ए॒तस्य॑ ब्रा॒ह्म॒णा ऋ॑ता॒यवः॑ पु॒राऽन्न॑मक्षन् प॒ङ्क्तो॑ याज्यानुवा॒क्या भ॑वन्ति पा॒ङ्क्तो॑ य॒ज्ञः पा॒ङ्क्तः
पु॒रुषो॑ दे॒वाने॒व वी॒रं नि॑र॒वदा॑या॒ग्निं पु॑न॒रा (५)

धत्ते शताक्षरा भवन्ति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति यद्वा अग्निराहितो नर्ध्यते ज्यायो भागधेयं निकामयमानो यदाग्नेयः सर्वं भवति सैवास्यर्धिः सं वा एतस्य गृहे वाक् संज्यते योऽग्निमुद्वासयते स वाचः सःसृष्टां यजमान ईश्वरोऽनु पराभवितोर्विभक्तयो भवन्ति वाचो विधृत्यै यजमानस्यापराभावाय (६)

विभक्तिं करोति ब्रह्मैव तदकरुपांशु यजति यथा वामं वसुं विविदानो गूहति तादृगेव तदग्निं प्रति स्विष्टकृतं निराहू यथा वामं वसुं विविदानः प्रकाशं जिगमिषति तादृगेव तद्विभक्तिमुक्त्वा प्रयाजेन वर्षद्गरोत्यायतनादेव नैति यजमानो वै पुरोडाशः पशवं एते आहुती यदभितः पुरोडाशमेते आहुती (७)

जुहोति यजमानमेवोभयतः पशुभिः परि गृह्णाति कृतयजुः सम्भृतसम्भार इत्याहुर्न सम्भृत्याः सम्भारा न यजुः कर्तव्यमित्यथो खलु सम्भृत्या एव सम्भाराः कर्तव्यं यजुर्यज्ञस्य समृद्धौ पुनर्निष्कृतो रथो दक्षिणा पुनरुत्थयूतं वासः पुनरुत्सृष्टोऽनुद्धान पुनराधेयस्य समृद्धौ सप्त तै अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इत्यग्निहोत्रं जुहोति यत्रयत्रैवास्य न्यक्तं तत् (८)

एवैनमव रुन्धे वीरहा वा एष देवानां योऽग्निमुद्वासयते तस्य वरुण एवर्णयादाग्निवारुणमेकादशकपालमनु निर्वपेद्यं चैव हन्ति यश्चास्यर्णयात्तौ भागधेयेन प्रीणाति नाऽऽर्तिमाच्छति यजमानः॥ (९)

आऽपराभावाय पुरोडाशमेते आहुती ततः पद्विःशब्दः॥५॥ [२]

भूमिर्भूम्रा द्यौर्वरिणाऽन्तरिक्षं महित्वा। उपस्थं ते देव्यदितेऽग्निमन्त्रादमन्त्राद्याऽऽदधे॥ आऽयं गौः पृश्निरक्रमीदसनन्मातरं पुनः। पितरं च प्रयन्थ्सुवः॥ त्रिःशद्धाम विराजति वाक्पतङ्गायं शिश्रिये। प्रत्यंस्य वह द्युभिः॥ अस्य प्राणादपानत्यन्तश्चरति रोचना। व्यख्यन्महिषः सुवः॥ यत् त्वा (१०)

क्रुद्धः परोवपं मन्युना यदवर्त्या। सुकल्पमग्ने तत् तव पुनस्त्वोदीपयामसि॥ यत् तै मन्युपरोत्तस्य पृथिवीमनु दध्वसे। आदित्या विश्वे तद्देवा वसंवश्च समाभरन्। मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञः समिमं दधातु। बृहस्पतिस्तनुतामिमं नो विश्वे देवा इह मादयन्ताम्॥ सप्त तै अग्ने समिधः सप्त जिह्वाः सप्त (११)

ऋषयः सप्त धाम प्रियाणि। सप्त होत्राः सप्तधा त्वा यजन्ति सप्त योनीरा पृणस्वा घृतेन॥ पुनरूर्जा नि वर्तस्व पुनरग्न इषाऽऽयुषा। पुनर्नः पाहि विश्वतः॥ सह रय्या

नि वर्तस्वाग्ने पिन्वस्व धारया। विश्वप्स्त्रिया विश्वतस्परि॥ लेकः सलैकः सुलेकस्ते न
आदित्या आज्यं जुषाणा विंयन्तु केतुः सकैतः सुकेतस्ते न आदित्या आज्यं जुषाणा
विंयन्तु विवस्वा९ अदितिर्देवजूतिस्ते न आदित्या आज्यं जुषाणा विंयन्तु॥ (१२)

त्वा जिह्वाः सप्त सुकेतस्ते नृन्योदश च॥३॥

[३]

भूमिर्भूम्ना द्यौर्वरिणेत्याहाऽऽशिषैवैनमा धत्ते सर्पा वै जीर्यन्तोऽमन्यन्त स एतं कसर्णारिः
काद्रवेयो मन्त्रमपश्यत् ततो वै ते जीर्णास्तनूरपाघ्नत सर्पराज्ञिया ऋग्भिर्गार्हपत्यमा दधाति
पुनर्नवमेवैनमजरं कृत्वाऽऽधत्तेऽथो पृतमेव पृथिवीमन्नाद्यं नोपानमथ्सैतं (१३)

मन्त्रमपश्यत् ततो वै तामन्नाद्यमुपानमद्यत्सर्पराज्ञिया ऋग्भिर्गार्हपत्यमा दधात्यन्ना-
द्यस्यावरुद्ध्या अथो अस्यामेवैनं प्रतिष्ठितमा धत्ते यत्त्वा क्रुद्धः परोवपेत्याहापहुत एवास्मे
तत् पुनस्त्वोद्दीपयामसीत्याह समिन्ध एवैनं यत्ते मन्युपरोत्स्येत्याह देवताभिरे- (१४)

वैन९ सं भरति वि वा एतस्य यज्ञश्छिद्यते योऽग्निमुद्वासयते बृहस्पतिवत्यर्चोप तिष्ठते
ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मणैव यज्ञ९ सं दधाति विच्छिन्नं यज्ञ९ समिमं दधात्वित्याह
सन्तत्यै विश्वे देवा इह मादयन्तामित्याह सन्तत्यैव यज्ञं देवेभ्योऽनु दिशति सप्त तै अग्ने
समिधः सप्त जिह्वा - (१५)

इत्याह सप्तसप्त वै सप्तधाऽग्नेः प्रियास्तनुवस्ता एवाव रुन्धे पुनरूर्जा सह रय्येत्यभितः
पुरोडाशमाहुती जुहोति यजमानमेवोर्जा च रय्या चोभयतः परि गृह्णात्यादित्या वा
अस्माल्लोकादमुं लोकमायन्तेऽमुष्मिल्लोके व्यतृष्यन्त इमं लोकं पुनरभ्यवेत्याग्निमाधायैतान्
होमानजुहवुस्त ओर्ध्वन् ते सुवर्गं लोकमायन् यः पराचीनं पुनराधेयादग्निमादधीत स
एतान् होमाञ्जुह्याद्यामेवाऽऽदित्या ऋद्धिमाध्वन् तामेवर्धोति॥ (१६)

एतमेव जिह्वा एतान् पञ्चविंशतिश्च॥४॥

[४]

उपप्रयन्तो अध्वरं मन्त्रं वोचेमाग्नयै। आरे अस्मे च शृण्वते॥ अस्य प्रत्नमानु द्युत९
शुक्रं ददुहे अहंयः। पयः सहस्रसामृषिम॥ अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत् पतिः पृथिव्या अयम्।
अपा९ रेता९सि जिन्वति॥ अयमिह प्रथमो धायि धातृभिरुहोता यजिष्ठो अध्वरेष्वीड्यः।
यमप्रवानो भृगवो विरुचुर्वनेषु चित्रं विभुवं विशेविशे॥ उभा वामिन्द्राग्नी आहुवध्या (१७)

उभा राधंसः सह मादय्यै। उभा दाताराविषा९ रयीणामुभा वाजंस्य सातयै हुवे

वाम्॥ अयं ते योनिर्ऋत्वियो यतो जातो अरोचथाः। तं जानन्नग्र आ रोहाथा नो वर्धया रयिम्॥ अग्र आयूँषि पवस् आ सुवोर्जमिषं च नः। आरे बाधस्व दुच्छुनाम्॥ अग्रे पवस्व स्वपां अस्मे वर्चः सुवीर्यम्। दधत्पोषं रयिं (१८)

मयिं॥ अग्रे पावक रोचिषां मन्द्रयां देव जिह्वया। आ देवान् वक्षि यक्षि च॥ स नः पावक दीदिवोऽग्रे देवाँ इहाऽऽवह। उप यज्ञं हविश्च नः॥ अग्निः शुचिव्रततमः शुचिर्विप्रः शुचिः कविः। शुची रोचत आहुतः॥ उदग्रे शुचयस्तव शुक्रा भ्राजन्त ईरते। तव ज्योतीँष्यर्चयः॥ आयुर्दा अग्रेऽस्यायुर्मै (१९)

देहि वर्चोदा अग्रेऽसि वर्चो मे देहि तनूपा अग्रेऽसि तनुवं मे पाह्यग्रे यन्मै तनुवां ऊनं तन्म आ पृणं चित्रावसो स्वस्ति तै पारमशीयेन्धानास्त्वा शतं हिमां द्युमन्तः समिधीमहि वयस्वन्तो वयस्कृतं यशस्वन्तो यशस्कृतं सुवीरांसो अदाभ्यम्। अग्रे सपत्नदम्भनं वर्षिष्ठे अधि नाके॥ सं त्वमग्रे सूर्यस्य वर्चसाऽगथाः समृषीणां स्तुतेन सं प्रियेण धाम्ना। त्वमग्रे सूर्यवर्चा असि सं मामायुषा वर्चसा प्रजया सृज॥ (२०)

आहुवथै रयि मे वर्चसा सप्तदश च॥४॥ [५]

सं पश्यामि प्रजा अहमिदं प्रजसो मानवीः। सर्वा भवन्तु नो गृहे॥ अम्भः स्थाम्भो वो भक्षीय महः स्थ महो वो भक्षीय सहः स्थ सहो वो भक्षीयोर्जः स्थोर्ज वो भक्षीय रेवंती रमध्वमस्मिँल्लोकेऽस्मिन् गोष्ठेऽस्मिन् क्षयेऽस्मिन् योनाविहैव स्तेतो माऽपं गात ब्रह्मिर्मे भूयास्त (२१)

संहितासि विश्वरूपीरा मोर्जा विशाऽऽगौपत्येनाऽऽरायस्पोषेण सहस्रपोषं वः पुष्यासं मयि वो रायः श्रयन्ताम्॥ उप त्वाऽग्रे दिवेदिवे दोषावस्तर्धिया वयम्। नमो भरन्त एमसि। राजन्तमध्वराणां गोपामृतस्य दीदिविम्। वर्धमानं स्वे दमै॥ स नः पितेवं सूनवेऽग्रे सूपायनो भव। सचस्वा नः स्वस्तये॥ अग्रे (२२)

त्वं नो अन्तमः। उत त्राता शिवो भव वरूथ्यः॥ तं त्वां शोचिष्ठ दीदिवः। सुम्रायं नूनमीमहे सखिभ्यः॥ वसुर्गन्निर्वसुंश्रवाः। अच्छां नक्षि द्युमन्तमो रयिं दाः॥ ऊर्जा वः पश्याम्यूर्जा मां पश्यत रायस्पोषेण वः पश्यामि रायस्पोषेण मा पश्यतेडाः स्थ मधुकृतः स्योना माऽऽविंशतेरा मदः। सहस्रपोषं वः पुष्यासं (२३)

मयि॑ वो रायः॑ श्रयन्ताम्॥ तत्स॑वितुर्वरे॑ण्यं॒ भर्गो॑ देवस्य॑ धीमहि। धियो॒ यो नः॑
प्रचो॑दयात्॥ सो॒मान॑ꣳ स्वर॑णं कृणुहि ब्रह्म॑णस्पते। क॒क्षी॒र्वन्तं॑ य औ॒शिज॑म्॥ क॒दा च॑न
स्त॒रीर॑सि॒ नेन्द्र॑ सश्व॑सि दा॒शुषे॑। उ॒पो॒पे॒न्नु म॑घ॒वन् भू॒य इ॒न्नु ते॒ दानं॑ देवस्य॑ पृ॒च्यते॥
परि॑ त्वा॒ग्ने पु॑रं व॒यं वि॒प्रꣳ स॒हस्य॑ धीमहि। धृ॒ष॒द्वर्णं॑ दि॒वेदि॑वे भे॒त्तारं॑ भ॒ङ्गुरा॑वतः॥
अ॒ग्ने गृ॑हपते सु॒गृह॑प॒तिर॒हं त्वया॑ गृ॒हप॑तिना भूयासꣳ सु॒गृह॑प॒तिर्म॒या त्वं गृ॑हप॒तिना
भूयाः॑ श॒तꣳ हि॒मा॒स्ता॒माशि॑ष॒मा शा॑से तन्त॑वे ज्योति॑ष्मतीं॒ तामा॑शिष॒मा शा॑सेऽमु॒ष्मे
ज्योति॑ष्मतीम्॥ (२४)

भूयास्तु स्वस्तयेऽग्ने पृथ्वासं धृषद्वर्णमेकान्रत्रिंशच्च॥ ४॥ [६]

अयं॑ज्ञो वा ए॒ष यो॑ऽसामो॒पप्र॑यन्तो॒ अध्व॑रमित्या॒ह स्तोम॑मे॒वास्मै॑ यु॒नक्त्यु॑पेत्या॒ह प्र॒जा
वै प॒शव॑ उपे॒मं लो॒कं प्र॒जामे॒व प॒शूनि॑मं लो॒कमु॒पैत्य॑स्य प्र॒त्नानु॑द्युतमित्या॒ह सु॒वर्गो॑ वै
लो॒कः प्र॒त्नः सु॒वर्गमे॒व लो॒कꣳ स॒मारो॑हत्य॒ग्निर्मूर्धा॑ दि॒वः क॒कुदि॑त्या॒ह मूर्धा॑न- (२५)

मे॒वैनꣳ स॒माना॑न॒ करो॑त्यथो॒ देव॑लो॒कादे॒व म॑नुष्यलो॒के प्र॑ति॒तिष्ठ॑त्ययमि॒ह प्र॑थ॒मो धा॑यि
धा॒तृभि॑रित्या॒ह मुख्य॑मे॒वैनं॑ करोत्यु॒भा वा॑मिन्द्रा॒ग्नी आ॒हुव॑ध्या॒ इत्या॒हौजो॑ ब॒लमे॒वाव॑ रुन्धेऽयं
ते यो॒निर्ऋ॒त्विय॑ इत्या॒ह प॒शवो॑ वै र॒यिः प॒शूने॒वाव॑ रुन्धे ष॒ड्वि॒रुप॑ तिष्ठते ष॒ड्वा (२६)

ऋ॒तव॑ ऋ॒तुष्वे॒व प्र॑ति॒ तिष्ठ॑ति ष॒ड्विरु॑त्तरा॒भिरु॑प॒ तिष्ठ॑ते द्वा॒दश॑ सं प॒द्यन्ते॑ द्वा॒दश॑ मा॒साः
सं॒वत्स॑रः सं॒वत्स॑र ए॒व प्र॑ति॒ तिष्ठ॑ति यथा॒ वै पु॑रुषोऽश्वो॒ गौर्जी॑र्यत्ये॒वम॒ग्निरा॑हि॒तो जी॑र्यति
सं॒वत्स॑रस्य॒ प॒रस्ता॑दा॒ग्निपा॒वमा॑नी॒भिरु॑प॒ तिष्ठ॑ते पु॒नर्न॒वमे॒वैन॑म॒जरं॑ करोत्यथो॒ पुना॑त्ये॒वोप॑
तिष्ठते॒ योगं॑ ए॒वास्यै॒ष उप॑ तिष्ठते (२७)

द॒मं ए॒वास्यै॒ष उप॑ तिष्ठते या॒ज्ञैवा॒स्यैषो॑प॒ तिष्ठ॑ते यथा॒ पापी॑याञ्छे॒यस॑ आ॒हृत्य॑ न॒मस्य॑ति
ता॒दृगे॒व तदा॑यु॒र्दा अ॒ग्नेऽस्या॑यु॒र्मे दे॒हीत्या॑हाऽऽयु॒र्दा ह्ये॒ष व॑र्चो॒दा अ॒ग्नेऽसि॑ व॒र्चो मे॑ दे॒हीत्या॑ह
व॒र्चो॒दा ह्ये॒ष त॑नूपा अ॒ग्नेऽसि॑ त॒नुवं मे॑ पा॒हीत्या॑ह (२८)

त॒नूपा ह्ये॒षोऽग्ने॑ य॒न्मे त॑नुवा॒ ऊ॒नं त॑न्म॒ आ पृ॑णेत्या॒ह य॒न्मे प्र॒जायै॑ प॒शूना॑मूनं तन्म॒
आ पू॑रयेति॒ वावै॑तदा॒ह चि॒त्राव॑सो स्व॒स्ति ते॑ पा॒रम॑शीयेत्या॒ह रा॒त्रिर्वै चि॒त्राव॑सुरव्यु॒ष्ट्यै वा
ए॒तस्यै॑ पु॒रा ब्रा॑ह्म॒णा अ॑भे॒षुर्व्यु॑ष्टिमे॒वाव॑ रुन्ध॒ इन्धा॑नास्त्वा श॒तꣳ (२९)

हि॒मा इत्या॑ह श॒तायुः॑ पु॒रुषः॑ श॒तेन्द्रि॑य॒ आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्र॑ति॒ तिष्ठ॑त्येषा॒ वै सू॒र्मि

कर्णकावत्येतया ह स्म वै देवा असुराणां शततरुहाः स्तृहन्ति यदेतया समिधमादधाति
वज्रमेवैतच्छतघ्नीं यजमानो भ्रातृव्याय प्रहरति स्तृत्या अछम्बद्धारः सं त्वमग्ने सूर्यस्य
वर्चसा गथा इत्याहैतत्त्वमसीदमहं भूयासमिति वावैतदाह त्वमग्ने सूर्यवर्चा असीत्याहा-
ऽऽशिषमेवैतामा शास्ते॥ (३०)

मूर्धानं वै तिष्ठत आह शतमहः षोडश च॥६॥ [७]

सं पश्यामि प्रजा अहमित्याह यावन्त एव ग्राम्याः पशवस्तानेवाव रुन्धेऽम्भुः स्थाम्भो
वो भक्षीयेत्याहाम्भो ह्येता महः स्थ महो वो भक्षीयेत्याह महो ह्येता सहः स्थ सहो वो
भक्षीयेत्याह सहो ह्येता ऊर्जस्थोर्ज वो भक्षीये- (३१)

त्याहोर्जो ह्येता रेवती रमध्वमित्याह पशवो वै रेवतीः पशून्वाऽऽत्मन् रमयत इहैव
स्तेतो माऽप गातेत्याह ध्रुवा एवैना अनपगाः कुरुत इष्टकचिद्धा अन्योऽग्निः पशुचिदन्यः
संहितासि विश्वरूपीरिति वत्समभि मृशत्युपैवैन धत्ते पशुचितमेनं कुरुते प्र (३२)

वा एषोऽस्माल्लोकाच्चवते य आहवनीयमुपतिष्ठते गार्हपत्यमुप तिष्ठतेऽस्मिन्नेव लोके
प्रति तिष्ठत्यथो गार्हपत्यायैव नि ह्वते गायत्रीभिरुप तिष्ठते तेजो वै गायत्री तेज एवा-
ऽऽत्मन् धत्तेऽथो यदेतं तृचमन्वाह सन्तत्यै गार्हपत्यं वा अनु द्विपादो वीराः प्रजायन्ते
य एवं विद्वान् द्विपादाभिर्गार्हपत्यमुपतिष्ठत - (३३)

आऽस्य वीरो जायत ऊर्जा वः पश्याम्यूर्जा मां पश्यतेत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते
तथ्सवितुर्वरेण्यमित्याह प्रसूत्यै सोमानः स्वरणमित्याह सोमपीथमेवाव रुन्धे कृणुहि
ब्रह्मणस्पत इत्याह ब्रह्मवर्चसमेवाव रुन्धे कदा चन स्तरीरसीत्याह न स्तरीः रात्रिं
वसति (३४)

य एवं विद्वानग्निमुपतिष्ठते परि त्वाऽग्ने पुरं वयमित्याह परिधिमेवैतं परि
दधात्यस्कन्दायाग्ने गृहपत इत्याह यथायजुरेवैतच्छतः हिमा इत्याह शतं त्वा
हेमन्तानिन्धिषीयेति वावैतदाह पुत्रस्य नाम गृह्णात्यन्नादमेवैन करोति तामाशिषमा शासे
तन्तवे ज्योतिष्मतीमिति ब्रूयाद्यस्य पुत्रोऽजातः स्यात् तेजस्व्यैवास्य ब्रह्मवर्चसी पुत्रो
जायते तामाशिषमा शासेऽमुष्मै ज्योतिष्मतीमिति ब्रूयाद्यस्य पुत्रो जातः स्यात् तेज
एवास्मिन् ब्रह्मवर्चसं दधाति॥ (३५)

ऊर्जं वो भक्षयेति प्र गार्हपत्यमुपतिष्ठते वसति ज्योतिष्मतोमेकात्रिंशच्च॥५॥ [८]

अग्निहोत्रं जुहोति यदेव किं च यजमानस्य स्वं तस्यैव तद्रेतः सिञ्चति प्रजनने प्रजननं हि वा अग्निरथौषधीरन्तंगता दहति तास्ततो भूयसीः प्रजायन्ते यथायं जुहोति रेत एव तथ्सिञ्चति प्रैव प्रातस्तनेन जनयति तद्रेतः सिक्तं न त्वष्ट्राऽविकृतं प्रजायते यावच्छो वै रेतसः सिक्तस्य (३६)

त्वष्टा रूपाणि विकरोति तावच्छो वै तत्प्रजायत एष वै दैव्यस्त्वष्टा यो यजते बह्वीभिरुप तिष्ठते रेतस एव सिक्तस्य बहुशो रूपाणि वि करोति स प्रैव जायते श्वःश्वो भूयान् भवति य एवं विद्वानग्निमुपतिष्ठतेऽहर्देवानामासीद्रात्रिरसुराणां तेऽसुरा यद्देवानां वित्तं वेद्यमासीत्तेन सह (३७)

रात्रिं प्राविशन् ते देवा हीना अमन्यन्त तेऽपश्यन्नाग्नेयी रात्रिराग्नेयाः पशवं इममेवाग्निं स्तवाम स नः स्तुतः पशून् पुनर्दास्यतीति तेऽग्निमस्तुवन्त्स एभ्यः स्तुतो रात्रिया अध्यहरभि पशून्निर्जत ते देवाः पशून् वित्वा कामा अकुर्वत य एवं विद्वानग्निमुपतिष्ठते पशुमान् भवत्या- (३८)

दित्यो वा अस्माल्लोकादमुं लोकमैत्थोऽमुं लोकं गत्वा पुनरिमं लोकमभ्यध्यायन्त्स इमं लोकमागत्य मृत्योरविभेन्मृत्युसंयुत इव ह्ययं लोकः सोऽमन्यतेममेवाग्निं स्तवानि स मां स्तुतः सुवर्गं लोकं गमयिष्यतीति सोऽग्निमस्तौत्स एनं स्तुतः सुवर्गं लोकमगमयद्य - (३९)

एवं विद्वानग्निमुपतिष्ठते सुवर्गमेव लोकमेति सर्वमायुरेत्यभि वा एषोऽग्नी आ रोहति य एनावुपतिष्ठते यथा खलु वै श्रेयानभ्यारूढः कामयते तथा करोति नक्तमुप तिष्ठते न प्रातः स हि नक्तं व्रतानि सृज्यन्ते सह श्रेयाश्च पापीयाश्चासाते ज्योतिर्वा अग्निस्तमो रात्रिर्यन्- (४०)

नक्तमुपतिष्ठते ज्योतिषैव तमस्तरत्युपस्थेयोऽग्नी (३) नोपस्थेया (३) इत्याहुर्मनुष्यायेत्यै योऽहरहराहृत्यार्थेन याचति स इत्यै तमुपाच्छृत्यथ को देवानहरहर्याचिष्यतीति तस्मान्नोपस्थेयोऽथो खल्वारुराशिषे वै कं यजमानो यजत इत्येषा खलु वा (४१)

आहिताग्नेराशीर्यदग्निमुपतिष्ठते तस्मादुपस्थेयः प्रजापतिः पशून्सृजत ते सृष्टा अहोरात्रे प्राविशन् ताच्छन्दोभिरन्विन्दच्छन्दोभिरुपतिष्ठते स्वमेव तदन्विच्छति न

तत्र जाम्यंस्तीत्याहुयोरुहंरहरुपतिष्ठेत् इति यो वा अग्निं प्रत्यङ्मुपतिष्ठेत् प्रत्येनमोषति
यः पराङ् विष्वङ् प्रजयां पशुभिरेति कवातिर्यङ्मिवोप तिष्ठेत् नैनं प्रत्योषति न विष्वङ्
प्रजयां पशुभिरेति॥ (४२)

सिक्तस्य सह भवति यो यत्कलु वै पशुभिस्त्रयोदश च॥७॥ [९]

मम नामं प्रथमं जातवेदः पिता माता च दधतुर्यदग्रे। तत्त्वं बिभृहि पुनरा मदैतोस्तवाहं
नामं बिभराण्यग्रे॥ मम नाम त्वं च जातवेदो वासंसी इव विवसानौ ये चरावः। आयुषे
त्वं जीवसे वयं यथायथं वि परि दधावहे पुनस्ते। नमोऽग्नयेऽप्रतिविद्धाय नमोऽनाधृष्टाय
नमः सम्राजै। अषाढो (४३)

अग्निर्वृहद्वया विश्वजिह्वसहन्त्यः श्रेष्ठो गन्धर्वः॥ त्वत्पितारो अग्रे देवास्त्वामा-
हुतयस्त्वद्विवाचनाः। सं मामायुषा सं गौपत्येन सुहिते मा धाः॥ अयमग्निः श्रेष्ठतमोऽयं
भगवत्तमोऽयं सहस्रसातमः। अस्मा अस्तु सुवीर्यम्॥ मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं
विच्छिन्नं यज्ञं समिमं दधातु। या इष्टा उषसो निमृचंश्च ताः सं दधामि हविषा घृतेन।
पयस्वतीरोषधयः (४४)

पयस्वद्वीरुधां पयः। अपां पयसो यत्पयस्तेन मामिन्द्र सः सृज॥ अग्रे व्रतपते व्रतं
चरिष्यामि तच्छक्यं तन्मे राध्यताम्॥ अग्निं होतांरमिह तं हुवे देवान् यज्ञियानिह
यान् हवामहे॥ आ यन्तु देवाः सुमनस्यमाना वियन्तु देवा हविषो मे अस्या॥ कस्त्वा
युनक्ति स त्वां युनक्तु यानि घर्मे कपालान्युपचिन्वन्ति (४५)

वेधसः। पूष्णस्तान्यपि व्रत इन्द्रवायू विमुञ्चताम्॥ अभिन्नो घर्मो जीरदानुर्यत
आत्तस्तदगन् पुनः। इध्मो वेदिः परिधयश्च सर्वं यज्ञस्याऽऽयुरनु सं चरन्ति॥
त्रयस्त्रिंशत्तन्तवो ये वितन्त्रिरे य इमं यज्ञं स्वधया ददन्ते तेषां छिन्नं प्रत्येतदधामि
स्वाहा घर्मो देवाः अप्येतु॥ (४६)

अषाढ ओषधय उपचिन्वन्ति पञ्चत्वारिंशच्च॥४॥ [१०]

वैश्वानरो न ऊत्याऽऽप्र यातु परावतः। अग्निरुक्थेन वाहंसा॥ ऋतावानं वैश्वानरमृतस्य
ज्योतिषस्पतिम्। अजस्रं घर्ममीमहे॥ वैश्वानरस्य दः सनाभ्यो बृहदरिणादेकः स्वपस्यया
कविः। उभा पितरा महयन्नजायताग्निर्द्यावापृथिवी भूरिरेतसा। पृष्टो दिवि पृष्टो अग्निः
पृथिव्यां पृष्टो विश्वा ओषधीरा विवेश। वैश्वानरः सहसा पृष्टो अग्निः स नो दिवा स (४७)

रिषः पातु नक्तम्॥ जातो यदग्ने भुवना व्यख्यः पशुं न गोपा इर्यः परिज्मा। वैश्वानर
ब्रह्मणे विन्द गातुं यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥ त्वमग्ने शोचिषा शोशुचान आ रोदसी
अपृणा जायमानः। त्वं देवाः अभिशस्तेरमुञ्चो वैश्वानर जातवेदो महित्वा। अस्माकमग्ने
मघवन्सु धारयानामि क्षत्रमजरः सुवीर्यम्। वयं जयेम शतिनः सहस्रिणं वैश्वानर (४८)

वाजमग्ने तवोतिभिः॥ वैश्वानरस्य सुमतौ स्याम राजा हिकं भुवनानामभिशीः। इतो
जातो विश्वमिदं वि चष्टे वैश्वानरो यंतते सूर्येण॥ अव ते हेडो वरुण नमोभिरवं यज्ञेभिरीमहे
हविर्भिः। क्षयन्नस्मभ्यमसुर प्रचेतो राजन्नेनाःसि शिश्रथः कृतानि॥ उदुत्तमं वरुण पाश-
मस्मदवाधमं वि मध्यमं श्रथाय। अथा वयमादित्य (४९)

व्रते तवानांगसो अदितये स्याम॥ दधिक्राव्णो अकारिषं जिष्णोरश्वस्य वाजिनः॥
सुरभि नो मुखां कर्त् प्र ण आयूःषि तारिषत्॥ आ दधिक्राः शवसा पञ्च कृष्टीः सूर्य
इव ज्योतिषाऽपस्ततान। सहस्रसाः शतसा वाज्यर्वा पृणक्तु मध्वा समिमा वचाःसि॥
अग्निर्मूर्धा भुवः। मरुतो यद्ध वो दिवः सुम्रायन्तो हवामहे। आ तू न (५०)

उपं गन्तन॥ या वः शर्म शशमानाय सन्ति त्रिधातूनि दाशुषे यच्छताधि। अस्मभ्यं
तानि मरुतो वि यन्त रयिं नो धत्त वृषणः सुवीरम्॥ अदितिर्न उरुष्यत्वदितिः शर्म
यच्छतु। अदितिः पात्वःहसः॥ महीमू षु मातरः सुव्रतानामृतस्य पत्नीमवसे हुवेम।
तुविक्षत्रामजरन्तीमुरूचीः सुशर्माणमदितिः सुप्रणीतिम्॥ सुत्रामाणं पृथिवीं द्यामनेहसः
सुशर्माणमदितिः सुप्रणीतिम्। दैवीं नावः स्वरित्रामनांगसमस्रवन्तीमा रुहेमा स्वस्तये॥
इमाः सु नावमाऽरुहः शतारित्राः शतस्फ्याम्। अच्छिद्रां पारयिष्णुम्॥ (५१)

दिवा स सहस्रिणं वैश्वानराऽऽदित्य तू नोऽनेहसः सुशर्माणमेकात्रविंशतिश्च॥ ५॥ [११]

देवासुराः परा भूमिर्भूमिरुपप्रयन्तः सं पश्याम्ययंज्ञः सं पश्याम्यग्नि होत्रं मम नाम वैश्वानर एकादश॥ ११॥

देवासुराः क्रुद्धः सं पश्यामि सं पश्यामि नक्तमुपं गन्तनैकपञ्चाशत्॥ ५१॥

देवासुराः पारयिष्णुम्॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां प्रथमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः समाप्तः॥१-५॥

॥षष्ठः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे षष्ठः प्रश्नः॥

सं त्वा॑ सिञ्चामि॒ यजु॑षा प्र॒जामायु॑र्धनं॒ च। बृह॑स्पति॒प्रसूतो॑ यज॑मान इ॒ह मा रि॑षत्॥
 आज्य॑मसि स॒त्यम॑सि स॒त्यस्या॑ध्यक्षमसि ह॒विर॑सि वैश्वान॒रं वैश्व॑देवमुत्पू॒तशु॑ष्म॒ः स॒त्यौजाः॑
 सहो॑ऽसि स॒हमान॑मसि स॒हस्वारा॑तीः स॒हस्वारा॑तीय॒तः स॒हस्व॑ पृ॒तनाः॑ स॒हस्व॑ पृ॒तन्य॑तः।
 स॒हस्र॑वीर्यमसि॒ तन्मा॑ जि॒न्वाऽऽज्य॑स्याऽऽज्य॑मसि स॒त्यस्य॑ स॒त्यम॑सि स॒त्यायु॑- (१)

रसि स॒त्यशु॑ष्ममसि स॒त्येन॑ त्वा॒ऽभि घा॑रयामि॒ तस्य॑ ते भक्षीय
 पञ्चानां॑ त्वा वा॒तानां॑ य॒न्त्राय॑ ध॒र्त्राय॑ गृह्णामि
 पञ्चानां॑ त्व॒र्तूनां॑ य॒न्त्राय॑ ध॒र्त्राय॑ गृह्णामि
 पञ्चानां॑ त्वा दि॒शां य॒न्त्राय॑ ध॒र्त्राय॑ गृह्णामि
 पञ्चानां॑ त्वा पञ्च॒जनानां॑ य॒न्त्राय॑ ध॒र्त्राय॑ गृह्णामि
 च॒रोस्त्वा पञ्च॑बिलस्य य॒न्त्राय॑ ध॒र्त्राय॑ गृह्णामि
 ब्र॒ह्मण॑स्त्वा तेज॑से य॒न्त्राय॑ ध॒र्त्राय॑ गृह्णामि
 क्ष॒त्रस्य॑ त्वौज॑से य॒न्त्राय॑ (२)

ध॒र्त्राय॑ गृह्णामि
 वि॒शे त्वा॑ य॒न्त्राय॑ ध॒र्त्राय॑ गृह्णामि
 सु॒वीर्या॑य त्वा गृह्णामि सु॒प्रजा॑स्त्वाय॑ त्वा गृह्णामि रा॒यस्पोषा॑य त्वा गृह्णामि ब्र॒ह्मवर्च॑साय॑
 त्वा गृह्णामि भूर॑स्माक॑ ह॒विर्दे॒वाना॑मा॒शिषो॑ यज॑मानस्य दे॒वानां॑ त्वा दे॒वता॑भ्यो गृह्णामि
 कामा॑य त्वा गृह्णामि॥ (३)

स॒त्यायु॑रोज॑से य॒न्त्राय॑ त्रय॑सि॒ःशच्च॑॥३॥

[१]

ध्रु॒वो॑ऽसि ध्रु॒वो॑ऽह॑ स॒ंजा॒तेषु॑ भूयासं
 धी॒रश्चे॒ता वसु॑विदु॒ग्रो॑ऽस्यु॒ग्रो॑ऽह॑ स॒ंजा॒तेषु॑ भूयास-
 मु॒ग्रश्चे॒ता वसु॑विर्द॒भिभूर॑स्य॒भिभूर॑ह॑ स॒ंजा॒तेषु॑ भूयास-
 म॒भिभू॑श्चे॒ता वसु॑विद्यु॒नज्मि॑ त्वा ब्र॒ह्मणा॑ दै॒व्येन॑ ह॒व्याया॑स्मै वोढ॒वे जा॑तवेदः। इ॒न्धाना॑स्त्वा
 सु॒प्रज॑सः सु॒वीरा॑ ज्यो॒र्गजी॑वेम बलि॒हृतो॑ व॒यं ते॑॥ यन्मे॑ अ॒ग्रे अ॒स्य य॒ज्ञस्य॑ रि॒ष्या- (४)

द्य॒द्वा स्क॑न्दा॒दाज्य॑स्यो॒त वि॑ष्णो। तेन॑ ह॒न्मि स॒पत्नं॑ दुर्म॒रायु॑मैनं दधामि नि॒र॒क्र॑त्या

उपस्थे। भूर्भुवः सुवरुच्छुष्मो अग्ने यजमानायैधि निशुष्मो अभिदासंते। अग्ने देवेद्ध मन्विद्ध
मन्द्रजिह्वामर्त्यस्य ते होतर्मूर्धन्ना जिघर्मि रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय मनोऽसि
प्राजापत्यं मनसा मा भूतेनाऽऽविश वागस्येन्द्री संपलक्षयणी (५)

वाचा मैन्द्रियेणाऽऽविश
वसन्तमृतूनां प्रीणामि स मा प्रीतः प्रीणातु
ग्रीष्ममृतूनां प्रीणामि स मा प्रीतः प्रीणातु
वर्षा ऋतूनां प्रीणामि ता मा प्रीताः प्रीणन्तु
शरदमृतूनां प्रीणामि सा मा प्रीता प्रीणातु
हेमन्तशिशिरावृतूनां प्रीणामि तौ मा प्रीतौ प्रीणीता-
मग्नीषोमयोरहं देवयज्यया चक्षुष्मान् भूयासम्-
ग्रेरहं देवयज्ययान्नादो भूयासं (६)

दब्धिरस्यदब्धो भूयास-
ममुं दभेयमग्नीषोमयोरहं देवयज्यया वृत्रहा भूयास-
मिन्द्राग्नियोरहं देवयज्ययैन्द्रियाव्यन्नादो भूयास-
मिन्द्रस्याहं देवयज्ययैन्द्रियावी भूयासं
महेन्द्रस्याहं देवयज्यया जेमानं महिमानं गमेयमग्नेः स्विष्टकृतोऽहं देवयज्ययाऽऽयुष्मान्
यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेयम्॥ (७)

रिष्यात्संपलक्षययन्नादो भूयासः१ षट्त्रिंशच्च॥ ४॥

[२]

अग्निर्मा दुरिष्ठात् पातु सविताऽघशःसाद्यो मेऽन्ति दूरेऽरातीयति तमेतेन जेषः
सुरूपवर्षवर्ण एहीमान् भद्रान् दुर्याः अभ्येहि मामनुव्रता न्यु शीरूपाणि मृद्धमिड एह्यदित
एहि सरस्वत्येहि रन्तिरसि रमन्तिरसि सूनर्यसि जुष्टे जुष्टि तेऽशीयोपहूत उपह्वं (८)

तैऽशीय सा मै सत्याशीरस्य यज्ञस्य भूयादरेडता मनसा तच्छकेयं यज्ञो दिवः
रोहतु यज्ञो दिव गच्छतु यो देवयानः पन्थास्तेन यज्ञो देवाः अप्यैत्वस्मास्विन्द्र इन्द्रियं
दधात्वस्मान्नाय उत यज्ञाः संचन्तामस्मासु सन्त्वाशिषः सा नः प्रिया सुप्रतूर्तिर्मघोनी
जुष्टिरसि जुषस्व नो जुष्टा नो- (९)

ऽसि जुष्टि ते गमेयं मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञः समिमं दधातु।

बृहस्पतिस्तनुतामिमं नो विश्वे देवा इह मादयन्ताम्॥ ब्रध्न पिन्वस्व ददतो मे मा क्षायि
कुर्वतो मे मोषदसत् प्रजापतेर्भागोऽस्यूर्जस्वान् पयस्वान् प्राणापानौ मे पाहि समानव्यानौ
मे पाह्युदानव्यानौ मे पाह्यक्षितोऽस्यक्षित्यै त्वा मा मे क्षेष्टा अमुत्रामुष्मिल्लोके॥ (१०)

उपह्वं जथा नस्त्वा षट् च॥३॥

[३]

बर्हिषोऽहं देवयज्यया प्रजावान् भूयासं नराशंसस्याहं देवयज्यया पशुमान्
भूयासमग्नेः स्विष्टकृतोऽहं देवयज्ययाऽऽयुष्मान् यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेयमग्नेरहमुज्जिति-
मनूजेषु५ सोमस्याहमुज्जितिमनूजेषमग्नेरहमुज्जितिमनूजेषमग्नीषोमयोरहमुज्जितिमनूजेष-
मिन्द्राग्नियोरहमुज्जितिमनूजेषमिन्द्रस्याहमु- (११)

ज्जितिमनूजेषं महेन्द्रस्याहमुज्जितिमनूजेषमग्नेः स्विष्टकृतोऽहमुज्जितिमनूजेषं वाजस्य मा
प्रसवेनोद्वाभेणोदग्रभीत्। अथा सपत्न्या इन्द्रो मे निग्राभेणाधरा५ अकः॥ उद्वाभं च निग्राभं
च ब्रह्म देवा अवीवृधन्। अथा सपत्न्यामिन्द्राग्नी मे विषूचीनान्व्यस्यताम्॥ एमा अगमन्नाशिषो
दोहकामा इन्द्रवन्तो (१२)

वनामहे धुक्षीमहि प्रजामिषम्॥ रोहितेन त्वाऽग्निर्देवतां गमयतु हरिभ्यां त्वेन्द्रो देवतां
गमयत्वेतशेन त्वा सूर्यो देवतां गमयतु वि ते मुञ्चामि रशना वि रश्मीन् वि योक्त्रा यानि
परिचर्तनानि धत्तादस्मासु द्रविणं यच्च भद्रं प्र णो ब्रूताद्वाग्धान् देवतासु॥ विष्णोः शंयोरहं
देवयज्यया यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेय५ सोमस्याहं देवयज्यया (१३)

सुरेता रेतो धिषीय त्वष्टुरहं देवयज्यया पशूना५ रूपं पुषेयं देवानां पत्नीरग्निर्गृह-
पतिर्यज्ञस्य मिथुनं तयोरहं देवयज्यया मिथुनेन प्र भूयासं वेदोऽसि वित्तिरसि विदेय
कर्मासि करुणमसि क्रियास५ सनिरसि सनितारसि सनेयं घृतवन्तं कुलायिन५ रायस्पोष५
सहस्रिणं वेदो ददातु वाजिनम्॥ (१४)

इन्द्रस्याहमिन्द्रवन्तः सोमस्याहं देवयज्यया चतुश्चत्वारि५ शच्च॥४॥

[४]

आ प्यायतां ध्रुवा घृतेन यज्ञं यज्ञं प्रति देवयज्यः। सूर्याया ऊधोऽदित्या उपस्थं उरुधारा
पृथिवी यज्ञे अस्मिन्॥ प्रजापतेर्विभान्नामं लोकस्तस्मिंस्त्वा दधामि सह यजमानेन सदसि
सन्मे भूयाः सर्वमसि सर्वं मे भूयाः पूर्णमसि पूर्णं मे भूया अक्षितमसि मा मे क्षेष्टाः
प्राच्या दिशि देवा ऋत्विजो मार्जयन्तां दक्षिणायां (१५)

दिशि मासाः पितरो मार्जयन्तां प्रतीच्यां दिशि गृहाः पशवो मार्जयन्तामुदीच्यां
 दिश्याप ओषधयो वनस्पतयो मार्जयन्तामूर्ध्वायां दिशि यज्ञः संवत्सरो यज्ञपतिर्मार्जयन्तां
 विष्णोः क्रमोऽस्यभिमातिहा गांयत्रेण छन्दसा पृथिवीमनु वि क्रमे निर्भक्तः स यं द्विष्मो
 विष्णोः क्रमोऽस्यभिशस्तिहा त्रैष्टुभेन छन्दसाऽन्तरिक्षमनु वि क्रमे निर्भक्तः स यं द्विष्मो
 विष्णोः क्रमोऽस्यरातीयतो हन्ता जागतेन छन्दसा दिवमनु वि क्रमे निर्भक्तः स यं द्विष्मो
 विष्णोः क्रमोऽसि शत्रूयतो हन्ताऽऽनुष्टुभेन छन्दसा दिशोऽनु वि क्रमे निर्भक्तः स यं
 द्विष्मः॥ (१६)

दक्षिणायां द्विष्मो विष्णोरेकात्रिंशच्च॥२॥

[५]

अगन्म सुवः सुवरगन्म सन्दृशंस्ते मा छिथ्मि यत्ते तपस्तस्मै ते माऽऽवृक्षि सुभूरसि
 श्रेष्ठो रश्मीनामायुर्धा अस्यायुर्मे धेहि वर्चोधा असि वर्चो मयि धेहीदमहममुं भ्रातृव्यमाभ्यो
 दिग्भ्योऽस्यै दिवोऽस्मादन्तरिक्षादस्यै पृथिव्या अस्मादन्नाद्यान्निर्भजामि निर्भक्तः स यं
 द्विष्मः। (१७)

सं ज्योतिषाऽभूवमैन्द्रीमावृतमन्वावर्ते समहं प्रजया सं मया प्रजा समहं रायस्पोषेण
 सं मया रायस्पोषः समिद्धो अग्ने मे दीदिहि समेद्धा ते अग्ने दीद्यासं वसुमान् यज्ञो वसीयान्
 भूयासमग्न आयूँषि पवस् आ सुवोर्जमिषं च नः। अरे बाधस्व दुच्छुनाम्॥ अग्ने पवस्व
 स्वपां अस्मे वर्चः सुवीर्यम्। (१८)

दधत् पोषं रयिं मयि। अग्ने गृहपते सुगृहपतिरहं त्वया गृहपतिना भूयासं
 सुगृहपतिर्मया त्वं गृहपतिना भूयाः शतं हिमास्तामाशिषमा शासे तन्तवे ज्योतिष्मतीं
 तामाशिषमाशासेऽमुष्मै ज्योतिष्मतीं कस्त्वा युनक्ति स त्वा विमुञ्चत्वग्ने व्रतपते व्रतमचारिषं
 तदंशकं तन्मैऽराधि यज्ञो बभूव स आ (१९)

बभूव स प्र जज्ञे स वांवधे। स देवानामधिपतिर्बभूव सो अस्मां अधिपतीन् करोतु
 वयं स्याम पतयो रयीणाम्॥ गोमां अग्नेऽर्विमां अश्वी यज्ञो नृवत्सखा सदमिदंप्रमृष्यः।
 इडांवां एषो असुर प्रजावान् दीर्घो रयिः पृथुबुध्नः सभावान्॥ (२०)

द्विष्मः सुवीर्यं स आ पञ्चत्रिंशच्च॥४॥

[६]

यथा वै संमृतसोमा एवं वा एते संमृतयज्ञा यदंशपूर्णमासौ कस्य वाहं देवा

यज्ञमा गच्छन्ति कस्य वा न बहूनां यजमानानां यो वै देवताः पूर्वः परिगृह्णाति स एनाः श्वो भूते यजते एतद्वै देवानामायतनं यदाहवनीयोऽन्तराग्नी पशूनां गार्हपत्यो मनुष्याणामन्वाहार्यपचनः पितृणामग्निं गृह्णाति स्व एवायतने देवताः परिं (२१)

गृह्णाति ताः श्वो भूते यजते व्रतेन वै मेध्योऽग्निर्व्रतपतिर्ब्राह्मणो व्रतभृद् व्रतमुपैष्यन् ब्रूयादग्नें व्रतपते व्रतं चरिष्यामीत्यग्निर्वै देवानां व्रतपतिस्तस्मा एव प्रतिप्रोच्यं व्रतमालभते बर्हिषा पूर्णमासे व्रतमुपैति वत्सैरमावास्यायामेतद्धेतयोरायतनमुपस्तीर्यः पूर्वश्चाग्निरपरश्चेत्याहुर्मनुष्यां (२२)

इत्था उपस्तीर्णमिच्छन्ति किमु देवा येषां नवावसानमुपास्मिञ्चो यक्ष्यमाणे देवता वसन्ति य एवं विद्वानग्निमुपस्तृणाति यजमानेन ग्राम्याश्च पशवोऽवरुध्या आरण्याश्चेत्याहुर्यद्ग्राम्यानुपवसति तेन ग्राम्यानव रुन्धे यदारण्यस्याश्जाति तेनारण्यान् यदनाश्वानुपवसेत् पितृदेवत्यः स्यादारण्यस्याश्जातीन्द्रियं (२३)

वा आरण्यमिन्द्रियमेवाऽऽत्मन् धत्ते यदनाश्वानुपवसेत् क्षोधुकः स्याद्यदंश्जीयाद्बुद्रोऽस्य पशूनभिर्मन्येतापोऽश्जाति तन्नेवांशितं नेवानंशितं न क्षोधुको भवति नास्य रुद्रः पशूनभिर्मन्यते वज्रो वै यज्ञः क्षुत्खलु वै मनुष्यस्य भ्रातृव्यो यदनाश्वानुपवसति वज्रैणैव साक्षात्क्षुधं भ्रातृव्यं हन्ति॥ (२४)

परिं मनुष्यां इन्द्रियं साक्षात् त्रीणि च॥४॥ _____ [७]

यो वै श्रद्धामनारभ्य यज्ञेन यजते नास्येष्टाय श्रद्धधत्तेऽपः प्र णयति श्रद्धा वा आपः श्रद्धामेवाऽऽरभ्य यज्ञेन यजते उभयैऽस्य देवमनुष्या इष्टाय श्रद्धधत्ते तदाहुरति वा एता वत्रेदन्त्यति वाचं मनो वावैता नाति नेदन्तीति मनसा प्र णयतीत्यं वै मनो- (२५)

ऽनयैवेनाः प्र णयत्यस्कन्नहविर्भवति य एवं वेदं यज्ञायुधानि सम्भरति यज्ञो वै यज्ञायुधानि यज्ञमेव तत्सम्भरति यदेकमेकं सम्भरेत् पितृदेवत्यानि स्युर्यत्सह सर्वाणि मानुषाणि द्वेद्वे सम्भरति याज्यानुवाक्ययोरेव रूपं करोत्यथो मिथुनमेव यो वै दशं यज्ञायुधानि वेदं मुखतोऽस्य यज्ञः कल्पते स्फ्य- (२६)

शं कपालानि चाग्निहोत्रहवणी च शूर्पं च कृष्णाजिनं च शम्या चोलूखलं च मुसलं च दृषच्चोपला चैतानि वै दशं यज्ञायुधानि य एवं वेदं मुखतोऽस्य यज्ञः कल्पते यो वै

देवेभ्यः प्रतिप्रोच्यं यज्ञेन यजते जुषन्तैऽस्य देवा हव्यः हविर्निरूप्यमाणमभि मन्त्रयेताग्निः
होतारमिह तः हुव इति (२७)

देवेभ्य एव प्रतिप्रोच्यं यज्ञेन यजते जुषन्तैऽस्य देवा हव्यमेष वै यज्ञस्य ग्रहो
गृहीत्वैव यज्ञेन यजते तदुदित्वा वाचं यच्छति यज्ञस्य धृत्या अथो मनसा वै प्रजा-
पतिर्यज्ञमतनुत् मनसैव तद्यज्ञं तनुते रक्षसांमनन्ववचाराय यो वै यज्ञं योग आगते युनक्ति
युक्ते युञ्जानेषु कस्त्वा युनक्ति स त्वा युनक्तित्याह प्रजापतिर्वै कः प्रजापतिनैवेन युनक्ति
युक्ते युञ्जानेषु॥ (२८)

वै मनः स्फ्य इति युनक्तेकादश च॥४॥ [८]

प्रजापतिर्यज्ञानसृजताग्निहोत्रं चाग्निष्टोमं च पौर्णमासीं चोक्थ्यं चामावास्यां चातिरात्रं
च तानुदमिमीत् यावदग्निहोत्रमासीत् तावानग्निष्टोमो यावती पौर्णमासी तावानुक्थ्यो
यावत्यमावास्या तावानतिरात्रो य एवं विद्वानग्निहोत्रं जुहोति यावदग्निष्टोमेनोपाप्नोति
तावदुपाप्नोति य एवं विद्वान् पौर्णमासीं यजते यावदुक्थ्येनोपाप्नोति (२९)

तावदुपाप्नोति य एवं विद्वानमावास्यां यजते यावदतिरात्रेणोपाप्नोति तानुदुपाप्नोति
प्रोति परमेष्ठिनो वा एष यज्ञोऽग्र आसीत् तेन स परमां काष्ठांमगच्छत् तेन प्रजापतिं
निरवासाययत् तेन प्रजापतिः परमां काष्ठांमगच्छत् तेनेन्द्रं निरवासाययत् तेनेन्द्रः परमां
काष्ठांमगच्छत् तेनाग्नीषोमौ निरवासाययत् तेनाग्नीषोमौ परमां काष्ठांमगच्छतां य (३०)

एवं विद्वान् द्रश्शपूर्णमासौ यजते परमामेव काष्ठां गच्छति यो वै प्रजातेन यज्ञेन
यजते प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते द्वादश मासाः संवत्सरो द्वादश द्वन्द्वानि द्रश्शपूर्ण-
मासयोस्तानि सम्पादानीत्याहुर्वत्सं चोपावसृजत्युखां चार्धं श्रयत्येवं च हन्ति दृषदौ च
समाहन्त्यधिं च वपते कुपालानि चोपं दधाति पुरोडाशं चा- (३१)

धिश्रयत्याज्यं च स्तम्बयजुश्च हरत्यभि च गृह्णाति वेदिं च परिगृह्णाति पत्नीं च सं
नहति प्रोक्षणीश्चाऽऽसादयत्याज्यं चैतानि वै द्वादश द्वन्द्वानि द्रश्शपूर्णमासयोस्तानि य
एव सम्पाद्य यजते प्रजातेनैव यज्ञेन यजते प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते॥ (३२)

उक्थ्येनोपाप्नोत्यगच्छतां यः पुरोडाशं च चत्वारिंशच्च॥४॥ [९]

ध्रुवोऽसि ध्रुवोऽहः संजातेषु भूयासमित्याह ध्रुवानेवैनान् कुरुत उग्रोऽस्युग्रो-
 ऽहः संजातेषु भूयासमित्याहाप्रतिवादिन एवैनान्कुरुतेऽभिभूरस्यभिभूरहः संजातेषु
 भूयासमित्याह य एवैनं प्रत्युत्पिपीते तमुपास्यते युनज्मि त्वा ब्रह्मणा दैव्येनेत्याहैष वा
 अग्रेर्योगस्तेनै- (३३)

वैनं युनक्ति यज्ञस्य वै समृद्धेन देवाः सुवर्गं लोकमायन् यज्ञस्य व्यृद्धेनासुरान्
 पराभावयन् यन्मै अग्रे अस्य यज्ञस्य रिष्यादित्याह यज्ञस्यैव तथ्समृद्धेन यजमानः
 सुवर्गं लोकमैति यज्ञस्य व्यृद्धेन भ्रातृव्यान् परां भावयत्यग्निहोत्रमेताभिर्व्याहृतीभिरुप
 सादयेद्यज्ञमुखं वा अग्निहोत्रं ब्रह्मैता व्याहृतयो यज्ञमुख एव ब्रह्म (३४)

कुरुते संवत्सरे पर्यागत एताभिरेवोपसादयेद् ब्रह्मणैवोभयतः संवत्सरं परिगृह्णाति
 दर्शपूर्णमासौ चातुर्मास्यान्यालभमान एताभिर्व्याहृतीभिर्हवीष्यासादयेद्यज्ञमुखं वै
 दर्शपूर्णमासौ चातुर्मास्यानि ब्रह्मैता व्याहृतयो यज्ञमुख एव ब्रह्म कुरुते संवत्सरे पर्यागत
 एताभिरेवासादयेद् ब्रह्मणैवोभयतः संवत्सरं परिगृह्णाति यद्वै यज्ञस्य साम्ना क्रियते
 राष्ट्रं (३५)

यज्ञस्याऽऽशीर्गच्छति यदृचा विशं यज्ञस्याऽऽशीर्गच्छत्यथ ब्राह्मणोऽनाशीर्केण यज्ञेन
 यजते सामिधेनीरनुवक्ष्यन्नेता व्याहृतीः पुरस्ताद्दध्याद् ब्रह्मैव प्रतिपदं कुरुते तथा ब्राह्मणः
 सार्शीर्केण यज्ञेन यजते यं कामयेत् यजमानं भ्रातृव्यमस्य यज्ञस्याऽऽशीर्गच्छेदिति तस्यैता
 व्याहृतीः पुरोऽनुवाक्यायां दध्याद् भ्रातृव्यदेवत्यां वै पुरोऽनुवाक्यां भ्रातृव्यमेवास्य यज्ञस्या-
 (३६)

ऽऽशीर्गच्छति यान् कामयेत् यजमानान्त्समावत्येनान् यज्ञस्याऽऽशीर्गच्छेदिति
 तेषामेता व्याहृतीः पुरोऽनुवाक्याया अर्धर्चं एकां दध्याद्याज्यायै पुरस्तादेकां याज्याया
 अर्धर्चं एकां तथैनान्त्समावती यज्ञस्याऽऽशीर्गच्छति यथा वै पर्जन्यः सुवृष्टं वर्षत्येवं
 यज्ञो यजमानाय वर्षति स्थलयोदकं परिगृह्णत्याशिषा यज्ञं यजमानः परिगृह्णाति
 मनोऽसि प्राजापत्यं (३७)

मनसा मा भूतेनाऽऽविशेत्याह मनो वै प्राजापत्यं प्राजापत्यो यज्ञो मन एव यज्ञमात्मन्
 धत्ते वागस्यैन्द्री संपन्नक्षयणी वाचा मैन्द्रियेणाऽऽविशेत्याहैन्द्री वै वाग्वाचमेवैन्द्रीमात्मन्
 धत्ते॥ (३८)

तेनैव ब्रह्मं राष्ट्रमेवास्यं यज्ञस्यं प्राजापत्यं पट्विंशच्च॥६॥ [१०]

यो वै संसदशं प्रजापतिं यज्ञमन्वायत्तं वेदं प्रति यज्ञेन तिष्ठति न यज्ञाद् भ्रंशत आ श्रावयेति चतुरक्षरमस्तु श्रौषडिति चतुरक्षरं यजेति द्व्यक्षरं ये यजामह इति पञ्चाक्षरं द्व्यक्षरो वषट्कार एष वै संसदशः प्रजापतिर्यज्ञमन्वायत्तो य एवं वेदं प्रति यज्ञेन तिष्ठति न यज्ञाद् भ्रंशते यो वै यज्ञस्य प्रायणं प्रतिष्ठा- (३९)

मुदयनं वेदं प्रतिष्ठितेनारिष्ठेन यज्ञेन सङ्गृह्णां गच्छत्या श्रावयास्तु श्रौषड्यज्ञं ये यजामहे वषट्कार एतद्वै यज्ञस्य प्रायणमेषा प्रतिष्ठैतदुदयनं य एवं वेदं प्रतिष्ठितेनारिष्ठेन यज्ञेन सङ्गृह्णां गच्छति यो वै सूनृतायै दोहं वेदं दुह एवैनौ यज्ञो वै सूनृताऽऽ- श्रावयेत्यैवैनौमहदस्तु (४०)

श्रौषडित्युपावांस्त्रायजेत्युदनेषीधे यजामह इत्युपांसद्वषट्कारेण दोग्ध्येष वै सूनृतायै दोहो य एवं वेदं दुह एवैनौ देवा वै सूत्रमांसतु तेषां दिशोऽदस्यन्त एतामाद्रां पङ्क्तिमपश्यन्ना श्रावयेति पुरोवातमजनयन्नस्तु श्रौषडित्युब्रं समप्लावयन् यजेति विद्युत- (४१)

मजनयन् ये यजामह इति प्रावर्षयन्नभ्यस्तनयन् वषट्कारेण ततो वै तेभ्यो दिशः प्राप्यायन्त य एवं वेदं प्रास्मै दिशः प्यायन्ते प्रजापतिं त्वेवेदं प्रजापतिस्त्वं वेदं यं प्रजापतिर्वेदं स पुण्यो भवत्येष वै छन्दस्यः प्रजापतिरा श्रावयास्तु श्रौषड्यज्ञं ये यजामहे वषट्कारो य एवं वेदं पुण्यो भवति वसन्त- (४२)

मृतूनां प्रीणामीत्याहर्तवो वै प्रयाजा ऋतूनेव प्रीणाति तैऽस्मै प्रीता यथापूर्वं कल्पन्ते कल्पन्तेऽस्मा ऋतवो य एवं वेदाग्नीषोमयोरहं देवयज्यया चक्षुष्मान् भूयासमित्याहाग्नीषोमाभ्यां वै यज्ञश्चक्षुष्मान् ताभ्यामेव चक्षुरात्मन् धत्तेऽग्नेरहं देवयज्ययान्नादो भूयासमित्याहाग्निर्वै देवानामन्नादस्तेनैवा- (४३)

ऽन्नाद्यमात्मन् धत्ते दब्धिरस्यदब्धो भूयासमुं दंभेयमित्याहृतया वै दब्ध्या देवा असुरानदभ्रुवन् तयैव भ्रातृव्यं दभ्रोत्यग्नीषोमयोरहं देवयज्यया वृत्रहा भूयासमित्याहाग्नीषोमाभ्यां वा इन्द्रो वृत्रमहन् ताभ्यामेव भ्रातृव्यं स्तृणुत इन्द्राग्नियोरहं देवयज्ययैन्द्रियाव्यन्नादो भूयासमित्याहेन्द्रियाव्यैवान्नादो भवतीन्द्रस्या- (४४)

ऽहं देवयज्ययैन्द्रियावी भूयासमित्याहेन्द्रियाव्यैव भवति महेन्द्रस्याहं देवयज्यया

जेमानं महिमानं गमेयमित्याह जेमानमेव महिमानं गच्छत्यग्नेः स्विष्टकृतोऽहं देवयज्यया-
ऽऽयुष्मान् यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेयमित्याहाऽऽयुरेवाऽऽत्मन् धत्ते प्रति यज्ञेन तिष्ठति॥ (४५)

प्रतिष्ठामह्वस्तु विद्युतं वसन्तमेवेन्द्रस्याऽष्टात्रिंशच्च॥७॥ [११]

इन्द्रं वो विश्वतस्परि हवामहे जनेभ्यः। अस्माकमस्तु केवलः॥ इन्द्रं नरो नेमधिता
हवन्ते यत्पार्या युनजन्ते धियस्ताः। शूरो नृपाता शवंसश्चकान आ गोमति ब्रजे भञ्जा त्वं
नः॥ इन्द्रियाणि शतक्रतो या ते जनेषु पञ्चसु। इन्द्र तानि त आ वृणे॥ अनु ते दायि
मह इन्द्रियाय सत्रा ते विश्वमनु वृत्रहत्ये। अनु (४६)

क्षत्रमनु सहो यजत्रेन्द्र देवेभिरनु ते नृषह्ये॥ आ यस्मिन्त्सुप्त वासवास्तिष्ठन्ति
स्वारुहो यथा। ऋषिर्ह दीर्घश्रुतम् इन्द्रस्य घर्मो अतिथिः॥ आमासु पक्वमेरय आ
सूर्यं रोहयो दिवि। घर्म न सामन्तपता सुवृक्तिभिर्जुष्टं गिर्वणसे गिरः॥ इन्द्रमिद्राथिनो
बृहदिन्द्रमर्केभिरर्किणः। इन्द्रं वाणीरनूषत॥ गायन्ति त्वा गायत्रिणो- (४७)

ऽर्चन्त्यर्कमर्किणः। ब्रह्माणस्त्वा शतक्रतुवृद्धं शमिव येमिरे॥ अहोमुचे प्र भरेमा
मनीषामोषिष्ठदाव्ने सुमतिं गृणानाः। इदमिन्द्र प्रति हव्यं गृभाय सत्याः संतु यजमानस्य
कामाः॥ विवेष यन्मा धिषणा जजान स्तवै पुरा पार्यादिन्द्रमहः। अहंसो यत्र पीपरद्यथा
नो नावेव यान्तमुभयै हवन्ते॥ प्र सम्राजं प्रथममध्वराणां- (४८)

महोमुचं वृषभं यज्ञियानाम्। अपां नपातमश्विना हयन्तमस्मिन्नर इन्द्रियं धत्तमोजः॥
वि न इन्द्र मृधो जहि नीचा यच्छ पृतन्यतः। अधस्पदं तमी कृधि यो अस्मा अभिदासति॥
इन्द्र क्षत्रमभि वाममोजोऽजायथा वृषभ चरषणीनाम्। अपानुदो जनममित्रयन्तमुरु देवेभ्यो
अकणोरु लोकम्॥ मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः परावत - (४९)

आ जंगामा परस्याः। सूकं सशायं पविमिन्द्र तिग्मं वि शत्रून् ताढि वि
मृधो नुदस्व॥ वि शत्रून् वि मृधो नुद वि वृत्रस्य हनू रुज। वि मन्युमिन्द्र भामितो-
ऽमित्रस्याभिदासतः॥ त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रं हवेहवे सुहवं शूरमिन्द्रम्। हुवे नु शक्रं
पुरुहूतमिन्द्रं स्वस्ति नो मघवा धात्विन्द्रः॥ मा ते अस्या (५०)

संहसावन् परिष्ठावघायं भूम हरिवः परादै। त्रायस्व नोऽवृकेभिर्वरुथैस्तवं प्रियासः
सूरिषु स्याम॥ अनवस्ते रथमश्वाय तक्षन् त्वष्टा वज्रं पुरुहूत द्युमन्तम्। ब्रह्माण इन्द्रं

म॒ह्यन्तो अ॒र्कैरव॑र्धय॒न्नह॑ये हन्त॒वा उ॑॥ वृ॒ष्णे यत् ते॒ वृष॑णो अ॒र्कमर्चा॑निन्द्र॒ ग्रावा॑णो
अदि॑तिः स॒जोषाः॑। अ॒न॒श्वासो॒ ये प॒वयो॑ऽर॒था इन्द्रै॑षिता अ॒भ्यव॑र्तन्त॒ दस्यून्॑॥ (५१)

वृत्र॑हत्येऽनुं॒ गाय॑त्रिणौऽध्व॒राणां॑ प॒राव॑तोऽस्यामृ॒ष्टाच॑त्वारि॒शच्च॑॥६॥ [१२]

सं त्वां सि॒श्रामि ध्रु॒वौस्य॑ग्निर्मा ब॒र्हिषो॑ऽहमाप्यायताम॒गन्म॒ यथा॒ वै यो वै श्र॑द्धां प्र॒जाप॑तिर्य॒ज्ञान् ध्रु॒वौसी॑त्याह॒ यो वै सं॑प्त॒दश॑मिन्द्र॒ वो
द्वाद॑श॥१२॥

सं त्वां ब॒र्हिषो॑ऽहं यथा॒ वा ए॒वं वि॒द्वाञ्छो॑प॒द्मं स॒हसा॑व॒त्रेक॑पञ्चाशत्॥५१॥

सं त्वां सि॒श्रामि॒ दस्यून्॑॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां प्रथमकाण्डे षष्ठः प्रश्नः समाप्तः॥१-६॥

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे सप्तमः प्रश्नः॥

पाकयज्ञं वा अन्वाहिताग्नेः पशव उपां तिष्ठन्त इडा खलु वै पाकयज्ञः सैषाऽन्तरा प्रयाजानूयाजान् यजमानस्य लोकेऽवहिता तामाह्रियमाणामभि मन्त्रयेत् सुरूपवर्षवर्ण एहीति पशवो वा इडा पशूनेवोप ह्वयते यज्ञं वै देवा अदुहन् यज्ञोऽसुराः अदुहत् तेऽसुरा यज्ञदुग्धाः पराऽभवन् यो वै यज्ञस्य दोहं विद्वान् (१)

यजतेऽप्यन्यं यजमानं दुहे सा मे सत्याऽऽशीरस्य यज्ञस्य भूयादित्याहैष वै यज्ञस्य दोहस्तेनैवेनं दुहे प्रत्ता वै गौर्दुहे प्रत्तेडा यजमानाय दुह एते वा इडांयै स्तना इडोपहूतेति वायुर्वथ्सो यर्हि होतेडामुपह्वयेत् तर्हि यजमानो होता रमीक्षमाणो वायुं मनसा ध्यायेन्- (२)

मात्रे वथ्समुपावसृजति सर्वेण वै यज्ञेन देवाः सुवर्गं लोकमायन् पाकयज्ञेन मनुरश्राम्यथ्सेडा मनुमुपावर्तत तान्देवासुरा व्यह्वयन्त प्रतीचीं देवाः पराचीमसुराः सा देवानुपावर्तत पशवो वै तद्देवानवृणत पशवोऽसुरानजहुर्य कामयेतापशुः स्यादिति पराचीं तस्येडामुपह्वयेतापशुरेव भवति यं (३)

कामयेत पशुमान्थस्यादिति प्रतीचीं तस्येडामुपह्वयेत पशुमानेव भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वा इडामुपह्वयेत् य इडामुपहूयाऽऽत्मानमिडायामुपह्वयेतेति सा नः प्रिया सुप्रतूर्तिर्मघोनीत्याहेडामेवोपहूयाऽऽत्मानमिडायामुप ह्वयते व्यस्तमिव वा एतद्यज्ञस्य यदिडा सामि प्राश्नन्ति (४)

सामि मूर्जयन्त एतत् प्रति वा असुराणां यज्ञो व्यच्छिद्यत ब्रह्मणा देवाः समदधुर्बृहस्पतिस्तनुतामिमं न इत्याह ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मणैव यज्ञः सन्दधाति विच्छिन्नं यज्ञः समिमं दधात्वित्याह सन्तत्ये विश्वे देवा इह मादयन्तामित्याह सन्तत्येव यज्ञं देवेभ्योऽनु दिशति यां वै (५)

यज्ञे दक्षिणां ददाति तामस्य पशवोऽनु सङ्गामन्ति स एष ईजानोऽपशुर्भावुको यजमानेन खलु वै तत्कार्यमित्याहुयथा देवत्रा दत्तं कुर्वीताऽऽत्मन् पशून् रमयेतेति ब्रध्र पिन्वस्वेत्याह यज्ञो वै ब्रध्रो यज्ञमेव तन्महयत्यथो देवत्रैव दत्तं कुरुत आत्मन् पशून् रमयते

ददतो मे मा क्षायीत्याहाक्षितिमेवोपैति कुर्वतो मे मोषं दसदित्याह भूमानमेवोपैति॥ (६)

विद्वान्ध्याये च प्राञ्जन्ति यां वै म एकात्रविंशतिश्च॥६॥ [१]

सः श्रवा ह सौवर्चनसस्तुमिञ्मौषोदितिमुवाच यत्सन्निगा होताऽभूः कामिडामुपा-
ह्वा इति तामुपाह्व इति होवाच या प्राणेन देवान् दाधार व्यानेन मनुष्यान्पानेन पितृनि-
छिनत्ति सा न छिनत्ती (३) इति छिनत्तीति होवाच शरीरं वा अस्यै तदुपाह्वथा इति
होवाच गौर्वा (७)

अस्यै शरीरं गां वाव तौ तत्पर्यवदतां या यज्ञे दीयते सा प्राणेन देवान् दाधार यया
मनुष्या जीवन्ति सा व्यानेन मनुष्यान् यां पितृभ्यो घ्नन्ति साऽपानेन पितृन् य एवं वेदं
पशुमान् भवत्यथ वै तामुपाह्व इति होवाच या प्रजाः प्रभवन्तीः प्रत्याभवतीत्यन्नं वा अस्यै
त- (८)

दुपाह्वथा इति होवाचौषधयो वा अस्या अन्नमौषधयो वै प्रजाः प्रभवन्तीः प्रत्या
भवन्ति य एवं वेदान्नादो भवत्यथ वै तामुपाह्व इति होवाच या प्रजाः पराभवन्तीरनुगृह्णाति
प्रत्याभवन्तीर्गृह्णातीति प्रतिष्ठां वा अस्यै तदुपाह्वथा इति होवाचेयं वा अस्यै प्रतिष्ठे- (९)

यं वै प्रजाः पराभवन्तीरनुगृह्णाति प्रत्याभवन्तीर्गृह्णाति य एवं वेदं प्रत्येव तिष्ठत्यथ
वै तामुपाह्व इति होवाच यस्यै निक्रमणे घृतं प्रजाः सञ्जीवन्तीः पिबन्तीति छिनत्ति सा
न छिनत्ती (३) इति न छिनत्तीति होवाच प्र तु जनयतीत्येष वा इडामुपाह्वथा इति
होवाच वृष्टिर्वा इडा वृष्ट्यै वै निक्रमणे घृतं प्रजाः सञ्जीवन्तीः पिबन्ति य एवं वेदं प्रैव
जायतेऽन्नादो भवति॥ (१०)

गौर्वा अस्यै तत् प्रतिष्ठाऽह्वथा इति विंशतिश्च॥८॥ [२]

परोक्षं वा अन्ये देवा इज्यन्ते प्रत्यक्षमन्ये यद्यजते य एव देवाः परोक्षमिज्यन्ते
तानेव तद्यजति यदन्वाहार्यमाहरत्येते वै देवाः प्रत्यक्षं यद् ब्राह्मणास्तानेव तेन प्रीणात्यथो
दक्षिणैवास्यैषाऽथो यज्ञस्यैव छिद्रमपि दधाति यद्वै यज्ञस्यं क्रूरं यद्विलिष्टं तदन्वाहार्येणा-
(११)

न्वाहरति तदन्वाहार्यस्यान्वाहार्यत्वं देवदूता वा एते यदृत्विजो यदन्वाहार्यमाहरति
देवदूतानेव प्रीणाति प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान् व्यादिशत्स रिरिचानोऽमन्यत् स
एतमन्वाहार्यमभक्तमपश्यत् तमात्मन्नधत् स वा एष प्राजापत्यो यदन्वाहार्यो यस्यैव

विदुषोऽन्वाहार्य आह्रियते साक्षादेव प्रजापतिमृधोत्यपरिमितो निरूप्योऽपरिमितः
प्रजापतिः प्रजापते- (१२)

रास्यै देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा अकुर्वत ते देवा एतं प्राजापत्यमन्वाहार्यमपश्यन्
तमन्वाहरन्त ततो देवा अभवन् परासुरा यस्यैव विदुषोऽन्वाहार्य आह्रियते भवत्यात्मना
परास्य भ्रातृव्यो भवति यज्ञेन वा इष्टी पक्वेन पूर्ती यस्यैव विदुषोऽन्वाहार्य आह्रियते स
त्वेष्टापूर्ती प्रजापतेर्भागोऽसी- (१३)

त्याह प्रजापतिमेव भागधेयेन समर्धयत्यूर्जस्वान् पयस्वानित्याहोर्जमेवास्मिन्
पयो दधाति प्राणापानौ मे पाहि समानव्यानौ मे पाहीत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते-
ऽक्षितोऽस्यक्षित्यै त्वा मा मे क्षेष्टा अमुत्रामुष्मिल्लोक इत्याह क्षीयते वा अमुष्मिल्लोके-
ऽन्नमितः प्रदानं ह्यमुष्मिल्लोके प्रजा उपजीवन्ति यदेवमभिमृशत्यक्षितिमेवैनद्रमयति
नास्यामुष्मिल्लोकेऽन्नं क्षीयते॥ (१४)

अन्वाहार्येण प्रजापतेरसि ह्यमुष्मिल्लोके पञ्चदश च॥४॥ [३]

बर्हिषोऽहं देवयज्यया प्रजावान् भूयासमित्याह बर्हिषा वै प्रजापतिः प्रजा असृजत
तेनैव प्रजाः सृजते नराशंसस्याहं देवयज्यया पशुमान् भूयासमित्याह नराशंसैव
प्रजापतिः पशूनसृजत तेनैव पशून्सृजतेऽग्नेः स्विष्टकृतोऽहं देवयज्ययाऽऽयुष्मान् यज्ञेन
प्रतिष्ठां गमेयमित्याहाऽऽयुरेवाऽऽत्मन् धत्ते प्रति यज्ञेन तिष्ठति दर्शपूर्णमासयोर्- (१५)

वै देवा उज्जितिमनूदंजयन् दर्शपूर्णमासाभ्यामसुरानपानुदन्ताग्नेरहमुज्जिति-
मनूज्जैमित्याह दर्शपूर्णमासयोरेव देवतानां यजमान उज्जितिमनूज्जयति दर्शपूर्णमासाभ्यां
भ्रातृव्यानप नुदते वाजवतीभ्यां व्यूहत्यन्नं वै वाजोऽन्नमेवावर्तुन्धे द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै यो वै
यज्ञस्य द्वौ दोहौ विद्वान् यजंत उभयत - (१६)

एव यज्ञं दुहे पुरस्ताच्चोपरिष्ठाच्चैष वा अन्यो यज्ञस्य दोह इडायां मन्यो यरहि होता
यजमानस्य नाम गृह्णीयात् तर्हि ब्रूयादेमा अग्नन्नाशिषो दोहंकामा इति सःस्तुता
एव देवता दुहेऽथो उभयत एव यज्ञं दुहे पुरस्ताच्चोपरिष्ठाच्च रोहितेन त्वाऽग्निर्देवता
गमयत्वित्याहैते वै देवाश्वा - (१७)

यजमानः प्रस्त्रो यदेतैः प्रस्त्रं प्रहरति देवाश्चैरेव यजमानं सुवर्गं लोकं गमयति

वि तै मुञ्चामि रश्ना वि रश्मीनित्याहैष वा अग्नेर्विमोकस्तेनैवेनं वि मुञ्चति विष्णोः शंयोरहं देवयज्यया यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेयमित्याह यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञ एवान्ततः प्रति तिष्ठति सोमस्याहं देवयज्यया सुरता - (१८)

रेतो धिषीयेत्याह सोमो वै रेतोधास्तेनैव रेत आत्मन् धत्ते त्वष्ट्रहं देवयज्यया पशूनां रूपं पुषेयमित्याह त्वष्टा वै पशूनां मिथुनानां रूपकृत्तेनैव पशूनां रूपमात्मन् धत्ते देवानां पत्नीरग्निर्गृहपतिर्यज्ञस्य मिथुनं तयोरहं देवयज्यया मिथुनेन प्र भूयासमित्याहेतस्माद्वै मिथुनात्प्रजापतिर्मिथुनेन (१९)

प्राजायत तस्मादेव यजमानो मिथुनेन प्र जायते वेदोऽसि वित्तिरसि विदेयेत्याह वेदेन वै देवा असुराणां वित्तं वेद्यमविन्दन्त तद्वेदस्य वेदत्वं यद्यद् भ्रातृव्यस्याभिध्यायेत् तस्य नाम गृहीयात् तदेवास्य सर्वं वृद्धे घृतवन्तं कुलायिनं रायस्पोषं सहस्रिणं वेदो दंदातु वाजिनमित्याह प्र सहस्रं पशूनां प्रोत्यास्य प्रजायां वाजी जायते य एवं वेद॥ (२०)

दर्शपूर्णमासयोरुभयतो देवाश्चाः सुरतौः प्रजापतिर्मिथुनेनाऽऽप्नोत्यष्टौ च॥६॥ [४]

ध्रुवां वै रिच्यमानां यज्ञोऽनु रिच्यते यज्ञं यजमानो यजमानं प्रजा ध्रुवामाप्यायमानां यज्ञोऽन्वा प्यायते यज्ञं यजमानो यजमानं प्रजा आ प्यायतां ध्रुवा घृतेनेत्याह ध्रुवामेवाऽऽप्याययति तामाप्यायमानां यज्ञोऽन्वा प्यायते यज्ञं यजमानो यजमानं प्रजाः प्रजापतेर्विभान्नाम लोकस्तस्मिंस्त्वा दधामि सह यजमानेन - (२१)

त्याहायं वै प्रजापतेर्विभान्नाम लोकस्तस्मिन्नेवेनं दधाति सह यजमानेन रिच्यत इव वा एतद्यद्यजते यद्यजमानभागं प्राश्नात्यात्मानमेव प्रीणात्येतावान् वै यज्ञो यावान् यजमानभागो यज्ञो यजमानो यद्यजमानभागं प्राश्नाति यज्ञ एव यज्ञं प्रतिष्ठापयत्येतद्वै सूयवंसु सोदकं यद्वर्हिश्चाऽऽपश्चेतद् (२२)

यजमानस्याऽऽयतनं यद्वेदिर्यत् पूर्णपात्रमन्तर्वेदि निनयति स्व एवाऽऽयतने सूयवंसु सोदकं कुरुते सदांसि सन्मे भूया इत्याहाऽऽपो वै यज्ञ आपोऽमृतं यज्ञमेवामृतमात्मन्धत्ते सर्वाणि वै भूतानि व्रतमुपयन्तमनूप यन्ति प्राच्या दिशि देवा ऋत्विजो मार्जयन्तामित्याहैष वै दर्शपूर्णमासयोरवभृथो (२३)

यान्येवैनं भूतानि व्रतमुपयन्तमनूपयन्ति तैरेव सहावभृथमवैति विष्णुमुखा वै

देवाश्छन्दोभिरिमाँल्लोकाननपज्य्यमभ्यजयन् यद्विष्णुकृमान् क्रमते विष्णुरेव भूत्वा यजमानश्छन्दोभिरिमाँल्लोकाननपज्य्यमभि जयति विष्णोः क्रमोऽस्यभिमातिहेत्याह गायत्री वै पृथिवी त्रैष्टुभमन्तरिक्षं जागती द्यौरानुष्टुभीर्दिशश्छन्दोभिरेवेमाँल्लोकान् यथापूर्वमभि जयति॥ (२४)

इत्येतदंबुधो दिशः सुप्त च॥४॥

[५]

अगन्म सुवः सुवर्गन्मेत्याह सुवर्गमेव लोकमेति सन्दृशस्ते मा छिंत्सि यत्ते तपस्तस्मै ते मा वृक्षीत्याह यथायजुरेवैतथ्सुभूरसि श्रेष्ठो रश्मीनामायुर्धा अस्यायुर्मे धेहीत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते प्र वा एषोऽस्माल्लोकाच्चवते यो (२५)

विष्णुकृमान् क्रमते सुवर्गाय हि लोकाय विष्णुकृमाः क्रम्यन्ते ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वै विष्णुकृमान् क्रमेत् य इमाँल्लोकान् भ्रातृव्यस्य संविद्य पुनरिमं लोकं प्रत्यवरोहेदित्येष वा अस्य लोकस्य प्रत्यवरोहो यदाहेदमहममुं भ्रातृव्यमाभ्यो दिग्भ्योऽस्यै दिव इतीमानेव लोकान्भ्रातृव्यस्य संविद्य पुनरिमं लोकं प्रत्यवरोहति सं (२६)

ज्योतिषाऽभूवमित्याहस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठत्यैन्द्रीमावृतमन्वावर्त इत्याहासौ वा आदित्य इन्द्रस्तस्यैवाऽऽवृतमनु पर्यावर्तते दक्षिणा पर्यावर्तते स्वमेव वीर्यमनु पर्यावर्तते तस्माद्वक्षिणोऽर्ध आत्मनो वीर्यावत्तरोऽथो आदित्यस्यैवाऽऽवृतमनु पर्यावर्तते समहं प्रजया सं मया प्रजेत्याहाऽऽशिष- (२७)

मेवैतामा शास्ते समिद्धो अग्ने मे दीदिहि समेद्धा ते अग्ने दीद्यासमित्याह यथायजुरेवैतद्वसुमान् यज्ञो वसीयान् भूयासमित्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते बहु वै गार्हपत्यस्यान्ते मिश्रमिव चर्यत आग्निपावमानीभ्यां गार्हपत्यमुप तिष्ठते पुनात्येवाग्निं पुनीत आत्मानं द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्या अग्ने गृहपत् इत्याह (२८)

यथायजुरेवैतच्छ्रुतं हिमा इत्याह शतं त्वां हेमन्तानिन्धिषीयेति वावैतदाह पुत्रस्य नाम गृह्णात्यन्नादमेवैनं करोति तामाशिषमा शासे तन्तवे ज्योतिष्मतीमिति ब्रूयाद्यस्य पुत्रोऽजातः स्यात् तेजस्यैवास्य ब्रह्मवर्चसी पुत्रो जायते तामाशिषमा शासेऽमुष्मै ज्योतिष्मतीमिति ब्रूयाद्यस्य पुत्रो (२९)

जातः स्यात् तेज एवास्मिन् ब्रह्मवर्चसं दधाति यो वै यज्ञं प्रयुज्य न विमुञ्चत्यप्रतिष्ठानो वै स भवति कस्त्वा युनक्ति स त्वा वि मुञ्चत्वित्याह प्रजापतिर्वै कः प्रजापतिनैवेनं

युनक्तिं प्रजापतिना वि मुञ्चति प्रतिष्ठित्या ईश्वरं वै व्रतमविसृष्टं प्रदहोऽग्रे व्रतपते
व्रतमचारिषमित्याह व्रतमेव (३०)

वि सृजते शान्त्या अप्रदाहाय पराङ् वाव यज्ञ एति न नि वर्तते पुनर्यो वै यज्ञस्य
पुनरालम्भं विद्वान् यजते तमभि नि वर्तते यज्ञो बभूव स आ बभूवेत्याहैष वै यज्ञस्य
पुनरालम्भस्तेनैवेनं पुनरालभतेऽनवरुद्धा वा एतस्य विराड्य आहिताग्निः सन्नसभः पशवः
खलु वै ब्राह्मणस्य सभेष्वा प्राङ्मुक्तम्यं ब्रूयाद्भोमाः अग्रेऽविमाः अश्वी यज्ञ इत्यव सभाः
रुन्धे प्र सहस्रं पशूनां प्रोत्यास्यं प्रजायां वाजी जायते॥ (३१)

यः स माशिषं गृहपतु इत्याहु यस्य पुत्रो व्रतमेव खलु वै चतुर्विंशतिश्च॥७॥ [६]

देवं सवितुः प्रसुव यज्ञं प्रसुव यज्ञपतिं भगाय दिव्यो गन्धर्वः। केतपूः केतं नः पुनातु
वाचस्पतिर्वाचं मद्यं स्वदाति नः॥ इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्नस्त्वयाऽयं वृत्रं वेध्यात्॥ वाजस्य
नु प्रसवे मातरं महीमदितिं नाम वचसा करामहे। यस्यामिदं विश्वं भुवनमाविवेश तस्या
नो देवः सविता धर्मं साविषत्॥ अ- (३२)

पस्वन्तरमृतमप्सु भेषजमपामुत प्रशस्तिष्वश्वा भवथ वाजिनः॥ वायुर्वा त्वा मनुर्वा
त्वा गन्धर्वाः सप्तविंशतिः। ते अग्रे अश्वमायुञ्जन्ते अस्मिञ्जवमादधुः॥ अपा नपादाशुहेमन्
य ऊर्मिः ककुद्भान् प्रतूर्तिर्वाजसातमस्तेनायं वाजः सेत्॥ विष्णोः क्रमोऽसि विष्णोः
क्रान्तमसि विष्णोर्विक्रान्तमस्यङ्को न्यङ्कावभितो रथं यौ ध्वान्तं वाताग्रमनु सञ्चरन्तौ
दूरेहेतिरिन्द्रियावा न्यतूत्री ते नोऽग्नयः पप्रयः पारयन्तु॥ (३३)

अप्सु न्यङ्को पञ्चदश चा॥२॥ [७]

देवस्याहः सवितुः प्रसवे बृहस्पतिना वाजजिता वाजं जेषं देवस्याहः सवितुः प्रसवे
बृहस्पतिना वाजजिता वर्षिष्ठं नाकः रुहेयमिन्द्राय वाचं वदतेन्द्रं वाजं जापयतेन्द्रो
वाजं मजयित्। अश्वाजनि वाजिनि वाजेषु वाजिनीवत्यश्वा न्यसमथ्सु वाजय॥ अर्वाऽसि
सप्तिरसि वाज्यसि वाजिनो वाजं धावत मरुता प्रसवे जयत वि योजना मिमीध्वमध्वनः
स्कन्नीत् (३४)

काष्ठा गच्छत वाजैवाजेऽवत वाजिनो नो धनेषु विप्रा अमृता ऋतज्ञाः॥ अस्य मध्वः
पिबत मादयध्वं तृप्ता यात पृथिभिर्देवयानैः॥ ते नो अर्वन्तो हवनश्रुतो हवं विश्वे शृण्वन्तु

वाजिनः॥ मितद्रवः सहस्रसा मेधसाता सनिष्यवः। महो ये रत्नं समिथेषु जभ्रिरे शं
नो भवन्तु वाजिनो हवेषु॥ देवताता मितद्रवः स्वर्काः। जम्भयन्तोऽहिं वृकं रक्षांसि
सनेम्यस्मद्युयवन्न- (३५)

मीवाः॥ एष स्य वाजी क्षिपणिं तुरण्यति ग्रीवायां बद्धो अपिकक्ष आसनिं। क्रतुं
दधिक्रा अनु सन्तर्वीत्वत् पथामङ्काः स्यन्वापनीफणत्॥ उत स्मास्य द्रवतस्तुरण्यतः पूर्णं
न वेरनु वाति प्रगर्धिनः। श्येनस्यैव ध्रजतो अङ्गसं परि दधिक्राव्णः सहोर्जा तरित्रतः॥
आ मा वाजस्य प्रसवो जंगम्यादा द्यावापृथिवी विश्वशम्भू। आ मा गन्तां पितरां (३६)

मातरा चाऽऽमा सोमो अमृतत्वाय गम्यात्॥ वाजिनो वाजजितो वाजं सरिष्यन्तो
वाजं जेष्यन्तो बृहस्पतेर्भागमव जिघ्रत वाजिनो वाजजितो वाजं ससृवांसो
वाजं जिगिवांसो बृहस्पतेर्भागे नि मृद्वमियं वः सा सत्या सन्धाऽभूद्यामिन्द्रैण
समधध्वमर्जीजिपत वनस्पतय इन्द्रं वाजं विमुच्यध्वम्॥ (३७)

स्कन्धोत युयवन्तिरा द्विचत्वारिंशच्च॥४॥

[८]

क्षत्रस्योल्बमसि क्षत्रस्य योनिरसि जाय एहि सुवो रोहाव रोहाव हि सुवरहं
नावुभयोः सुवो रोक्ष्यामि वाजंश्च प्रसवश्चापिजश्च क्रतुश्च सुवश्च मूर्धा च व्यश्जिन्यश्वा-
ऽऽन्त्यायनश्चान्त्यश्च भौवनश्च भुवनश्चाधिपतिश्च। आयुर्यज्ञेन कल्पतां प्राणो यज्ञेन
कल्पतामपानो - (३८)

यज्ञेन कल्पतां व्यानो यज्ञेन कल्पतां चक्षुर्यज्ञेन कल्पतां श्रोत्रं यज्ञेन कल्पतां
मनो यज्ञेन कल्पतां वाग्यज्ञेन कल्पतामात्मा यज्ञेन कल्पतां यज्ञो यज्ञेन कल्पतां
सुवर्देवा अंगन्मामृता अभूम प्रजापतेः प्रजा अभूम समहं प्रजया सं मया प्रजा समहं
रायस्पोषेण सं मया रायस्पोषोऽन्नाय त्वाऽन्नाद्याय त्वा वाजाय त्वा वाजजित्यायै त्वा-
ऽमृतमसि पुष्टिरसि प्रजननमसि॥ (३९)

अपानो वाजाय नवं च॥२॥

[९]

वाजस्येमां प्रसवः सुषुवे अग्रे सोमं राजानमोषधीष्वप्सु। ता अस्मभ्यं मधुमतीर्भवन्तु
वयं राष्ट्रे जाग्रियाम पुरोहिताः॥ वाजस्येदं प्रसव आ बभूवेमा च विश्वा भुवनानि सर्वतः।
स विराजं पर्येति प्रजानन् प्रजां पुष्टिं वर्धयमानो अस्मे॥ वाजस्येमां प्रसवः शिश्रिये
दिवमिमा च विश्वा भुवनानि सम्राट्। अदिथ्सन्तं दापयतु प्रजानन् रयिं (४०)

च नः सर्ववीरां नि यच्छतु॥ अग्ने अच्छा वदेह नः प्रति नः सुमनां भव। प्र णो यच्छ भुवस्पते धनुदा असि नस्त्वम्॥ प्र णो यच्छत्वर्यमा प्र भगः प्र बृहस्पतिः। प्र देवाः प्रोत सूनृता प्र वाग्देवी ददातु नः॥ अर्यमणं बृहस्पतिमिन्द्रं दानाय चोदय। वाचं विष्णुं सरस्वतीं सवितारं (४१)

च वाजिनम्॥ सोमं राजानं वरुणमग्निमन्वारभामहे। आदित्यान् विष्णुं सूर्यं ब्रह्माणं च बृहस्पतिम्॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवैऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां सरस्वत्यै वाचो यन्तुर्यज्ञेणाग्नेस्त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामीन्द्रस्य बृहस्पतेस्त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामि॥ (४२)

रयिं सवितारं पट्विरशच्च॥३॥

[१०]

अग्निरेकाक्षरेण वाचमुदजयदश्विनौ द्वाक्षरेण प्राणापानावुदजयतां विष्णुस्त्र्यक्षरेण त्रौल्लोकानुदजयत्सोमश्चतुरक्षरेण चतुष्पदः पशूनुदजयत् पूषा पञ्चाक्षरेण पङ्क्तिमुदजयद्धाता षडक्षरेण षडृतूनुदजयन्मरुतः सप्ताक्षरेण सप्तपदां शक्ररीमुदजयन् बृहस्पतिरष्टाक्षरेण गायत्रीमुदजयन्मित्रो नवाक्षरेण त्रिवृतं स्तोममुदजय- (४३)

द्वरुणो दशाक्षरेण विराजमुदजयदिन्द्र एकादशाक्षरेण त्रिष्टुभमुदजयद् विश्वे देवा द्वादशाक्षरेण जगतीमुदजयन् वसवस्त्रयोदशाक्षरेण त्रयोदशं स्तोममुदजयन् रुद्राश्चतुर्दशाक्षरेण चतुर्दशं स्तोममुदजयन्नादित्याः पञ्चदशाक्षरेण पञ्चदशं स्तोममुदजयन्त्रदितिः षोडशाक्षरेण षोडशं स्तोममुदजयत् प्रजापतिः सप्तदशाक्षरेण सप्तदशं स्तोममुदजयत्॥ (४४)

अजयत् पट्वित्वरिंशच्च॥२॥

[११]

उपयामगृहीतोऽसि नृषदं त्वा द्रुषदं भुवनसदमिन्द्राय जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिरिन्द्राय त्वोपयामगृहीतोऽस्यप्सुषदं त्वा घृतसदं व्योमसदमिन्द्राय जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिरिन्द्राय त्वोपयामगृहीतोऽसि पृथिविषदं त्वाऽन्तरिक्षसदं नाकसदमिन्द्राय जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिरिन्द्राय त्वा॥ ये ग्रहाः पञ्चजनीना येषां तिस्रः परमजाः। दैव्यः कोशः (४५)

समुज्जितः। तेषां विशिप्रियाणामिषमूर्जं समग्रभीमेष ते योनिरिन्द्राय त्वा॥ अपां रसमुद्वयसं सूर्यरश्मिं समाभृतम्। अपां रसस्य यो रसस्तं वो गृह्णाम्युत्तमेष ते

योनिरिन्द्राय त्वा॥ अया विष्ठा जूनयन्कर्वराणि स हि घृणिरुरुर्वराय गातुः। स प्रत्युदैद्धरुणो मध्वो अग्रं स्वायां यत्तनुवां तनूमैरयत। उपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वा जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिः प्रजापतये त्वा॥ (४६)

कोशस्तनुवां त्रयोदश च॥२॥

[१२]

अन्वह मासा अन्विद्वनान्यन्वोषधीरनु पर्वतासः। अन्विन्द्रं रोदसी वावशाने अन्वापो अजिहत जायमानम्॥ अनु ते दायि मह इन्द्रियाय सुत्रा ते विश्वमनु वृत्रहत्यै। अनु क्षत्रमनु सहो यजत्रेन्द्र देवेभिरनु ते नृष्यै॥ इन्द्राणीमासु नारिषु सुपत्नीमहमश्रवम्। न ह्यस्या अपरं च न जरसा (४७)

मरते पतिः॥ नाहमिन्द्राणि रारण सख्युर्वृषाकपेरऋते। यस्येदमप्यं हविः प्रियं देवेषु गच्छति॥ यो जात एव प्रथमो मनस्वान् देवो देवान् ऋतुना पर्यभूषत्। यस्य शुष्माद्रोदसी अभ्यसेतां नृमणस्य म्हा स जनासु इन्द्रः॥ आ ते मह इन्द्रोत्युग्र समन्यवो यत्समरन्त सेनाः। पताति दिद्युत्रयस्य बाहुवोर्मा ते (४८)

मनो विष्वद्वियग्विचारीत्॥ मा नो मर्धोरा भरा दद्धि तन्नः प्र दाशुषे दातवे भूरि यत् ते। नव्ये देष्णे शस्ते अस्मिन् तं उक्थे प्र ब्रवाम वयमिन्द्र स्तुवन्तः॥ आ तू भर माकिरेतत् परिष्ठाद्विद्वा हि त्वा वसुपतिं वसूनाम्। इन्द्र यत् ते माहिंनं दत्रमस्त्यस्मभ्यं तद्धर्यश्च (४९)

प्र यन्धि॥ प्रदातारं हवामह इन्द्रमा हविषां वयम्। उभा हि हस्ता वसुना पृणस्वाऽऽप्र यच्छु दक्षिणादोत सव्यात्॥ प्रदाता वज्री वृषभस्तुराषाद्दुष्मी राजा वृत्रहा सौमपावा। अस्मिन् यज्ञे बर्हिष्या निषद्याथा भव यजमानाय शं योः॥ इन्द्रः सुत्रामा स्ववां अवोभिः समुडीको भवतु विश्ववेदाः। बाधतां द्वेषो अभयं कृणोतु सुवीर्यस्य (५०)

पतयः स्याम॥ तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्यापि भद्रे सौमनसे स्याम। स सुत्रामा स्ववां इन्द्रो अस्मे आराचिद्वेषः सनुतर्युयोतु॥ रेवतीर्नः सधमाद् इन्द्रे सन्तु तुविवाजाः। क्षुमन्तो याभिर्मदेम॥ प्रो ष्वस्मै पुरोरथमिन्द्राय शूषमर्चत। अभीकं चिदु लोकृथ्सङ्गे समथ्सु वृत्रहा। अस्माकं बोधि चोदिता नभन्तामन्यकेषाम्। ज्याका अधि धन्वसु॥ (५१)

जरसा मा ते हर्यश्च सुवीर्यस्याधेकं च॥५॥

[१३]

पा॒क॒य॒ज्ञं स॒ग्ग् श्र॑वाः पु॒रोक्षं॑ ब॒र्हिषो॑हं ध्रु॒वाम॑ग॒न्मेत्या॑हु दे॒वं स॒वित॑र्दे॒वस्या॑हं क्ष॒त्रस्यो॑त्त्वं वा॒जस्ये॑म॒मग्नि॑रेका॒क्षरे॑णोऽप॒याम॑ गृ॒हातो॑ऽस्य॒न्बह॑
 मासा॒न्त्रयो॑दश॥१३॥

पा॒क॒य॒ज्ञं पु॒रोक्षं॑ ध्रु॒वां वि सृ॑जते च नः स॒र्ववी॑रां प॒तयः॑ स्या॒मैक॑पञ्चा॒शत्॥५१॥

पा॒क॒य॒ज्ञं ध॒न्व॑सु॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां प्रथमकाण्डे सप्तमः प्रश्नः समाप्तः॥१-७॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे अष्टमः प्रश्नः ॥

अनुमत्यै पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति धेनुर्दक्षिणा ये प्रत्यञ्चः शम्याया अवशीयन्ते तत्रैरुक्तमेककपालं कृष्णं वासः कृष्णतूपं दक्षिणा वीहि स्वाहाऽऽहुतिं जुषाण एष ते निरुक्ते भागो भूते हविष्मत्यसि मुञ्चेममहंसः स्वाहा नमो य इदं चकाराऽऽदित्यं चरुं निर्वपति वरो दक्षिणाऽऽग्नावैष्णवमेकादशकपालं वामनो वही दक्षिणाऽग्नीषोमीय- (१)

मेकादशकपालं हिरण्यं दक्षिणैन्द्रमेकादशकपालमृषभो वही दक्षिणाऽऽग्नेयमष्टाकपालमैन्द्रं दध्यृषभो वही दक्षिणैन्द्राग्रं द्वादशकपालं वैश्वदेवं चरुं प्रथमजो वत्सो दक्षिणा सौम्यः श्यामाकं चरुं वासो दक्षिणा सरस्वत्यै चरुः सरस्वते चरुं मिथुनो गावो दक्षिणा॥ (२)

अग्नीषोमीयं चतुस्त्रिंशच्च॥२॥ _____ [१]

आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति सौम्यं चरुः सावित्रं द्वादशकपालं सारस्वतं चरुं पौष्णं चरुं मारुतं सप्तकपालं वैश्वदेवीमामिक्षां द्यावापृथिव्यमेककपालम्॥ (३)

आग्नेयमष्टादश॥१॥ _____ [२]

ऐन्द्राग्रमेकादशकपालं मारुतीमामिक्षां वारुणीमामिक्षां कायमेककपालं प्रघास्यान् हवामहे मरुतो यज्ञवाहसः करम्भेण सजोषंसः॥ मो षू णं इन्द्र पृथ्सु देवास्तु स्म ते शुष्मिन्नव्या। मही ह्यस्य मीढुषो यव्या। हविष्मतो मरुतो वन्दते गीः॥ यद् ग्रामे यदरण्ये यत्सभायां यद्विन्द्रिये। यच्छूद्रे यदर्य एनश्चकृमा वयम्। यदेकस्याधि धर्मणि तस्यावयजनमसि स्वाहा॥ अक्रन् कर्म कर्मकृतः सह वाचा मयोभुवा। देवेभ्यः कर्म कृत्वाऽस्तं प्रेतं सुदानवः॥ (४)

वयं यद् विंशतिश्च॥१॥ _____ [३]

अग्नयेऽनीकवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति साकः सूर्यणोद्यता मरुद्भ्यः सान्तपनेभ्यो मध्यन्दिने चरुं मरुद्भ्यो गृहमेधिभ्यः सर्वासां दुग्धे सायं चरुं पूर्णां दर्वि परां पत् सुपूर्णां पुनरापत। वस्त्रे वि क्रीणावहा इषमूर्जः शतक्रतो॥ देहि मे ददामि ते नि मे धेहि नि ते दधे। निहारमिन्नि मे हरा निहारं (५)

नि ह॑रामि ते॥ म॒रुद्भ्यः क्री॒डिभ्यः पुरो॒डाश॑ꣳ स॒प्तक॑पालं निर्व॑पति सा॒कꣳ
सूर्य॑णोद्य॒ताग्नेय॑म॒ष्टाक॑पालं निर्व॑पति सौम्यं च॒रुꣳ सा॑वित्रं द्वा॒दश॑कपालꣳ सा॒रस्व॑तं च॒रुं
पौष्णं च॒रुमै॑न्द्रा॒ग्रमेका॑दशकपालमै॒न्द्रं च॒रुं वै॑श्वकर्म्मणमेक॑कपालम्॥ (६)

हरा॑ निहारं त्रि॒ंशच्च॑॥२॥

[४]

सोमा॑य पि॒तृम॑तं पुरो॒डाश॑ꣳ ष॒ट्क॑पालं निर्व॑पति पि॒तृभ्यो॑ ब॒र्हिष॑द्भ्यो धा॒नाः पि॒तृभ्यो॑-
ऽग्नि॑ष्वा॒त्तेभ्यो॑ऽभिवा॒न्यायै॑ दु॒ग्धे म॒न्थमे॑तत् तै॑ तत् ये च॒ त्वाम॑न्वे॒तत् तै॑ पिताम॒ह प्र॑पिताम॒ह
ये च॒ त्वाम॑न्व॒त्र पि॑तरो यथाभा॒गं म॑न्दध्वꣳ सु॒स॒न्द्दश॑ त्वा व॒यं म॑घ॒वन् म॑न्दिषी॒महि॑॥ प्र
नूनं पूर्ण॑वन्धुरः स्तु॒तो या॑सि व॒शाꣳ अनु॑॥ योजा॒ न्विन्द्र॑ ते हरी॑॥ (७)

अक्ष॑न्नमी॒मदन्त॑ ह्य॒व प्रि॒या अ॑धूष॒त॥ अस्तो॑ष॒त स्व॑भा॒नवो॑ वि॒प्रा न॑वि॒ष्ठया॑ म॒ती॥ योजा॒
न्विन्द्र॑ ते हरी॑॥ अक्ष॑न् पि॒तरोऽमी॑मदन्त पि॒तरोऽती॑तृ॒पन्त॑ पि॒तरोऽमी॑मृजन्त पि॒तरः॑॥ प॑रं॒त
पि॒तरः सो॒म्या ग॑म्भी॒रैः प॑थिभिः पू॒र्वैः॥ अथा॑ पि॒तृन्त्सु॑वि॒दत्रा॑ꣳ अ॒पीत॑ य॒मेन॑ ये स॒ध॒मादं॑
म॑दन्ति॥ म॒नो न्वा हु॑वामहे नारा॒शꣳ से॒न स्तो॑मै॒न पि॒तृणां॑ च॒ म॒न्मभिः॑॥ आ (८)

न॑ ए॒तु म॒नः पु॒नः ऋ॒त्वे द॑क्षा॒य जी॒वसे॑॥ ज्योक् च॒ सूर्य॑ दृ॒शे॥ पु॒नर्नः॑ पि॒तरो॑ म॒नो
द॑दा॒तु दै॒व्यो ज॑नः॥ जी॒वं ब्रा॒तꣳ स॑चेमहि॥ यद॒न्तरि॑क्षं पृथि॒वीमु॑त द्वां यन्मा॒तरं॑ पि॒तरं॑
वा जि॒हिꣳसि॑म॥ अ॒ग्निर्मा॑ तस्मा॒देन॑सो गार्ह॑पत्यः प्र मुं॒श्चतु॑ दु॒रिता॑ या॒नि च॑कृ॒म क॑रोतु
मा॒मने॑नसम्॥ (९)

हरी॑ म॒न्मभि॑रा चतु॒श्चत्वारि॑ंशच्च॑॥३॥

[५]

प्र॒तिपू॒रुष॑मेक॑कपाला॒न्निर्व॑पत्येक॑मति॒रिक्तं॑ याव॑न्तो गृ॒ह्याः स्म॑स्तेभ्यः क॒म॑करं प॒शूनाꣳ
श॒र्मासि॑ श॒र्म य॑ज॒मान॑स्य॒ शर्म॑ मे य॒च्छैकं॑ ए॒व रु॒द्रो न॑ द्वितीया॒य त॑स्थ आ॒खुस्तै॑ रु॒द्र
प॒शुस्तं॑ जु॒षस्वैष॑ तै॑ रु॒द्र भा॒गः स॒ह स्व॑स्त्राऽम्बि॒कया॑ तं जु॒षस्व॑ भेष॒जं ग॒वेऽश्वा॑य॒ पुरु॑षाय॒
भेष॑जमथौ अ॒स्मभ्यं॑ भेष॒जꣳ सु॒भेष॑जं (१०)

यथा॑ऽस॒ति॥ सु॒गं मे॒षाय॑ मे॒ष्या॑ अवा॒म्ब रु॒द्रम॑दिम॒ह्यव॑ दे॒वं त्र्य॑म्बकम्॥ यथा॑ नः
श्रेय॑सः क॒र॒द्यथा॑ नो व॒स्य॑सः क॒र॒द्यथा॑ नः प॒शुम॑तः क॒र॒द्यथा॑ नो व॒यसा॑यया॒त् त्र्य॑म्बकं
य॒जाम॑हे सु॒गन्धिं॑ पुं॒ष्टि॒वर्ध॑नम्॥ उ॒र्वारु॑कमि॒व ब॑न्ध॒नान्मृ॑त्योर्मु॒क्षीय॑ माऽमृ॒तात्॥ ए॒ष तै॑ रु॒द्र
भा॒गस्तं॑ जु॒षस्व॑ तेना॒वसे॑न॒ प॒रो मू॒जव॑तोऽती॒ह्यव॑ततथन्वा पिना॑कहस्तः कृ॒ति॒वासाः॑॥ (११)

सुभेषजमिहि त्रीणि च॥२॥ [६]

ऐन्द्राग्रं द्वादशकपालं वैश्वदेवं चरुमिन्द्राय शुनासीराय पुरोडाशं द्वादशकपालं वायव्यं पयः सौर्यमेककपालं द्वादशगवः५ सीरं दक्षिणाऽऽग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति रौद्रं गावीधुकं चरुमैन्द्रं दधि वारुणं यवमयं चरुं वहिनीं धेनुर्दक्षिणा ये देवाः पुरःसदोऽग्निनेत्रा दक्षिणसदो यमनेत्राः पश्चात्सदः सवितुर्नेत्रा उत्तरसदो वरुणनेत्रा उपरिषदो बृहस्पतिनेत्रा रक्षोहणस्ते नः पान्तु ते नोऽवन्तु तेभ्यो (१२)

नमस्तेभ्यः स्वाहा समूढः५ रक्षः सन्दग्धः५ रक्ष इदमहः५ रक्षोऽभि सं दहाम्यग्नये रक्षोघ्ने स्वाहा यमाय सवित्रे वरुणाय बृहस्पतये दुर्वस्वते रक्षोघ्ने स्वाहा प्रष्टिवाही रथो दक्षिणा देवस्य त्वा सवितुः प्रसवैऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्याः५ रक्षसो वधं जुहोमि हतः५ रक्षोऽवधिष्म रक्षो यद्वस्ते तद्वक्षिणा॥ (१३)

तेभ्यः पञ्चचत्वारिंशच्च॥२॥ [७]

धात्रे पुरोडाशं द्वादशकपालं निर्वपत्यनुमत्यै चरुः५ राकायै चरुः५ सिनीवाल्यै चरुं कुह्वै चरुं मिथुनौ गावौ दक्षिणाऽऽग्रावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपत्यैन्द्रावैष्णवमेकादशकपालं वैष्णवं त्रिकपालं वामनो वही दक्षिणाऽग्नीषोमीयमेकादशकपालं निर्वपतीन्द्रासोमीयमेकादशकपालः५ सौम्यं चरुं बभ्रुर्दक्षिणा सोमापौष्णं चरुं निर्वपत्यैन्द्रापौष्णं चरुं पौष्णं चरुः५ श्यामो दक्षिणा वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपति हिरण्यं दक्षिणा वारुणं यवमयं चरुमश्वो दक्षिणा॥ (१४)

निरष्टो च॥१॥ [८]

बारुहस्पत्यं चरुं निर्वपति ब्रह्मणो गृहे शितिपृष्ठो दक्षिणैन्द्रमेकादशकपालः५ राजन्यस्य गृहे ऋषभो दक्षिणाऽऽदित्यं चरुं महिष्यै गृहे धेनुर्दक्षिणा नैरऋतं चरुं परिवृत्तयै गृहे कृष्णानां व्रीहीणां नखनिर्भिन्नं कृष्णा कूटा दक्षिणाऽऽग्नेयमष्टाकपालः५ सेनान्यो गृहे हिरण्यं दक्षिणा वारुणं दशकपालः५ सूतस्य गृहे महानिरष्टो दक्षिणा मारुतः५ सप्तकपालं ग्रामण्यो गृहे पृश्निर्दक्षिणा सावित्रं द्वादशकपालं (१५)

क्षत्तुर्गृह उपध्वस्तो दक्षिणाऽऽश्विनं द्विकपालः५ सङ्गहीतुर्गृहे संवात्यौ दक्षिणा पौष्णं

चरुं भागदुधस्य गृहे श्यामो दक्षिणा रौद्रं गावीधुकं चरुमक्षावापस्य गृहे शबल उद्धारो दक्षिणेन्द्राय सुत्राम्णे पुरोडाशमेकादशकपालं प्रति निर्वपतीन्द्रायाः होमुचेऽयं नो राजा वृत्रहा राजा भूत्वा वृत्रं वध्यान्मैत्राबारहस्पत्यं भवति श्वेतायै श्वेतवध्सायै दुग्धे स्वयं मूर्ते स्वयं मथित आज्य आश्वत्थे (१६)

पात्रे चतुःस्रक्तौ स्वयमवपत्रायै शाखायै कर्णाः श्वाकर्णाःश्च तण्डुलान् वि चिनुयाद्ये कर्णाः स पर्यसि बारहस्पत्यो येऽकर्णाः स आज्ये मैत्रः स्वयं कृता वेदिर्भवति स्वयं दिनं बरुहिः स्वयं कृत इध्मः सैव श्वेता श्वेतवध्सा दक्षिणा॥ (१७)

सवित्रं द्वादशकपालमाश्वत्थे त्रयसि शब्द॥ ३॥

[१]

अग्नये गृहपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति कृष्णानां व्रीहीणां सोमाय वनस्पतये श्यामाकं चरुं सवित्रे सत्यप्रसवाय पुरोडाशं द्वादशकपालमाशूनां व्रीहीणां रुद्राय पशुपतये गावीधुकं चरुं बृहस्पतये वाचस्पतये नैवारं चरुमिन्द्राय ज्येष्ठाय पुरोडाशमेकादशकपालं महाव्रीहीणां मित्राय सत्यायाऽम्बानां चरुं वरुणाय धर्मपतये यवमयं चरुं सविता त्वां प्रसवानां सुवतामग्निर्गृहपतीनां सोमो वनस्पतीनां रुद्रः पशूनां (१८)

बृहस्पतिर्वाचामिन्द्रो ज्येष्ठानां मित्रः सत्यानां वरुणो धर्मपतीनां ये देवा देवसुवः स्थ त इममामुष्यायणमनमित्राय सुवध्वं महते क्षत्राय महत आधिपत्याय महते जानराज्यायैष वो भरता राजा सोमोऽस्माकं ब्राह्मणानां राजा प्रति त्यन्नाम राज्यमधायि स्वां तनुवं वरुणो अशिश्रेच्छुर्चैर्मित्रस्य त्रयां अभूमामन्महि महत ऋतस्य नाम सर्वे ब्राता वरुणस्याभूवन्वि मित्र एवैररातिमतारीदसूषुदन्त यज्ञियां ऋतेन व्यु त्रितो जग्मिमाणं न आनुइ विष्णोः क्रमोऽसि विष्णोः क्रान्तमसि विष्णोर्विक्रान्तमसि॥ (१९)

पशूनां ब्राताः पञ्चविंशतिश्च॥ २॥

[१०]

अर्थतः स्थाऽपां पतिरसि वृषास्यूर्मिर्वृषसेनोऽसि ब्रजक्षितः स्थ मरुतामोजः स्थ सूर्यवर्चसः स्थ सूर्यत्वचसः स्थ मान्दाः स्थ वाशाः स्थ शक्करीः स्थ विश्वभृतः स्थ जनभृतः स्थाऽग्नेस्तेजस्याः स्थाऽपामोषधीनां रसः स्थाऽपो देवीर्मधुमतीरगृह्णन्नृजस्वती राजसूयाय चितानाः। याभिर्मित्रावरुणावभ्यर्षिश्चन् याभिरिन्द्रमनयन्नत्यरातीः॥ राष्ट्रदाः स्थ राष्ट्रं दत्त स्वाहा राष्ट्रदाः स्थ राष्ट्रमुष्मै दत्त॥ (२०)

देवीराप्ः सं मधुमतीर्मधुमतीभिः सृज्यध्वं महि वर्चः क्षत्रियाय वन्वाना अनाधृष्टाः
सीदतोर्जस्वतीर्महि वर्चः क्षत्रियाय दधतीरनिभृष्टमसि वाचो बन्धुस्तपोजाः सोमस्य
दात्रमसि शुक्रा वः शुक्रेणोत्पुनामि चन्द्राश्चन्द्रेणामृता अमृतेन स्वाहा राजसूयाय
चितांनाः॥ सधुमादो द्युम्निनीरूर्ज एता अनिभृष्टा अपस्युवो वसानः। पुस्त्यासु चक्रे
वरुणः सधस्थमपा ५ शिशुर- (२१)

मातृतामास्वन्तः॥ क्षत्रस्योल्बमसि क्षत्रस्य योनिरस्यावित्रो अग्निर्गृहपतिरावित्र इन्द्रो
वृद्धश्रवा आवित्रः पूषा विश्ववेदा आवित्रो मित्रावरुणावृतावृधावावित्रे द्यावापृथिवी धृतव्रते
आवित्रा देव्यदितिर्विश्वरूप्यावित्रोऽयमसावामुष्यायणोऽस्यां विश्वस्मिन् राष्ट्रे महते क्षत्राय
महत् आधिपत्याय महते जानराज्यायैष वो भरता राजा सोमोऽस्माकं ब्राह्मणाना ५
राजेन्द्रस्य (२२)

वज्रोऽसि वार्त्रघ्नस्त्वयाऽयं वृत्रं वेध्याच्छत्रुबाधनाः स्थ पात मा प्रत्यश्च पात मा
तिर्यश्चमन्वश्च मा पात दिग्भ्यो मा पात विश्वाभ्यो मा नाष्ट्राभ्यः पात हिरण्यवर्णावुषसां
विरोकेऽयः स्थूणावुदितौ सूर्यस्याऽऽरोहतं वरुण मित्रं गतं ततश्चक्षाथामदितिं दितिं
च॥ (२३)

सुमिधुमा तिष्ठ गायत्री त्वा छन्दसामवतु त्रिवृथस्तोमो रथन्तर ५ सामाग्निर्देवता ब्रह्म
द्रविणमुग्रामा तिष्ठ त्रिष्टुप् त्वा छन्दसामवतु पञ्चदशः स्तोमो बृहत्सामेन्द्रो देवता क्षत्रं
द्रविणं विराजमा तिष्ठ जगती त्वा छन्दसामवतु सप्तदशः स्तोमो वैरूप ५ सामं मरुतो
देवता विड्रविणमुदीचीमा तिष्ठानुष्टुप् त्वा (२४)

छन्दसामवत्वेकवि ५ शः स्तोमो वैराज ५ सामं मित्रावरुणौ देवता बलं द्रविणमूर्ध्वामा
तिष्ठ पङ्क्तिस्त्वा छन्दसामवतु त्रिणवत्रयस्त्रि ५ शौ स्तोमो शाक्ररैवते सामनी बृहस्पतिर्देवता
वर्चो द्रविणमीदृङ् चान्यादृङ् चैतादृङ् च प्रतिदृङ् च मितश्च सम्मितश्च सभराः।
शुक्रज्योतिश्च चित्रज्योतिश्च सत्यज्योतिश्च ज्योतिष्मा ५ श्च सत्यश्चर्तपाश्वा- (२५)

त्य ५ हाः। अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहा सवित्रे स्वाहा सरस्वत्यै स्वाहा पूष्णे स्वाहा

बृहस्पतये स्वाहेन्द्राय स्वाहा घोषाय स्वाहा श्लोकाय स्वाहाऽशाय स्वाहा भगाय स्वाहा
क्षेत्रस्य पतये स्वाहा पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहा दिवे स्वाहा सूर्याय स्वाहा चन्द्रमसे
स्वाहा नक्षत्रेभ्यः स्वाहाऽद्भ्यः स्वाहोषधीभ्यः स्वाहा वनस्पतिभ्यः स्वाहा चराचरेभ्यः स्वाहा
परिप्लवेभ्यः स्वाहा सरीसृपेभ्यः स्वाहा॥ (२६)

अनुष्टुप्चतुर्पाञ्च सरीसृपेभ्यः स्वाहा॥ ३॥

[१३]

सोमस्य त्विषिरसि तवेव मे त्विषिर्भूयादमृतमसि मृत्योर्मा पाहि दिद्योन्मा पाह्यवैष्टा
दन्दशूका निरस्तं नमुचेः शिरः॥ सोमो राजा वरुणो देवा धर्मसुवश्च ये। ते ते वाचः
सुवन्तां ते ते प्राणः सुवन्तां ते ते चक्षुः सुवन्तां ते ते श्रोत्रः सुवन्ताः सोमस्य त्वा
द्युमेनाभिषिञ्चाम्यग्रे- (२७)

स्तेजसा सूर्यस्य वर्चसेन्द्रस्येन्द्रियेण मित्रावरुणयोर्वीर्येण मरुतामोजसा क्षत्राणां
क्षत्रपतिरस्यति दिवस्पाहि समाववृत्रन्नधरागुदीचीरहि बुध्रियमनु सञ्चरन्तीस्ताः पर्वतस्य
वृषभस्य पृष्ठे नावश्चरन्ति स्वसिच इयानाः॥ रुद्र यत्ते क्रयो परं नाम तस्मै हुतमसि
यमेष्टमसि। प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि परि ता बभूव। यत्कामास्ते
जुहुमस्तन्नो अस्तु वयः स्याम पतयो रयीणाम्॥ (२८)

अग्नेस्तेकादश च॥ २॥

[१४]

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्नस्त्वयाऽयं वृत्रं वेध्यान्मित्रावरुणयोस्त्वा प्रशान्नोः प्रशिषां
युनज्मि यज्ञस्य योगेन विष्णोः क्रमोऽसि विष्णोः क्रान्तमसि विष्णोर्विक्रान्तमसि मरुतां
प्रसवे जेषमाप्तं मनः समहमिन्द्रियेण वीर्येण पशूनां मन्युरसि तवेव मे मन्युर्भूयान्नमो मात्रे
पृथिव्यै माऽहं मातरं पृथिवीः हिंसिषं मा (२९)

मां माता पृथिवी हिंसीदियदस्यायुरस्यायुर्मे धेह्यूर्गस्यूजं मे धेहि युङ्क्षि
वर्चोऽसि वर्चो मयि धेह्यग्रये गृहपतये स्वाहा सोमाय वनस्पतये स्वाहेन्द्रस्य बलाय
स्वाहा मरुतामोजसे स्वाहा हंसः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्धोता वेदिषदतिथिर्दुरोणसत्।
नृषद्वरसदृतसद्व्योमसदजा गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋत बृहत्॥ (३०)

हिंसिषं मर्तजास्त्रीणि च॥ २॥

[१५]

मित्रोऽसि वरुणोऽसि समहं विश्वेदेवैः क्षत्रस्य नाभिरसि क्षत्रस्य योनिरसि स्योनामा
सीद सुषदामा सीद मा त्वां हिंसीन्मा मां हिंसीन्निषंसाद धृतव्रतो वरुणः पुस्त्यास्वा
साम्राज्याय सुक्रतुर्ब्रह्मा(३)न् त्वं राजन् ब्रह्माऽसि सविताऽसि सत्यसंवा ब्रह्मा(३)न्
त्वं राजन् ब्रह्माऽसीन्द्रोऽसि सत्यौजा (३१)

ब्रह्मा(३)न् त्वं राजन् ब्रह्माऽसि मित्रोऽसि सुशेवो ब्रह्मा(३)न् त्वं राजन् ब्रह्मा-
ऽसि वरुणोऽसि सत्यधर्मेन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्नस्तेन मे रध्य दिशोऽभ्ययं राजा-
ऽभूत्सुश्लोकाँ(४) सुमङ्गलाँ(४) सत्यराजा(३)न् अपां नत्रे स्वाहोर्जो नत्रे स्वाहाऽग्नये
गृहपतये स्वाहा॥ (३२)

सत्यौजाँश्चत्वारिंशच्च॥२॥

[१६]

आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति हिरण्यं दक्षिणा सारस्वतं चरुं वंत्सतरी दक्षिणा सावित्रं
द्वादशकपालमुपध्वस्तो दक्षिणा पौष्णं चरुं श्यामो दक्षिणा बारहस्पत्यं चरुं शितिपृष्ठो
दक्षिणैन्द्रमेकादशकपालमृषभो दक्षिणा वारुणं दशकपालं महानिरष्टो दक्षिणा सौम्यं चरुं
बभ्रुर्दक्षिणा त्वाष्ट्रमष्टाकपालं शुण्ठो दक्षिणा वैष्णवं त्रिकपालं वामनो दक्षिणा॥ (३३)

आग्नेयं द्विचत्वारिंशत्॥१॥

[१७]

सद्यो दीक्षयन्ति सद्यः सोमं क्रीणन्ति पुण्डरिस्रजां प्र यच्छति दशभिर्वंत्सतरेः
सोमं क्रीणाति दशपेयो भवति शतं ब्राह्मणाः पिबन्ति सप्तदशं स्तोत्रं भवति
प्राकाशावध्वर्यवे ददाति स्रजमुद्रात्रे रुक्मं होत्रेऽश्वं प्रस्तोतृप्रतिहर्तृभ्यां द्वादश
पष्ठौहीर्ब्रह्मणै वशां मैत्रावरुणायंरुषभं ब्राह्मणाच्छुसिने वासंसी नेष्टापोतृभ्यां स्थूरि
यवाचितमच्छावाकायान्द्वाहमग्नीधे भार्गवो होता भवति श्रायन्तीयं ब्रह्मसामं भवति
वारवन्तीयमग्निष्टोमसामं सारस्वतीरपो गृह्णाति॥ (३४)

वारवन्तीयं चत्वारिंशच्च॥१॥

[१८]

आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति हिरण्यं दक्षिणैन्द्रमेकादशकपालमृषभो दक्षिणा वैश्वदेवं
चरुं पिशङ्गीं पष्ठौही दक्षिणा मैत्रावरुणीमामिक्षां वशा दक्षिणा बारहस्पत्यं चरुं शितिपृष्ठो
दक्षिणाऽऽदित्यां मल्हां गर्भिणीमा लभते मारुतीं पृश्निं पष्ठौहीमश्विभ्यां पूष्णे पुरोडाशं
द्वादशकपालं निर्वपति सरस्वते सत्यवाचे चरुं सवित्रे सत्यप्रसवाय पुरोडाशं द्वादश-

कपालं तिसृधन्वः शुष्कदृतिर्दक्षिणा॥ (३५)

आग्नेयः सप्तचत्वारिंशत्॥१॥

[१९]

आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति सौम्यं चरुः सावित्रं द्वादशकपालं बारहस्पत्यं चरुं त्वाष्ट्रमष्टाकपालं वैश्वानरं द्वादशकपालं दक्षिणो रथवाहनवाहो दक्षिणा सारस्वतं चरुं निर्वपति पौष्णं चरुं मैत्रं चरुं वारुणं चरुं क्षैत्रपत्यं चरुमादित्यं चरुमुत्तरो रथवाहनवाहो दक्षिणा॥ (३६)

आग्नेयं चतुस्त्रिंशत्॥१॥

[२०]

स्वाद्वीं त्वा स्वादुना तीव्रां तीव्रेणामृतामृतेन सृजामि सः सोमैः सोमोऽस्यश्विभ्यां पच्यस्व सरस्वत्यै पच्यस्वेन्द्राय सुत्राम्णो पच्यस्व पुनातु ते परिस्रुतः सोमः सूर्यस्य दुहिता वारेण शश्वता तना वायुः पूतः पवित्रेण प्रत्यङ्गस्वोमो अतिद्रुतः इन्द्रस्य युज्यः सखा कुविदङ्ग यवमन्तो यवं चिद्यथा दान्त्यनुपूर्वं वियूय। इहेहैषां कृणुत भोजनानि ये ब्रूहिषो नमोवृक्तिं न जग्मुः॥ अश्विनं धूम्रमा लभते सारस्वतं मेघमैन्द्रमृषभमैन्द्रमेकादशकपालं निर्वपति सावित्रं द्वादशकपालं वारुणं दशकपालं सोमप्रतीकाः पितरस्तृष्णुत वडबा दक्षिणा॥ (३७)

भोजनानि षड्विंशतिश्च॥१॥

[२१]

अग्नाविष्णू महि तद्वा महित्वं वीतं घृतस्य गुह्यानि नाम। दमेदमे सप्त रत्ना दधाना प्रति वां जिह्वा घृतमा चरण्येत्॥ अग्नाविष्णू महि धामं प्रियं वा वीथो घृतस्य गुह्या जुषाणा। दमेदमे सुष्टुतीर्वावृधाना प्रति वां जिह्वा घृतमुच्चरण्येत्॥ प्र णो देवी सरस्वती वाजेभिर्वाजिनीवती। धीनामवित्र्यवतु। आ नो दिवो बृहतः (३८)

पर्वतादा सरस्वती यजता गन्तु यज्ञम्। हवं देवी जुजुषाणा घृताचीं शग्मां नो वाचमुशती शृणोतु॥ बृहस्पते जुषस्वं नो हव्यानि विश्वदेव्य। रास्व रत्नानि दाशुषे॥ एवा पित्रे विश्वदेवाय वृष्णे यज्ञैर्विधेम नमसा हविर्भिः। बृहस्पते सुप्रजा वीरवन्तो वयः स्याम पतयो रयीणाम्। बृहस्पते अति यदर्यो अर्हाद्युमद्विभाति क्रतुमञ्जनेषु। यद्दीदयच्छवस- (३९)

तप्रजात॒ तदस्मासु॑ द्रविणं॑ धेहि चित्रम्॥ आ नो॑ मित्रावरुणा घृतैर्गव्यूतिमुक्षतम्।
मध्वा॑ रजा॑सि सुक्रतू॥ प्र बा॒हवा॑ सि॒सृतं जीवसे॑ न आ नो॑ गव्यूतिमुक्षतं घृतेन॑। आ नो॑
जने॑ श्रवयतं युवाना श्रुतं मे॑ मित्रावरुणा हवेमा॥ अग्निं वः॑ पू॒र्व्यं गिरा॑ देवमीडे वसूनाम्।
सप॒र्यन्तः पुरु॑प्रियं मि॒त्रं न क्षे॑त्र॒सार्ध॑सम्॥ म॒क्षू देव॑वतो॒ रथः (४०)

शूरो॑ वा पृथ्सु॒ कासु॑ चित्। दे॒वानां॑ य इन्मनो॒ यज॑मान॒ इय॑क्षत्य॒भीदय॑ज्वनो भुवत्॥
न यज॑मान रिष्यसि॒ न सु॑न्वान् न दै॒वयो॥ अस॒दत्र॑ सु॒वीर्य॑मु॒त त्यदा॑श्वश्चि॒यम्॥ नकि॑ष्टं
कर्म॑णा नश॒न्न प्र योष॑न्न योषति॥ उप॑ क्षरन्ति॒ सिन्ध॑वो मयो॒भुव॑ ईजानं॑ च॒ यक्ष्य॑माणं च
धेन॑वः। पृ॒णन्त॑ च॒ पपु॑रिं च (४१)

श्रव॑स्यवो घृतस्य॒ धारा॑ उप॑ यन्ति वि॒श्वतः॑॥ सोमा॑रुद्रा वि वृ॒हतं॑ वि॒षूची॑ममी॒वा या
नो॑ गय॑मावि॒वेश। आरे॑ बा॒धेथां॑ नि॒रृ॒तिं परा॑चैः कृतं चि॒देनः॑ प्रमु॒मुक्त॑म॒स्मत्॥ सोमा॑रुद्रा
युवमे॒तान्यस्मे॑ वि॒श्वा त॒नूषु॑ भेष॒जानि॑ धत्तम्। अ॒व॑ स्यतं मु॒ञ्चत॑ यन्नो॒ अस्ति॑ त॒नूषु॑ ब॒द्धं
कृत॑मेनो॒ अ॒स्मत्॥ सोमा॑पूषणा॒ जन॑ना रयी॒णां जन॑ना दि॒वो जन॑ना पृथि॒व्याः। जा॒तौ
वि॒श्वस्य॑ भुवनस्य गो॒पौ दे॒वा अ॑कृ॒ण्वन्न॑मृतस्य॒ नाभि॑म्॥ इ॒मौ दे॒वौ जा॑यमानौ जुषन्ते॒मौ
तमा॑सि गू॒हता॑मजु॒ष्टा। आ॒भ्यामिन्द्रः॑ प॒क्वमा॑मास्वन्तः सो॒मापू॑षभ्या॑ जनदु॒स्त्रिया॑सु॥ (४२)

बृ॒हतः शव॑सा॒ रथः पपु॑रिं च दि॒वो जन॑ना पञ्चविंशतिश्च॥५॥ [२२]

अनु॑मत्या आग्नेयमैन्द्राग्रमु॒ग्रये॒ सोमा॑य प्रति पू॒षमैन्द्रा॑ग्रं धात्रे बा॒र्हस्प॑त्यमु॒ग्रये॑ गू॒हप॑तयेऽर्थे॒तो दे॒वाः समिधु॑ सोमस्येन्द्रस्य मि॒त्र आ॑ग्नेय॑
सद्य॑ आ॒ग्नेयमा॑ग्नेय॑ स्वा॒द्वी त्वाऽग्रा॑विष्णु॒ द्वाविं॑शतिः॥२२॥

अनु॑मत्ये॒ यथा॑संति दे॒वीरा॑पो मि॒त्रांसि॑ शू॒रो वा॒ द्वि॒वंत्वारि॑शत्॥४२॥

अनु॑मत्या उ॒स्त्रिया॑सु॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां प्रथमकाण्डे अष्टमः प्रश्नः समाप्तः॥१-८॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां प्रथमकाण्डः समाप्तः॥१॥

॥प्रथमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे प्रथमः प्रश्नः॥

वायुव्यङ् श्वेतमालंभेत् भूतिकामो वायुर्वै क्षेपिष्ठा देवता वायुमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं भूतिं गमयति भवत्येवातिक्षिप्रा देवतेत्याहुः सैनमीश्वरा प्रदह इत्येतमेव सन्तं वायुर्वै नियुत्वंत आलंभेत् नियुद्धा अस्य धृतिर्धृत एव भूतिमुपैत्यप्रदाहाय भवत्येव (१)

वायुर्वै नियुत्वंत आलंभेत् ग्रामकामो वायुर्वा इमाः प्रजा नस्योता नैनीयते वायुमेव नियुत्वंतः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै प्रजा नस्योता निर्यच्छति ग्राम्येव भवति नियुत्वंते भवति ध्रुवा एवास्मा अनपगाः करोति वायुर्वै नियुत्वंत आलंभेत् प्रजाकामः प्राणो वै वायुरपानो नियुत्प्राणापानौ खलु वा एतस्य प्रजाया (२)

अपक्रामतो योऽलं प्रजायै सन्प्रजां न विन्दते वायुमेव नियुत्वंतः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै प्राणापानाभ्यां प्रजां प्रजनयति विन्दते प्रजां वायुर्वै नियुत्वंत आलंभेत् ज्योगामयावी प्राणो वै वायुरपानो नियुत् प्राणापानौ खलु वा एतस्मादपक्रामतो यस्य ज्योगामयति वायुमेव नियुत्वंतः स्वेन भागधेयेनोप (३)

धावति स एवास्मिन्प्राणापानौ दधात्युत यदीतासुर्भवति जीवंत्येव प्रजापतिर्वा इदमेकं आसीत्सोऽकामयत प्रजाः पशून्सृजेयेति स आत्मनो वपामुदक्खिदत्तामग्नौ प्रागृह्णात्ततोऽजस्तूपरः समंभवत् स्वार्यै देवताया आऽलंभेत् ततो वै स प्रजाः पशून्सृजत् यः प्रजाकामः (४)

पशुकामः स्यात्स एतं प्राजापत्यमजं तूपरमालंभेत् प्रजापतिमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै प्रजां पशून्प्रजनयति यच्छृणुस्तत्पुरुषाणां रूपं यत्तूपरस्तदश्वाणां यदन्यतोदन्तद्वानां यदव्या इव श्फास्तदवीनां यदजस्तदजानामेतावन्तो वै ग्राम्याः पशवस्तान् (५)

रूपेणैवावरुन्धे सोमापौष्णं त्रैतमालंभेत् पशुकामो द्वौ वा अजायै स्तनौ नानैव द्वावभिजायैते ऊर्जं पुष्टिं तृतीयः सोमापूषणावेव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मै पशून्प्रजनयत् सोमो वै रेतोधाः पूषा पशूनां प्रजनयिता सोमं एवास्मै रेतो दधाति पूषा पशून्प्रजनयत्यौदुम्बरो यूपो भवत्यूर्वा उदुम्बर ऊर्क्पशवं ऊर्जैवास्मा ऊर्जं पशून्व-

रुन्धे॥ (६)

भवेत्येव प्रजायां आमयति वायुमेव नियुत्वन्तुः स्वेन भागधेयेनोपं प्रजाकामस्तान् यूपस्योदश च॥६॥ [१]

प्रजापतिः प्रजा असृजत् ता अस्मात्सृष्टाः पराचीरायन्ता वरुणमगच्छन्ता अन्वैत्ताः पुनरयाचत् ता अस्मै न पुनरददात्सौऽब्रवीद्वरं वृणीष्वार्थं मे पुनर्देहीति तासां वरमाऽलभत् स कृष्ण एकशितिपादभवद्यो वरुणगृहीतः स्यात्स एतं वारुणं कृष्णमेकशितिपादमालभेत् वरुण- (७)

मेव स्वेन भागधेयेनोपं धावति स एवैनं वरुणपाशान्मुञ्चति कृष्ण एकशितिपादवति वारुणो ह्येष देवतया समृद्धौ सुवर्भानुरासुरः सूर्यं तमसाऽविद्धत्तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्य यत्प्रथमं तमोऽपाघ्नन्त्सा कृष्णाऽविरभवद्यद्वितीयं सा फल्गुनी यत्तृतीयं सा बलक्षी यदद्व्यस्थादपाकृन्तन्त्साऽविऽर्वशा (८)

समभवत्ते देवा अब्रुवन्देवपशुर्वा अयं समभूत्कस्मा इममालंफस्यामह इत्यथ वै तर्ह्यल्पां पृथिव्यासीदजाता ओषधयस्तामविं वशामादित्येभ्यः कामायाऽलभन्त ततो वा अप्रथत पृथिव्यजायन्तोषधयो यः कामयेत प्रथेय पशुभिः प्र प्रजयां जायेयेति स एतामविं वशामादित्येभ्यः कामा- (९)

याऽऽलंभेताऽऽदित्यानेव कामः स्वेन भागधेयेनोपं धावति त एवैनं प्रथयन्ति पशुभिः प्र प्रजयां जनयन्त्यसावादित्यो न व्यरोचत् तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मा एता मल्हा आलंभन्ताऽऽग्नेयीं कृष्णग्रीवीं संहितामैन्द्रीं श्वेतां बारहस्पत्यां तामिरेवास्मिन्नुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मा एता मल्हा आलंभे- (१०)

ताऽऽग्नेयीं कृष्णग्रीवीं संहितामैन्द्रीं श्वेतां बारहस्पत्यामेता एव देवताः स्वेन भागधेयेनोपं धावति ता एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं दधति ब्रह्मवर्चस्येव भवति वसन्तां प्रातराग्नेयीं कृष्णग्रीवीमालंभेत् ग्रीष्मे मध्यन्दिने संहितामैन्द्रीं शरद्यपराह्णे श्वेतां बारहस्पत्यां त्रीणि वा आदित्यस्य तेजांसि वसन्तां प्रातर्ग्रीष्मे मध्यन्दिने शरद्यपराह्णे यावन्त्येव तेजांसि तान्ये- (११)

वाव रुन्धे संवत्सरं पर्यालंभ्यन्ते संवत्सरो वै ब्रह्मवर्चसस्य प्रदाता संवत्सर एवास्मै ब्रह्मवर्चसं प्रयच्छति ब्रह्मवर्चस्येव भवति गर्भिण्यो भवन्तीन्द्रियं वै गर्भ इन्द्रियमेवास्मिन्दधति सारस्वतीं मेघीमालंभेत् य ईश्वरो वाचो वर्दितोः सन्वाचं न

वदेद्वाग्वै सरस्वती सरस्वतीमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति सैवास्मिन् (१२)

वाचं दधाति प्रवदिता वाचो भवत्यपन्नदती भवति तस्मान्मनुष्याः सर्वा वाचं वदन्त्याग्नेयं कृष्णग्रीवमा लभेत सौम्यं बभ्रुं ज्योगामयाव्यग्निं वा एतस्य शरीरं गच्छति सोमं रसो यस्य ज्योगामयत्यग्नेरेवास्य शरीरं निष्क्रीणाति सोमाद्रसमुत यदीतासुर्भवति जीवत्येव सौम्यं बभ्रुमालभेताऽऽग्नेयं कृष्णग्रीवं प्रजाकामः सोमो (१३)

वै रेतोधा अग्निः प्रजानां प्रजनयिता सोमं एवास्मै रेतो दधात्यग्निः प्रजां प्रजनयति विन्दते प्रजामाग्नेयं कृष्णग्रीवमालभेत सौम्यं बभ्रुं यो ब्राह्मणो विद्यामनूच्य न विरोचेत् यदाग्नेयो भवति तेज एवास्मिन्तेन दधाति यत्सौम्यो ब्रह्मवर्चसं तेन कृष्णग्रीव आग्नेयो भवति तम एवास्मादपहन्ति श्वेतो भवति (१४)

रुचमेवास्मिन्दधाति बभ्रुः सौम्यो भवति ब्रह्मवर्चसमेवास्मिन्त्विषिं दधात्याग्नेयं कृष्णग्रीवमालभेत सौम्यं बभ्रुमाग्नेयं कृष्णग्रीवं पुरोधायाः स्पर्धमान आग्नेयो वै ब्राह्मणः सौम्यो राजन्योऽभितः सौम्यमाग्नेयो भवतस्तेजसैव ब्रह्मणोभयतो राष्ट्रं परिगृह्णात्येकधा समावृङ्के पुर एनं दधते ॥ (१५)

लभेत वरुणं वशेतामवि वशामादित्येभ्यः कामाय मल्हा आलभेत तान्येव सैवास्मिन्सोमः श्वेतो भवति त्रिचत्वारिंशच्च ॥ १॥-[२]

देवासुरा एषु लोकेष्वस्पर्धन्त स एतं विष्णुर्वामनमपश्यत् स्वायै देवताया आलभत ततो वै स इमाल्लोकानभ्यजयद्वैष्णवं वामनमालभेत स्पर्धमानो विष्णुरेव भूत्वेमाल्लोकानभिजयति विषम आलभेत विषमा इव हीमे लोकाः समृद्धा इन्द्राय मन्युमते मनस्वते ललाम प्राशृङ्गमालभेत सङ्ग्रामे (१६)

सं यत्त इन्द्रियेण वै मन्युना मनसा सङ्ग्रामं जयतीन्द्रमेव मन्युमन्तं मनस्वन्तः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्निन्द्रियं मन्युं मनो दधाति जयति तं सङ्ग्राममिन्द्राय मरुत्वते पृश्निस्त्वमालभेत ग्रामकाम इन्द्रमेव मरुत्वन्तः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै सजातान्प्रयच्छति ग्राम्येव भवति यदेषभस्ते- (१७)

नैन्द्रो यत्पृश्निस्तेन मारुतः समृद्धौ पश्चात्पृश्निस्त्वथो भवति पश्चादन्ववसायिनीमेवास्मै विशं करोति सौम्यं बभ्रुमालभेतान्नकामः सौम्यं वा अन्नं सोममेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मा अन्नं प्रयच्छत्यन्नाद एव भवति बभ्रुर्भवत्येतद्वा अन्नस्य रूपं समृद्धौ

सौम्यं बभ्रुमालभेत यमलः (१८)

राज्याय सन्तः राज्यं नोपनमेत्सौम्यं वै राज्यः सोममेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै राज्यं प्रयच्छत्युपैतः राज्यं नमति बभ्रुर्भवत्येतद्वै सोमस्य रूपः समृद्ध्या इन्द्राय वृत्रतुरे ललामं प्राशृङ्गमालभेत गतश्रीः प्रतिष्ठाकामः पाप्मानमेव वृत्रं तीर्त्वा प्रतिष्ठां गच्छतीन्द्रायाभिमातिघ्ने ललामं प्राशृङ्गमा- (१९)

लभेत यः पाप्मनां गृहीतः स्यात्पाप्मा वा अभिमातिरिन्द्रमेवाभिमातिहनः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मात्पाप्मानमभिमातिं प्रणुदत इन्द्राय वज्रिणं ललामं प्राशृङ्गमालभेत यमलः राज्याय सन्तः राज्यं नोपनमेदिन्द्रमेव वज्रिणः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै वज्रं प्रयच्छति स एनं वज्रो भूत्या इन्ध उपैतः राज्यं नमति ललामः प्राशृङ्गो भवत्येतद्वै वज्रस्य रूपः समृद्धौ॥ (२०)

सङ्ग्रामे तेनालमभिमातिघ्ने ललामं प्राशृङ्गमेनं पञ्चदश च॥५॥ [३]

असावादित्यो न व्यरोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मां एतान्दशर्षभामाऽलभन्त तयैवास्मिन्नुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मां एतान्दशर्षभामाऽलभेतामुमेवादित्यः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति वसन्तां प्रातस्त्रील्ललामानालभेत ग्रीष्मे मध्यन्दिने (२१)

त्रीञ्छितिपृष्ठाञ्छुरद्यंपराह्णे त्रीञ्छितिवारात्रीणि वा आदित्यस्य तेजांसि वसन्तां प्रातर्ग्रीष्मे मध्यन्दिने शरद्यंपराह्णे यावन्त्येव तेजांसि तान्येवावैरुन्धे त्रयस्त्रय आलभ्यन्तेऽभिपूर्वमेवास्मिन्तेजो दधाति संवत्सरं पर्यालभ्यन्ते संवत्सरो वै ब्रह्मवर्चसस्यं प्रदाता संवत्सर एवास्मै ब्रह्मवर्चसं प्रयच्छति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति संवत्सरस्यं पुरस्तात्प्राजापत्यं कद्रु- (२२)

मालभेत प्रजापतिः सर्वा देवतां देवतांस्वेव प्रतितिष्ठति यदि बिभीयाद्दुश्चर्मा भविष्यामीति सोमापौष्णः श्याममालभेत सौम्यो वै देवतया पुरुषः पौष्णाः पशवः स्वयैवास्मै देवतया पशुभिस्त्वचं करोति न दुश्चर्मा भवति देवाश्च वै यमश्चास्मिंल्लोकैःऽस्पर्धन्त स यमो देवानामिन्द्रियं वीर्यमयुवत् तद्यमस्यं (२३)

यमत्वं ते देवा अमन्यन्त यमो वा इदमभूद्यद्वयः स्म इति ते प्रजापतिमुपाधावन्त्स

एतौ प्रजापतिरात्मन उक्ष्वशौ निरमिमीत ते देवा वैष्णावरूणां वशामालभन्तैन्द्रमुक्षान्तं वरुणेनैव ग्राहयित्वा विष्णुना यज्ञेन प्राणुदन्तैन्द्रेणैवास्यैन्द्रियमवृञ्जत यो भ्रातृव्यवान्स्यात्स स्पर्धमानो वैष्णावरूणां (२४)

वशामालभेतैन्द्रमुक्षाणं वरुणेनैव भ्रातृव्यं ग्राहयित्वा विष्णुना यज्ञेन प्राणुदत ऐन्द्रेणैवास्यैन्द्रियं वृङ्क्ते भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवतीन्द्रो वृत्रमहन्तं वृत्रो हतः षोडशभिर्भोगैरसिनात्तस्य वृत्रस्य शीर्षतो गाव उदायन्ता वैदेह्योऽभवन्तासामृषभो जघनेऽनूदैत्तमिन्द्रो- (२५)

ऽचायत्सोऽमन्यत यो वा इममालभेत मुच्येतास्मात्पाप्मन इति स आग्नेयं कृष्णग्रीवमालभेतैन्द्रमृषभं तस्याग्निरेव स्वेन भागधेयेनोपसृतः षोडशधा वृत्रस्य भोगानप्यदहदैन्द्रेणैन्द्रियमात्मन्नधत्त यः पाप्मना गृहीतः स्यात्स आग्नेयं कृष्णग्रीवमालभेतैन्द्रमृषभमग्निरेवास्य स्वेन भागधेयेनोपसृतः (२६)

पाप्मानमपि दहत्यैन्द्रेणैन्द्रियमात्मन्यत्ते मुच्यते पाप्मनो भवत्येव द्यावापृथिव्या धेनुमालभेत ज्योगपरुद्धोऽनयोर्गृहि वा एषोऽप्रतिष्ठितोऽथैष ज्योगपरुद्धो द्यावापृथिवी एव स्वेन भागधेयेनोप धावति ते एवैनं प्रतिष्ठां गमयतः प्रत्येव तिष्ठति पर्यारिणी भवति पर्यारीव ह्येतस्य राष्ट्रं यो ज्योगपरुद्धः समृद्धौ वायव्यं (२७)

वत्समा लभेत वायुर्वा अनयोर्वत्स इमे वा एतस्मै लोका अपंशुष्का विडपंशुष्काऽथैष ज्योगपरुद्धो वायुमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मा इमाँल्लोकान् विशं प्रदापयति प्रास्मा इमे लोकाः सुवन्ति भुञ्जत्येनं विडुपतिष्ठते॥ (२८)

मध्यन्दिने कद्रु यमस्य स्पर्धमानो वैष्णावरूणीन्तमिन्द्रोऽस्य स्वेन भागधेयेनोपसृतो वायव्यं द्विवत्वारिंशच्च॥८॥ [४]

इन्द्रो वलस्य बिलमपौर्णोत्स य उत्तमः पशुरासीत्तं पृष्ठं प्रति सङ्ग्रह्योदक्खिदत्तं सहस्रं पशवोऽनूदायन्त्स उत्ततोऽभवद्यः पशुकामः स्यात्स एतमैन्द्रमुन्नतमालभेतैन्द्रमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै पशून्प्रयच्छति पशुमानेव भवत्युन्नतो (२९)

भवति साहस्री वा एषा लक्ष्मी यदुन्नतो लक्ष्मियैव पशून्वरुन्धे यदा सहस्रं पशून्प्राप्नुयादथ वैष्णवं वामनमा लभेतैतस्मिन्वै तत्सहस्रमद्यतिष्ठत्तस्मादेष वामनः समीषितः पशुभ्य एव प्रजातेभ्यः प्रतिष्ठां दधाति कोऽर्हति सहस्रं

पशून्प्राप्तुमित्याहुरहोरात्राण्येव सहस्रं सम्पाद्यालभेत पशवो (३०)

वा अंहोरात्राणि पशूनेव प्रजातान्प्रतिष्ठां गमयत्योषधीभ्यो वेहतमालभेत प्रजाकामो ओषधयो वा एतं प्रजायै परिबाधन्ते योऽलं प्रजायै सन्प्रजां न विन्दत ओषधयः खलु वा एतस्यै सूतुमपि घ्नन्ति या वेहद्भवत्योषधीरेव स्वेन भागधेयेनोप धावति ता एवास्मै स्वाद्योनेः प्रजां प्रजनयन्ति विन्दते (३१)

प्रजामापो वा ओषधयोऽसत्पुरुषं आपं एवास्मा असंतः सद्ददति तस्मादाहुर्यश्चैवं वेद यश्च नापस्त्वावासंतः सद्ददतीत्येन्द्रोऽसूतवंशमालभेत भूतिकामोऽजातो वा एष योऽलं भूत्यै सन्भूतिं न प्राप्नोतीन्द्रं खलु वा एषा सूत्वा वशाऽभवं (३२)

दिन्द्रमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं भूतिं गमयति भवत्येव यः सूत्वा वशा स्यात्तमैन्द्रमेवालभेतैतद्वाव तदिन्द्रियं साक्षादेवेन्द्रियमवरुन्ध ऐन्द्राग्रं पुनरुत्सृष्टमालभेत य आ तृतीयात्पुरुषात्सोमं न पिबेद्विच्छिन्नो वा एतस्य सोमपीथो यो ब्राह्मणः सन्ना (३३)

तृतीयात्पुरुषात्सोमं न पिबेतीन्द्राग्नी एव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मै सोमपीथं प्रयच्छत उपैनं सोमपीथो नमति यदेन्द्रो भवतीन्द्रियं वै सोमपीथ इन्द्रियमेव सोमपीथमवरुन्धे यदाग्रेयो भवत्याग्रेयो वै ब्राह्मणः स्वामेव देवतामनु सन्तनोति पुनरुत्सृष्टो भवति पुनरुत्सृष्ट इव ह्येतस्य (३४)

सोमपीथः समृद्धौ ब्राह्मणस्पत्यं तूपरमालभेताभिचरन्ब्रह्मणस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति तस्मा एवैनमा वृश्चति ताजगार्तिमार्च्छति तूपरो भवति क्षुरपविर्वा एषा लक्ष्मी यतूपरः समृद्धौ स्फ्यो यूपो भवति वज्रो वै स्फ्यो वज्रमेवास्मै प्रहरति शर्मयं बरुहिः शृणाल्येवेनं वैभीदक इध्मो भिनत्येवेनम्॥ (३५)

भवत्युन्नतः पशवो जनयन्ति विन्दतेऽभवत्सन्नेतस्येन्द्राग्नी च॥७॥ [५]

बारूहस्पत्यं शितिपृष्ठमालभेत ग्रामकामो यः कामयेत पृष्ठं संमानानां स्यामिति बृहस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं पृष्ठं संमानानां करोति ग्राम्येव भवति शितिपृष्ठो भवति बारूहस्पत्यो ह्येष देवतया समृद्धौ पौष्णं श्याममालभेतान्नकामोऽन्नं वै पूषा पूषणमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मा (३६)

अन्नं प्रयच्छत्यन्नाद एव भवति श्यामो भवत्येतद्वा अन्नस्य रूपं समृद्धौ

मारुतं पृश्निमालभेतान्नकामोऽन्नं वै मरुतो मरुत एव स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मा अन्नं प्रयच्छन्त्यन्नाद एव भवति पृश्निर्भवत्येतद्वा अन्नस्य रूपं समृद्ध्या ऐन्द्रमरुणमालभेतेन्द्रियकाम इन्द्रमेव (३७)

स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्निन्द्रियं दधातीन्द्रियाव्येव भवत्यरुणो भ्रूमान्भवत्येतद्वा इन्द्रस्य रूपं समृद्धौ सावित्रमुपद्धस्तमालभेत सनिकामः सविता वै प्रसवानामीशे सवितारमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै सनिं प्रसुवति दानकामा अस्मै प्रजा भवन्त्युपद्धस्तो भवति सावित्रो ह्येष (३८)

देवतया समृद्धौ वैश्वदेवं बहुरूपमालभेतान्नकामो वैश्वदेवं वा अन्नं विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मा अन्नं प्रयच्छन्त्यन्नाद एव भवति बहुरूपो भवति बहुरूपं ह्यन्नं समृद्धौ वैश्वदेवं बहुरूपमालभेत ग्रामकामो वैश्वदेवा वै संजाता विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मै (३९)

सजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्येव भवति बहुरूपो भवति बहुदेवत्योऽ(१) ह्येष समृद्धौ प्राजापत्यं तूपरमालभेत यस्यानाज्ञातमिव ज्योगामयत्प्राजापत्यो वै पुरुषः प्रजापतिः खलु वै तस्य वेद यस्यानाज्ञातमिव ज्योगामयति प्रजापतिमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवेनं तस्मात्त्रामान्मुञ्चति तूपरो भवति प्राजापत्यो ह्येष देवतया समृद्धौ॥ (४०)

अस्मा इन्द्रमेव संजाता विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मै प्राजापत्यो हि त्रीणि च॥५॥ [६]

वषट्कारो वै गायत्रियै शिरोऽच्छिन्नत्तस्यै रसः पराऽपतत्तं बृहस्पतिरुपांगृह्णात्सा शितिपृष्ठा वशाऽभवद्यो द्वितीयः परापतत्तं मित्रावरुणावुपांगृह्णीतां सा द्विरूपा वशाऽभवद्यस्तृतीयः परापतत्तं विश्वे देवा उपांगृह्णात्सा बहुरूपा वशाऽभवद्यश्चतुर्थः परापतत्तस्य पृथिवीं प्राविशत्तं बृहस्पतिरभ्य- (४१)

गृह्णादस्त्वेवायं भोगायेति स उक्ष्वशः समभवद्यल्लोहितं परापतत्तद्रुद्र उपांगृह्णात्सा रौद्री रोहिणी वशाऽभवद्वारहस्पत्यां शितिपृष्ठमालभेत ब्रह्मवर्चसकामो बृहस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति छन्दसां वा एष रसो यद्वशा रस इव खलु (४२)

वै ब्रह्मवर्चसं छन्दसामेव रसेन रसं ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे मैत्रावरुणीं द्विरूपामालभेत वृष्टिकामो मैत्रं वा अहर्वारुणी रात्रिरहोरात्राभ्यां खलु वै पर्जन्यो वर्षति मित्रावरुणावेव

स्वेन भागधेयेनोपं धावति तावेवास्मां अहोरात्राभ्यां पर्जन्यं वर्षयतश्छन्दसां वा एष रसो यद्वशा रसं इव खलु वै वृष्टिश्छन्दसामेव रसेन (४३)

रसं वृष्टिमवरुन्धे मैत्रावरुणीं द्विरूपामालंभेत प्रजाकामो मैत्रं वा अर्हवारुणी रात्रिरहोरात्राभ्यां खलु वै प्रजाः प्रजायन्ते मित्रावरुणावेव स्वेन भागधेयेनोपं धावति तावेवास्मां अहोरात्राभ्यां प्रजां प्रजनयतश्छन्दसां वा एष रसो यद्वशा रसं इव खलु वै प्रजा छन्दसामेव रसेन रसं प्रजामव (४४)

रुन्धे वैश्वदेवीं बहुरूपामालंभेतान्नकामो वैश्वदेवं वा अन्नं विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोपं धावति त एवास्मां अन्नं प्रयच्छन्त्यन्नाद एव भवति छन्दसां वा एष रसो यद्वशा रसं इव खलु वा अन्नं छन्दसामेव रसेन रसमन्नमवरुन्धे वैश्वदेवीं बहुरूपामालंभेत ग्रामकामो वैश्वदेवा वै (४५)

संजाता विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोपं धावति त एवास्मै सजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्यैव भवति छन्दसां वा एष रसो यद्वशा रसं इव खलु वै संजाताश्छन्दसामेव रसेन रसं सजातानवरुन्धे बार्हस्पत्यमुक्षवशमालंभेत ब्रह्मवर्चसकामो बृहस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोपं धावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं (४६)

दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति वशं वा एष चरति यदुक्षा वशं इव खलु वै ब्रह्मवर्चसं वशेनैव वशं ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे रौद्रीं रौहिणीमालंभेताभिचरन्नुद्रमेव स्वेन भागधेयेनोपं धावति तस्मां एवैनमावृश्चति ताजगार्तिमाच्छति रौहिणी भवति रौद्री ह्येषा देवतया समृद्धौ स्फ्यो यूषो भवति वज्रो वै स्फ्यो वज्रमेवास्यै प्रहरति शरमयं बर्हिः शृणात्येवैनं वैर्भीदक इध्मो भिनत्येवैनम्॥ (४७)

अभि खलु वृष्टिश्छन्दसामेव रसेन प्रजामव वैश्वदेवा वै ब्रह्मवर्चसं यूप एकात्रविंशतिश्च॥७॥ [७]

असावादित्यो न व्यरोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मां एतां सौरीं श्वेतां वशामाऽलंभन्त तथैवास्मिन्नुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मां एतां सौरीं श्वेतां वशामालंभेतामुमेवाऽऽदित्यं स्वेन भागधेयेनोपं धावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति बैल्वो यूषो भवत्यसौ (४८)

वा आदित्यो यतोऽजायत ततो बिल्वं उदतिष्ठत्सयोन्येव ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे ब्राह्मणस्पत्यां बभ्रुकर्णीमा लंभेताभिचरन्वारुणं दशकपालं पुरस्तान्निर्वपेद्वरुणेनैव भ्रातृव्यं

ग्राहयित्वा ब्रह्मणा स्तृणुते बभ्रुकर्णी भवत्येतद्वै ब्रह्मणो रूपं समृद्धौ स्फ्यो यूपो भवति वज्रो वै स्फ्यो वज्रमेवास्मै प्रहरति शर्मयं बरुहिः शृणा- (४९)

त्येवैनं वैभीदक इध्मो भिनत्येवैनं वैष्णवं वामनमालभेत यं यज्ञो नोपनमेद्विष्णुर्वै यज्ञो विष्णुमेव स्वेन भागधेयेनोपं धावति स एवास्मै यज्ञं प्रयच्छत्युपैनं यज्ञो नमति वामनो भवति वैष्णवो ह्येष देवतया समृद्धौ त्वाष्ट्रं वडबमालभेत पशुकामस्त्वष्टा वै पशूनां मिथुनानां (५०)

प्रजनयिता त्वष्टारमेव स्वेन भागधेयेनोपं धावति स एवास्मै पशून्मिथुनान्प्रजनयति प्रजा हि वा एतस्मिन्पशवः प्रविष्टा अथेष पुमान्धसन्वडबः साक्षादेव प्रजां पशूनवरुन्धे मैत्रं श्वेतमालभेत सङ्ग्रामे सं यत्ते सम्यकामो मित्रमेव स्वेन भागधेयेनोपं धावति स एवैनं मित्रेण सन्नयति (५१)

विशालो भवति व्यवसाययत्येवैनं प्राजापत्यं कृष्णमालभेत वृष्टिकामः प्रजापतिर्वै वृष्ट्या ईशे प्रजापतिमेव स्वेन भागधेयेनोपं धावति स एवास्मै पर्जन्यं वर्षयति कृष्णो भवत्येतद्वै वृष्ट्यै रूपं रूपेणैव वृष्टिमवरुन्धे शबलो भवति विद्युतमेवास्मै जनयित्वा वर्षयत्यवाशृङ्गो भवति वृष्टिमेवास्मै नियच्छति॥ (५२)

शृणाति मिथुनानांनयति यच्छति॥५॥

[८]

वरुणं सुषुवाणमन्नाद्यन्नोपानमथ्स एतां वारुणीं कृष्णां वशामपश्यत्तां स्वायै देवताया आऽलभत ततो वै तमन्नाद्यमुपानमद्यमलमन्नाद्याय सन्तमन्नाद्यन्नोपनमेथ्स एतां वारुणीं कृष्णां वशामालभेत वरुणमेव स्वेन भागधेयेनोपं धावति स एवास्मा अन्नं प्रयच्छत्यन्नाद (५३)

एव भवति कृष्णा भवति वारुणी ह्येषा देवतया समृद्धौ मैत्रं श्वेतमालभेत वारुणं कृष्णमुपां चौषधीनां च सन्धावन्रकामो मैत्रीर्वा ओषधयो वारुणीरापोऽपां च खलु वा ओषधीनां च रसमुपंजीवामो मित्रावरुणावेव स्वेन भागधेयेनोपं धावति तावेवास्मा अन्नं प्रयच्छतोऽन्नाद एव भव- (५४)

त्यपां चौषधीनां च सन्धावालभत उभयस्यावरुद्धौ विशांखो यूपो भवति द्वे ह्येते देवते समृद्धौ मैत्रं श्वेतमा लभेत वारुणं कृष्णं ज्योगामयावी यन्मैत्रो भवति मित्रेणैवास्मै वरुणं शमयति यद्वारुणः साक्षादेवैनं वरुणपाशान्मुञ्चत्युत यदीतासुर्भवति जीवत्येव देवा

वै पुष्टिं नाविन्द- (५५)

न्तां मिथुनैऽपश्यन्तस्यां न समराधयन्तावश्विनांवब्रूतामावयोर्वा एषा मैतस्यां
वदद्धमिति साऽश्विनोरेवाभंवद्यः पुष्टिकामः स्यात्स एतामाश्विनीं यमीं वशामालंभे-
ताश्विनावेव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मिन्पुष्टिं धत्तः पुष्यति प्रजयां
पशुभिः॥ (५६)

अत्रादौऽत्राद एव भवत्यविन्दन्पञ्चत्वारिंशच्च॥ ४॥ [९]

आश्विनं धूम्रलंलाममालंभेत् यो दुर्ब्राह्मणः सोमं पिपांसेदश्विनौ वै देवानामसोमपा-
वास्तां तौ पश्चा सोमपीथं प्राप्नुतामश्विनावेतस्य देवता यो दुर्ब्राह्मणः सोमं पिपांसत्यश्विनावेव
स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मै सोमपीथं प्रयच्छत् उपैनं सोमपीथो नमति यद्धूम्रो
भवति धूम्रिमाणमेवास्मादपहन्ति ललामो (५७)

भवति मुखत एवास्मिन्तेजो दधाति वायुव्यं गोमृगमालंभेत् यमजंघ्रिवांसमभि-
शंसैयुरपूता वा एतं वागृच्छति यमजंघ्रिवांसमभिश् संसन्ति नैष ग्राम्यः पशुर्नाऽरण्यो
यद्गोमृगो नैवैष ग्रामे नारण्ये यमजंघ्रिवांसमभिश् संसन्ति वायुर्वै देवानां पवित्रं वायुमेव
स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवै- (५८)

न पवयति परांची वा एतस्मै व्युच्छन्ती व्युच्छति तमः पाप्मानं प्रविशति यस्याश्विने
शस्यमाने सूर्यो नाविर्भवति सौर्यं बहूरूपमालंभेतामुमेवाऽऽदित्यश्च स्वेन भागधेयेनोप
धावति स एवास्मात्तमः पाप्मानमपहन्ति प्रतीच्यस्मै व्युच्छन्ती व्युच्छत्यप तमः पाप्मानं
हते॥ (५९)

ललामः स एव षट्त्वारिंशच्च॥ ३॥ [१०]

इन्द्रं वो विश्वतस्परिन्द्रं नरो मरुतो यद्धं वो दिवो या वः शर्म। भरेष्विन्द्रं सुहवं
हवामहेऽहोमुचं सुकृतं दैव्यं जनमं। अग्निं मित्रं वरुणं सातये भगं द्यावापृथिवी मरुतः
स्वस्तये। ममत्तु नः परिज्मा वसुर्हा ममत्तु वातो अपां वृषण्वान्। शिशीतमिन्द्रापर्वता
युवन्नस्तन्नो विश्वे वरिवस्यन्तु देवाः। प्रिया वो नाम (६०)

हुवे तुराणाम्। आयत्तृपन्मरुतो वावशानाः। श्रियसे कं भानुभिः सम्मिमिक्षिरे ते
रश्मिभिस्त ऋक्भिः सुखादयः। ते वाशीमन्त इष्मिणो अभीरवो विद्रे प्रियस्य मारुतस्य

धाम्नः। अग्निः प्रथमो वसुभिर्नो अव्याथ्सोमो रुद्रेभिर्भिरक्षतु त्मना। इन्द्रो मरुद्भिर्ऋतुधा कृणोत्वादित्यैर्नो वरुणः सः शिशातु। सत्रो देवो वसुभिरग्निः सः (६१)

सोमस्तनूभी रुद्रियाभिः। समिन्द्रो मरुद्भिर्यज्ञियैः समादित्यैर्नो वरुणो अजिज्ञिपत्। यथाऽऽदित्या वसुभिः सम्बभूवुर्मरुद्भ्यो रुद्राः समजानताभिः। एवा त्रिणामन्नहणीयमाना विश्वे देवाः समनसो भवन्तु। कुत्राचिद्यस्य समृतौ रण्वा नरो नृषदने। अरहन्तश्चिद्यमिन्धुते संञ्जनयन्ति जन्तवः। सं यदिषो वनामहे सः हव्या मानुषाणाम्। उत द्युमस्य शवंस (६२)

ऋतस्य रश्मिमाददे। यज्ञो देवानां प्रत्येति सुम्नमादित्यासो भवता मृडयन्तः। आवो-
ऽर्वाचीं सुमतिर्ववृत्यादहोश्चिद्या वरिवोवित्तराऽसत्। शुचिरपः सूर्यवसा अदब्ध उपक्षेति वृद्धवयाः सुवीरः। नकिष्टं घ्नन्त्यन्तिंतो न दूराद्य आदित्यानां भवति प्रणीतौ। धारयन्त आदित्यासो जगत्स्था देवा विश्वस्य भुवनस्य गोपाः। दीर्घार्धियो रक्षमाणा (६३)

असुर्यमृतावानश्चयमाना ऋणानि। तिस्रो भूमौर्धारयन्त्री रुत द्यून्त्रीणि व्रता विदथे अन्तरेषाम्। ऋतेनाऽऽदित्या महिं वो महित्वं तदर्यमन्वरुण मित्र चारु। त्यां नु क्षत्रियाः अव आदित्यान् याचिषामहे। सुमृडीका अभिष्टये। न दक्षिणा विचिकिते न सव्या न प्राचीनमादित्या नोत पश्चा। पाक्याचिद्वसवो धीर्याचि- (६४)

द्युष्मानीतो अभयं ज्योतिरश्याम्। आदित्यानामवसा नूतनेन सक्षीमहि शर्मणा शन्तमेन। अनागास्त्वे अदितित्वे तुरास इमं यज्ञं दधतु श्रोषमाणाः। इमं मे वरुण श्रुधो हवमद्या च मृडय। त्वामवस्युराचके। तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदाऽऽशास्ते यजमानो हविर्भिः। अहेडमानो वरुणेह बोद्ध्युरुशः स मा न आयुः प्रमोषीः॥ (६५)

नामाग्निः सः शवंसो रक्षमाणा धीर्याचिदेकात्रपञ्चाशच्च॥६॥ [११]

वायव्यं प्रजापतिस्ता वरुणं देवासुरा एष्वसावादित्यो दशरूपभामिन्द्रो वलस्यं बार्हस्पत्यं वषट्कारोऽसौ सौरौ वरुणमाश्विनमिन्द्रो वो नर एकादश॥११॥

वायव्यमाग्नेयं कृष्णग्रीवमसावादित्यो वा अंहोरात्राणि वषट्कारः प्रजनयिता हुवे तुराणां पञ्चपष्टिः॥६५॥

वायव्यं प्रमोषीः॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां द्वितीयकाण्डे प्रथमः प्रश्नः समाप्तः॥२-१॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

प्रजापतिः प्रजा असृजत् ताः सृष्टा इन्द्राग्नी अपांगूहताः सौऽचायत्प्रजापतिरिन्द्राग्नी वै मै प्रजा अपांगूक्षतामिति स एतमैन्द्राग्रमेकादशकपालमपश्यत्तन्निरवपत्तावस्मै प्रजाः प्रासाधयतामिन्द्राग्नी वा एतस्य प्रजामपंगूहतो योऽलं प्रजायै सन्प्रजां न विन्दत ऐन्द्राग्रमेकादशकपालं निर्वपेत्प्रजाकाम इन्द्राग्नी (१)

एव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मै प्रजां प्रासाधयतो विन्दते प्रजामैन्द्राग्रमेकादशकपालं निर्वपेत्स्पर्धमानः क्षेत्रे वा सजातेषु वेन्द्राग्नी एव स्वेन भागधेयेनोप धावति ताभ्यामेवेन्द्रियं वीर्यं भ्रातृव्यस्य वृद्धे वि पाप्मना भ्रातृव्येण जयतेऽप वा एतस्मादिन्द्रियं वीर्यं क्रामति यः संङ्ग्राममुपप्रयात्यैन्द्राग्रमेकादशकपालं निर्- (२)

वपेत्सङ्ग्राममुपप्रयात्यैन्द्राग्नी एव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यं धत्तः सहेन्द्रियेण वीर्येणोपप्रयाति जयति तः संङ्ग्रामं वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येण ह्यते यः संङ्ग्रामं जयत्यैन्द्राग्रमेकादशकपालं निर्वपेत्सङ्ग्रामं जित्वेन्द्राग्नी एव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यं (३)

धत्तो नेन्द्रियेण वीर्येण व्यृह्यतेऽप वा एतस्मादिन्द्रियं वीर्यं क्रामति य एति जनतामैन्द्राग्रमेकादशकपालं निर्वपेज्जनतामेप्यैन्द्राग्नी एव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यं धत्तः सहेन्द्रियेण वीर्येण जनतामेति पौष्णं चरुमनुनिर्वपेत्पूषा वा इन्द्रियस्य वीर्यस्यानुप्रदाता पूषणमेव (४)

स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मा इन्द्रियं वीर्यमनु प्रयच्छति क्षेत्रपत्यं चरुं निर्वपेज्जनतामागत्येयं वै क्षेत्रस्य पतिरस्यामेव प्रतिष्ठित्यैन्द्राग्रमेकादशकपालमुपरिष्ठा- निर्वपेदस्यामेव प्रतिष्ठायैन्द्रियं वीर्यमुपरिष्ठादात्मन्धत्ते॥ (५)

प्रजाकाम इन्द्राग्नी उपप्रयात्यैन्द्राग्रमेकादशकपालं निर्वीर्यं पूषणमेवेकात्रचत्वारिंशच्च॥५॥

[१]

अग्रये पथिकृते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यो दर्शपूर्णमासयाजी सन्नमावास्यां वा

पौर्णमासीं वाऽतिपादयेत्पथो वा एषोऽद्धपथेनैति यो दर्शपूर्णमासयाजी सन्नमावास्यां वा पौर्णमासीं वाऽतिपादयेत्यग्निमेव पथिकृतुः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनमपंथात्पन्थामपि नयत्यनङ्गान्दक्षिणा वही ह्येष समृद्धा अग्नये व्रतपंतये (६)

पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्य आहिताग्निः सन्नब्रत्यमिव चरेंदग्निमेव व्रतपंतिः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं व्रतमालम्बयति ब्रत्यो भवत्यग्नये रक्षोग्ने पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्य रक्षांसि सचैरन्नग्निमेव रक्षोहणः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्माद्रक्षाः स्यपंहन्ति निशितायां निर्वपे- (७)

त्रिशितायां हि रक्षांसि प्रेरते सम्प्रेणान्येवैनानि हन्ति परिश्रिते याजयेद्रक्षसा-
मनन्ववचाराय रक्षोग्नी याज्यानुवाक्ये भवतो रक्षसाः स्तृत्या अग्नये रुद्रवते
पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदभिचरन्नेषा वा अस्य घोरा तनूर्यद्रुद्रस्तस्मा एवैनमावृश्चति
ताजगार्तिमाच्छेत्त्यग्नये सुरभिमतं पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यस्य गावो वा पुरुषा - (८)

वा प्रमीयेरन् यो वा बिभीयादेषा वा अस्य भेषज्या तनूर्यथ्सुरभिमती तयैवास्मै
भेषजं करोति सुरभिमतं भवति पूतीगन्धस्यापंहत्या अग्नये क्षामंवते पुरोडाशमष्टाकपालं
निर्वपेथ्सङ्ग्रामे सं यत्ते भागधेयेनैवैनं शमयित्वा परानभि निर्दिशति यमवरेषां विद्वान्ति
जीवति स यं परेषां प्र स मीयते जयति तं सङ्ग्राम- (९)

मभि वा एष एतानुच्यति येषां पूर्वापरा अन्वञ्चः प्रमीयन्ते पुरुषाहुतिर्ह्यस्य प्रियतमा-
ऽग्नये क्षामंवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्भागधेयेनैवैनं शमयति नैषां पुराऽऽयुषोऽपरः
प्रमीयतेऽभि वा एष एतस्य गृहानुच्यति यस्य गृहान्दहत्यग्नये क्षामंवते पुरोडाशमष्टाकपालं
निर्वपेद्भागधेयेनैवैनं शमयति नास्यापरं गृहान्दहति॥ (१०)

व्रतपंतये निशितायात्रिर्वपितुरुषाः सङ्ग्रामन्न चत्वारि च॥५॥ [२]

अग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्य कामो नोपनमैदग्निमेव कामः स्वेन
भागधेयेनोप धावति स एवैनं कामेन समर्द्धयत्युपैनं कामो नमत्यग्नये यविष्ठाय पुरोडाश-
मष्टाकपालं निर्वपेथ्सर्धमानः क्षेत्रं वा सजातेषु वाऽग्निमेव यविष्ठः स्वेन भागधेयेनोप
धावति तेनैवेन्द्रियं वीर्यं भ्रातृव्यस्य (११)

युवते वि पाप्मना भ्रातृव्येण जयतेऽग्नये यविष्ठाय पुरोडाशमष्टाकपालं
निर्वपेदभिचर्यमाणोऽग्निमेव यविष्ठः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्माद्रक्षांसि
यवयति नैनमभिचरन्त्यस्तुणुतेऽग्नय आयुष्मते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यः कामयेत
सर्वमायुरियामित्यग्निमेवाऽऽयुष्मन्तः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मि- (१२)

त्रायुर्दधाति सर्वमायुरेत्यग्नये जातवेदसे पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्भूतिकामोऽग्निमेव
जातवेदसः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं भूतिं गमयति भवत्येवाग्नये रुक्मते
पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्रुक्कामोऽग्निमेव रुक्मन्तः स्वेन भागधेयेनोप धावति स
एवास्मिन्नुचं दधाति रोचत एवाग्नये तेजस्वते पुरोडाश- (१३)

मष्टाकपालं निर्वपेतेजस्कामोऽग्निमेव तेजस्वन्तः स्वेन भागधेयेनोप धावति
स एवास्मिन्तेजो दधाति तेजस्व्यैव भवत्यग्नये साहन्त्याय पुरोडाशमष्टाकपालं
निर्वपेत्थीक्षमाणोऽग्निमेव साहन्त्यः स्वेन भागधेयेनोप धावति तेनैव संहते यः
सीक्षते॥ (१४)

भ्रातृव्यस्यास्मिन्तेजस्वते पुरोडाशमष्टात्रिंशच्च॥४॥ [३]

अग्नयेऽन्नवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यः कामयेतान्नवान्थस्यामित्यग्निमेवान्नवन्तः
स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनमन्नवन्तं करोत्यन्नवानेव भवत्यग्नयेऽन्नादाय पुरोडाश-
मष्टाकपालं निर्वपेद्यः कामयेतान्नादः स्यामित्यग्निमेवान्नादः स्वेन भागधेयेनोप धावति स
एवैनमन्नादं करोत्यन्नाद - (१५)

एव भवत्यग्नयेऽन्नपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यः कामयेतान्नपतिः स्यामित्यग्नि-
मेवान्नपतिः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनमन्नपतिं करोत्यन्नपतिरेव भवत्यग्नये
पवमानाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदग्नये पावकायाग्नये शुचये ज्योगामयावी यदग्नये
पवमानाय निर्वपति प्राणमेवास्मिन्तेन दधाति यदग्नये (१६)

पावकाय वाचमेवास्मिन्तेन दधाति यदग्नये शुचय आयुरेवास्मिन्तेन दधात्युत
यदीतासुर्भवति जीवत्येवैतामेव निर्वपेच्चक्षुष्कामो यदग्नये पवमानाय निर्वपति प्राणमेवा-
स्मिन्तेन दधाति यदग्नये पावकाय वाचमेवास्मिन्तेन दधाति यदग्नये शुचये चक्षुरेवास्मिन्तेन
दधा- (१७)

त्युत यद्यन्धो भवति प्रैव पश्यत्यग्नये पुत्रवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदिन्द्राय पुत्रिणे पुरोडाशमेकादशकपालं प्रजाकामोऽग्निरैवास्मै प्रजां प्रजनयति वृद्धामिन्द्रः प्रयच्छत्यग्नये रसंवतेऽजक्षीरे चरुं निर्वपेद्यः कामयेत रसवान्स्यामित्यग्निमेव रसवन्तः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं रसवन्तं करोति (१८)

रसवानेव भवत्यजक्षीरे भवत्याग्नेयी वा एषा यदजा साक्षादेव रसमवरुन्धेऽग्नये वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यः कामयेत वसुमान्स्यामित्यग्निमेव वसुमन्तः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं वसुमन्तं करोति वसुमानेव भवत्यग्नये वाजसूते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्सङ्ग्रामे सं यत्ते वाजं (१९)

वा एष सिंसीरषति यः सङ्ग्रामं जिगीषत्यग्निः खलु वै देवानां वाजसूदग्निमेव वाजसूतः स्वेन भागधेयेनोप धावति धावति वाजं हन्ति वृत्रं जयति तं सङ्ग्राममथो अग्निरिव न प्रतिधूषे भवत्यग्नयेऽग्निवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यस्याग्नावग्निमभ्युद्धरैर्युनिर्दिष्टभागो वा एतयोरन्योऽनिर्दिष्टभागोऽन्यस्तौ सम्भवन्तौ यजमान- (२०)

मभिसम्भवतः स ईश्वर आर्तिमार्तोऽयदग्नयेऽग्निवते निर्वपति भागधेयेनैवैनौ शमयति नार्तिमार्छति यजमानोऽग्नये ज्योतिष्मते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यस्याग्निरुद्धृतोऽहुतेऽग्निहोत्र उद्वायेदपरं आदीप्यानुद्धृत्य इत्याहुस्तत्तथा न कार्यं यद्वाग्धेयमभि पूर्वं उद्ध्रियते किमपरोऽभ्यु- (२१)

द्ध्रियेतेति तान्येवावक्षाणानि सन्निधाय मन्थेदितः प्रथमं जज्ञे अग्निः स्वाद्योनेरधि जातवेदाः। स गायत्रिया त्रिष्टुभा जगत्या देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन्निति छन्दोभिरेवैनः स्वाद्योनेः प्रजनयत्येष वाव सोऽग्निरित्याहुर्ज्योतिस्त्वा अस्य परापतितमिति यदग्नये ज्योतिष्मते निर्वपति यदेवास्य ज्योतिः परापतितं तदेवावरुन्धे॥ (२२)

करोत्यन्नादो दधाति यदग्नये शुचये चक्षुरेवास्मिन्नेन दधाति करोति वाजं यजमानमुदेवास्य पदं॥ [४]

वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेद्वावृणं चरुं दधिक्राव्णे चरुमभिशस्यमानो यद्वैश्वानरो द्वादशकपालो भवति संवत्सरो वा अग्निरिवैश्वानरः संवत्सरेणैवैनं स्वदयत्यप पापं वर्णं हते वारुणेनैवैनं वरुणपाशान्मुञ्चति दधिक्राव्णां पुनाति हिरण्यं दक्षिणा पवित्रं वै हिरण्यं

पुनात्येवैनमाद्यमस्यान्नं भवत्येतामेव निर्वपेत्प्रजाकामः संवत्सरो (२३)

वा एतस्याशान्तो योनिं प्रजायै पशूनां निर्दहति योऽलं प्रजायै सन्प्रजां न विन्दते यद्वैश्वानरो द्वादशकपालो भवति संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः संवत्सरेव भागधेयेन शमयति सोऽस्मै शान्तः स्वाद्योनेः प्रजां प्रजनयति वारुणेनैवैनं वरुणपाशान्मुञ्चति दधिक्राव्णा पुनाति हिरण्यं दक्षिणा पवित्रं वै हिरण्यं पुनात्येवैनं (२४)

विन्दते प्रजां वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेत्पुत्रे जाते यदष्टाकपालो भवति गायत्रियैवैनं ब्रह्मवर्चसेन पुनाति यन्नवकपालस्त्रिवृतैवास्मिन्तेजो दधाति यद्विंशकपालो विराजैवास्मिन्नन्नाद्यं दधाति यदेकादशकपालस्त्रिष्टुभैवास्मिन्निन्द्रियं दधाति यद्द्वादशकपालो जगत्यैवास्मिन्पशून् दधाति यस्मिञ्जात एतामिष्टिं निर्वपति पूत - (२५)

एव तेजस्व्यन्नाद इन्द्रियावी पशुमान्भवत्यव वा एष सुवर्गाल्लोकाच्छिद्यते यो दर्शपूर्णमासयाजी सन्नमावास्यां वा पौर्णमासीं वाऽतिपादयति सुवर्गाय हि लोकाय दर्शपूर्णमासाविज्येते वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदमावास्यां वा पौर्णमासीं वाऽतिपाद्यं संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः संवत्सरेव प्रीणात्यथो संवत्सरेवास्मा उपदधाति सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्या (२६)

अथो देवता एवान्वारभ्य सुवर्गं लोकमेति वीरहा वा एष देवानां योऽग्निमुद्वासयते न वा एतस्य ब्राह्मणा ऋतायवः पुराऽन्नमक्षन्नाग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेद्वैश्वानरं द्वादशकपालमग्निमुद्वासयिष्यन् यदष्टाकपालो भवत्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रौऽग्निर्यावानेवाग्निस्तस्मा आतिथ्यं करोत्यथो यथा जनं यतैऽवसं करोति तादृ - (२७)

गेव तद्द्वादशकपालो वैश्वानरो भवति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरः खलु वा अग्नैर्योनिः स्वामेवैनं योनिं गमयत्याद्यमस्यान्नं भवति वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेन्मारुतं सप्तकपालं ग्रामकाम आहवनीये वैश्वानरमधिश्चयति गार्हपत्ये मारुतं पापवस्यसस्य विधृत्यै द्वादशकपालो वैश्वानरो भवति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरेणैवास्मै सजाताश्च्यवयति मारुतो भवति (२८)

मारुतो वै देवानां विशो देवविशेनैवास्मै मनुष्यविशमवरुन्धे सप्तकपालो भवति

सप्तगणा वै मरुतो गणश एवास्मै सजातानवरुन्धेऽनूच्यमान आसादयति विशमेवास्मा
अनुवर्त्मानं करोति॥ (२९)

प्रजाकामः संवत्सरः पुनात्येवैनं पुतः समष्टौ तादृङ्मरुतो भवत्येकात्रिंशच्च॥७॥ [५]

आदित्यं चरुं निर्वपेत्सङ्ग्राममुपप्रयास्यन्नियं वा अदितिरस्यामेव पूर्वे प्रतितिष्ठन्ति
वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदायतनं गत्वा संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः संवत्सरः खलु वै
देवानामायतनमेतस्माद्वा आयतनाद्देवा असुरानजयन् यद्वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपति
देवानामेवाऽऽयतने यतते जयति तं सङ्ग्राममेतस्मिन्वा एतौ मृजाते (३०)

यो विद्विषाणयोरन्नमत्ति वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेद्विद्विषाणयोरन्नं जग्ध्वा संवत्सरो
वा अग्निर्वैश्वानरः संवत्सरस्वदितमेवात्ति नास्मिन्मृजाते संवत्सराय वा एतौ सममाते यौ
सममाते तयोर्यः पूर्वोऽभिद्रुहति तं वरुणो गृह्णाति वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेत्सममानयोः
पूर्वोऽभिद्रुह्य संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः संवत्सरमेवाऽऽत्वा निर्वरुणं (३१)

परस्तादभिद्रुहति नैनं वरुणो गृह्णात्याव्यं वा एष प्रतिगृह्णाति योऽविं प्रतिगृह्णाति
वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदविं प्रतिगृह्यं संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः संवत्सरस्वदितामेव
प्रतिगृह्णाति नाव्यं प्रतिगृह्णात्यात्मनो वा एष मात्रामाप्नोति य उभयादत्रतिगृह्णात्यश्वं वा
पुरुषं वा वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदुभयादत् (३२)

प्रतिगृह्यं संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः संवत्सरस्वदितमेव प्रतिगृह्णाति नाऽऽत्मनो
मात्रामाप्नोति वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेत्सन्निमेप्यन्त्संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरो यदा
खलु वै संवत्सरं जनतायां चरत्यथ स धनार्घो भवति यद्वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपति
संवत्सरसातामेव सन्निभि प्रच्यवते दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति यो वै संवत्सरं (३३)

प्रयुज्य न विमुञ्चत्यप्रतिष्ठानो वै स भवत्येतमेव वैश्वानरं पुनरागत्य निर्वपेद्यमेव
प्रयुङ्क्ते तं भागधेयेन विमुञ्चति प्रतिष्ठित्यै यया रज्ज्वोत्तमां गामाजेत्तां भ्रातृव्याय
प्रहिणुयात्रिर्ऋतिमेवास्मै प्रहिणोति॥ (३४)

निर्वरुणं वपेदुभयादद्यो वै संवत्सरं षट्त्रिंशच्च॥५॥ [६]

ऐन्द्रं चरुं निर्वपेत्पशुकाम ऐन्द्रा वै पशव इन्द्रमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै

पशून्प्रयच्छति पशुमानेव भवति चरुर्भवति स्वादेवास्मै योनैः पशून्प्रजनयतीन्द्रायेन्द्रियावन्ते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेत्पशुकाम इन्द्रियं वै पशव इन्द्रमेवेन्द्रियावन्तः स्वेन भागधेयेनोप धावति स - (३५)

एवास्मा इन्द्रियं पशून्प्रयच्छति पशुमानेव भवतीन्द्राय घर्मवन्ते पुरोडाशमेकादश-
कपालं निर्वपेद्ब्रह्मवर्चसकामो ब्रह्मवर्चसं वै घर्म इन्द्रमेव घर्मवन्तः स्वेन भागधेयेनोप
धावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवतीन्द्रायार्कवन्ते पुरोडाशमेकादश-
कपालं निर्वपेदन्नकामोऽर्को वै देवानामन्नमिन्द्रमेवार्कवन्तः स्वेन भागधेये- (३६)

नोपधावति स एवास्मा अन्नं प्रयच्छत्यन्नाद एव भवतीन्द्राय घर्मवन्ते पुरोडाशमेका-
दशकपालं निर्वपेदिन्द्रायेन्द्रियावन्त इन्द्रायार्कवन्ते भूतिकामो यदिन्द्राय घर्मवन्ते निर्वपति
शिर एवास्य तेन करोति यदिन्द्रायेन्द्रियावन्त आत्मानमेवास्य तेन करोति यदिन्द्रायार्कवन्ते
भूत एवान्नाद्ये प्रतितिष्ठति भवत्येवेन्द्राया- (३७)

होमुचै पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्यः पाप्मना गृहीतः स्यात्पाप्मा वा अह
इन्द्रमेवा होमुचः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं पाप्मनोऽहंसो मुञ्चतीन्द्राय वैमृधाय
पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्यं मृधोऽभि प्रवेपेरन्नाष्ट्राणि वाऽभिसंमियुरिन्द्रमेव वैमृधः
स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मान्मृधो (३८)

ऽपहन्तीन्द्राय त्रात्रे पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्बुद्धो वा परियत्तो वेन्द्रमेव
त्रातारः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं त्रायत इन्द्रायार्काश्वमेधवन्ते
पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्यं महायज्ञो नोपनमैदेते वै महायज्ञस्यान्त्ये तनू
यदर्काश्वमेधाविन्द्रमेवार्काश्वमेधवन्तः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मा अन्ततो
महायज्ञं च्यावयत्युपैनं महायज्ञो नमति॥ (३९)

इन्द्रियावन्तः स्वेन भागधेयेनोप धावति सौर्कवन्तः स्वेन भागधेयेनेवेन्द्रायास्मान्मृधोऽस्मे सप्त च॥५॥ [७]

इन्द्रायान्वृजवे पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्दामकाम इन्द्रमेवान्वृजुः स्वेन
भागधेयेनोप धावति स एवास्मै सजाताननुकान्करोति ग्राम्यैव भवतीन्द्रायै चरुं
निर्वपेद्यस्य सेनाऽसशितेव स्यादिन्द्राणी वै सेनायै देवतेन्द्राणीमेव स्वेन भागधेयेनोप
धावति सैवास्य सेना सः श्रयति बल्वजानपी- (४०)

छे सन्नृद्धेद्रौर्यत्राधिष्कन्ता न्यमैहृत्ततो बल्वंजा उदतिष्ठन्गवांमेवैनं न्यायमपिनीय गा
वेदयतीन्द्राय मन्युमते मनस्वते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेत्सङ्ग्रामे सं यत्त इन्द्रियेण
वै मन्युना मनसा सङ्ग्रामं जयतीन्द्रमेव मन्युमन्तं मनस्वन्तुः स्वेन भागधेयेनोप धावति
स एवास्मिन्निन्द्रियं मन्युं मनो दधाति जयति तः (४१)

सङ्ग्राममेतामेव निर्वपेद्यो हतमनाः स्वयं पाप इव स्यादेतानि हि वा
एतस्मादपेक्षान्तान्यथेष हतमनाः स्वयं पाप इन्द्रमेव मन्युमन्तं मनस्वन्तुः स्वेन
भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्निन्द्रियं मन्युं मनो दधाति न हतमनाः स्वयं पापो
भवतीन्द्राय दात्रे पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्यः कामयैत दानकामा मे प्रजाः
स्युः (४२)

रितीन्द्रमेव दातारः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै दानकामाः प्रजाः करोति
दानकामा अस्मै प्रजा भवन्तीन्द्राय प्रदात्रे पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्यस्मै प्रत्तमिव
सन्न प्रदीयेतेन्द्रमेव प्रदातारः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै प्रदापयतीन्द्राय
सुत्राम्णो पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेदपरुद्धो वा- (४३)

ऽपरुद्धमानो वेन्द्रमेव सुत्रामाणः स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं त्रायते-
ऽनपरुद्धो भवतीन्द्रो वै सदृङ् देवताभिरासीत्स न व्यावृत्तमगच्छत्स प्रजापतिमुपा-
धावत्तस्मा एतमैन्द्रमेकादशकपालं निर्वपेत्तेनैवास्मिन्निन्द्रियमदधाच्छक्रो याज्यानुवाक्यौ
अकरोद्वज्रो वै शक्रो स एनं वज्रो भूत्या ऐन्ध (४४)

सोऽभवत्सोऽबिभेद्वृतः प्र मा धक्ष्यतीति स प्रजापतिं पुनरुपाधावत्स प्रजापतिः शक्र्य
अधि रेवतीं निरमिमीत शान्त्या अप्रदाहाय योऽलङ् श्रियै सन्त्सदृङ्खन्तमानैः स्यात्तस्मा
एतमैन्द्रमेकादशकपालं निर्वपेदिन्द्रमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्निन्द्रियं
दधाति रेवतीं पुरोनुवाक्या भवति शान्त्या अप्रदाहाय शक्रो याज्या वज्रो वै शक्रो स
एनं वज्रो भूत्या इन्धे भवत्येव॥ (४५)

अपि तः स्युर्वैन्ध भवति चतुर्दश च॥६॥

[८]

आग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपेदभिचरन्त्सरस्वत्याज्यभागा स्याद्वारहस्पत्य-
श्चर्यदाग्नावैष्णव एकादशकपालो भवत्यग्निः सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञो देवताभिश्चैवैनं

य॒ज्ञेन॑ चा॒भिचर॑ति सर॑स्वत्याज्य॑भागा भवति॑ वा॒ग्वै सर॑स्वती वा॒चैवैन॑म॒भिचर॑ति
वार॑हस्पत्यश्चरु॑र्भवति॑ ब्रह्म॑ वै दे॒वानां॑ बृह॑स्पतिर्ब्रह्म॑णै॒वैन॑म॒भिचर॑ति (४६)

प्रति॑ वै प॒रस्ता॑दभि॒चर॑न्तम॒भिचर॑न्ति द्वेद्वै॑ पुरो॒नुवा॒क्यं कुर्या॑दतिप्रयु॑क्त्या ए॒तयै॒व
य॒जेताभि॑र्च्यमाणो दे॒वता॑भिरे॒व दे॒वताः॑ प्रति॒चर॑ति य॒ज्ञेन॑ य॒ज्ञं वा॒चा वाचं॑ ब्रह्म॑णा
ब्रह्म॑ स दे॒वता॑श्चै॒व य॒ज्ञं च॑ म॒द्ध्यतो॑ व्य॒वस॑र्पति॒ तस्य॑ न कु॒तश्च॑नोपा॒व्याधो॑ भ॒वति॑
नैन॑म॒भिचर॑न्त्स्तृणु॒त आ॒ग्नावैष्ण॒वमेका॑दशकपालं॒ निर्व॑पेद्यं य॒ज्ञो नो॑- (४७)

प॒नमे॑द॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वता॑ विष्णु॑र्य॒ज्ञोऽग्निं॑ चै॒व विष्णुं॑ च॒ स्वेन॑ भा॒गधे॒येनोप॑ धावति॒
तावे॒वास्मै॑ य॒ज्ञं प्रय॑च्छत॒ उपै॑नं य॒ज्ञो न॑मत्या॒ग्नावैष्ण॒वं घृ॒ते च॑रुं निर्व॑पेच्चक्षु॑ष्कामोऽग्ने॒र्वै
चक्षु॑षा मनु॒ष्या वि प॑श्यन्ति य॒ज्ञस्य॑ दे॒वा अ॒ग्निं चै॒व विष्णुं॑ च॒ स्वेन॑ भा॒गधे॒येनोप॑ धावति॒
तावे॒वा- (४८)

स्मि॑श्चक्षु॑र्धत्तश्चक्षु॑ष्माने॒व भ॑वति धे॒न्वै वा ए॒तद्रेतो॑ यदाज्य॑मन॒डुह॑स्तण्डु॒ला मि॑थुनादे॒वास्मै॑
चक्षुः॑ प्र॒ज॒नय॑ति घृ॒ते भ॑वति तेजो॒ वै घृ॒तं तेज॑श्चक्षु॑स्तेज॑सै॒वास्मै॑ तेज॑श्चक्षु॑रव॑रुन्ध इन्द्रि॒यं
वै वी॒र्यं॑ वृ॒द्धे भ्रातृ॑व्यो यज॑मानोऽय॑जमानस्याद्ध॑रक॒ल्पां प्रति॑ निर्व॑पेद्भ्रातृ॑व्ये यज॑माने
नास्यै॑न्द्रि॒यं (४९)

वी॒र्यं॑ वृ॒द्धे पुरा॑ वा॒चः प्र॑व॒दितो॑निर्व॑पेद्याव॒त्येव॑ वाक्तामप्रो॑दितां॒ भ्रातृ॑व्यस्य वृ॒द्धे ता॑मस्य
वाचं॑ प्र॒वद॑न्तीम॒न्या वा॒चोऽनु॑ प्र॒वद॑न्ति॒ ता इन्द्रि॒यं वी॒र्यं॑ यज॑माने दध॒त्याग्नावैष्ण॒वम॒ष्टा-
क॑पालं॒ निर्व॑पेत्प्रातः स॒वनस्या॑काले सर॑स्वत्याज्य॑भागा स्याद्वा॒रह॑स्पत्यश्चरु॑र्य॒दष्टा॑कपालो
भ॒वत्य॑ष्टाक्षरा गाय॒त्री गा॒य॒त्रं प्रा॑तः स॒वनं प्रा॑तः स॒वनमे॒व तेना॑ऽऽप्रो॒- (५०)

त्या॒ग्नावैष्ण॒वमेका॑दशकपालं॒ निर्व॑पेन्मा॒ध्यन्दि॑नस्य स॒वनस्या॑काले सर॑स्वत्याज्य॑भागा
स्याद्वा॒रह॑स्पत्यश्चरु॑र्य॒देका॑दशकपालो भ॒वत्ये॒काद॑शाक्षरा त्रि॒ष्टुत्रै॒ष्टुभं॑ मा॒ध्यन्दि॑न॒ स॒वनं
मा॒ध्यन्दि॑नमे॒व स॒वनं॑ तेना॑ऽऽप्रोत्या॒ग्नावैष्ण॒वं द्वाद॑शकपालं॒ निर्व॑पेत्तृतीयस॒वनस्या॑काले
सर॑स्वत्याज्य॑भागा स्याद्वा॒रह॑स्पत्यश्चरु॑र्य॒द्द्वाद॑शकपालो भ॒वति॑ द्वाद॑शाक्षरा ज॒गती॑ जा॒ग॒तं
तृती॑यस॒वनं तृती॑यस॒वनमे॒व तेना॑ऽऽप्रोति दे॒वता॑भिरे॒व दे॒वताः॑ (५१)

प्रति॑चर॒ति य॒ज्ञेन॑ य॒ज्ञं वा॒चा वाचं॑ ब्रह्म॑णा ब्रह्म॑ क॒पालैरे॒व छ॒न्दाऽस्या॒प्रोति॑ पुरो॒डाशैः
स॒वनानि॑ मै॒त्रावरु॑णमेक॑कपालं॒ निर्व॑पेद्दृशा॒यै काले॑ यै॒वासौ॑ भ्रातृ॑व्यस्य व॒शाऽनु॑ब॒न्ध्या सो

एवैषैतस्यैकंकपालो भवति नहि कपालैः पशुमरहृत्यासुम्॥ (५२)

ब्रह्मणैवैनमभिचरति यज्ञो न तावेवास्थैन्द्रियमाप्नोति देवताः सुसत्रिश्शब्दः॥७॥ [९]

असावादित्यो न व्यरोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मा एतः सोमारौद्रं चरुं निर्वपन्तेनैवास्मिन्नुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मा एतः सोमारौद्रं चरुं निर्वपेत्सोमं चैव रुद्रं च स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मिन्ब्रह्मवर्चसन्धत्तो ब्रह्मवर्चस्यैव भवति तिष्यापूर्णमासे निर्वपेद्भुद्रो- (५३)

वै तिष्यः सोमः पूर्णमासः साक्षादेव ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे परिश्रिते याजयति ब्रह्मवर्चसस्य परिगृहीत्यै श्वेतायै श्वेतवत्सायै दुग्धं मथितमाज्यं भवत्याज्यं प्रोक्षणमाज्येन मार्जयन्ते यावदेव ब्रह्मवर्चसं तत्सर्वं करोत्यति ब्रह्मवर्चसं क्रियत इत्याहुरीश्वरो दुश्कर्मा भवितोरिति मानवी ऋचौ धार्ये कुर्याद्यद्वै किं च मनुरवदत्तद्भेषजं (५४)

भेषजमेवासमै करोति यदि बिभीयादुश्कर्मा भविष्यामीति सोमापौष्णं चरुं निर्वपेत्सौम्यो वै देवतया पुरुषः पौष्णाः पशवः स्वयैवासमै देवतया पशुभिस्त्वचं करोति न दुश्कर्मा भवति सोमारौद्रं चरुं निर्वपेत्प्रजाकामः सोमो वै रेतोधा अग्निः प्रजानां प्रजनयिता सोमं एवासमै रेतो दधात्यग्निः प्रजां प्रजनयति विन्दते (५५)

प्रजाः सोमारौद्रं चरुं निर्वपेदभिचरन्त्सौम्यो वै देवतया पुरुष एष रुद्रो यदग्निः स्वाया एवैनं देवतायै निष्क्रीय रुद्रायापि दधाति ताजगार्तिमाच्छति सोमारौद्रं चरुं निर्वपेज्ज्योगामयावी सोमं वा एतस्य रसो गच्छत्यग्निः शरीरं यस्य ज्योगामयति सोमादेवास्य रसं निष्क्रीणात्यग्नेः शरीरमुत यदी- (५६)

तासुर्भवति जीवत्येव सोमारुद्रयोर्वा एतं ग्रसितं होता निष्खिन्दति स ईश्वर आर्तिमार्तोरनङ्गान् होत्रा देयो वह्निर्वा अनङ्गान् वह्निरहोता वह्निनैव वह्निमात्मानं स्पृणोति सोमारौद्रं चरुं निर्वपेद्यः कामयेत स्वऽस्मा आयतने भ्रातृव्यं जनयेयमिति वेदिं परिगृह्यार्द्धमुद्धन्यादूर्ध्वं नार्द्धं बर्हिषः स्तृणीयादूर्ध्वं नार्द्धमिच्छास्याभ्यादद्ध्यादूर्ध्वं न स्व एवास्मा आयतने भ्रातृव्यं जनयति॥ (५७)

ऐन्द्रमेकादशकपालं निर्वपेन्मारुतः सप्तकपालं ग्रामकाम इन्द्रं चैव मरुतश्च स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मै सजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्येव भवत्याहवनीयं ऐन्द्रमर्धिश्रयति गार्हपत्ये मारुतं पापवस्यसस्य विधृत्यै सप्तकपालो मारुतो भवति सप्तगणा वै मरुतो गणश एवास्मै सजातानवरुन्धेऽनूच्यमान आसादयति विशमेवा- (५८)

स्मा अनुवर्त्मानं करोत्येतामेव निर्वपेद्यः कामयेत क्षत्राय च विशे च समदं दद्यामित्यैन्द्रस्यावद्यन्ब्रूयादिन्द्रायानु ब्रूहीत्याश्राव्य ब्रूयान्मरुतो यजेति मारुतस्यावद्यन्ब्रूयान्मरुद्धोऽनुब्रूहीत्याश्राव्य ब्रूयादिन्द्रं यजेति स्व एवैभ्यो भागधेये समदं दधाति वितृहाणास्तिष्ठन्त्येतामेव (५९)

निर्वपेद्यः कामयेत कल्पैरन्निति यथादेवतमवदाय यथादेवतं यजेद्भागधेयेनैवैनान् यथायथं कल्पयति कल्पन्त एवैन्द्रमेकादशकपालं निर्वपेद्वैश्वदेवं द्वादशकपालं ग्रामकाम इन्द्रं चैव विश्वाःश्च देवान्स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मै सजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्येव भवत्यैन्द्रस्यावदाय वैश्वदेवस्यावद्येदथैन्द्रः स्यो- (६०)

परिष्ठादिन्द्रियेणैवास्मा उभयतः सजातान्परिगृह्णात्युपाधाय्यपूर्वयं वासो दक्षिणा सजातानामुपहित्यै पृश्नियै दुग्धे प्रैयङ्गवं चरुं निर्वपेन्मरुद्धो ग्रामकामः पृश्नियै वै पयंसो मरुतो जाताः पृश्नियै प्रियङ्गवो मारुताः खलु वै देवतया सजाता मरुत एव स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मै सजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्येव भवति प्रियवती याज्यानुवाक्यै (६१)

भवतः प्रियमेवैनं समानानां करोति द्विपदा पुरोनुवाक्या भवति द्विपदं एवावरुन्धे चतुष्पदा याज्या चतुष्पद एव पशूनवरुन्धे देवासुराः सं यत्ता आसन्ते देवा मिथो विप्रिया आसन्ते ३ऽन्योन्यस्मै ज्यैष्ठ्यायातिष्ठमानाश्चतुर्धा व्यक्रामन्निर्वसुभिः सोमो रुद्रैरिन्द्रो मरुद्भिर्वरुण आदित्यैः स इन्द्रः प्रजापतिमुपाधावत्तमे- (६२)

तया संज्ञान्याऽयाजयद्ग्नये वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपथ्सोमाय रुद्रवते चरुमिन्द्राय मरुत्वते पुरोडाशमेकादशकपालं वरुणायाऽऽदित्यवते चरुं ततो वा इन्द्रं देवा ज्यैष्ठ्यायाभि समजानत यः संमानैर्मिथो विप्रियः स्यात्तमेतया संज्ञान्या याजयेद्ग्नये वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेथ्सोमाय रुद्रवते चरुमिन्द्राय मरुत्वते पुरोडाशमेकादश-

कपालं वरुणायाऽऽदित्यवते चरुमिन्द्रमेवैनं भूतं ज्यैष्ठ्याय समाना अभिसञ्ज्ञानते वसिष्ठः
समानानां भवति॥ (६३)

विश्वमेव तिष्ठन्त्येतामेवाथेन्द्रस्य याज्यानुवाक्ये तं वरुणाय चतुर्दश च॥६॥ [११]

हिरण्यगर्भ आपो ह यत्प्रजापते। स वेद पुत्रः पितरं स मातरं स सूनुर्भुवश्च
भुवत्पुनर्मघः। स द्यामौर्णोदन्तरिक्षं स सुवः स विश्वा भुवो अभवश्च आऽभवत्।
उदुत्यं चित्रम्। सप्रलवत्रवीयसाऽग्ने द्युम्नेन सं यता। बृहत्तन्थ भानुना। निकाव्या वेधसः
शश्वतस्करुहस्ते दधानो - (६४)

नर्या पुरुणि। अग्निर्भुवद्रयिपती रयीणां सत्रा चक्राणो अमृतानि विश्वा।
हिरण्यपाणिमृतये सवितारमुप ह्वये। स चेत्ता देवता पदम्। वाममद्य सवितर्वाममु श्वो
दिवेदिवे वाममस्मभ्यं सावी। वामस्य हि क्षयस्य देव भूरैरया धिया वामभार्जः स्याम।
बडित्था पर्वतानां खिद्रं बिभर्षि पृथिवि। प्र या भूमि प्रवत्वति म्हा जिनोषि (६५)

महिनि। स्तोमासस्त्वा विचारिणि प्रतिष्ठोभन्त्यक्तुभिः। प्र या वाजं न हेषन्तं
पेरुमस्यस्यर्जुनि। ऋदूदरेण सरख्या सचेय यो मा न रिष्यैर्द्वयश्च पीतः। अयं यः सोमो
न्यधाय्यस्मे तस्मा इन्द्रं प्रतिरमेम्यच्छं। आपान्तमन्युस्तृपलंप्रभर्मा धुनिः शिमीवाञ्छरुमां
ऋजीषी। सोमो विश्वान्यतसा वनानि नार्वागिन्द्रं प्रतिमानानि देभुः। प्र (६६)

सुवानः सोमं ऋतयुश्चिकेतेन्द्राय ब्रह्म जमदग्निरर्चन्। वृषा यन्तासि शवंसस्तु-
रस्यान्तर्यच्छ गृणते धर्त्रं दृहं। सबाधस्ते मदं च शुष्मयं च ब्रह्म नरो ब्रह्मकृतः सपर्यन्त।
अर्को वा यत्तुरते सोमंचक्षास्तत्रेदिन्द्रो दधते पृथ्सु तुर्याम्। वर्षद्वे विष्णवांस आ कृणोमि
तन्मे जुषस्व शिपिविष्ट हव्यम्। (६७)

वर्धन्तु त्वा सुष्टुतयो गिरो मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः। प्र तत्तं अद्य शिपिविष्ट
नामार्यः शंसामि वयुनानि विद्वान्। तं त्वा गृणामि तवसमतवीयान्क्षयन्तमस्य रजंसः
पराके। किमित्तं विष्णो परिचक्ष्यं भूत्प्रयद्वंक्षे शिपिविष्टो अस्मि। मा वर्षो अस्मदपंगूह
एतद्यदन्यरूपः समिथे बभूथ। (६८)

अग्ने दा दाशुषे रयिं वीरवन्तं परीणसम्। शिशिहि नः सूनुमतः। दा नो अग्ने शतिनो
दाः संहस्त्रिणो दुरो न वाजं श्रुत्या अपावृधि। प्राची द्यावापृथिवी ब्रह्मणा कृधि सुवर्णं

शुक्रमुषसो विदिद्युतुः। अग्निर्दा द्रविणं वीरपेशा अग्निरृष्टिं यः सहस्रां सनोति। अग्निर्दिवि हव्यमातंतानाग्नेर्धामानि विभृता पुरुत्रा। मा (६९)

नो मर्द्धीरा तू भर। घृतं न पूतं तनूररेपाः शुचि हिरण्यम्। ततै रुक्मो न रौचत स्वधावः। उभे सुश्चन्द्र सर्पिषो दर्वी श्रीणीष आसनि। उतो न उत्पुपूर्या उक्थेषु शवसस्पत इषः स्तोतृभ्य आ भर। वायो शतं हरीणां युवस्व पोष्याणाम्। उत वा ते सहस्रिणो रथ आ यातु पाजसा। प्र याभिर्- (७०)

यासिं दाश्वाः समच्छां नियुद्धिर्वायविष्टये दुरोणे। नि नो रयिः सुभोजसं युवेह नि वीरवद्भव्यमश्वियं च राधः। रेवतीर्नः सधमाद् इन्द्रं सन्तु तुविवाजाः। क्षुमन्तो याभिर्मदेमा रेवाः इद्रेवतः स्तोता स्यात्त्वावतो मघोनः। प्रेदु हरिवः श्रुतस्य॥ (७१)

जिनोषि देभुः प्र हव्यं बभूथ मा याभिश्चत्वारिंशच्च॥८॥ [१२]

प्रजापतिस्ताः सृष्टा अग्नये पयिकृतेऽग्नये कामायाग्नयेऽन्नवते वैश्वानरमादित्यं चरुमेन्द्रं चरुमिन्द्रायान्वृजव आग्रावेष्णवमसौ सोमारोद्रेमेन्द्रमेकां दशकपालं हिरण्यगर्भो द्वादश॥१२॥

प्रजापतिरग्नये कामायाभि सम्भवतो यो विद्विषाणयोरिन्द्रो सन्नद्धेदाग्रावेष्णवमुपरिष्टायासिं दाश्वाः समेकंसततिः॥७१॥

प्रजापतिः प्रेदु हरिवः श्रुतस्य॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां द्वितीयकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः समाप्तः॥२-२॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

आदित्येभ्यो भुवद्वच्चश्चरुं निर्वपेद्वृत्तिकाम आदित्या वा एतं भूत्यै प्रति नुदन्ते योऽलं भूत्यै सन्भूतिं न प्राप्नोत्यादित्यानेव भुवद्वतः स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवैनं भूतिं गमयन्ति भवत्येवाऽऽदित्येभ्यो धारयद्वच्चश्चरुं निर्वपेदपरुद्धो वाऽपरुध्यमानो वाऽऽदित्या वा अपरोद्धार आदित्या अवगमयितार आदित्यानेव धारयद्वतः (१)

स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवैनं विशि दध्रत्यनपरुध्यो भवत्यदितेऽनु मन्यस्वेत्यपरुध्यमानोऽस्य पदमा ददीतेयं वा अदितिरियमेवास्मै राज्यमनु मन्यते सत्याशीरित्याह सत्यामेवाऽऽशिषं कुरुत इह मन इत्याह प्रजा एवास्मै समनसः करोत्युप प्रेतं मरुत - (२)

सुदानव एना विशपतिनाभ्यमु राजानमित्याह मारुती वै विङ्गोष्ठो विशपतिर्विशैवेन ऽष्ट्रेण समर्धयति यः परस्ताद्भ्राम्यवादी स्यात्तस्य गृहाद्वीहीना हरेच्छुक्ला ऽश्च कृष्णा ऽश्च वि चिनुयाद्ये शुक्लाः स्युस्तमादित्यं चरुं निर्वपेदादित्या वै देवतया विद्विशमेवाव गच्छ- (३)

त्यवंगतास्य विडनवगत ऽ राष्ट्रमित्याहुर्ये कृष्णाः स्युस्तं वारुणं चरुं निर्वपेद्वारुणं वै राष्ट्रमुभे एव विशं च राष्ट्रं चाव गच्छति यदि नावगच्छेदिममहमादित्येभ्यो भागं निर्वपाम्यामुष्मादमुष्यै विशोऽवंगन्तोरिति निर्वपेदादित्या एवैनं भागधेयं प्रेप्सन्तो विशमव (४)

गमयन्ति यदि नावगच्छेदाश्वत्थान्मयूखान्त्सप्त मध्यमेषायामुप हन्यादिदमहमादित्यान्बध्नाम्यामुष्मादमुष्यै विशोऽवंगन्तोरित्यादित्या एवैनं बद्धवीरा विशमव गमयन्ति यदि नावगच्छेदेतमेवाऽऽदित्यं चरुं निर्वपेदिधेऽपि मयूखान्त्स नह्येदनपरुध्यमेवाव गच्छत्याश्वत्था भवन्ति मरुतां वा एतदोजो यदश्वत्थ ओजसैव विशमव गच्छति सप्त भवन्ति सप्तगणा वै मरुतो गणश एव विशमव गच्छति॥ (५)

धारयद्वतो मरुतो गच्छति विशमवेतदष्टादश च॥५॥ [१]

देवा वै मृत्योरविभयुस्ते प्रजापतिमुपाधावन्तेभ्य एतां प्राजापत्या ऽ शतकृष्णलां निरवपत्तयैवैष्वमृतमदधाद्यो मृत्योर्बिभीयात्तस्मा एतां प्राजापत्या ऽ शतकृष्णलां

निर्वपेत्प्रजापतिमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्नायुर्दधाति सर्वमायुरेति शतकृष्णला भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये (६)

प्रति तिष्ठति घृते भवत्यायुर्वै घृतममृतं हिरण्यमायुश्चैवास्मां अमृतं च समीचीं दधाति चत्वारिचत्वारि कृष्णलान्यव द्यति चतुरवत्तस्याऽऽस्या एकधा ब्रह्मण उप हरत्येकधैव यजमान आयुर्दधात्यसावादित्यो न व्यरोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मा एतं सौर्यं चरुं निरवपन्तेनैवास्मि- (७)

त्रुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मा एतं सौर्यं चरुं निर्वपेदमुमेवाऽऽदित्यं स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवत्युभयतो रुक्मौ भवत उभयत एवास्मिन्नुचं दधाति प्रयाजेप्रयाजे कृष्णलं जुहोति दिग्भ्य एवास्मै ब्रह्मवर्चसमव रुन्ध आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत्सावित्रं द्वादशकपालं भूम्यै (८)

चरुं यः कामयेत हिरण्यं विन्देय हिरण्यं मोषं नमेदिति यदाग्नेयो भवत्याग्नेयं वै हिरण्यं यस्यैव हिरण्यं तेनैवैन्द्रिन्दते सावित्रो भवति सवितृप्रसूत एवैनं द्विन्दते भूम्यै चरुर्भवत्यस्यामेवैनं द्विन्दत उपैतं हिरण्यं नमति वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येण ध्रियते यो हिरण्यं विन्दत एता- (९)

मेव निर्वपेद्विरण्यं वित्त्वा नेन्द्रियेण वीर्येण व्युध्यत एतामेव निर्वपेद्यस्य हिरण्यं नश्येद्यदाग्नेयो भवत्याग्नेयं वै हिरण्यं यस्यैव हिरण्यं तेनैवैन्द्रिन्दति सावित्रो भवति सवितृप्रसूत एवैनं द्विन्दति भूम्यै चरुर्भवत्यस्यां वा एतन्नश्यति यन्नश्यत्यस्यामेवैनं द्विन्दतीन्द्र- (१०)

स्त्वष्टुः सोममभीषहापिबत्स विष्वङ्वाच्छ्रुत्स इन्द्रियेण सोमपीथेन व्याध्यत स यदूर्ध्वमुदवमीत्ते श्यामाकां अभवन्त्स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एतं सोमेन्द्रं श्यामाकं चरुं निरवपन्तेनैवास्मिन्निन्द्रियं सोमपीथमदधाद्वि वा एष इन्द्रियेण सोमपीथेन ध्रियते यः सोमं वर्मिति यः सोमवामी स्यात्तस्मा- (११)

एतं सोमेन्द्रं श्यामाकं चरुं निर्वपेत्सोमं चैवेन्द्रं च स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मिन्निन्द्रियं सोमपीथं धत्तो नेन्द्रियेण सोमपीथेन व्युध्यते यश्चसौम्यो भवति सोमपीथमेवाव रुन्धे यदैन्द्रो भवतीन्द्रियं वै सोमपीथ इन्द्रियमेव सोमपीथमव रुन्धे श्यामाको भवत्येष वाव स सोमः (१२)

साक्षादेव सोमपीथमव रुन्धेऽग्नये दात्रे पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदिन्द्राय प्रदात्रे पुरोडाशमेकादशकपालं पशुकामोऽग्निरेवास्यै पशून्प्रजनयति वृद्धानिन्द्रः प्र यच्छति दधि मधु घृतमापो धाना भवन्त्येतद्वै पशूनां रूपं रूपेणैव पशूनव रुन्धे पञ्चगृहीतं भवति पाङ्गा हि पशवो बहुरूपं भवति बहुरूपा हि पशवः (१३)

समृद्धौ प्राजापत्यं भवति प्राजापत्या वै पशवः प्रजापतिरेवास्यै पशून्प्र जनयत्यात्मा वै पुरुषस्य मधु यन्मध्वग्नौ जुहोत्यात्मानमेव तद्यजमानोऽग्नौ प्र दधाति पङ्क्तौ याज्यानुवाक्यौ भवतः पाङ्क्तः पुरुषः पाङ्क्ताः पशव आत्मानमेव मृत्योर्निष्क्रीय पशूनव रुन्धे॥ (१४)

इन्द्रियंऽस्मिन्भूया एतामिन्द्रः स्यात्तस्मै सोमो बहुरूपा हि पशव एकचत्वारिंशच्च॥१॥ [२]

देवा वै सत्रमासतद्धिपरिमितं यशस्कामास्तेषां सोमं राजानं यशं आर्क्षुथ्स गिरिमुदैत्तमग्निरूदैत्तावग्नीषोमौ समभवतां ताविन्द्रो यज्ञविभ्रष्टोऽनु परैत्तावब्रवीद्याजयतं मेति तस्मा एतामिष्टिं निर्वपतामाग्नेयमष्टाकपालमैन्द्रमेकादशकपालं सौम्यं चरुं तयैवास्मिन्तेज - (१५)

इन्द्रियं ब्रह्मवर्चसमधत्तां यो यज्ञविभ्रष्टः स्यात्तस्मा एतामिष्टिं निर्वपेदाग्नेयमष्टाकपालमैन्द्रमेकादशकपालं सौम्यं चरुं यदाग्नेयो भवति तेज एवास्मिन्तेन दधाति यदैन्द्रो भवतीन्द्रियमेवास्मिन्तेन दधाति यथसौम्यो ब्रह्मवर्चसं तेनाऽऽग्नेयस्य च सौम्यस्य चैन्द्रे समाश्लेषयेत्तेजश्चैवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं च समीचीं (१६)

दधात्यग्नीषोमीयमेकादशकपालं निर्वपेद्यं कामो नोपनमैदाग्नेयो वै ब्राह्मणः स सोमं पिबति स्वामेव देवतां स्वेन भागधेयेनोप धावति सैवेन कामेन समर्धयत्युपैनं कामो नमत्यग्नीषोमीयमष्टाकपालं निर्वपेद्ब्रह्मवर्चसकामोऽग्नीषोमावेव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं धत्तो ब्रह्मवर्चस्येव (१७)

भवति यदष्टाकपालस्तेनाऽऽग्नेयो यच्छात्रामाकस्तेन सौम्यः समृद्धौ सोमाय वाजिनं श्यामाकं चरुं निर्वपेद्यः क्लैब्याद्विभीयाद्रेतो हि वा एतस्माद्वाजिनमपक्रामत्यथैष क्लैब्याद्विभाय सोममेव वाजिनं स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्नेतो वाजिनं दधाति न क्लीबो भवति ब्राह्मणस्पत्यमेकादशकपालं निर्वपेद्द्वामकामो - (१८)

ब्रह्मणस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्यै सजातान्प्र यच्छति ग्राम्येव भवति गणवती याज्यानुवाक्यौ भवतः सजातैरेवैनं गणवन्तं करोत्येतामेव निर्वपेद्यः कामयेत

ब्रह्मन्विशं वि नाशयेयमिति मारुती याज्यानुवाक्ये कुर्याद्ब्रह्मन्नेव विशं वि नाशयति॥ (१९)

तेजः समीचीं ब्रह्मवर्चस्यैव ग्रामकामस्त्रिचत्वारिंशच्च॥५॥ [३]

अर्यम्णे चरुं निर्वपेत्सुवर्गकामोऽसौ वा आदित्योऽर्यमाऽर्यमणमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं सुवर्गं लोकं गमयत्यर्यम्णे चरुं निर्वपेद्यः कामयेत दानकामा मे प्रजाः स्युरित्यसौ वा आदित्योऽर्यमा यः खलु वै ददाति सौऽर्यमाऽर्यमणमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवा- (२०)

स्मै दानकामाः प्रजाः करोति दानकामा अस्मै प्रजा भवन्त्यर्यम्णे चरुं निर्वपेद्यः कामयेत स्वस्ति जनतामियामित्यसौ वा आदित्योऽर्यमाऽर्यमणमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं तद्रमयति यत्र जिगमिषतीन्द्रो वै देवानामानुजावर आसीत्स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एतमैन्द्रमानुषूकमेकादशकपालं नि- (२१)

रवपत्तेनैवैनमग्रं देवतानां पर्यणयद्बुधवंती अग्रवंती याज्यानुवाक्ये अकरोद्बुधादेवैनमग्रं पर्यणयद्यो राजन्यं आनुजावरः स्यात्तस्मा एतमैन्द्रमानुषूकमेकादशकपालं निर्वपेदिन्द्रमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनमग्रं समानानां परिं णयति बुधवंती अग्रवंती याज्यानुवाक्ये भवतो बुधादेवैनमग्रं- (२२)

परिं णयत्यानुषूको भवत्येषा ह्येतस्य देवता य आनुजावरः समृद्धौ यो ब्राह्मण आनुजावरः स्यात्तस्मा एतं बारहस्पत्यमानुषूकं चरुं निर्वपेद्बृहस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनमग्रं समानानां परिं णयति बुधवंती अग्रवंती याज्यानुवाक्ये भवतो बुधादेवैनमग्रं परिं णयत्यानुषूको भवत्येषा ह्येतस्य देवता य आनुजावरः समृद्धौ॥ (२३)

एव निरग्रमेतस्य चत्वारिं च॥४॥ [४]

प्रजापतेस्त्रयस्त्रिंशद्बुहितरं आसन्ताः सोमाय राज्ञेऽददात्तासां रोहिणीमुपैत्ता ईर्ष्यन्तीः पुनरगच्छन्ता अन्वैत्ताः पुनरयाचत ता अस्मै न पुनरददात्सौऽब्रवीदृतममीष्व यथा समावच्छ उपैष्याम्यथ ते पुनर्दास्यामीति स ऋतमांसीत्ता अस्मै पुनरददात्तासां रोहिणीमेवोपै- (२४)

तं यक्ष्मं आर्च्छद्वाजानं यक्ष्मं आरदिति तद्राजयक्ष्मस्य जन्म यत्पापीयानभवत् तत्पापयक्ष्मस्य यज्ञायाभ्योऽविन्दत्तज्जायेन्यस्य य एवमेतेषां यक्षाणां जन्म वेद नैनमेते

यक्ष्मां विन्दन्ति स एता एव नमस्यन्नुपाधावृत्ता अब्रुवन्वरं वृणामहे समावच्छ एव न
उपाय इति तस्मा एत- (२५)

मादित्यं चरुं निर्वपन्तेनैवैनं पापाश्चामादमुञ्चन् यः पापयक्ष्मगृहीतः स्यात्तस्मा
एतमादित्यं चरुं निर्वपेदादित्यानेव स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवैनं पापाश्चामान्मुञ्चन्त्यमा
निर्वपेदमुमेवैनमाप्यायमानमन्वा प्याययति नवोनवो भवति जायमान इति पुरोनुवाक्या
भवत्यायुरेवास्मिन्तया दधाति यमादित्या अ२शुमाप्याययन्तीति याज्यैवैनमेतया
प्याययति॥ (२६)

एवोपेतमस्मिन्न्योदश च॥३॥

[५]

प्रजापतिर्देवेभ्योऽन्नाद्यं व्यादिशत्सोऽब्रवीद्यदिमाँल्लोकानभ्यतिरिच्यातै तन्ममाँसदिति
तदिमाँल्लोकानभ्यत्यरिच्यतेन्द्रः राजानमिन्द्रमधिराजमिन्द्रः स्वराजानं ततो वै स
इमाँल्लोकाः स्नेधादुहत्तत् त्रिधातोस्त्रिधातुत्वं यं कामयेताऽन्नादः स्यादिति तस्मा एतं
त्रिधातुं निर्वपेन्द्राय राज्ञे पुरोडाश- (२७)

मेकादशकपालमिन्द्रायाऽधिराजायेन्द्राय स्वराज्ञेऽयं वा इन्द्रो राजाऽयमिन्द्रो-
ऽधिराजोऽसाविन्द्रः स्वराडिमानेव लोकान्स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मा अन्नं प्र
यच्छन्त्यन्नाद एव भवति यथा वत्सेन प्रत्तां गां दुह एवमेवेमाँल्लोकान्प्रत्तान्काममन्नाद्यं दुह
उत्तानेषु कपालेष्वधि श्रयत्ययातयामत्वाय त्रयः पुरोडाशा भवन्ति त्रयं इमे लोका एषां
लोकानामास्या उत्तरउत्तरो ज्यायाँभवत्येवमिव हीमे लोकाः समृद्धौ सर्वेषामभिगमयन्नवं
द्यत्यछम्बद्वारं व्यत्यासमन्वाहाऽनिर्दाहाय॥ (२८)

पुरोडाशत्रयः षड्विंशतिश्च॥२॥

[६]

देवासुराः संयत्ता आसन्तां देवानसुरा अजयन्ते देवाः पराजिग्याना असुराणां
वैश्यमुपायन्तेभ्य इन्द्रियं वीर्यमपाँक्रामत्तदिन्द्रोऽचायत्तदन्वपाँक्रामत्तदवुरुधं नाशक्रोत्तदस्मा-
दभ्यर्षोऽचरत्स प्रजापतिमुपाधावत्तमेतया सर्वपृष्ठयाऽयाजयत्तयैवास्मिन्निन्द्रियं
वीर्यमदधाद्य इन्द्रियकामो - (२९)

वीर्यकामः स्यात्तमेतया सर्वपृष्ठया याजयेदेता एव देवताः स्वेन भागधेयेनोप धावति
ता एवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यं दधति यदिन्द्राय राथन्तराय निर्वपति यदेवाग्नेस्तेजस्तदेवाव

रुन्धे यदिन्द्राय बारहताय यदेवेन्द्रस्य तेजस्तदेवाव रुन्धे यदिन्द्राय वैरूपाय यदेव सवितुस्तेजस्त- (३०)

देवाव रुन्धे यदिन्द्राय वैराजाय यदेव धातुस्तेजस्तदेवाव रुन्धे यदिन्द्राय शाकुराय यदेव मरुतां तेजस्तदेवाव रुन्धे यदिन्द्राय रैवताय यदेव बृहस्पतेस्तेजस्तदेवाव रुन्धे एतावन्ति वै तेजांसि तान्येवाव रुन्ध उत्तानेषु कपालेष्वधि श्रयत्ययातयामत्वाय द्वादश-
कपालः पुरोडाशो - (३१)

भवति वैश्वदेवत्वाय समन्तं पर्यवद्यति समन्तमेवेन्द्रियं वीर्यं यजमाने दधाति व्यत्यासमन्वाहानिर्दाहायाश्च ऋषभो वृष्णिर्बस्तः सा दक्षिणा वृषत्वायैतयैव यजेताभिः स्यमान एताश्चेद्वा अस्य देवता अन्नमदन्त्यदन्त्युवेवास्य मनुष्याः॥ (३२)

इन्द्रियकामः सवितुस्तेजस्तत्पुरोडाशोऽष्टात्रिंशच्च॥४॥

[७]

रजंनो वै कौण्डेयः क्रतुजितं जानंकिं चक्षुर्वन्यमयात्तस्मां एतामिष्टिं निर्वपदग्नये भ्राजंस्वते पुरोडाशमष्टाकपालं सौर्यं चरुमग्नये भ्राजंस्वते पुरोडाशमष्टाकपालं तयैवास्मिश्चक्षुरदधाद्यश्चक्षुष्कामः स्यात्तस्मां एतामिष्टिं निर्वपेदग्नये भ्राजंस्वते पुरोडाशमष्टाकपालं सौर्यं चरुमग्नये भ्राजंस्वते पुरोडाशमष्टाकपालमग्रेवै चक्षुषा मनुष्या वि (३३)

पश्यन्ति सूर्यस्य देवा अग्निं चैव सूर्यं च स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मिश्चक्षुर्धत्तश्चक्षुष्मानेव भवति यदाग्नेयौ भवतश्चक्षुषी एवास्मिन्तत्प्रति दधाति यथ्सौर्यो नासिकां तेनाभितः सौर्यमाग्नेयौ भवतस्तस्मादभितो नासिकां चक्षुषी तस्मान्नासिकया चक्षुषी विधृते समानी याज्यानुवाक्ये भवतः समानं हि चक्षुः समृद्ध्या उदु त्यं जातवेदसं सप्त त्वा हरितो रथे चित्रं देवानामुदंगादनीकमिति पिण्डान्प्र यच्छति चक्षुरेवास्मै प्र यच्छति यदेव तस्य तत्॥ (३४)

वि ह्यष्टाविंशतिश्च॥२॥

[८]

ध्रुवोऽसि ध्रुवोऽहं संजातेषु भूयासं धीरश्चेतां वसुविद्धुवोऽसि ध्रुवोऽहं संजातेषु भूयासमुग्रश्चेतां वसुविद्धुवोऽसि ध्रुवोऽहं संजातेषु भूयासमभिभूश्चेतां वसुविदामनमस्यामनस्य देवा ये संजाताः कुमारः समनसस्तान्हं कामये हृदा ते मां कामयन्तां हृदा तान् आमनसः कृधि स्वाहाऽऽमनम- (३५)

स्यामनस्य देवा याः स्त्रियः समनसस्ता अहं कामये हृदा ता मां कामयन्ताः हृदा ता म आमनसः कृधि स्वाहा वैश्वदेवीः साङ्ग्रहणीं निर्वपेद्वामकामो वैश्वदेवा वै संजाता विश्वानेव देवान्त्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मै सजातान्प्र यच्छन्ति ग्राम्येव भवति साङ्ग्रहणी भवति मनोग्रहणं वै सङ्ग्रहणं मन एव संजातानां (३६)

गृह्णाति ध्रुवोऽसि ध्रुवोऽहः संजातेषु भूयासमिति परिधीन्परि दधात्याशिषमेवैतामा शास्तेऽथो एतदेव सर्वं सजातेष्वधि भवति यस्यैव विदुषं एते परिधयः परिधीयन्त आमनमस्यामनस्य देवा इति तिस्र आहुतीर्जुहोत्येतावन्तो वै संजाता ये महान्तो ये क्षुल्लका याः स्त्रियस्तानेवाव रुन्धे त एनमवरुद्धा उपे तिष्ठन्ते॥ (३७)

स्वाहामनमसि सजातानां रुन्धे पञ्च च॥३॥ [९]

यन्नवमैतन्नवनीतमभवद्यदसर्पत्तत्सर्पिर्भवद्यदप्रियत तदघृतमभवदश्विनोः प्राणोऽसि तस्य ते दत्तां ययोः प्राणोऽसि स्वाहेन्द्रस्य प्राणोऽसि तस्य ते ददातु यस्य प्राणोऽसि स्वाहा मित्रावरुणयोः प्राणोऽसि तस्य ते दत्तां ययोः प्राणोऽसि स्वाहा विश्वेषां देवानां प्राणोऽसि (३८)

तस्य ते ददतु येषां प्राणोऽसि स्वाहा घृतस्य धाराममृतस्य पन्थामिन्द्रेण दत्तां प्रयतां मरुद्भिः। तत्त्वा विष्णुः पर्यपश्यत्तत्त्वेडा गव्यैरयत्। पावमानेन त्वा स्तोमेन गायत्रस्य वर्तन्योपाः शूर्वीर्येण देवस्त्वां सवितोऽभृजतु जीवातवे जीवनस्यायै बृहद्रथन्तरयोः स्त्वा स्तोमेन त्रिष्टुभो वर्तन्या शुक्रस्य वीर्येण देवस्त्वां सवितो- (३९)

भृजतु जीवातवे जीवनस्याया अग्नेस्त्वा मात्रया जगत्त्रै वर्तन्याग्रयणस्य वीर्येण देवस्त्वां सवितोऽभृजतु जीवातवे जीवनस्याया इममग्र आयुषे वर्चसे कृधि प्रियः रेतो वरुण सोम राजन्। मातेवास्मा अदिते शर्म यच्छ विश्वे देवा जरदष्टिर्यथाऽसत्। अग्निरायुष्मान्त्स वनस्पतिभिरायुष्मान्तेन त्वायुषाऽऽयुष्मन्तं करोमि सोम आयुष्मान्त्स ओषधीभिर्यज्ञ आयुष्मान्त्स दक्षिणाभिर्ब्रह्माऽऽयुष्मत्तद्वाह्यैरायुष्मदेवा आयुष्मन्तस्तेऽमृतेन पितर आयुष्मन्तस्ते स्वधयाऽऽयुष्मन्तस्तेन त्वायुषाऽऽयुष्मन्तं करोमि॥ (४०)

विश्वेषां देवानां प्राणोऽसि त्रिष्टुभो वर्तन्या शुक्रस्य वीर्येण देवस्त्वां सवितोऽभृजतु आयुष्मान्यश्च वि० शतिश्च॥३॥ [१०]

अग्निं वा एतस्य शरीरं गच्छति सोमः रसो वरुण एनं वरुणपाशेन गृह्णाति सरस्वतीं वाग्नाविष्णू आत्मा यस्य ज्योगामयति यो ज्योगामयावी स्याद्यो वा कामयेत सर्वमायुरियामिति तस्मा एतामिष्टिं निर्वपेदाग्नेयमष्टाकपालः सौम्यं चरुं वारुणं दशकपालः सारस्वतं चरुमाग्नवैष्णवमेकादशकपालमग्नेरेवास्य शरीरं निष्क्रीणाति सोमाद्रसं (४१)

वारुणेनैवैनं वरुणपाशान्मुञ्चति सारस्वतेन वाचं दधात्यग्निः सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञो देवताभिश्चैवैनं यज्ञेन च भिषज्यत्युत यदीतासुर्भवति जीवत्येव यन्नवमेत्तन्नवनीतमभवदित्याज्यमवैक्षते रूपमेवास्येतन्महिमानं व्याचष्टेऽश्विनोः प्राणोऽसीत्याहाश्विनौ वै देवानां (४२)

भिषजौ ताभ्यामेवासमै भेषजं करोतीन्द्रस्य प्राणोऽसीत्याहेन्द्रियमेवास्मिन्नेतेन दधाति मित्रावरुणयोः प्राणोऽसीत्याह प्राणापानावेवास्मिन्नेतेन दधाति विश्वेषां देवानां प्राणोऽसीत्याह वीर्यमेवास्मिन्नेतेन दधाति घृतस्य धाराममृतस्य पन्थामित्याह यथायजुरेवैतत्पावमानेन त्वा स्तोमेनेत्या- (४३)

ह प्राणमेवास्मिन्नेतेन दधाति बृहद्रथन्तरयोस्त्वा स्तोमेनेत्याहौज एवास्मिन्नेतेन दधात्यग्नेस्त्वा मात्रयेत्याहाऽऽत्मानमेवास्मिन्नेतेन दधात्यृत्विजः पर्याहुर्यावन्त एवर्त्विजस्त एनं भिषज्यन्ति ब्रह्मणो हस्तमन्वारभ्य पर्याहुरेकधैव यजमान आयुर्दधति यदेव तस्य तद्धिरण्याद्- (४४)

घृतं निष्पिबत्यायुर्वै घृतममृतः हिरण्यममृतादेवायुर्निष्पिबति शतमानं भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठत्यथो खलु यावतीः समा एष्यन्मन्येत तावन्मानः स्यात्समृद्ध्या इममग्न आयुषे वर्चसे कृधीत्याहाऽऽयुरेवास्मिन्वर्चो दधाति विश्वे देवा जरदष्टिर्यथासदित्याह जरदष्टिमेवैनं करोत्यग्निरायुष्मानिति हस्तं गृह्णात्येते वै देवा आयुष्मन्तस्त एवास्मिन्नार्युर्दधति सर्वमायुरेति॥ (४५)

रसं देवानां स्तोमेनेति हिरण्यादसदिति द्वाविंशतिश्च॥५॥ [११]

प्रजापतिर्वरुणायाश्वमनयत्स स्वां देवतामार्च्छत्स पर्यदीर्यत स एतं वारुणं चतुष्कपालमपश्यत्तं निरवपत्ततो वै स वरुणपाशादमुच्यत वरुणो वा एतं गृह्णाति

योऽश्वं प्रतिगृह्णाति यावतोऽश्वान्प्रतिगृह्णीयात्तावतो वारुणाश्चतुष्कपालान्निर्वपेद्वरुणमेव
स्वेन गणधेयेनोप धावति स एवैनं वरुणपाशान्मुञ्चति (४६)

चतुष्कपाला भवन्ति चतुष्पाद्व्यश्वः समृद्ध्या एकमतिरिक्तं निर्वपेद्यमेव प्रतिग्राही भवति
यं वा नाध्येति तस्मादेव वरुणपाशान्मुच्यते यद्यपरं प्रतिग्राही स्यात्सौर्यमेककपालमनु
निर्वपेदमुमेवाऽऽदित्यमुच्चारं कुरुतेऽपोऽवभृथमवैत्यप्सु वै वरुणः साक्षादेव वरुणमव
यजतेऽपोनृयीयं चरुं पुनरेत्य निर्वपेदप्सुयोनिर्वा अश्वः स्वामेवैनं योनिं गमयति स
एनं शान्त उप तिष्ठते॥ (४७)

मुञ्चति चरुं सप्तदश च॥२॥ [१२]

या वामिन्द्रावरुणा यतव्या तनूस्तयेममंहसो मुञ्चतं या वामिन्द्रावरुणा सहस्र्या
रक्षस्यां तेजस्यां तनूस्तयेममंहसो मुञ्चतं यो वामिन्द्रावरुणावग्नौ सामस्तं वामेतेनाव
यजे यो वामिन्द्रावरुणा द्विपाथ्सु पशुषु चतुष्पाथ्सु गोष्ठे गृहेष्वप्स्वोषधीषु वनस्पतिषु
सामस्तं वामेतेनाव यज इन्द्रो वा एतस्यै- (४८)

न्द्रियेणापं क्रामति वरुण एनं वरुणपाशेन गृह्णाति यः पाप्मना गृहीतो भवति यः
पाप्मना गृहीतः स्यात्तस्मा एतामैन्द्रावरुणां पयस्यां निर्वपेदिन्द्र एवास्मिन्निन्द्रियं दधाति
वरुण एनं वरुणपाशान्मुञ्चति पयस्यां भवति पयो हि वा एतस्मादपक्रामत्यथैष पाप्मना
गृहीतो यत्पयस्यां भवति पयं एवास्मिन्तया दधाति पयस्यां (४९)

पुरोडाशमव दधात्यात्मन्वन्तमेवैनं करोत्यथो आयतनवन्तमेव चतुर्धा व्यूहति दिक्ष्वेव
प्रति तिष्ठति पुनः समूहति दिग्भ्य एवास्मै भेषजं करोति समूहाव द्यति यथाविद्धं
निष्कृन्तति तादृगेव तद्यो वामिन्द्रावरुणावग्नौ सामस्तं वामेतेनाव यज इत्याह दुरिष्ठ्या एवैनं
पाति यो वामिन्द्रावरुणा द्विपाथ्सु पशुषु सामस्तं वामेतेनाव यज इत्याहेतावतीर्वा आप
ओषधयो वनस्पतयः प्रजाः पशव उपजीवनीयास्ता एवास्मै वरुणपाशान्मुञ्चति॥ (५०)

एतस्य पयस्यां पाति पङ्क्तिश्च॥३॥ [१३]

स प्रलवन्नि काव्येन्द्र वो विश्वतस्परीन्द्रं नरः। त्वं नः सोम विश्वतो रक्षां राजन्नघायतः।
न रिष्येत्त्वावतः सखा। या ते धामानि दिवि या पृथिव्यां या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु। तेभिर्नो
विश्वैः सुमना अहेङ्ब्राजन्त्सोमं प्रति हव्या गृभाया अग्नीषोमा सर्वेदसा सहूती वनतं

गिरः। सं देवत्रा बभूवथुः। युव- (५१)

मेतानि दिवि रौचनान्यग्निश्च सोम सक्तू अधत्तम्। युव९ सिन्धू९ रभिशंस्तेरवद्वादग्नी-
षोमावमुञ्चतं गृभीतान्। अग्नीषोमाविम९ सु मे शृणुतं वृषणा हवम्। प्रति सूक्तानि हर्यतं
भवतं दाशुषे मयः। आन्यं दिवो मातरिश्वा जभारामभ्रादन्यं परिं श्येनो अद्रैः। अग्नीषोमा
ब्रह्मणा वावृधानोरु यज्ञाय चक्रथुरु लोकम्। अग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्य वीत९ (५२)

हर्यतं वृषणा जुषेथाम्। सुशर्माणा स्ववंसा हि भूतमथा धत्तं यजमानाय शं योः। आ
प्यायस्व सं तै। गुणानां त्वा गुणपति९ हवामहे कवि कवीनामुपमश्रवस्तमम्। ज्येष्ठराजं
ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत आ नः शृण्वन्नूतिभिः सीद् सादनम्। स इज्जनेन स विशा स जन्मना
स पुत्रैर्वाजं भरते धना नृभिः। देवानां यः पितरमाविवांसति (५३)

श्रद्धामना हविषा ब्रह्मणस्पतिम्। स सुष्टुभा स ऋक्ता गणेन वल९ रुरोज
फलिग९ रवेण। बृहस्पतिरुस्रिया हव्यसूदः कनिक्कदद्वावंशतीरुदाजत्। मरुतो यद्ध वो
दिवो या वः शर्म। अर्यमा याति वृषभस्तुविष्मान्दाता वसूनां पुरुहूतो अरहन्। सहस्राक्षो
गौत्रभिद्वज्रबाहुरस्मासु देवो द्रविणं दधातु। ये तैर्यमन्बहवो देवयानाः पन्थानो (५४)

राजन्दिव आचरन्ति। तेभिर्नो देव महि शर्म यच्छु शं न एधि द्विपदे शं चतुष्पदे।
बुधादग्रमङ्गिरोभिर्गुणानो वि पर्वतस्य दृ९हितान्यैरत्। रुजद्रोधा९सि कृत्रिमाण्येषा९
सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार। बुधादग्रेण वि मिमाय मानैर्वज्रेण खान्यतृणन्नदीनाम्।
वृथासृजत्पृथिभिर्दीर्घयाथैः सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार। (५५)

प्र यो जज्ञे विद्वा९ अस्य बन्धुं विश्वानि देवो जनिमा विवक्ति। ब्रह्म ब्रह्मण उज्जभार
मध्यान्नीचादुच्चा स्वधयाऽभि प्र तंस्यौ। महान्मही अस्तभायद्वि जातो द्या९ सद्य पार्थिवं
च रजः। स बुधादाष्ट जनुषाभ्यग्रं बृहस्पतिर्देवता यस्य सम्राट्। बुधाद्यो अग्रमभ्यत्योर्जसा
बृहस्पतिमा विवासन्ति देवाः। भिनद्वलं वि पुरो दर्दरीति कनिक्कदध्सुवरपो जिगाय॥ (५६)

युवं वीतमा विवासति पन्थानो दीर्घयाथैः सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार देवा नवं च॥६॥ [१४]

आदित्येभ्यो देवा वै मृत्योर्देवा वै सत्रमय्ये प्रजापतेभ्यस्त्रि९शत्प्रजापतिर्देवेभ्योऽन्नाद्यन्देवासुरास्तात्रजो द्धवोऽसि यत्रवमग्निं वै प्रजा-
पतिर्वरुणाय या वांमिन्द्रावरुणा संप्रलवच्चतुर्दश॥१४॥

आदित्येभ्यस्त्वष्टरे दानकामा एवावरुण्येऽग्निं वै संप्रलवथ्यदंश्वाशत्॥५६॥

आदित्येभ्यः सुवर्णो जिगाय॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां द्वितीयकाण्डे तृतीयः प्रश्नः समाप्तः॥२-३॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

देवा मनुष्याः पितरस्तेऽन्यत आसन्नसुरा रक्षांसि पिशाचास्तेऽन्यतस्तेषां देवानामुत यदल्पं लोहितमकुर्वन्तद्रक्षांसि रात्रीभिरसुभ्रन्तान्शुब्धान्मृतानभि व्यौच्छते देवा अविदुर्यो वै नोऽयं म्रियते रक्षांसि वा इमं घ्नन्तीति ते रक्षाःस्युपांमन्नयन्त तान्यंब्रुवन् वृणामहे य- (१)

दसुराञ्जयाम तन्नः सहासदिति ततो वै देवा असुरानजयन्तेऽसुराञ्जित्वा रक्षाःस्यपानुदन्त तानि रक्षाःस्यनृतमकर्तेति समन्तं देवान्पर्यविशन्ते देवा अग्रावनाथन्त तैऽग्नये प्रवन्ते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपन्नग्नये विबाधवन्तेऽग्नये प्रतीकवते यदग्नये प्रवन्ते निर्वपन् यान्येव पुरस्ताद्रक्षाःस्य- (२)

सन्तानि तेन प्राणुदन्त यदग्नये विबाधवन्ते यान्येवाभितो रक्षाःस्यसन्तानि तेन व्यबाधन्त यदग्नये प्रतीकवते यान्येव पश्चाद्रक्षाःस्यसन्तानि तेनापानुदन्त ततो देवा अभवन्परासुरा यो भ्रातृव्यवाऽस्याथ्स स्पर्धमान एतयेष्ट्या यजेताग्नये प्रवन्ते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदग्नये विबाधवन्ते- (३)

ऽग्नये प्रतीकवते यदग्नये प्रवन्ते निर्वपति य एवास्माच्छ्रेयान्भ्रातृव्यस्तं तेन प्र णुदते यदग्नये विबाधवन्ते य एवैनं सदृङ्गं तेन वि बाधते यदग्नये प्रतीकवते य एवास्मात्पापीयान्तं तेनाप नुदते प्र श्रेयांसं भ्रातृव्यं नुदतेऽति सदृशं क्रामति नैनं पापीयानाप्नोति य एवं विद्वानेतयेष्ट्या यजते॥ (४)

वृणामहे यत्पुरस्ताद्रक्षांसि वपेदग्नये विबाधवन्त एवं चत्वारि च॥४॥ [१]

देवासुराः संयत्ता आसन्ते देवा अंब्रुवन् यो नो वीर्यावत्तमस्तमनुं समारभामहा इति त इन्द्रमंब्रुवन्त्वं वै नो वीर्यावत्तमोऽसि त्वामनुं समारभामहा इति सौ-ऽब्रवीत्सिन्धो मं इमास्तनुवो वीर्यावतीस्ताः प्रीणीताथासुरानभि भविष्यथेति ता वै ब्रूहीत्यंब्रुवन्त्रियमहोमुगियं विमृधेयमिन्द्रियावती- (५)

त्यंब्रवीत्त इन्द्रायाहोमुचं पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपन्निन्द्राय वैमृधायेन्द्रायेन्द्रियावन्ते यदिन्द्रायाहोमुचं निर्वपन्नहंस एव तेनामुच्यन्त यदिन्द्राय वैमृधाय मृधं एव

तेनापा॑घ्नत॒ यदिन्द्रा॑येन्द्रियाव॑न्त इन्द्रियमे॒व तेना॑ऽऽत्मन्न॑दधत॒ त्रय॑स्त्रि॒श॒त्कपालं॑ पुरो॒डाशं॑
निर॑वप॒न्नय॑स्त्रि॒श॒द्वे दे॒वता॑स्ता इन्द्र॒ आ॒त्मन्न॑नु॒ समा॑रम्भयत॒ भूत्यै॑ (६)

तां वाव॑ दे॒वा विजि॑तिमुत्त॒माम॑सुरै॒र्व्यज॑यन्त॒ यो भ्रातृ॑व्यवा॒न्त्स्यात्स॑ स्पर्ध॑मान ए॒तये॑ष्ट्या
यजे॑तेन्द्रा॒या॒होमु॑चै॒ पुरो॒डाश॑मेका॑दशकपालं॒ निर्व॑पेदिन्द्रा॒य वैमृ॑धायेन्द्रा॒येन्द्रिया॑व॒तेऽहं॑सा
वा ए॒ष गृ॑हीतो यस्मा॒च्छेया॑न्भ्रातृ॒व्यो यदिन्द्रा॑या॒होमु॑चै॒ निर्व॑प॒त्यहं॑स ए॒व तेन॑ मुच्यते
मृ॒धा वा ए॒षोऽभिष॑ण्णो॒ यस्मा॑त्समा॒नेष्व॒न्यः श्रेया॑नुता - (७)

ऽभ्रातृ॑व्यो यदिन्द्रा॒य वैमृ॑धाय॒ मृधं॑ ए॒व तेनाप॑ हते॒ यदिन्द्रा॑येन्द्रियाव॑न्त इन्द्रियमे॒व तेना॑-
ऽऽत्मन्ध॑त्ते त्रय॑स्त्रि॒श॒त्कपालं॑ पुरो॒डाशं॑ निर्व॑पति॒ त्रय॑स्त्रि॒श॒द्वे दे॒वता॑स्ता ए॒व यज॑मान
आ॒त्मन्न॑नु॒ समा॑रम्भयते॒ भूत्यै॑ सा वा ए॒षा विजि॑तिर्नामेष्टि॒र्य ए॒वं वि॒द्वाने॒तये॑ष्ट्या॒ यज॑न्त
उत्त॑मामे॒व विजि॑तिं॒ भ्रातृ॑व्येण॒ वि ज॑यते॥ (८)

इन्द्रियावन्ती भूत्या उत्तैकान्नपञ्चाशच्च॥४॥

[२]

दे॒वा॒सुराः॑ संय॑न्ता आस॒न्तेषां॑ गाय॒त्र्योजो॑ बल॑मिन्द्रि॒यं वी॒र्यं॑ प्र॒जां प॒शून्त्स॒ङ्गृह्या॑दायाप॒-
क्र॒म्याति॑ष्ठत् तै॒ऽमन्य॑न्त यत॒रान् वा इ॒यमु॑पाव॒थ्स्य॑ति॒ त इ॒दं भ॑विष्य॒न्तीति॑ तां व्य॒ह्वय॑न्त
विश्व॑क॒र्मन्नि॑तिं दे॒वा दा॑भीत्यसु॒राः सा ना॒न्य॑त॒राश्च॒ नोपा॑वर्तत॒ ते दे॒वा ए॒तद्य॑जु॒रप॑श्य॒न्नोर्जो॑-
ऽसि॑ स॒हो॑ऽसि॒ बल॑मसि॒ (९)

भ्राजो॑ऽसि दे॒वानां॑ धाम॒ नामा॑सि॒ विश्व॑मसि॒ विश्वा॑युः॒ सर्व॑मसि॒ सर्वा॑यु॒रभि॑भूरिति॒
वाव॑ दे॒वा असु॑राणा॒मोजो॑ बल॑मिन्द्रि॒यं वी॒र्यं॑ प्र॒जां प॒शून्वृ॑ञ्जत॒ यद्वा॑य॒त्र्यप॑क्रम्याति॑ष्ठत्
तस्मा॑दे॒तां गा॑य॒त्रीती॑ष्टि॒माहुः॑ संव॒त्सरो॑ वै गा॑य॒त्री संव॒त्सरो॑ वै तद॑प॒क्रम्या॑ति॒ष्ठद्य॑दे॒तया॑
दे॒वा असु॑राणा॒मोजो॑ बल॑मिन्द्रि॒यं वी॒र्यं॑ (१०)

प्र॒जां प॒शून्वृ॑ञ्जत॒ तस्मा॑दे॒ता॒सं॒वर्ग॑ इती॒ष्टि॒माहु॑र्यो॒ भ्रातृ॑व्यवा॒न्त्स्यात्स॑ स्पर्ध॑मान
ए॒तये॑ष्ट्या॒ यजे॑ता॒ग्नये॑ संव॒र्गाय॑ पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं॒ निर्व॑पेत्त॒श्रु॒तमा॑सन्नमे॒तेन॑ यजु॑षा॒ऽभि
मृ॑शे॒दोजं॑ ए॒व बल॑मिन्द्रि॒यं वी॒र्यं॑ प्र॒जां प॒शून्भ्रातृ॑व्यस्य वृ॒द्धे भ॑व॒त्यात्म॑ना॒ परा॑स्य॒ भ्रातृ॑व्यो
भव॑ति॥ (११)

बलमस्येतया देवा असुराणामोजो बलमिन्द्रियं वीर्यं पञ्चत्वारिंशच्च॥३॥

[३]

प्रजापतिः प्रजा असृजत् ता अस्मात्सृष्टाः पराचीरायन्ता यत्रावसन्ततो गर्मुददतिष्ठत् ता बृहस्पतिश्चान्ववैता५ सौऽब्रवीद्बृहस्पतिरनया॥ त्वा प्र तिष्ठान्यथ त्वा प्रजा उपावर्ष्यन्तीति तं प्रातिष्ठत् ततो वै प्रजापतिं प्रजा उपावर्तन्त यः प्रजाकामः स्यात् तस्मा एतं प्राजापत्यं गार्मुतं चरुं निर्वपेत्प्रजापति- (१२)

मेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै प्रजां प्र जनयति प्रजापतिः पशूनसृजत् तैऽस्मात्सृष्टाः पराश्च आयन्ते यत्रावसन्ततो गर्मुददतिष्ठत् तान्पूषा चान्ववैता५ सौऽब्रवीत्पूषा-जनया मा प्र तिष्ठाय त्वा पशवं उपावर्ष्यन्तीति मां प्र तिष्ठेति सोमोऽब्रवीन्मम वा - (१३)

अकृष्टपच्यमित्युभौ वां प्र तिष्ठानीत्यब्रवीत्तौ प्रातिष्ठत् ततो वै प्रजापतिं पशवं उपावर्तन्त यः पशुकामः स्यात् तस्मा एत५ सोमापौष्णं गार्मुतं चरुं निर्वपेत्सोमापूषणावेव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मै पशून् प्र जनयतः सोमो वै रेतोधाः पूषा पशूनां प्रजनयिता सोम एवास्मै रेतो दधाति पूषा पशून् प्र जनयति॥ (१४)

वपेत्प्रजापतिं वै दधाति पूषा औणि च॥३॥ [४]

अग्ने गोभिर्न आ गृहीन्दो पुष्ट्या जुषस्व नः। इन्द्रो धर्ता गृहेषु नः॥ सविता यः सहस्रियः स नो गृहेषु रारणत्। आ पूषा एत्वा वसु॥ धाता दंदातु नो रयिमीशानो जगतस्पतिः। स नः पूर्णेन वावनत्॥ त्वष्टा यो वृषभो वृषा स नो गृहेषु रारणत्। सहस्रेणायुतेन च॥ येन देवा अमृतं (१५)

दीर्घः श्रवो दिव्यैरयन्त। रायस्पोष त्वमस्मभ्यं गवां कुल्मिं जीवस आ युवस्व। अग्निगृहपतिः सोमो विश्ववनिः सविता सुमेधाः स्वाहा॥ अग्ने गृहपते यस्ते घृत्यो भागस्तेन सह ओज आक्रममाणाय धेहि श्रेष्ठ्यात्पथो मा योषं मूर्धा भूयासुः५ स्वाहा॥ (१६)

अमृतमष्टात्रिंशच्च॥२॥ [५]

चित्रया यजेत पशुकाम इयं वै चित्रा यद्वा अस्यां विश्वं भूतमधि प्रजायते तेनेयं चित्रा य एवं विद्वाश्चित्रया पशुकामो यजते प्र प्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते प्रैवाऽऽग्नेयेन वापयति रेतः सौम्येन दधाति रेत एव हितं त्वष्टा रूपाणि वि करोति सारस्वतौ भवत एतद्वै देव्यं मिथुनं देव्यमेवास्मै (१७)

मिथुनं मध्यतो दधाति पुष्ट्यै प्रजननाय सिनीवाल्चै चरुर्भवति वाग्वै सिनीवाली

पुष्टिः खलु वै वाक्पुष्टिमेव वाचमुपैत्यैन्द्र उत्तमो भवति तेनैव तन्मिथुनं सप्तैतानि हवींषि भवन्ति सप्त ग्राम्याः पशवः सप्ताण्याः सप्त छन्दांस्युभयस्यावरुद्धा अथैता आहुतीर्जुहोत्येते वै देवाः पुष्टिपतयस्त एवास्मिन्पुष्टिं दधति पुष्यति प्रजयां पशुभिरथो यदेता आहुतीर्जुहोति प्रतिष्ठित्यै॥ (१८)

अस्मै त एव द्वादश चा॥२॥

[६]

मारुतमसि मरुतामोजोऽपां धारां भिन्धि रमयत मरुतः श्येनमायिनं मनोजवसं वर्षणं सुवृक्तिम्। येन शर्ध उग्रमवसृष्टमेति तदश्विना परि धत्तं स्वस्ति। पुरोवातो वर्षाञ्जिनवरावृथ्स्वाहा वातावद्वर्षन्नुग्ररावृथ्स्वाहा स्तनयन्वर्षन्भीमरावृथ्स्वाहाऽनशन्यव-स्फूर्जन्दिद्युद्वर्षन्त्वेपरावृथ्स्वाहाऽतिरात्रं वर्षन्पूतिरावृथ्- (१९)

स्वाहा बहु हायमवृषादिति श्रुतरावृथ्स्वाहाऽऽतपति वर्षन्विराडावृथ्स्वाहा-वस्फूर्जन्दिद्युद्वर्षन्भूतरावृथ्स्वाहा मान्दा वाशाः शुन्ध्यूरजिराः। ज्योतिष्मतीस्तमस्वरीरुन्दतीः सुफेनाः। मित्रभृतः क्षत्रभृतः सुराष्ट्रा इह माऽवता वृष्णो अश्वस्य सन्दानमसि वृष्ट्यै त्वोप नह्यामि॥ (२०)

पूतिरावृद्धिचत्वारिंशच्च॥२॥

[७]

देवा वसव्या अग्ने सोम सूर्य। देवाः शर्मण्या मित्रावरुणार्यमन्त्र। देवाः सपीतयोऽपां नपादाशुहेमन्त्र। उद्रो दत्तोऽदधिं भिन्त दिवः पर्जन्यादन्तरिक्षात्पृथिव्यास्ततो नो वृष्ट्या-ऽवता। दिवा चित्तमः कृण्वन्ति पर्जन्येनोदवाहेन। पृथिवीं यद्व्युन्दन्ति। आ यं नरः सुदानवो ददाशुषे दिवः कोशमचुच्यवुः। वि पर्जन्याः सृजन्ति रोदसी अनु धन्वना यन्ति (२१)

वृष्टयः। उदीरयथा मरुतः समुद्रतो यूयं वृष्टिं वर्षयथा पुरीषिणः। न वो दस्त्रा उप दस्यन्ति धेनवः शुभं यातामनु रथा अवृथ्सत। सृजा वृष्टिं दिव आद्विः संमुद्रं पृण। अञ्जा असि प्रथमजा बलमसि समुद्रियम्। उन्नम्भय पृथिवीं भिन्द्धीदं दिव्यं नभः। उद्रो दिव्यस्य नो देहीशानो वि सृजा दृतिम्। ये देवा दिविभागा येऽन्तरिक्षभागा ये पृथिविभागाः। त इमं यज्ञमवन्तु त इदं क्षेत्रमा विंशन्तु त इदं क्षेत्रमनु वि विंशन्तु॥ (२२)

यन्ति देवा विंशतिश्च॥२॥

[८]

मारुतमसि मरुतामोज इति कृष्णं वासः कृष्णतूपं परि धत्त एतद्वै वृष्ट्यै रूपं

सरूप एव भूत्वा पर्जन्यं वर्षयति रमयत मरुतः श्येनमायिनमिति पश्चाद्वातं प्रति मीवति पुरोवातमेव जनयति वर्षस्यावरुद्धौ वातनामानि जुहोति वायुर्वै वृष्ट्या ईशे वायुमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्यै पर्जन्यं वर्षयत्यष्टौ (२३)

जुहोति चतस्रो वै दिशश्चतस्रोऽवान्तरदिशा दिग्भ्य एव वृष्टिः सम्प्र च्यावयति कृष्णाजिने सं यौति हविरेवाकरन्तर्वेदि सं यौत्यवरुद्धौ यतीनामद्यमानानां शीरूपाणि परापतन्ते खर्जूरा अभवन्तेषां रसं ऊर्ध्वोऽपतत् तानि करीराण्यभवन्सौम्यानि वै करीराणि सौम्या खलु वा आहुतिर्दिवो वृष्टिं च्यावयति यत्करीराणि भवन्ति (२४)

सौम्ययैवाऽऽहुत्या दिवो वृष्टिमव रुन्धे मधुषा सं यौत्यपां वा एष ओषधीनां रसो यन्मध्वद्वा एवौषधीभ्यो वर्षत्यथो अद्वा एवौषधीभ्यो वृष्टिं नि नयति मान्दा वाशा इति सं यौति नामधेयैरेवैना अच्छेत्यथो यथा ब्रूयादसावेहीत्येवमेवैना नामधेयैरा (२५)

च्यावयति वृष्णो अश्वस्य सन्दानमसि वृष्ट्यै त्वोप नह्यामीत्याहु वृषा वा अश्वो वृषा पर्जन्यः कृष्ण इव खलु वै भूत्वा वर्षति रूपेणैवैनं समर्धयति वर्षस्यावरुद्धौ॥ (२६)

अष्टौ भवन्ति नामधेयैरेकात्रिंशच्च॥४॥ [९]

देवा वसव्या देवाः शर्मण्या देवाः सपीतय इत्या बध्नाति देवताभिरेवान्वहं वृष्टिमिच्छति यदि वर्षेत् तावत्येव होतव्यं यदि न वर्षेच्छो भूते हविर्निर्वपेदहोरात्रे वै मित्रावरुणावहोरात्राभ्यां खलु वै पर्जन्यो वर्षति नक्तं वा हि दिवा वा वर्षति मित्रावरुणावेव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मा - (२७)

अहोरात्राभ्यां पर्जन्यं वर्षयतोऽग्नये धामच्छदे पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेन्मारुतं सप्तकपालं सौर्यमेककपालमग्निर्वा इतो वृष्टिमुदीरयति मरुतः सृष्टां नयन्ति यदा खलु वा असावादित्यो न्यङ्गश्मिभिः पर्यावर्ततेऽथ वर्षति धामच्छदिव खलु वै भूत्वा वर्षत्येता वै देवता वृष्ट्या ईशते ता एव स्वेन भागधेयेनोप धावति ता - (२८)

एवास्यै पर्जन्यं वर्षयन्त्युतावर्षिष्यन्वर्षत्येव सृजा वृष्टिं दिव आद्भिः समुद्रं पुणेत्याहेमाश्चैवामूश्चापः समर्धयत्यथो आभिरेवामूरच्छैत्यजा असि प्रथमजा बलमसि समुद्रियमित्याह यथायजुरेवैतदुन्नम्भय पृथिवीमिति वर्षाह्वां जुहोत्येषा वा ओषधीनां वृष्टिवनिस्त्यैव वृष्टिमा च्यावयति ये देवा दिविभागा इति कृष्णाजिनमव धूनीतीम

एवास्मै लोकाः प्रीता अभीष्टा भवन्ति॥ (२९)

अस्मै धावति ता वा एकविंशतिश्च॥३॥

[१०]

सर्वाणि छन्दाः स्येतस्यामिष्ट्यामनूच्यानीत्याहुस्त्रिष्टुभो वा एतद्वीर्यं यत्कुदुष्णिहा जगत्त्यै यदुष्णिहकुकुभावन्वाहु तेनैव सर्वाणि छन्दाः स्युर्व रुन्धे गायत्री वा एषा यदुष्णिहा यानि चत्वार्यध्यक्षराणि चतुष्पाद एव ते पशवो यथा पुरोडाशे पुरोडाशोऽध्यैवमेव तद्यद्व्यध्यक्षराणि यज्जगत्या (३०)

परिदध्यादन्तं यज्ञं गमयेत् त्रिष्टुभा परिं दधातीन्द्रियं वै वीर्यं त्रिष्टुगिन्द्रिय एव वीर्यं यज्ञं प्रतिष्ठापयति नान्तं गमयत्यग्ने त्री ते वाजिना त्री षष्ठ्येति त्रिवत्या परिं दधाति सरूपत्वाय सर्वो वा एष यज्ञो यत् त्रैधातवीयं कामायकामाय प्र युज्यते सर्वेभ्यो हि कामेभ्यो यज्ञः प्रयुज्यते त्रैधातवीयेन यजेताभिचरन्त्सर्वो वा - (३१)

एष यज्ञो यत् त्रैधातवीयः सर्वेणैवेनं यज्ञेनाभि चरति स्तृणुत एवेनमेतयैव यजेताभिचर्यमाणः सर्वो वा एष यज्ञो यत् त्रैधातवीयः सर्वेणैव यज्ञेनं यजते नैनमभिचरन्त्स्तृणुत एतयैव यजेत सहस्रेण यक्ष्यमाणः प्रजातमेवेनं ददात्येतयैव यजेत सहस्रेणेजानोऽन्तं वा एष पशूनां गच्छति (३२)

यः सहस्रेण यजते प्रजापतिः खलु वै पशूनंसृजत ताः त्रैधातवीयेनैवासृजत य एवं विद्वाः त्रैधातवीयेन पशुकामो यजते यस्मादेव योनेः प्रजापतिः पशूनंसृजत तस्मादेवेनांश्मृजत उपैनमुत्तरं सहस्रं नमति देवताभ्यो वा एष आ वृश्च्यते यो यक्ष्य इत्युक्त्वा न यजते त्रैधातवीयेन यजेत सर्वो वा एष यज्ञो - (३३)

यत् त्रैधातवीयः सर्वेणैव यज्ञेनं यजते न देवताभ्य आ वृश्च्यते द्वादशकपालः पुरोडाशो भवति ते त्रयश्चतुष्कपालास्त्रिः षमृद्धत्वाय त्रयः पुरोडाशा भवन्ति त्रयं इमे लोका एषां लोकानामात्या उत्तरउत्तरो ज्यायान्भवत्येवमिव हीमे लोका यवमयो मध्यं एतद्वा अन्तरिक्षस्य रूपः समृद्धौ सर्वेषामभिगमयन्नवं द्यत्यलम्बद्वारः हिरण्यं ददाति तेज एवा- (३४)

वं रुन्धे तार्प्यं ददाति पशूनेवावं रुन्धे धेनुं ददात्याशिषं एवावं रुन्धे साम्नो वा एष वर्णो यद्धिरण्यं यजुषां तार्प्यमुक्थामदानां धेनुरेतानेव सर्वान् वर्णानव रुन्धे॥ (३५)

जगत्याऽभिचरन्मर्षो वै गच्छति युजस्तेजं एव त्रिंशच्च॥६॥ [११]

त्वष्टा॑ ह॒तपु॑त्रो वीन्द्र॑ सोम॒माह॑रत् तस्मिन्निन्द्र॑ उपहृ॒वमै॑च्छत् तं नोपा॑हयत् पु॒त्रं मे॑-
ऽवधी॑रिति स यं॒ज्ञवेश॑सं कृ॒त्वा प्रा॒सहा सोम॑मपिबत् तस्य॒ यद॒त्यशि॑ष्यत् तत्त्वष्टा॑हवनीयमु॒प-
प्राव॑र्तय॒त्स्वाहेन्द्र॑शत्रुर्वध॒स्वेति॑ स याव॑दूर्ध्वः प॒रावि॑ध्यति ताव॑ति स्व॒यमे॒व व्य॑रमत् यदि॒ वा ताव॑त्प्रवण- (३६)

मासी॑द्यदि॒ वा ताव॑दध्य॒ग्रेरासी॑त्स सम्भ॑वन्न॒ग्नीषो॑मा॒वभि॑ सम्भ॑व॒त्स इ॑षुमा॒त्रमि॑षुमा॒त्रं
विष्व॑ङ्मु॒वर्ध॑त् स इ॒माल्लो॑कान॒वृणो॑द्यदि॒माल्लो॑कान॒वृणो॑त् तद्वृ॒त्रस्य॑ वृ॒त्रत्वं तस्मा॑दिन्द्रो॒-
ऽबिभे॑दपि त्वष्टा॒ तस्मै॑ त्वष्टा॒ वज्र॑मसिञ्चत् तपो॒ वै स वज्र॑ आसीत् तमु॒द्यन्तु॑ नाश॒क्रोदथ॑
वै तर्हि॑ विष्णु॑- (३७)

र॒न्या दे॒वता॑सी॒त्सोऽब्र॑वीद्विष्ण॒वेही॑दमा ह॑रिष्यावो येना॒यमि॑दमिति॒ स विष्णु॑स्त्रेधाऽऽ-
त्मानं॑ वि न्य॒धत् पृ॒थिव्यां॑ तृती॒यमन्तरि॑क्षे तृती॒यं दि॒वि तृती॒यमभि॑पर्याव॒र्ताद्य॑बिभेद्यत्पृ॒थिव्यां॑
तृती॒यमासी॑त् तेनेन्द्रो॒ वज्र॑मु॒दय॑च्छद्विष्ण॒वंनु॑स्थितः सोऽब्र॑वीन्मा मे प्र हार॑स्ति वा इदं (३८)

मयि॑ वी॒र्यं तत्ते॑ प्र दा॑स्यामीति॒ तदस्मै॑ प्राय॑च्छत् तत् प्रत्य॑गृह्णा॒दधा॑ मेति॒ तद्विष्ण॑वेति॒
प्राय॑च्छत् तद्विष्णुः प्रत्य॑गृह्णा॒दस्मास्विन्द्र॑ इन्द्रि॒यं द॑धा॒त्विति॑ यदन्तरि॑क्षे तृती॒यमासी॑त् तेनेन्द्रो॒
वज्र॑मु॒दय॑च्छद्विष्ण॒वंनु॑स्थितः सोऽब्र॑वीन्मा मे प्र हार॑स्ति वा इदं (३९)

मयि॑ वी॒र्यं तत्ते॑ प्र दा॑स्यामीति॒ तदस्मै॑ प्राय॑च्छत् तत्प्रत्य॑गृह्णा॒द् द्विर्मा॑धा इति॒ तद्विष्ण॑वेति॒
प्राय॑च्छत् तद्विष्णुः प्रत्य॑गृह्णा॒दस्मास्विन्द्र॑ इन्द्रि॒यं द॑धा॒त्विति॑ यद्वि॒वि तृती॒यमासी॑त् तेनेन्द्रो॒
वज्र॑मु॒दय॑च्छद्विष्ण॒वंनु॑स्थितः सोऽब्र॑वीन्मा मे प्र हा॒र्येना॑ह- (४०)

मि॒दमस्मि॑ तत्ते॒ प्र दा॑स्यामीति॒ त्वी (३) इत्य॑ब्रवीत्सन्धान्तु सं द॑धावहै त्वामे॒व प्र
वि॑शानीति॒ यन्मां प्र॑विशेः किं मां भु॒ञ्ज्या इत्य॑ब्रवीत् त्वामे॒वेन्धी॑य तव भो॒गाय॑ त्वां प्र
वि॑शेयमित्य॑ब्रवीत्तं वृ॒त्रः प्रावि॑शदु॒दरं॑ वै वृ॒त्रः क्षु॒त्खलु॑ वै म॒नुष्य॑स्य भ्रातृ॒व्यो य - (४१)

ए॒वं वेद॑ हन्ति क्षु॒धं भ्रातृ॑व्यं तदस्मै॒ प्राय॑च्छत् तत्प्रत्य॑गृह्णात् त्रि॒र्मा॑धा इति॒ तद्विष्ण॑वेति॒
प्राय॑च्छत् तद्विष्णुः प्रत्य॑गृह्णा॒दस्मास्विन्द्र॑ इन्द्रि॒यं द॑धा॒त्विति॑ यत् त्रिः प्राय॑च्छत् त्रिः
प्रत्य॑गृह्णात् तत् त्रि॒धातो॑स्त्रिधा॒तुत्वं यद्विष्णु॑र॒न्वति॑ष्ठत् विष्ण॑वेति॒ प्राय॑च्छत् तस्मा॑दैन्द्रा-
वैष्ण॑वः ह॒विर्भव॑ति यद्वा इदं किं च॒ तदस्मै॑ तत्प्राय॑च्छद्दृ॒चः सामा॑नि यजू॑षि स॒हस्रं॑ वा

अस्मै तत्प्रायच्छत् तस्मात्सहस्रदक्षिणम्॥ (४२)

प्रवृणं विष्णुर्वा इदमिदम्हं यो भवत्येकविंशतिश्च॥७॥ [१२]

देवा वै राज्ञ्याञ्जायमानादबिभयुस्तन्तरेव सन्तं दाम्नाऽपौम्भन्त्स वा एषोऽपौब्धो जायते यद्राज्यो यद्वा एषोऽनपोब्धो जायेत वृत्रान्ध्रश्चरेद्यं कामयेत राज्ञ्यमनपोब्धो जायेत वृत्रान्ध्रश्चरेदिति तस्मा एतमैन्द्राबारहस्पत्यं चरुं निर्वपेद्देन्द्रो वै राज्ञ्यो ब्रह्म बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवेनं दाम्नोऽपोम्भनान्मुञ्चति हिरण्मयं दाम् दक्षिणा साक्षादेवेनं दाम्नोऽपोम्भनान्मुञ्चति॥ (४३)

एनं द्वादश च॥१॥ [१३]

नवोनवो भवति जायमानोऽह्नां केतुरुषसामेत्यग्रे। भागं देवेभ्यो वि दधात्यायन् प्र चन्द्रमास्तिरति दीर्घमायुः। यमादित्या अश्शुमाप्याययन्ति यमक्षितमक्षितयः पिबन्ति। तेन नो राजा वरुणो बृहस्पतिरा प्याययन्तु भुवनस्य गोपाः। प्राच्या दिशि त्वमिन्द्रासि राजोतोदीच्यां वृत्रहन्वृत्रहाऽसि। यत्र यन्ति सोत्यास्त- (४४)

ज्जितं ते दक्षिणतो वृषभ एधि हव्यः। इन्द्रो जयाति न परां जयाता अधिराजो राजसु राजयाति। विश्वा हि भूयाः पृतना अभिष्टीरूपसद्यो नमस्यो यथाऽसत्। अस्येदेव प्र रिरिचे महित्वं दिवः पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षात्। स्वराडिन्द्रो दम् आ विश्वगूर्तः स्वरिरमत्रो ववक्षे रणाय। अभि त्वा शूर नोनुमोऽदुग्धा इव धेनवः। ईशान- (४५)

मस्य जगतः सुवर्दशमीशानमिन्द्र तस्थुषः। त्वमिद्धि हवामहे साता वाजस्य कारवः। त्वां वृत्रेष्विन्द्र सत्पतिं नरस्त्वां काष्ठास्वर्वतः। यद्वाव इन्द्र ते शतं शतं भूमिरुत स्युः। न त्वां वज्रिन्सहस्रं सूर्या अनु न जातमष्ट रोदसी। पिबा सोममिन्द्र मन्दतु त्वा यं ते सुषाव हयश्वाद्रिः। (४६)

सोतुर्बाहुभ्यां सुयतो नार्वा। रेवतीर्नः सधमाद् इन्द्रं सन्तु तुविवाजाः। क्षुमन्तो याभिर्मदमा। उदग्रे शुचयस्त्व वि ज्योतिषोदु त्यं जातवेदसं सप्त त्वा हरितो रथे वहन्ति देव सूर्या। शोचिष्केशं विचक्षण। चित्रं देवानामुदंगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्रे। आऽप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुष- (४७)

श्च। विश्वे देवा ऋतावृधं ऋतुभिर्हवन्श्रुतः। जुषन्तां युज्यं पर्यः। विश्वे देवाः शृणुतेमं

हव॑ मे॒ ये अ॒न्तरि॑क्षे॒ य उप॒ द्यवि॒ ष्ठा॒ ये अ॑ग्निजि॒ह्वा उ॒त वा॒ यज॑त्रा आ॒सद्या॒स्मिन्ब॒र्हिषि॑
मादयध्वम्॥ (४८)

तदीशानमद्रिस्तुस्थुर्पञ्चि ९ शब्दं ॥ ५ ॥ [१४]

दे॒वा म॑नु॒ष्यां दे॒वासुरा॑ अ॒ब्रुव॑न्दे॒वासुरा॑स्तेषा॑ङ्गाय॒त्रो प्र॒जाप॑ति॒स्ता यत्रा॑ग्ने गोभि॑क्षेत्र॒यां मा॒रुत॑दे॒वा वस॑व्या अ॒ग्ने मा॒रुत॑मि॒ति दे॒वा वस॑व्या
दे॒वाः शर्म॑ण्या॒स्त्वष्टा॑ हु॒तपु॑त्रो दे॒वा वै रा॑ज॒न्या॑न्नवो॒नव॑श्चतु॒र्दश॥ १४ ॥
दे॒वा म॑नु॒ष्याः प्र॒जां पु॒शून्दे॒वा वस॑व्याः परि॒द॒ध्यादि॑दम॒स्यष्टा॑च॒त्वारि॑ ९ शत् ॥ ४८ ॥
दे॒वा म॑नु॒ष्यां मादय॑ध्वम्॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां द्वितीयकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः समाप्तः॥ २-४॥

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

विश्वरूपो वै त्वाष्ट्रः पुरोहितो देवानामासीत्स्वस्त्रीयोऽसुराणां तस्य त्रीणि शीर्षाण्यांसन्धोमपानं सुरापानमन्नादनं स प्रत्यक्षं देवेभ्यो भागमवदत्परोक्षमसुरेभ्यः सर्वस्मै वै प्रत्यक्षं भागं वदन्ति यस्मा एव परोक्षं वदन्ति तस्य भाग उदितस्तस्मादिन्द्रोऽविभेदीदृङ् वै राष्ट्रं वि पर्यावर्तयतीति तस्य वज्रमादाय शीर्षाण्यच्छिन्नद्यत्सोमपान- (१)

मासीत्स कपिञ्जलोऽभवद्यत्सुरापानं स कलविङ्को यदन्नादनं स तित्तिरिस्तस्याञ्जलिना ब्रह्महत्यामुपागृह्णाता संवत्सरमबिभस्तं भूतान्यभ्यक्रोशन्ब्रह्महन्त्रिति स पृथिवीमुपासीददस्यै ब्रह्महत्यायै तृतीयं प्रति गृहाणेति साऽब्रवीद्वरं वृणै खातात्पराभविष्यन्ती मन्ये ततो मा परा भूवमिति पुरा तै (२)

संवत्सरादपि रोहादित्यब्रवीत्तस्मात्पुरा संवत्सरात्पृथिव्यै खातमपि रोहति वारंवृतं ह्यस्यै तृतीयं ब्रह्महत्यायै प्रत्यगृह्णात् तथ्स्कृतमिर्णिमभवत् तस्मादाहिताग्निः श्रद्धादेव स्वकृत इरिणे नाव स्येद्ब्रह्महत्यायै ह्येष वर्णः स वनस्पतीनुपासीददस्यै ब्रह्महत्यायै तृतीयं प्रति गृह्णीतेति तैऽब्रुवन्वरं वृणामहे वृक्णात् (३)

पराभविष्यन्तो मन्यामहे ततो मा परा भूमेत्याब्रश्चनान्नो भूयांस उत्तिष्ठानित्यब्रवीत् तस्मादाब्रश्चनाद्वृक्षाणां भूयांस उत्तिष्ठन्ति वारंवृतं ह्येषां तृतीयं ब्रह्महत्यायै प्रत्यगृह्णन्स निर्यासोऽभवत् तस्मान्निर्यासस्य नाशं ब्रह्महत्यायै ह्येष वर्णोऽथो खलु य एव लोहितो यो वाऽऽब्रश्चनान्निर्येपति तस्य नाऽऽश्यं (४)

काममन्यस्य स स्त्रीषंसादमुपासीददस्यै ब्रह्महत्यायै तृतीयं प्रति गृह्णीतेति ता अब्रुवन्वरं वृणामहा ऋत्वियात्प्रजां विन्दामहे काममा विजनितोः सम्भवामेति तस्मादृत्वियाश्चर्यः प्रजां विन्दन्ते काममा विजनितोः सम्भवन्ति वारंवृतं ह्यासां तृतीयं ब्रह्महत्यायै प्रत्यगृह्णन्सा मलंवद्वासा अभवत् तस्मान्मलंवद्वाससा न सं वदेत् (५)

न सहाऽऽसीत् नास्या अन्नमद्याद्ब्रह्महत्यायै ह्येषा वर्णं प्रतिमुच्याऽऽस्तेऽथो खल्वाहुरभ्यञ्जनं वाव स्त्रिया अन्नमभ्यञ्जनमेव न प्रतिगृह्यं काममन्यदिति यां

मलवद्वाससः सम्भवन्ति यस्ततो जायते सोऽभिशास्तो यामरण्ये तस्यै स्तेनो यां पराचीं तस्यै हीतमुख्यपङ्गल्भो या स्नाति तस्या अप्सु मारुको या- (६)

अयङ्के तस्यै दुश्चर्मा या प्रलिखते तस्यै खलतिरपमारी याऽऽङ्के तस्यै काणो या दतो धावते तस्यै श्यावदन् या नखानि निकृन्तते तस्यै कुनखी या कृणत्ति तस्यै क्लीबो या रञ्जुः सृजति तस्या उद्वन्धुको या पुर्णेन पिबति तस्या उन्मादुको या खर्वेण पिबति तस्यै खर्वस्तिस्त्रो रात्रौर्व्रतं चरेदञ्जलिना वा पिबेदखर्वेण वा पात्रेण प्रजायै गोपीथाय॥ (७)

यथोमपानन्ते वृक्षात् तस्य नाश्यं वदेत् मारुको याऽखर्वेण वा त्रीणि च॥७॥ [१]

त्वष्टा हतपुत्रो वीन्द्रः सोममाहरत् तस्मिन्निन्द्र उपहृवमैच्छत् तं नोपाह्वयत् पुत्रं मैऽवधीरिति स यज्ञवेशसं कृत्वा प्रासहा सोममपिबत् तस्य यदत्यशिष्यत् तत् त्वष्टाहवनीयमुप प्रावर्तयत्स्वाहेन्द्रशत्रुर्वधस्वेति यदवर्तयत् तद्वृत्रस्य वृत्रत्वं यदब्रवीत्स्वाहेन्द्रशत्रुर्वधस्वेति तस्मादस्ये- (८)

न्द्रः शत्रुरभवत्स सम्भवन्नग्नीषोमावभि समभवत्स इपुमात्रमिपुमात्रं विष्वङ्बुवर्धत् स इमाँल्लोकानवृणोद् यदिमाँल्लोकानवृणोत् तद्वृत्रस्य वृत्रत्वं तस्मादिन्द्रोऽबिभेत्स प्रजापतिमुपाधावच्छत्रुर्मेऽजनीति तस्मै वज्रं सिक्त्वा प्रायच्छदेतेन जहीति तेनाभ्यायत् तावब्रूतामग्नीषोमौ मा (९)

प्र हारावमन्तः स्व इति मम वै युवः स्थ इत्यब्रवीन्मामभ्येतमिति तौ भागधेयमैच्छेतां ताभ्यामेतमग्नीषोमीयमेकादशकपालं पूर्णमासे प्रायच्छत् तावब्रूतामभि सन्दष्टौ वै स्वो न शक्नुव ऐतुमिति स इन्द्र आत्मनः शीतरूरावजनयत् तच्छीतरूरयोर्जन्म य एवः शीतरूरयोर्जन्म वेद (१०)

नैनः शीतरूरौ हतस्ताभ्यामेनमभ्यनयत् तस्माञ्जञ्जभ्यमानादग्नीषोमौ निरक्रामतां प्राणापानौ वा एनं तदजहितां प्राणो वै दक्षोऽपानः ऋतुस्तस्माञ्जञ्जभ्यमानो ब्रूयान्मयि दक्षऋतू इति प्राणापानावेवाऽऽत्मन्धत्ते सर्वमायुरेति स देवता वृत्रान्निरहूय वार्त्रघ्नः हविः पूर्णमासे निरवपद् घन्ति वा एनं पूर्णमास आ- (११)

ऽमावास्यायां प्याययन्ति तस्माद्वार्त्रघ्नी पूर्णमासेऽनूच्येते वृधन्वती अमावास्यायां तथ्सः स्थाप्य वार्त्रघ्नः हविर्वज्रमादाय पुनरभ्यायत् ते अब्रूतां द्यावापृथिवी मा प्र हारावयोर्वै

श्रित इति ते अंब्रूतां वरं वृणावहै नक्षत्रविहिताऽहमसान्तीत्युसार्वब्रवीच्चित्रविहिताऽहमितीयं तस्मान्नक्षत्रविहिताऽसौ चित्रविहितेयं य एवं द्यावापृथिव्योर्- (१२)

वरं वेदेनं वरो गच्छति स आभ्यामेव प्रसूत इन्द्रो वृत्रमहन्ते देवा वृत्रं हत्वा-
ऽग्नीषोमावब्रुवन् हव्यं नो वहतमिति तावंब्रूतामपतेजसौ वै त्यो वृत्रे वै त्ययोस्तेज इति
तेऽब्रुवन्क इदमच्छेतीति गौरित्यब्रुवन्गौराव सर्वस्य मित्रमिति साऽब्रवीद् (१३)

वरं वृणै मय्येव सतोभयेन भुजधा इति तद्रौराहरत् तस्माद्रविं सतोभयेन भुञ्जत
एतद्वा अग्नेस्तेजो यद् घृतमेतत्सोमस्य यत्पयो य एवमग्नीषोमयोस्तेजो वेदं तेजस्यैव
भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति किं देवत्यं पौर्णमासमिति प्राजापत्यमिति ब्रूयात् तेनेन्द्रं ज्येष्ठं
पुत्रं निरवासाययदिति तस्माज्ज्येष्ठं पुत्रं धनेन निरवसाययन्ति॥ (१४)

अस्य मा वेदा द्यावापृथिव्योरंब्रवीदिति तस्माच्चत्वारि च॥७॥ [२]

इन्द्रं वृत्रं जघ्निवाऽसम्मृधोऽभि प्रावपन्तु स एतं वैमृधं पूर्णमासेऽनुनिर्वाप्यमपश्यत्तं
निरवपत् तेन वै स मृधोऽपाहत् यद्वैमृधः पूर्णमासेऽनुनिर्वाप्यो भवति मृधं एव
तेन यजमानोऽप हत् इन्द्रो वृत्रं हत्वा देवताभिश्चेन्द्रियेण च व्यार्ध्यत् स
एतमाग्नेयमृष्टाकपालममावास्यायामपश्यदैन्द्रं दधि (१५)

तन्निरवपत्तेन वै स देवतांश्चेन्द्रियं चावारुन्ध यदाग्नेयोऽष्टाकपालोऽमावास्यायां
भवत्यैन्द्रं दधि देवतांश्चैव तेनेन्द्रियं च यजमानोऽव रुन्ध इन्द्रस्य वृत्रं जघ्नुषं इन्द्रियं वीर्यं
पृथिवीमनु व्यार्च्छत् तदोषधयो वीरुधोऽभवन्थ्स प्रजापतिमुपाधावद्वृत्रं मे जघ्नुषं इन्द्रियं
वीर्यं (१६)

पृथिवीमनु व्यारत् तदोषधयो वीरुधोऽभूवन्निति स प्रजापतिः पशूनंब्रवीदेतदस्मै
सं नयतेति तत्पशव ओषधीभ्योऽध्यात्मन्थ्समनयन्तत्प्रत्यदुहन् यत्समनयन्तत्सान्नाय्यस्य
सान्नाय्यत्वं यत्प्रत्यदुहन्तत्प्रतिधुषः प्रतिधुक्कः समनैषुः प्रत्यधुक्षत्र तु मरिचं श्रयत्
इत्यंब्रवीदेतदस्मै (१७)

श्रुतं कुरुतेत्यंब्रवीत् तदस्मै श्रुतमंकुर्वन्नन्द्रियं वावास्मिन्वीर्यं तदंशयन्तच्छ्रुतस्य
श्रुत्वः समनैषुः प्रत्यधुक्षञ्छ्रुतमंकुत्र तु मां धिनोतीत्यंब्रवीदेतदस्मै दधि कुरुतेत्यंब्रवीत्
तदस्मै दध्यंकुर्वन्तदेनमधिनोत् तद्दध्नो दधित्वं ब्रह्मवादिनो वदन्ति दध्नः पूर्वस्यावदेयं (१८)

दधि हि पूर्वं क्रियत् इत्यनादृत्य तच्छ्रुतस्यैव पूर्वस्याऽवं चेदिन्द्रियमेवास्मिन्वीर्यं
श्रित्वा दध्नोपरिष्ठाद्धिनोति यथापूर्वमुपैति यत्पूतीकैर्वा पर्णवल्कैर्वातश्चाथ्सौम्यं तद्यत्कलै
राक्षसं तद्यत् तण्डुलैर्वैश्वदेवं तद्यदातश्चनेन मानुषं तद्यद्बुध्ना तथ्सेन्द्रं दध्ना तनक्ति (१९)

सेन्द्रत्वायाग्निहोत्रोच्छेषणमभ्यातनक्ति यज्ञस्य सन्तत्या इन्द्रो वृत्रं हृत्वा परां
परावतमगच्छदपाराधमिति मन्यमानस्तं देवताः प्रेषमैच्छन्त्सौऽब्रवीत्प्रजापतिर्यः प्रथमो-
ऽनुविन्दति तस्य प्रथमं भागधेयमिति तं पितरोऽन्विन्दन्तस्मात्पितृभ्यः पूर्वद्युः क्रियते
सौऽमावास्यां प्रत्यागच्छत् तं देवा अभि समगच्छन्ताऽमा वै नो - (२०)

ऽद्य वसु वसतीतीन्द्रो हि देवानां वसु तदमावास्याया अमावास्यत्वं ब्रह्मवादिनो वदन्ति
किं देवत्यं सान्नाय्यमिति वैश्वदेवमिति ब्रूयाद्विश्वे हि तद्देवा भागधेयमभि समगच्छन्तेत्यथो
खल्वैन्द्रमित्येव ब्रूयादिन्द्रं वाव ते तद्विषज्यन्तोऽभि समगच्छन्तेति॥ (२१)

दधि मे जुष्टं इन्द्रियं वीर्यमित्यब्रवीदेतदस्मा अवदेयन्तनक्ति नो द्विचत्वारिंशच्च॥७॥ [३]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वे दंशपूर्णमासौ यजेत य एनो सेन्द्रो यजेतेति वैमृधः
पूर्णमासेऽनुनिर्वाप्यो भवति तेन पूर्णमासः सेन्द्रं ऐन्द्रं दध्यमावास्यायां तेनामावास्यां सेन्द्रा
य एवं विद्वान्दंशपूर्णमासौ यजेते सेन्द्रावैवैनौ यजेते श्वःश्चोऽस्मा ईजानाय वसीयो भवति
देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा अकुर्वत ते देवा एता- (२२)

मिष्टिमपश्यन्नाग्नावैष्णवमेकादशकपालं सरस्वत्यै चरुं सरस्वते चरुं तां
पौर्णमासं सृष्ट्वास्थाप्यानु निरवपन्ततो देवा अभवन्परासुरा यो भ्रातृव्यवान्स्याथ्स
पौर्णमासं सृष्ट्वास्थाप्यैतामिष्टिमानु निर्वपेत्पौर्णमासेनैव वज्रं भ्रातृव्याय प्रहृत्याऽऽ-
ग्नावैष्णवेन देवतांश्च यज्ञं च भ्रातृव्यस्य वृद्धे मिथुनान्पशून्सारस्वताभ्यां यावदेवास्यास्ति
तथ (२३)

सर्वं वृद्धे पौर्णमासीमेव यजेत भ्रातृव्यवान्नामावास्यां हृत्वा भ्रातृव्यं ना प्याययति
साकं प्रस्थायीयेन यजेत पशुकामो यस्मै वा अल्पेनाऽऽहरन्ति नाऽऽत्मना तृप्यति नान्यस्मै
ददाति यस्मै महता तृप्यत्यात्मना ददात्यन्यस्मै महता पूर्णं होतव्यं तप्त एवैनमिन्द्रः
प्रजया पशुभिस्तर्पयति दारुपात्रेण जुहोति न हि मृन्मयमाहुतिमानश औदुम्बरं (२४)

भवत्यूर्वा उदुम्बर ऊर्क्पशवं ऊर्जैवास्मा ऊर्जं पशूनवं रुन्धे नागतश्रीमहेन्द्रं यजेत

त्रयो वै ग॒तश्रियः शुश्रु॒वान्ग्रा॑म॒णी रा॑ज॒न्यस्तेषा॑ महेन्द्रो दे॒वता॒ यो वै स्वां दे॒वता॑म॒ति॒यज॑ते
प्र स्वायै दे॒वता॑यै च्यवते॒ न परां प्राप्नो॑ति पापी॒यान्भव॑ति सं॒वत्सर॑मिन्द्रं॒ यजेत॑ सं॒वत्सर॑
हि व्र॒तं नाति॒ स्वै- (२५)

वैनं दे॒वते॑ज्यमा॒ना भू॒त्या इ॒न्द्रे वसी॑यान्भवति सं॒वत्सर॑स्य॒ पुरस्ता॑द्ग्नये॒ व्रत॑प॒तये
पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं॒ निर्व॑पे॒त्सं॒वत्सर॑मे॒वैनं॑ वृ॒त्रं ज॑घ्नि॒वाः सं॒म॒ग्नि॒र्व्र॒तप॑ति॒र्व्र॒तमा॑ ल॒म्भय॑ति
ततोऽधि॒ कामं॑ यजेत॥ (२६)

पु॒तान्त॑दो॒दम्बर॑ः स्वा त्रि॒ंशच्च॑॥५॥

[४]

नासो॑मयाजी सं नये॒दना॑गतं वा ए॒तस्य॒ पयो॒ योऽसो॑मयाजी यदसो॑मयाजी
स॒न्नयै॑त्प॒रिमोष॑ ए॒व सोऽनृ॑तं करोत्यथो परै॒व सि॑च्यते सोमयाज्यै॒व सं नये॑त्पयो वै सोमः
पयः॑ सान्ना॒य्यं पय॑सै॒व पय॑ आ॒त्मन्ध॑त्ते वि वा ए॒तं प्र॑जया॒ पशु॑भि॒रर्ध॑यति॒ वर्ध॑यत्यस्य॒
भ्रातृ॑व्यं यस्य॑ ह॒विर्निरु॑सं पुरस्ता॑च्चिन्द्रमा - (२७)

अभ्यु॑देति॒ त्रेधा॑ तण्डु॒लान् वि भ॑जे॒द्ये म॑ध्य॒माः स्यु॑स्तान॒ग्रये॑ दा॒त्रे पु॑रो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं
कुर्या॑द्ये स्थवि॑ष्ठास्तानिन्द्रा॒य प्र॑दा॒त्रे दध॑श्च॒रुं येऽणि॑ष्ठास्तान् विष्ण॑वे शिपि॒विष्टाय॑ शृ॒ते
च॒रुम॑ग्निरे॒वास्मै॑ प्र॒जां प्र॑ज॒नय॑ति वृ॒द्धामिन्द्रः॑ प्र य॑च्छति॒ यज्ञो॑ वै विष्णुः॒ पशवः॑ शिपि॒र्यज्ञ॑
ए॒व प॒शुषु॑ प्र॒ति तिष्ठ॑ति न द्वे (२८)

य॑जेत॒ यत्पूर्व॑या सम्प्र॒ति यजे॑तोत्तरया छु॒म्बद्गुर्या॑द्यदुत्तरया सम्प्र॒ति यजे॑त॒ पूर्व॑या
छु॒म्बद्गुर्या॑न्नेष्टि॒र्भव॑ति न य॒ज्ञस्तदनु॑ हीतमुख्य॒पग॒ल्भो जा॑यत॒ एका॑मे॒व य॑जेत प्रग॒ल्भोऽस्य॑
जा॒यतेऽना॑दित्य॒ तद्वै ए॒व य॑जेत य॒ज्ञमुख॑मे॒व पूर्व॑याऽऽलभ॑ते य॒जत॒ उत्तर॑या दे॒वता॑ ए॒व
पूर्व॑याऽवरु॒न्ध इ॒न्द्रिय॑मुत्तरया दे॒वलोक॑मे॒व (२९)

पूर्व॑याऽभि॒जय॑ति मनुष्य॒लोक॑मुत्तरया॒ भूय॑सो य॒ज्ञक्र॑तूनुपै॒त्येषा॑ वै सु॒मना॑
नामेष्टि॑र्यम॒द्ये जा॑नं प॒श्चाच्चिन्द्र॑मा॒ अभ्यु॑देत्यस्मिन्ने॒वास्मै॑ लो॒केऽर्घ्य॑कं भवति दा॒क्षाय॑णय॒ज्ञेन॑
सुव॒र्गका॑मो यजेत पूर्ण॑मा॒से सं नये॑न्मै॒त्रावरु॑ण्याऽऽमि॒क्षया॑ऽमावा॒स्यायां॑ यजेत पूर्ण॑मा॒से
वै दे॒वाना॑ः सु॒तस्तेषा॑मे॒तम॑र्ध॒मासं॑ प्रसु॒तस्तेषा॑ मै॒त्रावरु॑णी व॒शाऽमा॑वा॒स्यायाम॑नू॒बन्ध्या॑
यत् (३०)

पूर्वे॑द्यु॒र्यज॑ते वेदि॑मे॒व तत्क॑रोति॒ यद्व॒त्सान॑पाक॒रोति॑ सदोह॒विर्धाने॑ ए॒व स॑मि॒नोति॑

यद्यजते देवैरेव सुत्याः सम्पादयति स एतमर्धमासः संधमादं देवैः सोमं पिबति यन्मैत्रावरुण्याऽऽमिक्षयाऽमावास्यायां यजते यैवासौ देवानां वशाऽनूबन्ध्यां सो एवैषैतस्य साक्षाद्वा एष देवानभ्यारोहति य एषां यज्ञ- (३१)

मभ्यारोहति यथा खलु वै श्रेयानभ्यारूढः कामयते तथा करोति यद्यवविध्यति पापीयान्भवति यदि नावविध्यति सदृङ् व्यावृत्काम एतेन यज्ञेन यजेत क्षुरपविर्ह्येष यज्ञस्ताजक्पुण्यो वा भवति प्र वा मीयते तस्यैतद्वृतं नानृतं वदेन्न माः समंशजीयान्न स्त्रियमुपेयान्नास्य पल्पूलनेन वासः पल्पूलयेयुरेतद्धि देवाः सर्वं न कुर्वन्ति॥ (३२)

चन्द्रमा द्वे देवलोकमेव यद्यज्ञं पल्पूलयेयुः पदं॥६॥ [५]

एष वै देवरथो यद्वर्शपूर्णमासौ यो दर्वशपूर्णमासाविद्धा सोमेन यजते रथस्पष्ट एवावसाने वरं देवानामव स्यत्येतानि वा अङ्गापरूःषि संवत्सरस्य यद्वर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्वशपूर्णमासौ यजतेऽङ्गापरूःष्येव संवत्सरस्य प्रति दधात्येते वै संवत्सरस्य चक्षुषी यद्वर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्वशपूर्णमासौ यजते ताभ्यामेव सुवर्गं लोकमनु पश्य- (३३)

त्येषा वै देवानां विक्रान्तिर्यद्वर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्वशपूर्णमासौ यजते देवानामेव विक्रान्तिमनु वि क्रमत एष वै देवयानः पन्था यद्वर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्वशपूर्णमासौ यजते य एव देवयानः पन्थास्तः समारोहत्येतौ वै देवानाः हरी यद्वर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्वशपूर्णमासौ यजते यावेव देवानाः हरी ताभ्या- (३४)

मेवैभ्यो हव्यं वहत्येतद्वै देवानामास्यं यद्वर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्वशपूर्णमासौ यजते साक्षादेव देवानामास्यं जुहोत्येष वै हविर्धानी यो दर्वशपूर्णमासयाजी सायं प्रातरग्निहोत्रं जुहोति यजते दर्वशपूर्णमासावहरहरहविर्धानिनाः सुतो य एवं विद्वान्दर्वशपूर्णमासौ यजते हविर्धान्यस्मीति सर्वमेवास्यं बर्हिष्यं दत्तं भवति देवा वा अहर- (३५)

यज्ञियं नाविन्दन्ते दर्वशपूर्णमासावपुनन्तौ वा एतौ पूतौ मेध्यौ यद्वर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्वशपूर्णमासौ यजते पूतावेवेनौ मेध्यौ यजते नामावास्यायां च पौर्णमास्यां च स्त्रियमुपेयाद्यदुपेयान्निरिन्द्रियः स्यात्सोमस्य वै राज्ञोऽर्धमासस्य रात्रयः पत्नय आसन्तासाममावास्यां च पौर्णमासीं च नोपैत् (३६)

ते एनमभि समनह्येतां तं यक्ष्म आर्च्छुद्राजानं यक्ष्म आरुदिति तद्राजयक्ष्मस्य जन्म यत्पापीयानभवेत् तत्पापयक्ष्मस्य यज्ञायाभ्यामविन्दत् तज्ञायेन्यस्य य एवमेतेषां यक्ष्माणां जन्म वेद नैनमेते यक्ष्मा विन्दन्ति स एते एव नमस्यन्नुपाधावत्ते अंब्रूतां वरं वृणावहा आवं देवानां भागधे असावा- (३७)

ऽऽवदधि देवा इज्यान्ता इति तस्मात्सदृशीनां रात्रीणाममावास्यायां च पौर्णमास्यां च देवा इज्यन्त एते हि देवानां भागधे भागधा अस्मै मनुष्या भवन्ति य एवं वेद भूतानि क्षुधमघ्नन्त्यद्यो मनुष्या अर्धमासे देवा मासि पितरः संवत्सरे वनस्पतयस्तस्मादहंरहर्मनुष्या अशनमिच्छन्तेऽर्धमासे देवा इज्यन्ते मासि पितृभ्यः क्रियते संवत्सरे वनस्पतयः फलं गृह्णन्ति य एवं वेद हन्ति क्षुधं भ्रातृव्यम्॥ (३८)

पश्यति ताभ्यामहरेदसाव फलं सम च॥६॥ [६]

देवा वै नर्चि न यजुष्यश्रयन्त ते सामन्नेवाश्रयन्त हिं करोति सामैवाकर्हिं करोति यत्रैव देवा अश्रयन्त तत एवेनान्न युङ्क्ते हिं करोति वाच एवैष योगो हिं करोति प्रजा एव तद्यजमानः सृजते त्रिः प्रथमामन्वाह त्रिरुत्तमां यज्ञस्यैव तद्वरुसं (३९)

नह्यत्यप्रस्रसाय सन्ततमन्वाह प्राणानामन्नाद्यस्य सन्तत्या अथो रक्षसामपंहत्यै राथन्तरीं प्रथमामन्वाह राथन्तरो वा अयं लोक इममेव लोकमभि जयति त्रिविं गृह्णाति त्रयं इमे लोका इमानेव लोकानभि जयति बारहतीमुत्तमामन्वाह बारहतो वा असौ लोकोऽमुमेव लोकमभि जयति प्र वो - (४०)

वाजा इत्यनिरुक्तां प्राजापत्यामन्वाह यज्ञो वै प्रजापतिर्यज्ञमेव प्रजापतिमा रभते प्र वो वाजा इत्यन्वाहान्नं वै वाजोऽन्नमेवाव रुन्धे प्र वो वाजा इत्यन्वाह तस्मात्प्राचीनः रेतो धीयतेऽग्न आ याहि वीतय इत्याह तस्मात्प्राचीनीः प्रजा जायन्ते प्र वो वाजा - (४१)

इत्यन्वाह मासा वै वाजा अर्धमासा अभिद्यवो देवा हविष्मन्तो गौर्धृताची यज्ञो देवाञ्जिगाति यजमानः सुम्रयुरिदमसीदमसीत्येव यज्ञस्य प्रियं धामाव रुन्धे यं कामयेत् सर्वमायुरियादिति प्र वो वाजा इति तस्यानूच्याग्न आ याहि वीतय इति सन्ततमुत्तरमर्धर्चमा लभेत (४२)

प्राणेनैवास्यापानं दाधार सर्वमायुरेति यो वा अंरुलिः सामिधेनीनां वेदारत्नावेव भ्रातृव्यं कुरुतेऽर्धर्चौ सं दधात्येष वा अंरुलिः सामिधेनीनां य एवं वेदारत्नावेव भ्रातृव्यं कुरुत

ऋषेर्ऋषेर्वा एता निर्मिता यथ्सामिधेन्यस्ता यदसंयुक्ताः स्युः प्रजयां पशुभिर्यजमानस्य वि
तिष्ठेरन्नर्थचो सन्दधाति सं युनक्त्येवैनास्ता अस्मै संयुक्ता अवरुद्धाः सर्वामाशिषं दुहे ॥ (४३)

बृसं वो जायन्ते प्र वो वाजां लभेत दधाति सन्दशं च ॥५॥ [७]

अयंज्ञो वा एष योऽसामाऽग्र आ याहि वीतय इत्याह रथन्तरस्येष वर्णस्तं त्वा
समिद्धिरङ्गिर इत्याह वामदेव्यस्येष वर्णो बृहदग्रे सुवीर्यमित्याह बृहत एष वर्णो यदेतं
तृचमन्वाह यज्ञमेव तथ्सामन्वन्तं करोत्यग्निरमुष्मिल्लोक आसीदादित्योऽस्मिन्ताविमौ
लोकावशान्ता- (४४)

वास्तां ते देवा अब्रुवन्नेतेमौ वि पर्यूहामेत्यग्र आ याहि वीतय इत्यस्मिल्लोकै-
ऽग्निमदधुर्बृहदग्रे सुवीर्यमित्यमुष्मिल्लोक आदित्यं ततो वा इमौ लोकावशाम्यतां
यदेवमन्वाहानयोर्लोकयोः शान्त्यै शाम्यतोऽस्मा इमौ लोकौ य एवं वेद पञ्चदश
सामिधेनीरन्वाह पञ्चदश (४५)

वा अर्धमासस्य रात्रयोऽर्धमासशः संवत्सर आप्यते तासां त्रीणि च शतानि
षष्टिश्चाक्षराणि तावतीः संवत्सरस्य रात्रयोऽक्षरश एव संवत्सरमाप्नोति नृमेधश्च
परुच्छेपश्च ब्रह्मवाद्यमवदेतामस्मिन्दारावार्द्रेऽग्निं जनयाव यतरो नौ ब्रह्मीयानिति
नृमेधोऽभ्यवदत्स धूममजनयत्परुच्छेपोऽभ्यवदत्सोऽग्निमजनयदृष इत्यब्रवीद्- (४६)

यथ्समावद्विद्व कथा त्वमग्निमजीजनो नाहमिति सामिधेनीनामेवाहं वर्णं वेदेत्यब्रवीद्यद्
घृतवत्पदमनूच्यते स आसां वर्णस्तं त्वा समिद्धिरङ्गिर इत्याह सामिधेनीष्वेव
तज्ज्योतिर्जनयति स्त्रियस्तेन यदृचः स्त्रियस्तेन यद्वायत्रियः स्त्रियस्तेन यथ्सामिधेन्यो
वृषण्वतीमन्वाह (४७)

तेन पुऽस्वतीस्तेन सेन्द्रास्तेन मिथुना अग्निर्देवानां दूत आसीदुशनां काव्योऽसुराणां
तौ प्रजापतिं प्रश्नमैता ५ स प्रजापतिरग्निं दूतं वृणीमह इत्यभि पर्यावर्तत ततो देवा
अभवंन्परासुरा यस्यैवं विदुषोऽग्निं दूतं वृणीमह इत्यन्वाह भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो
भवत्यध्वरवतीमन्वाह भ्रातृव्यमेवैतया (४८)

ध्वरति शोचिष्केशस्तमीमह इत्याह पवित्रमेवैतद्यजमानमेवैतया पवयति समिद्धो
अग्र आहुतेत्याह परिधिमेवैतं परि दधात्यस्कन्दाय यदतं ऊर्ध्वमभ्यादध्याद्यथा बहिःपरिधि

स्कन्दति तादृगेव तत् त्रयो वा अग्रयो हव्यवाहनो देवानां कव्यवाहनः पितृणां सहरक्षा असुराणां त एतर्ह्याशंसन्ते मां वरिष्यते मा- (४९)

मिति वृणीध्वं हव्यवाहनमित्याह य एव देवानां तं वृणीत आर्षेयं वृणीते बन्धोरेव नैत्यथो सन्तत्यै परस्ताद्वर्वाचो वृणीते तस्मात्परस्ताद्वर्वाचो मनुष्यान्पितरोऽनु प्र पिपते॥ (५०)

अशान्तावाहु पञ्चदशाब्रवीदन्वाहितयां वरिष्यते मामेकान्निश्चिंशब्॥७॥ [८]

अग्ने महां असीत्याह महान् ह्येष यदग्निर्ब्राह्मणेत्याह ब्राह्मणो ह्येष भारतेत्याहैष हि देवेभ्यो हव्यं भरति देवेद्ध इत्याह देवा ह्येतमैन्धत मन्विद्ध इत्याह मनुर्ह्येतमुत्तरो देवेभ्य ऐन्द्रर्षिष्ठुत इत्याहरषयो ह्येतमस्तुवन्विप्रानुमदित इत्याह (५१)

विप्रा ह्येते यच्छुश्रुवांसः कविशस्त इत्याह कवयो ह्येते यच्छुश्रुवांसो ब्रह्मसंशित इत्याह ब्रह्मसंशितो ह्येष घृताहवन इत्याह घृताहुतिरह्यस्य प्रियतमा प्रणीर्यज्ञानमित्याह प्रणीरह्येष यज्ञानां रथीरध्वराणामित्याहैष हि देवरथोऽतूतो होतेत्याह न ह्येतं कश्चन (५२)

तरति तूर्णिरहव्यवाडित्याह सर्वं ह्येष तरत्यास्पात्रं जुहूर्देवानामित्याह जुहूरह्येष देवानां चमसो देवपान इत्याह चमसो ह्येष देवपानोऽरां इवाग्ने नेमिर्देवास्त्वं परिभूरसीत्याह देवान् ह्येष परिभूर्यद्वयादा वह देवान्देवयते यजमानायेति भ्रातृव्यमस्मै (५३)

जनयेदा वह देवान् यजमानायेत्याह यजमानमेवैतेन वर्धयत्यग्निमग्ने आ वह सोममा वहेत्याह देवता एव तद्यथापूर्वमुप ह्वयत आ चाग्ने देवान् वह सुयजां च यज जातवेद इत्याहाग्निमेव तत्सं श्यति सौऽस्य संशितो देवेभ्यो हव्यं वहत्यग्निर्होते- (५४)

त्याहाग्निर्वै देवानां होता य एव देवानां होता तं वृणीते स्मो वयमित्याहाऽऽत्मानमेव सत्त्वं गमयति साधु ते यजमान देवतेत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते यद्व्याद्योऽग्निं होतां रमवृथा इत्यग्निनोभयतो यजमानं परि गृह्णीयात् प्रमायुकः स्याद्यजमानदेवत्या वै जुहूर्भ्रातृव्यदेवत्योपभृद्- (५५)

यद्वे इव ब्रूयाद्भ्रातृव्यमस्मै जनयेद् घृतवतीमध्वर्यो सुचमास्यस्वेत्याह यजमानमेवैतेन वर्धयति देवायुवमित्याह देवान् ह्येषावति विश्ववारामित्याह विश्वं ह्येषावतीडामहै देवां

ईडेन्यान्नमस्याम् नमस्यान् यजाम यज्ञियानित्याह मनुष्या वा ईडेन्याः पितरो नमस्या देवा यज्ञिया देवता एव तद्यथाभागं यजति॥ (५६)

विप्रांनुमदितु इत्याह चनास्मै होतोपभृदेवता एव त्रीणि च॥६॥ [९]

त्रीः स्तुचाननु ब्रूयाद्राजन्त्यस्य त्रयो वा अन्ये राजन्त्यात्पुरुषा ब्राह्मणो वैश्यः शूद्रस्तानेवास्मा अनुकान्करोति पञ्चदशानु ब्रूयाद् राजन्त्यस्य पञ्चदशो वै राजन्त्यः स्व एवैनः स्तोमे प्रतिष्ठापयति त्रिष्टुभा परिं दध्यादिन्द्रियं वै त्रिष्टुर्गिन्द्रियकामः खलु वै राजन्त्या यजते त्रिष्टुभेवास्मा इन्द्रियं परिं गृह्णाति यदि कामयैत (५७)

ब्रह्मवर्चसमस्त्विति गायत्रिया परिं दध्याद्ब्रह्मवर्चसं वै गायत्री ब्रह्मवर्चसमेव भवति सप्तदशानु ब्रूयाद्वैश्यस्य सप्तदशो वै वैश्यः स्व एवैनः स्तोमे प्रतिष्ठापयति जगत्या परिं दध्याज्जागता वै पशवः पशुकामः खलु वै वैश्यो यजते जगत्यैवास्मै पशून्यरिं गृह्णात्येकविंशतिमनु ब्रूयात्प्रतिष्ठाकामस्यैकविंशः स्तोमानां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्यै (५८)

चतुर्विंशतिमनु ब्रूयाद्ब्रह्मवर्चसकामस्य चतुर्विंशत्यक्षरा गायत्री गायत्री ब्रह्मवर्चसं गायत्रियैवास्मै ब्रह्मवर्चसमव रुन्धे त्रिंशतमनु ब्रूयादत्रकामस्य त्रिंशदक्षरा विराडत्र विराड्विराजैवास्मा अत्राद्यमव रुन्धे द्वात्रिंशतमनु ब्रूयात्प्रतिष्ठाकामस्य द्वात्रिंशदक्षरा-नुष्टुगनुष्टुप्छन्दसां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्यै षड्विंशतमनु ब्रूयात्पशुकामस्य षड्विंशदक्षरा बृहती बारहताः पशवो बृहत्यैवास्मै पशू- (५९)

नव रुन्धे चतुश्चत्वारिंशतमनु ब्रूयादिन्द्रियकामस्य चतुश्चत्वारिंशदक्षरा त्रिष्टुर्गिन्द्रियं त्रिष्टुत्रिष्टुभेवास्मा इन्द्रियमव रुन्धेऽष्टाचत्वारिंशतमनु ब्रूयात्पशुकामस्याष्टाचत्वारिंशदक्षरा जगती जागताः पशवो जगत्यैवास्मै पशूनव रुन्धे सर्वाणि छन्दाः स्यनु ब्रूयाद्बहुयाजिनः सर्वाणि वा एतस्य छन्दाः स्यवरुद्धानि यो बहुयाज्यपरिमितमनु ब्रूयादपरिमितस्यावरुद्धौ॥ (६०)

कामयैतु प्रतिष्ठित्यै पशून्सप्तचत्वारिंशच्च॥४॥ [१०]

निर्वीतं मनुष्याणां प्राचीनावीतं पितॄणामुपवीतं देवानामुप व्ययते देवलक्ष्ममेव तत्कुरुते तिष्ठन्नन्वाह तिष्ठन् ह्याश्रुततरं वदति तिष्ठन्नन्वाह सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्या आसीनो यजत्यस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठति यत्क्रौञ्चमन्वाहाऽऽसुरं तद्यन्मन्त्रं मानुषं तद्यदन्तरा तथ्सदेवमन्तरानूच्य सदेवत्वाय विद्वांसो वै (६१)

पुरा होता॑रोऽभू॒वन्तस्मा॑द्विधृ॒ता अध्वा॑नोऽभू॒वन्न पन्था॑नः सम॑रुक्षन्नन्तर्वेद्य॑न्यः पादो॑ भव॑ति बहिर्वेद्य॑न्योऽथान्वाहा॒ध्वनां॑ विधृत्यै प॒थामस॑रोहा॒याथो॑ भूतं चैव भविष्य॑च्चाव॑ रुन्धे॒ऽथो परि॑मितं चैवापरि॑मितं चाव॑ रुन्धेऽथो॑ ग्राम्याश्चैव प॒शूना॑रण्याश्चैव रुन्धेऽथो॑ (६२)

देवलो॑कं चैव म॑नुष्यलो॑कं चा॒भि ज॑यति दे॒वा वै सा॑मिधेनीर॒नूच्य॑ य॒ज्ञं नान्व॑पश्यन्स्य प्र॒जाप॑तिस्तूष्णीमा॒घार॑मा॒घार॑यत् ततो॑ वै दे॒वा य॒ज्ञम॑न्व॑पश्यन् यत् तूष्णीमा॒घार॑मा॒घार॑यति य॒ज्ञस्यानु॑ख्यात्या अथो॑ सा॒मिधे॑नीरे॒वाभ्य॑न॒क्त्यलू॑क्षो भवति॑ य ए॒वं वेदा॑थो तर्प॑यत्ये॒वेना॑स्तृप्यति प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र- (६३)

य ए॒वं वेद॑ यदे॒कया॑घारयेदेका॑ प्रीणीयाद्यद्वाभ्यां॑ द्वे प्रीणीयाद्यत् तिसृ॑भिरति॒ तद्वेच॑येन्म॒नसा॑ घा॒रय॑ति म॒नसा॑ ह्यना॑प्तमाप्यते॒ तिर्य॑श्चमा॒ घार॑यत्य॒च्छम्ब॑द्वारं वाक्क्र॑म॒नश्चा॒र्त्तये॑ताम॒हं दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यं वे॒हामी॑ति॒ वाग॑ब्रवीद॒हं दे॒वेभ्य॑ इति॒ मन॑स्तौ प्र॒जाप॑तिं प्र॒श्नमै॑ता॒ः सोऽब्र॑वीत् (६४)

प्र॒जाप॑तिर्दूतीरे॒व त्वं म॑न॒सोऽसि॑ यद्धि म॒नसा॑ ध्याय॑ति तद्वा॒चा वद॑तीति॒ तत्खलु॑ तुभ्यं॑ न वा॒चा जु॑हवन्नित्य॑ब्रवीत् तस्मान्म॒नसा॑ प्र॒जाप॑तये जुह्वति॒ मन॑ इव॒ हि प्र॒जाप॑तिः प्र॒जाप॑तेरा॒स्यै परि॑धीन्स॒म्मा॑र्ष्टि पु॒नात्ये॒वेना॑न्निर्मध्य॑मं त्रयो॑ वै प्रा॒णाः प्रा॒णाने॒वाभि ज॑यति॒ त्रिर्दक्षि॑णार्धं॒ त्रयं॑ - (६५)

इ॒मे लो॒का इ॒माने॒व लो॒कान॒भि ज॑यति त्रि॒रुक्तरा॑र्धं त्रयो॑ वै दे॒वयानाः॑ पन्था॑नस्ताने॒वाभि ज॑यति त्रि॒रुपं वाज॑यति॒ त्रयो॑ वै दे॒वलो॒का दे॒वलो॒काने॒वाभि ज॑यति द्वाद॑श सं प॒द्यन्ते॒ द्वाद॑श मा॒साः संव॑त्सरः संव॑त्सरमे॒व प्री॑णात्यथो॒ संव॑त्सरमे॒वास्मा॑ उप॑ दधाति सु॒वर्ग॑स्य लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्या आ॒घार॑मा॒घार॑यति ति॒र इ॒व (६६)

वै सु॒वर्गो लो॒कः सु॒वर्गमे॒वास्मै॑ लो॒कं प्र रो॑चयत्यृजुमा॒ घार॑यत्यृजु॒रिव॑ हि प्रा॒णः सन्त॑तमा॒ घार॑यति प्रा॒णाना॑म॒न्नाद्य॑स्य सन्त॑त्या अथो रक्ष॑साम॒पह॑त्यै यं का॒मये॑त प्र॒मायु॑कः स्या॒दिति॑ जिह्मं तस्या॒ घार॑येत्प्रा॒णमे॒वास्मा॑ज्जिह्मं न॑यति ता॒जक॑प्र मी॒यते॑ शिरो॒ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑ यदा॒घार॑ आ॒त्मा ध्रु॒वा- (६७)

ऽऽघार॑मा॒घार्य॑ ध्रु॒वाः सम॑न॒क्त्या॒त्मन्ने॒व य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः प्र॑ति॒ दधा॑त्यग्निर्दे॒वानां॑ दू॒त आ॑सीदै॒व्योऽसुरा॑णां तौ प्र॒जाप॑तिं प्र॒श्नमै॑ता॒ः स प्र॒जाप॑तिर्ब्राह्म॑णम॒ब्रवी॑देतद्वि ब्रू॒हीत्या॑ श्राव॑येतीदं दे॒वाः शृ॒णुते॑ति॒ वाव॑ तद॒ब्रवी॑दग्निर्दे॒वो हो॑तेति॒ य ए॒व दे॒वानां॑ तम॑वृणीत् ततो॑

देवा- (६८)

अभेवन्परांसुरा यस्यैवं विदुषः प्रवरं प्रवृणते भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति
यद्ब्राह्मणश्चाब्राह्मणश्च प्रश्नमेयातां ब्राह्मणायाधि ब्रूयाद्यद्ब्राह्मणायाध्याहाऽऽत्मानेऽध्याह
यद्ब्राह्मणं पराहाऽऽत्मानं पराह तस्माद्ब्राह्मणो न परोच्यः॥ (६९)

वा आरण्याश्चाव रुन्धेऽर्थो पशुभिः सौऽब्रवीदक्षिणार्ध्यञ्जयं इव ध्रुवा देवाश्चत्वारिंशच्च॥९॥ [११]

आयुष्ट आयुर्दा अग्र आ प्यायस्व सं तेऽव ते हेड उदुत्तमं प्र णो देव्या नो दिवो-
ऽग्राविष्णू अग्राविष्णू इमं मे वरुण तत्त्वा याम्युदु त्यं चित्रम्। अपां नपादा ह्यस्थादुपस्थं
जिह्वानामूर्ध्वो विद्युतं वसानः। तस्य ज्येष्ठं महिमानं वहन्तीरुहिरण्यवर्णाः परि यन्ति
यह्नीः। स- (७०)

मन्या यन्त्युप यन्त्यन्याः समानमूर्ध्वं नद्यः पृणन्ति। तमू शुचिः शुचयो दीदिवाः संपां
नपातं परि तस्थुरापः। तमस्मेरा युवतयो युवानं मर्मृज्यमानाः परि यन्त्यापः। स शुक्रेण
शिक्रना रेवदग्निर्दीदायानिध्मो घृतनिर्णिगप्सु। इन्द्रावरुणयोरुहः सम्राजोरव आ वृणे। ता
नो मृडात ईदृशौ। इन्द्रावरुणा युवमध्वराय नो (७१)

विशे जनाय महि शर्म यच्छतम्। दीर्घप्रयज्युमति यो वनुष्यति वयं जंयेम पृतनासु
दूढ्यः। आ नो मित्रावरुणा प्र बाहवा। त्वं नो अग्ने वरुणस्य विद्वान् देवस्य हेडोऽव
यासिसीष्ठाः। यजिष्ठो वह्निमतः शोशुचानो विश्वा द्वेषांसि प्र मुमुग्ध्यस्मत्। स त्वं नो
अग्नेऽवमो भवोती नेदिष्ठो अस्या उपसो व्युष्टौ। अव यक्ष्व नो वरुणः (७२)

रराणो वीहि मृडीकः सुहवो न एधि। प्रप्रायमग्निर्भरतस्यं शृण्वे वि यत्सूर्यो न रोचते
बृहद्वाः। अभि यः पूरु पृतनासु तस्थौ दीदाय दैव्यो अतिथिः शिवो नः। प्र तै यक्षि प्र
त इयमि मन्म भुवो यथा वन्द्यौ नो हवेषु। धन्वात्रिव प्रपा असि त्वमग्न इयक्ष्वै पूरवै
प्रत्न राजन्। (७३)

वि पाजसा वि ज्योतिषा। स त्वमग्ने प्रतीकेन प्रत्योष यातुधान्यः। उरुक्षयेषु दीद्यत्।
तः सुप्रतीकः सुदृशः स्वञ्चमविद्वांसो विदुष्टरः सपेमा। स यक्षद्विश्वा वयुनानि विद्वान्प्र
हव्यमग्निर्मृतैषु वोचत्। अहोमुचै विवेष यन्मा वि न इन्द्रेन्द्र क्षत्रमिन्द्रियाणि शतक्रतोऽनु
ते दायि॥ (७४)

यद्वाः समध्वरायं नो वरुणं राज्ञं श्वतुश्चत्वारिंशच्च॥५॥ [१२]

विश्वरूपस्त्वष्टेन्द्रं वृत्रम्ब्रह्मवादिनः स त्वे नासौमयाज्येष वै देवर्थो देवा वै नर्चि नायज्ञोऽग्नें महान्निर्वीतमायुष्टे द्वादश॥१२॥

विश्वरूपो नैनं शीतरूरावद्य वसुं पूर्वद्युर्वाजा इत्यग्नें महान्निर्वीतमुन्या यन्ति चतुःसप्ततिः॥७४॥

विश्वरूपोऽनुं ते दायि॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां द्वितीयकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः समाप्तः॥ २-५॥

॥षष्ठः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे षष्ठः प्रश्नः॥

स॒मिधो॑ यजति वस॒न्तमे॒वर्त॒नाम॑व॒ रुन्धे॑ तनून॒पातं॑ यजति ग्री॒ष्ममे॒वाव॑ रुन्ध इ॒डो य॑जति व॒रुषा॑ ए॒वाव॑ रुन्धे ब॒र्हिर्य॑जति श॒रद॑मे॒वाव॑ रुन्धे स्वाहाका॒रं य॑जति हेम॒न्तमे॒वाव॑ रुन्धे तस्मा॒त्स्वाहा॑कृता हेम॒न्प॒शवो॑ऽव॒ सीद॑न्ति स॒मिधो॑ यजत्युष॑सं ए॒व दे॒वता॑ना॒मव॑ रुन्धे तनून॒पातं॑ यजति य॒ज्ञमे॒वाव॑ रुन्ध - (१)

इ॒डो य॑जति प॒शूमे॒वाव॑ रुन्धे ब॒र्हिर्य॑जति प्र॒जामे॒वाव॑ रुन्धे स॒मान॑यत उप॒भृत॑स्तेजो वा आ॒ज्यं प्र॒जा ब॒र्हिः प्र॒जास्वे॒व तेजो॑ दधाति स्वाहाका॒रं य॑जति वाच॑मे॒वाव॑ रुन्धे दश॑ सं प॒द्यन्ते॑ दशा॑क्षरा वि॒राड्विरा॑जै॒वान्नाद्य॑म॒व॑ रुन्धे स॒मिधो॑ यजत्य॒स्मिन्ने॒व लो॒के प्र॑ति तिष्ठति तनून॒पातं॑ यजति (२)

य॒ज्ञ ए॒वान्तरि॑क्षे प्र॑ति तिष्ठती॒डो य॑जति प॒शुष्वे॒व प्र॑ति तिष्ठति ब॒र्हिर्य॑जति य ए॒व दे॒व्यानाः॑ प॒न्थान॑स्तेष्वे॒व प्र॑ति तिष्ठति स्वाहाका॒रं य॑जति सु॒वर्ग ए॒व लो॒के प्र॑ति तिष्ठत्ये॒ताव॑न्तो वै दे॒वलो॒कास्तेष्वे॒व य॑थापूर्॒वं प्र॑ति तिष्ठति दे॒वासुरा॑ ए॒षु लो॒केष्व॑स्पर्धन्त॒ ते दे॒वाः प्र॑या॒जैरे॒भ्यो लो॒केभ्यो॑ऽसुरा॒न्प्राणु॑दन्त॒ तत्प्र॑या॒जाना॑ (३)

प्र॒याज॑त्वं यस्यै॒वं वि॒दुषः॑ प्र॒याजा॑ इ॒ज्यन्ते॑ प्रै॒भ्यो लो॒केभ्यो॑ भ्रातृ॒व्यान्नुद॑तेऽभिक्रामं जुहोत्य॒भिर्जित्यै॑ यो वै प्र॒याजाना॑ मिथुनं वेद प्र प्र॒जया॑ प॒शुभिर्मि॑थुनैर्जायते स॒मिधो॑ ब॒र्हीरि॑व यजति तनून॒पात॑मेकमिव मिथुनं तदि॒डो ब॒र्हीरि॑व यजति ब॒र्हिरे॑कमिव मिथुनं तदे॒तद्वै प्र॑या॒जाना॑ मिथुनं य ए॒वं वेद॑ प्र (४)

प्र॒जया॑ प॒शुभिर्मि॑थुनैर्जायते दे॒वानां॑ वा अ॒नि॒ष्टा दे॒वता॑ आस॒न्नथा॑सुरा य॒ज्ञम॑जिघा॒स॒न्ते दे॒वा गा॑य॒त्रीं व्यौह॑न् पश्चा॒क्षरा॑णि प्रा॒चीना॑नि त्रीणि प्रती॒चीना॑नि ततो॒ वर्म॑ य॒ज्ञाया॑भ॒वद्व॑र्म यज॑मानाय॒ यत्प्र॑या॒जानू॒याजा॑ इ॒ज्यन्ते॑ वर्मे॒व तद्य॑ज्ञाय॒ क्रिय॑ते वर्म॑ यज॑मानाय॒ भ्रातृ॒व्याभि॒भूत्यै॑ तस्मा॒द्वरू॑थं पु॒रस्ता॑द्व॒र्षीयः॑ प॒श्चाद्व॒र्सीयो॑ दे॒वा वै पु॒रा रक्षो॑भ्य - (५)

इति॑ स्वाहाकारेण प्र॒याजे॑षु य॒ज्ञः स॒ऽस्थाप्य॑मपश्यन्तः॒ स्वाहा॑कारेण प्र॒याजे॑षु सम॑स्थापयन्वि वा ए॒तद्य॑ज्ञं छि॒न्दन्ति॑ य॒त्स्वाहा॑कारेण प्र॒याजे॑षु स॒ऽस्थाप॑यन्ति प्र॒याजानि॑ष्ट्वा

हवीं॑ष्यभि॒ घा॒रयति॒ य॒ज्ञस्य॒ सन्त॑त्या॒ अथो॑ ह॒विरे॒वाक॑रथो॑ यथापूर्वमुपैति पि॒ता वै प्र॑याजाः
प्र॒जाऽनू॑याजा॒ यत्प्र॑याजानि॒ष्ट्वा ह॒वीं॑ष्यभि॒घा॒रयति॒ पित॑व तत्पुत्रेण साधारणं (६)

कुरुते॑ तस्मादाहुर्यश्चैवं वेद॒ यश्च॒ न क॒था पु॒त्रस्य॒ केवलं॑ क॒था साधारणं॑
पितुरित्यस्कन्नमेव तद्यत्प्रयाजेष्विष्टेषु स्कन्दति गायत्र्यैव तेन गर्भं धत्ते सा प्रजां पशून्
यजमानाय प्र जनयति॥ (७)

यजति॑ यज्ञमेवावर्तन्धे॒ तनून॑पातं॒ यजति॑ प्रयाजानामिव वेद॒ प्र रक्षो॑भ्यः साधारणं पञ्चत्रिंशच्च॥७॥ [१]

चक्षु॑षी वा ए॒ते य॒ज्ञस्य॒ यदाज्य॑भागौ यदाज्य॑भागौ यज॑ति चक्षु॑षी ए॒व तद्य॒ज्ञस्य॒
प्रति॑ दधाति॒ पूर्वार्धे॑ जु॒होति॒ तस्मात्पूर्वार्धे॑ चक्षु॑षी प्र॒बाहुं॑ग्जुहोति॒ तस्मात्प्र॒बाहु॑कक्षु॑षी
दे॒वलोकं॑ वा अ॒ग्निना॒ यज॑मानोऽनु॑ पश्यति पितृलोकं॑ सोमेनोत्तरार्धे॑ऽग्नये॑ जुहोति दक्षिणार्धे॑
सोमा॑यैवमिव॒ हीमौ॑ लो॒काव॑नयो॒र्लोक॑यो॒रनु॑ख्यात्यै॒ राजा॑नौ वा ए॒तौ दे॒वता॑नां (८)

यदग्नीषोमावन्तरा दे॒वता॑ इज्येते दे॒वता॑नां वि॒धृत्यै॑ तस्माद्वा॒ज्ञा म॑नुष्या वि॒धृता
ब्र॒ह्मवा॑दिनो॒ वद॑न्ति किं तद्य॒ज्ञे यज॑मानः कुरुते॑ येनान्यतोदतश्च प॒शून्दा॑धारोभयतो॑-
दत॑श्चेत्यृचम॒नूच्याज्य॑भागस्य जुषा॒णेन॑ यजति॒ तेनान्यतो॑दतो दा॒धारर्च॑म॒नूच्यं ह॒विषं॑ ऋ॒चा
य॑जति॒ तेनो॑भयतो॑दतो दा॒धार मूर्ध॑न्वती॒ पुरो॑नुवा॒क्या भ॑वति मूर्धा॒नमे॒वैनं॑ स॒माना॑नां
करोति॑ (९)

नियु॑त्वत्या॒ यजति॑ भ्रातृ॒व्यस्यै॒व प॒शून्नि॒ यु॒वते॑ के॒शिनं॑ ह दा॒र्भ्यं के॒शी
सात्य॑कामिरुवाच सप्तपदां ते शक॑रीः॒ श्वो य॒ज्ञे प्र॑योक्तासे॒ यस्यै॑ वी॒र्येण॑ प्र
जा॒तान्भ्रातृ॑व्यान्नुदते॒ प्रति॑ जनिष्यमाणान्॒ यस्यै॑ वी॒र्येणो॑भयो॒र्लोक॑यो॒र्ज्योति॑र्धत्ते॒ यस्यै॑ वी॒र्येण॑
पूर्वार्धे॑नान॒ङ्गान्भु॑नक्ति॒ जघ॑नार्धेन॒ धेनु॑रिति॒ पुर॑स्ता॒ल्लक्ष्मा॑ पुरो॒नुवा॒क्या भ॑वति जा॒ताने॒व
भ्रातृ॑व्यान्प्र णु॒दत॒ उपरि॑ष्टाल्लक्ष्मा (१०)

या॒ज्या ज॑निष्यमाणाने॒व प्रति॑ नुदते पुरस्ता॒ल्लक्ष्मा॑ पुरो॒नुवा॒क्या भ॑वत्य॒स्मिन्ने॒व लो॒के
ज्योति॑र्धत्त उपरि॑ष्टाल्लक्ष्मा या॒ज्यामु॑ष्मिन्ने॒व लो॒के ज्योति॑र्धत्ते ज्योति॑ष्मन्तावस्मा इ॒मौ लो॒कौ
भ॑वतो॒ य एवं॑ वेदं पुरस्ता॒ल्लक्ष्मा॑ पुरो॒नुवा॒क्या भ॑वति॒ तस्मात्पूर्वार्धे॑नान॒ङ्गान्भु॑नक्त्युपरि॑ष्टाल्लक्ष्मा
या॒ज्या तस्मा॑न्जघ॒नार्धेन॑ धे॒नुर्य॑ एवं वेदं भुङ्क्ते॒ ए॒नमे॒तौ व॒ज्र आ॒ज्यं व॒ज्र आ॒ज्य॑भागौ (११)

वज्रो॑ वषट्कारस्त्रिवृतमे॒व वज्रं॑ सम्भृत्य॒ भ्रातृ॑व्याय॒ प्र ह॑रत्य॒छम्ब॑द्वारम॒पगूर्य॑ वषट्करोति॒

स्तृत्यै गायत्री पुरोनुवाक्या भवति त्रिष्टुग्याज्या ब्रह्मन्नेव क्षत्रमन्वारम्भयति तस्माद्वाह्मणो मुख्यो मुख्यो भवति य एवं वेद प्रैवेन पुरोनुवाक्याऽऽहु प्र णयति याज्यया गमयति वषट्कारेणैवेन पुरोनुवाक्या दत्ते प्र यच्छति याज्यया प्रति (१२)

वषट्कारेण स्थापयति त्रिपदा पुरोनुवाक्या भवति त्रयं इमे लोका एष्वेव लोकेषु प्रति तिष्ठति चतुष्पदा याज्या चतुष्पद एव पशूनं रुन्धे द्यक्षरो वषट्कारो द्विपाद्यजमानः पशुष्वेवोपरिष्ठात्प्रति तिष्ठति गायत्री पुरोनुवाक्या भवति त्रिष्टुग्याज्यैषा वै सप्तपदा शक्करी यद्वा एतया देवा अशिक्षन्तदशक्रवन् य एवं वेद शक्रोत्येव यच्छिक्षति॥ (१३)

देवतानाङ्कुरोत्युपरिष्ठाक्षमाऽज्यभागो प्रति शक्रोत्येव द्वे च॥६॥ [२]

प्रजापतिदेवेभ्यो यज्ञान्व्यादिश्वस आत्मन्नाज्यमधत्त तं देवा अब्रुवन्नेष वाव यज्ञो यदाज्यमप्येव नोऽत्रास्त्विति सोऽब्रवीद्यजान् व आज्यभागावुप स्तृणानभि घोरयानिति तस्माद्यजन्त्याज्यभागावुप स्तृणन्त्यभि घोरयन्ति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्याद्यातयामान्यन्यानि हवींष्ययातयामाज्यमिति प्राजापत्य- (१४)

मिति ब्रूयादयातयामा हि देवानां प्रजापतिरिति छन्दांसि देवेभ्योऽपांक्रामन्त्र वोऽभागानि हव्यं वक्ष्याम इति तेभ्य एतच्चतुरवत् तमधारयन्पुरोनुवाक्याये याज्याये देवताये वषट्काराय यच्चतुरवत् जुहोति छन्दांस्येव तत्प्रीणाति तान्यस्य प्रीतानि देवेभ्यो हव्यं वहन्त्यङ्गिरसो वा इत उत्तमाः सुवर्गं लोकमायन्तदृषयो यज्ञवास्त्वभ्यायन्ते- (१५)

ऽपश्यन्पुरोडाशं कूर्मं भूतं सर्पन्तं तमब्रुवन्निन्द्राय ध्रियस्व बृहस्पतये ध्रियस्व विश्वेभ्यो देवेभ्यो ध्रियस्वेति स नाध्रियत् तमब्रुवन्नग्नये ध्रियस्वेति सोऽग्नयेऽध्रियत् यदाग्नेयोऽष्टाकपालोऽमावास्यायां च पौर्णमास्यां चाच्युतो भवति सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै तमब्रुवन्कथाहास्था इत्यनुपाक्तोऽभूवमित्यब्रवीद्यथाक्षोऽनुपाक्तो - (१६)

ऽवाच्छत्येवमवारमित्युपरिष्ठादभ्यज्याधस्तादुपानक्ति सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै सर्वाणि कपालान्यभि प्रथयति तावन्तः पुरोडाशानमुष्मिल्लोकेऽभि जयति यो विदग्धः स नैर्ऋतो योऽश्रुतः स रौद्रो यः श्रुतः स सदेवस्तस्मादविदहता श्रुतङ्कृत्यः सदेवत्वाय भस्मनाऽभि वांसयति तस्मान्मासेनास्थिं छत्रं वेदेनाभि वांसयति तस्मात् (१७)

केशैः शिरश्छत्रं प्रच्युतं वा एतदस्माल्लोकादगतं देवलोकं यच्छ्रुतं हविरनभि-

धारितमभिघार्योद्वासयति देवत्रैवेनद्रमयति यद्येकं कपालं नश्येदेको मासः
संवत्सरस्यानवेतुः स्यादथ यजमानः प्र मीयेत यद्वे नश्येतां द्वौ मासौ संवत्सरस्यानवेतौ
स्यातामथ यजमानः प्र मीयेत सङ्ख्यायोद्वासयति यजमानस्य (१८)

गोपीथाय यदि नश्येदाश्विनं द्विकपालं निर्वपेद् द्यावापृथिव्यमेककपालमश्विनौ वै
देवानां भिषजौ ताभ्यामेवास्मै भेषजं करोति द्यावापृथिव्यं एककपालो भवत्यनयोर्वा
एतन्नश्यति यन्नश्यत्यनयोरेवैन्द्विन्दति प्रतिष्ठित्यै॥ (१९)

प्राजापत्यन्तेऽक्षोऽनुपाक्तो वेदेनाऽभि वांसयति तस्माद्यजमानस्य द्वात्रिंशच्च॥६॥ [३]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति स्फ्यमा दत्ते प्रसूत्या अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याहाश्विनौ
हि देवानामध्वर्यू आस्तां पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै शतभृष्टिरसि वानस्पत्यो द्विषतो
वध इत्याह वज्रमेव तत्सः श्यति भ्रातृव्याय प्रहरिष्यन्त्यस्तम्बयजुरहरत्येतावती वै पृथिवी
यावती वेदिस्तस्या एतावत एव भ्रातृव्यं निर्भजति (२०)

तस्मान्नाभागं निर्भजन्ति त्रिहरति त्रयं इमे लोका एभ्य एवैनं लोकेभ्यो निर्भजति
तूष्णीं चतुर्थः हरत्यपरिमितादेवेन निर्भजत्युद्धन्ति यदेवास्या अमेध्यं तदपं हन्त्युद्धन्ति
तस्मादोषधयः परा भवन्ति मूलं छिनत्ति भ्रातृव्यस्यैव मूलं छिनत्ति पितृदेवत्यातिखातेयतीं
खनति प्रजापतिना (२१)

यज्ञमुखेन सम्मितामा प्रतिष्ठायै खनति यजमानमेव प्रतिष्ठां गमयति दक्षिणतो
वर्षीयसीं करोति देवयजनस्यैव रूपमकः पुरीषवतीं करोति प्रजा वै पशवः पुरीषं
प्रजयैवेनं पशुभिः पुरीषवन्तं करोत्युत्तरं परिग्राहं परिं गृह्णात्येतावती वै पृथिवी यावती
वेदिस्तस्या एतावत एव भ्रातृव्यं निर्भज्याऽऽत्मन उत्तरं परिग्राहं परिं गृह्णाति क्रूरमिव
वा - (२२)

एतत्करोति यद्वेदिं करोति धा असि स्वधा असीति योयुष्यते शान्त्यै प्रोक्षणीरा
सादयत्यापो वै रक्षोघ्नी रक्षसामपहत्यै स्फ्यस्य वर्त्मन्त्सादयति यज्ञस्य सन्तत्यै यं द्विष्यात्
ध्यायेच्छुचैवेनमर्पयति॥ (२३)

भजति प्रजापतिनेव वै त्रयस्त्रिंशच्च॥४॥ [४]

ब्रह्मवादिनो वदन्त्यद्विरहवींषि प्रौक्षीः केनाऽप इति ब्रह्मणेति ब्रूयादद्विरह्वेव

हवी॑ःषि॑ प्रोक्षति॑ ब्रह्म॑णाऽप इ॒ध्माब॑र्हिः प्रोक्षति॑ मे॒ध्यमे॒वैन॑त्करोति॑ वेदिं॑ प्रोक्ष॑त्यृक्षा वा
ए॒षाऽलो॑मका॑ऽमे॒ध्या यद्वेदि॑र्मे॒ध्यामे॒वैन॑ करोति॑ दि॒वे त्वाऽन्तरि॑क्षाय॒ त्वा पृथि॑व्यै त्वेति॑
ब॒र्हि॒रासाद्य॑ प्रो- (२४)

क्ष॑त्येभ्य ए॒वैन॑ल्लोकेभ्यः प्रोक्ष॑ति कूर॑मिव॒ वा ए॒तत्क॑रोति॒ यत्खन॑न्त्य॒पो नि न॑यति॒ शान्त्यै॑
पु॒रस्ता॑त्प्र॒स्तरं॑ गृह्णाति॑ मु॒ख्यमे॒वैन॑ करोती॒यन्तं॑ गृह्णाति॑ प्र॒जाप॑तिना य॒ज्ञमु॒खेन॑ सम्मि॑तं
ब॒र्हिः स्तृ॑णाति॒ प्र॒जा वै ब॒र्हिः पृथि॑वी वेदिः॑ प्र॒जा ए॒व पृथि॑व्यां प्रति॑ष्ठापय॒त्यन॑तिदृश्नः॑
स्तृ॑णाति॒ प्र॒जये॒वैन॑ प॒शुभि॑रन॑तिदृश्नं करो- (२५)

त्यु॒त्तरं॑ ब॒र्हिषः॑ प्र॒स्तरः॑ सा॒दय॑ति प्र॒जा वै ब॒र्हिर्य॑जमानः प्र॒स्त॒रो य॑जमानमे॒वा-
य॑जमाना॒दुत्तरं॑ करोति॑ तस्मा॒द्यज॑मानोऽय॑जमाना॒दुत्त॑रोऽन्तर्द॑धाति॒ व्यावृ॑त्या अ॒नक्ति॑
ह॒विष्कृ॑तमे॒वैन॑ सु॒वर्गं॑ लो॒कं ग॑मयति त्रे॒धान॑क्ति॒ त्रयं॑ इ॒मे लो॒का ए॒भ्य ए॒वैन॑ लो॒केभ्यो॑-
ऽन॑क्ति॒ न प्र॑ति शृ॒णाति॑ यत्प्र॑तिशृणी॒याद॑नू॒र्ध्वं भावु॑कं य॒जमान॑स्य स्यादु॒परी॑व प्र
ह॑र- (२६)

त्यु॒परी॑व हि सु॒वर्गो॑ लो॒को नि य॑च्छति॒ वृष्टि॑मे॒वास्मै॑ नि य॑च्छति॒ नात्य॑ग्रं प्र ह॑रेद्यदत्य॑ग्रं
प्र॒ह॑रै॒दत्यासा॑रिण्य॒ध्वर्यो॑र्नाशु॒का स्या॒न्न पु॒रस्ता॑त्प्रत्य॑स्येद्यत्पु॒रस्ता॑त्प्रत्य॑स्यै॒थ्सु॒वर्गालो॒काद्य॑ज॒-
मा॒नं प्र॑ति नुदे॒त्याश्च॑ प्र ह॑रति॒ यज॑मानमे॒व सु॒वर्गं॑ लो॒कं ग॑मयति॒ न विष्व॑ञ्च॒ वि यु॑याद्यद्विष्व॑ञ्चं
वि॒युया॑थ (२७)

स्य॑स्य जा॒येतो॒र्ध्वमु॒द्यौत्यूर्ध्व॑मिव॒ हि पु॒ंसः पु॒माने॒वास्य॑ जायते॒ यथ्स्ये॑न॒ वोप॑वेषेण॒
वा यो॒युष्ये॑त् स्तु॒तिरे॒वास्य॑ सा ह॒स्तेन॑ यो॒युष्ये॑त् य॒जमान॑स्य गोपी॒थाय॑ ब्रह्म॒वादि॑नो॒ वद॑न्ति
किं य॒ज्ञस्य॑ य॒जमान॑ इति॒ प्र॒स्तर॑ इति॒ तस्य॑ क्व सु॒वर्गो॑ लो॒क इत्या॑हवनीय॒ इति॑
ब्रू॒याद्य॑त्प्र॒स्तर॑मा॒हव॑नीये॒ प्र॒हर॑ति॒ यज॑मानमे॒व (२८)

सु॒वर्गं॑ लो॒कं ग॑मयति॒ वि वा ए॒तद्य॑जमानो लि॒शते॑ यत्प्र॒स्तरं॑ यो॒युष्य॑न्ते ब॒र्हि॒रनु॑
प्र॒हर॑ति॒ शान्त्या॑ अ॒नार॑म्भ॒ण इ॒व वा ए॒तर्ह्य॑ध्वर्युः स ई॒श्वरो॑ वै॒पनो॑ भवि॒तोर्ध्वा-
ऽसी॑ती॒माम॑भि मृ॒शती॑यं वै ध्रु॒वाऽस्यामे॒व प्र॑ति तिष्ठति॒ न वै॒पनो॑ भव॒त्यगा॑(३)न॒ग्रीदि॒त्याह॑
यद्वृ॒याद॑ग॒न्नि॒रित्य॑ग्राव॒ग्निं ग॑मये॒न्निर्य॑जमानः सु॒वर्गालो॒काद्भ॒जेद॑ग॒न्नित्ये॒व ब्रू॒याद्य॑जमानमे॒व
सु॒वर्गं॑ लो॒कं ग॑मयति॥ (२९)

आसाद्य प्रान्तिदृश्वं करोति हरति वियुयाद्यजमानमेवाग्निरिति सुप्तदश च॥६॥ [५]

अग्नेस्त्रयो ज्यायाः सो भ्रातर आसन्ते देवेभ्यो हव्यं वहन्तः प्रामीयन्त सौ-
ऽग्निरिबिभेदित्थं वाव स्य आतिमरिष्यतीति स निलायत सौऽपः प्राविशत्तं देवताः
प्रेपमैच्छन्तं मथस्यः प्राब्रवीत्तमंशपद्धियाधिया त्वा वध्यासुर्यो मा प्रावौच इति तस्मान्मथस्य
धियाधिया घ्नन्ति शप्तो - (३०)

हि तमन्वविन्दन्तमब्रुवन्नुपं न आ वर्तस्व हव्यं नो वहेति सौऽब्रवीद्वरं वृणे
यदेव गृहीतस्याहुतस्य बहिःपरिधिं स्कन्दात्तन्मे भ्रातृणां भागधेयमसदिति तस्माद्यद्
गृहीतस्याहुतस्य बहिःपरिधिं स्कन्दति तेषां तद्भागधेयं तानेव तेन प्रीणाति परिधीन्यरि
दधाति रक्षसामपहत्यै सः स्पर्शयति (३१)

रक्षसामनन्ववचाराय न पुरस्तात्परिं दधात्यादित्यो ह्येवोद्यन्पुरस्ताद्रक्षाऽस्यपहन्त्यूर्ध्वं
समिधावा दधात्युपरिष्ठादेव रक्षाऽस्यपं हन्ति यजुषाऽन्यां तूष्णीमन्यां मिथुनत्वाय द्वे आ
दधाति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वै यजेत यो यज्ञस्याऽऽर्त्या
वसीयान्थस्यादिति भूपतये स्वाहा भुवनपतये स्वाहा भूतानां (३२)

पतये स्वाहेति स्कन्नमनु मन्त्रयेत यज्ञस्यैव तदार्त्या यजमानो वसीयान्भवति
भूयसीरुहि देवताः प्रीणाति जामि वा एतद्यज्ञस्यं क्रियते यदन्वञ्चौ पुरोडाशावुपाः श्रुयाजम-
न्तरा यजत्यजामित्वायाथो मिथुनत्वायाग्निरमुष्मिल्लोक आसीद्यमोऽस्मिन्ते देवा
अब्रुवन्नेतेमौ वि पर्यूहामेत्यन्नाद्यैन देवा अग्नि- (३३)

मुपामन्त्रयन्त राज्येन पितरो यमं तस्मादग्निर्देवानामन्नादो यमः पितृणां राजा य
एवं वेद प्र राज्यमन्नाद्यमाप्नोति तस्मा एतद्भागधेयं प्रायच्छन् यदग्नये स्विष्टकृतेऽवद्यन्ति
यदग्नये स्विष्टकृतेऽवद्यति भागधेयेनैव तद्रुद्रः समर्धयति सकृत्सकृदव द्यति सकृदिव हि
रुद्र उत्तरार्धादव द्यत्येषा वै रुद्रस्य (३४)

दिग्स्वायामेव दिशि रुद्रं निरवदयते द्विरभि धारयति चतुरवत्तस्याऽऽस्यै पशवो वै
पूर्वा आहुतय एष रुद्रो यदग्निर्यत्पूर्वा आहुतीरभि जुहुयाद्रुद्राय पशूनापि दध्यादपशुर्यजमानः
स्यादतिहाय पूर्वा आहुतीर्जुहोति पशूनां गोपीथार्य॥ (३५)

शप्तः स्पर्शयति भूतानामग्निं रुद्रस्यं सुप्तत्रिंशच्च॥६॥ [६]

मनुः पृथिव्या यज्ञियमैच्छुः घृतं निषिक्तमविन्दुः ॥ ब्रवीत्कोऽस्येश्वरो यज्ञेऽपि कर्तोरिति तावंब्रूतां मित्रावरुणौ गोरेवावमीश्वरौ कर्ताः स्व इति तौ ततो गां समैरयतां सा यत्रयत्र न्यक्रामत्ततो घृतमपीडयत् तस्माद् घृतपद्युच्यते तदस्यै जन्मोपहृतं रथन्तरं सह पृथिव्येत्याहे- (३६)

यं वै रथन्तरमिमामेव सहान्नाद्येनोप ह्वयत् उपहृतं वामदेव्यं सहान्तरिक्षेणेत्याह पशवो वै वामदेव्यं पशूनेव सहान्तरिक्षेणोप ह्वयत् उपहृतं बृहत्सह दिवेत्याहेरं वै बृहदिरामेव सह दिवोप ह्वयत् उपहृताः सप्त होत्रा इत्याह होत्रा एवोप ह्वयत् उपहृता धेनुः (३७)

सहरषमेत्याह मिथुनमेवोप ह्वयत् उपहृतो भक्षः सखेत्याह सोमपीथमेवोप ह्वयत् उपहृतां (४) हो इत्याहाऽऽत्मानमेवोप ह्वयत् आत्मा ह्युपहृतानां वसिष्ठ इडामुप ह्वयते पशवो वा इडां पशूनेवोप ह्वयते चतुरुप ह्वयते चतुष्पादो हि पशवो मानवीत्याह मनुर्द्येता- (३८)

मग्रेऽपश्यद् घृतपदीत्याह यदेवास्यै पदाद् घृतमपीडयत् तस्मादेवमाह मैत्रावरुणीत्याह मित्रावरुणौ ह्येनां समैरयतां ब्रह्म देवकृतमुपहृतमित्याह ब्रह्मैवोप ह्वयते दैव्या अध्वर्यव उपहृता उपहृता मनुष्या इत्याह देवमनुष्यानेवोप ह्वयते य इमं यज्ञमवान् ये यज्ञपतिं वर्धनित्याह (३९)

यज्ञाय चैव यजमानाय चाऽऽशिषमा शास्त उपहृते द्यावापृथिवी इत्याह द्यावापृथिवी एवोप ह्वयते पूर्वजे ऋतावरी इत्याह पूर्वजे ह्येते ऋतावरी देवी देवपुत्रे इत्याह देवी ह्येते देवपुत्रे उपहृतोऽयं यजमान इत्याह यजमानमेवोप ह्वयत् उत्तरस्यां देवयज्यायामुपहृतो भूयसि हविष्करणं उपहृतो दिव्ये धामन्नुपहृत - (४०)

इत्याह प्रजा वा उत्तरा देवयज्या पशवो भूयो हविष्करणं सुवर्गो लोको दिव्यं धामेदमसीदमसीत्येव यज्ञस्य प्रियं धामोप ह्वयते विश्वमस्य प्रियमुपहृतमित्याहर्छम्बद्गारमेवोप ह्वयते॥ (४१)

आहु धेनुतां वर्धनित्याह धामन्नुपहृतश्रुतिं शब्दः॥६॥

[७]

पशवो वा इडां स्वयमा दत्ते काममेवाऽऽत्मनां पशूनामा दत्ते न ह्यन्यः कामं पशूनां प्रयच्छति वाचस्पतये त्वा हुतं प्राश्नामीत्याह वाचमेव भागधेयैः प्रीणाति सदसस्पतये

त्वा हुतं प्राशजामीत्याह स्वगाकृत्यै चतुरवत्तं भवति हविर्वै चतुरवत्तं पशवश्चतुरवत्तं यद्धोता प्राशजोयाद्धोता- (४२)

ऽऽर्तिमाच्छेद्यदग्नौ जुहुयाद्रुद्राय पशूनपि दध्यादपशुर्यजमानः स्याद्वाचस्पतये त्वा हुतं प्राशजामीत्याह परोक्षमेवैनञ्जुहोति सदसस्पतये त्वा हुतं प्राशजामीत्याह स्वगाकृत्यै प्राशजन्ति तीर्थ एव प्राशजन्ति दक्षिणां ददाति तीर्थ एव दक्षिणां ददाति वि वा एतद्यज्ञं (४३)

छिन्दन्ति यन्मध्यतः प्राशजन्त्यद्विर्माजयन्त आपो वै सर्वा देवता देवताभिरेव यज्ञः सं तन्वन्ति देवा वै यज्ञाद्रुद्रमन्तरायन्थस यज्ञमविध्यत्तं देवा अभि समंगच्छन्त कल्पतां न इदमिति तैऽब्रुवन्स्विष्टं वै न इदं भविष्यति यदिमं राधयिष्याम इति तथिस्विष्टकृतः स्विष्टकृत्त्वं तस्याऽऽविद्धं नि- (४४)

रकृन्तन् यवेन सम्मितं तस्माद्यवमात्रमव द्येद्यज्यायोऽवद्येद्रोपयेत्तद्यज्ञस्य यदुप च स्तूणीयादभि च घारयेद्रुभयतः सञ्चायि कुर्यादवदायाभि घारयति द्विः सम्पद्यते द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै यत्तिरश्चीनमतिहरेदनमिविद्धं यज्ञस्याभि विध्येदग्रेण परि हरति तीर्थेनैव परि हरति तत्पूष्णे पर्यहरन्तत् (४५)

पूषा प्राश्य दतोऽरुणत्तस्मात्पूषा प्रपिष्टभागोऽदन्तको हि तं देवा अब्रुवन्वि वा अयमार्ध्यप्राशिन्नियो वा अयमभूदिति तद्बृहस्पतये पर्यहरन्त्सोऽबिभेद्बृहस्पतिरित्थं वावस्य आर्तिमारिष्यतीति स एतं मन्त्रमपश्यत्सूर्यस्य त्वा चक्षुषा प्रति पश्यामीत्यब्रवीन्न हि सूर्यस्य चक्षुः (४६)

किं च न हिनस्ति सोऽबिभेत्प्रतिगृह्णन्तं मा हिःसिष्यतीति देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णे हस्ताभ्यां प्रति गृह्णामीत्यब्रवीत्सवितुःप्रसूत एवैनद्ब्रह्मणा देवताभिः प्रत्यंगृह्णात्सोऽबिभेत्प्राशजन्तं मा हिःसिष्यतीत्यग्रेस्त्वाऽऽस्येन प्राशजामीत्यब्रवीन्न ह्यग्रेरास्य किं च न हिनस्ति सोऽबिभेत् (४७)

प्राशितं मा हिःसिष्यतीति ब्राह्मणस्योदरेणेत्यब्रवीन्न हि ब्राह्मणस्योदरं किं च न हिनस्ति बृहस्पतेर्ब्रह्मणेति स हि ब्रह्मिष्ठोऽप वा एतस्मात्प्राणाः क्रामन्ति यः प्राशित्रं प्राशजात्यद्विर्माजयित्वा प्राणान्धसम्मृशतेऽमृतं वै प्राणा अमृतमापः प्राणानेव यथास्थानमुप ह्वयते॥ (४८)

प्राश्नीयाद्धोतां यज्ञं निरहन्तचक्षुरास्यङ्किं च न हिनस्ति सोऽविभेच्चतुश्चत्वारिंशच्च॥७॥ [८]

अग्नीध्र आ दधात्यग्निमुखांनेवर्तून्प्रीणाति समिधमा दधात्युत्तरासामाहुतीनां प्रतिष्ठित्या अथो समिद्वत्येव जुहोति परिधीन्सम्मार्ष्टि पुनात्येवैनान्स्वकृत्स्नकृत्स्नसम्मार्ष्टि पराङ्गिव ह्येतरर्हि यज्ञश्चतुः सम्पद्यते चतुष्पादः पशवः पशून्वाव रुन्धे ब्रह्मन्प्र स्थास्याम इत्याहात्र वा एतर्हि यज्ञः श्रितो - (४९)

यत्र ब्रह्मा यत्रैव यज्ञः श्रितस्तत एवैनमा रभते यद्धस्तेन प्रमीवैद्वेपुनः स्याद्यच्छीष्णा शीर्षक्तिमांस्याद्यत्तूष्णीमासीतासं प्रतो यज्ञः स्यात्प्र तिष्ठेत्येव ब्रूयाद्वाचि वै यज्ञः श्रितो यत्रैव यज्ञः श्रितस्तत एवैनं सम्प्र यच्छति देवं सवितरेतत्ते प्रा- (५०)

ऽऽहेत्याहु प्रसूत्यै बृहस्पतिर्ब्रह्मेत्याहु स हि ब्रह्मिष्ठः स यज्ञं पाहि स यज्ञपतिं पाहि स मां पाहीत्याहु यज्ञाय यजमानायाऽऽत्मने तेभ्य एवाऽऽशिषमा शास्तेऽनार्त्या आश्राव्याऽऽह देवान् यजेति ब्रह्मवादिनो वदन्तीष्टा देवता अथ कतम एते देवा इति छन्दासीति ब्रूयाद्वायत्री त्रिष्टुभं (५१)

जगतीमित्यथो खल्वाहुर्ब्राह्मणा वै छन्दासीति तानेव तद्यजति देवानां वा इष्टा देवता आसन्नथाग्निर्नोदज्वलत्तं देवा आहुतीभिरनूयाजेष्वन्वविन्दन् यदनूयाजान् यजत्यग्निमेव तथ्समिन्द्र एतदुर्वे नामासुर आसीत्स एतर्हि यज्ञस्याऽऽशिषमवृङ्क्त यद्व्यादेत- (५२)

दु द्यावापृथिवी भद्रमभूदित्येतदुमेवासुरं यज्ञस्याऽऽशिषं गमयेदिदं द्यावापृथिवी भद्रमभूदित्येव ब्रूयाद्यजमानमेव यज्ञस्याऽऽशिषं गमयत्याध्मं सूक्तवाकमुत नमोवाकमित्या- हेदमराध्मेति वावैतदाहोपश्रितो दिवः पृथिव्योरित्याहु द्यावापृथिव्योर्हि यज्ञ उपश्रित ओमन्वती तेऽस्मिन् यज्ञे यजमान द्यावापृथिवी (५३)

स्तामित्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते यद्व्याध्मसूपावसाना च स्वध्यवसाना चेति प्रमायुको यजमानः स्याद्यदा हि प्रमीयतेऽधेमामुपावस्यति सूपचरणा च स्वधिचरणा चेत्येव ब्रूयाद्वरीयसीमेवास्मै गव्यतिमा शास्ते न प्रमायुको भवति तयोराविद्यग्निरिदं हविरजुषतेत्याहु या अयाक्ष्म (५४)

देवतास्ता अरीरधामेति वावैतदाहु यत्र निर्दिशेत्प्रतिवेशं यज्ञस्याऽऽशीर्गच्छेदा शास्ते- ऽयं यजमानोऽसावित्याहु निर्दिश्यैवैनं सुवर्गं लोकं गमयत्यायुरा शास्ते सुप्रजास्त्वमा शास्त इत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते सजातवनस्यामा शास्त इत्याह प्राणा वै संजाताः

प्राणानेव (५५)

नान्तरैति तदग्निर्देवो देवेभ्यो वनते वयमग्नेर्मानुषा इत्याहाग्निर्देवेभ्यो वनुते वयं
मनुष्येभ्य इति वावैतदाहेह गतिर्वामस्येदं च नमो देवेभ्य इत्याह याश्चैव देवता यजति
याश्च न ताभ्य एवोभयीभ्यो नमस्करोत्यात्मनोऽनात्यै॥ (५६)

श्रितस्ते प्र त्रिष्टुभमेतद्यावापृथिवी या अयाक्ष्म प्राणानेव पद्वत्वारि॥८॥ [९]

देवा वै यज्ञस्य स्वगाकर्तारं नाविन्दन्ते शंयुं बारहस्पत्यमब्रुवन्निमं नो यज्ञः स्वगा
कुर्विति सोऽब्रवीद्वरं वृणु यदेवाब्राह्मणोक्तोऽश्रद्धधानो यजाते सा मे यज्ञस्याऽऽशीरसदिति
तस्माद्यदब्राह्मणोक्तोऽश्रद्धधानो यजते शंयुमेव तस्य बारहस्पत्यं यज्ञस्याऽऽशीर्गच्छ-
त्येतन्ममेत्यब्रवीत्किं मे प्रजाया - (५७)

इति योऽपगुरातै शतेन यातयाद्यो निहनन्त्सहस्रेण यातयाद्यो लोहितं कृवद्यावतः
प्रस्कद्य पांसून्त्सङ्गृह्णात् तावतः संवत्सरान्पितृलोकं न प्र जानादिति तस्माद्ब्राह्मणाय
नापं गुरेत न नि हन्यान्न लोहितं कुर्यादितावता हैनसा भवति तच्छं योरा वृणीमह इत्याह
यज्ञमेव तत्स्वगा करोति त- (५८)

च्छं योरा वृणीमह इत्याह शंयुमेव बारहस्पत्यं भागधेयेन समर्धयति गातुं यज्ञाय गातुं
यज्ञपतय इत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते सोमं यजति रेत एव तद्धधाति त्वष्टारं यजति
रेत एव हितं त्वष्टा रूपाणि वि करोति देवानां पत्नीर्यजति मिथुनत्वायाग्निं गृहपतिं यजति
प्रतिष्ठित्यै जामि वा एतद्यज्ञस्य क्रियते (५९)

यदाज्येन प्रयाजा इज्यन्त आज्येन पत्नीसंयाजा ऋचमनूच्यं पत्नीसंयाजानामृचा
यजत्यजामित्वायाथो मिथुनत्वायं पङ्क्तिप्रायणो वै यज्ञः पङ्क्त्युदयनः पञ्च प्रयाजा इज्यन्ते
चत्वारः पत्नीसंयाजाः समिष्टयजुः पञ्चमं पङ्क्तिमेवानुं प्र यन्ति पङ्क्तिमनूद्यन्ति॥ (६०)

प्रजायाः करोति तत्क्रियते त्रयस्त्रि॥८॥ [१०]

युक्षा हि देवहूतमा अश्वा अग्ने रथीरिव नि होतां पूर्यः संदः। उत नो देव
देवा अच्छा वोचो विदुष्टरः। श्रद्धिश्वा वार्या कृधि। त्व ह यद्यविष्ट्य सहसः सूनवाहुत।
ऋतावा यज्ञियो भुवः। अयमग्निः सहस्रिणो वाजस्य शतिनस्पतिः। मूर्धा कवी रयीणाम्।
तं नेमिमृभवो यथा नमस्व सहतिभिः। नेदीयो यज्ञ- (६१)

मङ्गिरः। तस्मै नूनमभिद्यवे वाचा विरूप नित्यया। वृष्णे चोदस्व सुष्टुतिम्।
कमुं ध्विदस्य सेनयाऽग्नेरपाकचक्षसः। पुणिं गोषुं स्तरामहे। मा नो देवानां विशः
प्रस्नातीरिवोस्नाः। कृशं न हांसुरघ्नियाः। मा नः समस्य दृढ्यः परिवेषसो अश्नुतिः।
ऊर्मिर्न नावमा वधीत्। नमस्ते अग्न ओजसे गृणन्ति देव कृष्टयः। अमै- (६२)

रुमित्रमर्दया। कुविथ्सु नो गविष्टयेऽग्ने संवेषिषो रयिम्। उरुकृदुरु णस्कृधि। मा नो
अस्मिन्महाधने परा वर्गारभृद्यथा। संवर्गश्च सश्च रयिं जय। अन्यमस्मद्विया इयमग्ने
सिषक्तु दुच्छुना। वर्धा नो अमवच्छवः। यस्याजुषन्नमस्विनः शमीमदुर्मखस्य वा। तं
घेदग्निर्वृधावति। परस्या अधि (६३)

संवतोऽवराश्च अभ्या तरा। यत्राहमस्मि ताश्च अवा विद्वा हि ते पुरा वयमग्ने
पितुर्यथाऽवसः। अथा ते सुम्रमीमहे। य उग्र इव शर्यहा तिग्मशृङ्गो न वश्संगः। अग्ने
पुरो रुरोजिथ। सखायः सं वः सम्यश्चमिषुः स्तोमं चाग्नये। वर्षिष्ठाय क्षितीनामूर्जो नन्ने
सहस्वते। सश्चमिद्युवसे वृषन्नग्ने विश्वान्युर्य आ। इडस्पदे समिध्यसे स नो वसून्या भरा।
प्रजापते स वेद सोमापूषणेमौ देवौ॥ (६४)

यज्ञमग्नेरधि वृषन्नेकाग्रविश्नोश्च॥ ४॥

[११]

उशन्तस्त्वा हवामह उशन्तः समिधीमहि। उशन्नुशत आ वहं पितृन् हविषे अत्तवे।
त्वश्च सोम प्रचिकितो मनीषा त्वश्च रजिष्ठमनुं नेषि पन्थाम्। तव प्रणीती पितरो न इन्दो
देवेषु रत्नमभजन्त धीराः। त्वया हि नः पितरः सोम पूर्वे कर्माणि चक्रुः पवमान धीराः।
वन्वन्नवातः परिधीश्च रपोर्णु वीरेभिरश्वैर्मघवा भवा - (६५)

नः। त्वश्च सोम पितृभिः संविदानोऽनु द्यावापृथिवी आ तंतन्था। तस्मै त इन्दो हविषा
विधेम वयश्च स्याम पतयो रयीणाम्। अग्निष्वात्ताः पितर एह गच्छत सदःसदः सदत
सुप्रणीतयः। अत्ता हवीश्चि प्रयंतानि बर्हिष्यथा रयिश्च सर्ववीर दधातन। बर्हिषदः पितर
ऊत्यर्वागिमा वो हव्या चकृमा जुषध्वम्। त आ गतावसा शन्तमेनाथास्मभ्यश्च (६६)

शं योररपो दधात। आहं पितृन्धुविदत्राश्च अविथ्सि नपातं च विक्रमणं च विष्णोः।
बर्हिषदो ये स्वधया सुतस्य भजन्त पित्वस्त इहागमिष्ठाः। उपहृताः पितरः सोम्यासौ
बर्हिष्येषु निधिषु प्रियेषु। त आगमन्तु त इह श्रुवन्त्वधि ब्रुवन्तु ते अन्वन्वस्मान्।

उदीरतामवरं उत्परांस उन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः। असुं (६७)

य ईयुरवृका ऋतज्ञास्ते नोऽवन्तु पितरो हवेषु। इदं पितृभ्यो नमो अस्त्वद्य ये
पूर्वासो य उपरास ईयुः। ये पार्थिवे रजस्या निषत्ता ये वा नूनं सुवृजनांसु विक्षु। अधा
यथा नः पितरः परांसः प्रत्नासो अग्र ऋतमांशुषाणाः। शुचीदयन्दीधितिमुक्थशासः क्षामा
भिन्दन्तो अरुणीरपं व्रन्। यदग्रे (६८)

कव्यवाहन पितृन् यक्ष्यतावृधः। प्र च हव्यानि वक्ष्यसि देवेभ्यश्च पितृभ्य आ। त्वमग्र
ईडितो जातवेदोऽवाङ्मुव्यानि सुरभीणि कृत्वा। प्रादाः पितृभ्यः स्वधया ते अक्षन्नद्धि त्वं देव
प्रयता हवींषि। मातली कव्यैर्यमो अङ्गिरोभिर्बृहस्पतिरृक्कभिर्वावृधानः। याश्च देवा
वावृधुर्ये च देवान्स्वाहाऽन्ये स्वधयाऽन्ये मदन्ति। (६९)

इमं यम प्रस्तरमा हि सीदाङ्गिरोभिः पितृभिः संविदानः। आ त्वा मन्त्राः कविशस्ता
वहन्त्वेना राजन् हविषा मादयस्व। अङ्गिरोभिरा गंहि यज्ञियैभिर्यमं वैरूपैरिह मादयस्व।
विवस्वन्तं हवे यः पिता तेऽस्मिन् यज्ञे बर्हिष्या निषद्य। अङ्गिरसो नः पितरो नवगवा
अथर्वाणो भृगवः सोम्यासः। तेषां वयं सुमतौ यज्ञियानामपि भद्रे सौमनसे स्याम॥ (७०)

भवास्मभ्यमसुं यदग्रे मदन्ति सौमनस एकंश्च॥६॥ [१२]

सुमिधश्चक्षुषी प्रजापतिराज्यं देवस्य स्फ्यम्रक्षवादिनोऽद्विरग्रेभ्यो मनुः पृथिव्याः पशवोऽग्रीधं देवा वै यज्ञस्य युक्षोशन्तस्त्वा द्वादश॥१२॥

सुमिधो याज्यां तस्मान्नाभागं हि तमन्वित्याह प्रजा वा आहेत्याह युक्षा हि संसृतिः॥७०॥

सुमिधः सौमनसे स्याम॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां द्वितीयकाण्डे षष्ठः प्रश्नः समाप्तः॥ २-६॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां द्वितीयकाण्डः समाप्तः॥ २॥

॥प्रथमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे प्रथमः प्रश्नः॥

प्रजापतिरकामयत प्रजाः सृजेयेति स तपोऽतप्यत स सर्पान्सृजत सोऽकामयत प्रजाः सृजेयेति स द्वितीयमतप्यत स वयांस्यसृजत सोऽकामयत प्रजाः सृजेयेति स तृतीयमतप्यत स एतं दीक्षितवादमपश्यत्तमवदत्ततो वै स प्रजा असृजत यत्तपस्तप्त्वा दीक्षितवादं वदति प्रजा एव तद्यजमानः (१)

सृजते यद्वे दीक्षितोऽमेध्यं पश्यत्यपास्माद्दीक्षा क्रामति नीलमस्य हरो व्येत्यबद्धं मनो दरिद्रं चक्षुः सूर्यो ज्योतिषां श्रेष्ठो दीक्षे मा मां हासीरित्याहु नास्माद्दीक्षाऽपं क्रामति नास्य नीलं न हरो व्येति यद्वे दीक्षितमभिवर्षति दिव्या आपोऽशान्ता ओजो बलं दीक्षां (२)

तपोऽस्य निर्घ्रन्त्युन्दतीर्बलं धत्तौजो धत्त बलं धत्त मा मे दीक्षां मा तपो निर्वधिष्टेत्याहैतदेव सर्वमात्मन्धत्ते नास्योजो बलं न दीक्षां न तपो निर्घ्रन्त्यग्निर्वै दीक्षितस्य देवता सोऽस्मादेतरहिं तिर इव यरहि याति तर्माश्वरः रक्षांसि हन्तोर्- (३)

भद्रादभि श्रेयः प्रेहि बृहस्पतिः पुरेता ते अस्वित्याहु ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिस्तमेवान्वारभते स एनं सं पारयत्येदमगन्म देवयजनं पृथिव्या इत्याहु देवयजनं ह्येष पृथिव्या आगच्छति यो यजते विश्वे देवा यदजुषन्त पूर्व इत्याहु विश्वे ह्येतद्देवा जोषयन्ते यद्वाह्मणा ऋक्सामाभ्यां यजुषा सन्तरन्त इत्याहु र्क्सामाभ्यां ह्येष यजुषा सन्तरति यो यजते रायस्पोषेण समिषा मदेमेत्याहाऽऽशिषमैवैतामा शास्ते॥ (४)

यजमानो दीक्षां हन्तोर्ब्राह्मणाश्चतुर्विंशतिश्च॥४॥ [१]

एष ते गायत्रो भाग इति मे सोमाय ब्रूतादेष ते त्रैष्टुभो जागतो भाग इति मे सोमाय ब्रूताच्छन्दोमानां साम्राज्यं गच्छेति मे सोमाय ब्रूताद्यो वै सोमं राजानं साम्राज्यं लोकं गमयित्वा क्रीणाति गच्छति स्वानां साम्राज्यं छन्दांसि खलु वै सोमस्य राज्ञः साम्राज्यो लोकः पुरस्तात्सोमस्य क्रयादेवमभि मन्त्रयेत् साम्राज्यमेवै- (५)

न लोकं गमयित्वा क्रीणाति गच्छति स्वानां साम्राज्यं यो वै तानूनप्रस्यं प्रतिष्ठां वेद प्रत्येव तिष्ठति ब्रह्मवादिनो वदन्ति न प्राश्नन्ति न जुहुत्यथ कं तानूनं प्रति तिष्ठतीति

प्रजापतौ मनसीति ब्रूयात् त्रिरव जिघ्रेत्प्रजापतौ त्वा मनसि जुहोमीत्येषा वै तानूनप्रस्य प्रतिष्ठा य एवं वेद प्रत्येव तिष्ठति यो (६)

वा अध्वर्योः प्रतिष्ठां वेद प्रत्येव तिष्ठति यतो मन्येतानभिक्रम्य होष्यामीति तत्तिष्ठन्ना श्रावयेद्देवा वा अध्वर्योः प्रतिष्ठा य एवं वेद प्रत्येव तिष्ठति यदभिक्रम्य जुहुयात्प्रतिष्ठाया इयात्तस्मात्समानत्र तिष्ठता होतव्यं प्रतिष्ठित्यै यो वा अध्वर्योः स्वं वेद स्ववानेव भवति सुगवा अस्य स्वं वायव्यमस्य (७)

स्वं चमसोऽस्य स्वं यद्वायव्यं वा चमसं वाऽनन्वारभ्याऽऽश्रावयेत्स्वादियात् तस्मादन्वारभ्याऽऽश्राव्यः स्वादेव नैति यो वै सोममप्रतिष्ठाप्य स्तोत्रमुपाकरोत्यप्रतिष्ठितः सोमो भवत्यप्रतिष्ठितः स्तोमोऽप्रतिष्ठितान्युक्थान्यप्रतिष्ठितो यजमानोऽप्रतिष्ठितोऽध्वर्युर्वायव्यं वै सोमस्य प्रतिष्ठा चमसोऽस्य प्रतिष्ठा सोमः स्तोमस्य स्तोमं उक्थानां ग्रहं वा गृहीत्वा चमसं वोन्नीयं स्तोत्रमुपाकुर्यात्प्रत्येव सोमः स्थापयति प्रति स्तोमं प्रत्युक्थानि प्रति यजमानस्तिष्ठति प्रत्यध्वर्युः॥ (८)

एव तिष्ठति यो वायव्यमस्य ग्रहं वैकान्विःशतिश्च॥४॥ [२]

यज्ञं वा एतत्सम्भरन्ति यत्सोमक्रयण्यै पदं यज्ञमुखं हविर्धाने यर्हि हविर्धाने प्राचीं प्रवर्तयेयुस्तरहि तेनाक्षमुपाज्याद्यज्ञमुख एव यज्ञमनु सं तनोति प्राञ्चमग्निं प्र हरन्त्युत्पत्नीमा नयन्त्यन्वनांसि प्र वर्तयन्त्यथ वा अस्यैष धिष्णियो हीयते सोऽनु ध्यायति स ईश्वरो रुद्रो भूत्वा (९)

प्रजां पशून् यजमानस्य शमयितोर्यर्हि पशुमाप्रीतमुदंश्च नयन्ति तरहि तस्य पशुश्रपणं हरेत्तेनैवैनं भागिनं करोति यजमानो वा आहवनीयो यजमानं वा एतद्वि कर्षन्ते यदाहवनीयात्पशुश्रपणं हरन्ति स वैव स्यान्निर्मन्थ्यं वा कुर्याद्यजमानस्य सात्त्वत्वाय यदि पशोरवदानं नश्येदाज्यस्य प्रत्याख्यायुमव द्येत्सैव ततः प्रायश्चित्तिर्ये पशुं विमथ्रीरन् यस्तान्कामयेतार्तिमाच्छेयुरिति कुविदङ्गति नमोवृक्तिवत्यर्चाऽऽग्नीध्रे जुहुयान्नमोवृक्तिमेवैषां वृद्धे ताजगार्तिमाच्छन्ति॥ (१०)

भूत्वा ततः षड्विंशतिश्च॥२॥ [३]

प्रजापतेर्जायमानाः प्रजा जाताश्च या इमाः। तस्मै प्रति प्र वैदय चिकित्वाः अनु

मन्यताम्। इमं पशुं पशुपते ते अद्य बध्नाम्यग्रे सुकृतस्य मय्यै। अनु मन्यस्व सुयजां यजाम् जुष्टं देवानामिदमस्तु हव्यम्। प्रजानन्तः प्रति गृह्णन्ति पूर्वं प्राणमङ्गैभ्यः पर्याचरन्तम्। सुवर्गं याहि पथिभिर्देवयानैरोषधीषु प्रति तिष्ठा शरीरैः। येषामीशे (११)

पशुपतिः पशूनां चतुष्पदामुत च द्विपदाम्। निष्क्रीतोऽयं यज्ञियं भागमेतु रायस्पोषा यजमानस्य सन्तु। ये बध्यमानमनु बध्यमाना अभ्यैक्षन्त मनसा चक्षुषा च। अग्निस्ताः अग्रे प्र मुमोक्तु देवः प्रजापतिः प्रजया संविदानः। य आरण्याः पशवो विश्वरूपा विरूपाः सन्तो बहुधैकरूपाः। वायुस्ताः अग्रे प्र मुमोक्तु देवः प्रजापतिः प्रजया संविदानः। प्रमुञ्चमाना (१२)

भुवनस्य रेतो गातुं धत्तु यजमानाय देवाः। उपाकृतः शशमानं यदस्थाञ्जीवं देवानामप्येतु पार्थः। नाना प्राणो यजमानस्य पशुना यज्ञो देवेभिः सह देवयानः। जीवं देवानामप्येतु पार्थः सत्याः सन्तु यजमानस्य कामाः। यत्पशुर्मायुमकृतोरो वा पद्भिराहते। अग्निर्मा तस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चत्वहंसः। शमितार उपेतन यज्ञं (१३)

देवेभिरेन्वितम्। पाशात्पशुं प्र मुञ्चत बन्धाद्यज्ञपतिं परि। अदितिः पाशं प्र मुमोक्षेत नमः पशुभ्यः पशुपतये करोमि। अरातीयन्तमधरं कृणोमि यं द्विष्मस्तस्मिन्प्रति मुञ्चामि पाशम्। त्वामु ते दधिरे हव्यवाहः शृतं कर्तारमुत यज्ञियं च। अग्रे सदक्षः सतनुरहि भूत्वाऽथ हव्या जातवेदो जुषस्व। जातवेदो वपया गच्छ देवान्त्वः हि होता प्रथमो बभूथ। घृतेन त्वं तनुवो वर्धयस्व स्वाहाकृतः हविरदन्तु देवाः। स्वाहा देवेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा॥ (१४)

ईशं प्रमुञ्चमाना यज्ञन्त्वः षोडश च॥४॥ [४]

प्राजापत्या वै पशवस्तेषां रुद्रोऽधिपतिर्यदेताभ्यामुपाकरोति ताभ्यामेवैनं प्रतिप्रोच्या लभत आत्मनोऽनाव्रस्काय द्वाभ्यामुपाकरोति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्या उपाकृत्य पञ्च जुहोति पाङ्गाः पशवः पशून्वाव रुन्धे मृत्यवे वा एष नीयते यत्पशुस्तं यदन्वारभेत प्रमारुको यजमानः स्यान्नाना प्राणो यजमानस्य पशुनेत्याह व्यावृत्यै (१५)

यत्पशुर्मायुमकृतेति जुहोति शान्त्यै शमितार उपेतनेत्याह यथायजुरेवैतद्वपायां वा आह्रियमाणायामग्नेर्मधोऽपं क्रामति त्वामु ते दधिरे हव्यवाहमिति वपामभि जुहोत्यग्नेरेव मेधमव रुन्धेऽथो शृतत्वाय पुरस्तात्स्वाहाकृतयो वा अन्ये देवा उपरिष्ठात्स्वाहाकृतयोऽन्ये

स्वाहा देवेभ्यो देवेभ्यः स्वाहेत्यभितो वृषां जुहोति तानेवोभयान्प्रीणाति॥ (१६)

व्यावृत्त्या अभितो वृषां पञ्च च॥२॥ [५]

यो वा अयथादेवतं यज्ञमुपचरत्या देवताभ्यो वृश्चते पापीयान्भवति यो यथादेवतं न देवताभ्य आ वृश्चते वसीयान्भवत्याग्नेय्यर्चाग्रीध्रमभि मृशेद्वैष्णव्या हविर्धानमाग्नेय्या सुचो वायव्या वायव्यान्वेन्द्रिया सदो यथादेवतमेव यज्ञमुप चरति न देवताभ्य आ वृश्चते वसीयान्भवति युनज्मि ते पृथिवीं ज्योतिषा सह युनज्मि वायुमन्तरिक्षेण (१७)

ते सह युनज्मि वाचः सह सूर्येण ते युनज्मि तिस्रो विपृचः सूर्यस्य ते। अग्निर्देवतां गायत्री छन्द उपाशोः पात्रमसि सोमो देवतां त्रिष्टुप्छन्दोऽन्तर्यामस्य पात्रमसीन्द्रो देवता जगती छन्द इन्द्रवायुवोः पात्रमसि बृहस्पतिर्देवताऽनुष्टुप्छन्दो मित्रावरुणयोः पात्रमस्यश्विनौ देवता पङ्क्तिश्छन्दोऽश्विनोः पात्रमसि सूर्यो देवता बृहती (१८)

छन्दः शुक्रस्य पात्रमसि चन्द्रमा देवता सतोबृहती छन्दो मन्थिनः पात्रमसि विश्वे देवा देवतोष्णिहा छन्द आग्रयणस्य पात्रमसीन्द्रो देवता ककुच्छन्द उक्थानां पात्रमसि पृथिवी देवता विराट्छन्दो ध्रुवस्य पात्रमसि॥ (१९)

अन्तरिक्षेण बृहती त्रयस्त्रिंशच्च॥३॥ [६]

इष्टर्गो वा अध्वर्युर्जमानस्येष्टर्गः खलु वै पूर्वोऽष्टुः क्षीयत आसन्त्यान्मा मन्त्रात्पाहि कस्याश्चिदभिर्शस्त्या इति पुरा प्रातरनुवाकाङ्गुहयादात्मन एव तदध्वर्युः पुरस्ताच्छर्म नह्यते-ऽनात्यै संवेशाय त्वोपवेशाय त्वा गायत्रियास्त्रिष्टुभो जगत्या अभिभूत्यै स्वाहा प्राणापानौ मृत्योर्मा पातं प्राणापानौ मा मां हासिष्टं देवतासु वा एते प्राणापानयोर्- (२०)

व्यायच्छन्ते येषां सोमः समृच्छते संवेशाय त्वोपवेशाय त्वेत्याह छन्दांसि वै संवेश उपवेशश्छन्दोभिरेवास्य छन्दांसि वृद्धे प्रतिवन्त्याज्यानि भवन्त्यभिर्जित्यै मरुत्वतीः प्रतिपदो विर्जित्या उभे बृहद्रथन्तरे भवत इयं वाव रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेवैनमन्तरैत्यद्य वाव रथन्तरं श्वो बृहदद्याश्वादेवैनमन्तरैति भूतं (२१)

वाव रथन्तरं भविष्यद्बृहद्भूताच्चैवैनं भविष्यतश्चान्तरैति परिमितं वाव रथन्तरमपरिमितं बृहत्परिमिताच्चैवैनमपरिमिताच्चान्तरैति विश्वामित्रजमदग्नी वसिष्ठेनास्पर्धेतां स एतज्जमदग्निर्विहव्यमपश्यत्तेन वै स वसिष्ठस्येन्द्रियं वीर्यमवृद्धं यद्विहव्यं शस्यतं

इन्द्रियमेव तद्वीर्यं यजमानो भ्रातृव्यस्य वृद्धे यस्य भूयाः सो यज्ञकृतव इत्याहुः स देवता वृद्ध इति यद्यग्निष्टोमः सोमः परस्तात्स्यादुक्थ्यं कुर्वीत यद्युक्थ्यः स्यादतिरात्रं कुर्वीत यज्ञकृतुभिरेवास्यं देवता वृद्धे वसीयान्भवति॥ (२२)

प्राणापानयैर्भूतं वृद्धेऽष्टाविंशतिश्च॥३॥

[७]

निग्राभ्याः स्थ देवश्रुत आयुर्मे तर्पयत प्राणं मे तर्पयतापानं मे तर्पयत व्यानं मे तर्पयत चक्षुर्मे तर्पयत श्रोत्रं मे तर्पयत मनो मे तर्पयत वाचं मे तर्पयताऽऽत्मानं मे तर्पयताङ्गानि मे तर्पयत प्रजां मे तर्पयत पशून्मे तर्पयत गृहान्मे तर्पयत गुणान्मे तर्पयत सर्वगणं मा तर्पयत तर्पयत मा (२३)

गुणा मे मा वि तृप्त्रोपधयो वै सोमस्य विशो विशः खलु वै राज्ञः प्रदातोरीश्वरा ऐन्द्रः सोमोऽवीवृधं वो मनसा सुजाता ऋतप्रजाता भग इदं स्याम। इन्द्रेण देवीर्वीरुधः संविदाना अनु मन्यन्ताः सवनाय सोममित्याहौषधीभ्य एवेनः स्वायै विशः स्वायै देवतायै निर्याच्याभि षुणोति यो वै सोमस्याभिषूयमाणस्य (२४)

प्रथमोऽंशुः स्कन्दति स ईश्वर इन्द्रियं वीर्यं प्रजां पशून् यजमानस्य निरहन्तोस्तमभि मन्त्रयेताऽऽ माऽस्कात्सह प्रजया सह रायस्पोषेणेन्द्रियं मे वीर्यं मा निर्वधीरित्याशिषमेवैतामा शास्त इन्द्रियस्य वीर्यस्य प्रजायै पशूनामनिर्घाताय द्रप्सश्चस्कन्द पृथिवीमनु द्यामिमं च योनिमनु यश्च पूर्वः। तृतीयं योनिमनु सञ्चरन्तं द्रप्सं जुहोम्यनु सप्त होत्राः॥ (२५)

तर्पयत माऽभिषूयमाणस्य यश्च दशं च॥३॥

[८]

यो वै देवान्देवयशसेनार्पयति मनुष्यान्मनुष्ययशसेनं देवयशस्येव देवेषु भवति मनुष्ययशसी मनुष्येषु यान्प्राचीनमाग्रयणाद् ग्रहान्गृहीयात् तानुपांशु गृहीयाद्यानूर्ध्वाऽस्तानुपद्भिमतौ देवानेव तद्देवयशसेनार्पयति मनुष्यान्मनुष्ययशसेनं देवयशस्येव देवेषु भवति मनुष्ययशसी मनुष्येष्वग्निः प्रातःसवने पात्वस्मान् वैश्वानरो महिना विश्वशम्भूः। स नः पावको द्रविणं दधा- (२६)

त्वायुष्मन्तः सहभक्षाः स्याम। विश्वं देवा मरुत इन्द्रो अस्मान्स्मिन्द्बितीये सवने न जह्युः। आयुष्मन्तः प्रियमेषां वदन्तो वयं देवानां सुमतौ स्याम। इदं तृतीयं

सर्वेन कवीनामृतेन ये चमसमैरयन्त। ते सौधन्वनाः सुवरानशानाः स्विष्टिं नो अभि
वसीयो नयन्तु। आयतनवतीर्वा अन्या आहुतयो हूयन्तेऽनायतना अन्या या आघारवतीस्ता
आयतनवतीर्याः (२७)

सौम्यास्ता अनायतना ऐन्द्रवायवमादायाऽऽघारमा घारयेदध्वरो यज्ञोऽयमस्तु देवा
ओषधीभ्यः पशवे नो जनाय विश्वस्मै भूतायाध्वरोऽसि स पिन्वस्व घृतवद्देव सोमेति
सौम्या एव तदाहुतीरायतनवतीः करोत्यायतनवान्भवति य एवं वेदाथो द्यावापृथिवी एव
घृतेन व्युनक्ति ते व्युक्ते उपजीवनीये भवत उपजीवनीयो भवति (२८)

य एवं वेदैष ते रुद्र भागो यं निरयाचथास्तं जुषस्व विदेगोपत्य९ रायस्पोष९
सुवीर्य९ संवत्सरीणा९ स्वस्तिम्। मनुः पुत्रेभ्यो दायं व्यभजत्स नाभानेदिष्ठं ब्रह्मचर्यं वसन्तं
निरभजत्स आगच्छत्सोऽब्रवीत्कथा मा निरभागिति न त्वा निरभाक्षमित्यब्रवीदङ्गिरस इमे
सत्तमांसते ते (२९)

सुवर्गं लोकं न प्र जानन्ति तेभ्य इदं ब्राह्मणं ब्रूहि ते सुवर्गं लोकं यन्तो य एषां
पशवस्ताऽस्ते दास्यन्तीति तदेभ्योऽब्रवीत्ते सुवर्गं लोकं यन्तो य एषां पशव आसन्तानस्मा
अददुस्तं पशुभिश्चरन्तं यज्ञवास्तौ रुद्र आगच्छत्सोऽब्रवीन्मम वा इमे पशव इत्यदुर्वै (३०)

मह्यमिमामित्यब्रवीन्न वै तस्य त ईशत इत्यब्रवीद्यज्ञवास्तौ हीयते मम वै तदिति
तस्माद्यज्ञवास्तु नाभ्यवेत्य९ सोऽब्रवीद्यज्ञे मा भूजाथ ते पशून्नाभि मङ्स्य इति तस्मा
एतं मन्थिनः सऽस्त्रावमजुहोत्ततो वै तस्य रुद्रः पशून्नाभ्यमन्यत यत्रैतमेवं विद्वान्मन्थिनः
सऽस्त्राव जुहोति न तत्र रुद्रः पशून्नाभि मन्यते॥ (३१)

ध्यात्वायतनवतीर्या उपजीवनीयो भवति तेऽदुर्वै यत्रैतमेकादश च॥ [९]

जुष्टो वाचो भूयासं जुष्टो वाचस्पतये देवि वाक्। यद्वाचो मधुमत्तस्मिन्मा धाः स्वाहा
सरस्वत्यै। ऋचा स्तोम९ समर्धय गायत्रेण रथन्तरम्। बृहद्वायत्रवर्तनि। यस्ते द्रप्सः
स्कन्दति यस्ते अ९शुर्बाहुच्युतो धिषण्योरुपस्थात्। अध्वर्योर्वा परि यस्ते पवित्राथ-
स्वाहाकृतमिन्द्राय तं जुहोमि। यो द्रप्सो अ९शुः पतितः पृथिव्यां परिवापात् (३२)

पुरोडाशात्करम्भात्। धानासोमान्मन्थिन इन्द्र शुक्राथस्वाहाकृतमिन्द्राय तं जुहोमि।
यस्ते द्रप्सो मधुमा९ इन्द्रियावाथस्वाहाकृतः पुनरप्येति देवान्। दिवः पृथिव्याः
पर्यन्तरिक्षाथस्वाहाकृतमिन्द्राय तं जुहोमि। अध्वर्युर्वा ऋत्विजां प्रथमो युज्यते तेन

स्तोमो योक्तव्यं इत्याहुर्वागंग्रेगा अग्रं एत्वृजुगा देवेभ्यो यशो मयि दधती प्राणान्पशुषु प्रजां मयि (३३)

च यजमाने चेत्याहु वाचमेव तद्यज्ञमुखे युनक्ति वास्तु वा एतद्यज्ञस्य क्रियते यद्ब्रह्मन्गृहीत्वा बहिष्पवमानः सर्पन्ति पराञ्चो हि यन्ति पराचीभिः स्तुवते वैष्णव्यर्चा पुनरेत्योषं तिष्ठते यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञमेवाकर्षिष्णो त्वं नो अन्तमः शर्म यच्छ सहन्त्या प्र ते धारां मधुश्चुत उथ्सं दुहते अक्षितमित्याहु यदेवास्य शयानस्योपशुष्यति तदेवास्मैतेनाप्याययति॥ (३४)

परिवापात्यजां मयि दुहते चतुर्दश च॥३॥

[१०]

अग्निना रयिमश्नवत्पोषमेव दिवेदिवे। यशसं वीरवन्तमम्॥ गोमाः अग्नेऽविमाः अश्वी यज्ञो नृवत्सखा सदमिदप्रमृष्यः। इडावाः एषो असुर प्रजावाग्दीर्घो रयिः पृथुबुध्नः सभावान्॥ आ प्यायस्व सं तै॥ इह त्वष्टारमग्रियं विश्वरूपमुप ह्वये। अस्माकमस्तु केवलः॥ तन्नस्तुरीपमधं पोषयितु देवं त्वष्टर्वि रराणः स्यस्व। यतो वीरः (३५)

कर्मण्यः सुदक्षो युक्तग्रावा जायते देवकामः। शिवस्त्वष्टरिहा गंहि विभुः पोष उत त्मना। यज्ञेयं न उदवा पिशङ्गरूपः सुभरो वयोधाः श्रुष्टी वीरो जायते देवकामः। प्रजां त्वष्टा वि ष्यतु नाभिमस्मे अथा देवानामप्येतु पाथः। प्र णो देव्या नो दिवः। पीपिवाः सः सरस्वतः स्तनं यो विश्वदर्शतः। धुक्षीमहि प्रजामिषम्। (३६)

ये ते सरस्व ऊर्मयो मधुमन्तो घृतश्चुतः। तेषां ते सुम्नमीमहे। यस्य व्रतं पशवो यन्ति सर्वे यस्य व्रतमुपतिष्ठन्त आपः। यस्य व्रते पुष्टिपतिर्निविष्टस्तः सरस्वन्तमवसे हुवेम। दिव्यः सुपर्ण वयसं बृहन्तमपां गर्भं वृषभमोषधीनाम्। अभीपतो वृष्ट्या तर्पयन्तं तः सरस्वन्तमवसे हुवेम। सिनीवालि पृथुष्टके या देवानामसि स्वसा। जुषस्व हव्य- (३७)

माहुतं प्रजां देवि दिदिङ्घि नः। या सुपाणिः स्वङ्गुरिः सुषूमा बहुसूवरी। तस्यै विश्वत्रिये हविः सिनीवाल्म्ये जुहोतन। इन्द्र वो विश्वतस्परिन्द्रं नरः। असितवर्णा हरयः सुपर्णा मिहो वसाना दिवमुत्पतन्ति। त आऽववृत्रन्धसदनानि कृत्वाऽऽदितृपृथिवी घृतैर्व्युद्यते। हिरण्यकेशो रजसो विसारेऽहिर्धुनिर्वात इव ध्रजमान्। शुचिभ्राजा उपसो (३८)

नवेदा यशस्वतीरपस्युवो न सत्याः। आ ते सुपूर्णा अमिनन्त एवैः कृष्णो नानाव वृषभो यदीदम्। शिवाभिर्न स्मयमानाभिरागात्पतन्ति मिहः स्तनयन्त्यभ्रा। वाश्रेवं विद्युन्मिमाति वृध्सं न माता सिंपक्ति। यदेषां वृष्टिरसंजि। पर्वतश्चिन्महि वृद्धो बिभाय दिवश्चिन्मानु रेजत स्वने वः। यत्क्रीडथ मरुत - (३९)

ऋष्टिमन्त आप इव सप्रियञ्चो धवध्वे। अभि क्रन्द स्तनय गर्भमा धा उदन्वता परि दीया रथेन। दृतिः सु कर्ष विषितं न्यञ्च समा भवन्तूद्वता निपादाः। त्वं त्या चिदच्युताग्ने पशुर्न यवसे। धामा ह यत्ते अजर वना वृश्चन्ति शिक्कसः। अग्ने भूरीणि तव जातवेदो देव स्वधावोऽमृतस्य धाम। याश्च (४०)

माया मायिनां विश्वमिन्व त्वे पूर्वीः सन्दधुः पृष्ठबन्धो। दिवो नो वृष्टिं मरुतो ररीध्वं प्र पिन्वत वृष्णो अश्वस्य धाराः। अर्वाङितेन स्तनयिलुनेह्यपो निषिञ्चन्नसुरः पिता नः। पिन्वन्त्यपो मरुतः सुदानवः पयो घृतवद्विदथैष्वाभुवः। अत्यं न मिहे वि नयन्ति वाजिन-मुथ्सं दुहन्ति स्तनयन्तमक्षितम्। उदप्रुतो मरुतस्ताः इयर्त वृष्टिं (४१)

ये विश्वे मरुतो जुनन्ति। क्रोशाति गर्दा कन्येव तुन्ना पेरुं तुञ्जाना पत्येव जाया। घृतेन द्यावापृथिवी मधुना समुक्षत पर्यस्वतीः कृणुताऽऽप ओषधीः। ऊर्जं च तत्र सुमतिं च पिन्वथ यत्रा नरो मरुतः सिञ्चथा मधु। उदु त्यं चित्रम्। और्वभृगुवच्छुचिमप्रवानुवदा हुवे। अग्निः समुद्रवांससम्। आ सवः संवितुर्यथा भगस्येव भुजिः हुवे। अग्निः समुद्रवांससम्। हुवे वातस्वनं कविं पर्जन्यक्रन्द्यः सहः। अग्निः समुद्रवांससम्॥ (४२)

वीर इषः हुव्यमुषसो मरुतश्च वृष्टिं भगस्य द्वादश च॥८॥ [११]

प्रजापतिरकामयतेष ते यज्ञं वै प्रजापतेर्जायमानाः प्राजापत्या यो वा अयथादेवतमिष्टगो निग्राभ्याः स्थ यो वै देवां जुष्टोऽग्निना रयिमैकादश॥११॥

प्रजापतिरकामयत प्रजापतेर्जायमाना व्यायच्छन्ते मह्यमिमान्माया मायिनां द्विचत्वारिंशत्॥४२॥

प्रजापतिरकामयताग्निः समुद्रवांससम्॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां तृतीयकाण्डे प्रथमः प्रश्नः समाप्तः॥३-१॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

यो वै पवमानानामन्वारोहान् विद्वान् यजतेऽनु पवमानाना रौहति न पवमानेभ्यो-
ऽवच्छिद्यते श्येनोऽसि गायत्रच्छन्दा अनु त्वा रभे स्वस्ति मा सं पारय सुपर्णोऽसि
त्रिष्टुप्छन्दा अनु त्वा रभे स्वस्ति मा सं पारय सघाऽसि जगतीछन्दा अनु त्वा रभे
स्वस्ति मा सं पारयेत्याहेते (?)

वै पवमानानामन्वारोहास्तान् य एवं विद्वान् यजतेऽनु पवमानाना रौहति न
पवमानेभ्योऽवच्छिद्यते यो वै पवमानस्य सन्ततिं वेद सर्वमायुरेति न पुराऽऽयुषः प्र
मीयते पशुमान्भवति विन्दते प्रजां पवमानस्य ग्रहा गृह्यन्तेऽथ वा अस्यैतेऽगृहीता
द्रोणकलश आधवनीयः पूतभृत्तान् यदगृहीत्वोपाकुर्यात्पवमानं वि (२)

च्छिन्द्यात् तं विच्छिद्यमानमध्वर्योः प्राणोऽनु विच्छिद्येतोपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये
त्वेति द्रोणकलशमभि मृशेदिन्द्राय त्वेत्याधवनीयं विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इति पूतभृत्
पवमानमेव तथ्सं तनोति सर्वमायुरेति न पुराऽऽयुषः प्र मीयते पशुमान्भवति विन्दते
प्रजाम्॥ (३)

पुते वि द्विचत्वारिंशच्च॥३॥

[१]

त्रीणि वाव सर्वानान्यथ तृतीयं सवनमव लुम्पन्त्यनं शु कुर्वन्त उपां शु
हुत्वोपां शुपात्रेऽं शुमवास्य तं तृतीयसवनेऽपिसृज्याभि पुंणुयाद्यदाप्याययति
तेनां शुमद्यदभिषुणोति तेनर्जीषि सर्वाण्येव तथ्सर्वानान्यं शुमन्ति शुक्रवन्ति समावद्वीर्याणि
करोति द्वौ संमुद्रौ वितंतावजूर्यौ पर्यावर्तेते जठरेव पादाः। तयोः पश्यन्तो अति
यन्त्यन्यमपश्यन्तः (४)

सेतुनाऽति यन्त्यन्यम्। द्वे द्रधंसी सतती वस्त एकः केशी विश्वा भुवनानि विद्वान्।
तिरोधायैत्यसितं वसानः शुक्रमा दत्ते अनुहायं जार्यै। देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वन्त तदसुरा
अकुर्वन्त ते देवा एतं महायज्ञमपश्यन्तमन्वताऽग्निहोत्रं व्रतमकुर्वन्त तस्माद् द्विव्रतः स्याद्
द्विरह्यग्निहोत्रं जुह्वति पौर्णमासं यज्ञमग्नीषोमीयं (५)

पशुमकुर्वन्त दार्श्यं यज्ञमाग्नेयं पशुमकुर्वन्त वैश्वदेवं प्रातःसवनमकुर्वन्त वरुण-

प्रधासान्माध्यन्दिन् ५ सर्वन ५ साकमेधान्पितृयज्ञं त्र्यम्बकां स्तृतीयसर्वनमकुर्वत्
तमेषामसुरा यज्ञमन्ववाजिगां सन्तं नान्ववायन्तेऽब्रुवन्नध्वर्तव्या वा इमे देवा अभूवन्निति
तदध्वरस्याध्वरत्वं ततो देवा अभवन्परासुरा य एवं विद्वान्शोमेन यजते भवत्यात्मना
परास्य भ्रातृव्यो भवति॥ (६)

अपश्यन्तोऽग्नीषोमीयमात्मना परा त्रीणि च॥३॥ [२]

परिभूरग्निं परिभूरिन्द्रं परिभूर्विश्वान् देवान्परिभूर्मां ५ सह ब्रह्मवर्चसेन स नः पवस्व शं
गवे शं जनाय शमर्वते शं राजन्नोषधीभ्योऽच्छिन्नस्य ते रयिपते सुवीर्यस्य रायस्पोषस्य
ददितारः स्याम। तस्य मे रास्व तस्य ते भक्षीय तस्य त इदमुन्मृजे। प्राणाय मे वर्चोदा
वर्चसे पवस्वापानाय व्यानाय वाचे (७)

दक्षक्रतुभ्यां चक्षुर्भ्यां मे वर्चोदौ वर्चसे पवेथां ५ श्रोत्रायाऽऽत्मनेऽङ्गैर्भ्य आयुषे वीर्याय
विष्णोरिन्द्रस्य विश्वेषां देवानां जठरमसि वर्चोदा मे वर्चसे पवस्व कोऽसि को नाम कस्मै
त्वा कायं त्वा यं त्वा सोमेनार्तीतुपं यं त्वा सोमेनामीमदं सुप्रजाः प्रजायां भूयासं
सुवीरो वीरैः सुवर्चा वर्चसा सुपोषः पोषैर्विश्वैर्भ्यो मे रूपेभ्यो वर्चोदा - (८)

वर्चसे पवस्व तस्य मे रास्व तस्य ते भक्षीय तस्य त इदमुन्मृजे। बुभूषन्नवैक्षेतैष
वै पात्रियः प्रजापतिर्यज्ञः प्रजापतिस्तमेव तर्पयति स एनं तृप्तो भूत्याऽभि पवते
ब्रह्मवर्चसकामोऽवैक्षेतैष वै पात्रियः प्रजापतिर्यज्ञः प्रजापतिस्तमेव तर्पयति स एनं तृप्तो
ब्रह्मवर्चसेनाभि पवत आमयाव्य- (९)

वैक्षेतैष वै पात्रियः प्रजापतिर्यज्ञः प्रजापतिस्तमेव तर्पयति स एनं तृप्त आयुषा-
ऽभि पवतेऽभिचरन्नवैक्षेतैष वै पात्रियः प्रजापतिर्यज्ञः प्रजापतिस्तमेव तर्पयति स एनं
तृप्तः प्राणापानाभ्यां वाचो दक्षक्रतुभ्यां चक्षुर्भ्यां ५ श्रोत्राभ्यामात्मनोऽङ्गैर्भ्य आयुषोऽन्तरैति
ताजकप्र धन्वति॥ (१०)

वाचे रूपेभ्यो वर्चोदा आमयावी पञ्चचत्वारिंशच्च॥४॥ [३]

स्फ्यः स्वस्तिर्विघ्नः स्वस्तिः परशुर्वेदिः परशुर्नः स्वस्तिः। यज्ञियां यज्ञकृतः स्थ ते
माऽस्मिन् यज्ञ उपं ह्यध्वमुपं मा द्यावापृथिवी ह्येतामुपास्तावः कलशः सोमो अग्निरुपं
देवा उपं यज्ञ उपं मा होत्रा उपहवे ह्यन्तां नमोऽग्नये मखुध्रे मखस्य मा यशो-

य्यादित्याहवनीयमुप तिष्ठते यज्ञो वै मखो (११)

यज्ञं वाव स तदहन्तस्मा एव नमस्कृत्य सदः प्र सर्पत्यात्मनोऽनात्यै नमो रुद्राय
मखघ्ने नमस्कृत्या मा पाहीत्याग्नीध्रं तस्मा एव नमस्कृत्य सदः प्र सर्पत्यात्मनोऽनात्यै नम
इन्द्राय मखघ्न इन्द्रियं मे वीर्यं मा निर्वधीरिति होत्रीयमाशिषमेवेतामा शास्त इन्द्रियस्य
वीर्यस्यानिर्घाताय या वै (१२)

देवताः सदस्यातिमार्पयन्ति यस्ता विद्वान्प्रसर्पति न सदस्यातिमाच्छति नमो-
ऽग्नये मखघ्न इत्याहेता वै देवताः सदस्यातिमार्पयन्ति ता य एवं विद्वान्प्रसर्पति
न सदस्यातिमाच्छति दृढे स्थः शिथिरे समीची माहंसस्पात सूर्यो मा देवो
दिव्यादहंसस्पात वायुरन्तरिक्षा- (१३)

दग्निः पृथिव्या यमः पितृभ्यः सरस्वती मनुष्येभ्यो देवीं द्वारौ मा मा सन्ताप्तं नमः
सदसे नमः सदसस्पतये नमः सखीनां पुरोगाणां चक्षुषे नमो दिवे नमः पृथिव्या अहे
दैधिषव्योदतस्तिष्ठान्यस्य सदने सीद योऽस्मत्पाकंतर उन्निवत् उदुद्वतश्च गेषं पातं मा
द्यावापृथिवी अद्याहुः सदो वै प्रसर्पन्तं (१४)

पितरोऽनु प्र सर्पन्ति त एनमीश्वरा हिंसितोः सदः प्रसृप्य दक्षिणार्धं परेक्षेतागन्त
पितरः पितृमानहं युष्माभिर्भूयास सुप्रजसो मया यूयं भूयास्तेति तेभ्य एव नमस्कृत्य
सदः प्र सर्पत्यात्मनोऽनात्यै॥ (१५)

मखो वा अन्तरिक्षात्प्रसर्पन्तत्रयस्त्रिंशच्च॥५॥

[४]

भक्षेहि मा विंश दीर्घायुत्वाय शन्तनुत्वाय रायस्पोषाय वर्चसे सुप्रजास्त्वायेहि
वसो पुरोवसो प्रियो मे हृदोऽस्यश्विनोस्त्वा बाहुभ्यां सघ्यासं नृचक्षंसं त्वा देव
सोम सुचक्षा अव ख्येषं मन्द्राभिर्भूतिः केतुर्यज्ञानां वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यतु मन्द्रा
स्वर्वाच्यदितिरनाहतशीर्ष्णी वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यत्वेहि विश्वचरणे (१६)

शम्भूर्मयोभूः स्वस्ति मा हरिवर्ण प्र चर क्रत्वे दक्षाय रायस्पोषाय सुवीरतायै मा मा
राजन्वि बीभिषो मा मे हार्दि त्विषा वधीः। वृषणे शुष्मायाऽऽयुषे वर्चसे॥ वसुमद्रणस्य सोम
देव ते मतिविदः प्रातःसवनस्य गायत्र्येन्द्रस इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्य पितृपीतस्य
मधुमत उपहृतस्योपहृतो भक्षयामि रुद्रवद्रणस्य सोम देव ते मतिविदो माध्यन्दिनस्य

सर्वनस्य त्रिष्टुप्छन्दस इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्य (१७)

पितृपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयाम्यादित्यवद्वणस्य सोम देव ते मतिविदस्तृतीयस्य सर्वनस्य जर्गतीछन्दस इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्य पितृपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामि। आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्णिषम्। भवा वाजस्य सङ्गथे। हिन्वं मे गात्रा हरिवो गुणान्मे मा वि तीतृषः। शिवो मे सप्तर्षीनुप तिष्ठस्व मा मेऽवाङ्गाभिर्मति (१८)

गाः। अपाम सोमममृता अभूमादर्शम् ज्योतिरविदाम देवान्। किमस्मान्कृणवदरातिः किमु धूर्तिरमृत मर्त्यस्य। यन्म आत्मनो मिन्दाभूदग्निस्तत्पुनराहार्जातवेदा विचर्षणिः। पुनरग्निश्चक्षुरदात्पुनरिन्द्रो बृहस्पतिः। पुनर्मे अश्विना युवं चक्षुरा धत्तमक्ष्योः। इष्टयंजुषस्ते देव सोम स्तुतस्तोमस्य (१९)

शस्तोक्थस्य हरिवत् इन्द्रपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामि। आपूर्याः स्था मा पूरयत प्रजया च धनेन च। एतत्तै तत् ये च त्वामन्वेतत्तै पितामह प्रपितामह ये च त्वामन्वत्र पितरो यथाभाग मन्दध्वं नमो वः पितरो रसाय नमो वः पितरः शुष्माय नमो वः पितरो जीवाय नमो वः पितरः (२०)

स्वधायै नमो वः पितरो मन्यवे नमो वः पितरो घोराय पितरो नमो वो य एतस्मिँल्लोके स्थ युष्मास्तेऽनु यैऽस्मिँल्लोके मां तेऽनु य एतस्मिँल्लोके स्थ यूयं तेषां वसिष्ठा भूयास्त यैऽस्मिँल्लोकेऽहं तेषां वसिष्ठो भूयासं प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि परि ता बभूव। (२१)

यत्कामास्ते जुहुमस्तत्रो अस्तु वयं स्याम पतयो रयीणाम्। देवकृतस्यैनसोऽवयजनमसि मनुष्यकृतस्यैनसोऽवयजनमसि पितृकृतस्यैनसोऽवयजनमस्यप्सु धौतस्य सोम देव ते नृभिः सुतस्येष्टयंजुषः स्तुतस्तोमस्य शस्तोक्थस्य यो भक्षो अश्वसनियो गोसनिस्तस्य ते पितृभिर्भक्षं कृतस्योपहूतस्योपहूतो भक्षयामि॥ (२२)

विश्वचरुषणे त्रिष्टुप्छन्दस इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्याति स्तुतस्तोमस्य जीवाय नमो वः पितरो बभूव चतुश्चत्वारिंशच्च॥७॥-[५]

मुहीनां पयोऽसि विश्वेषां देवानां तनूरृद्ध्यासमुद्य पृषतीनां ग्रहं पृषतीनां ग्रहोऽसि विष्णोरुहदयमस्येकमिष विष्णुस्त्वाऽनु वि चक्रमे भूतिर्द्वा घृतेन वर्धतां तस्य मेष्टस्य

वीतस्य द्रविणमा गम्याज्योतिरसि वैश्वानरं पृश्निं वै दुग्धं यावती द्यावापृथिवी मंहित्वा
यावच्च सप्त सिन्धवो वितस्थुः। तावन्तमिन्द्र ते (२३)

ग्रहः सहोर्जा गृह्याम्यस्तुतम्। यत्कृष्णशकुनः पृषदाज्यमवमृशेच्छूद्रा अस्य
प्रमायुकाः स्युर्यच्छ्वाऽवमृशेच्चतुष्पादोऽस्य पशवः प्रमायुकाः स्युर्यथस्कन्देद्यजमानः
प्रमायुकः स्यात्पशवो वै पृषदाज्यं पशवो वा एतस्य स्कन्दन्ति यस्य पृषदाज्यं
स्कन्दति यत्पृषदाज्यं पुनर्गृह्णाति पशूनेवासमै पुनर्गृह्णाति प्राणो वै पृषदाज्यं प्राणो
वा (२४)

एतस्य स्कन्दति यस्य पृषदाज्यं स्कन्दति यत्पृषदाज्यं पुनर्गृह्णाति प्राणमेवासमै
पुनर्गृह्णाति हिरण्यमवधाय गृह्णात्यमृतं वै हिरण्यं प्राणः पृषदाज्यममृतमेवास्य प्राणे दधाति
शतमानं भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठत्यश्वमव घ्रापयति
प्राजापत्यो वा अश्वः प्राजापत्यः प्राणः स्वादेवासमै योनैः प्राणं निर्मिमीते वि वा एतस्य
यज्ञश्छिद्यते यस्य पृषदाज्यं स्कन्दति वैष्णव्यर्चा पुनर्गृह्णाति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञेनैव यज्ञः
सं तनोति॥ (२५)

ते पृषदाज्यं प्राणो वै योनैः प्राणं द्वाविंशतिश्च॥ [६]

देवं सवितरेतत्ते प्राऽऽह तत्र च सुव प्र च यज बृहस्पतिर्ब्रह्माऽऽयुष्मत्या ऋचो
मा गांत तनूपाथ्साम्नः सत्या वं अशिषः सन्तु सत्या आकूतय ऋतं च सत्यं च वदत
स्तुत देवस्य सवितुः प्रसवे स्तुतस्य स्तुतमस्यूर्जं मह्यं स्तुतं दुहामा मां स्तुतस्य स्तुतं
गम्याच्छस्त्रस्य शस्त्र- (२६)

मस्यूर्जं मह्यं शस्त्रं दुहामा मां शस्त्रस्य शस्त्रं गम्यादिन्द्रियावन्तो वनामहे धुक्षीमहि
प्रजामिषम्। सा मै सत्याशीर्देवेषु भूयाद् ब्रह्मवर्चसं मा गम्यात्। यज्ञो बभूव स आ बभूव
स प्र जज्ञे स वांवधे। स देवानामधिपतिर्बभूव सो अस्मा अधिपतीन्करोतु वयं स्याम
पतयो रयीणाम्। यज्ञो वा वै (२७)

यज्ञपतिं दुहे यज्ञपतिर्वा यज्ञं दुहे स यः स्तुतशस्त्रयोर्दोहमविद्वान् यजते तं यज्ञो दुहे
स इष्ट्वा पापीयान्भवति य एनयोर्दोहं विद्वान् यजते स यज्ञं दुहे स इष्ट्वा वसीयान्भवति
स्तुतस्य स्तुतमस्यूर्जं मह्यं स्तुतं दुहामा मां स्तुतस्य स्तुतं गम्याच्छस्त्रस्य शस्त्रमस्यूर्जं
मह्यं शस्त्रं दुहामा मां शस्त्रस्य शस्त्रं गम्यादित्याहैष वै स्तुतशस्त्रयोर्दोहस्तं य एवं विद्वान्

यजते दुह एव यज्ञमिष्ट्वा वसीयान्भवति॥ (२८)

शस्त्रं वै शस्त्रन्दुहान्द्राविंशतिश्च॥३॥

[७]

श्येनाय पत्वने स्वाहा वदथस्वयमभिगूर्ताय
नमो विष्टम्भाय धर्मणे स्वाहा वदथस्वयमभिगूर्ताय
नमः परिधये जनप्रथनाय स्वाहा वदथस्वयमभिगूर्ताय
नम ऊर्जे होत्राणां स्वाहा वदथस्वयमभिगूर्ताय
नमः पयसे होत्राणां स्वाहा वदथस्वयमभिगूर्ताय
नमः प्रजापतये मनवे स्वाहा वदथस्वयमभिगूर्ताय
नम ऋतमृतपाः सुवर्वादथस्वाहा वदथस्वयमभिगूर्ताय
नमस्तुम्पन्तां होत्रा मधौर्धृतस्य यज्ञपतिमृषय एनसा- (२९)

ऽऽहुः। प्रजा निर्भक्ता अनुत्प्यमाना मध्व्यौ स्तोकावप तौ रराधा सं नस्ताभ्यां
सृजतु विश्वकर्मा घोरा ऋषयो नमो अस्त्वभ्यः। चक्षुष एषां मनसश्च सन्धौ बृहस्पतये
महि षड्युमन्नमः। नमो विश्वकर्मणे स उ पात्वस्माननन्यान्धसोमपान्मन्यमानः। प्राणस्य
विद्वान्धसमरे न धीर एनश्चकृवान्महि बद्ध एषाम्। तं विश्वकर्मन् (३०)

प्र मुञ्चा स्वस्तये ये भक्षयन्तो न वसूयानूहुः। यानग्रयोऽन्वतप्यन्त धिष्णिंया इयं
तेषामवया दुरिष्ट्यै स्विष्टिं नस्तां कृणोतु विश्वकर्मा। नमः पितृभ्यो अभि ये नो अख्यन्
यज्ञकृतो यज्ञकामाः सुदेवा अकामा वो दक्षिणां न नीनिम मा नस्तस्मादेनसः पापयिष्ट।
यावन्तो वै सदस्यास्ते सर्वे दक्षिण्यास्तेभ्यो यो दक्षिणां न (३१)

नयेदैभ्यो वृश्चेत यद्वैश्वकर्मणानि जुहोति सदस्यानेव तत्प्रीणात्यस्मे देवासो वपुषे
चिकिथ्सत यमाशिरा दम्पती वाममंश्नुतः। पुमान्पुत्रो जायते विन्दते वस्वथ विश्वे
अरपा एधते गृहः। आशीर्दाया दम्पती वाममंश्नुतामरिष्टो रायः सचतां समौकसा।
य आसिचथ्सन्दुग्धं कुम्भ्या सहेष्टेन यामन्नमति जहातु सः। सर्पिर्ग्रीवी (३२)

पीवर्यस्य जाया पीवानः पुत्रा अकुशासो अस्य। सहजानिर्यः सुमखस्यमान
इन्द्रायाशिरः सह कुम्भ्याऽदात्। आशीर्म ऊर्जमुत सुप्रजास्त्वमिषं दधातु द्रविणं
सर्वर्चसम्। सञ्जयन्क्षेत्राणि सहसाऽहमिन्द्र कृण्वानो अन्या अधरान्धसपत्नान्। भूतमसि

भूते मां धा मुखमसि मुखं भूयासं द्यावापृथिवीभ्यां त्वा परि गृह्णामि विश्वं त्वा देवा वैश्वानराः (३३)

प्र च्यावयन्तु दिवि देवां दृ॑हान्तरिक्षे वया॑सि पृथिव्यां पार्थिवान्भुवं ध्रुवेण हविषा-
ऽव सोमं नयामसि। यथा नः सर्वमिज्जगदयक्ष्म॑ सुमना असत्। यथा न इन्द्र इद्विशः
केवलीः सर्वाः समनसः करत्। यथा नः सर्वा इद्विशोऽस्माकं केवलीरसत्रं॥ (३४)

एनसा विश्वकर्मन् यो दक्षिणां न सर्पिर्ग्रीवी वैश्वानराश्चत्वारि॑ शब्दः॥६॥ [८]

यद्वै होता॑ध्वर्युमभ्याह्वयते वज्रमेनमभि प्र वर्तयत्युक्थंशा इत्याह प्रातःसवनं प्रतिगीर्य
त्रीण्येतान्यक्षराणि त्रिपदा गायत्री गायत्रं प्रातःसवनं गायत्रियैव प्रातःसवने वज्रमन्तर्धत्त
उक्थं वाचीत्याह माध्यन्दिन॑ सवनं प्रतिगीर्य चत्वार्येतान्यक्षराणि चतुष्पदा त्रिष्टुप्त्रैष्टुभं
माध्यन्दिन॑ सवनं त्रिष्टुभैव माध्यन्दिने सवने वज्रमन्तर्धत्त - (३५)

उक्थं वाचीन्द्रायेत्याह तृतीयसवनं प्रतिगीर्य सप्तैतान्यक्षराणि सप्तपदा शक्करी शाक्करो
वज्रो वज्रैणैव तृतीयसवने वज्रमन्तर्धत्ते ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वा अध्वर्युः स्याद्यो
यथासवनं प्रतिगरे छन्दा॑सि सम्पादयेत्तेजः प्रातःसवन आत्मन्दधीतेन्द्रियं माध्यन्दिने
सवने पशू॑स्तृतीयसवन इत्युक्थंशा इत्याह प्रातःसवनं प्रतिगीर्य त्रीण्येतान्यक्षराणि (३६)

त्रिपदा गायत्री गायत्रं प्रातःसवनं प्रातःसवन एव प्रतिगरे छन्दा॑सि सम्पादयत्यथो
तेजो वै गायत्री तेजः प्रातःसवनं तेज एव प्रातःसवन आत्मन्धत्त उक्थं वाचीत्याह
माध्यन्दिन॑ सवनं प्रतिगीर्य चत्वार्येतान्यक्षराणि चतुष्पदा त्रिष्टुप्त्रैष्टुभं माध्यन्दिन॑
सवनं माध्यन्दिन एव सवने प्रतिगरे छन्दा॑सि सम्पादयत्यथो इन्द्रियं वै त्रिष्टुगिन्द्रियं
माध्यन्दिन॑ सवनं- (३७)

मिन्द्रियमेव माध्यन्दिने सवन आत्मन्धत्त उक्थं वाचीन्द्रायेत्याह तृतीयसवनं प्रतिगीर्य
सप्तैतान्यक्षराणि सप्तपदा शक्करी शाक्कराः पशवो जागतं तृतीयसवनं तृतीयसवन एव
प्रतिगरे छन्दा॑सि सम्पादयत्यथो पशवो वै जगती पशवस्तृतीयसवनं पशूनेव तृतीयसवन
आत्मन्धत्ते यद्वै होता॑ध्वर्युमभ्याह्वयते आव्यमस्मिन्दधाति तद्यत्रा (३८)

ऽपहनीत पुरास्यं संवत्सराद्गृह आ वेवीरञ्छो॑सा मोद इवेति प्रत्याह्वयते तेनैव तदप
हते यथा वा आयतां प्रतीक्षते एवमध्वर्युः प्रतिगरं प्रतीक्षते यदभिप्रतिगृणीयाद्यथायंतया

समृच्छते तादृगेव तद्यदर्धर्चाल्लुप्येत यथा धावञ्छो हीयते तादृगेव तत्प्रबाहुग्व
ऋत्विजांमुद्गीथा उद्गीथ एवोद्गातृणा- (३९)

मृचः प्रणव उक्थशः५सिना॑ प्रतिगुरोऽध्वर्यूणां य एवं विद्वान्प्रतिगृणात्यन्नाद एव
भंवत्यास्यं प्रजाया॑ वाजी जायत इयं वै होतासावध्वर्युर्यदासीनः शः५संत्यस्या एव
तद्धोता नैत्यास्त इव हीयमथो इमामेव तेन यजमानो दुहे यत्तिष्ठन्प्रतिगृणात्यमुष्या
एव तदध्वर्युर्नैति (४०)

तिष्ठतीव ह्यसावथो अमूमेव तेन यजमानो दुहे यदासीनः शः५सन्ति तस्मादितःप्रदानं
देवा उप जीवन्ति यत्तिष्ठन्प्रतिगृणाति तस्मादमुतःप्रदानं मनुष्या उप जीवन्ति यत्प्राडासीनः
शः५सन्ति प्रत्यङ्गिष्ठन्प्रतिगृणाति तस्मात्प्राचीनः५ रेतो धीयते प्रतीचीः प्रजा जायन्ते यद्वै
होताध्वर्युर्मभ्याह्वयते वज्रमेनमभि प्र वर्तयति पराडा वर्तते वज्रमेव तन्नि करोति॥ (४१)

सर्वेन वज्रमन्तर्धत्ते त्रीण्येतान्यक्षराणांन्द्रियं मध्यन्दिनः५ सर्वन्त्रोद्गातृणामध्वर्युर्नैति वर्तयत्यष्टौ च॥७॥ [९]

उपयामगृहीतोऽसि वाक्षसदसि वाक्पाभ्यां त्वा ऋतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य
ध्रुवस्याध्यक्षाभ्यां गृह्णाम्युपयामगृहीतोऽस्यृतसदसि चक्षुष्पाभ्यां त्वा ऋतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य
ध्रुवस्याध्यक्षाभ्यां गृह्णाम्युपयामगृहीतोऽसि श्रुतसदसि श्रोत्रपाभ्यां त्वा ऋतुपाभ्यामस्य
यज्ञस्य ध्रुवस्याध्यक्षाभ्यां गृह्णामि देवेभ्यस्त्वा विश्वदेवेभ्यस्त्वा विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यो
विष्णवुरुक्रमेण ते सोमस्तः५ रक्षस्व (४२)

तं ते दुश्चक्षा माव ख्यन्मयि वसुः पुरोवसुर्वाक्पा वाचं मे पाहि मयि
वसुर्विदद्वसुश्चक्षुष्पाश्चक्षुर्मे पाहि मयि वसुः संयद्वसुः श्रोत्रपाः श्रोत्रं मे पाहि भूरसि श्रेष्ठो
रश्मीनां प्राणपाः प्राणं मे पाहि धूरसि श्रेष्ठो रश्मीनामपानपा अपानं मे पाहि यो न
इन्द्रवायू मित्रावरुणावश्विनावभिदासन्ति भ्रातृव्य उत्पिपीते शुभस्पती इदमहं तमधरं
पादयामि यथैन्द्राहमुत्तमश्चेतयानि॥ (४३)

रक्षस्व भ्रातृव्यस्योदश च॥२॥ [१०]

प्र सो अग्ने तवोतिभिः सुवीराभिस्तरति वाजंकर्मभिः। यस्य त्वः५ सख्यमाविंथा प्र
होत्रे पूर्वं वचोऽग्नये भरता बृहत्। विपां ज्योतीः५षि बिभ्रते न वेधसे। अग्ने त्री ते वाजिना
त्री षधस्थां तिस्रस्तै जिह्वा ऋतजात पूर्वीः। तिस्र उ ते तनुवो देववातास्ताभिर्नः पाहि

गिरो अप्रयुच्छन्। सं वां कर्मणा समिषा (४४)

हिंनोमीन्द्राविष्णू अपसस्पारे अस्य। जुषेथां यज्ञं द्रविणं च धत्तमरिष्टैर्नः
पृथिभिः पारयन्ता। उभा जिग्यथुर्न परां जयेथे न परां जिग्ये कतरश्चनैनौः। इन्द्रश्च
विष्णो यदपस्पृधेथां त्रेधा सहस्रं वि तदैरयेथाम्। त्रीण्यायूषि तवं जातवेदस्तिस्त्र
आजानीरूषसंस्ते अग्रे। ताभिर्देवानामवां यक्षि विद्वानथा (४५)

भव यजमानाय शं योः। अग्निस्त्रीणि त्रिधातून्या क्षेति विदथां कविः। स
त्रीरैकादशां इह। यक्षच्च पिप्रयच्च नो विप्रौ दूतः परिष्कृतः। नभन्तामन्यके संमे।
इन्द्राविष्णू दृष्टिताः शम्बरस्य नव पुरो नवतिं च शजथिष्टम्। शतं वर्चिनः सहस्रं च
साकं हृथो अप्रत्यसुरस्य वीरान्। उत माता महिषमन्वेनदमी त्वां जहति पुत्र देवाः।
अथाब्रवीद्वृत्रमिन्द्रो हनिष्यन्त्सखे विष्णो वितुरं वि क्रमस्व॥ (४६)

इषाऽयं त्वा त्रयोदश च॥३॥

[११]

यो वै पर्वमानानां त्रीणि परिभूः स्फ्यः स्वस्तिर्भक्षेहि महानां पर्योऽसि देवं सवितरुतैर्न श्येनाय यद्वे होतांपयामगृहीतोऽसि वाक्षस्तप सो
अग्न एकादश॥११॥

यो वै स्फ्यः स्वस्तिः स्वधायै नमः प्र मुञ्च तिष्ठतीव पद्वत्वारिंशत्॥४६॥

यो वै पर्वमानानां वि क्रमस्व॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां तृतीयकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः समाप्तः॥३-२॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

अग्ने तेजस्विन्तेजस्वी त्वं देवेषु भूयास्तेजस्वन्तं मामायुष्मन्तं वर्चस्वन्तं मनुष्येषु कुरु दीक्षायै च त्वा तपंसश्च तेजसे जुहोमि तेजोविदसि तेजो मा मा हासीन्माऽहं तेजो हासिषं मा मां तेजो हासीदिन्द्रौजस्विन्नोजस्वी त्वं देवेषु भूया ओजस्वन्तं मामायुष्मन्तं वर्चस्वन्तं मनुष्येषु कुरु ब्रह्मणश्च त्वा क्षत्रस्य चौ- (१)

जसे जुहोम्योजोविदस्योजो मा मा हासीन्माऽहमोजो हासिषं मा मामोजो हासीन्मसूयं ब्राजस्विन्ब्राजस्वी त्वं देवेषु भूया ब्राजस्वन्तं मामायुष्मन्तं वर्चस्वन्तं मनुष्येषु कुरु वायोश्च त्वाऽपां च ब्राजसे जुहोमि सुर्विदसि सुर्वमा मा हासीन्माऽहं सुर्वहासिषं मा मां सुर्वहासीन्मयि मेधां मयि प्रजां मय्यग्निस्तेजो दधातु मयि मेधां मयि प्रजां मयीन्द्रं इन्द्रियं दधातु मयि मेधां मयि प्रजां मयि सूर्यो ब्राजो दधातु॥ (२)

क्षत्रस्य च मयि त्रयोविंशतिश्च॥२॥

[१]

वायुरहिङ्कर्ताग्निः प्रस्तोता प्रजापतिः साम बृहस्पतिरुद्राता विश्वे देवा उपगातारो मरुतः प्रतिहर्तार इन्द्रो निधनं ते देवाः प्राणभृतः प्राणं मयि दधत्वितद्वे सर्वमध्वर्युरुपाकुर्वन्नृद्रातृभ्यं उपाकरोति ते देवाः प्राणभृतः प्राणं मयि दधत्वित्याहेतदेव सर्वमात्मन्यत्त इडां देवहर्मनुर्यज्ञनीर्बृहस्पतिरुक्थामदानिं शंसिषद् विश्वे देवाः (३)

सूक्तवाचः पृथिवि मातर्मा मां हिंसीर्मधुं मनिष्ये मधुं जनिष्ये मधुं वक्ष्यामि मधुं वदिष्यामि मधुमतीं देवेभ्यो वाचमुद्यासं शश्रूषेण्यां मनुष्येभ्यस्तं मां देवा अं वन्तु शोभायै पितरोऽनु मदन्तु॥ (४)

शंसिषद्विश्वे देवा अष्टाविंशतिश्च॥२॥

[२]

वसवस्त्वा प्र वृहन्तु गायत्रेण छन्दसाऽग्नेः प्रियं पाथ उपैहि रुद्रास्त्वा प्र वृहन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसेन्द्रस्य प्रियं पाथ उपैह्यादित्यास्त्वा प्र वृहन्तु जागतेन छन्दसा विश्वेषां देवानां प्रियं पाथ उपैहि मान्दासु ते शुक्र शुक्रमा धूनोमि भन्दनासु कोतनासु नूतनासु रेशीषु मेषीषु वाशीषु विश्वभृत्सु माध्वीषु ककुहासु शक्करीषु (५)

शुक्रासु ते शुक्र शुक्रमा धू॒नोमि शुक्रं ते शु॒क्रेण॑ गृ॒ह्णाम्य॒हो॑ रू॒पेण॑ सूर्यस्य र॒श्मिभिः॑।
आऽस्मिन्नु॒ग्रा अ॒चुच्यवु॒र्दिवो॑ धारा॑ असञ्चत। क॒कुह॑ रू॒पं वृष॑भस्य रोचते बृह॒ध्सोमः॑
सोम॑स्य पुरो॒गाः शुक्रः शु॒क्रस्य॑ पुरो॒गाः। यत्ते॑ सो॒मादा॑भ्यं नाम॒ जागृ॑वि तस्मै ते सोम॒
सोमा॑य स्वा॒होशि॑क्तं दे॒व सोम॑ गाय॒त्रेण॑ छन्द॑साऽग्नेः (६)

प्रि॒यं पाथो॑ अपी॒हि व॒शी त्वं दे॒व सोम॒ त्रैष्टु॑भेन॒ छन्द॑सेन्द्र॒स्य प्रि॒यं पाथो॑
अपी॒ह्यस्म॑त्स॒खा त्वं दे॒व सोम॑ जाग॑तेन॒ छन्द॑सा वि॒श्वेषां॑ दे॒वानां॑ प्रि॒यं पाथो॑ अपी॒ह्या
नः प्रा॒ण ए॒तु परा॑वत् आन्तरि॑क्षाद्वि॒वस्परि॑। आ॒र्युः पृथि॑व्या अ॒ध्यमृ॑तमसि प्रा॒णाय॑ त्वा।
इन्द्रा॑ग्नी मे॒ वर्चः॑ कृणु॒तां वर्चः॑ सोमो॒ बृह॑स्पतिः। वर्चो॑ मे॒ विश्वे॑ दे॒वा वर्चो॑ मे॒ धत्त॑मश्विना।
दध॑न्वे वा॒ यदी॑मनु॒ वोच॑द्ब्र॒ह्माणि॑ वेरु॒ तत्। परि॑ विश्वा॒नि का॒व्या ने॑मिश्च॒क्रमि॑वाभवत्॥ (७)

शक्रंरिष्वग्नेर्बृहस्पतिः पञ्चविंशतिश्च॥ ३॥

[३]

ए॒तद्वा अ॒पां ना॑म॒धेयं॑ गु॒ह्यं यदा॑धा॒वा मा॒न्दा॑सु ते शुक्र शुक्रमा धू॒नोमी॑त्या॒हापा॑मे॒व
ना॑म॒धेये॑न॒ गुह्ये॑न दि॒वो वृष्टि॑मव॒ रुन्धे॑ शुक्रं ते शु॒क्रेण॑ गृ॒ह्णामी॑त्या॒हैतद्वा॑ अ॒हो रू॒पं यद्वा॑त्रिः
सूर्य॑स्य र॒श्मयो॑ वृष्ट्या॒ ईश॑तेऽहं ए॒व रू॒पेण॑ सूर्यस्य र॒श्मिभिर्दि॒वो वृष्टि॑ च्यावय॒त्या-
ऽस्मिन्नु॒ग्रा - (८)

अ॒चुच्यवु॒रित्या॑ह यथा॒यजु॑रे॒वैतत्क॑कुह॑ रू॒पं वृष॑भस्य रोचते बृह॒दित्या॑हैतद्वा अ॒स्य
क॒कुह॑ रू॒पं यद्वृष्टी॑ रू॒पेणै॒व वृष्टि॑मव॒ रुन्धे॑ यत्ते॑ सो॒मादा॑भ्यं नाम॒ जागृ॑वीत्या॒हैष ह॒ वै
ह॒विषां॑ ह॒विर्य॑जति॒ योऽदा॑भ्यं गृही॒त्वा सोमा॑य जुहोति॒ परा॑ वा ए॒तस्याऽऽयुः॑ प्रा॒ण ए॒ति (९)

योऽंशुं॑ गृ॒ह्णात्या॑ नः प्रा॒ण ए॒तु परा॑वत् इत्या॒हाऽऽयु॑रे॒व प्रा॒णमा॑त्मन्धत्ते॒ऽमृत॑मसि
प्रा॒णाय॑ त्वेति॒ हिर॑ण्यम॒भि व्य॑नित्यमृतं॒ वै हिर॑ण्यमा॒युः प्रा॒णोऽमृ॑ते॒नैवाऽऽयु॑रा॒त्मन्ध॑त्ते
श॒तमा॑नं भवति॒ शता॑युः पुरु॑षः श॒तेन्द्रि॑य आ॒युष्ये॑वेन्द्रि॒ये प्र॑ति तिष्ठत्य॒प उ॑प स्पृशति
भे॒षजं॑ वा आ॒पो भे॒षजमे॒व कुरु॑ते॥ (१०)

उग्रा एत्यापस्त्रीणि च॥ ३॥

[४]

वा॒युर॑सि प्रा॒णो ना॑म॒ सवि॑तुराधि॒पत्ये॑ऽपा॒नं मे॑ दा॒श्चक्षु॑रसि॒ श्रोत्रं॑ ना॒म धा॑तुराधि॒पत्ये॑
आ॒र्युमे॑ दा॒ रूप॑मसि॒ वर्णो॑ ना॒म बृह॑स्पते॒राधि॑पत्ये॒ प्रजां॑ मे॒ दा ऋ॑तमसि॒ सत्यं॑ ना॒मेन्द्र॑स्या-
ऽऽधि॑पत्ये॒ क्षत्रं॑ मे॒ दा भू॑तमसि॒ भव्यं॑ ना॒म पि॑तृणामाधि॒पत्ये॑ऽपामोष॑धीनां॒ गर्भं॑ धा॒ ऋ॑तस्य

त्वा व्योमन ऋतस्य (११)

त्वा विभूमन ऋतस्य त्वा विधर्मण ऋतस्य त्वा सत्यायुतस्य त्वा ज्योतिषे प्रजा-
पतिर्विराजमपश्यत्तया भूतं च भव्यं चासृजत् तामृषिभ्यस्तिरोऽदधात्तां जमदग्निस्तपसा-
ऽपश्यत्तया वै स पृश्नीन्कामानसृजत् तत्पृश्नीनां पृश्नित्वं यत्पृश्नयो गृह्यन्ते पृश्नीनेव
तैः कामान् यजमानोऽव रुन्धे वायुरसि प्राणो (१२)

नामेत्याह प्राणापानावेवाव रुन्धे चक्षुरसि श्रोत्रं नामेत्याहाऽऽयुरेवाव रुन्धे रूपमसि
वर्णो नामेत्याह प्रजामेवाव रुन्धे ऋतमसि सत्यं नामेत्याह क्षत्रमेवाव रुन्धे भूतमसि भव्यं
नामेत्याह पशवो वा अपामोषधीनां गर्भः पशूनेवा- (१३)

ऽव रुन्धे एतावद्वै पुरुषं परितस्तदेवाव रुन्धे ऋतस्य त्वा व्योमन इत्याहेयं वा ऋतस्य
व्योमेमामेवाभि जयत्यृतस्य त्वा विभूमन इत्याहान्तरिक्षं वा ऋतस्य विभूमान्तरिक्षमेवाभि
जयत्यृतस्य त्वा विधर्मण इत्याह द्यौर्वा ऋतस्य विधर्म दिवमेवाभि जयत्यृतस्य (१४)

त्वा सत्यायेत्याह दिशो वा ऋतस्य सत्यं दिशं एवाभि जयत्यृतस्य त्वा ज्योतिष
इत्याह सुवर्गो वै लोक ऋतस्य ज्योतिः सुवर्गमेव लोकमभि जयत्येतावन्तो वै
दैवलोकास्तानेवाभि जयति दश सं पद्यन्ते दशाक्षरा विराडन्नं विराड्विराज्येवान्नाद्ये प्रति
तिष्ठति॥ (१५)

व्योमन ऋतस्य प्राणः पशूनेव विधर्म दिवमेवाभि जयत्यृतस्य षड्वारिः शब्दः॥५॥

[५]

देवा वै यद्यज्ञेन नावारुन्धत् तत्परैरवारुन्धत् तत्पराणां परत्वं यत्परं गृह्यन्ते यदेव
यज्ञेन नावरुन्धे तस्यावरुद्धौ यं प्रथमं गृह्णातीममेव तेन लोकमभि जयति यं द्वितीयमन्तरिक्षं
तेन यं तृतीयममुमेव तेन लोकमभि जयति यदेते गृह्यन्त एषां लोकानामभिजित्या - (१६)

उत्तरेष्वहःस्वमुतोऽर्वाश्चौ गृह्यन्तेऽभिजित्यैवेमाँल्लोकान्पुनरिमं लोकं प्रत्यवरोहन्ति
यत्पूर्वेष्वहःस्वितः पराँश्चौ गृह्यन्ते तस्मादितः पराँश्च इमे लोका यदुत्तरेष्वहःस्वमुतोऽर्वाश्चौ
गृह्यन्ते तस्मादमुतोऽर्वाश्च इमे लोकास्तस्मादयांतयाम्नो लोकान्मनुष्या उप जीवन्ति
ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्यादद्ध्य ओषधयः सम्भवन्त्योषधयो (१७)

मनुष्याणामन्नं प्रजापतिं प्रजा अनु प्र जायन्त इति परानन्विति ब्रूयाद्यद्गृह्णात्यद्ध्यस्त्वोष-
धीभ्यो गृह्णामीति तस्मादद्ध्य ओषधयः सम्भवन्ति यद्गृह्णात्योषधीभ्यस्त्वा प्रजाभ्यो गृह्णामीति
तस्मादोषधयो मनुष्याणामन्नं यद्गृह्णाति प्रजाभ्यस्त्वा प्रजापतये गृह्णामीति तस्मात्प्रजापतिं

प्रजा अनु प्र जायन्ते॥ (१८)

अभिजित्या ओषधयोऽष्टाचत्वारिंशच्च॥३॥

[६]

प्रजापतिर्देवासुरानसृजत् तदनु यज्ञोऽसृज्यत यज्ञं छन्दांसि ते विष्वञ्चो व्यक्रामन्त्सोऽसुराननु यज्ञोऽपाक्रामद्यज्ञं छन्दांसि ते देवा अमन्यन्तामी वा इदमभवन् यद्वयं स्म इति ते प्रजापतिमुपाधावन्त्सोऽब्रवीत्प्रजापतिश्छन्दसां वीर्यमादाय तद्वः प्र दास्यामीति स छन्दसां वीर्य- (१९)

मादाय तदैभ्यः प्रायच्छुत्तदनु छन्दांस्यपाक्रामञ्छन्दांसि यज्ञस्ततो देवा अभवन्परासुरा य एवं छन्दसां वीर्यं वेदाऽऽश्राव्यास्तु श्रौषड्यज ये यजामहे वषट्कारो भवत्यात्मना पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मै कमध्वर्युरा श्रावयतीति छन्दसां वीर्यायेति ब्रूयादेतद्वै (२०)

छन्दसां वीर्यमा श्राव्यास्तु श्रौषड्यज ये यजामहे वषट्कारो य एवं वेद सर्वार्यैरेव छन्दोभिरर्चति यत्किं चार्चति यदिन्द्रो वृत्रमहन्नमेध्यं तद्यद्यतीन्पावपदमेध्यं तदथ कस्मादैन्द्रो यज्ञ आ सऽस्थातोरित्याहुरिन्द्रस्य वा एषा यज्ञियां तनूर्यद्यज्ञस्तामेव तद्यजन्ति य एवं वेदोपैनं यज्ञो नमति॥ (२१)

स छन्दसां वीर्यं वा एव तदष्टौ च॥३॥

[७]

आयुर्दा अग्ने हविषो जुषाणो घृतप्रतीको घृतयोनिरेधि। घृतं पीत्वा मधु चारु गव्यं पितेवं पुत्रमभि रक्षतादिमम्। आ वृश्च्यते वा एतद्यजमानोऽग्निभ्यां यदेनयोः शृतङ्कृत्याथान्यत्रावभृथमवैत्यायुर्दा अग्ने हविषो जुषाण इत्यवभृथमवैष्यञ्जुह्यादाहुत्यैवैनौ शमयति नार्तिमार्च्छति यजमानो यत्कुसीद- (२२)

मप्रतीत्तं मयि येन यमस्य बलिना चरामि। इहैव सन्निरवदये तदेतत्तदग्ने अनृणो भवामि। विश्वलोप विश्वदावस्य त्वाऽऽसञ्जुहोम्यग्धादेकोऽहुतादेकः समसनादेकः। ते नः कृण्वन्तु भेषजं सदः सहो वरैण्यम्। अयं नो नभसा पुरः सऽस्फानो अभि रक्षतु। गृहाणामसंमत्यै बहवो नो गृहा असन्। स त्वं नो (२३)

नभसस्पत् ऊर्जं नो धेहि भद्रया। पुनर्नो नष्टमा कृधि पुनर्नो रयिमा कृधि। देवं

सऽस्फान सहस्रपोषस्यैशिषे स नो रास्वाज्यानि९ रायस्पोष९ सुवीर्य९ संवत्सरीणां९ स्वस्तिम्। अग्निर्वाव यम इयं यमी कुसीदं वा एतद्यमस्य यजमान आ दत्ते यदोषधीभिर्वेदि९ स्तृणाति यदनुपौष्य प्रयायाद्वावबद्धमेन- (२४)

समुष्मिल्लोके नैनीयेरन् यत्कुसीदमप्रतीत्तं मयीत्युपौषतीहैव सन् यमं कुसीदं निरवदायानृणः सुवर्गं लोकमेति यदि मिश्रमिव चरेदञ्जलिना सक्तून्प्रदाव्यै जुहुयादेष वा अग्निर्वैश्वानरो यत्प्रदाव्यः स एवैनं स्वदयत्यह्ना विधान्यामेकाष्टकायामपूपं चतुःशरावं पक्त्वा प्रातरेतेन कक्षमुपौषेद्यदि (२५)

दहति पुण्यसमं भवति यदि न दहति पापसममेतेन ह स्म वा ऋषयः पुरा विज्ञानेन दीर्घसूत्रमुप यन्ति यो वा उपद्रष्टारमुपश्रोतारमनुख्यातारं विद्वान् यजते समुष्मिल्लोक इष्टापूर्तेन गच्छतेऽग्निर्वा उपद्रष्टा वायुरुपश्रोताऽऽदित्योऽनुख्याता तान् य एवं विद्वान् यजते समुष्मिल्लोक इष्टापूर्तेन गच्छतेऽयं नो नभसा पुर (२६)

इत्याहाऽग्निर्वै नभसा पुरोऽग्निमेव तदाहेतन्मे गोपायेति स त्वं नो नभसस्पत् इत्याह वायुर्वै नभसस्पतिर्वायुमेव तदाहेतन्मे गोपायेति देवं सऽस्फानेत्याहासौ वा आदित्यो देवः सऽस्फान आदित्यमेव तदाहेतन्मे गोपायेति॥ (२७)

कुसीदन्वन्न एनमोषेद्यदि पुर आदित्यमेव तदाहेतन्मे गोपायेति॥६॥ [८]

एतं युवानं परि वो ददामि तेन क्रीडन्तीश्चरत प्रियेण। मा नः शाप्त जनुषां सुभागा रायस्पोषेण समिषा मंदेम। नमो महिम्न उत चक्षुषे ते मरुतां पितृस्तदहं गृणामि। अनु मन्यस्व सुयजां यजाम जुष्टं देवानामिदमस्तु हव्यम्। देवानामेष उपनाह आसीदपां गर्भ ओषधीषु न्यक्तः। सोमस्य द्रप्समवृणीत पूषा (२८)

बृहन्नद्रिरभवत्तदेषाम्। पिता वत्सानां पतिरघ्नियानामथो पिता मरुतां गर्गराणाम्। वत्सो जरायुं प्रतिधुक्पीयूषं आमिक्षा मस्तु घृतमस्य रेतः। त्वां गावोऽवृणत राज्याय त्वा९ हवन्त मरुतः स्वर्काः। वर्षमक्षत्रस्यं ककुभिं शिश्रियाणस्ततो न उग्रो वि भंजा वसूनि। व्यृद्धेन वा एष पशुनां यजते यस्यैतानि न क्रियन्त एष ह त्वै समृद्धेन यजते यस्यैतानि क्रियन्त॥ (२९)

सूर्यो देवो दिविषन्न्यो धाता क्षत्राय वायुः प्रजाभ्यः। बृहस्पतिस्त्वा प्रजापतये
ज्योतिष्मतीं जुहोतु। यस्यास्ते हरितो गर्भोऽथो योनिर्हरिण्ययी। अङ्गान्यहुता यस्ये
तां देवैः समंजीगमम्। आ वर्तन वर्तय नि निर्वर्तन वर्तयेन्द्रं नर्दबुद। भूम्याश्चतस्रः
प्रदिशस्ताभिरा वर्तया पुनः। वि तै भिनन्नि तकरीं वि योनिं वि गवीन्यौ। वि (३०)

मातरं च पुत्रं च वि गर्भं च जरायुं च। बहिस्ते अस्तु बालिति। उरुद्रप्सो विश्वरूप
इन्दुः पर्वमानो धीरं आनञ्ज गर्भम्। एकपदी द्विपदी त्रिपदी चतुष्पदी पञ्चपदी षट्पदी
सप्तपदष्टापदी भुवनानुं प्रथतां स्वाहा। मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञं मिमिक्षताम्।
पिपृतां नो भरीमभिः॥ (३१)

गवीन्यौ वि चतुश्चत्वारिंशच्च॥२॥ [१०]

इदं वामास्ये हविः प्रियमिन्द्राबृहस्पती। उक्थं मदश्च शस्यते। अयं वां परि पिच्यते
सोमं इन्द्राबृहस्पती। चारुमदाय पीतये। अस्मे इन्द्राबृहस्पती रयिं धत्तं शतग्विनम्।
अश्वावन्तं सहस्रिणम्। बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चादुतोत्तरस्मादधरादघायोः। इन्द्रः
पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु। वि ते विष्वग्वातजूतासो अग्रे
भामांसः (३२)

शुचे शुचयश्चरन्ति। तुविम्रक्षासो दिव्या नवंग्वा वनां वनन्ति धृषता रुजन्तः। त्वामग्रे
मानुषीरीडते विशो होत्राविदं विविचिं रत्नधातमम्। गुहा सन्तं सुभग विश्वदर्शतं
तुविष्मणसं सुयजं घृतश्रियम्। धाता ददातु नो रयिमीशानो जगत्स्पतिः। स नः पूर्णेन
वावनत्। धाता प्रजाया उत राय ईशे धातेदं विश्वं भुवनं जजान। धाता पुत्रं यजमानाय
दाता (३३)

तस्मा उ ह्वयं घृतवद्विधेम। धाता ददातु नो रयिं प्राचीं जीवातुमक्षिताम्। वयं देवस्य
धीमहि सुमतिं सत्यराधसः। धाता ददातु दाशुषे वसूनि प्रजाकामाय मीढुषे दुरोणे।
तस्मै देवा अमृताः सं व्ययन्तां विश्वे देवासो अदितिः सजोषाः। अनु नोऽद्यानुमतिर्यज्ञं
देवेषु मन्यताम्। अग्निश्च हव्यवाहनो भवतां दाशुषे मयः। अन्विदनुमते त्वं (३४)

मन्यासै शं च नः कृधि। ऋत्वे दक्षाय नो हिनु प्र ण आयूषि तारिषः। अनु
मन्यतामनुमन्यमाना प्रजावन्तं रयिमक्षीयमाणम्। तस्यै वयं हेडसि माऽपि भूम सा

नो देवी सुहवा शर्म यच्छतु। यस्यामिदं प्रदिशि यद्विरोचतेऽनुमतिं प्रति भूषन्त्यायवः।
यस्या उपस्थं उर्वन्तरिक्षं सा नो देवी सुहवा शर्म यच्छतु। (३५)

राकामहं सुहवां सुष्टुती हुवे शृणोतु नः सुभगा बोधतु त्वनां। सीव्यत्वपः सूच्या-
ऽच्छिद्यमानया ददातु वीरं शतदायमुक्थ्यम्। यास्ते राके सुमत्यः सुपेशसो याभिर्ददांसि
दाशुषे वसूनि। तभिर्नो अद्य सुमना उपागहि सहस्रपोषं सुभगे रराणा। सिनीवालि
या सुपाणिः। कुहूमहं सुभगां विद्वनापंसमस्मिन् यज्ञे सुहवां जोहवीमि। सा नो ददातु
श्रवणं पितृणां तस्यांस्ते देवि हविषा विधेम। कुहूर्देवानाममृतस्य पत्नी हव्या नो अस्य
हविषश्चिकेतु। सं दाशुषे किरतु भूरि वामं रायस्पोषं चिकितुषे दधातु॥ (३६)

भामांसो दाता त्वमन्तरिक्षं सा नो देवी सुहवा शर्म यच्छतु श्रवणं चतुर्विंशतिश्च॥५॥ [११]

अग्ने तेजस्विन्वायुर्वसंवस्त्वैतद्वा अपां वायुरसि प्राणो नाम देवा वै यद्यज्ञेन न प्रजापतिर्देवासुरानायुर्दा एतं युवानं सूर्यो देव इदं
वामेकादश॥११॥

अग्ने तेजस्विन्वायुरसि छन्दसां वीर्यं मातरं च पट्विंशत॥३६॥

अग्ने तेजस्विश्चिकितुषे दधातु॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां तृतीयकाण्डे तृतीयः प्रश्नः समाप्तः॥ ३-३॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

वि वा एतस्य यज्ञ ऋध्यते यस्य हविरतिरिच्यते सूर्यो देवो दिविष्य इत्याह बृहस्पतिना चैवास्य प्रजापतिना च यज्ञस्य व्यृद्धमपि वपति रक्षांसि वा एतत्पशुः संचन्ते यदेकदेवत्यं आलब्धो भूयान्भवति यस्यास्ते हरितो गर्भ इत्याह देवत्रैवेना गमयति रक्षसामपहत्या आ वर्तन वर्तयेत्याह (१)

ब्रह्मणैवेनमा वर्तयति वि ते भिनद्धि तकरीमित्याह यथायजुरेवैतदुरुद्रप्सो विश्वरूप इन्दुरित्याह प्रजा वै पशव इन्दुः प्रजयैवेन पशुभिः समर्धयति दिवं वै यज्ञस्य व्यृद्धं गच्छति पृथिवीमतिरिक्तं तद्यन्न शमयेदार्तिमाच्छेद्यजमानो मही द्यौः पृथिवी च न इत्या- (२)

ह द्यावापृथिवीभ्यामेव यज्ञस्य व्यृद्धं चातिरिक्तं च शमयति नार्तिमाच्छेति यजमानो भस्मनाऽभि समूहति स्वगाकृत्या अथो अनयोर्वा एष गर्भोऽनयोरेवेन दधाति यदवद्येदति तद्वचयेद्यन्नावद्येत्पशोरालब्धस्य नाव द्येत्पुरस्तान्नाभ्या अन्यदवद्येदुपरिष्टादन्यत्पुरस्ताद्वै नाभ्यै (३)

प्राण उपरिष्टादपानो यावानेव पशुस्तस्याव द्यति विष्णवे शिपिविष्टाय जुहोति यद्वै यज्ञस्यातिरिच्यते यः पशोर्भूमा या पुष्टिस्तद्विष्णुः शिपिविष्टोऽतिरिक्त एवातिरिक्तं दधात्यतिरिक्तस्य शान्त्या अष्टाप्रद्विरण्यं दक्षिणाऽष्टापदी ह्येषाऽऽत्मा नवमः पशोरास्यां अन्तरकोश उष्णीषेणाऽऽविष्टितं भवत्येवमिव हि पशुरुल्बमिव चर्मव माः समिवास्थीव यावानेव पशुस्तमात्वाऽव रुन्धे यस्यैषा यज्ञे प्रायश्चित्तिः क्रियत इष्ट्वा वसीयान्भवति॥ (४)

वर्तयेत्याह न इति वै नाभ्या उल्बमिवेकविंशतिश्च॥४॥ [१]

आ वायो भूष शुचिपा उप नः सहस्रं ते नियुतो विश्ववार। उपो ते अन्धो मद्यमयामि यस्य देव दधिषे पूर्वपेयम्। आकूत्यै त्वा कामाय त्वा समृधे त्वा किक्किटा ते मनः प्रजापतये स्वाहा किक्किटा ते प्राणं वायवे स्वाहा किक्किटा ते चक्षुः सूर्याय स्वाहा किक्किटा ते श्रोत्रं द्यावापृथिवीभ्याः स्वाहा किक्किटा ते वाचः सरस्वत्यै स्वाहा (५)

त्वं तुरीयां वशिनीं वशासि सकृद्यत्वा मनसा गर्भ आशयत्। वशा त्वं वशिनीं गच्छ देवान्सत्याः सन्तु यजमानस्य कामाः। अजासि रयिष्ठा पृथिव्याः सीदोर्ध्वान्तरिक्षमुप

तिष्ठस्व दिवि तै बृहद्वाः। तन्तुं तन्वन्नजसो भानुमन्विहि ज्योतिष्मतः पृथो रक्ष धिया
कृतान्। अनुल्बणं वयत जोगुवामपो मनुर्भव जनया दैव्यं जनम्। मनसो हविरसि
प्रजापतेर्वर्णो गात्राणां ते गात्रभाजो भूयास्म॥ (६)

सरस्वत्यै स्वाहा मनुष्योदश च॥२॥

[२]

इमे वै सहाऽऽस्तां ते वायुर्व्यवात्ते गर्भमदधातां तस्मै सोमः प्राजंनयदग्निरग्रसत स एतं
प्रजापतिराग्नेयमष्टाकपालमपश्यत्तं निरवपत्तेनैवैनामग्नेरधि निरंकीणात्तस्मादप्यन्यदेवत्या-
मालभमान आग्नेयमष्टाकपालं पुरस्तान्निर्वपेदग्नेरेवैनामधि निष्क्रीया लभते यद्- (७)

वायुर्व्यवात्तस्माद्वायव्यां यदिमे गर्भमदधातां तस्माद् द्यावापृथिव्यां यत्सोमः
प्राजंनयदग्निरग्रसत तस्मादग्नीषोमीया यदनयोर्वियत्योर्वागवदत्तस्मात्सारस्वती यत्प्रजा-
पतिरग्नेरधि निरंकीणात् तस्मात्प्राजापत्या सा वा एषा सर्वदेवत्या यदजा वशा वायव्यामा
लभेत भूतिकामो वायुर्वै क्षेपिष्ठा देवता वायुमेव स्वेन (८)

भागधेयेनोपं धावति स एवैनं भूतिं गमयति द्यावापृथिव्यामा लभेत कृषमाणः
प्रतिष्ठाकामो दिव एवास्मै पर्जन्यो वर्षति व्यस्यामोषधयो रोहन्ति समर्धुकमस्य
सस्यं भवत्यग्नीषोमीयामा लभेत यः कामयेतान्नवानन्नादः स्यामित्यग्निनैवान्नमव रुन्धे
सोमैनान्नाद्यमन्नवानेवान्नादो भवति सारस्वतीमा लभेत य - (९)

ईश्वरो वाचो वदितोः सन्वाचं न वदेद्वाग्वै सरस्वती सरस्वतीमेव स्वेन भागधेयेनोपं
धावति सैवास्मिन्वाचं दधाति प्राजापत्यामा लभेत यः कामयेतानभिजितमभि
जयेयमिति प्रजापतिः सर्वा देवता देवताभिरेवानभिजितमभि जयति वायव्योपाकरेति
वायोरेवैनामवरुध्या लभत आकूत्यै त्वा कामाय त्वे- (१०)

त्याह यथायजुरेवैतत्किंकिटाकारं जुहोति किंकिटाकारेण वै ग्राम्याः पशवो रमन्ते
प्रारण्याः पंतन्ति यत्किंकिटाकारं जुहोति ग्राम्याणां पशूनां धृत्यै पर्यग्नौ क्रियमाणे जुहोति
जीवन्तीमेवैनां सुवर्गं लोकं गमयति त्वं तुरीयां वशिनीं वशासीत्याह देवत्रैवेनां गमयति
सत्याः संतु यजमानस्य कामा इत्याहैष वै कामो (११)

यजमानस्य यदनार्त उद्वचं गच्छति तस्मादेवमाहाजासि रयिष्ठेत्याहैष्वेवैनां लोकेषु
प्रतिष्ठापयति दिवि तै बृहद्वा इत्याह सुवर्ग एवास्मै लोके ज्योतिर्दधाति तन्तुं तन्वन्नजसो

भानुमन्विहीत्याहेमानेवासमै लोकां ज्योतिष्मतः करोत्यनुल्बणं वयत् जोगुवामप इत्या-
(१२)

ह् यदेव यज्ञ उल्बणं क्रियते तस्यैवैषा शान्तिर्मनुर्भव जनया दैव्यं जनमित्याह
मानव्यो वै प्रजास्ता एवाद्याः कुरुते मनसो हविरसीत्याह स्वगाकृत्यै गात्राणां ते
गात्रभाजो भूयास्मेत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते तस्यै वा एतस्या एकमेवादैवयजनं
यदालंभायामभ्रो (१३)

भवन्ति यदालंभायामभ्रः स्यादप्सु वा प्रवेशयेत्सर्वा वा प्राश्नीयाद्यदप्सु
प्रवेशयेद्यज्ञवेशसं कुर्यात्सर्वामेव प्राश्नीयादिन्द्रियमेवाऽऽत्मन्धत्ते सा वा एषा
त्रयाणामेवावरुद्धा संवत्सरसदः सहस्रयाजिनो गृहमेधिनस्त एवैतया यजेरन्तेषा-
मेवैषाऽऽप्ता॥ (१४)

यथ्वेनं सारस्वतीमा लभेत् यः कामाय त्वा कामोऽपु इत्यभ्रो द्विषत्वारिंशच्च॥८॥ [३]

चित्तं च चित्तिश्चाकूतं चाकूतिश्च विज्ञातं च विज्ञानं च मनश्च शक्करीश्च दर्शश्च
पूर्णमांसश्च बृहच्च रथन्तरं च प्रजापतिर्जयानिन्द्राय वृष्णे प्रायच्छदुग्रः पृतनाज्येषु तस्मै
विशः समनमन्त सर्वाः स उग्रः स हि हव्यो बभूव देवासुराः संयत्ता आसन्त्स इन्द्रः प्रजा-
पतिमुपाधावत्तस्मा एताञ्जयान्प्रायच्छत्तानंजुहोततो वै देवा असुरानजयन् यदजयन्तञ्जयानां
जयत्वः स्पर्धमानेनैते होतव्या जयत्येव तां पृतनाम्॥ (१५)

उप पञ्चविंशतिश्च॥१॥ [४]

अग्निर्भूतानामधिपतिः स माऽवत्विन्द्रो ज्येष्ठानां यमः पृथिव्या वायुरन्तरिक्षस्य सूर्यो
दिवश्चन्द्रमा नक्षत्राणां बृहस्पतिर्ब्रह्मणो मित्रः सत्यानां वरुणोऽपाः संमुद्रः स्रोत्यानामन्नः
साम्राज्यानामधिपति तन्माऽवतु सोम ओषधीनां सविता प्रसवानां रुद्रः पशूनां
त्वष्टा रूपाणां विष्णुः पर्वतानां मरुतो गुणानामधिपतयस्ते माऽवन्तु पितरः पितामहाः
परेऽवरे ततोस्ततामहा इह माऽवत। अस्मिन्ब्रह्मन्त्रस्मिन्क्षत्रेऽस्यामाशिष्यस्यां पुरोधया-
मस्मिन्कर्मन्त्रस्यां देवहूत्याम्॥ (१६)

अवरे सुतदर्श च॥१॥ [५]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत् तदसुरा अकुर्वत् ते देवा एतानभ्यातानानपश्यन्तानभ्यातन्वत्

यद्देवानां कर्मासीदार्ध्यत तद्यदसुराणां न तदार्ध्यत येन कर्मणैर्ध्वस्तत्र होतव्या ऋध्नोत्येव तेन कर्मणा यद्विश्वे देवाः समभरन्तस्मादभ्याताना वैश्वदेवा यत्प्रजापतिर्जयान्प्रायच्छुत्तस्माञ्जयाः प्राजापत्या - (१७)

यद्राष्ट्रभृद्भीं राष्ट्रमाददत् तद्राष्ट्रभृताः राष्ट्रभृत्त्वं ते देवा अभ्यातानैरसुरानभ्यातन्वत् जयैरजयत्राष्ट्रभृद्भीं राष्ट्रमाददत् यद्देवा अभ्यातानैरसुरानभ्यातन्वत् तदभ्यातानानां मभ्यातानत्वं यञ्जयैरजयन्तञ्जयानां जयत्वं यद्राष्ट्रभृद्भीं राष्ट्रमाददत् तद्राष्ट्रभृताः राष्ट्रभृत्त्वं ततो देवा अभवन्परासुरा यो भ्रातृव्यवान्स्यात्स एताञ्जुहुयादभ्यातानैरेव भ्रातृव्यानभ्यातनुते जयैर्जयति राष्ट्रभृद्भीं राष्ट्रमा दत्ते भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति॥ (१८)

प्राजापत्याः सौष्टादश च॥२॥

[६]

ऋतापादृतधामाऽग्निर्गन्धर्वस्तस्यौषधयोऽप्सरस ऊर्जो नाम स इदं ब्रह्म क्षत्रं पातु ता इदं ब्रह्म क्षत्रं पातु तस्मै स्वाहा ताभ्यः स्वाहा सः हितो विश्वसामा सूर्यो गन्धर्वस्तस्य मरीचयोऽप्सरस आयुवः सुषुम्नः सूर्यरश्मिश्चन्द्रमा गन्धर्वस्तस्य नक्षत्राण्यप्सरसो बिकुरयो भुज्युः सुपर्णो यज्ञो गन्धर्वस्तस्य दक्षिणा अप्सरसः स्तवाः प्रजापतिर्विश्वकर्मा मनो (१९)

गन्धर्वस्तस्यैर्खामान्यप्सरसो वह्नय इषिरो विश्वव्यचा वातो गन्धर्वस्तस्याऽऽपोऽप्सरसो मुदा भुवनस्य पते यस्य त उपरि गृहा इह च। स नो रास्वाज्यानिः रायस्पोषः सुवीर्यः संवत्सरीणाः स्वस्तिम्। परमेष्ठ्यधिपतिर्मृत्युर्गन्धर्वस्तस्य विश्वमप्सरसो भुवः सुक्षितिः सुभूतिर्भद्रकृत्सुवर्वाण्यर्जन्यो गन्धर्वस्तस्य विद्युतोऽप्सरसो रुचो दूरेहैतिरमृडयो - (२०)

मृत्युर्गन्धर्वस्तस्य प्रजा अप्सरसो भीरुवश्चारुः कृपणकाशी कामो गन्धर्वस्तस्याऽऽधयोऽप्सरसः शोचयन्तीर्नाम स इदं ब्रह्म क्षत्रं पातु ता इदं ब्रह्म क्षत्रं पातु तस्मै स्वाहा ताभ्यः स्वाहा स नो भुवनस्य पते यस्य त उपरि गृहा इह च। उरु ब्रह्मणेऽस्मै क्षत्राय महि शर्म यच्छ॥ (२१)

मनोऽमृडयः षट्त्वारिंशच्च॥३॥

[७]

राष्ट्रकामाय होतव्या राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतो राष्ट्रेणैवास्मै राष्ट्रमव रुन्धे राष्ट्रमेव भवत्यात्मने होतव्या राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतो राष्ट्रं प्रजा राष्ट्रं पशवो राष्ट्रं यच्छ्रेष्ठो भवति राष्ट्रेणैव राष्ट्रमव

रुन्धे वसिष्ठः समानानां भवति ग्रामकामाय होतव्या राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतौ राष्ट्रं संजाता राष्ट्रणैवास्मै राष्ट्रं संजातानवं रुन्धे ग्रा- (२२)

स्यैव भवत्यधिदेवने जुहोत्यधिदेवं एवास्मै सजातानवं रुन्धे त एनमवरुद्धा उप तिष्ठन्ते रथमुख ओजस्कामस्य होतव्या ओजो वै राष्ट्रभृत ओजो रथ ओजसैवास्मा ओजोऽवं रुन्ध ओजस्यैव भवति यो राष्ट्रादपभूतः स्यात्तस्मै होतव्या यावन्तोऽस्य रथाः स्युस्तान्ब्रूयाद्युद्धमिति राष्ट्रमेवास्मै युनक्त्या- (२३)

हुतयो वा एतस्याक्लृप्ता यस्य राष्ट्रं न कल्पते स्वरथस्य दक्षिणं चक्रं प्रवृह्य नाडीमभि जुहुयादाहुतीरेवास्यं कल्पयति ता अस्य कल्पमाना राष्ट्रमनु कल्पते सङ्ग्रामे संयन्ते होतव्या राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतौ राष्ट्रे खलु वा एते व्यायच्छन्ते ये सङ्ग्रामं संयन्ति यस्य पूर्वस्य जुह्वति स एव भवति जयति तं सङ्ग्रामं मान्युक इध्मो (२४)

भवत्यङ्गारा एव प्रतिवेष्टमाना अमित्राणामस्य सेनां प्रति वेष्टयन्ति य उन्माद्येत्तस्मै होतव्या गन्धर्वाप्सरसो वा एतमुन्मादयन्ति य उन्माद्यत्येते खलु वै गन्धर्वाप्सरसो यद्राष्ट्रभृतस्तस्मै स्वाहा ताभ्यः स्वाहेति जुहोति तेनैवैनान्छमयति नैयग्रोध औदुम्बर आश्वत्थः प्लाक्ष इतीध्मो भवत्येते वै गन्धर्वाप्सरसां गृहाः स्व एवैना- (२५)

नायतने शमयत्यभिचरता प्रतिलोमं होतव्याः प्राणानेवास्यं प्रतीचः प्रति यौति तं ततो येन केन च स्तृणुते स्वकृत इरिणे जुहोति प्रदरे वैतद्वा अस्यै निर्ऋतिगृहीतं निर्ऋतिगृहीत एवैनं निर्ऋत्या ग्राहयति यद्वाचः क्रूरं तेन वर्षद्वरोति वाच एवैनं क्रूरेण प्र वृश्चति ताजगार्तिमाच्छति यस्य कामयेतान्नाद्य- (२६)

मा ददीयेति तस्य सभायामुत्तानो निपद्य भुवनस्य पत इति तृणानि सं गृह्णीयात्प्रजापतिर्वै भुवनस्य पतिः प्रजापतिनैवास्यान्नाद्यमा दत्त इदमहममुष्यामुष्यायणस्यान्नाद्यं हरामीत्याहान्नाद्यमेवास्यं हरति षड्विंहरति षड्वा ऋतवः प्रजापतिनैवास्यान्नाद्यमादायर्तवोऽस्मा अनु प्र यच्छन्ति (२७)

यो ज्येष्ठबन्धुरपभूतः स्यात्तं स्थलेऽवसाय्यं ब्रह्मौदनं चतुःशरावं पक्त्वा तस्मै होतव्या वर्षं वै राष्ट्रभृतो वर्षं स्थलं वर्षणैवेनं वर्षं समानानां गमयति चतुःशरावो भवति दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति क्षीरे भवति रुचमेवास्मिन्दधात्युद्धरति श्रुतत्वाय सर्पिष्वान्भवति मेध्यत्वाय

चत्वारः आर्षेयाः प्राशजन्ति दिशामेव ज्योतिषि जुहोति॥ (२८)

ग्रामी युनक्तीध्मः स्व एवैनान्नाद्यं यच्छन्त्येकान्नपञ्चाशच्च॥७॥ [८]

देविका निर्वपेत्प्रजाकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसीव खलु वै प्रजाश्छन्दाभिरेवासमै प्रजाः प्र जनयति प्रथमं धातारं करोति मिथुनी एव तेन करोत्यन्वेवास्मा अनुमतिर्मन्यते राते राका प्र सिनीवाली जनयति प्रजास्वेव प्रजातासु कुह्वा वाचं दधात्येता एव निर्वपेत्पशुकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसी- (२९)

व खलु वै पशवश्छन्दाभिरेवासमै पशून् जनयति प्रथमं धातारं करोति प्रैव तेन वापयत्यन्वेवास्मा अनुमतिर्मन्यते राते राका प्र सिनीवाली जनयति पशून् प्रजातान्कुह्वा प्रतिष्ठापयत्येता एव निर्वपेद्भामकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसीव खलु वै ग्रामश्छन्दाभिरेवासमै ग्राम- (३०)

मवं रुन्धे मध्यतो धातारं करोति मध्यत एवैनं ग्रामस्य दधात्येता एव निर्वपेज्जोगामयावी छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि खलु वा एतमभि मन्यन्ते यस्य ज्योगामयति छन्दाभिरेवैनमगदं करोति मध्यतो धातारं करोति मध्यतो वा एतस्याक्लृप्तं यस्य ज्योगामयति मध्यत एवास्य तेन कल्पयत्येता एव निर्- (३१)

वपेद्यं यज्ञो नोपनमेच्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि खलु वा एतं नोपं नमन्ति यं यज्ञो नोपनमति प्रथमं धातारं करोति मुखत एवासमै छन्दांसि दधात्युपैनं यज्ञो नमत्येता एव निर्वपेदीजानश्छन्दांसि वै देविका यातयामानीव खलु वा एतस्य छन्दांसि य ईजान उत्तमं धातारं करो- (३२)

त्युपरिष्ठादेवासमै छन्दांस्ययांतयामान्यवं रुन्ध उपैनमुत्तरो यज्ञो नमत्येता एव निर्वपेद्यं मेधा नोपनमेच्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि खलु वा एतं नोपं नमन्ति यं मेधा नोपनमति प्रथमं धातारं करोति मुखत एवासमै छन्दांसि दधात्युपैनं मेधा नमत्येता एव निर्वपे- (३३)

द्रुक्कामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसीव खलु वै रुक्छन्दाभिरेवास्मिन्नुचं दधाति क्षीरे भवन्ति रुचमेवास्मिन्दधति मध्यतो धातारं करोति मध्यत एवैनं रुचो दधाति गायत्री

वा अनुमतिस्त्रिष्टुग्राका जगती सिनीवात्यनुष्टुप्कुहूर्धाता वषट्कारः पूर्वपक्षो राकाऽपरपक्षः कुहूरमावास्यां सिनीवाली पौर्णमास्यनुमतिश्चन्द्रमा धाताऽष्टौ (३४)

वसवोऽष्टाक्षरा गायत्र्येकादश रुद्रा एकादशाक्षरा त्रिष्टुब्बादशादित्या द्वादशाक्षरा जगती प्रजापतिरनुष्टुब्धाता वषट्कार एतद्वै देविकाः सर्वाणि च छन्दांसि सर्वाश्च देवता वषट्कारस्ता यथ्सह सर्वा निर्वपेदीश्वरा एनं प्रदहो द्वे प्रथमे निरुप्य धातुस्तृतीयं निर्वपेत्तथो एवोत्तरे निर्वपेत्तथैनं न प्र दहन्त्यथो यस्मै कामाय निरुप्यन्ते तमेवाऽऽभिर्मुपाऽऽ-
प्रोति॥ (३५)

पशुकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि ग्रामङ्कल्पयत्येता एव निरुक्तमन्यतारं करोति मेधा नमत्येता एव निर्वपेदष्टौ दहन्ति नव च॥

देविकाः प्रजाकामो मिथुनी पशुकाम॥७॥ [९]

वास्तोष्पते प्रति जानीह्यस्मान्स्वावेशो अनमीवो भवा नः। यत्त्वेमहे प्रति तन्नो जुषस्व शं न एधि द्विपदे शं चतुष्पदे। वास्तोष्पते शग्मयां स२सदा ते सक्षीमहि रण्वयां गातुमत्या। आवः क्षेम उत योगे वरं नो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः। यथ्सायं प्रातरग्निहोत्रं जुहोत्याहुतीष्टका एव ता उप धत्ते (३६)

यजमानोऽहोरात्राणि वा एतस्येष्टका य आहिताग्निर्यथ्सायं प्रातर्जुहोत्यहोरात्राण्येवाऽ-
ऽत्वेष्टकाः कृत्वोप धत्ते दशं समानत्र जुहोति दशाक्षरा विराड्विराजमेवाऽऽत्वेष्टकां कृत्वोप
धत्तेऽथो विराज्येव यज्ञमाप्नोति चित्यंश्चित्योऽस्य भवति तस्माद्यत्र दशोषित्वा प्रयाति
तद्यज्ञवास्त्ववास्त्वेव तद्यत्ततोऽर्वाचीनः (३७)

रुद्रः खलु वै वास्तोष्पतिर्यदहुत्वा वास्तोष्पतीयं प्रयायाद्रुद्र एनं भूत्वाऽग्निरनूत्थाय
हन्याद्वास्तोष्पतीयं जुहोति भागधेयेनैवेनः शमयति नार्तिमाच्छति यजमानो यद्युक्ते
जुहुयाद्यथा प्रयाते वास्तावाहुतिं जुहोति तादृगेव तद्यदयुक्ते जुहुयाद्यथा क्षेम आहुतिं
जुहोति तादृगेव तदहुतमस्य वास्तोष्पतीयः स्याद् (३८)

दक्षिणो युक्तो भवति सव्योऽयुक्तोऽथ वास्तोष्पतीयं जुहोत्युभयमेवाकुरपरिवर्गमेवेनः
शमयति यदेकया जुहुयाद्विहोमं कुर्यात्पुरोनुवाक्यामनूच्य याज्यया जुहोति सदेवत्वाय
यद्धुत आदध्याद्रुद्रं गृहानन्वारोहयेद्यदवक्षाणान्यसं प्रक्षाप्य प्रयायाद्यथा यज्ञवेशसं वाऽऽ-
दहनं वा तादृगेव तदयं ते योनिर्ऋत्विय इत्यरण्योः समारोहय- (३९)

त्येष वा अग्नेर्योनिः स्व एवैनं योनौ समारोहयत्यथो खल्व्वाहुर्नृदरण्योः
समारूढो नश्येदुदस्याग्निः सीदेत्पुनराधेयः स्यादिति या तं अग्ने यज्ञियां तनूस्तयेह्या
रोहेत्यात्मन्समारोहयते यजमानो वा अग्नेर्योनिः स्वायामेवैनं योन्याः समारोहयते॥ (४०)

धत्तेऽर्वाचीनः स्यात्समारोहयति पञ्चत्वारिंशच्च॥५॥

[१०]

त्वमग्ने बृहद्वयो दधासि देव दाशुषैः कविर्गृहपतिर्युवां॥ हव्यवाङ्गिरजरः पिता
नो विभुर्विभावा सुदृशीको अस्मे। सुगारुहपत्याः समिषो दिदीह्यस्मद्रियख्सम्मिमीहि
श्रवांसि। त्वं च सोम नो वशो जीवातुं न मरामहे। प्रियस्तोत्रो वनस्पतिः। ब्रह्मा
देवानां पदवीः कवीनामृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणाम्। श्येनो गृध्राणां स्वधितिर्वनानां
सोमः (४१)

पवित्रमत्येति रेभन्। आ विश्वदेवः सत्पतिः सूक्तैरद्या वृणीमहे। सत्यसंवः
सवितारम्॥ आ सत्येन रजसा वर्तमानो निवेशयन्नमृतं मर्त्यं च। हिरण्ययेन सविता
रथेना देवो याति भुवना विपश्यन्। यथा नो अदितिः करत्पश्चे नृभ्यो यथा गवैः। यथा
तोकाय रुद्रियम्। मा नस्तोके तनये मा न आयुषि मा नो गोषु मा (४२)

नो अश्वेषु रीरिषः। वीरान्मा नो रुद्र भामितो वधीरहविष्मन्तो नमसा विधेम ते।
उदप्रुतो न वयो रक्षमाणा वावदतो अभ्रियस्येव घोषाः। गिरिभ्रजो नोर्मयो मदन्तो
बृहस्पतिर्भ्यर्का अनावन्। हंसैरिव सखिभिर्वावदद्विरश्मन्मयानि नहन्। व्यस्यन्।
बृहस्पतिरभिः कनिकदद्वा उत प्रास्तौदुच्च विद्वा अंगायत्। एन्द्रं सानसि रयि (४३)

सजित्वानं सदासहम्। वर्षिष्ठमृतये भर। प्र संसाहिषे पुरुहूत शत्रूञ्ज्येष्ठस्ते शुष्मं
इह रातिरस्तु। इन्द्रा भर दक्षिणेना वसूनि पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम्। त्वं सुतस्य
पीतये सद्यो वृद्धो अजायथाः। इन्द्र ज्यैष्ठ्याय सुक्रतो। भुवस्त्वमिन्द्र ब्रह्मणा महान्भुवो
विश्वेषु सवनेषु यज्ञियः। भुवो नृञ्ज्योत्नो विश्वस्मिन्भरे ज्येष्ठश्च मन्त्रो (४४)

विश्वचरणे। मित्रस्य चरणधीतः श्रवो देवस्य सानसिम्। सत्यं चित्रश्रवस्तमम्।
मित्रो जनान् यातयति प्रजानन्मित्रो दाधार पृथिवीमुत द्याम्। मित्रः कृष्टीरनिमिषाभि चष्टे
सत्याय हव्यं घृतवद्विधेम। प्र स मित्रं मर्तो अस्तु प्रयस्वान् यस्तं आदित्य शिक्षति व्रतेन।
न हन्यते न जीयते त्वोतो नैनम्हो अश्नोत्यन्तितो न दूरात्। य- (४५)

चिद्धि ते विशो यथा प्र देव वरुण व्रतम्। मिनीमसि द्यविद्यवि। यत्किं चेद वरुण
 दैव्ये जनेऽभिद्रोहं मनुष्याश्चरामसि। अचित्ती यत्तव धर्मा युयोपिम मा नस्तस्मादेनसो
 देव रीरिषः। कितुवासो यद्रिरिपुर्न दीवि यद्वा घा सत्यमुत यन्न विद्म। सर्वा ता वि ष्य
 शिथिरेव देवार्था ते स्याम वरुण प्रियासः॥ (४६)

सोमो गोषु मा रुयि मन्त्रो यच्छिथिरा सप्त च॥६॥ [११]

वि वा एतस्याऽऽ वायो इमे वै चित्तश्चाग्निर्भूतानां देवा वा अभ्यातानानृतापाङ्गाष्टकामाय देविका वास्तोष्यते त्वमग्ने बृहदेकादश॥११॥

वि वा एतस्येत्याह मृत्युर्गन्धर्वोऽव रुन्धे मध्युतस्त्वमग्ने बृहथ्यद्वैत्वारिःशत्॥४६॥

वि वा एतस्य प्रियासः॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां तृतीयकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः समाप्तः॥ ३-४॥

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

पूर्णा पश्चादुत पूर्णा पुरस्तादुन्मध्यतः पौर्णमासी जिगाय। तस्यां देवा अधि संवसन्त उत्तमे नार्क इह मादयन्ताम्। यत्तै देवा अदधुर्भागधेयममावास्ये संवसन्तो महित्वा। सा नो यज्ञं पिपृहि विश्ववारे रयिं नो धेहि सुभगे सुवीरम्। निवेशनी सङ्गमनी वसूनां विश्वा रूपाणि वसून्नावेशयन्ती। सहस्रपोषः सुभगा रराणा सा न आ गन्वर्चसा (१)

संविदाना। अग्नीषोमौ प्रथमौ वीर्येण वसून्नुद्रानादित्यानिह जिन्वतम्। माध्यः हि पौर्णमासं जुषेथां ब्रह्मणा वृद्धौ संकृतेन सातावथास्मभ्यः सहवीराः रयिं नि यच्छतम्। आदित्याश्चाङ्गिरसश्चाग्नीनादधत् ते दर्शपूर्णमासौ प्रैप्सन्तेषामङ्गिरसां निरुतः हविरासीदथाऽऽदित्या एतौ होमावपश्यन्तावजुहवुस्ततो वै ते दर्शपूर्णमासौ (२)

पूर्व आऽलभन्त दर्शपूर्णमासावालभमान एतौ होमौ पुरस्ताञ्जुहुयात्साक्षादेव दर्शपूर्णमासावा लभते ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वे दर्शपूर्णमासावालभेत य एनयोरनुलोमं च प्रतिलोमं च विद्यादित्यमावास्याया ऊर्ध्वं तदनुलोमं पौर्णमास्यै प्रतीचीनं तत्प्रतिलोमं यत्पौर्णमासीं पूर्वामालभेत प्रतिलोममेनावा लभेतामुमपक्षीयमाणमन्वप (३)

क्षीयेत सारस्वतौ होमौ पुरस्ताञ्जुहुयादमावास्यां वै सरस्वत्यनुलोममेवेनावा लभते-ऽमुमाप्यायमानमन्वा प्यायत आग्नावैष्णवमेकादशकपालं पुरस्तान्निर्वपेत्सरस्वत्यै चरुः सरस्वते द्वादशकपालं यदाग्नेयो भवत्यग्निर्वै यज्ञमुखं यज्ञमुखमेवर्द्धि पुरस्ताद्धत्ते यद्वैष्णवो भवति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञमेवारभ्य प्र तनुते सरस्वत्यै चरुर्भवति सरस्वते द्वादशकपालो-ऽमावास्यां वै सरस्वती पूर्णमासः सरस्वान्तावेव साक्षादा रभत ऋध्नोत्याभ्यां द्वादशकपालः सरस्वते भवति मिथुनत्वाय प्रजात्यै मिथुनौ गावौ दक्षिणा समृद्धौ॥ (४)

वर्चसा वै ते दर्शपूर्णमासावपं तनुते सरस्वत्यै पञ्चविंशतिश्च॥४॥ [१]

ऋषयो वा इन्द्रं प्रत्यक्षं नापश्यन्तं वसिष्ठः प्रत्यक्षमपश्यत्सोऽब्रवीद्ब्राह्मणं ते वक्ष्यामि यथा त्वत्पुरोहिताः प्रजाः प्रजनिष्यन्तेऽथ मेतरेभ्य ऋषिभ्यो मा प्र वोच इति तस्मा एतान्स्तोमभागानब्रवीत्ततो वसिष्ठपुरोहिताः प्रजाः प्राजायन्त तस्माद्वासिष्ठो ब्रह्मा कार्यः

प्रेव जायते रश्मिरसि क्षयाय त्वा क्षयं जिन्वे- (५)

त्याह देवा वै क्षयो देवेभ्य एव यज्ञं प्राऽऽहृ प्रेतिरसि धर्माय त्वा धर्मं जिन्वेत्याह मनुष्या वै धर्मो मनुष्येभ्य एव यज्ञं प्राऽऽहान्वितिरसि दिवे त्वा दिवं जिन्वेत्याहैभ्य एव लोकेभ्यो यज्ञं प्राऽऽहं विष्टम्भोऽसि वृष्ट्यै त्वा वृष्टिं जिन्वेत्याह वृष्टिमेवाव (६)

रुन्धे प्रवास्यनुवासीत्याह मिथुनत्वायोशिगसि वसुभ्यस्त्वा वसूञ्जिन्वेत्याहाष्टौ वसंव एकादश रुद्रा द्वादशाऽऽदित्या एतावन्तो वै देवास्तेभ्य एव यज्ञं प्राऽऽहौजोऽसि पितृभ्यस्त्वा पितृञ्जिन्वेत्याह देवानेव पितृननु सं तनोति तन्तुरसि प्रजाभ्यस्त्वा प्रजा जिन्वे- (७)

त्याह पितृनेव प्रजा अनु सं तनोति पृतनाषाडसि पशुभ्यस्त्वा पशूञ्जिन्वेत्याह प्रजा एव पशूननु सं तनोति रेवदस्योषधीभ्यस्त्वौषधीर्जिन्वेत्याहौषधीष्वेव पशून्प्रतिष्ठापयत्यभिजिदसि युक्तग्रावेन्द्राय त्वेन्द्रं जिन्वेत्याहाभिजित्या अधिपतिरसि प्राणाय त्वा प्राणं (८)

जिन्वेत्याह प्रजास्वेव प्राणान्दधाति त्रिवृदसि प्रवृदसीत्याह मिथुनत्वाय सःरोहोऽसि नीरोहोऽसीत्याह प्रजात्यै वसुकोऽसि वर्षेश्रिरसि वस्यष्टिरसीत्याह प्रतिष्ठित्यै॥ (९)

जिन्वेत्यवं प्रजा जिन्व प्राणञ्जिःशब्द॥५॥ [२]

अग्निना देवेन पृतना जयामि गायत्रेण छन्दसा त्रिवृता स्तोमेन रथन्तरेण साम्ना वषट्कारेण वज्रेण पूर्वजान्भ्रातृव्यानर्धरान्पादयाम्यवैनान्बाधे प्रत्येनानुदेऽस्मिन्क्षयेऽस्मिन्भूमिलोके योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मो विष्णोः क्रमेणात्यैनान्क्रामामीन्द्रेण देवेन पृतना जयामि त्रैष्टुभेन छन्दसा पञ्चदशेन स्तोमेन बृहता साम्ना वषट्कारेण वज्रेण (१०)

सहजान् विश्वेभिर्देवेभिः पृतना जयामि जागतेन छन्दसा सप्तदशेन स्तोमेन वामदेव्येन साम्ना वषट्कारेण वज्रेणापरजानिन्द्रेण सयुजो वयं सांसह्याम पृतन्यतः। घन्तो वृत्राण्यप्रति। यत्तं अग्ने तेजस्तेनाहं तेजस्वी भूयासं यत्तं अग्ने वर्चस्तेनाहं वर्चस्वी भूयासं यत्तं अग्ने हरस्तेनाहं हरस्वी भूयासम्॥ (११)

बृहता साम्ना वषट्कारेण वज्रेण पट्वरिःशब्द॥२॥ [३]

ये देवा यज्ञह्नो यज्ञमुषः पृथिव्यामध्यासते। अग्निर्मा तेभ्यो रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयम्। आगन्म मित्रावरुणा वरेण्या रात्रीणां भागो युवयोर्यो अस्ति। नाकं गृह्णानाः सुकृतस्य लोके तृतीयं पृष्ठे अधि रोचने दिवः। ये देवा यज्ञह्नो यज्ञमुषोऽन्तरिक्षेऽध्यासते। वायुर्मा

तेभ्यो रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयम्। यास्ते रात्रीः सवितर- (१२)

देव्यानीरन्तरा द्यावापृथिवी विर्यन्ति। गृहैश्च सर्वैः प्रजया न्वग्रे सुवो रुहाणास्तरता रजांसि। ये देवा यज्ञह्नो यज्ञमुषो दिव्यध्यासते। सूर्यो मा तेभ्यो रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयम्। येनेन्द्राय समभरः पयांस्युत्तमेन हविषा जातवेदः। तेनाग्रे त्वमुत वर्धयेम संजातानां श्रेष्ठ आ धेह्येनम्। यज्ञह्नो वै देवा यज्ञमुषः (१३)

सन्ति त एषु लोकेष्वासत आददाना विमथाना यो ददाति यो यजते तस्य। ये देवा यज्ञह्नः पृथिव्यामध्यासते ये अन्तरिक्षे ये दिवित्याहमानेव लोकास्तीर्त्वा सगृहः सपशुः सुवर्गं लोकमेत्यप वै सोमैनेजानाद्देवताश्च यज्ञश्च कामन्त्याग्रेयं पञ्चकपालमुदवसानाय निर्वपेदग्निः सर्वा देवताः (१४)

पाङ्क्तो यज्ञो देवताश्चैव यज्ञं चाव रुन्धे गायत्रो वा अग्निर्गायत्रछन्दास्तं छन्दसा व्यर्धयति यत्पञ्चकपालं करोत्यष्टाकपालः कार्योऽष्टाक्षरा गायत्री गायत्रोऽग्निर्गायत्रछन्दाः स्वेनैवैनं छन्दसा समर्धयति पङ्क्तौ याज्यानुवाक्ये भवतः पाङ्क्तो यज्ञस्तेनैव यज्ञान्नैति॥ (१५)

सवितर्देवा यज्ञमुषः सर्वा देवतास्त्रिचत्वारिंशच्च॥ ४॥ [४]

सूर्यो मा देवो देवेभ्यः पातु वायुरन्तरिक्षाद्यजमानोऽग्निर्मा पातु चक्षुषः। सक्ष शूष सवितर्विश्वचर्षण एतेभिः सोमं नामभिर्विधेम ते तेभिः सोमं नामभिर्विधेम ते। अहं पुरस्तादहमवस्तादहं ज्योतिषा वि तमो ववार। यदन्तरिक्षं तदु मे पिताभूदहं सूर्यमुभयतो ददर्शाहं भूयासमुत्तमः संमानाना- (१६)

मा समुद्रादाऽन्तरिक्षात्प्रजापतिरुद्धिं च्यावयातीन्द्रः प्र स्रौतु मरुतो वर्षयन्तून्नम्भय पृथिवीं भिन्द्वीदं दिव्यं नभः। उद्रो दिव्यस्य नो देहीशानो वि सृजा दृतिम्। पशवो वा एते यदादित्य एष रुद्रो यदग्निरोषधीः प्रास्याग्नावादित्यं जुहोति रुद्रादेव पशून्तर्दधात्यथो ओषधीष्वेव पशून् (१७)

प्रतिष्ठापयति कविर्यज्ञस्य वि तनोति पन्थां नाकस्य पृष्ठे अधि रोचने दिवः। येन हव्यं वहसि यासि दूत इतः प्रचेता अमुतः सनीयान्। यास्ते विश्वाः समिधः सन्त्यग्रे याः पृथिव्यां बर्हिषि सूर्ये याः। तास्तै गच्छन्त्वाहुतिं घृतस्य देवायते यजमानाय शर्म। आशासानः सुवीर्यं रायस्पोषः स्वश्चियम्। बृहस्पतिना राया स्वगाकृतो मह्यं यजमानाय

तिष्ठ॥ (१८)

समानानामोषधीष्वेव पशून्मह्यं यजमानायेकञ्च॥३॥ [५]

सं त्वां नह्यामि पर्यसा घृतेन सं त्वां नह्याम्यप ओषधीभिः। सं त्वां नह्यामि प्रजयाऽहमद्य सा दक्षिता संनवो वाजंमस्मे। प्रैतु ब्रह्मणस्पती वेदिं वर्णेन सीदतु। अथाहमनुकामिनी स्वे लोके विशा इह। सुप्रजसंस्त्वा वयं सुपतीरुपं सेदिम। अग्रे सपत्नदं भनमदब्धासो अदाभ्यम्। इमं वि ध्यामि वरुणस्य पाशं (१९)

यमबध्नीत सविता सुकेतः। धातुश्च योनौ सुकृतस्य लोके स्योनं मे सह पत्यां करोमि। प्रेह्युदेह्युतस्य वामीरन्वग्निस्तेऽग्रं नयत्वदिर्तिर्मध्यं ददतां रुद्रावसृष्टाऽसि युवा नाम मा मां हिंसीर्वसुभ्यो रुद्रेभ्यं आदित्येभ्यो विश्वेभ्यो वो देवेभ्यः पुत्रेजनीर्गृह्णामि यज्ञाय वः पुत्रेजनीः सादयामि विश्वस्य ते विश्वावतो वृष्णिंयावतस्- (२०)

तवाग्रे वामीरनुं सन्दृशि विश्वा रेतांसि धिषीयागं देवान् यज्ञो नि देवीर्देवेभ्यो यज्ञमंशेषन्नस्मिन्सुन्वति यजमान आशिषः स्वाहाकृताः समुद्रेष्ठा गन्धर्वमा तिष्ठताऽनु। वातस्य पत्नं त्रिड ईडिताः॥ (२१)

पाशं वृष्णिंयावतस्त्रिंशच्च॥३॥ [६]

वषट्कारो वै गायत्रियै शिरोऽच्छिन्नत्तस्यै रसः परापतत्स पृथिवीं प्राविशत्स खादिरोऽभवद्यस्य खादिरः सुवो भवति छन्दसामेव रसेनाव द्यति सरसा अस्याऽऽहुतयो भवन्ति तृतीयस्यामितो दिवि सोमं आसीत्तं गायत्र्याहरत्तस्य पूर्णमच्छिद्यत् तत्पूर्णोऽभवत्तत्पूर्णस्य पूर्णत्वं यस्य पूर्णमयी जुहूर्- (२२)

भवन्ति सौम्या अस्याऽऽहुतयो भवन्ति जुषन्तेऽस्य देवा आहुतीर्देवा वै ब्रह्मन्नवदन्त तत्पूर्ण उपांशृणोथ्सुश्रवा वै नाम यस्य पूर्णमयी जुहूर्भवति न पापं श्लोकं शृणोति ब्रह्म वै पूर्णो विष्णुरुतोऽन्नं विष्णोरुतोऽश्वत्थो यस्य पूर्णमयी जुहूर्भवत्याश्वत्थ्युपभृद्ब्रह्मणैवान्नमव रुन्धेऽथो ब्रह्मै- (२३)

व विश्वध्यूहति राष्ट्रं वै पूर्णो विडंश्वत्थो यत्पूर्णमयी जुहूर्भवत्याश्वत्थ्युपभृद्वाष्ट्रमेव विश्वध्यूहति प्रजापतिर्वा अंजुहोत्सा यत्राऽऽहुतिः प्रत्यतिष्ठत्तो विकङ्कत् उदतिष्ठत्ततः प्रजा असृजत् यस्य वैकङ्कती ध्रुवा भवति प्रत्येवास्याऽऽहुतयस्तिष्ठन्त्यथो प्रैव जायत

एतद्वै सुचा९ रूपं यस्यैव९रूपाः सुचो भवन्ति सर्वाण्येवैन९ रूपाणि पशूनामुप तिष्ठन्ते
नास्यापरूपमात्मजायते॥ (२४)

जुहुरथो ब्रह्म सुचा९ समदंश च॥३॥

[७]

उपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वा ज्योतिष्मते ज्योतिष्मन्तं गृह्णामि दक्षां दक्षवृधे
रातं देवेभ्योऽग्निजिह्वेभ्यस्त्वर्तायुभ्य इन्द्रज्येष्ठेभ्यो वरुणराजभ्यो वातापिभ्यः पर्जन्यात्मभ्यो
दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वाऽपेन्द्र द्विषतो मनोऽप जिज्यासतो जह्यप यो नो-
ऽरातीयति तं जहि प्राणाय त्वाऽपानाय त्वा व्यानाय त्वा सते त्वाऽसते त्वाऽऽस्त्वौषधीभ्यो
विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यो यतः प्रजा अक्स्विद्रा अजायन्त तस्मै त्वा प्रजापतये विभूदान्ने
ज्योतिष्मते ज्योतिष्मन्तं जुहोमि॥ (२५)

ओषधीभ्यश्चतुर्दश च॥१॥

[८]

यां वा अध्वर्युश्च यजमानश्च देवतामन्तरितस्तस्या आ वृश्च्येते प्राजापत्यं दधिग्रहं
गृहीयात्प्रजापतिः सर्वा देवता देवताभ्य एव नि हुवाते ज्येष्ठो वा एष ग्रहाणां यस्यैष गृह्यते
ज्येष्ठमेव गच्छति सर्वासां वा एतद्देवताना९ रूपं यदेष ग्रहो यस्यैष गृह्यते सर्वाण्येवैन९
रूपाणि पशूनामुप तिष्ठन्त उपयामगृहीतो- (२६)

ऽसि प्रजापतये त्वा ज्योतिष्मते ज्योतिष्मन्तं गृह्णामीत्याह ज्योतिरेवैन९ समानानां
करोत्यग्निजिह्वेभ्यस्त्वर्तायुभ्य इत्याहेतावतीर्वै देवतास्ताभ्य एवैन९ सर्वाभ्यो गृह्णात्यपेन्द्र
द्विषतो मन इत्याह भ्रातृव्यापनुच्यै प्राणाय त्वाऽपानाय त्वेत्याह प्राणानेव यजमाने दधाति
तस्मै त्वा प्रजापतये विभूदान्ने ज्योतिष्मते ज्योतिष्मन्तं जुहोमी- (२७)

त्याह प्रजापतिः सर्वा देवताः सर्वाभ्य एवैनं देवताभ्यो जुहोत्याज्यग्रहं
गृहीयात्तेजस्कामस्य तेजो वा आज्यं तेजस्यैव भवति सोमग्रहं गृहीयाद्ब्रह्मवर्चस्कामस्य
ब्रह्मवर्चसं वै सोमो ब्रह्मवर्चस्यैव भवति दधिग्रहं गृहीयात्पशुकामस्योगै दध्यूर्कपशवं
ऊर्जैवास्मा ऊर्जं पशूनवं रुन्धे॥ (२८)

उपयामगृहीतो जुहोमि त्रिचत्वारिंशच्च॥३॥

[९]

त्वे क्रतुमपि वृञ्जन्ति विश्वे द्विर्यदेते त्रिर्भवन्त्यूमाः। स्वादोः स्वादीयः स्वादुनां सृजा
समतं ऊ षु मधु मधुनाऽभि योधि। उपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वा जुष्टं गृह्णाम्येष ते

योनिः प्रजापतये त्वा। प्राणग्रहान्गृह्णात्येतावद्वा अस्ति यावदेते ग्रहाः स्तोमाश्छन्दांसि पृष्ठानि दिशो यावदेवास्ति त- (२९)

दव रुन्धे ज्येष्ठा वा एतान्ब्राह्मणाः पुरा विदामक्रन्तस्मात्तेषां सर्वा दिशोऽभिजिता अभूवन् यस्यैते गृह्यन्ते ज्यैष्ठ्यमेव गच्छत्यभि दिशो जयति पञ्च गृह्यन्ते पञ्च दिशः सर्वास्वेव दिक्ष्वध्रुवन्ति नवनव गृह्यन्ते नव वै पुरुषे प्राणाः प्राणानेव यजमानेषु दधति प्रायणीये चोदयनीये च गृह्यन्ते प्राणा वै प्राणग्रहाः (३०)

प्राणैरेव प्रयन्ति प्राणैरुद्यन्ति दशमेऽहन्गृह्यन्ते प्राणा वै प्राणग्रहाः प्राणेभ्यः खलु वा एतत्प्रजा यन्ति यद्वामदेव्यं योनेश्च्यवते दशमेऽहन्वामदेव्यं योनेश्च्यवते यदशमेऽहन्गृह्यन्ते प्राणेभ्य एव तत्प्रजा न यन्ति॥ (३१)

तलाणग्रहाः सुसत्रिंशच्च॥३॥

[१०]

प्र देवं देव्या धिया भरता जातवेदसम्। हव्या नो वक्षदानुषक्। अयमुष्य प्र देवयुरहोता यज्ञाय नीयते। रथो न योरभीवृतो घृणीवाश्चेतति त्मना। अयमग्निरुरुष्यत्यमृतादिव जन्मनः। सहसश्चिथ्सर्हीयां देवो जीवातवे कृतः। इडायास्त्वा पदे वयं नाभां पृथिव्या अधि। जातवेदो नि धीमह्यग्रे हव्याय वोढवे। (३२)

अग्ने विश्वेभिः स्वनीक देवैरूर्णावन्तं प्रथमः सीद योनिम्। कुलायिनं घृतवन्तं सवित्रे यज्ञं नय यजमानाय साधु। सीद होतः स्व उं लोके चिकित्वान्त्सादया यज्ञं सुकृतस्य योनीं। देवावीदेवान् हविषा यजास्यग्रे बृहद्यजमाने वयो धाः। नि होता होतृषदने विदानस्त्वेषो दीदिवां असदथ्सुदक्षः। अदब्धव्रतप्रमतिर्वसिष्ठः सहस्रं भरः शुचिजिह्वो अग्निः। त्वं दूतस्त्व- (३३)

मुं नः परस्पास्त्वं वस्य आ वृषभ प्रणेता। अग्ने तोकस्य नस्तने तनूनामप्र- युच्छन्दीद्यद्वोधि गोपाः। अभि त्वां देव सवितरीशानं वार्याणाम्। सदावन्भागमीमहे। मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञं मिमिक्षताम्। पिपृतां नो भरीमभिः। त्वामग्रे पुष्करादध्यथर्वा निरमन्थत। मूर्ध्नो विश्वस्य वाघतः। तमुं (३४)

त्वा दध्यङ्घ्रिः पुत्र ईधे अथर्वणः। वृत्रहणं पुरन्दरम्। तमुं त्वा पाथ्यो वृषा समीधे दस्युहन्तमम्। धनञ्जयं रणेरणे। उत ब्रुवन्तु जन्तव उदग्निरवृत्रहाजनि। धनञ्जयो रणेरणे।

आ य॑ ह॒स्ते न॒ खा॒दि॒न॒ः शि॒शुं जा॒तं न॒ बिभ्रं॑ति। वि॒शाम॑ग्नि॒ः स्व॑ध्व॒रम्। प्र दे॒वं दे॒ववी॑तये
भर॑ता वसु॒वित्त॑मम्। आ स्वे यो॒नौ नि॒ षी॑दतु। आ (३५)

जा॒तं जा॒तवे॑दसि प्रि॒यः शि॑शी॒ताति॑थिम्। स्यो॒न आ गृ॑हप॑तिम्। अ॒ग्निना॒ऽग्निः
समि॑ध्यते क॒विर्गृ॑हप॑तिर्युवा॑। ह॒व्य॒वाङ्मु॒ह्यस्यः॑। त्व॒ऽह॒ग्रे अ॒ग्निना॒ विप्रो॑ विप्रे॑ण॒ सन्ध॑स्ता।
सखा॒ सख्या॑ समि॒ध्यसै॑। तं म॑र्जयन्त सु॒क्रतुं॑ पु॒रोया॑वा॒नमा॒जिषु॑। स्वेषु॑ क्षये॑षु वा॒जिन॑म्।
य॒ज्ञेन॑ य॒ज्ञम॑यजन्त दे॒वास्ता॑नि॒ धर्मा॑णि प्रथ॒मान्या॑सन्। ते ह॒ नाकं॑ महि॒मानः॑ सचन्ते॒ यत्र
पूर्वे॑ सा॒ध्याः सन्ति॑ दे॒वाः॥ (३६)

बोढवे दूतस्त्वन्तमुं सीदत्वा यत्र चत्वारि च॥५॥ [११]

पूर्णर्षयोऽग्निना ये देवाः सूर्यो मा सन्त्वा नह्यामि वषट्कारः स खंदिर उपयामगृहीतोऽसि यां वै त्वे क्रतुं प्र देवमेकादश॥११॥

पूर्णां संहुजान्तवाग्निं प्राणैरेव पद्विंशत्॥३६॥

पूर्णां सन्ति देवाः॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां तृतीयकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः समाप्तः॥३-५॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां तृतीयकाण्डः समाप्तः॥३॥

॥प्रथमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे प्रथमः प्रश्नः॥

युञ्जानः प्रथमं मनस्तत्त्वाय सविता धियः। अग्निं ज्योतिर्निचाय्यं पृथिव्या अध्याभरत्। युक्ताय मनसा देवान्सुवर्यतो धिया दिवम्। बृहज्ज्योतिः करिष्यतः सविता प्र सुवाति तान्। युक्तेन मनसा वयं देवस्य सवितुः सुवे। सुवर्गेयाय शक्त्यै। युञ्जते मन उत युञ्जते धियो विप्रा विप्रस्य बृहतो विपश्चितः। वि होत्रा दधे वयुनाविदेक इन्- (१)

मही देवस्य सवितुः परिष्टुतिः। युजे वां ब्रह्म पूर्य नमोभिर्वि श्लोकां यन्ति पृथ्यैव सूरः। शृण्वन्ति विश्वे अमृतस्य पुत्रा आ ये धामानि दिव्यानि तस्थुः। यस्य प्रयाणमन्वन्य इद्ययुर्देवा देवस्य महिमानमर्चतः। यः पार्थिवानि विममे स एतंशो रजांसि देवः सविता महित्वना। देवं सवितुः प्र सुव यज्ञं प्र सुव (२)

यज्ञपतिं भगाय दिव्यो गन्धर्वः। केतपूः केतं नः पुनातु वाचस्पतिर्वाचमद्य स्वदाति नः। इमं नो देव सवितर्यज्ञं प्र सुव देवायुवः सखिविदः सत्राजितं धनजितं सुवर्जितम्। ऋचा स्तोमः समर्धय गायत्रेण रथन्तरम्। बृहद्वायत्रवर्तनि। देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे-
ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां गायत्रेण छन्दसाऽऽदेऽङ्गिरस्वदभिरसि नारि- (३)

रसि पृथिव्याः सधस्थादग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वदा भर त्रैष्टुभेन त्वा छन्दसाऽऽदेऽङ्गिरस्वदभिरसि नारिरसि त्वया वयः सधस्थ आग्निः शंकेम खनितुं पुरीष्यं जागतेन त्वा छन्दसाऽऽदेऽङ्गिरस्वदस्त आधाय सविता बिभ्रदभिरः हिरण्ययीम्। तया ज्योतिरजस्रमिदग्निं खात्वी न आ भरानुष्टुभेन त्वा छन्दसाऽऽदेऽङ्गिरस्वत्॥ (४)

इद्यज्ञं प्र सुव नारिरानुष्टुभेन त्वा छन्दसा त्रीणि च॥४॥ [१]

इमामंगुष्णत्रशनामृतस्य पूर्वं आयुषि विदथेषु कव्या। तया देवाः सुतमा बभूवुर्ऋतस्य सामन्त्सरमारपन्ती। प्रतूतं वाजिन्ना द्रव वरिष्ठामनु संवतम्। दिवि ते जन्म परममन्तरिक्षे नाभिः पृथिव्यामधि योनिः। युञ्जाथाः रासभं युवमस्मिन् यामे वृषण्वसू। अग्निं भरन्तमस्मयुम्। योगेयोगे तवस्तरं वाजैवाजे हवामहे। सखाय इन्द्रमृतये। प्रतूर्व- (५)

त्रेह्यवक्रामन्नशस्ती रुद्रस्य गाणपत्यान्मयोभूरेहि। उर्वन्तरिक्षमन्विहि स्वस्तिगव्यूति-

रभयानि कृण्वन्। पूष्णा स्युजा सह। पृथिव्याः सधस्थादग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेद्यग्निं
पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेमोऽग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वद्वरिष्यामोऽग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वद्वरामः।
अन्वग्निरुषसामग्रमख्यदन्वहानि प्रथमो जातवैदाः। अनु सूर्यस्य (६)

पुरुत्रा च रश्मीननु द्यावापृथिवी आ ततान। आगत्य वाज्यध्वनः सर्वा मृधो वि धूनुते।
अग्निं सधस्थे महति चक्षुषा नि चिकीषते। आक्रम्य वाजिनपृथिवीमग्निमिच्छ रुचा त्वम्।
भूम्या वृत्वाय नो ब्रूहि यतः खनाम् तं वयम्। द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी सधस्थमात्माऽन्तरिक्षं
समुद्रस्ते योनिः। विख्याय चक्षुषा त्वमभि तिष्ठ (७)

पृतन्यतः। उत्क्राम महते सौभगायास्मादास्थानाद्विणोदा वाजिन्। वयं स्याम
सुमतौ पृथिव्या अग्निं खनिष्यन्त उपस्थे अस्याः। उदक्रमीद्विणोदा वाज्यर्वाकः स
लोकं सुकृतं पृथिव्याः। ततः खनेम सुप्रतीकमग्निं सुवो रुहाणा अधि नार्क उत्तमे। अपो
देवीरुपं सृज मधुमतीरयक्ष्मायं प्रजाभ्यः। तासां स्थानादुज्जिहतामोषधयः सुपिप्पलाः।
जिघर्म्य- (८)

ग्निं मनसा घृतेन प्रतिक्ष्यन्तं भुवनानि विश्वा। पृथुं तिरश्चा वयंसा बृहन्तं व्यचिष्टमन्नं
रभसं विदानम्। आ त्वा जिघर्मे वचंसा घृतेनारक्षसा मनसा तज्जुषस्व। मर्यश्रीः स्पृह्यद्वर्णो
अग्निर्नाभिमृशे तनुवा जरहृषाणः। परि वाजपतिः कविरग्निरुहव्या न्यक्रमीत्। दधद्रत्नानि
दाशुषे। परि त्वाऽग्ने पुरं वयं विप्रं सहस्य धीमहि। धृषद्वर्णं दिवेदिवे भेत्तारं भङ्गुरावतः।
त्वमग्ने द्युभिस्त्वमाशुशुक्षणिस्त्वमद्भ्यस्त्वमश्मनस्परि। त्वं वनेभ्यस्त्वमोषधीभ्यस्त्वं नृणां
नृपते जायसे शुचिः॥ (९)

प्रतुर्वन्मर्यस्य तिष्ठ जिघर्मे भेत्तारं विश्वं॥५॥

[२]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां पृथिव्याः सधस्थेऽग्निं
पुरीष्यमङ्गिरस्वत्खनामि। ज्योतिष्मन्तं त्वाऽग्ने सुप्रतीकमजस्रेण भानुना दीद्यानम्। शिवं
प्रजाभ्योऽहिंसन्तं पृथिव्याः सधस्थेऽग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वत्खनामि। अपां पृष्ठमसि सप्रथां
उर्वग्निं भरिष्यदपरावपिष्ठम्। वर्धमानं मह आ च पुष्करं दिवो मात्रया वरिणा प्रथस्व।
शर्म च स्थो (१०)

वर्म च स्थो अच्छिद्रे बहुले उभे। व्यचस्वती सं वंसाथां भर्तमग्निं पुरीष्यम्। सं वंसाथां

सुवर्विदां समीची उरंसा त्मना। अग्निमन्तर्भरिष्यन्ती ज्योतिष्मन्तुमजस्रमिह। पुरीष्योऽसि विश्वभराः। अथर्वा त्वा प्रथमो निरमन्थदग्ने। त्वामग्ने पुष्करादध्यथर्वा निरमन्थत। मूर्ध्नो विश्वस्य वाघतः। तमु त्वा दध्यङ्घ्रिः पुत्र ईधे (११)

अथर्वणः। वृत्रहणं पुरन्दरम्। तमु त्वा पाथ्यो वृषा समीधे दस्युहन्तमम्। धनुञ्जयं रणैरणे। सीदं होतः स्व उं लोके चिंकित्वाभ्यसादया यज्ञं सुकृतस्य योनौ। देवावीर्देवान् हविषा यजास्यग्ने बृहद्यजमाने वयो धाः। नि होतां होतृषदने विदानस्त्वेषो दीदिवा असदथ्सुदक्षः। अदब्धव्रतप्रमतिर्वसिष्ठः सहस्रम्भरः शुचिजिह्वो अग्निः। स सौदस्व महा असि शोचस्व (१२)

देववीतमः। वि धूममग्ने अरुषं मियेध्य सृज प्रशस्त दर्शतम्। जनिष्वा हि जेन्यो अग्ने अह्ना हितो हितेष्वरूपो वनेषु। दमेदमे सप्त रत्ना दधानोऽग्निरहोता नि पसादा यजीयान्॥ (१३)

स्य ईधे शोचस्व सुसविशतिष्ठ॥४॥

[३]

सं ते वायुर्मातरिश्वा दधातूत्तानायै हृदयं यद्विलिष्टम्। देवानां यश्चरति प्राणथेन तस्मै च देवि वषडस्तु तुभ्यम्। सुजातो ज्योतिषा सह शर्म वरूथमासदः सुवः। वासो अग्ने विश्वरूपं सं व्ययस्व विभावसो। उदु तिष्ठ स्वध्वरावा नो देव्या कृपा। दृशे च भासा बृहता सुशुक्निराग्ने याहि सुशस्तिभिः। (१४)

ऊर्ध्व ऊ पु णं ऊतये तिष्ठा देवो न संविता। ऊर्ध्वो वाजंस्य सनिता यदञ्जिभिर्वाघद्विर्विह्वयामहे। स जातो गर्भो असि रोदस्योरग्ने चारुर्विभृत ओषधीषु। चित्रः शिशुः परि तमांस्यक्तः प्र मातृभ्यो अधि कनिक्रदद्वाः। स्थिरो भव वीङ्मङ्ग आशुर्भव वाज्यवन्। पृथुर्भव सुषदस्त्वमग्नेः पुरीषवाहनः। शिवो भव (१५)

प्रजाभ्यो मानुषीभ्यस्त्वमङ्गिरः। मा द्यावापृथिवी अभि शूशुचो माऽन्तरिक्षं मा वनस्पतीन्। प्रेतु वाजी कनिक्रदन्नानदद्वासंभः पत्वा। भरन्नग्निं पुरीष्यं मा पाद्यायुषः पुरा। रासंभो वां कनिक्रदथ्सुयुक्तो वृषणा रथे। स वामग्निं पुरीष्यमाशुर्दूतो वहादितः। वृषाऽग्निं वृषणं भरन्नपां गर्भं समुद्रियम्। अग्र आ याहि (१६)

वीतयं ऋतं सत्यम्। ओषधयः प्रति गृहीताग्निमेतं शिवमायन्तमभ्यत्र युष्मान्।

व्यस्यन्विश्वा अमतीररातीर्निषीदन्नो अपं दुर्मतिः हनत्। ओषधयः प्रति मोदध्वमेनं
पुष्पावतीः सुपिप्पलाः। अयं वो गर्भं ऋत्वियः प्रत्नः सधस्थमासदत्॥ (१७)

सुशस्तिभिः शिवो भव याहि षट्त्रिंशच्च॥४॥

[४]

वि पाजंसा पृथुना शोशुचानो बाधस्व द्विषो रक्षसो अमीवाः। सुशर्मणो बृहतः शर्मणि
स्यामग्नेरहं सुहवस्य प्रणीतौ। आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन। महे रणांय
चक्षसे। यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः। उशतीरिव मातरः। तस्मा अरं गमाम
वो यस्य क्षयांय जिन्वथा। आपो जनयथा च नः। मित्रः (१८)

सः सृज्यं पृथिवीं भूमिं च ज्योतिषा सह। सुजातं जातवेदसमग्निं वैश्वानरं विभुम्।
अयक्ष्मायं त्वा सः सृजामि प्रजाभ्यः। विश्वं त्वा देवा वैश्वानराः सः सृजन्त्वानुष्टुभेन
छन्दसाऽङ्गिरस्वत्। रुद्राः सम्भृत्यं पृथिवीं बृहज्ज्योतिः समीधिरे। तेषां भानुरजस इच्छुक्रो
देवेषु रोचते। सः सृष्टां वसुभी रुद्रेधीरैः कर्मण्या मृदम्। हस्ताभ्यां मृद्वीं कृत्वा सिनीवाली
करोतु (१९)

ताम्। सिनीवाली सुकपर्दा सुकुरीरा स्वौपशा। सा तुभ्यमदिते मह ओखां
दधातु हस्तयोः। उखां करोतु शक्त्या बाहुभ्यामदितिर्धिया। माता पुत्रं यथोपस्थे साग्निं
बिभर्तु गर्भं आ। मुखस्य शिरोऽसि यज्ञस्य पदे स्थः। वसवस्त्वा कृण्वन्तु गायत्रेण
छन्दसाऽङ्गिरस्वत्पृथिव्यांसि रुद्रास्त्वा कृण्वन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसाऽङ्गिरस्वदन्तरिक्षमस्या-
(२०)

दित्यास्त्वा कृण्वन्तु जागतेन छन्दसाऽङ्गिरस्वद्वौरसि विश्वं त्वा देवा वैश्वानराः
कृण्वन्त्वानुष्टुभेन छन्दसाऽङ्गिरस्वद्विशोऽसि ध्रुवाऽसि धारया मयि प्रजाः रायस्पोषं
गोपत्यः सुवीर्यः सजातान् यजमानायादित्यै रास्त्रास्यदितिस्ते बिलं गृह्णातु
पाङ्केन छन्दसाऽङ्गिरस्वत्। कृत्वाय सा महीमुखां मृन्मयीं योनिमग्नयै। तां पुत्रेभ्यः
सम्प्रायच्छुददितिः श्रपयानिति॥ (२१)

मित्रः करोत्वन्तरिक्षमसि प्र चत्वारि च॥४॥

[५]

वसवस्त्वा धूपयन्तु गायत्रेण छन्दसाऽङ्गिरस्वद्रुद्रास्त्वा धूपयन्तु त्रैष्टुभेन
छन्दसाऽङ्गिरस्वदादित्यास्त्वा धूपयन्तु जागतेन छन्दसाऽङ्गिरस्वद्विश्वं त्वा देवा

वैश्वानरा धूपयन्त्वानुष्टुभेन छन्दसाऽङ्गिरस्वदिन्द्रस्त्वा धूपयत्वङ्गिरस्वद्विष्णुस्त्वा
 धूपयत्वङ्गिरस्वद्वरुणस्त्वा धूपयत्वङ्गिरस्वददितस्त्वा देवी विश्वदैव्यावती पृथिव्याः
 सधस्थेऽङ्गिरस्वत्खनत्ववट देवानां त्वा पत्नीर- (२२)

देवीर्विश्वदैव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थेऽङ्गिरस्वद्धतूखे धिषणास्त्वा देवीर्विश्वदैव्यावतीः
 पृथिव्याः सधस्थेऽङ्गिरस्वदभीन्धतामुखे ग्रास्त्वा देवीर्विश्वदैव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थे-
 ऽङ्गिरस्वच्छपयन्तूखे वरूत्रयो जनयस्त्वा देवीर्विश्वदैव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थे-
 ऽङ्गिरस्वत्पचन्तूखे। मित्रैतामुखां पचैषा मा भेदि। एतां ते परि ददाम्यभित्त्यै।
 अभीमां (२३)

महिना दिवं मित्रो बभूव सप्रथाः। उत श्रवसा पृथिवीम्। मित्रस्य चरषणीधृतः श्रवो
 देवस्य सानसिम्। द्युमं चित्रश्रवस्तमम्। देवस्त्वां सवितोद्वपतु सुपाणिः स्वङ्गुरिः। सुबाहुरुत
 शक्त्या। अपद्यमाना पृथिव्याशा दिश आ पृण। उत्तिष्ठ बृहती भवोर्ध्वा तिष्ठ ध्रुवा त्वम्।
 वसवस्त्वाऽऽच्छन्दन्तु गायत्रेण छन्दसाऽङ्गिरस्वद्रुद्रास्त्वाऽऽच्छन्दन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसा-
 ऽङ्गिरस्वदादित्यास्त्वाऽऽच्छन्दन्तु जागतेन छन्दसाऽङ्गिरस्वद्विश्वे त्वा देवा वैश्वानरा
 आच्छन्दन्त्वानुष्टुभेन छन्दसाऽङ्गिरस्वत्॥ (२४)

पत्नीरिमा१ रुद्रास्त्वाऽऽच्छन्दन्त्वेकाग्रवि१शतिश्च॥३॥ [६]

समास्त्वाग्र ऋतवो वर्धयन्तु संवत्सरा ऋषयो यानि सत्या। सं दिव्येन दीदिहि
 रोचनेन विश्वा आ भाहि प्रदिशः पृथिव्याः। सं चेध्यस्वाग्ने प्र च बोधयैनमुच्च तिष्ठ महते
 सौभगाय। मा च रिषदुपसत्ता तै अग्ने ब्रह्माणस्ते यशसः सन्तु मान्ये। त्वामग्ने वृणते
 ब्राह्मणा इमे शिवो अग्ने (२५)

सुवरणे भवा नः। सपत्न्या नो अभिमातिजिच्च स्वे गये जागृह्यप्रयुच्छन्। इहैवाग्ने
 अग्निं धारया रयिं मा त्वा नि क्रन्पूर्वचितो निकारिणः। क्षत्रमग्ने सुयममस्तु तुभ्यमुपसत्ता
 वर्धतां ते अनिष्टतः। क्षत्रेणाग्ने स्वायुः स१ रभस्व मित्रेणाग्ने मित्रधेये यतस्व। सजातानां
 मध्यमस्था एधि राज्ञामग्ने विह्व्यो दीदिहीह। अति (२६)

निहो अति स्निधोऽत्यर्चित्तिमत्यरातिमग्ने। विश्वा ह्यग्ने दुरिता सहस्वाथास्मभ्य१
 सहवीरा१ रयिं दाः। अनाधृष्यो जातवेदा अनिष्टतो विराडग्ने क्षत्रभृदीदिहीह। विश्वा
 आशाः प्रमुञ्चन्मानुषीर्भियः शिवाभिर्द्य परि पाहि नो वृधे। बृहस्पते सवितर्बोधयेन१

संशितं चिह्नसन्तरां स० शिंशाधि। वर्धयैनं महते सौभगाय (२७)

विश्वं एनमनुं मदन्तु देवाः। अमुत्रभूयादध यद्यमस्य बृहस्पते अभिशस्तेरमुंश्वः।
प्रत्यौहतामश्विनां मृत्युमस्माद्देवानांमग्ने भिषजा शचीभिः। उद्वयं तमसस्परि पश्यन्तो
ज्योतिरुत्तरम्। देवं देवत्रा सूर्यमगन्म ज्योतिरुत्तमम्॥ (२८)

इमे शिवो अग्नेऽति सौभगाय चतुस्त्रिंशच्च॥४॥ [७]

ऊर्ध्वा अस्य समिधो भवन्त्यूर्ध्वा शुक्रा शोचीऽप्यग्नेः। द्युमत्तमा सुप्रतीकस्य सूनोः।
तनूनपादसुरो विश्ववेदा देवो देवेषु देवः। पथ आनक्ति मध्वा घृतेन। मध्वा यज्ञं नक्षसे
प्रीणानो नराशंसौ अग्ने। सुकृद्देवः संविता विश्ववारः। अच्छायमैति शवसा घृतेनैडानो
वह्निर्ममसा। अग्निऽ सुचो अध्वरेषु प्रयथ्सु। स यक्षदस्य महिमानमग्नेः स - (२९)

ई मन्द्रासु प्रयसः। वसुश्चेतिष्ठो वसुधातमश्च। द्वारो देवीरन्वस्य विश्वे व्रता ददन्ते
अग्नेः। उरुव्यचंसो धाम्ना पत्यमानाः। ते अस्य योषणे दिव्ये न योनावुषासानक्ता।
इमं यज्ञमवतामध्वरं नः। दैव्यां होतारावूर्ध्वमध्वरं नोऽग्नेर्जिह्वामभि गृणीतम्। कृणुतं नः
स्विष्टिम्। तिस्रो देवीर्बहिरिदं सन्दन्तिवडा सरस्वती (३०)

भारती। मही गृणाना। तन्नस्तुरीपमद्भुतं पुरुक्षु त्वष्टा सुवीरम्। रायस्पोषं वि प्यंतु
नाभिंमस्मे। वनस्पतेऽव सृजा रराणस्त्वनां देवेषु। अग्निरहव्यं शमिता सूदयाति। अग्ने
स्वाहा कृणुहि जातवेद इन्द्राय हव्यम्। विश्वे देवा हविरिदं जुषन्ताम्। हिरण्यगर्भः
समवर्तताग्ने भूतस्य जातः पतिरेक आसीत्। स दाधार पृथिवीं द्या- (३१)

मुतेमां कस्मै देवाय हविषां विधेम। यः प्राणतो निमिषतो महित्वैक इद्राजा जगतो
बभूव। य ईशे अस्य द्विपदश्चतुष्पदः कस्मै देवाय हविषां विधेम। य आत्मदा बलदा
यस्य विश्वं उपासते प्रशिषं यस्य देवाः। यस्य छायामृतं यस्य मृत्युः कस्मै देवाय हविषां
विधेम। यस्येमे हिमवन्तो महित्वा यस्य समुद्रं रसया सहा- (३२)

ऽऽहुः। यस्येमाः प्रदिशो यस्य बाहू कस्मै देवाय हविषां विधेम। यं क्रन्दसी अवसा
तस्तभाने अभ्यैक्षेतां मनसा रेजमाने। यत्राधि सूर उदितो व्येति कस्मै देवाय हविषां
विधेम। येन द्यौरुग्रा पृथिवी च दृढे येन सुवः स्तभितं येन नाकः। यो अन्तरिक्षे रजसो
विमानः कस्मै देवाय हविषां विधेम। आपो ह यन्महतीर्विश्व- (३३)

मायन्दक्षं दधाना जूनयन्तीरग्निम्। ततो देवानां निरवर्ततासुरेकः कस्मै देवाय हविषा विधेम। यश्चिदापो महिना पर्यपश्यदक्षं दधाना जूनयन्तीरग्निम्। यो देवेष्वधि देव एक आसीत्कस्मै देवाय हविषा विधेम॥ (३४)

अग्नेः स सरस्वती द्याः सह विश्वश्रुतिश्च शश्वः॥६॥

[८]

आकूतिमग्निं प्रयुजः स्वाहा मनो मेधामग्निं प्रयुजः स्वाहा चित्तं विज्ञातमग्निं प्रयुजः स्वाहा वाचो विधृतिमग्निं प्रयुजः स्वाहा प्रजापतये मनवे स्वाहाऽग्नये वैश्वानराय स्वाहा विश्वे देवस्य नेतुर्मतो वृणीत सुख्यं विश्वे राय इषुध्यसि द्युम्नं वृणीत पुष्यसे स्वाहा मा सु भित्था मा सु रिषो द॒ह॒स्व वीडयस्व सु। अम्बं धृष्णु वीरयस्वा- (३५)

ऽग्निश्चेदं करिष्यथः। द॒ह॒स्व देवि पृथिवि स्वस्तय आसुरी माया स्वधया कृताऽसि। जुष्टं देवानामिदमस्तु हव्यमरिष्टा त्वमुदिहि यज्ञे अस्मिन्। मित्रेतामुखां तपैषा मा भेदि। एतान्ते परि ददाम्यभित्त्यै। द्वन्नः सर्पिरासुतिः प्रबो होता वरेण्यः। सहसस्पुत्रो अद्भुतः। परस्या अधि संवतोऽवराः अभ्या (३६)

तर। यत्राहमस्मि ताः अवा परमस्याः परावतो रोहिदंश्च इहाऽऽ गंहि। पुरीष्यः पुरुप्रियोऽग्रे त्वं तरा मृधः। सीद त्वं मातुरस्या उपस्थे विश्वान्यग्रे वयुनानि विद्वान्। मैनामर्चिषा मा तपसाऽभि शूशुचोऽन्तरस्याः शुक्रज्योतिर्वि भाहि। अन्तरग्रे रुचा त्वमुखायै सदने स्वे। तस्यास्त्वः हरसा तपञ्जातवेदः शिवो भवा शिवो भूत्वा मह्यमग्रेऽथो सीद शिवस्त्वम्। शिवाः कृत्वा दिशः सर्वाः स्वां योनिमिहासदः॥ (३७)

वीरयस्वा तपन्वि श्रुतिश्च॥३॥

[९]

यदग्रे यानि कानि चाऽऽ ते दारूणि दध्मसि। तदस्तु तुभ्यमिदं घृतं तज्जुषस्व यविष्ठ्या। यदत्युपजिह्विका यद्वम्रो अंतिसर्पति। सर्वं तदस्तु ते घृतं तज्जुषस्व यविष्ठ्या। रात्रिं रात्रिमप्रयावं भरन्तोऽश्वायेव तिष्ठते घासमस्मै। रायस्पोषेण समिषा मदन्तोऽग्रे मा ते प्रतिवेशा रिषाम। नाभां (३८)

पृथिव्याः समिधानमग्निः रायस्पोषाय बृहते हवामहे। इरं मदं बृहदुक्थं यजत्रं जेतारमग्निं पृतनासु सासहिम्। याः सेना अभीत्वरीराव्याधिनीरुर्गणा उता ये स्तेना ये च तस्करास्ताऽस्ते अग्रेऽपि दधाम्यास्यै। द॒ष्ट्राभ्यां मलिमूञ्जम्यैस्तस्कराः उता। हनूभ्याऽस्तेनान्भगवस्ताऽस्त्वं खाद सुखादितान्। ये जनेषु मलिम्वः स्तेनास्तस्करा

वने। ये (३९)

कक्षेष्वायवस्ताऽस्ते दधामि जम्भयोः। यो अस्मभ्यमरातीयाद्यश्च नो द्वेषते जनः।
निन्दाद्यो अस्मान् दिप्साच्च सर्वं तं मस्मसा कुरु। सशितं मे ब्रह्म सशितं वीर्यं
बलम्। सशितं क्षत्रं जिष्णु यस्याहमस्मि पुरोहितः। उदैषां बाहू अतिरमुद्वर्च उदू बलम्।
क्षिणोमि ब्रह्मणामित्रानुन्नयामि (४०)

स्वाः अहम्। दृशानो रुक्म उर्व्या व्यद्यौहुर्मर्षमायुः श्रिये रुचानः। अग्निर्मृतो
अभवद्वयोभिर्यदेनं द्यौरजनयत्सुरेताः। विश्वा रूपाणि प्रति मुञ्चते कविः प्रासावीद्भद्रं द्विपदे
चतुष्पदे। वि नाकमख्यत्सविता वरेण्योऽनु प्रयाणमुषसो वि राजति। नक्तोषासा समनसा
विरूपे धापयते शिशुमेकः समीची। द्यावा क्षामा रुक्मो (४१)

अन्तर्वि भाति देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाः। सुपर्णोऽसि गरुत्मान्निवृत्ते शिरो गायत्रं
चक्षुः स्तोमं आत्मा सामं ते तनूर्वामदेव्यं बृहद्रथन्तरे पक्षौ यज्ञायज्ञियं पुच्छं छन्दाऽस्यङ्गानि
धिष्ण्याः शफा यजूंषि नाम। सुपर्णोऽसि गरुत्मान्दिवं गच्छ सुवः पत॥ (४२)

नाभा वने येन यामि क्षामा रुक्मोऽष्टात्रिंशच्च॥५॥

[१०]

अग्ने यं यज्ञमध्वरं विश्वतः परिभूरसि। स इदेवेषु गच्छति। सोम यास्ते मयोभुवं
ऊतयः सन्ति दाशुषे। तामिर्नोऽविता भवा अग्निर्मूर्धा भुवः। त्वं नः सोम या ते धामानि।
तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि। धियो यो नः प्रचोदयात्। अचिन्ती यच्चकृमा दैव्ये
जनैर्दीनैर्दक्षैः प्रभूती पूरुषत्वता। (४३)

देवेषु च सवितुर्मानुषेषु च त्वं नो अत्र सुवतादनांगसः। चोदयित्री सूनृतांनां चेतन्ती
सुमतीनाम्। यज्ञं दधे सरस्वती। पार्वीरवी कन्या चित्रायुः सरस्वती वीरपत्नी धियं धात्।
ग्राभिरच्छिद्रः शरणः सजोषा दुराधर्षं गृणते शर्म यः सत्। पूषा गा अन्वेतु नः पूषा
रक्षत्वर्वतः। पूषा वाजः सनोतु नः। शुक्रं ते अन्यद्यजतं ते अन्यद् (४४)

विपुरुषे अहनी द्यौरिवासि। विश्वा हि माया अवसि स्वधावो भद्रा ते पूषन्निह
रातिरस्तु। तेऽवर्धन्त स्वतवसो महित्वना नाकं तस्थुरु रुचक्रिरे सदः। विष्णुर्यद्वावद्वर्षणं
मदच्युतं वयो न सीदन्नधि बर्हिषि प्रिये। प्र चित्रमर्कं गृणते तुराय मारुताय स्वतवसे

भरध्वम्। ये सहा॑सि॒ सहसा॑ सह॑न्ते (४५)

रेज॑न्ते अग्रे पृथि॒वी म॒खेभ्यः॑। विश्वे॑ दे॒वा विश्वे॑ दे॒वाः। द्यावा॑ नः पृथि॒वी इ॒मं सि॒ध्मम॑द्य
दि॒विस्पृ॑शम्। य॒ज्ञं दे॒वेषु॑ यच्छताम्। प्र पू॒र्वजे॑ पि॒तरा॑ नव्य॑सीभिर्गी॒र्भिः कृ॑णुध्व॒ः स॒दने॑
ऋ॒तस्य॑। आ नो॑ द्यावापृथि॒वी दैव्ये॑न॒ जने॑न यातं॒ महि॑ वां वरू॒थम्। अ॒ग्नि॒ऽस्तोमे॑न
बो॒धय॑ समिधा॒नो अम॑र्त्यम्। ह॒व्या दे॒वेषु॑ नो दधत्। स ह॑व्य॒वाडम॑र्त्य उ॒शि॒गदू॑तश्चनो॒हितः।
अ॒ग्नि॒र्धिया॑ समृ॑ण्वति। शं नो॑ भवन्तु॒ वाजे॑वाजे॥ (४६)

पूरुष॒त्वता॑ य॒ज्ञत॑न्ते अ॒न्यथ्स॑ह॑न्ते चनो॒हितोऽष्टौ॑ च॥४॥ [११]

यु॒ञ्जान॑ इ॒माम॑गृ॒ह्णं दे॒वस्य॑ सन्ते वि पा॒जसा॑ वस॑वस्त्वा॒ समा॑स्त्वो॒र्ध्वा अ॒स्याकृ॑तिं यद॑ग्ने॒ यान्य॑ग्ने॒ यं य॒ज्ञमे॑का॒दश॥११॥

यु॒ञ्जानो॑ व॒र्म च॑ स्य आ॒दि॒त्यास्त्वा॒ भार॑ती॒ स्वा॑ अ॒हं प॒द्व॒त्वारि॑शत्॥४६॥

यु॒ञ्जानो॑ वा॒जेवा॑जे॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां चतुर्थकाण्डे प्रथमः प्रश्नः समाप्तः॥४-१॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

विष्णोः क्रमोऽस्यभिमातिहा गांयत्रं छन्द आ रोह पृथिवीमनु वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोः क्रमोऽस्यभिशस्तिहा त्रैष्टुभं छन्द आ रोहान्तरिक्षमनु वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोः क्रमोऽस्यरातीयतो हन्ता जागतं छन्द आ रोह दिवमनु वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोः (१)

क्रमोऽसि शत्रूयतो हन्ताऽऽनुष्टुभं छन्द आ रोह दिशोऽनु वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मः। अक्रन्ददग्निः स्तनयन्निव द्यौः क्षामा रेरिहद्वीरुधः सम्ञ्जन्। सद्यो जज्ञानो वि हीमिद्धो अख्यदा रोदसी भानुना भात्यन्तः। अग्नेऽभ्यावर्तिन्नभि न आ वर्तस्वाऽऽयुषा वर्चसा सन्या मेधया प्रजया धनेन। अग्ने (२)

अङ्गिरः शतं ते सन्त्वावृतः सहस्रं त उपावृतः। तासां पोषस्य पोषेण पुनर्नो नष्टमा कृधि पुनर्नो रयिमा कृधि। पुनरूर्जा नि वर्तस्व पुनरग्न इषाऽऽयुषा। पुनर्नः पाहि विश्वतः। सह रय्या नि वर्तस्वाग्ने पिन्वस्व धारया। विश्वप्स्मिन्ना विश्वतस्परि। उदुत्तमं वरुण पाशमस्मदवाधमं (३)

वि मध्यमः श्रथाय। अथा वयमादित्य व्रते तवानांगसो अदितये स्याम। आ त्वाहार्षमन्तरभूर्ध्रुवस्तिष्ठाविचाचलिः। विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्त्वस्मिन्नाष्टमधि श्रय। अग्ने बृहन्नुषसामूर्ध्वो अस्थान्निर्जग्मिवान्तमसो ज्योतिषाऽऽऽगात्। अग्निर्भानुना रुशता स्वङ्ग आ जातो विश्वा सद्भान्यप्राः। सीद त्वं मातुरस्या - (४)

उपस्थे विश्वान्यग्ने वयुनानि विद्वान्। मैनामर्चिषा मा तपसाऽभि शूशुचोऽन्तरस्यां शुक्रज्योतिर्वि भाहि। अन्तरग्ने रुचा त्वमुखायै सदने स्वे। तस्यास्त्वहं हरसा तपञ्जातवेदः शिवो भव। शिवो भूत्वा मह्यमग्नेऽथो सीद शिवस्त्वम्। शिवाः कृत्वा दिशः सर्वाः स्वं योनिमिहासदः। हंसः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्धोता वेदिषदतिथिर्दुरोणसत्। नृषद्वरसदतसद्व्योमसदजा गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतं बृहत्॥ (५)

दिवमनु वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोर्धनेनाग्नेऽधुममस्याः शुचिपथोऽंश च॥५॥ [१]

दिवस्परि प्रथमं जज्ञे अग्निस्मद्वितीयं परि जातवेदाः। तृतीयमप्सु नृमणा

अजस्रमिन्धान एनं जरते स्वाधीः। विद्वा ते अग्ने त्रेधा त्रयाणि विद्वा ते सद्य विभृतं पुरुत्रा। विद्वा ते नाम परमं गुहा यद्विद्वा तमुत्सं यतं आजगन्थ। समुद्रे त्वा नृमणा अप्स्वन्तर्नृचक्षा ईधे दिवो अग्र ऊधत्र। तृतीयं त्वा (६)

रजंसि तस्थिवाः समृतस्य योनौ महिषा अहिन्वन्। अक्रन्ददग्निः स्तनयन्निव द्यौः क्षामा रेरिहद्वीरुधः समञ्जन्। सद्यो जज्ञानो वि हीमिद्धो अख्यदा रोदसी भानुनां भात्यन्तः। उशिक्षावको अरतिः सुमेधा मर्तेष्वग्निरमृतो निधायि। इयति धूममरुषं भरिभ्रदुच्छुक्तेण शोचिषा द्यामिनक्षत्। विश्वस्य केतुर्भुवनस्य गर्भ आ (७)

रोदसी अपृणाञ्जायमानः। वीडुं चिदद्रिमभिनत्परायञ्जना यदग्निमयजन्त पञ्च। श्रीणामुदारो धरुणो रयीणां मनीषाणां प्रार्पणः सोमगोपाः। वसोः सूनुः सहसो अप्सु राजा वि भात्यग्रं उषसामिधानः। यस्तं अद्य कृणवद्भद्रशोचेऽपूपं देव घृतवन्तमग्ने। प्र तं नय प्रतरां वस्यो अच्छाभि द्युम्नं देवभक्तं यविष्ठ। आ (८)

तम्भज सौश्रवसेष्वग्र उक्थउक्थ आ भज शस्यमाने। प्रियः सूर्ये प्रियो अग्रा भवात्युज्जातेन भिनददुञ्जनित्वैः। त्वामग्ने यजमाना अनु द्यून् विश्वा वसूनि दधिरे वार्याणि। त्वया सह द्रविणमिच्छमाना व्रजं गोमन्तमुशिशो वि वन्तुः। दृशानो रुक्म उर्व्या व्यद्यौर्दुर्मर्षमायुः श्रिये रुचानः। अग्निरमृतो अभवद्वयोभिर्यदेनं द्यौरजनयत्सुरेताः॥ (९)

तृतीयं त्वा गर्भ आ यविष्ठा यच्चत्वारि च॥४॥ [२]

अन्नपतेऽन्नस्य नो देह्यनमीवस्य शुष्मिणः। प्रप्रदातारं तारिष ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे। उदुं त्वा विश्वे देवा अग्ने भरन्तु चित्तिभिः। स नो भव शिवतमः सुप्रतीको विभावसुः। प्रेदग्ने ज्योतिष्मान् याहि शिवेभिर्चिभिस्त्वम्। बृहद्विभानुभिर्भासन्मा हिःसीस्तनुवां प्रजाः। समिधाग्निं दुवस्यत घृतेर्बाधयतातिथिम्। आ (१०)

ऽस्मिन् हव्या जुहोतन। प्रप्रायमग्निर्भरतस्य शृण्वे वि यत्सूर्यो न रोचते बृहद्वाः। अभि यः पूरुं पृतनासु तस्थौ दीदाय दैव्यो अतिथिः शिवो नः। आपो देवीः प्रति गृहीत भस्मैतथ्स्योने कृणुध्वः सुरभावुं लोके। तस्मै नमन्तां जनयः सुपत्नीमतिव पुत्रं बिभृता स्वेनम्। अप्सवग्ने सधिष्ठव (११)

सौषधीरनु रुध्यसे। गर्भे सञ्जायसे पुनः। गर्भो अस्थोषधीनां गर्भो वनस्पतीनाम्। गर्भो

विश्वस्य भूतस्याग्रे गर्भो अपामंसि। प्रसद्य भस्मना योनिमपश्च पृथिवीमग्रे। सृज्य मातृभिस्त्वं ज्योतिष्मान्पुनरासदः। पुनरासद्य सदनमपश्च पृथिवीमग्रे। शेषे मातुर्यथोपस्थे-
उन्तरस्याः शिवतमः। पुनरूर्जा (१२)

नि वर्तस्व पुनरग्र इषाऽऽयुषा। पुनर्नः पाहि विश्वतः। सह रय्या नि वर्तस्वाग्रे पिन्वस्व धारया। विश्वप्स्रिया विश्वतस्परि। पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसवः समिन्धतां पुनर्ब्रह्माणो वसुनीथ यज्ञैः। घृतेन त्वं तनुवो वर्धयस्व सत्याः संन्तु यजमानस्य कामाः। बोधा नो अस्य वचसो यविष्ठ मर्हिष्ठस्य प्रभृतस्य स्वधावः। पीर्यति त्वो अनु त्वो गृणाति वन्दारुस्ते तनुवं वन्दे अग्रे। स बोधि सूरिर्मघवा वसुदावा वसुपतिः। युयोध्यस्मद्वेषांसि॥ (१३)

आ तवोर्जाऽनु षोडश च॥४॥

[३]

अपेत वीत वि च सर्पतातो येऽत्र स्थ पुराणा ये च नूतनाः। अदादिदं यमोऽवसानं पृथिव्या अक्रन्निमं पितरो लोकमस्मै। अग्रेभस्मास्यग्रेः पुरीषमसि संज्ञानमसि कामधरणं मयि ते कामधरणं भूयात्। सं या वः प्रियास्तनुवः सम्प्रिया हृदयानि वः। आत्मा वो अस्तु (१४)

सम्प्रियः सम्प्रियास्तनुवो मम। अयं सो अग्रियस्मिन्सोममिन्द्रः सुतं दधे जठरं वावशानः। सहस्रियं वाजमत्यं न सप्तिः ससुवान्थसन्थस्तूयसे जातवेदः। अग्रे दिवो अर्णमच्छां जिगास्यच्छां देवाः ऊचिषे धिष्ण्या ये। याः परस्ताद्रोचने सूर्यस्य याश्चावस्तादुपतिष्ठन्त आपः। अग्रे यत्ते दिवि वर्चः पृथिव्यां यदोषधी- (१५)

ष्वप्सु वा यजत्र। येनान्तरिक्षमुर्वातुतन्थं त्वेषः स भानुरर्णवो नृचक्षाः। पुरीष्यासो अग्रयः प्रावणेभिः सजोषसः। जुषन्ताः हव्यमाहुतमनमीवा इषो महीः। इडामग्रे पुरुदंसं सनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साधा स्यान्नः सुनुस्तनयो विजावाग्रे सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे। अयं ते योनिर्ऋत्वियो यतो जातो अरोचथाः। तं जान- (१६)

त्रग्र आ रोहाथा नो वर्धया रयिम्। चिदंसि तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्धुवा सीद परिचिदंसि तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्धुवा सीद लोकं पृण छिद्रं पृणाथो सीद शिवा त्वम्। इन्द्राग्नी त्वा बृहस्पतिरस्मिन् योनावसीषदन्। ता अस्य सूददोहसः सोमं श्रीणन्ति पृश्नयः। जन्म देवानां विशस्त्रिष्वा रोचने दिवः॥ (१७)

समित् ५ सं कल्पेथा ५ सम्प्रियौ रोचिष्णू सुमनस्यमानौ। इषमूर्जमभि संवसानौ सं
वां मना ५ सि सं व्रता समु चित्तान्याकरम्। अग्ने पुरीष्याधिपा भवा त्वं नः। इषमूर्ज
यजमानाय धेहि। पुरीष्यस्त्वमग्ने रयिमान्युष्टिमा ५ असि। शिवाः कृत्वा दिशः सर्वाः स्वां
योनिमिहासदः। भवतं नः समनसौ समौकसा- (१८)

वरपसौ। मा यज्ञ ५ हि ५ सिष्टं मा यज्ञपतिं जातवेदसौ शिवौ भवतमद्य नः। मातेव
पुत्रं पृथिवी पुरीष्यमग्नि ५ स्वे योनावभारुखा। तां विश्वेदेवैरुक्तुभिः संविदानः प्रजा-
पतिर्विश्वकर्मा वि मुञ्चतु। यदस्य पारे रजसः शुक्रं ज्योतिरजायत। तन्नः पर्षदति
द्विषोऽग्ने वैश्वानर स्वाहा। नमः सु ते निर्ऋते विश्वरूपे- (१९)

ऽयस्मयं वि चृता बन्धमेतम्। यमेन त्वं यम्यां संविदानोत्तमं नाकमधि रोहयेमम्। यत्ते
देवी निर्ऋतिरा बबन्ध दामं ग्रीवास्वविचर्त्यम्। इदं ते तद्वि प्याम्यायुषो न मध्यादथा
जीवः पितुमद्भि प्रमुक्तः। यस्यास्ते अस्याः क्रूर आसञ्जुहोम्येषां बन्धानामवसर्जनाय।
भूमिरिति त्वा जनां विदुर्निर्ऋति- (२०)

रिति त्वाहं परि वेद विश्वतः। असुन्वन्तमयजमानमिच्छ स्तेनस्येत्यां तस्करस्यान्वेषि।
अन्यमस्मदिच्छ सा तं इत्या नमो देवि निर्ऋते तुभ्यमस्तु। देवीमहं निर्ऋति वन्दमानः
पितेव पुत्रं दसये वचोभिः। विश्वस्य या जायमानस्य वेद शिरःशिरः प्रति सूरौ वि चष्टे।
निवेशनः सङ्गमनो वसूनां विश्वा रूपाभि चष्टे (२१)

शर्चीभिः। देव इव सविता सत्यधर्मेन्द्रो न तस्थौ समरे पंथीनाम्। सं वरत्रा
दधातन निराहावान्कृणोतन। सिञ्चामहा अवटमुद्रिणं वयं विश्वाहादस्तमक्षितम्।
निष्कृताहावमवट ५ सुवर्त्र ५ सुषेचनम्। उद्रिण ५ सिञ्चे अक्षितम्। सीरा युञ्जन्ति क्वयौ
युगा वि तन्वते पृथक्। धीरा देवेषु सुम्रया। युनक्त सीरा वि युगा तनोत कृते योनौ
वपतेह (२२)

बीजम्। गिरा च श्रुष्टिः सभरा असन्नो नेदीय इत्थसृण्यां पक्वमायत्। लाङ्गलं पर्वीरव ५
सुशेव ५ सुमतिथ्सरु। उदित्कृषति गामवि प्रफुर्व्य च पीवरीम्। प्रस्थावद्रथवाहनम्। शुनं
नः फाला वि तुदन्तु भूमि ५ शुनं कीनाशां अभि यन्तु वाहान्। शुनं पर्जन्यो मधुना पयोभिः
शुनांसीरा शुनमस्मासु धत्तम्। कामं कामदुघे धुक्व मित्राय वरुणाय च। इन्द्रायाग्नये पूष्ण

ओषधीभ्यः प्रजाभ्यः। घृतेन सीता मधुना समक्ता विश्वैर्देवैरनुमता मरुद्भिः। ऊर्जस्वती
पर्यसा पिन्वमानाऽस्मान्सीते पर्यसाऽभ्याववृथ्स्व॥ (२३)

समौकसौ विश्वरूपे विदुर्निरञ्जतिरभि चण्ड इह मित्राय द्वाविंशतिश्च॥६॥ [५]

या जाता ओषधयो देवेभ्यस्त्रियुगं पुरा। मन्दामि बभ्रूणामहं शतं धामानि सप्त
च। शतं वो अम्ब धामानि सहस्रमुत वो रुहः। अथा शतक्रत्वो यूयमिमं मे अगदं
कृता। पुष्पावतीः प्रसूवतीः फलिनीरफला उता। अश्वा इव सजित्वरीर्वीरुधः पारयिष्णवः।
ओषधीरिति मातरस्तद्वो देवीरुपं ब्रुवे। रपांसि विघ्नतीरितं रपं- (२४)

श्रातयमानाः। अश्वत्थे वो निषदनं पूर्णे वो वसतिः कृता। गोभाज इत्किलासथ
यत्सुनवथ पूरुषम्। यदहं वाजयन्निमा ओषधीरुहस्तं आदधे। आत्मा यक्ष्मस्य
नश्यति पुरा जीवगृभौ यथा। यदोषधयः सङ्गच्छन्ते राजानः समिताविवा विप्रः स
उच्यते भिषग्रक्षोहामीवचातनः। निष्कृतिर्नाम वो माताथा यूयं स्थ सङ्कृतीः। स्राः
पतत्रिणीः (२५)

स्थन यदामयति निष्कृता। अन्या वो अन्यामवत्वन्यान्यस्या उपावता। ताः सर्वा
ओषधयः संविदाना इदं मे प्रावता वचः। उच्छुष्मा ओषधीनां गावो गोष्ठादिवेरते। धनं
सनिष्यन्तीनामात्मानं तव पूरुष। अति विश्वाः परिष्ठाः स्तेन इव व्रजमक्रमुः। ओषधयः
प्राचुच्यवुर्यत् किं च तनुवां रपः। या- (२६)

स्तं आतस्थुरात्मानं या आविविशुः परुःपरुः। तास्ते यक्ष्मं वि बाधन्तामुग्रो
मध्यमशीरिवा। साकं यक्ष्मं प्र पतं श्येनेन किकिदीविना। साकं वातस्य ध्राज्या साकं
नश्य निहाकया। अश्वावतीं सौमवतीमूर्जयन्तीमुदोजसम्। आ विंत्सि सर्वा ओषधीरस्मा
अरिष्टतातये। याः फलिनीर्या अफला अपुष्पा याश्च पुष्पिणीः। बृहस्पतिप्रसूतास्ता नो
मुश्चन्त्वहंसः। या - (२७)

ओषधयः सोमराज्ञीः प्रविष्टाः पृथिवीमनु। तासां त्वमस्युत्तमा प्र णो जीवातवे
सुवा। अवपतेन्तीरवदन्दिवा ओषधयः परि। यं जीवमश्नवामहै न स रिष्याति पूरुषः।
याश्चेदमुपशृण्वन्ति याश्च दूरं परांगताः। इह सङ्गत्य ताः सर्वा अस्मै सं दत्त भेषजम्। मा
वो रिषत्वनिता यस्मै चाहं खनामि वः। द्विपच्चतुष्पदस्माकं सर्वमस्त्वनांतुरम्। ओषधयः
सं वदन्ते सोमै न सह राज्ञा। यस्मै करोति ब्राह्मणस्तं राजन्यारयामसि॥ (२८)

रपः पतत्रिणीर्या अहंसो याः खनामि वोऽष्टादश च॥५॥ [६]

मा नो हिंसीञ्जनिता यः पृथिव्या यो वा दिवः सत्यधर्मा ज्ञानं। यश्चापश्चन्द्रा
बृहतीर्जज्ञानं कस्मै देवाय हविषा विधेम। अभ्यावर्तस्व पृथिवि यज्ञेन पर्यसा सह। वपां
ते अग्निरिषितोऽव सर्पतु। अग्ने यत्ते शुक्रं यच्चन्द्रं यत्पूतं यद्यज्ञियम्। तद्देवेभ्यो भरामसि।
इषमूर्जमहमित आ (२९)

दद ऋतस्य धाम्नो अमृतस्य योनैः। आ नो गोषु विशत्वौषधीषु जहामि
सेदिमनिराममीवाम्। अग्ने तव श्रवो वयो महिं भ्राजन्त्यर्चयो विभावसो। बृहद्भानो
शवसा वाजमुक्थ्यं दधासि दाशुषे कवे। इरज्यन्नग्ने प्रथयस्व जन्तुभिरस्मे रायो
अमर्त्य। स दंरशतस्य वपुषो वि राजसि पृणक्षि सानसि रयिम्। ऊर्जो नपाज्जातवेदः
सुशस्तिभिर्मन्दस्व (३०)

धीतिभिर्हितः। त्वे इषः सं दधुर्भूरिरेतसश्चित्रोतयो वामजाताः। पावकवर्चाः शुक्रवर्चा
अनूनवर्चा उदियर्षि भानुना। पुत्रः पितरां विचरन्नुपावस्युभे पृणक्षि रोदसी। ऋतावानं
महिषं विश्वचर्षणिमग्निं सुम्रायं दधिरे पुरो जनाः। श्रुत्कर्णं सप्रथस्तमं त्वा गिरा
दैव्यं मानुषा युगा। निष्कर्तारमध्वरस्य प्रचेतसं क्षयन्तं राधसे महे। रातिं भृगूणामुशिजं
कविक्रतुं पृणक्षि सानसि (३१)

रयिम्। चितः स्थ परिचितं ऊर्ध्वचितः श्रयध्वं तया देवतयाऽङ्गिरस्वद् ध्रुवाः सीदत।
आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्णियम्। भवा वाजस्य सङ्गथे। सं ते पयांसि
समु यन्तु वाजाः सं वृष्णियान्यभिमातिषाहः। आप्यायमानो अमृताय सोम दिवि
शवांस्युत्तमानि धिष्व॥ (३२)

आ मन्दस्व सानसिमैकात्रचत्वारिंशच्च॥४॥ [७]

अभ्यस्थाद्विश्वाः पृतना अरातीस्तदग्निराह तदु सोम आह। बृहस्पतिः सविता तन्म
आह पूषा माऽधात्सुकृतस्य लोके। यदक्रन्दः प्रथमं जायमान उद्यन्त्समुद्रादुत वा पुरीषात्।
श्येनस्य पक्षा हरिणस्य बाहू उपस्तुतं जनिम् तत्तै अर्वन्। अपां पृष्ठमसि योनिर्ऋतेः
समुद्रमभितः पिन्वमानम्। वर्धमानं मह (३३)

आ च पुष्करं दिवो मात्रया वरिणा प्रथस्व। ब्रह्म जज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्वि सीमतः

सुरुचौ वेन आवः। स बुध्निया उपमा अस्य विष्ठाः सतश्च योनिमसंतश्च विवः। हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेकं आसीत्। स दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम। द्रप्सश्चस्कन्द पृथिवीमनु (३४)

द्यामिमं च योनिमनु यश्च पूर्वः। तृतीयं योनिमनु सञ्चरन्तं द्रप्सं जुहोम्यनु सप्त होत्राः। नमो अस्तु सर्पेभ्यो ये के च पृथिवीमनु। ये अन्तरिक्षे ये दिवि तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः। येऽदो रौचने दिवो ये वा सूर्यस्य रश्मिषु। येषामप्सु सदः कृतं तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः। या इषवो यातुधानानां ये वा वनस्पती रनु। ये वावटेषु शेरते तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः॥ (३५)

महोऽनु यातुधानानामेकादश च॥३॥

[८]

ध्रुवाऽसिं धरुणास्तृता विश्वकर्मणा सुकृता। मा त्वां समुद्र उद्वधीन्मा सुपर्णोऽव्यथमाना पृथिवीं दृह। प्रजापतिस्त्वा सादयतु पृथिव्याः पृष्ठे व्यचंस्वतीं प्रथंस्वतीं प्रथोऽसि पृथिव्यसि भूरसि भूमिरस्यदितिरसि विश्वधाया विश्वस्य भुवनस्य धर्त्री पृथिवीं यच्छ पृथिवीं दृह पृथिवी मा हिंसीर्विश्वस्मै प्राणायानाय व्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै (३६)

चरित्रायाग्निस्त्वाभि पातु मद्या स्वस्त्या छुर्दिषा शन्तमेन तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। काण्डात्काण्डात् प्ररोहन्ती परुषःपरुषः परि। एवा नो दूर्वे प्र तनु सहस्रेण शतेन च। या शतेन प्रतनोषि सहस्रेण विरोहंसि। तस्यास्ते देवीष्टके विधेम हविषा वयम्। अषाढाऽसि सहमाना सहस्वारातीः सहस्वारातीयतः सहस्व पृतनाः सहस्व पृतन्यतः। सहस्रवीर्या- (३७)

ऽसि सा मां जिन्वा। मधु वाता ऋतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः। माध्वीर्नः सन्त्वोषधीः। मधु नक्तमुतोषसि मधुमत्पार्थिव रजः। मधु द्यौरस्तु नः पिता। मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमा अस्तु सूर्यः। माध्वीर्गावो भवन्तु नः। मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञं मिमिक्षताम्। पिपृतां नो भरीमभिः। तद्विष्णोः परमं (३८)

पद रू सदा पश्यन्ति सूरयः। दिवी चक्षुराततम्। ध्रुवाऽसिं पृथिवि सहस्व पृतन्यतः। स्यूता देवेभिरमृतेनागाः। यास्ते अग्ने सूर्ये रुचं उद्यतो दिवमातन्वन्ति रश्मिभिः। ताभिः सर्वाभी रुचे जनाय नस्कृधि। या वो देवाः सूर्ये रुचो गोष्वश्वेषु या रुचः। इन्द्राग्नी ताभिः

सर्वाभी रुचं नो धत्त बृहस्पते। विराड् (३९)

ज्योतिरधारयत्सम्राड्ज्योतिरधारयत्स्वराड्ज्योतिरधारयत्। अग्रे युक्त्वा हि ये तवाऽश्वांसो देव साधवः। अरं वहन्त्याशवः। युक्त्वा हि देवहूतमा२ अश्वा२ अग्रे रथीरिवा नि होतां पूर्व्यः संदः। द्रप्सश्चस्कन्द पृथिवीमनु द्यामिमं च योनिमनु यश्च पूर्वः। तृतीयं योनिमनु सश्चरन्तं द्रप्सं जुहोम्यनु सप्त (४०)

होत्राः। अभूदिदं विश्वस्य भुवनस्य वाजिनमग्नेर्वैश्वानरस्य च। अग्निज्योतिषा ज्योतिष्मान्नुक्मो वर्चसा वर्चस्वान्। ऋचे त्वां रुचे त्वा समिधं वन्ति सरितो न धेनाः। अन्तरहृदा मनसा पूयमानाः। घृतस्य धारां अभि चाकशीमि। हिरण्ययो वेतसो मध्य आसाम्। तस्मिन्सुपर्णो मधुकृत्कुलायी भजन्नास्ते मधु देवताभ्यः। तस्यासते हरयः सप्त तीरे स्वधां दुहाना अमृतस्य धाराम्॥ (४१)

प्रतिष्ठायै सहस्रवीर्या परमं विराट्स्मत् तीरं चत्वारि च॥६॥ [९]

आदित्यं गर्भं पयसा समञ्जन्सहस्रस्य प्रतिमां विश्वरूपम्। परि वृद्धि हरसा माऽभि मृक्षः शतायुषं कृणुहि चीयमानः। इमं मा हिंसीद्विषादं पशूना२ सहस्राक्ष मेध आ चीयमानः। मयुमारण्यमनु ते दिशामि तेन चिन्वानस्तनुवो नि षीद। वातस्य ध्राजिं वरुणस्य नाभिमश्च जज्ञान२ संरिरस्य मध्ये। शिशुं नदीना२ हरिमद्रिबुद्धमग्ने मा हिंसीः (४२)

परमे व्योमन्। इमं मा हिंसीरेकशफं पशूनां कनिक्रदं वाजिनं वाजिनेषु। गौरमारण्यमनु ते दिशामि तेन चिन्वानस्तनुवो नि षीद। अजंस्रमिन्दुमरुषं भुरण्युमग्निमीडे पूर्वचित्तौ नमोभिः। स पर्वभिर्ऋतुशः कल्पमानो गां मा हिंसीरदिति विराजम्। इमं२ संमुद्रं२ शतधारमुत्सं व्यच्यमानं भुवनस्य मध्ये। घृतं दुहानामदिति जनायाग्ने मा (४३)

हिंसीः परमे व्योमन्। गव्यमारण्यमनु ते दिशामि तेन चिन्वानस्तनुवो नि षीद। वरूत्रिं त्वष्टुर्वरुणस्य नाभिमवि जज्ञाना२ रजसः परस्मात्। मही२ साहस्रीमसुरस्य मायामग्ने मा हिंसीः परमे व्योमन्। इमामूर्णायुं वरुणस्य मायां त्वचं पशूनां द्विषदां चतुष्पदाम्। त्वष्टुः प्रजानां प्रथमं जनित्रमग्ने मा हिंसीः परमे व्योमन्। उष्ट्रमारण्यमनु (४४)

ते दिशामि तेन चिन्वानस्तनुवो नि षीद। यो अग्निरग्नेस्तपसोऽधि जातः शोचात्पृथिव्या

उ॒त वा॑ दि॒वस्परि॑। येन॑ प्र॒जा वि॒श्वक॑र्मा व्या॒न॒द्वम॑ग्रे हे॒डः परि॑ ते वृणक्तु। अ॒जा ह्य॑ग्रेर॒जनि॑ष्ट
गर्भा॒ध्सा वा अ॑पश्य॒ज्जनि॑तार॒मग्रे॑। तया॑ रोह॑माय॒न्नुप॑ मे॒ध्यास॑स्तया॒ देवा॑ दे॒वता॑मग्रं आयन्।
श॒र॒भमा॑र॒ण्यमनु॑ ते दिशामि तेन॑ चि॒न्वा॒नस्त॑नुवो नि षीद॥ (४५)

अग्रे मा हिंसोरेग्रे मोष्टमारण्यमनु शरभं नवं च॥४॥ [१०]

इन्द्रा॑ग्नी रोच॒ना दि॒वः परि॑ वाजेषु भूषथः। तद्वा॑ चेति॒ प्र वी॒र्य॑म्। श॒जथ॑द्वृत्रमु॒त
स॑नोति॒ वाज॑मिन्द्रा॒ यो अ॒ग्नी सह॑री स॒पर्यात्। इ॒र॒ज्यन्ता॑ वस॒व्यस्य॑ भूरेः सह॑स्तमा॒ सह॑सा
वाज॑यन्ता॑। प्र च॑र॒षणि॑भ्यः पृ॒तना॒ हवेषु॑ प्र पृ॒थिव्या॑ रि॒रिचा॑थे दि॒वश्च॑। प्र सि॒न्धुभ्यः॑ प्र
गि॒रिभ्यो॑ महि॒त्वा प्रेन्द्रा॑ग्नी वि॒श्वा भुव॑नात्य॒न्या। मरु॑तो॒ यस्य॑ हि (४६)

क्षये॑ पा॒था दि॒वो वि॑महसः। स सु॑गो॒पात॑मो ज॒नः। यज्ञै॑र्वा य॒ज्ञवा॑हसो वि॒प्रस्य॑ वा
मती॑नाम्। मरु॑तः शृ॒णुता॑ हवम्। श्रि॒यसे॑ कं भा॒नुभिः॑ स॒मि॒मि॒क्षिरे॑ ते र॒श्मिभि॑स्त ऋ॒क्भिः
सु॒खाद॑र्यः। ते वाशी॑मन्त इ॒ष्मिणो॑ अ॒भौर॑वो वि॒द्रे प्रि॒यस्य॑ मा॒रुत॑स्य॒ धाम्नः॑। अ॒वं ते॒ हेड॑
उ॒दु॒त्त॒मम्। कया॑ नश्चि॒त्र आ भुव॑दूती स॒दावृ॑धः स॒खा। कया॑ शचि॑ष्ठया वृ॒ता। (४७)

को अ॒द्य यु॒ङ्क्ते॑ धु॒रि गा ऋ॑तस्य शिमी॒वतो॑ भा॒मिनो॑ दुर॒ह्णा॒यून्। आ॒सन्नि॑षून्-हृ॒थ्सव॑सो
मयो॑भून् य ए॒षां भू॒त्यामृ॑णध॒त्स जी॑वात्। अग्रे॑ नयाऽऽ दे॒वाना॑ꣳ शं नो॑ भवन्तु वाजै॒वाजे॑।
अ॒प्स्व॑ग्रे स॒धिष्ट॑व सौष॑धीर॒नु रु॑ध्यसे। गर्भे॑ स॒ञ्जाय॑से पुनः। वृषा॑ सोम द्यु॒माꣳ अ॑सि॒ वृषा॑
दे॒व वृष॑व्रतः। वृषा॒ धर्मा॑णि दधिषे। इ॒मं मे॑ वरुण॒ तत्त्वा॑ यामि॒ त्वं नो॑ अग्रे स त्वं नो॑
अग्रे॥ (४८)

हि वृता म एकादश च॥३॥ [११]

विष्णोः क्रमोऽसि दिवस्पर्यत्रपतेऽपैतु समितुं या जाता मा नो हिंसोद्धुवाऽस्यादित्यङ्गभूमिन्द्राग्नी रोचनेकादश॥११॥

विष्णोरस्मिन् हव्येति त्वाऽहं धीतिमिरुहोत्रां अष्टाचत्वारिंशत्॥४८॥

विष्णोः क्रमोऽसि स त्वत्रो अग्रे॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां चतुर्थकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः समाप्तः॥४-२॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

अ॒पां त्वे॒म॑न्त्सा॒दयाम्य॒पां त्वो॒द्म॑न्त्सा॒दयाम्य॒पां त्वा॒ भस्म॑न्त्सा॒दयाम्य॒पां त्वा॒ ज्योति॑र्षि
सा॒दयाम्य॒पां त्वा॒ऽय॑ने सा॒दयाम्य॑र्ण॒वे स॑द॒ने सी॒द स॑मु॒द्रे स॑द॒ने सी॒द स॑लि॒ले स॑द॒ने सी॒दा॒पां
क्ष॒ये सी॒दा॒पा॑ स॒र्धिषि॑ सी॒दा॒पां त्वा॒ स॑द॒ने सा॒दयाम्य॒पां त्वा॒ स॒ध॒स्थे सा॒दयाम्य॒पां त्वा॒
पु॒रीषे॑ सा॒दयाम्य॒पां त्वा॒ यो॒नौ सा॒दयाम्य॒पां त्वा॒ पा॒थ॑सि सा॒दयामि॑ गा॒य॒त्री छ॒न्द॑स्त्रि॒ष्टु॒च्छ॒न्दो
जग॑ती छ॒न्दोऽनु॒ष्टु॒च्छ॒न्दः प॒ङ्क्ति॑श्छ॒न्दः॥ (१)

यो॒नौ प॒ञ्च॑द॒श च॥१॥

[१]

अ॒यं पु॒रो भुव॑स्तस्य॒ प्रा॒णो भौ॒वाय॑नो व॑स॒न्तः प्रा॑णाय॒नो गा॑य॒त्री वा॑स॒न्ती गा॑य॒त्रिये
गा॑य॒त्रं गा॑य॒त्रादु॑पा॒शु॒रुपा॑शोस्त्रि॒वृत् रथ॑न्त॒र र॑थ॒न्तरा॑द्वसि॒ष्ठ ऋ॑षिः प्र॒जा-
प॑तिगृहीतया॒ त्वया॑ प्रा॒णं गृ॑ह्णामि प्र॒जाभ्यो॑ऽयं दक्षि॒णा वि॑श्वकर्मा॒ तस्य॑ मनो॒ वैश्व॑कर्मु॒णं
ग्री॒ष्मो मा॑न॒सस्त्रि॑ष्टु॒ग्रेष्मी त्रि॑ष्टु॒भं ऐ॒डमे॑डाद॒न्तर्या॑मो॒ऽन्तर्या॑मात् प॒ञ्चद॑शः प॒ञ्चद॑शाद्बृ॒हद्बृ॒हतो
भ॒रद्वा॑ज॒ ऋ॑षिः प्र॒जाप॑तिगृहीतया॒ त्वया॑ मनो॒ - (२)

गृ॒ह्णामि प्र॒जाभ्यो॑ऽयं प॒श्चाद्वि॑श्वव्य॒चास्तस्य॑ चक्षुर्वैश्वव्यच॒सं व॑र्षाणि॒ चाक्षु॑षाणि॒ जग॑ती
वा॒र्षी जग॑त्या॒ ऋक्ष॑म॒मृक्ष॑माच्छु॒क्रः शु॒क्रात्स॑प्तद॒शः स॑प्तद॒शाद्वैरू॑पं वैरू॒पाद्वि॑श्वमि॒त्र
ऋ॑षिः प्र॒जाप॑तिगृहीतया॒ त्वया॑ चक्षुर्गृ॒ह्णामि प्र॒जाभ्य॑ इ॒दमु॑त्तरा॒थ्सुव॑स्तस्य॒ श्रोत्र॑ सौ॒व
श॒रच्छौ॒त्र्यनु॒ष्टु॒प्छा॒रद्य॑नु॒ष्टु॒भः स्वा॒र स्वा॒रान्म॑न्थी म॒न्थिन॑ एकवि॒ंश ए॒कवि॑ं॒शाद्वैरा॑जं
वैरा॑जाञ्जमद॒ग्नि॒ऋ॑षिः प्र॒जाप॑तिगृहीतया॒ (३)

त्वया॒ श्रोत्रं॑ गृ॒ह्णामि प्र॒जाभ्य॑ इ॒यमु॑परि॒ म॒तिस्तस्यै॑ वाङ्मा॒ती हे॑म॒न्तो वा॑च्याय॒नः
प॒ङ्क्ति॑र्हेम॒न्ती प॒ङ्क्तौ नि॒धन॑व॒न्निध॑न॒वत॑ आग्र॒यण॑ आ॒ग्रय॑णात् त्रि॒णव॑त्रयस्त्रि॒ंशो
त्रि॒णव॑त्रयस्त्रि॒ंशभ्या॑ शा॒क्ररै॑वते शा॒क्ररै॑वताभ्या॒ विश्व॑कर्म्म॒र्षिः प्र॒जाप॑तिगृहीतया॒
त्वया॒ वाचं॑ गृ॒ह्णामि प्र॒जाभ्यः॥ (४)

त्वया॒ मनो॑ ज॒मद॑ग्नि॒ऋ॑षिः प्र॒जाप॑तिगृहीतया त्रि॒ंशच्च॥३॥

[२]

प्रा॒ची दि॒शां व॑स॒न्त ऋ॑तूनाम॒ग्निर्दे॒वता॒ ब्रह्म॑ द्रवि॒णं त्रि॒वृथ्स्तो॑मः स॒ उ
प॒ञ्चद॑शव॒र्तनि॒स्यवि॑र्वयः॒ कृत॑मया॒नां पु॒रोवा॑तो वा॒तः सा॒नं ग॒ ऋ॑षिर्दक्षि॒णा दि॒शां ग्री॒ष्म

ऋतूनामिन्द्रो देवता क्षत्रं द्रविणं पञ्चदशः स्तोमः स उ सप्तदशवर्तनिर्दित्यवाङ्मयस्नेतायानां दक्षिणाद्वातो वातः सनातन ऋषिः प्रतीची दिशां वरुषा ऋतूनां विश्वे देवा देवता विड् (५)

द्रविणं सप्तदशः स्तोमः स उवेकविंशवर्तनिस्त्रिविंशो वयो द्वापरोऽयानां पश्चाद्वातो वातोऽहभून् ऋषिरुदीची दिशा शरदृतूनां मित्रावरुणौ देवता पुष्टं द्रविणमेकविंशः स्तोमः स उ त्रिणवर्तनिस्तुर्यवाङ्मय आस्कन्दोऽयानामुत्तराद्वातो वातः प्रल ऋषिरूर्ध्वा दिशा हेमन्तशिशिरावृतूनां बृहस्पतिर्देवता वर्चो द्रविणं त्रिणवः स्तोमः स उ त्रयस्त्रिंशवर्तनिः पष्ठवाङ्मयोऽभिभूरयानां विष्वग्वातो वातः सुपर्ण ऋषिः पितरः पितामहाः परेऽवरे ते नः पान्तु ते नोऽवन्त्वस्मिन्ब्रह्मन्स्मिन्क्षत्रेऽस्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन्कर्मन्त्रस्यां देवहृत्याम् ॥ (६)

विद्वष्टवाङ्मयोऽष्टाविंशतिश्च ॥ २ ॥

[३]

ध्रुवक्षितिर्ध्रुवयोनिरध्रुवाऽसि ध्रुवं योनिमा सीद साध्या उख्यस्य केतुं प्रथमं पुरस्तादश्विनोऽध्वर्यू सादयतामिह त्वा स्वे दक्षे दक्षपितेह सीद देवत्रा पृथिवी बृहती रराणा स्वासस्था तनुवा सं विशस्व पितेवैधि सूनव आ सुशेवाश्विनोऽध्वर्यू सादयतामिह त्वा कुलायिनी वसुमती वयोधा रयिं नो वर्ध बहुल सुवीरम् ॥ (७)

अपाऽमतिं दुर्मतिं बाधमाना रायस्पोषे यज्ञपतिमाभजन्ती सुवर्धेहि यजमानाय पोषमश्विनोऽध्वर्यू सादयतामिह त्वा अग्नेः पुरीषमसि देवयानी तां त्वा विश्वे अभि गृणन्तु देवाः स्तोमपृष्ठा घृतवतीह सीद प्रजावदस्मे द्रविणा यजस्वाश्विनोऽध्वर्यू सादयतामिह त्वा दिवो मूर्धाऽसि पृथिव्या नाभिर्विष्टम्भनी दिशामधिपत्नी भुवनानाम् ॥ (८)

ऊर्मिर्द्रप्सो अपामसि विश्वकर्मा त ऋषिरश्विनोऽध्वर्यू सादयतामिह त्वा सजूरऋतुभिः सजूर्विधाभिः सजूर्वसुभिः सजूर् रुद्रेः सजूरादित्यैः सजूर्विश्वेदेवैः सजूर्देवैः सजूर्देवैर्वयोनाधैरग्रयै त्वा वैश्वानरायाश्विनोऽध्वर्यू सादयतामिह त्वा प्राणं मे पाह्यपानं मे पाहि व्यानं मे पाहि चक्षुर्म उर्व्या वि भाहि श्रोत्रं मे श्लोकयापस्पिन्वौषधीर्जिन्व द्विपात्पाहि चतुष्पादव दिवो वृष्टिमेरय ॥ (९)

सुवीरं भुवनानामुर्व्या सप्तदश च ॥ ३ ॥

[४]

त्र्यविर्वयस्त्रिष्टुच्छन्दो दित्यवाङ्मयो विराट्छन्दः पश्चाद्विर्वयो गायत्री छन्दस्त्रिविंशो वय उष्णिहा छन्दस्तुर्यवाङ्मयोऽनुष्टुप्छन्दः पष्ठवाङ्मयो बृहती छन्द उक्षा वयः सतोबृहती छन्द

ऋषभो वयः ककुच्छन्दो धेनुर्वयो जगती छन्दोऽनुङ्गान् वयः पङ्क्तिश्छन्दो बस्तो वयो
विवलं छन्दो वृष्णिर्वयो विशालं छन्दः पुरुषो वयस्तन्द्रं छन्दो व्याघ्रो वयोऽनाधृष्टं छन्दः
सिंहो वयश्छुदिश्छन्दो विष्टम्भो वयोऽधिपतिश्छन्दः क्षत्रं वयो मयन्दं छन्दो विश्वकर्मा
वयः परमेष्ठी छन्दो मूर्धा वयः प्रजापतिश्छन्दः॥ (१०)

पुरुषो वयः पङ्क्तिश्छन्दः॥१॥

[५]

इन्द्राग्नी अव्यथमानामिष्टकां द॰हत्तं युवम्। पृष्ठेन द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं च वि
बाधताम्॥ विश्वकर्मा त्वा सादयत्वन्तरिक्षस्य पृष्ठे व्यचस्वतीं प्रथस्वतीं भास्वतीं
सूरिमतीमा या द्यां भास्या पृथिवीमोर्वन्तरिक्षमन्तरिक्षं यच्छान्तरिक्षं द॰हान्तरिक्षं मा
हि॰सीर्विश्वस्मै प्राणायानाय व्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै चरित्राय वायुस्त्वाभि पातु मृह्या
स्वस्त्या छुर्दिषा (११)

शन्तमेन तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। राज्यसि प्राची दिग्विराडसि दक्षिणा
दिख्सम्राडसि प्रतीची दिख्सवराडस्युर्दीची दिगधिपत्यसि बृहती दिगायुर्मे पाहि प्राणं मे
पाह्यपानं मे पाहि व्यानं मे पाहि चक्षुर्मे पाहि श्रोत्रं मे पाहि मनो मे जिन्व वाचं मे
पिन्वाऽऽत्मानं मे पाहि ज्योतिर्मे यच्छ॥ (१२)

छुर्दिषां पिन्व षट्॥२॥

[६]

मा छन्दः प्रमा छन्दः प्रतिमा छन्दोऽस्त्रीविश्छन्दः पङ्क्तिश्छन्द उष्णिहा छन्दो बृहती
छन्दोऽनुष्टुप्छन्दो विराट्छन्दो गायत्री छन्दस्त्रिष्टुप्छन्दो जगती छन्दः पृथिवी छन्दोऽन्तरिक्षं
छन्दो द्यौश्छन्दः समाश्छन्दो नक्षत्राणि छन्दो मनश्छन्दो वाक्छन्दः कृषिश्छन्दो हिरण्यं
छन्दो गौश्छन्दोऽजा छन्दोऽश्वश्छन्दः। अग्निदेवता (१३)

वातो देवता सूर्यो देवता चन्द्रमा देवता वसवो देवता रुद्रा देवताऽऽदित्या देवता
विश्वे देवा देवता मरुतो देवता बृहस्पतिर्देवतेन्द्रो देवता वरुणो देवता मूर्धाऽसि राङ्गुवाऽसि
धरुणा य॰त्र्यसि यमित्रीषे त्वोर्जे त्वा कृष्ये त्वा क्षेमाय त्वा यन्त्री राङ्गुवाऽसि धरणी ध॰त्र्यसि
धरित्र्यायुषे त्वा वर्चसे त्वौजसे त्वा बलाय त्वा॥ (१४)

देवताऽऽयुषे त्वा षट्॥२॥

[७]

आशुस्त्रिवृद्भान्तः पञ्चदशो व्योम सप्तदशः प्रतूर्तिरष्टादशस्तपो नवदशोऽभिवर्तः

संवि॒शो ध॒रुण॑ एकवि॒शो व॒र्चो॑ द्वावि॒शः स॒म्भ॒रण॑स्त्रयोवि॒शो योनि॑श्चतुर्वि॒शो गर्भाः॑
पञ्चवि॒श ओज॑स्त्रिणवः क्रतुरेकत्रि॒शः प्रति॑ष्ठा त्रयस्त्रि॒शो ब्र॒ध्नस्य॑ विष्टपं चतुस्त्रि॒शो
नाकः॑ षट्त्रि॒शो वि॒वर्तो॑ऽष्टाचत्वारि॒शो ध॒र्त्रश्च॑तुष्टोमः॥ (१५)

आशुः सप्तत्रिंशत्॥१॥

[८]

अ॒ग्नेर्भा॑गोऽसि दीक्षाया॒ आधि॑पत्यं ब्रह्म॑ स्पृतं त्रिवृ॒थस्तोम॑ इन्द्र॒स्य भा॑गोऽसि
विष्णो॒राधि॑पत्यं क्षत्र॑ स्पृतं पञ्चद॒शः स्तोमो॑ नृचक्ष॑सां भा॒गोऽसि धा॒तुराधि॑पत्यं ज॒नित्र॑
स्पृत॑ संसद॒शः स्तोमो॑ मि॒त्रस्य॑ भा॒गोऽसि व॒रुण॑स्याधि॒पत्यं दि॒वो वृ॒ष्टिर्वाताः॑ स्पृता
एकवि॒शः स्तोमो॑ऽदित्यै भा॒गोऽसि पू॒ष्ण आधि॑पत्य॒मोजः॑ स्पृतं त्रि॒णवः॑ स्तोमो॒ वसू॑नां
भा॒गोऽसि (१६)

रु॒द्राणा॑माधि॒पत्यं च॑तुष्पा॒थस्पृतं च॑तुर्वि॒शः स्तोम॑ आदि॒त्यानां॑ भा॒गोऽसि
म॒रुता॑माधि॒पत्यं गर्भाः॑ स्पृताः पञ्चवि॒शः स्तोमो॑ देव॒स्य स॒वितु॑र्भा॒गोऽसि
बृ॒हस्प॑तेराधि॒पत्यं स॒मीची॑र्दिशः स्पृताश्च॑तुष्टोमः स्तोमो॒ यावा॑नां भा॒गोऽस्य॑या॒वाना॑माधि॒पत्यं
प्र॒जाः स्पृताश्च॑तुश्चत्वारि॒शः स्तोम॑ ऋ॒भूणां॑ भा॒गोऽसि वि॒श्वेषां॑ दे॒वाना॑माधि॒पत्यं भू॑तं
निशा॑न्त॑ स्पृतं त्रयस्त्रि॒शः स्तोमः॑॥ (१७)

वसूनां भागोऽसि षट्त्वारिंशच्च॥२॥

[९]

एक॑याऽस्तुवत प्र॒जा अ॑धीयन्त प्र॒जाप॑तिरधि॒पति॑रासीत्तिसृ॒भिर॑स्तुवत् ब्रह्मा॑सृज्यत्
ब्रह्म॑णस्पतिरधि॒पति॑रासीत् प॒ञ्चभि॑रस्तुवत् भू॒तान्य॑सृज्यन्त भू॒तानां॑ पतिरधि॒-
पति॑रासीत्सप्तभि॑रस्तुवत् सप्त॒रुष॑योऽसृज्यन्त धा॒ताधि॑पतिरासीन्न॒वभि॑रस्तुवत् पि॒तरौ-
ऽसृज्य॑न्तादिति॒रधि॑पत्यासीदेकाद॒शभि॑रस्तुवत्तर्त॒वोऽसृज्य॑न्ताऽऽर्त॒वोऽधि॑पतिरासीत्
त्रयो॑द॒शभि॑रस्तुवत् मा॒सा अ॑सृज्यन्त संव॒त्सरो॑ऽधि॒पति॑- (१८)

रा॒सीत्प॑ञ्चद॒शभि॑रस्तुवत् क्ष॒त्रम॑सृज्यतेन्द्रोऽधि॒पति॑रासीत्सप्तद॒शभि॑रस्तुवत् प॒शवो॑-
ऽसृज्यन्त बृ॒हस्प॑तिरधि॒पति॑रासीन्न॒वद॑शभि॑रस्तुवत् शू॒द्रार्या॑वसृज्येतामहो॒रात्रे अधि॑पत्नी
आस्ता॒मेक॑वि॒शत्याऽस्तु॑वत्तैक॑शफाः प॒शवो॑ऽसृज्यन्त व॒रुणो॑ऽधि॒पति॑रासीत् त्रयो॑वि॒शत्याऽ-
स्तु॑वत् क्षु॒द्राः प॒शवो॑ऽसृज्यन्त पू॒षाधि॑पतिरासीत्पञ्चवि॒शत्याऽस्तु॑वताऽऽ॒रण्याः
प॒शवो॑ऽसृज्यन्त वा॒युरधि॑पतिरासीत्सप्तवि॒शत्याऽस्तु॑वत् द्यावा॑पृथि॒वी व्यै- (१९)

तां वस॑वो रु॒द्रा आ॑दि॒त्या अनु॑ व्या॒यन्ते॑षामाधि॒पत्य॑मासीन्न॒ववि॒शत्याऽस्तु॑वत्

वनस्पतयोऽसृज्यन्तु सोमोऽधिपतिरासीदेकत्रिंशताऽस्तुवत प्रजा असृज्यन्तु यावानां
चायावानां चाधिपत्यमासीत् त्रयस्त्रिंशताऽस्तुवत भूतान्यशाम्यन्प्रजापतिः परमेष्ठ्यधि-
पतिरासीत्॥ (२०)

सं वृत्सरोऽधिपतिर्वि पञ्चत्रिंशच्च॥३॥

[१०]

इयमेव सा या प्रथमा व्यौच्छदन्तरस्यां चरति प्रविष्टा। वधूर्जजान नवगङ्गनित्री त्रयं
एनां महिमानं सचन्ते॥ छन्दस्वती उपसा पेपिशाने समानं योनिमनु सञ्चरन्ती। सूर्यपत्नी
वि चरतः प्रजानती केतुं कृण्वाने अजरे भूरिरेतसा॥ ऋतस्य पन्थामनु तिस्र आगुस्रयो
धर्मासो अनु ज्योतिषागुः। प्रजामेका रक्षत्यूर्जमेका (२१)

व्रतमेका रक्षति देवयूनाम्॥ चतुष्टोमो अभवद्या तुरीया यज्ञस्य पक्षावृषयो भवन्ती।
गायत्रीं त्रिष्टुभं जगतीमनुष्टुभं बृहदर्कं युञ्जानाः सुवराभरन्निदम्॥ पञ्चभिर्धाता वि दधाविदं
यत्तासां स्वसृरजनयत्पञ्चपञ्च। तासामु यन्ति प्रयवेण पञ्च नाना रूपाणि क्रतवो वसानाः॥
त्रिंशत्स्वसार उप यन्ति निष्कृतं समानं केतुं प्रतिमुञ्चमानाः। (२२)

ऋतूस्तन्वते कवयः प्रजानतीर्मध्येछन्दसः परि यन्ति भास्वतीः। ज्योतिष्मती प्रति
मुञ्चते नभो रात्रीं देवी सूर्यस्य व्रतानि। वि पश्यन्ति पशवो जायमाना नानारूपा मातुरस्या
उपस्थे। एकाष्टका तपसा तप्यमाना जजानु गर्भं महिमानमिन्द्रम्। तेन दस्यून्व्यसहन्त
देवा हन्तासुराणामभवच्छचीभिः। अनानुजामनुजां मामकर्त सत्यं वदन्त्यन्विच्छ एतत्।
भूयास- (२३)

मस्य सुमतौ यथा यूयमन्या वो अन्यामति मा प्र युक्त। अभूममं सुमतौ विश्ववेदा
आष्टं प्रतिष्ठामविदद्धि गाधम्। भूयासमस्य सुमतौ यथा यूयमन्या वो अन्यामति मा प्र
युक्त। पञ्च व्युष्टिरनु पञ्च दोहा गां पञ्चनाम्नीमृतवोऽनु पञ्च। पञ्च दिशः पञ्चदशेन क्लृप्ताः
समानमूर्ध्नीरभि लोकमेकम्। (२४)

ऋतस्य गर्भः प्रथमा व्यूष्यपामेका महिमानं बिभर्ति। सूर्यस्यैका चरति
निष्कृतेषु धर्मस्यैका सवितैका नि यच्छति। या प्रथमा व्यौच्छत्सा धेनुरभवद्यमे।
सा नः पर्यस्वती धुक्ष्वोत्तरामुत्तरां समां। शुक्रर्षभा नभसा ज्योतिषागाद्विश्वरूपा
शबलीरग्निर्केतुः। समानमर्थं स्वपस्यमाना बिभ्रती जरामंजर उप आगाः। ऋतूनां

पत्नीं प्रथमेयमागादहं नेत्री जनित्री प्रजानाम्। एकां सती बहुधोषो व्युच्छस्यजीर्णा त्वं
जरयसि सर्वमन्यत्॥ (२५)

ऊर्जमेकां प्रतिमुञ्चमाना भूयासुमेकं पत्न्येकात्रविंशतिश्च॥५॥ [११]

अग्रे जातान्मृणुदा नः सपत्नान्प्रत्यजाताज्ञातवेदो नुदस्व। अस्मे दीदिहि सुमना
अहैडन्तव स्या९ शर्मन्निवरूथ उद्वित्। सहसा जातान्मृणुदा नः सपत्नान्प्रत्यजाताज्ञातवेदो
नुदस्व। अधि नो ब्रूहि सुमनस्यमानो वय९ स्याम् प्र णुदा नः सपत्नान्। चतुश्चत्वारि९शः
स्तोमो वर्चो द्रविण९ षोडशः स्तोमो ओजो द्रविणं पृथिव्याः पुरीषमस्य- (२६)

पसो नाम। एवश्छन्दो वरिवश्छन्दः शम्भूश्छन्दः परिभूश्छन्द आच्छच्छन्दो मनश्छन्दो
व्यचश्छन्दः सिन्धुश्छन्दः समुद्रं छन्दः सलिलं छन्दः संयच्छन्दो वियच्छन्दो बृहच्छन्दो
रथन्तरं छन्दो निकायश्छन्दो विवधश्छन्दो गिरश्छन्दो भ्रजश्छन्दः सष्टृच्छन्दोऽनुष्टृच्छन्दः
ककुच्छन्दस्त्रिकुच्छन्दः काव्यं छन्दोऽङ्कुपं छन्दः (२७)

पदपङ्क्तिश्छन्दोऽक्षरपङ्क्तिश्छन्दो विष्टारपङ्क्तिश्छन्दः क्षुरो भृज्वाञ्छन्दः प्रच्छच्छन्दः
पक्षश्छन्द एवश्छन्दो वरिवश्छन्दो वयश्छन्दो वयस्कृच्छन्दो विशालं छन्दो
विष्पर्धाश्छन्दश्छुदिश्छन्दो दूरोहणं छन्दस्तन्द्रं छन्दोऽङ्काङ्कं छन्दः॥ (२८)

अस्यङ्कुपञ्छन्दस्त्रयन्त्रि९शच्च॥३॥ [१२]

अग्निर्वृत्राणि जङ्घनद्रविणस्युर्विपन्यया। समिद्धः शुक्र आहुतः॥ त्व९ सौमासि
सत्पतिस्त्व९ राजोत वृत्रहा। त्वं भद्रो असि क्रतुः॥ भद्रा तै अग्रे स्वनीक सन्दग्धोरस्य
सतो विषुणस्य चारुः। न यतै शोचिस्तमसा वरन्त न ध्वस्मानस्तनुवि रेप आ धुः॥ भद्रं
तै अग्रे सहसिन्ननीकमुपाक आ रौचते सूर्यस्या। (२९)

रुशदृशे ददृशे नक्त्या चिदरूक्षितं दृश आ रूपे अन्नम्। सैनानीकेन सुविदत्रो अस्मे
यष्टां देवा९ आरयजिष्ठः स्वस्ति। अदब्धो गोपा उत नः परस्पा अग्रे द्युमदुत रेवद्दिदीहि।
स्वस्ति नो दिवो अग्रे पृथिव्या विश्वायुर्धेहि यजथाय देव। यथ्सीमहि दिविजात प्रशस्तं
तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रम्। यथा होतर्मनुषो (३०)

देवताता यज्ञेभिः सूनो सहसो यजासि। एवानो अद्य संमना संमानानुशन्नं
उशतो यक्षि देवान्॥ अग्निमीडे पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम्। होतार९ रत्नधातमम्॥

वृषां सोम द्युमां अंसि वृषां देव वृषव्रतः। वृषा धर्माणि दधिषे॥ सान्तपना इदं
हविर्मरुतस्तञ्जुष्टन। युष्माकोती रिंशादसः॥ यो नो मर्तो वसवो दुरहणा युस्तिरः सत्यानि
मरुतो (३१)

जिघांसात्। द्रुहः पाशं प्रति स मुचीष्ट तपिष्ठेन तपसा हन्तना तम्। संवत्सरीणां
मरुतः स्वर्का उरुक्षयाः सगणा मानुषेषु। तैऽस्मत्पाशान्त्र मुञ्चन्त्वहंसः सान्तपना
मदिरा मादयिष्णवः। पिप्रीहि देवा उशतो यविष्ठ विद्वा ऋतूँरऋतुपते यजेह। ये
दैव्या ऋत्विजस्तेभिरेग्रे त्वं होतृणामस्यायजिष्ठः। अग्रे यदद्य विशो अध्वरस्य होतः
पावक (३२)

शोचे वेद्वं हि यज्वा। ऋता यजासि महिना वि यद्भूरहव्या वह यविष्ठ या ते
अद्य। अग्निना रयिमंश्नवत्पोषमेव दिवेदिवे। यशसं वीरवत्तमम्॥ गयस्फानो अमीवहा
वसुवित्पुष्टिवर्धनः। सुमित्रः सोम नो भव। गृहमेधास आ गतं मरुतो माऽपं भूतना
प्रमुञ्चन्तो नो अहंसः। पूर्वीभिरुहि दंदाशिम शरद्विर्मरुतो वयम्। महोभि- (३३)

श्रवणीनाम्। प्र बुध्निया ईरते वो महांसि प्र णामानि प्रयज्यवस्तिरध्वम्। सहस्रियं
दम्यं भागमेतं गृहमेधीयं मरुतो जुषध्वम्। उप यमेति युवतिः सुदक्षं दोषा वस्तोरहविष्मती
घृताची। उप स्वैनमरमतिर्वसूयुः। इमो अग्रे वीततमानि हव्याजंस्रो वक्षि देवतातिमच्छ।
प्रति न ईं सुरभीणि वियन्तु। क्रीडं वः शर्धो मारुतमनर्वाणं रथेशुभम्। (३४)

कणां अभि प्र गांयत। अत्यासो न ये मरुतः स्वश्चो यक्षदृशो न शुभयन्त मर्याः।
ते हर्म्येष्ठाः शिशवो न शुभ्रा वत्सासो न प्रक्रीडिनः पयोधाः। प्रैषामज्मेषु विथुरेवं रेजते
भूमिर्यामेषु यद्धं युञ्जते शुभे। ते क्रीडयो धुनयो भ्राजदृष्टयः स्वयं महित्वं पनयन्त धूतयः।
उपह्वरेषु यदचिध्वं ययिं वयं इव मरुतः केन (३५)

चित्पथा। श्रोतन्ति कोशा उप वो रथेष्वा घृतमुक्षता मधुवर्णमर्चते। अग्निमग्निं
हवीमभिः सदा हवन्त विश्पतिम्। हव्यवाहं पुरुप्रियम्। तं हि शश्वन्त ईडते सुचा देवं
घृतश्रुता। अग्निं हव्याय वोढवे। इन्द्राग्नी रोचना दिवः श्वथं दृत्रमिन्द्रं वो विश्वतस्परिन्द्रं
नरो विश्वकर्मन् हविषा वावृधानो विश्वकर्मन् हविषा वर्धनेन॥ (३६)

अ॒पां त्वे॒र्मन्त्र॑यं पु॒रो भुवः॑ प्रा॒चीं ध्रु॒वक्षि॑ति॒र्यविरि॑न्द्रा॒ग्नी मा छन्दं॑ आ॒शुस्मि॑वृ॒द्धग्ने॒र्भागाँ॑ऽस्येक॑ये॒यमे॒व सा या॒ग्ने जा॒तान्॑ग्नि॒वृत्रा॑णि त्रयो॑दश॥१३॥
 अ॒पां त्वेन्द्रा॑ग्नी इ॒यमे॒व दे॒वता॑ता॒ षट्त्रिं॑शत्॥१६॥
 अ॒पां त्वे॒र्मन् ह॒विषा॑ वर्ध॑नेन॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां चतुर्थकाण्डे तृतीयः प्रश्नः समाप्तः॥४-३॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

र॒श्मिर॑सि॒ क्षया॑य त्वा॒ क्षय॑ जिन्व॒ प्रेति॑रसि॒ धर्मा॑य त्वा॒ धर्म॑ जिन्वान्वि॒तिर॑सि दि॒वे
त्वा॒ दिव॑ जिन्व॒ सन्धि॑र॒स्यन्तरि॑क्षाय त्वा॒ऽन्तरि॑क्षं जिन्व॒ प्रति॑धि॒रसि॑ पृथि॒व्यै त्वा॑ पृथि॒वीं
जिन्व॒ विष्ट॑म्भो॒ऽसि॑ वृष्ट्यै॑ त्वा॒ वृष्टि॑ जिन्व॒ प्र॒वास्य॑हे त्वाहंजिन्वानु॒वासि॑ रात्रि॒यै त्वा॑ रात्रिं
जिन्वो॒शिर्ग॑सि (१)

वसु॑भ्यस्त्वा॒ वसू॑जिन्व॒ प्र॒केतो॑ऽसि रु॒द्रेभ्य॑स्त्वा॒ रुद्रा॑जिन्व॒ सु॒दीति॑र॒स्याऽऽदि॑त्येभ्य॑स्त्वा॒
ऽऽदि॑त्याजिन्वो॒जो॑ऽसि पि॒तृभ्य॑स्त्वा॒ पि॒तृजि॑न्व॒ तन्त॑रसि॒ प्र॒जाभ्य॑स्त्वा॒ प्र॒जा जि॑न्व॒
प॒तना॑पाड॒सि॑ प॒शुभ्य॑स्त्वा॒ प॒शूजि॑न्व॒ रे॒वद॑स्योष॒धीभ्य॑स्त्वोष॒धीजि॑न्वाभि॒जिद॑सि
यु॒क्तग्रा॑वेन्द्रा॒य त्वेन्द्र॑ जिन्वाधि॒पति॑रसि प्रा॒णाय॑ (२)

त्वा प्रा॒णं जि॑न्व॒ यन्ता॑स्य॒पाना॑य त्वा॒ऽपानं॑ जिन्व॒ स॒ःसर्पो॑ऽसि चक्षु॑षे त्वा॒ चक्षु॑र्जिन्व॒
वयो॑धा अ॒सि श्रोत्रा॑य त्वा॒ श्रोत्रं॑ जिन्व॒ त्रिवृ॑दसि॒ प्र॒वृद॑सि॒ सं॒वृद॑सि॒ वि॒वृद॑सि॒ स॒ःरो॒हो॑ऽसि
नी॒रो॒हो॑ऽसि प्र॒रो॒हो॑ऽस्यन॒रो॒हो॑ऽसि वसु॑को॒ऽसि वे॒षश्चि॑रसि॒ वस्य॑ष्टिरसि॥ (३)

उ॒शिर्ग॑सि प्रा॒णाय॑ त्रि॒च॒त्वारि॑श॒च्च॥३॥

[१]

रा॒ज्यं॑सि प्राची॒ दि॒ग्वसं॑वस्ते दे॒वा अधि॑पतयो॒ऽग्नि॑र॒हेती॑नां प्रति॒धर्ता॑ त्रि॒वृत्वा॒ स्तोमः॑
पृथि॒व्याः श्र॑यत्वा॒ज्यंमु॑क्थमव्य॒थय॑थस्त॒भ्रातु॑ रथन्त॒रः साम्॑ प्रति॒ष्ठित्यै॑ वि॒राड॑सि दक्षि॒णा
दि॒शुद्रा॑स्ते दे॒वा अधि॑पतय॒ इन्द्रो॑ हेती॒नां प्रति॑धर्ता॒ पञ्च॑दशस्त्वा॒ स्तोमः॑ पृथि॒व्याः श्र॑यतु
प्र॒उ॒गमु॑क्थमव्य॒थय॑थस्त॒भ्रातु॑ बृह॒त्साम्॑ प्रति॒ष्ठित्यै॑ स॒म्राड॑सि प्र॒तीची॑ दि- (४)

गा॒दि॒त्यास्ते॑ दे॒वा अधि॑पतयः सोमो॑ हेती॒नां प्रति॑धर्ता॒ सप्त॑दशस्त्वा॒ स्तोमः॑ पृथि॒व्याः
श्र॑यतु मरु॒त्वती॑यमु॒क्थमव्य॑थय॒थस्त॒भ्रातु॑ वैरू॒पः साम्॑ प्रति॒ष्ठित्यै॑ स्वर॒ाड॒स्युदी॑ची
दि॒ग्वि॒श्वे ते॑ दे॒वा अधि॑पतयो॒ वरु॑णो हेती॒नां प्रति॑धर्तै॒कवि॑शस्त्वा॒ स्तोमः॑ पृथि॒व्याः
श्र॑यतु नि॒ष्कै॒व॒ल्यमु॑क्थमव्य॒थय॑थस्त॒भ्रातु॑ वैरा॒जः साम्॑ प्रति॒ष्ठित्या॑ अधि॒प॒त्यसि॑ बृह॒ती
दि॒ङ्गुरु॑तस्ते दे॒वा अधि॑पतयो (५)

बृह॒स्पति॑र॒हेती॑नां प्रति॒धर्ता॑ त्रि॒णव॑त्रयस्त्रि॒शौ त्वा॒ स्तोमो॑ पृथि॒व्याः श्र॑यतां
वैश्व॑दे॒वाग्नि॑मरु॒ते उ॒क्थे अ॒व्य॒थय॑न्ती स्त॒भ्रीता॑ः शा॒क॒रै॒वते॑ साम॒नी प्रति॑ष्ठित्या

अन्तरिक्षायर्षयस्त्वा प्रथमजा देवेषु दिवो मात्रया वरिणा प्रथन्तु विधृता चायमधिपतिश्च
ते त्वा सर्वे संविदाना नाकस्य पृष्ठे सुवर्गे लोके यजमानं च सादयन्तु॥ (६)

प्रतीची दिङ्मरुतस्ते देवा अधिपतयश्चत्वारिंशच्च॥३॥

[२]

अयं पुरो हरिकेशः सूर्यरश्मिस्तस्य रथगृथ्सश्च रथौजाश्च सेनानिग्रामण्यौ पुञ्जिकस्थला
च कृतस्थला चाप्सरसौ यातुधाना हेती रक्षांसि प्रहेतिरयं दक्षिणा विश्वकर्मा तस्य
रथस्वनश्च रथचित्रश्च सेनानिग्रामण्यौ मेनका च सहजन्या चाप्सरसौ दङ्गवः पशवौ
हेतिः पौरुषेयो वधः प्रहेतिरयं पश्चाद्विश्वव्यासास्तस्य रथप्रोतश्चासंमरथश्च सेनानिग्रामण्यौ
प्रम्लोचन्ती चा- (७)

नुम्लोचन्ती चाप्सरसौ सर्पा हेतिर्व्याघ्राः प्रहेतिरयमुत्तराथस्यद्वसुस्तस्य सेनजिच्च
सुषेणश्च सेनानिग्रामण्यौ विश्वार्ची च घृताची चाप्सरसावापौ हेतिर्वातः प्रहेति-
रयमुपर्यर्वाग्वसुस्तस्य तार्क्ष्यश्चारिष्टनेमिश्च सेनानिग्रामण्यावुर्वशी च पूर्वचित्तिश्चाप्सरसौ
विद्युद्धेतिरवस्फूर्जन्प्रहेतिस्तेभ्यो नमस्ते नो मृडयन्तु ते यं (८)

द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वो जम्भे दधाम्यायोस्त्वा सदाने सादयाम्यवतश्छायायां
नमः समुद्राय नमः समुद्रस्य चक्षसे परमेष्ठी त्वा सादयतु दिवः पृष्ठे व्यचस्वतीं प्रथस्वतीं
विभूमतीं प्रभूमतीं परिभूमतीं दिवं यच्छु दिवं दृह दिवं मा हिंसीर्विश्वस्मै प्राणायापानाय
व्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै चरित्राय सूर्यस्त्वाऽभि पातु मृह्या स्वस्त्या छुर्दिषा शन्तमेन तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। प्रोथदश्चो न यवसे अविष्यन् यदा मृहः संवरणाद्व्यस्थात्।
आदस्य वातो अनु वाति शोचिरधं स्म ते व्रजनं कृष्णमस्ति॥ (९)

प्रम्लोचन्ती च यश् स्वस्त्याष्टाविंशतिश्च॥३॥

[३]

अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयम्। अपां रेतांसि जिन्वति॥ त्वामग्ने
पुष्करादध्यथर्वा निरमन्थत। मूर्ध्नी विश्वस्य वाघतः॥ अयमग्निः संहस्त्रिणो वाजस्य
शतिनस्पतिः। मूर्धा कवी रयीणाम्॥ भुवो यज्ञस्य रजसश्च नेता यत्रा नियुद्धिः सचसे
शिवाभिः। दिवि मूर्धानं दधिषे सुवर्षां जिह्वामग्ने चकृषे हव्यवाहम्॥ अबौध्यग्निः समिधा
जनानां (१०)

प्रति धेनुमिवायतीमुषासम्। यहा इव प्र वयामुज्जिहानाः प्र भानवः सिस्रते नाकमच्छं।

अवोचाम क्वये मेध्याय वचो वन्दारु वृषभाय वृष्णे। गविष्ठिरो नमसा स्तोममग्नौ
दिविव रुक्ममुर्व्यश्चमश्रेत्। जनस्य गोपा अजनिष्ट जागृविग्निः सुदक्षः सुविताय नव्यसे।
घृतप्रतीको बृहता दिविस्पृशा द्युमद्वि भाति भरतेभ्यः शुचिः। त्वामग्रे अङ्गिरसो (११)

गुहा हितमन्विन्दच्छ्रियाणं वनेवने। स जायसे मथ्यमानः सहो महत्त्वामाहुः
सहसस्पुत्रमङ्गिरः। यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरोहितमग्निं नरस्त्रिषधस्थे समिन्धते। इन्द्रेण देवैः
सरथ५ स बर्हिषि सीदन्नि होता यजथाय सुक्रतुः। त्वं चित्रश्रवस्तम हवन्ते विक्षु जन्तवः।
शोचिष्केशं पुरुप्रियाग्रे हव्याय वोढवे। सखायः सं वः सम्यश्चमिषः (१२)

स्तोमं चाग्रये। वर्षिष्ठाय क्षितीनामूर्जो नग्रे सहस्वते। स५ समिद्युवसे वृषन्नग्रे
विश्वान्यर्य आ। इडस्पदे समिध्यसे स नो वसून्या भर। एना वो अग्निं नमसोर्जो नपातुमा
हुवे। प्रियं चेतिष्ठमरतिः स्वध्वरं विश्वस्य दूतममृतम्। स योजते अरुषो विश्वभोजसा
स दुद्रवत्स्वाहुतः। सुब्रह्मा यज्ञः सुशमी (१३)

वसूनां देव५ राधो जनानाम्। उदस्य शोचिरस्थादाजुह्वानस्य मीदुषः। उद्धूमासो
अरुषासो दिविस्पृशः समग्निमिन्धते नरः। अग्रे वाजस्य गोमत ईशानः सहसो यहो।
अस्मे धेहि जातवेदो महि श्रवः। स इधानो वसुष्कविरग्निरिडेन्यो गिरा। रेवदस्मभ्यं
पूर्वणीक दीदिहि। क्षपो राजन्वृत त्मनाऽग्रे वस्तोरुतोषसः। स तिग्मजम्भ (१४)

रक्षसो दह प्रति। आ ते अग्र इधीमहि द्युमन्तं देवाजरम्। यद्ध स्या ते पनीयसी
समिदीदयति द्यवीषः स्तोतृभ्य आ भर। आ ते अग्र ऋचा हविः शुक्रस्य ज्योतिषस्पते।
सुश्वन्द्र दस्म विशपते हव्यवाद्भुभ्य५ हूयत इषः स्तोतृभ्य आ भर। उभे सुश्वन्द्र सर्पिषो
दर्वी श्रीणीष आसनि। उतो न उत्पूर्या - (१५)

उक्थेषु शवसस्पत इषः स्तोतृभ्य आ भर। अग्रे तमुद्याश्वं न स्तोमैः क्रतुं न भद्र५
हृदिस्पृशम्। ऋध्यामा त ओहैः। अधा ह्यग्रे क्रतोर्भद्रस्य दक्षस्य साधोः। रथीरऋतस्य
बृहतो बभूथ। अभिष्टे अद्य गीर्भिर्गृणन्तोऽग्रे दाशेमा। प्र ते दिवो न स्तनयन्ति शुष्माः।
एभिर्नो अर्कैर्भवा नो अर्वाङ् (१६)

खसुवर्न ज्योतिः। अग्रे विश्वेभिः सुमना अनीकैः। अग्नि५ होतां न मन्ये दास्वन्तं वसोः
सूनु५ सहसो जातवैदसम्। विप्रं न जातवैदसम्। य ऊर्ध्वया स्वध्वरो देवो देवाच्या

कृपा। घृतस्य विभ्राष्टिमुनु शुक्रशौचिष आजुहानस्य सर्पिषः। अग्ने त्वं नो अन्तमः।
उत त्राता शिवो भव वरूथ्यः। तं त्वा शोचिष्ठ दीदिवः। सुम्राय नूनमीमहे सखिभ्यः।
वसुरग्रिर्वसुश्रवाः। अच्छा नक्षि द्युमत्तमो रयिं दाः॥ (१७)

जनानामङ्गिरस इषं सुशर्मा तिग्मजम्भ पुपूया अर्वाङ्गसुश्रवाः पञ्च च॥८॥ [४]

इन्द्राग्निभ्यां त्वा सयुजां युजा युनज्म्याघाराभ्यां तेजसा वर्चसोक्थेभिः
स्तोमैभिश्छन्दोभी रय्यै पोषाय सजातानां मध्यमस्थेयाय मया त्वा सयुजां युजा
युनज्म्यम्बा दुला नितबिरभ्रयन्ती मेघयन्ती वरुषयन्ती चुपुणीका नामांसि प्रजापतिना
त्वा विश्वाभिर्धोभिरुप दधामि पृथिव्युदपुरमन्त्रेन विष्टा मनुष्यास्ते गोसारोऽग्निर्वियत्तोऽस्यां
तामहं प्र पद्ये सा (१८)

मे शर्म च वर्म चास्त्वधिद्यौरन्तरिक्षं ब्रह्मणा विष्टा मरुतस्ते गोसारो वायुर्वियत्तोऽस्यां
तामहं प्र पद्ये सा मे शर्म च वर्म चास्तु द्यौरपराजितामृतेन विष्टाऽऽदित्यास्ते गोसारः
सूर्यो वियत्तोऽस्यां तामहं प्र पद्ये सा मे शर्म च वर्म चास्तु॥ (१९)

साऽष्टाचत्वारिंशच्च॥२॥ [५]

बृहस्पतिस्त्वा सादयतु पृथिव्याः पृष्ठे ज्योतिष्मतीं विश्वस्मै प्राणायापानाय विश्वं
ज्योतिर्यच्छाग्निस्तेऽधिपतिर्विश्वकर्मा त्वा सादयत्वन्तरिक्षस्य पृष्ठे ज्योतिष्मतीं विश्वस्मै
प्राणायापानाय विश्वं ज्योतिर्यच्छ वायुस्तेऽधिपतिः प्रजापतिस्त्वा सादयतु दिवः
पृष्ठे ज्योतिष्मतीं विश्वस्मै प्राणायापानाय विश्वं ज्योतिर्यच्छ परमेष्ठी तेऽधिपतिः
पुरोवातसनिरस्यभ्रसनिरसि विद्युत्सनि- (२०)

रसि स्तनयिबुसनिरसि वृष्टिसनिरस्यग्नेर्यान्यसि देवानामग्नेर्यान्यसि वायोर्यान्यसि
देवानां वायोयान्यस्यन्तरिक्षस्य यान्यसि देवानामन्तरिक्षयान्यस्यन्तरिक्षमस्यन्तरिक्षाय त्वा
सलिलाय त्वा सर्णाकाय त्वा सतीकाय त्वा केताय त्वा प्रचेतसे त्वा विवस्वते त्वा दिवस्त्वा
ज्योतिष आदित्येभ्यस्त्वर्चे त्वा रुचे त्वा द्युते त्वा भासे त्वा ज्योतिषे त्वा यशोदां त्वा
यशसि तेजोदां त्वा तेजसि पयोदां त्वा पर्यसि वर्चोदां त्वा वर्चसि द्रविणोदां त्वा द्रविणे
सादयामि तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्धुवा सीद॥ (२१)

विद्युत्सनिर्द्युत्वैकान्निःशच्च॥२॥ [६]

भूयस्कृदसि वरिवस्कृदसि प्राच्यस्यूर्ध्वास्यन्तरिक्षसदस्यन्तरिक्षे सीदाप्सुषदसि
श्येनसदसि गृध्रसदसि सुपर्णसदसि नाकसदसि पृथिव्यास्त्वा द्रविणे सादयाम्यन्तरिक्षस्य
त्वा द्रविणे सादयामि दिवस्त्वा द्रविणे सादयामि दिशां त्वा द्रविणे सादयामि द्रविणोदां
त्वा द्रविणे सादयामि प्राणं मे पाह्यपानं मे पाहि व्यानं मे (२२)

पाह्यायुर्मे पाहि विश्वायुर्मे पाहि सर्वायुर्मे पाह्यग्ने यत्ते पर५ हन्नाम तावेहि स५
रभावहै पाञ्चजन्येष्वप्यैध्यग्ने यावा अयावा एवा ऊमाः सव्यः सगरः सुमेकः॥ (२३)

व्यानं मे द्वात्रिंशच्च॥२॥ ————— [७]

अग्निना विश्वाषाट्सूर्येण स्वराट्कृत्वा शचीपतिर्ऋषभेण त्वष्टा यज्ञेन मघवान्दक्षिण्या
सुवर्गो मन्युना वृत्रहा सौहार्द्वेन तनूधा अत्रेन गयः पृथिव्यासनोदृग्भिरन्नादो वषट्कारेणर्द्धः
साम्ना तनूपा विराजा ज्योतिष्मान् ब्रह्मणा सोमपा गोभिर्यज्ञं दाधार क्षत्रेण मनुष्यान्श्चेन
च रथेन च वज्र्यतुभिः प्रभुः संवत्सरेण परिभूस्तपसाऽनाधृष्टः सूर्यः सन्तनूभिः॥ (२४)

अग्निनेकात्रपञ्चाशत्॥१॥ ————— [८]

प्रजापतिर्मनसाऽन्धोऽच्छेतो धाता दीक्षाया५ सविता भृत्यां पूषा सौमक्रयण्यां वरुण
उपनद्धोऽसुरः क्रीयमाणो मित्रः क्रीतः शिपिविष्ट आसादितो नरन्धिषः प्रोह्यमाणोऽधि-
पतिरागतः प्रजापतिः प्रणीयमानोऽग्निराग्नीध्रे बृहस्पतिराग्नीध्रात्प्रणीयमान् इन्द्रो हविर्धाने-
ऽदितिरासादितो विष्णुरुपावह्रियमाणोऽथर्वोपौत्तो यमोऽभिषुतोऽपूतपा आधूयमानो वायुः
पूयमानो मित्रः क्षीरश्रीर्मन्थी संक्तुश्रीर्वैश्वदेव उन्नीतो रुद्र आहुतो वायुरावृत्तो नृचक्षाः
प्रतिख्यातो भक्ष आगतः पितृणां नाराश५ सोऽसुरात्तः सिन्धुरवभृथमवप्रयन्त्समुद्रोऽवंगतः
सलिलः प्रप्लुतः सुवर्कृदच गतः॥ (२५)

रुद्र एकविंशतिश्च॥१॥ ————— [९]

कृत्तिका नक्षत्रमग्निर्देवताऽग्ने रुचः स्थ प्रजापतेर्धातुः सोमस्यर्चे त्वा रुचे त्वा द्युते त्वा
भासे त्वा ज्योतिषे त्वा रोहिणी नक्षत्रं प्रजापतिर्देवता मृगशीर्षं नक्षत्र५ सोमो देवताऽऽर्द्रा
नक्षत्र५ रुद्रो देवता पुनर्वसू नक्षत्रमदितिर्देवता तिष्यो नक्षत्रं बृहस्पतिर्देवताऽऽश्लेषा नक्षत्र५
सर्पा देवता मघा नक्षत्रं पितरो देवता फल्गुनी नक्षत्र- (२६)

मर्यमा देवता फल्गुनी नक्षत्रं भगो देवता हस्तो नक्षत्र५ सविता देवता चित्रा

नक्षत्रमिन्द्रो देवता स्वाती नक्षत्रं वायुर्देवता विशाखे नक्षत्रमिन्द्राग्नी देवताऽनूराधा नक्षत्रं मित्रो देवता रोहिणी नक्षत्रमिन्द्रो देवता विचृतौ नक्षत्रं पितरो देवताऽषाढा नक्षत्रमापो देवताऽषाढा नक्षत्रं विश्वे देवा देवता श्रोणा नक्षत्रं विष्णुर्देवता श्रविष्ठा नक्षत्रं वसवो (२७)

देवता शतभिषङ्गक्षत्रमिन्द्रो देवता प्रोष्ठपदा नक्षत्रमज एकपादेवता प्रोष्ठपदा नक्षत्रमहिर्बुध्नियो देवता रेवती नक्षत्रं पूषा देवताऽश्वयुजो नक्षत्रमश्विनौ देवताऽप-भरणीर्नक्षत्रं यमो देवता पूर्णा पश्चाद्यत्तै देवा अर्द्धः॥ (२८)

फल्युना नक्षत्रं वसवस्यस्त्रिंशच्च॥३॥ [१०]

मधुश्च माधवश्च वासन्तिकावृतू शुक्रश्च शुचिश्च ग्रैष्मावृतू नभश्च नभस्यश्च वार्षिकावृतू इषश्चोर्जश्च शारदावृतू सहश्च सहस्यश्च हैमन्तिकावृतू तपश्च तपस्यश्च शैशिरावृतू अग्नेरेन्तःक्षेपोऽसि कल्पेतां द्यावापृथिवी कल्पन्तामाप ओषधीः कल्पन्तामग्नयः पृथङ्म ज्यैष्ठ्याय सव्रता - (२९)

येऽग्नयः समनसोऽन्तरा द्यावापृथिवी शैशिरावृतू अभि कल्पमाना इन्द्रमिव देवा अभि सं विशन्तु संयच्च प्रचेताश्चाग्नेः सोमस्य सूर्यस्योग्रा च भीमा च पितृणां यमस्येन्द्रस्य ध्रुवा च पृथिवी च देवस्य सवितुर्मरुतां वरुणस्य धर्त्री च धरित्री च मित्रावरुणयोर्मित्रस्य धातुः प्राची च प्रतीची च वसूना रुद्राणां- (३०)

मादित्यानां ते तेऽधिपतयस्तेभ्यो नमस्ते नो मृडयन्तु ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वो जम्भे दधामि सहस्रस्य प्रमा असि सहस्रस्य प्रतिमा असि सहस्रस्य विमा असि सहस्रस्योन्मा असि साहस्रोऽसि सहस्राय त्वेमा मे अग्र इष्टंका धेनवः सन्त्वेका च शतं च सहस्रं चायुतं च (३१)

नियुतं च प्रयुतं चार्बुदं च न्यर्बुदं च समुद्रश्च मध्यं चान्तश्च परार्धश्चेमा मे अग्र इष्टंका धेनवः सन्तु षष्टिः सहस्रमयुतमक्षीयमाणा ऋतस्थाः स्थर्तावृधौ घृतश्वतो मधुश्वत ऊर्जस्वतीः स्वधाविनीस्ता मे अग्र इष्टंका धेनवः सन्तु विराजो नाम कामदुघा अमुत्रामुष्मिलोके॥ (३२)

सव्रता रुद्राणामयुतं च पञ्चचत्वारिंशच्च॥४॥ [११]

सुमिद्विशामाशया नः सुवर्विन्मधोरतो माधवः पात्वस्मान्। अग्निर्देवो दुष्टरीतुरदभ्य

इदं क्षत्रं रक्षतु पात्वस्मान्। रथन्तरं सामभिः पात्वस्मान्गायत्री छन्दसां विश्वरूपा।
त्रिवृत्तो विष्टया स्तोमो अह्नां समुद्रो वात इदमोजः पिपर्तु। उग्रा दिशामभिभूतिर्वयोधाः
शुचिः शुक्रे अह्न्योजसीना। इन्द्राधिपतिः पिपृतादतो नो महि (३३)

क्षत्रं विश्वतो धारयेदम्। बृहत्सामं क्षत्रभृद्वृद्धवृष्णिं त्रिष्टुभोजः शुभितमुग्रवीरम्। इन्द्र-
स्तोमेन पञ्चदशेन मध्यमिदं वातेन सगरेण रक्ष। प्राचीं दिशां सहयशा यशस्वती विश्वे
देवाः प्रावृषाहा सुर्वती। इदं क्षत्रं दुष्टरमस्त्वोजोऽनाधृष्टं सहस्रियं सहस्वत्। वैरूपे
सामन्निह तच्छेकेम जगत्यैनं विक्षा वैशयामः। विश्वे देवाः सप्तदशेन (३४)

वर्च इदं क्षत्रं सलिलवातमुग्रम्। धूर्तीं दिशां क्षत्रमिदं दाधारेपस्थाशानां
मित्रवदस्त्वोजः। मित्रावरुणा शरदाह्नां चिकिबू अस्मै राष्ट्राय महि शर्म यच्छतम्।
वैराजे सामन्त्रधि मे मनीषाऽनुष्टुभा सम्भृतं वीर्यं सहः। इदं क्षत्रं मित्रवदार्द्रदानु
मित्रावरुणा रक्षतमधिपत्यैः। सम्राड्दिशां सहसाम्नी सहस्वत्यृतुरहेमन्तो विष्टया नः
पिपर्तु। अवस्युवाता - (३५)

बृहतीर्नु शक्ररीरिमं यज्ञमवन्तु नो घृताचीः। सुर्वती सुदुघा नः पयस्वती दिशां
देव्यवतु नो घृताचीं। त्वं गोपाः पुरणुतोत पश्चाद्बृहस्पते याम्या युद्धि वाचम्। ऊर्ध्वा दिशां
रन्तिराशौषधीनां संवत्सरेण सविता नो अह्नाम्। रेवत्सामातिच्छन्दा उ छन्दोऽजातशत्रुः
स्योना नो अस्तु। स्तोमत्रयस्त्रिंशे भुवनस्य पत्नि विवस्वद्वाते अभि नो (३६)

गृणाहि। घृतवती सवितराधिपत्यैः पयस्वती रन्तिराशा नो अस्तु। ध्रुवा दिशां
विष्णुपत्न्यघोरास्येशाना सहसो या मनोता। बृहस्पतिर्मातरिश्वोत वायुः सन्धुवाना वाता
अभि नो गृणन्तु। विष्टम्भो दिवो धरुणः पृथिव्या अस्येशाना जगतो विष्णुपत्नी। विश्वव्यचा
इषयन्ती सुभूतिः शिवा नो अस्त्वदितिरुपस्थै। वैश्वानरो न ऊत्या पृष्ठो दिव्यनु नो-
ऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वं कया नश्चित्र आ भुवत्को अद्य युङ्क्ते॥ (३७)

महि सप्तदशेनावस्युवाता अभि नोऽनु नश्चतुर्दश च॥५॥ [१२]

रश्मिरसि राज्यस्यं पुरो हरिकेशोऽग्निर्मून्नाग्निभ्यां बृहस्पतिर्भूयस्कृदस्यग्निना विश्वापाद्वजापतिर्मनसा कृत्तिका मधुश्च समिदिशां द्वादश॥१२॥

रश्मिरसि प्रति धेनुमसि स्तनयिबुसनिरस्यादित्यानां सप्तत्रिंशत्॥३७॥

रश्मिरसि को अद्य युङ्क्ते॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां चतुर्थकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः समाप्तः॥४-४॥

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

नमस्ते रुद्र म॒न्य॒वं उ॒तो त॒ इष॑वे नमः। नमस्ते अस्तु ध॒न्व॒ने बा॒हुभ्या॑मु॒त ते॒ नमः॑।
या त॒ इषुः॑ शि॒वत॑मा शि॒वं ब॒भूव॑ ते ध॒नुः। शि॒वा शं॒ख्या या तव॑ तया॒ नो रुद्र॑ मृडय। या
ते॒ रुद्र॑ शि॒वा त॒नूरघो॑रापा॒पका॑शिनी। तया॒ नस्त॒नुवा॑ शन्त॒मया॑ गि॒रिश॑न्ता॒भि चा॑कशीहि।
यामिषु॑ गि॒रिश॑न्त॒ हस्ते॑ (?)

बिभ॒र्ष्यस्त॑वे। शि॒वां गि॑रि॒त्र तां कुरु॑ मा हि॒ंसीः पुरु॑षं जग॑त्। शि॒वेन॑ वच॑सा त्वा
गि॒रिशा॑च्छा॒ वदाम॑सि। यथा॒ नः॒ सर्व॑मि॒ज्जग॑दय॒क्ष्म॒ सु॒मना॑ अस॑त्। अ॒ध्य॒वोच॑दधि॒वक्ता॑
प्र॒थ॒मो दै॒व्यो भि॑षक्। अही॑श्च॒ सर्वा॑ञ्ज॒म्भय॑न्त्सर्वा॑श्च या॒तुधा॑न्यः। अ॒सौ यस्ता॒म्रो अ॑रु॒ण
उ॒त ब॒भ्रुः सु॑म॒ङ्गलः॑। ये चे॒मा॒ रु॒द्रा अ॒भितो॑ दि॒क्षु (२)

श्रि॒ताः स॒हस्र॑शोऽवै॒षा॒ हेडं॑ ई॒महे। अ॒सौ योऽव॑स॒र्पति॑ नील॒ग्रीवो॑ विलो॒हितः॑। उ॒तैनं॑
गो॒पा अ॑दृ॒शन्न॑दृ॒शन्नु॑द॒हार्यः॑। उ॒तैनं॑ वि॒श्वा भू॑तानि स दृ॒ष्टो मृ॑डयाति नः। नमो॑ अस्तु
नील॒ग्रीवा॑य स॒हस्रा॑क्षाय॒ मी॒दुषै॑। अथो॒ ये अ॑स्य॒ सत्वा॑नोऽहं॒ तेभ्यो॑ऽकरं॒ नमः॑। प्र मु॑ञ्च
ध॒न्वंन॒स्त्वमु॑भयो॒रात्रि॑यो॒र्ज्याम्। याश्च॑ ते॒ हस्त॑ इष॑वः (३)

परा॒ ता भ॑गवो वप। अ॒व॒तत्य॑ ध॒नुस्त्व॑ सह॒स्राक्ष॑ शते॒षुधे॑। नि॒शीर्य॑ श॒ल्यानां॑
मु॒खा शि॒वो नः॑ सु॒मना॑ भव। वि॒ज्यं ध॒नुः क॑प॒र्दिनो॑ वि॒श॒ल्यो बा॑ण॒वा॒ उ॒त।
अ॒नैश्च॑न्न॒स्येप॑व आ॒भुर॑स्य नि॒षङ्ग॑रिः। या ते॒ हे॒तिर्मी॑दुष्ट॒म ह॑स्तै॒ ब॒भूव॑ ते ध॒नुः। तया॑स्मान्
वि॒श्वत॑स्त्वम॒यक्ष॑मया॒ परि॑ ब्रुज। नमस्ते अ॒स्त्वायु॑धा॒याना॑त॒ताय॑ धृ॒ष्णवै॑। उ॒भाभ्या॑मु॒त
ते॒ नमो॑ बा॒हुभ्यां॑ तव॒ धन्व॑ने। परि॑ ते॒ धन्व॑नो हे॒तिर॑स्मान्वृ॒णक्तु॑ वि॒श्वतः॑। अथो॒ य
इ॒षुधि॑स्तवा॒रे अ॑स्मन्नि धे॒हि तम्॥ (४)

हस्तं दि॒क्ष्वप॑व उ॒भाभ्यां॑ द्वावि॑शति॒श्च॥४॥ [१]

नमो॒ हिर॑ण्यबा॒हवे॑ से॒ना॒न्यै दि॒शां च॑ प॒तये॑ नमो॒ नमो॑ वृ॒क्षेभ्यो॑ ह॒रि॒केशे॑भ्यः प॒शूनां॑
प॒तये॑ नमो॒ नमः॑ स॒स्मिञ्ज॑राय॒ त्विषी॑मते प॒थीनां॑ प॒तये॑ नमो॒ नमो॑ ब॒भ्रुशाय॑ वि॒व्याधि॑नेऽ॒न्ना॒नां
प॒तये॑ नमो॒ नमो॑ ह॒रि॒केशा॑योपवी॒तिने॑ पु॒ष्टानां॑ प॒तये॑ नमो॒ नमो॑ भ॒वस्य॑ हे॒त्यै जग॑तां प॒तये॑
नमो॒ नमो॑ रु॒द्राया॑त॒तावि॑ने॒ क्षेत्रा॑णां प॒तये॑ नमो॒ नमः॑ सू॒ताया॑ह॒न्त्याय॑ व॒नानां॑ प॒तये॑ नमो॑

नमो (५)

रोहिताय स्थपतये वृक्षाणां पतये नमो नमो मन्त्रिणे वाणिजाय कक्षाणां पतये नमो नमो भुवन्तये वारिवस्कृतायौषधीनां पतये नमो नम उच्चैर्घोषायाक्रन्दयते पत्तीनां पतये नमो नमः कृत्स्नवीताय धावते सत्त्वनां पतये नमः॥ (६)

वनानां पतये नमो नम एकाग्रत्रिशब्॥२॥ [२]

नमः सहमानाय निव्याधिनां आव्याधिनीनां पतये नमो नमः ककुभाय निषङ्गिणे स्तेनानां पतये नमो नमो निषङ्गिण इषुधिमते तस्कराणां पतये नमो नमो वञ्चते परिवञ्चते स्तायूनां पतये नमो नमो निचेरवे परिचरायारण्यानां पतये नमो नमः सृकाविभ्यो जिघांसद्भ्यो मुष्णतां पतये नमो नमोऽसिमद्भ्यो नक्तं चरद्भ्यः प्रकृन्तानां पतये नमो नम उष्णीषिणे गिरिचराय कुलुश्चानां पतये नमो नम (७)

इषुमद्भ्यो धन्वाविभ्यश्च वो नमो नम आतन्वानेभ्यः प्रतिदर्धानेभ्यश्च वो नमो नम आयच्छद्भ्यो विसृजद्भ्यश्च वो नमो नमोऽस्यद्भ्यो विध्यद्भ्यश्च वो नमो नम आसीनेभ्यः शयानेभ्यश्च वो नमो नमः स्वपद्भ्यो जाग्रद्भ्यश्च वो नमो नमस्तिष्ठद्भ्यो धावद्भ्यश्च वो नमो नमः सभाभ्यः सभापतिभ्यश्च वो नमो नमो अश्वेभ्योऽश्वपतिभ्यश्च वो नमः॥ (८)

कुलुश्चानां पतये नमो नमोऽश्वपतिभ्यस्त्रिणि च॥२॥ [३]

नम आव्याधिनीभ्यो विविध्यन्तीभ्यश्च वो नमो नम उगणाभ्यस्तृहतीभ्यश्च वो नमो नमो गृध्रेभ्यो गृध्रपतिभ्यश्च वो नमो नमो ब्रातेभ्यो ब्रातपतिभ्यश्च वो नमो नमो गणेभ्यो गणपतिभ्यश्च वो नमो नमो विरूपेभ्यो विश्रूपेभ्यश्च वो नमो नमो महद्भ्यः क्षुल्लकेभ्यश्च वो नमो नमो रथिभ्योऽरथेभ्यश्च वो नमो नमो रथेभ्यो (९)

रथपतिभ्यश्च वो नमो नमः सेनाभ्यः सेनानिभ्यश्च वो नमो नमः क्षत्तृभ्यः सङ्गहीतृभ्यश्च वो नमो नमस्तक्ष्मभ्यो रथकारेभ्यश्च वो नमो नमः कुलालेभ्यः कर्मरिभ्यश्च वो नमो नमः पुञ्जिष्टेभ्यो निषादेभ्यश्च वो नमो नम इषुकृद्भ्यो धन्वकृद्भ्यश्च वो नमो नमो मृगयुभ्यः श्वनिभ्यश्च वो नमो नमः श्वभ्यः श्वपतिभ्यश्च वो नमः॥ (१०)

रथेभ्यः श्वपतिभ्यश्च द्वे च॥२॥ [४]

नमो भ्वाय च रुद्राय च नमः शर्वाय च पशुपतये च नमो नीलग्रीवाय च शितिकण्ठाय च नमः कपर्दिने च व्युत्तकेशाय च नमः सहस्राक्षाय च शतधन्वने च नमो गिरिशाय च

शिपिविष्टाय च नमो मीदुष्टमाय चेषुमते च नमो ह्रस्वाय च वामनाय च नमो बृहते च
वर्षीयसे च नमो वृद्धाय च संवृध्वने च (११)

नमो अग्रियाय च प्रथमाय च नम आशवे चाजिराय च नमः शीघ्रियाय च शीभ्याय
च नम उर्म्याय चावस्वन्याय च नमः स्रोतस्याय च द्वीप्याय च॥ (१२)

सं वृध्वने च पञ्चविंशतिश्च॥२॥ [५]

नमो ज्येष्ठाय च कनिष्ठाय च नमः पूर्वजाय चापरजाय च नमो मध्यमाय चापगल्भाय
च नमो जघन्याय च बुध्नियाय च नमः सोभ्याय च प्रतिसर्याय च नमो याम्याय च
क्षेम्याय च नम उर्वर्याय च खल्याय च नमः श्लोक्याय चावसान्याय च नमो वन्याय च
कक्ष्याय च नमः श्रवाय च प्रतिश्रवाय च (१३)

नम आशुषेणाय चाशुरेथाय च नमः शूराय चावभिन्दते च नमो वर्मिणे च वरूथिने
च नमो बिल्मिने च कवचिने च नमः श्रुताय च श्रुतसेनाय च॥ (१४)

प्रतिश्रवाय च पञ्चविंशतिश्च॥२॥ [६]

नमो दुन्दुभ्याय चाहन्त्याय च नमो धृष्णवे च प्रमृशाय च नमो दूताय च प्रहिताय
च नमो निषङ्गिणे चेषुधिमते च नमस्तीक्ष्णेषवे चायुधिने च नमः स्वायुधाय च सुधन्वने
च नमः सुत्याय च पथ्याय च नमः काट्याय च नीप्याय च नमः सूद्याय च सरस्याय
च नमो नाद्याय च वैशन्ताय च (१५)

नमः कूप्याय चावट्याय च नमो वर्ष्याय चावर्ष्याय च नमो मेघ्याय च विद्युत्याय च
नम ईध्रियाय चातप्याय च नमो वात्याय च रेष्मियाय च नमो वास्तव्याय च वास्तुपाय
च॥ (१६)

वैशन्ताय च त्रिंशच्च॥२॥ [७]

नमः सोमाय च रुद्राय च नमस्ताम्राय चारुणाय च नमः शङ्गाय च पशुपतये च
नम उग्राय च भीमाय च नमो अग्रेवधाय च दूरेवधाय च नमो हन्त्रे च हनीयसे च नमो
वृक्षेभ्यो हरिकेशेभ्यो नमस्ताम्राय नमः शम्भवे च मयोभवे च नमः शङ्कराय च मयस्कराय
च नमः शिवाय च शिवतराय च (१७)

नमस्तीर्थ्याय च कूल्याय च नमः पार्याय चावर्ष्याय च नमः प्रतरणाय चोत्तरणाय च

नम आता॒र्याय॑ चाला॒द्याय॑ च॒ नमः॑ श॒ष्याय॑ च॒ फे॒न्याय॑ च॒ नमः॑ सि॒क॒त्याय॑ च॒ प्रवा॒ह्याय॑ च॥ (१८)

शिव॑त॒राय॑ च॒ त्रि॒श॒च्च॥२॥ [८]

नम॑ इ॒रि॒ण्याय॑ च॒ प्र॒प॒थ्याय॑ च॒ नमः॑ कि॒श॒िलाय॑ च॒ क्षय॑णाय च॒ नमः॑ क॒प॒र्दि॒ने च॑ पु॒ल॒स्तये॑ च॒ नमो॑ गो॒ष्ठ्याय॑ च॒ गृ॒ह्याय॑ च॒ नम॑स्त॒ल्प्याय॑ च॒ गे॒ह्याय॑ च॒ नमः॑ का॒ट्याय॑ च॒ ग॒ह्वरे॑ष्ठाय च॒ नमो॑ हृ॒द॒य्याय॑ च॒ नि॒वे॒ष्याय॑ च॒ नमः॑ पा॒स॒व्याय॑ च॒ रज॑स्याय च॒ नमः॑ शु॒ष्क्याय॑ च॒ हरि॑त्याय च॒ नमो॑ लो॒प्याय॑ चो॒ल्प्याय॑ च॒ (१९)

नम॑ ऊ॒र्व्याय॑ च॒ सू॒र्म्याय॑ च॒ नमः॑ प॒र्याय॑ च॒ पर्ण॑श॒द्याय॑ च॒ नमो॑ऽप॒गु॒रमा॑णाय॒ चाभि॑घ्नते च॒ नम॑ आ॒क्खि॑द॒ते च॑ प्र॒क्खि॑द॒ते च॒ नमो॑ वः॒ कि॒रि॒केभ्यो॑ दे॒वाना॑ऽहृ॒दये॑भ्यो॒ नमो॑ वि॒क्षी॒णके॑भ्यो॒ नमो॑ वि॒चि॒न्व॒त्के॑भ्यो॒ नम॑ आ॒नि॒र॒ह॒तेभ्यो॑ नम॑ आ॒मी॒व॒त्के॑भ्यः॥ (२०)

उ॒ल॒प्याय॑ च॒ त्रय॑स्त्रि॒श॒च्च॥२॥ [९]

द्रा॒पे अ॒न्ध॒स॒स्प॒ते द॒रि॒द्र॒त्रील॑लो॒हित॑। ए॒षां पु॒रु॒षाणा॑मे॒षां प॑शूनां मा भे॒र्मारो॑ मो ए॒षां किं॑ च॒नाम॑म॒त। या ते॑ रु॒द्र शि॒वा त॒नूः शि॒वा वि॒श्वाह॑भे॒षजी॑। शि॒वा रु॒द्रस्य॑ भे॒षजी॑ त॒या नो॑ मृ॒ड जी॒वसे॑। इ॒मा रु॒द्राय॑ त॒वसे॑ क॒प॒र्दि॒ने क्षय॑द्वी॒राय॑ प्र भ॑रामहे म॒तिम्। यथा॑ नः॒ शम॑सं॒द्विप॑दे च॒तु॒ष्प॑दे वि॒श्वं पु॒ष्टं ग्रा॑मे अ॒स्मि- (२१)

त्र॒ना॒तु॒रम्। मृ॒डा नो॑ रु॒द्रोत॑ नो मय॑स्कृ॒धि क्षय॑द्वी॒राय॑ नम॑सा वि॒धेम॑ ते। यच्छं च॒ योश्च॑ म॒नु॒राय॑जे पि॒ता तद॑श्याम॒ तव॑ रु॒द्र प्र॑णी॒तौ। मा नो॑ म॒हान्त॑मु॒त मा नो॑ अ॒र्भकं॑ मा न॒ उ॒क्षन्त॑मु॒त मा न॑ उ॒क्षि॑तम्। मा नो॑ व॒धीः पि॒तरं॑ मो॒त मा॒तरं॑ प्रि॒या मा न॑स्त॒नुवो॑ (२२)

रु॒द्र री॒रिषः॑। मा न॑स्तो॒के तन॑ये॒ मा न॑ आ॒र्यु॒षि मा नो॑ गो॒षु मा नो॑ अ॒श्वेषु॑ री॒रिषः॑। वी॒रा॒न्मा नो॑ रु॒द्र भा॑मि॒तो व॑धी॒र॒ह॒विष्म॑न्तो॒ नम॑सा वि॒धेम॑ ते। आ॒रा॒त्ते गो॒घ्न उ॒त पू॒रुष॑घ्रे क्षय॑द्वी॒राय॑ सु॒म्रम॑स्मे ते॒ अस्तु॑। र॒क्षा च नो॑ अ॒धि च॑ दे॒व ब्रू॑ह॒धा च नः॑ शर्म॑ यच्छ॒ द्वि॒ब॒र्हाः। स्तु॒हि (२३)

श्रु॒तं ग॑र्त॒सदं॑ यु॒वानं॑ मृ॒गं न॑ भी॒ममु॑प॒हृ॒बुमु॑ग्रम्। मृ॒डा जा॑रि॒त्रे रु॒द्र स्त॒वानो॑ अ॒न्यं ते॑ अ॒स्मन्नि॑ व॒प॒न्तु से॒नाः। परि॑ णो रु॒द्रस्य॑ हे॒तिवृ॑णक्तु॒ परि॑ त्वे॒षस्य॑ दु॒र्म॒ति॒र॒घा॒योः। अव॑ स्थि॒रा म॒घव॑द्भ्यस्त॒नुष्व॒ मी॒ढ्व॒स्तो॒काय॑ तन॑याय मृ॒डय॑। मी॒ढु॒ष्टम् शि॒वत॑म शि॒वो नः॑ सु॒मना॑

भव। प॒रमे वृक्ष आयुधं नि॒धाय॒ कृत्तिं वसा॑न् आ च॒र पिना॑कं (२४)

बिभ्र॑दा ग॒हि। विकि॑रिद् विलो॑हित॒ नम॑स्ते अस्तु भगवः। यास्ते॑ स॒हस्र॑ ह॒ेतयो॑-
न्यम॑स्मन्नि व॑पन्तु ताः। स॒हस्रा॑णि स॒हस्र॑धा बा॑हुवोस्तव॒ हेतयः॑। तासा॑मीशा॒नो भगवः॑
परा॑चीना॒ मुखा॑ कृधि॥ (२५)

अस्मि॑ स्तनुवः॒ स्तुहि॑ पिना॑कमेका॒त्रिंशच्च॑॥५॥ [१०]

स॒हस्रा॑णि स॒हस्र॑शो ये रु॒द्रा अधि॑ भू॒म्याम॑। तेषा॑ स॒हस्र॑योज॒नेऽव॑ ध॒न्वानि॑ तन्मसि।
अ॒स्मिन्म॑ह॒त्यर्ण॑वे॒ऽन्तरि॑क्षे भ॒वा अधि॑। नील॑ग्रीवाः शि॒तिक॑ण्ठाः श॒र्वा अ॒धः क्ष॑माच॒राः।
नील॑ग्रीवाः शि॒तिक॑ण्ठा दिव॑ रु॒द्रा उप॑श्रिताः। ये वृ॒क्षेषु॑ स॒स्मिञ्ज॑रा नील॑ग्रीवा॒ विलो॑हिताः।
ये भू॒ताना॑मधि॒पतयो॑ विशि॒खासः॑ क॒पर्दिनः॑। ये अ॒त्रेषु॑ वि॒विध्य॑न्ति पात्रेषु॑ पिब॑तो जना॑न्।
ये प॒थां प॑थि॒रक्षय॑ ऐलबृ॒दा य॒व्युधः॑। ये ती॒र्थानि॑ (२६)

प्र॒चर॑न्ति सृ॒काव॑न्तो निष॒ङ्गिणः॑। य ए॒ताव॑न्तश्च भू॒यास॑श्च दि॒शो रु॒द्रा वि॑तस्थिरे।
तेषा॑ स॒हस्र॑योज॒नेऽव॑ ध॒न्वानि॑ तन्मसि। नमो॑ रु॒द्रेभ्यो॑ ये पृथि॒व्यां येऽन्तरि॑क्षे ये दि॒वि
येषा॑मन्नं वा॒तो व॑रु॒षमिष॑व॒स्तेभ्यो॑ दश॒ प्राची॑र्दशं दक्षि॒णा दशं॑ प्र॒तीची॑र्दशोर्दी॒चीर्दशो॑र्ध्वास्तेभ्यो॒
नम॑स्ते नो मृ॒डय॑न्तु ते यं द्वि॒ष्मो यश्च॑ नो द्वेष्टि॒ तं वो॒ जम्भे॑ दधामि॥ (२७)

ती॒र्थानि॑ यश्च॒ षट्॑॥२॥ [११]

नम॑स्ते रु॒द्र नमो॑ हि॒रण्य॑बाहवे॒ नमः॑ स॒हमा॑नाय॒ नमः॑ आ॒व्याधि॑नीभ्यो॒ नमो॑ भ॒वाय॒ नमो॑ ज्येष्ठाय॒ नमो॑ दु॒न्दुभ्या॑य॒ नमः॑ सोमा॑य॒ नमः॑
इ॒रिण्या॑य॒ द्राप॑ं स॒हस्रा॑ण्येका॒दश॑॥११॥

नम॑स्ते रु॒द्र नमो॑ भ॒वाय॒ द्राप॑ं स॒प्तवि॑ंशतिः॥२७॥

नम॑स्ते रु॒द्र तं वो॒ जम्भे॑ दधामि॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां चतुर्थकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः समाप्तः॥४-५॥

॥षष्ठः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे षष्ठः प्रश्नः॥

अश्मन्नूर्जं पर्वते शिश्रियाणां वाते पर्जन्ये वरुणस्य शुष्मे। अद्ध्य ओषधीभ्यो वनस्पतिभ्योऽधि सम्भृतां तां न इषमूर्जं धत्त मरुतः सःरराणाः। अश्मंस्ते क्षुद्रमुं ते शुगृच्छतु यं द्विष्मः। समुद्रस्य त्वाऽवाकयाऽग्ने परि व्ययामसि। पावको अस्मभ्यः शिवो भव। हिमस्य त्वा जरायुणाऽग्ने परि व्ययामसि। पावको अस्मभ्यः शिवो भव। उप (१)

ज्मन्नप वेतसेऽवत्तरं नदीष्व। अग्ने पित्तमपामसि। मण्डूकि ताभिरा गंहि सेमं नो यज्ञम्। पावकवर्णः शिवं कृधि। पावक आ चितयन्त्या कृपा। क्षामन्नुरुच उपसो न भानुना। तूर्वन्न यामन्नेतशस्य नू रण आ यो घृणे। न तत्प्राणो अजरः। अग्ने पावक रोचिषा मन्द्रया देव जिह्या। आ देवान् (२)

वक्षि यक्षि च। स नः पावक दीदिवोऽग्ने देवाः इहा वह। उप यज्ञः हविश्च नः। अपामिदं न्ययनः समुद्रस्य निवेशनम्। अन्यं ते अस्मत्तपन्तु हेतयः पावको अस्मभ्यः शिवो भव। नमस्ते हरसे शोचिषे नमस्ते अस्त्वर्चिषे। अन्यं ते अस्मत्तपन्तु हेतयः पावको अस्मभ्यः शिवो भव। नृपदे वड- (३)

प्सुपदे वड्नसदे वड्नरहिपदे वट्थ्सुर्विदे वट। ये देवा देवानां यज्ञियां यज्ञियांनाः संवत्सरीणमुप भागमासते। अहुतादौ हविषो यज्ञे अस्मिन्स्वयं जुहुध्वं मधुनो घृतस्य। ये देवा देवेष्वधि देवत्वमायन् ये ब्रह्मणः पुरएतारो अस्य। येभ्यो नर्ते पर्वते धाम किं चन न ते दिवो न पृथिव्या अधि सुषुं प्राणदा (४)

अपानदा व्यानदाश्चक्षुर्दा वर्योदा वरिवोदाः। अन्यं ते अस्मत्तपन्तु हेतयः पावको अस्मभ्यः शिवो भव। अग्निस्तिग्मेन शोचिषा यःसद्विश्चं न्यत्रिणम्। अग्निर्नो वःसते रयिम्। सैनानीकेन सुविदत्रो अस्मे यष्टा देवाः आर्यजिष्ठः स्वस्ति। अदब्धो गोपा उत नः परस्पा अग्ने ह्युमदुत रेवर्दिदीहि॥ (५)

उप देवान् वद्वाणदाश्चतुश्चत्वारिंशच्च॥५॥

[१]

य इमा विश्वा भुवनानि जुह्वदृषिरुहोता निषसादा पिता नः। स आशिषा ब्रविणमिच्छमानः परमच्छदो वर् आ विवेश। विश्वकर्मा मनसा यद्विहाया धाता विधाता

परमोत सन्दृक्। तेषामिष्टानि समिषा मन्दन्ति यत्र सप्तरुषीन्पर एकमाहुः। यो नः पिता जनिता यो विधाता यो नः सतो अभ्या सञ्जजान। (६)

यो देवानां नामधा एक एव तस्मिन्संभवंना यन्त्यन्या। त आयजन्त द्रविणं समस्मा ऋषयः पूर्वं जरितारो न भूना। असूर्ता सूर्ता रजसो विमाने ये भूतानि समकृण्वन्निमानि। न तं विदाथ य इदं जजानान्यद्युष्माकमन्तरं भवाति। नीहारेण प्रावृता जल्प्या चासुतृप उक्थशासंश्चरन्ति। परो दिवा पर एना (७)

पृथिव्या परो देवेभिरसुरैर्गुहा यत्। कः स्विद्धर्मं प्रथमं दध्र आपो यत्र देवाः समगच्छन्त विश्वे। तमिद्धर्मं प्रथमं दध्र आपो यत्र देवाः समगच्छन्त विश्वे। अजस्य नाभावध्येकमर्पितं यस्मिन्निदं विश्वं भुवनमधि श्रितम्। विश्वकर्मा ह्यजनिष्ट देव आदिद्रन्ध्रवो अभवद्वितीयः। तृतीयः पिता जनितापधीना- (८)

मुपां गर्भं व्यदधात्पुरुत्रा। चक्षुषः पिता मनसा हि धीरो घृतमेने अजनुन्नमाने। यदेदन्ता अददहन्त पूर्व आदिद्यावापृथिवी अप्रथेताम्। विश्वतश्चक्षुरुत विश्वतोमुखो विश्वतोहस्त उत विश्वतस्पात्। सं बाहुभ्यां नमति सम्पतत्रैर्द्यावापृथिवी जनयन्देव एकः। किः स्विदासीदधिष्ठानमारम्भणं कतमथ्स्वित्किमासीत्। यदी भूमिं जनयन्- (९)

विश्वकर्मा वि द्यामौर्णोन्महिना विश्वचक्षाः। किः स्विद्वनं क उ स वृक्ष आसीद्यतो द्यावापृथिवी निष्टतक्षुः। मनीषिणो मनसा पृच्छतेदु तद्यदध्यतिष्ठद्भुवनानि धारयन्। या ते धामानि परमाणि यावमा या मध्यमा विश्वकर्मन्नुतेमा। शिक्षा सखिभ्यो हविषि स्वधावः स्वयं यजस्व तनुवं जुषाणः। वाचस्पतिं विश्वकर्माणमृतये (१०)

मनोयुजं वाजं अद्या हुवेम। स नो नेदिष्टा हवनानि जोषते विश्वशम्भूरवसे साधुकर्मा। विश्वकर्मन् हविषां वावृधानः स्वयं यजस्व तनुवं जुषाणः। मुह्यन्त्वन्ये अभितः सपत्ना इहास्माकं मघवां सूरिरस्तु। विश्वकर्मन् हविषा वर्धनेन त्रातारमिन्द्रमकृणोरवध्यम्। तस्मै विशः समनमन्त पूर्वोरयमुग्रो विहव्यो यथाऽसत्। समुद्राय वयुनाय सिन्धूनां पतये नमः। नदीनां सर्वासां पित्रे जुहुता विश्वकर्मणे विश्वाहामर्त्यं हविः॥ (११)

उदै॒नमुत्तरां॑ न॒याग्रे॑ घृते॒नाहु॑त। रा॒य॒स्पोषे॑ण॒ स॒ सृ॑ज प्र॒जया॑ च॒ धने॑न च। इन्द्रे॒म प्र॑तरां कृ॒धि स॒जा॒ताना॑मसद्व॒शी। स॒मेन॑ व॒र्चसा॑ सृ॒ज दे॒वेभ्यो॑ भाग॒धा अ॑सत्। यस्य॑ कु॒र्मो ह॒विर्गृ॑हे तम॒ग्रे व॑र्धया॒ त्वम्। तस्मै॑ दे॒वा अ॒धि ब्र॑वन्न॒यं च॒ ब्रह्म॑ण॒स्पतिः॑। उ॒दु त्वा॒ विश्वे॑ दे॒वा (१२)

अ॒ग्रे भ॑रन्तु चि॒त्तिभिः॑। स नो॑ भव शि॒वत॑मः सु॒प्रती॑को वि॒भाव॑सुः। प॒ञ्च दि॒शो दे॒वीर्य॑ज्ञम॒वन्तु॑ दे॒वीर॒पाम॑तिं दु॒र्मतिं॑ बाध॒मानाः॑। रा॒य॒स्पोषे॑ य॒ज्ञप॑तिमा॒भज॑न्तीः। रा॒य॒स्पोषे॑ अ॒धि य॒ज्ञो अ॑स्था॒त्समि॑द्धे अ॒ग्राव॑धि॒ माम॑हानः। उ॒क्थ॑प॒त्र ई॒ड्यो गृ॑भी॒तस्त॑प्तं घ॒र्म परि॑गृह्णा॒यज॑न्त। ऊ॒र्जा य॒द्य॒ज्ञम॑श॒मन्त॑ दे॒वा दै॒व्याय॑ ध॒त्रे जो॑ष्ट्र॑। दे॒व॒श्रीः श्री॑म॒णाः श॒तप॑याः (१३)

प॒रि॒गृह्ण॑ दे॒वा य॒ज्ञमा॑यन्। सू॒र्यर॑श्मि॒रु॒ह॒रि॒केशः॑ पु॒रस्ता॑त्स॒विता॒ ज्योति॑रु॒दया॑ अ॒ज॒स्रम्। तस्य॑ पू॒षा प्र॑स॒वं या॑ति दे॒वः स॒म्पश्य॑न्वि॒श्वा भु॑व॒नानि॑ गो॒पाः। दे॒वा दे॒वेभ्यो॑ अध्व॒र्यन्तो॑ अ॒स्थुर्वी॑त॒ श॑मि॒त्रे श॑मि॒ता य॒जध्वै॑। तु॒रीयो॑ य॒ज्ञो य॒त्र ह॒व्यमे॑ति॒ ततः॑ पाव॒का आ॑शिषो॑ नो जुष॒न्ताम्। वि॒मानं॑ ए॒ष दि॒वो म॒ध्य आ॑स्त आ॒पप्रि॒वात्रो॑द॒सी अ॒न्तरि॑क्षम्। स वि॒श्वाची॑र॒भि (१४)

च॒ष्टे घृ॒ताची॑रन्तरा॒ पूर्व॑म॒प॒रं च॑ के॒तुम्। उ॒क्षा सं॑मु॒द्रो अ॑रू॒णः सु॑पर्णः पू॒र्वस्य॑ योनिं पि॒तुरा॑ वि॒वेश। म॒ध्ये दि॒वो नि॑हि॒तः पृ॒श्नि॒र॒श्मा वि॑ च॒क्रमे॑ र॒ज॒सः पा॒त्यन्तो॑। इन्द्रं॑ वि॒श्वा अ॒वीवृ॑ध॒न्त्समु॑द्रव्य॒चसं॑ गि॒रः। र॒थीत॑म॒ रथी॑नां वा॒जा॒ना स॑त्प॒तिं प॑तिम्। सु॒म्रहू॑र्य॒ज्ञो दे॒वा आ॑ च॒ वक्ष॑द्य॒क्षद॒ग्निदे॒वो दे॒वा आ॑ च॒ वक्ष॑त॒ वा॒ज॒स्य मा॑ प्र॒सवे॑नो॒द्ग्राभे॑णोद॒ग्रभी॑त॒ अथा॑ स॒पत्ना॑ इन्द्रो॑ मे नि॒ग्राभे॑णा॒ध॒रा अ॒कः। उ॒द्ग्राभं॑ च॒ नि॒ग्राभं॑ च॒ ब्रह्म॑ दे॒वा अ॒वीवृ॑धन्। अथा॑ स॒पत्नानि॑न्द्रा॒ग्नी मे॑ वि॒षूची॑ना॒न्यस्य॑ताम्॥ (१५)

दे॒वाः श॒तप॑या॒ अ॒भि वा॒ज॒स्य प॒ङ्क्ति॑र॒शति॑श्च॥ [३]

आ॒शुः शि॒शानो॑ वृष॒भो न॑ यु॒ध्मो घ॑नाघ॒नः क्षो॑भ॒णश्च॑र॒ष्णीना॑म्। स॒ङ्क॒न्द॒नोऽनि॑मि॒ष ए॒कवी॑रः श॒त से॑ना॒ अज॑य॒त्साक॑मिन्द्रः। स॒ङ्क॒न्द॒नेना॑निमि॒षेण॑ जि॒ष्णुना॑ यु॒त्कारे॑ण॒ दुश्च॑व॒नेन॑ धृ॒ष्णुना॑। तदि॒न्द्रेण॑ ज॒यत॑ तथ्स॒हध्वं॑ यु॒धो न॑र॒ इ॒पु॒हस्ते॑न॒ वृष्णा॑। स इ॒पु॒हस्ते॑ः स नि॒षङ्गि॑र्भिर्व॒शी स॒स्र॑ष्टा॒ स यु॒ध इन्द्रो॑ ग॒णेन॑। स॒सृ॒ष्टजि॒त्सोम॑पा बा॒हुश॑र्ध्व॒ध्वध॑न्वा॒ प्रति॑हि॒ताभि॑र॒स्ता। बृ॒ह॒स्पते॑ परि॒ दी॒या (१६)

रथेन रक्षोहामित्राः अपबाधमानः। प्रभञ्जन्त्यसेनाः प्रमृणो युधा जयन्तस्माकमेध्यविता रथानाम्। गोत्रभिदं गोविदं वज्रबाहुं जयन्तमज्मं प्रमृणन्तमोजसा। इमं संजाता अनु वीरयध्वमिन्द्रः सखायोऽनु सः रभध्वम्। बलविज्ञायः स्थविरः प्रवीरः सहस्वान् वाजी सहमान उग्रः। अभिर्वीरो अभिसत्वा सहोजा जैत्रमिन्द्र रथमा तिष्ठ गोवित्। अभि गोत्राणि सहसा गाहमानोऽदायो (१७)

वीरः शतमन्युरिन्द्रः। दुश्श्रवणः पृतनाषाडयुध्योऽस्माकं सेना अवतु प्र युत्सु। इन्द्र आसां नेता बृहस्पतिर्दक्षिणा यज्ञः पुर एतु सोमः। देवसेनानामभिभञ्जतीनां जयन्तीनां मरुतो यन्त्वग्रे। इन्द्रस्य वृष्णो वरुणस्य राज्ञ आदित्यानां मरुताः शर्ध उग्रम्। महामनसां भुवनच्यवानां घोषो देवानां जयतामुदस्थात्। अस्माकमिन्द्रः समृतेषु ध्वजेष्वस्माकं या इषवस्ता जयन्तु। (१८)

अस्माकं वीरा उत्तरे भवन्त्वस्मानु देवा अवता हवेषु। उद्धर्षय मघवन्नायुधान्युत्सव्त्वां मामकानां महासि। उद्धृत्रहन्वाजिनां वाजिनान्युद्रथानां जयतामेतु घोषः। उप प्रेत जयता नरः स्थिरा वः सन्तु बाहवः। इन्द्रो वः शर्म यच्छत्वनाधृष्या यथासंथा अवसृष्ट परा पत शरव्ये ब्रह्मसंशिता। गच्छामित्रान् (१९)

विंश मेषां कं चनोच्छिषः। मर्माणि ते वर्मभिश्छादयामि सोमस्त्वा राजामृतेनाभि वस्ताम्। उरोर्वरीयो वरिवस्ते अस्तु जयन्त त्वामनु मदन्तु देवाः। यत्र बाणाः सम्पतन्ति कुमार विंशिखा इवा इन्द्रो नस्तत्र वृत्रहा विश्वाहा शर्म यच्छतु॥ (२०)

दीद्या दायो जयन्त्वमित्रान् चत्वारिंशच्च॥५॥

[४]

प्राचीमनु प्रदिशं प्रेहि विद्वानग्रेरग्रे पुरो अग्निर्भवेह। विश्वा आशा दीद्यानो वि भाह्यूज नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे। क्रमध्वमग्निना नाकमुख्यं हस्तेषु बिभ्रतः। दिवः पृष्ठं सुवर्गत्वा मिश्रा देवेभिराद्धम्। पृथिव्या अहमुदन्तरिक्षमारुहमन्तरिक्षाद्विवमारुहम्। दिवो नाकस्य पृष्ठाथसुवर्ज्योतिरगा- (२१)

महम्। सुवर्यन्तो नापेक्षन्त आ द्याः रोहन्ति रोदसी। यज्ञं ये विश्वतोधारं सुविद्वांसो वितेनिरे। अग्रे प्रेहि प्रथमो दैवयतां चक्षुर्देवानामुत मर्त्यानाम्। इयंक्षमाणा भृगुभिः सजोषाः सुवर्यन्तु यजमानाः स्वस्ति। नक्तोषासा समनसा विरूपे धापयैते

शिशुमेकः समीची। द्यावा क्षामा रुक्मो अन्तर्विभाति देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाः। अग्रे सहस्राक्ष (२२)

शतमूर्धञ्छृतं तै प्राणाः सहस्रमपानाः। त्वः साहस्रस्य राय ईशिषे तस्मै ते विधेम वाजाय स्वाहा। सुपर्णोऽसि गरुत्मान्पृथिव्याः सीद पृष्ठे पृथिव्याः सीद भासाऽन्तरिक्षमा पृण ज्योतिषा दिवमुत्तभान् तेजसा दिश उदृह। आजुहानः सुप्रतीकः पुरस्तादग्रे स्वां योनिमा सीद साध्या। अस्मिन्सुधस्थे अध्युत्तरस्मिन्विश्वे देवा (२३)

यजमानश्च सीदत। प्रेद्धो अग्रे दीदिहि पुरो नोऽजस्रया सूर्या यविष्ठा। त्वाः शश्वन्त उपं यन्ति वाजाः। विधेम ते परमे जन्मन्नग्रे विधेम स्तोमैरवरे सुधस्थै। यस्माद्योनेरुदारिथा यजे तं प्र त्वे हवीःषि जुहुरे समिद्धे। ताः संवितुर्वरेण्यस्य चित्रामाहं वृणे सुमतिं विश्वजन्याम्। यामस्य कण्वो अदुहत्प्रपीनाः सहस्रधारां (२४)

पर्यसा महीं गाम्। सप्त तै अग्रे समिधः सप्त जिह्वाः सप्तरषयः सप्त धाम प्रियाणि। सप्त होत्राः सप्था त्वां यजन्ति सप्त योनीरा पृणस्वा घृतेन। ईदङ्वाऽन्यादङ्वाऽतादङ्वा प्रतिदङ्वा मितश्च सं मितश्च सभराः। शुक्रज्योतिश्च चित्रज्योतिश्च सत्यज्योतिश्च ज्योतिष्माश्च सत्यश्चर्तपाश्चात्यःहाः। (२५)

ऋतजिच्च सत्यजिच्च सेनजिच्च सुषेणश्चान्त्यमित्रश्च दूरेअमित्रश्च गुणः। ऋतश्च सत्यश्च ध्रुवश्च धरुणश्च धर्ता च विधर्ता च विधारयः। ईदक्षास एतादक्षास ऊ षु णः सदक्षासः प्रतिसदक्षास एतन। मितासश्च सं मितासश्च न ऊतये सभरसो मरुतो यज्ञे अस्मिन्निन्द्रं देवीर्विशो मरुतोऽनुवर्त्मानो यथेन्द्रं देवीर्विशो मरुतोऽनुवर्त्मान एवमिमं यजमानं देवीश्च विशो मानुषीश्चानुवर्त्मानो भवन्तु॥ (२६)

अगाः सहस्राक्ष देवाः सहस्रधारामत्यःहा अनुवर्त्मानः षोडश च॥६॥ [५]

जिमूतस्येव भवति प्रतीकं यद्वर्मी याति समदामुपस्थै। अनाविद्धया तनुवां जय त्वः स त्वा वर्मणो महिमा पिपर्तु। धन्वंना गा धन्वंनाऽऽजिं जयेम धन्वंना तीव्राः समदो जयेम। धनुः शत्रौरपकामं कृणोति धन्वंना सर्वाः प्रदिशो जयेम। वक्ष्यन्तीवेदा गनीगन्ति कर्णं प्रियः सखायं परिषस्वजाना। योषैव शिङ्गे वितताधि धन्वञ् (२७)

ज्या इयः समने पारयन्ती। ते आचरन्ती समनेव योषां मातेवं पुत्रं बिभृतामुपस्थै।

अप॑ शत्रून् विध्यता॑ संविदाने आर्त्ता इमे विष्फुरन्ती॑ अ॒मित्रान्। ब॒ह्वीनां पि॒ता ब॒हुर॑स्य
पु॒त्रश्चि॒श्वा कृ॑णोति॒ सम॑नाव॒गत्य॑। इ॒षुधिः स॒ङ्काः पृ॑त॒नाश्च॑ सर्वाः पृ॒ष्ठे नि॑नद्धो जयति॒ प्रसू॑तः।
रथे॒ तिष्ठ॑न्नयति वा॒जिनः॑ पु॒रो यत्र॑यत्र का॒मय॑ते सुषा॒रथिः। अ॒भीशू॑नां म॒हिमानं॑ (२८)

पनायत॑ मनः प॒श्चादनु॑ यच्छन्ति र॒श्मयः॑। ती॒ब्रान्योषा॑न्कृण्वते वृष॑पाण॒योऽश्वा॒ रथे॑भिः
स॒ह वा॒जय॑न्तः। अ॒वक्रा॑मन्तः प्रप॑दैर॒मित्रा॑न्क्षिणन्ति शत्रू॑र॒नप॑व्ययन्तः। रथ॑वा॒हन॑
ह॒विर॑स्य॒ नाम॒ यत्रा॑ऽऽयु॒धं नि॑हितमस्य॒ वर्म॑। तत्रा॑ रथ॒मुप॑ श॒ग्म॑ संदेम वि॒श्वाहा॑ व॒य॑
सु॒मन॑स्यमा॒नाः। स्वा॒दुष॑सदः पि॒तरौ वयो॑धाः कृ॒च्छ्रे॒श्रितः॑ श॒क्तीव॑न्तो ग॒भीराः। चि॒त्रसे॑ना
इ॒षुब॑ला॒ अमृ॑ध्राः स॒तोर्वी॑रा उ॒रवौ॑ ब्रा॒तसा॑हाः। ब्राह्म॑णासः (२९)

पि॒तरः॑ सोम्या॑सः शि॒वे नो॒ द्यावा॑पृथि॒वी अ॑नेहसा॑। पू॒षा नः॑ पातु दुरि॑ताद॒तावृ॑धो रक्षा॒
माकि॑र्नो अ॒घश॑स ईश॒त। सु॒पुर्णं व॑स्ते मृ॒गो अ॑स्या॒ दन्तो॑ गो॒भिः सन्न॑द्धा पतति॒ प्रसू॑ता।
यत्रा॑ नरः॒ सं च॒ वि च॒ द्रव॑न्ति॒ तत्रा॑स्मभ्य॒मिष॑वः शर्म॒ यः सन्न॑। ऋ॒जीते॑ परि॒ वृद्धि॑ नोऽश्मा॑
भवतु॒ नस्त॑नूः। सोमो॒ अर्धं॑ ब्रवीतु नोऽदि॑तिः (३०)

शर्म॑ यच्छतु। आ ज॒ङ्घन्ति॒ सान्वे॑षां ज॒घना॑ उप॑ जिघ्रते। अ॒श्वाज॑नि प्रचै॒तसो॑-
ऽश्वा॑न्त्सम॒त्सु चो॑दय। अहि॑रिव भोगैः पर्य॑ति बा॒हुं ज्या॑या हेति॑ परि॒बाध॑मानः। ह॒स्तघ्नो॑ वि॒श्वा
व॒युना॑नि वि॒द्वान्पुमा॑न्पुमा॑सं परि॑ पातु वि॒श्वतः॑। वन॑स्पते वी॒डय॑स्व। हि भू॒या अ॑स्मत्सखा
प्र॒तर॑णः सु॒वीरः॑। गो॒भिः सन्न॑द्धो असि वी॒डय॑स्वास्था॒ता ते॑ जयतु जेत्वा॑नि। दि॒वः पृथि॑व्याः
पर्यो॑- (३१)

ज॒ उ॒द्धृतं॑ वन॒स्पति॑भ्यः पर्या॒भृत॑ सहः। अ॒पामो॑ज्मानं॒ परि॒ गोभि॑रावृ॒तमिन्द्र॑स्य॒ वज्र॑
ह॒विषा॑ रथं॒ यज॑। इन्द्र॑स्य॒ वज्रो॑ म॒रुता॑मनी॒कं मि॒त्रस्य॑ गर्भो॒ वरु॑णस्य॒ नाभिः॑। से॒मां नो॑
ह॒व्यदा॑तिं जुषा॒णो दे॒वं रथ॑ प्रति॑ ह॒व्या गृ॑भाय। उप॑ श्वासय पृथि॒वीमु॑त द्यां पु॒रुत्रा॑ ते
मनु॑तां विष्टि॑तं जग॑त। स दु॒न्दुभे॑ स॒जूरि॑न्द्रेण दे॒वैर्दू॑राद् (३२)

दवी॑यो अप॑ सेध॒ शत्रून्। आ क्र॑न्दय॒ बल॑मोजो॑ न आ धा॒ नि ष्ठ॑निहि दुरि॑ता बाध॑मानः।
अप॑ प्रोथ दु॒न्दुभे॑ दु॒च्छुना॑ इ॒त इन्द्र॑स्य मुष्टि॑रसि वी॒डय॑स्व। आऽमू॑रज प्र॒त्याव॑र्तये॒माः
के॒तुम॑द्दु॒भिर्वा॑वदीति। सम॑श्व॒पर्णाश्चर॑न्ति नो॒ नरो॑ऽस्माक॑मिन्द्र॒ रथि॑नो॒ जय॑न्तु॥ (३३)

यदक्रन्दः प्रथमं जायमान उद्यन्त्समुद्रादुत वा पुरीषात्। श्येनस्य पक्षा हरिणस्य बाहू उपस्तुत्यं महिं जातं तै अर्वन्न। यमेनं दत्तं त्रित एनमायुनगिन्द्र एणं प्रथमो अध्यतिष्ठत्। गन्धर्वो अस्य रशनामगृभ्णात्सूरादश्वं वसवो निरतष्ट। असिं यमो अस्यादित्यो अर्वन्नसिं त्रितो गुह्येन व्रतेन। असिं सोमेन समया विपृक्त - (३४)

आहुस्ते त्रीणि दिवि बन्धनानि। त्रीणि त आहुर्दिवि बन्धनानि त्रीण्यप्सु त्रीण्यन्तः संमुद्रे। उतेवं मे वरुणश्छन्त्स्यर्वन् यत्रां त आहुः परमं जनित्रम्। इमा तै वाजिन्नवमार्जनानीमा शफानाः सन्तुर्निधाना। अत्रां ते भद्रा रशना अपश्यमृतस्य या अभिरक्षन्ति गोपाः। आत्मानं ते मनसाऽऽरादजानामवो दिवा (३५)

पतयन्तं पतङ्गम्। शिरो अपश्यं पृथिभिः सुगेभिररेणुभिर्जेहमानं पतत्रि। अत्रां ते रूपमुत्तममपश्यं जिगीषमाणमिष आ पदे गोः। यदा ते मर्तो अनु भोगमानडादिद्वसिष्ठ ओषधीरजीगः। अनु त्वा रथो अनु मर्यो अर्वन्ननु गावोऽनु भगः कनीनाम्। अनु व्रातासस्तवं सुख्यमीयुरनु देवा ममिरे वीर्यं (३६)

ते। हिरण्यशृङ्गोऽयो अस्य पादा मनोजवा अवर् इन्द्र आसीत्। देवा इदंस्य हविरद्यमायन् यो अर्वन्तं प्रथमो अध्यतिष्ठत्। ईर्मान्तासः सिलिकमध्यमासः सः शूरणासो दिव्यासो अत्याः। हः सा इव श्रेणिशो यतन्ते यदाक्षिषुर्दिव्यमज्ममश्वः। तव शरीरं पतयिष्ववर्वन्तवं चित्तं वात इव धर्जीमान्। तव शृङ्गाणि विष्टिता पुरुत्रारण्येषु जर्भुराणा चरन्ति। उप (३७)

प्रागाच्छसनं वाज्यर्वा देवद्रीचा मनसा दीध्यानः। अजः पुरो नीयते नाभिरस्यानु पश्चात्कुवयो यन्ति रेभाः। उप प्रागात्परमं यत्सधस्थमर्वाः अच्छा पितरं मातरं च। अद्या देवां जुष्टतमो हि गुम्या अथा शास्ते दाशुषे वार्याणि॥ (३८)

विपृक्तो दिवा वीर्यमुपेकान्नचत्वारिंशच्च॥५॥

[७]

मा नो मित्रो वरुणो अर्यमाऽऽयुरिन्द्रं ऋभुक्षा मरुतः परिं ख्यन्। यद्वाजिनो देवजातस्य सप्तैः प्रवक्ष्यामो विदथे वीर्याणि। यन्निर्णिजा रेक्णांसा प्रावृतस्य रातिं गृभीतां मुखतो नयन्ति। सुप्राङ्जो मेम्यद्विष्वरूप इन्द्रापूष्णोः प्रियमप्येति पार्थः। एष च्छागः पुरो

अश्वेन वाजिनां पूष्णो भागो नीयते विश्वदेव्यः। अभिप्रियं यत्पुण्ड्राशमर्वता त्वष्टे- (३९)

देनं सौश्रवसाय जिन्वति। यद्धविष्यमृतुशो देव्यानां त्रिर्मानुषाः पर्यश्वं नयन्ति। अत्रा पूष्णः प्रथमो भाग एति यज्ञं देवेभ्यः प्रतिवेदयन्नजः। होताऽध्वर्युरावया अग्निमिन्धो ग्रावग्राभ उत शऽस्ता सुविप्रः। तेनं यज्ञेन स्वरं कृतेन स्विष्टेन वक्षणा आ पृणध्वम्। यूपव्रस्का उत ये यूपवाहाश्चपालं ये अश्वयूपाय तक्षति। ये चार्वते पचनं सम्भरन्त्युतो (४०)

तेषामभिगूर्तिर्न इन्वतु। उप प्रागांश्सुमन्मेऽधायि मन्मं देवानामाशा उप वीतपृष्ठः। अन्वेनं विप्रा ऋषयो मदन्ति देवानां पुष्टे चक्रमा सुबन्धुम्। यद्वाजिनो दामं सन्दानमर्वतो या शीर्षण्या रशना रञ्जुरस्य। यद्वा घाऽस्य प्रभृतमास्ये तृणं सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु। यदश्वस्य ऋविषो (४१)

मक्षिकाश यद्वा स्वरो स्वधितौ रिप्तमस्ति। यद्धस्तयोः शमितुर्यन्नखेषु सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु। यदूर्ध्वमुदरस्यापवाति य आमस्यं ऋविषो गन्धो अस्ति। सुकृता तच्छमितारः कृण्वन्तु त मेधं शृतपाकं पचन्तु। यत्ते गात्रादग्निना पच्यमानादभि शूलं निहतस्यावधावति। मा तद्व्यामा श्रिषन्मा तृणेषु देवेभ्यस्तदुशब्धौ रातमस्तु॥ (४२)

इदुतो ऋविषः श्रिषन्मा च॥४॥

[८]

ये वाजिनं परिपश्यन्ति पक्वं य ईमाहुः सुरभिर्निरहुरेति। ये चार्वतो मासभिक्षामुपासत उतो तेषामभिगूर्तिर्न इन्वतु। यत्रीक्षणं माऽस्पचन्या उखाया या पात्राणि यूष्ण आसेचनानि। ऊष्मण्यापिधानां चरूणामङ्गाः सूनाः परि भूषन्त्यश्वम्। निक्रमणं निषदनं विवर्तनं यच्च पङ्क्तिशमर्वतः। यच्च पपौ यच्च घासिं (४३)

जघास सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु। मा त्वाऽग्निर्ध्वनयिद्धूमगन्धिर्मोखा भ्राजन्त्यभि विक्त जग्निः। इष्टं वीतमभिगूर्तिं वर्षद्वृतं तं देवासः प्रति गृभ्णन्त्यश्वम्। यदश्वाय वास उपस्तृणन्त्यधीवासं या हिरण्यान्यस्मै। सन्दानमर्वन्तं पङ्क्तिं प्रिया देवेष्वामयन्ति। यत्ते सादे महसा शूकृतस्य पार्ष्णिंया वा कशंया (४४)

वा तुतोद। सुचेव ता हविषो अध्वरेषु सर्वा ता ते ब्रह्मणा सूदयामि। चतुस्त्रिंशद्वाजिनो देवबन्धोर्वङ्गीरश्वस्य स्वधितिः समेति। अच्छिद्वा गात्रा वयुना कृणोत परुष्पररनुघुष्या वि

शस्त। एकस्त्वष्टुरश्वस्या विशस्ता द्वा यन्तारा भवतस्तथर्तुः। या ते गात्राणामृतुथा कृणोमि ताता पिण्डानां प्र जुहोम्यग्नौ। मा त्वा तपत् (४५)

प्रिय आत्माऽपियन्तं मा स्वधितिस्तनुव आ तिष्ठिपत्ते। मा ते गृध्रविशस्ताऽतिहाय छिद्रा गात्राण्यसिना मिथू कः। न वा उ वेतन्म्रियसे न रिष्यसि देवाः इदेषि पृथिभिः सुगेभिः। हरी ते युञ्जा पृषती अभूतामुपास्थाद्वाजी धुरि रासंभस्या। सुगव्यं नो वाजी स्वश्वियं पुंसः पुत्राः उत विश्वापुषः रयिम्। अनागास्त्वं नो अदितिः कृणोतु क्षत्रं नो अश्वौ वनताः हविष्मान्॥ (४६)

घासि कशया तपद्वयि नवं च॥४॥ [९]

अश्मन् य इमोदेनमाशुः प्राची जीमूतस्य यदक्रन्दो मा नो मित्रो ये वाजिनं नवं॥९॥

अश्मन्मनोयुजं प्राचीमनु शर्म यच्छतु तेषामभिर्गतिः पद्वत्वारिंशत्॥४६॥

अश्मन् हविष्मान्॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां चतुर्थकाण्डे षष्ठः प्रश्नः समाप्तः॥४-६॥

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे सप्तमः प्रश्नः॥

अग्नाविष्णू सजोषसेमा वर्धन्तु वां गिरः। द्युमैर्वाजैभिरागतम्। वाजंश्च मे प्रसवश्च मे
प्रयतिश्च मे प्रसितिश्च मे धीतिश्च मे क्रतुश्च मे स्वरश्च मे श्लोकश्च मे श्रावश्च मे श्रुतिश्च
मे ज्योतिश्च मे सुवश्च मे प्राणश्च मेऽपान- (१)

श्च मे व्यानश्च मेऽसुश्च मे चित्तं च म आधीतं च मे वाक्च मे मनश्च मे चक्षुश्च मे
श्रोत्रं च मे दक्षश्च मे बलं च म ओजश्च मे सहश्च म आयुश्च मे जरा च म आत्मा च
मे तनूश्च मे शर्म च मे वर्म च मेऽङ्गानि च मेऽस्थानि च मे परूरूपि च मे शरीराणि
च मे॥ (२)

अपानस्तनूश्च मेऽष्टादश च॥२॥

[१]

ज्यैष्ठ्यं च म आधिपत्यं च मे मन्युश्च मे भामश्च मेऽमश्च मेऽम्भश्च मे जेमा च मे
महिमा च मे वरिमा च मे प्रथिमा च मे वर्ष्मा च मे द्राघुया च मे वृद्धं च मे वृद्धिश्च मे
सत्यं च मे श्रद्धा च मे जगच्च (३)

मे धनं च मे वशश्च मे त्विषिश्च मे क्रीडा च मे मोदश्च मे जातं च मे जनिष्यमाणं
च मे सूक्तं च मे सुकृतं च मे वित्तं च मे वेद्यं च मे भूतं च मे भविष्यच्च मे सुगं च मे
सुपथं च म ऋद्धं च म ऋद्धिश्च मे क्लृप्तं च मे क्लृप्तिश्च मे मतिश्च मे सुमतिश्च मे॥ (४)

जगच्चर्द्धिश्चतुर्दश च॥२॥

[२]

शं च मे मयश्च मे प्रियं च मेऽनुकामश्च मे कामश्च मे सौमनसश्च मे भद्रं च मे
श्रेयश्च मे वस्यश्च मे यशश्च मे भगश्च मे द्रविणं च मे यन्ता च मे धर्ता च मे क्षेमश्च मे
धृतिश्च मे विश्वं च (५)

मे महश्च मे संविच्च मे ज्ञात्रं च मे सूश्च मे प्रसूश्च मे सीरं च मे लयश्च म ऋतं च
मेऽमृतं च मेऽयक्ष्मं च मेऽनामयच्च मे जीवातुश्च मे दीर्घायुत्वं च मेऽनमित्रं च मेऽभयं
च मे सुगं च मे शयनं च मे सूषा च मे सुदिनं च मे॥ (६)

विश्वं च शयनमष्टौ च॥२॥

[३]

ऊर्कं मे सूनृतां च मे पयंश्च मे रसंश्च मे घृतं च मे मधुं च मे सग्धिंश्च मे सर्पीतिश्च मे कृषिंश्च मे वृष्टिंश्च मे जैत्रं च म औद्धिद्यं च मे रयिंश्च मे रायंश्च मे पुष्टं च मे पुष्टिंश्च मे विभुं च (७)

मे प्रभुं च मे बहुं च मे भूयंश्च मे पूर्णं च मे पूर्णतरं च मेऽक्षितिश्च मे कूयंवाश्च मेऽन्नं च मेऽक्षुच्च मे व्रीहयंश्च मे यवांश्च मे माषांश्च मे तिलांश्च मे मुद्गांश्च मे खल्वांश्च मे गोधूमांश्च मे मसुरांश्च मे प्रियङ्गवश्च मेऽणवश्च मे श्यामाकांश्च मे नीवारांश्च मे॥ (८)

विभुं च मसुराश्चतुर्दश च॥२॥ _____ [४]

अश्मां च मे मृत्तिकां च मे गिरयंश्च मे पर्वताश्च मे सिकताश्च मे वनस्पतयश्च मे हिरण्यं च मेऽयंश्च मे सीसं च मे त्रपुंश्च मे श्यामं च मे लोहं च मेऽग्निंश्च म आपंश्च मे वीरुधंश्च म ओषधयश्च मे कृष्टपच्यं च (९)

मेऽकृष्टपच्यं च मे ग्राम्याश्च मे पशवं आरण्याश्च यज्ञेन कल्पन्तां वित्तं च मे वित्तिंश्च मे भूतं च मे भूतिंश्च मे वसुं च मे वसतिंश्च मे कर्म च मे शक्तिंश्च मेऽर्थंश्च म एमंश्च म इतिंश्च मे गतिंश्च मे॥ (१०)

कृष्टपच्यश्चाष्टाचत्वारिंशच्च॥२॥ _____ [५]

अग्निंश्च म इन्द्रंश्च मे सोमंश्च म इन्द्रंश्च मे सविता च म इन्द्रंश्च मे सरस्वती च म इन्द्रंश्च मे पूषा च म इन्द्रंश्च मे बृहस्पतिंश्च म इन्द्रंश्च मे मित्रंश्च म इन्द्रंश्च मे वरुणश्च म इन्द्रंश्च मे त्वष्टां च (११)

म इन्द्रंश्च मे धाता च म इन्द्रंश्च मे विष्णुंश्च म इन्द्रंश्च मेऽश्विनौ च म इन्द्रंश्च मे मरुतंश्च म इन्द्रंश्च मे विश्वे च मे देवा इन्द्रंश्च मे पृथिवी च म इन्द्रंश्च मेऽन्तरिक्षं च म इन्द्रंश्च मे द्यौश्च म इन्द्रंश्च मे दिशंश्च म इन्द्रंश्च मे मूर्धा च म इन्द्रंश्च मे प्रजापतिंश्च म इन्द्रंश्च मे॥ (१२)

त्वष्टां च द्यौश्च म एकविंशतिश्च॥२॥ _____ [६]

अंशुंश्च मे रश्मिंश्च मेऽदाभ्यश्च मेऽधिपतिंश्च म उपांशुंश्च मेऽन्तर्यामंश्च म ऐन्द्रवायवंश्च मे मैत्रावरुणंश्च म आश्विनंश्च मे प्रतिप्रस्थानंश्च मे शुक्रंश्च मे मन्थी च म आग्रयणंश्च मे वैश्वदेवंश्च मे ध्रुवंश्च मे वैश्वानरंश्च म ऋतुग्राहं (१३)

मेऽतिग्राह्याश्च मे ऐन्द्राग्रश्च मे वैश्वदेवश्च मे मरुत्वतीयाश्च मे माहेन्द्रश्च मे आदित्यश्च मे सावित्रश्च मे सारस्वतश्च मे पौष्णश्च मे पालीवतश्च मे हारियोजनश्च मे॥ (१४)

ऋतुग्रहाश्च चतुस्त्रिंशच्च॥२॥

[७]

इध्मश्च मे बरुहिश्च मे वेदिश्च मे धिष्णिाश्च मे सुचश्च मे चमसाश्च मे ग्रावाणश्च मे स्वरवश्च मे उपरवाश्च मेऽधिषवणे च मे द्रोणकलशश्च मे वायव्यानि च मे पूतभृच्च मे आधवनीयश्च म आग्नीध्रं च मे हविर्धानं च मे गृहाश्च मे सदश्च मे पुरोडाशाश्च मे पचताश्च मेऽवभृथश्च मे स्वगाकारश्च मे॥ (१५)

गृहाश्च षोडश च॥१॥

[८]

अग्निश्च मे घर्मश्च मेऽर्कश्च मे सूर्यश्च मे प्राणश्च मेऽश्वमेधश्च मे पृथिवी च मेऽदितिश्च मे दितिश्च मे द्यौश्च मे शक्ररीरङ्गुलयो दिशश्च मे यज्ञेन कल्पन्तामृक् मे सामं च मे स्तोमंश्च मे यजुश्च मे दीक्षा च मे तपश्च मे ऋतुश्च मे व्रतं च मेऽहोरात्रयोर्वृष्ट्या बृहद्रथन्तरे च मे यज्ञेन कल्पेताम्॥ (१६)

दीक्षाऽष्टादश च॥१॥

[९]

गर्भाश्च मे वत्साश्च मे त्र्यविश्च मे त्र्यवी च मे दित्यवाद् मे दित्यौही च मे पञ्चाविश्च मे पञ्चावी च मे त्रिवत्सश्च मे त्रिवत्सा च मे तुर्यवाद् मे तुर्यौही च मे षष्ठवाच्च मे षष्ठौही च मे उक्षा च मे वशा च मे ऋषभश्च (१७)

मे वेहचमेऽनुङ्गां च मे धेनुश्च म आयुर्यज्ञेन कल्पतां प्राणो यज्ञेन कल्पतामपानो यज्ञेन कल्पताव्यानो यज्ञेन कल्पतां चक्षुर्यज्ञेन कल्पतां श्रोत्रं यज्ञेन कल्पतां मनो यज्ञेन कल्पतां वाग्यज्ञेन कल्पतामात्मा यज्ञेन कल्पतां यज्ञो यज्ञेन कल्पताम्॥ (१८)

ऋषभश्च चत्वारिंशच्च॥२॥

[१०]

एकां च मे तिस्रश्च मे पञ्च च मे सप्त च मे नव च म एकादश च मे त्रयोदश च मे पञ्चदश च मे सप्तदश च मे नवदश च म एकविंशतिश्च मे त्रयोविंशतिश्च मे पञ्चविंशतिश्च मे सप्तविंशतिश्च मे नवविंशतिश्च म एकत्रिंशच्च मे त्रयस्त्रिंशच्च (१९)

मे चतस्रश्च मेऽष्टौ च मे द्वादश च मे षोडश च मे विंशतिश्च मे चतुर्विंशतिश्च मेऽष्टाविंशतिश्च मे द्वात्रिंशच्च मे षड्विंशच्च मे चत्वारिंशच्च मे चतुश्चत्वारिंशच्च मेऽष्टाचत्वारिंशच्च मे वाजंश्च प्रसवश्चापिजश्च ऋतुश्च सुर्वश्च मूर्धा च व्यश्विनयश्चाऽऽ-

न्यायनश्चान्त्यंश्च भौवनश्च भुवनश्चाधिपतिश्च॥ (२०)

त्रयस्त्रिंशच्च व्यञ्जय एकादश च॥२॥

[११]

वाजो नः सप्तप्रदिशश्चतस्रो वा परावतः। वाजो नो विश्वैर्देवैर्धनंसाताविहावतु। विश्वे अद्य मरुतो विश्वं ऊती विश्वे भवन्त्वग्नयः समिद्धाः। विश्वे नो देवा अवसा गमन्तु विश्वमस्तु द्रविणं वाजो अस्मे। वाजस्य प्रसवं देवा रथैर्याता हिरण्यैः। अग्निरिन्द्रो बृहस्पतिर्मरुतः सोमपीतये। वाजैवाजोऽवत वाजिनो नो धनेषु (२१)

विप्रा अमृता ऋतज्ञाः। अस्य मध्वः पिबत मादयध्वं तृप्ता यात पृथिभिर्देवयानैः। वाजः पुरस्तादुत मध्यतो नो वाजो देवाः ऋतुभिः कल्पयाति। वाजस्य हि प्रसवो नन्नमीति विश्वा आशा वाजपतिर्भवेयम्। पयः पृथिव्यां पय ओषधीषु पयो दिव्यन्तरिक्षे पयो धाम्। पयस्वतीः प्रदिशः सन्तु मह्यम्। सम्मा सृजामि पयसा घृतेन सम्मा सृजाम्यप - (२२)

ओषधीभिः। सौहं वाजः सनेयमग्ने। नक्तोषासा समनसा विरूपे धापयेते शिशुमेकः समीची। द्यावा क्षामा रुक्मो अन्तर्वि भाति देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाः। समुद्रोऽसि नभस्वानार्द्रदानुः शम्भूर्मयोभूरभि मा वाहि स्वाहा मारुतोऽसि मरुता गणः शम्भूर्मयोभूरभि मा वाहि स्वाहाऽवस्युरसि दुवस्वाञ्छुम्भूर्मयोभूरभि मा वाहि स्वाहा॥ (२३)

धनेष्वपो दुवस्वाञ्छुम्भूर्मयोभूरभि मा द्वे च॥३॥

[१२]

अग्निं युनज्मि शवसा घृतेन दिव्यः सुपणं वयसा बृहन्तम्। तेन वयं पतेम ब्रध्नस्य विष्टपः सुवो रुहाणा अधि नाकं उत्तमे। इमौ ते पक्षावजरौ पतत्रिणो याभ्याः रक्षाः स्यपहः स्यग्ने। ताभ्यां पतेम सुकृतां लोके यत्र रषयः प्रथमजा ये पुराणाः। चिदसि समुद्रयोनिरिन्दुर्दक्षः श्येन ऋतावा। हिरण्यपक्षः शकुनो भुरण्युर्महान्धसधस्थे ध्रुव - (२४)

आ निषत्तः। नमस्ते अस्तु मा मां हिःसीर्विश्वस्य मूर्धन्नधि तिष्ठसि श्रितः। समुद्रे ते हृदयमन्तरायुर्द्यावापृथिवी भुवनेष्वर्पिते। उद्रो दंतोदधिं भिन्त दिवः पर्जन्यादन्तः रिक्षात्पृथिव्यास्ततो नो वृष्ट्याऽवत। दिवो मूर्धाऽसि पृथिव्या नाभिरूर्गपामोषधीनाम्। विश्वायुः शर्म सप्रथा नमस्पथे। येन रषयस्तपसा सत्र - (२५)

मासतेन्याना अग्निः सुवराभरन्तः। तस्मिन्नहं नि दधे नाकं अग्निमेतं यमाहुर्मनवः स्तीर्णबर्हिषम्। तं पत्नीभिरनु गच्छेम देवाः पुत्रैर्भ्रातृभिरुत वा हिरण्यैः। नाकं गृह्णानाः

सुकृतस्य लोके तृतीये पृष्ठे अधि रोचने दिवः। आ वाचो मध्यमरुहद्वुरण्युरयमग्निः
सत्यतिश्चेकितानः। पृष्ठे पृथिव्या निहितो दविद्युतदधस्पदं कृणुते (२६)

ये पृतन्यवः। अयमग्निर्वीरतमो वयोधाः संहस्रियो दीप्यतामप्रयुच्छन्। विभ्राजमानः
सरिरस्य मध्य उप प्र यात दिव्यानि धामा। सम्प्र च्यवध्वमनु सम्प्र याताग्ने पथो
देवयानान्कृणुध्वम्। अस्मिन्सधस्थे अद्युत्तरस्मिन्विश्वे देवा यजमानश्च सीदत। येनां
सहस्रं वहसि येनाग्ने सर्ववेदसम्। तेनेमं यज्ञं नो वह देवयानो य - (२७)

उत्तमः। उद्ध्व्यस्वाग्ने प्रति जागृह्येनमिष्टापूर्ते सःसृजेथामयं च। पुनः कृण्वस्त्वा
पितरं युवानमन्वातासीत्त्वयि तन्तुमेतम्। अयं ते योनिर्ऋत्वियो यतो जातो अरोचथाः।
तं जानन्नग्ने आ रोहार्था नो वर्धया रयिम॥ (२८)

ध्रुवः सत्रं कृणुते यः सुसत्रिश्शच॥५॥

[१३]

ममाग्ने वर्चो विहवेष्वस्तु वयं त्वेन्धानास्तनुवं पुषेम। मह्यं नमन्तां प्रदिशश्चतस्रस्त्वया-
ऽध्यक्षेण पृतना जयेम। मम देवा विहवे संन्तु सर्व इन्द्रावन्तो मरुतो विष्णुरग्निः।
ममान्तरिक्षमुरु गोपमस्तु मह्यं वातः पवतां कामे अस्मिन्। मयि देवा द्रविणमा यजन्तां
मय्याशीरस्तु मयि देवहूतिः। दैव्या होतांरा वनिषन्तु (२९)

पूर्वेऽरिष्टाः स्याम तनुवां सुवीराः। मह्यं यजन्तु मम यानि हव्याकूतिः सत्या मनसो
मे अस्तु। एनो मा नि गां कतमच्चनाहं विश्वे देवासो अधि वोचता मे। देवीः षड्वीरुरु
णः कृणोत विश्वे देवास इह वीरयध्वम्। मा हास्महि प्रजया मा तनूभिर्मा रंधाम द्विषते
सोम राजन्। अग्निर्मन्युं प्रतिनुदन्पुरस्ता- (३०)

ददब्धो गोपाः परि पाहि नस्त्वम्। प्रत्यञ्चो यन्तु निगुतः पुनस्तेऽमैषां चित्तं प्रबुधा वि
नैशत। धाता धातृणां भुवनस्य यस्पतिर्देवः संवितारमभिमातिषाहम्। इमं यज्ञमश्विनोभा
बृहस्पतिर्देवाः पान्तु यजमानं न्यर्थात्। उरुव्यचां नो महिषः शर्म यः सदस्मिन् हवे पुरुहूतः
पुरुक्षु। स नः प्रजायै हर्यश्च मृडयेन्द्र मा (३१)

नो रीरिषो मा परा दाः। ये नः सपत्ना अप ते भवन्त्विन्द्राग्निभ्यामव बाधामहे
तान्। वसवो रुद्रा आदित्या उपरिस्पृशं मोघं चेत्तारमधिराजमक्रन्। अर्वाश्चमिन्द्रममुतो
हवामहे यो गोजिद्धं नजिदंश्चजिद्यः। इमं नो यज्ञं विहवे जुषस्वास्य कुर्मो हरिवो मेदिनं

त्वा॥ (३२)

वृनिपन्त पुरस्तान्मा त्रिचत्वारिंशच्च॥४॥

[१४]

अग्नेर्मन्वे प्रथमस्य प्रचेतसो यं पाञ्चजन्यं बहवः समिन्धते। विश्वस्यां विशि प्रविविशिवाः समीमहे स नो मुञ्चत्वहंसः। यस्येदं प्राणत्रिमिषद्यदेजति यस्य जातं जनमानं च केवलम्। स्तौम्यग्निं नाथितो जोहवीमि स नो मुञ्चत्वहंसः। इन्द्रस्य मन्ये प्रथमस्य प्रचेतसो वृत्रघ्नः स्तोमा उप मामुपागुः। यो दाशुषः सुकृतो हवमुप गन्ता (३३)

स नो मुञ्चत्वहंसः। यः सङ्ग्रमं नयति सं वशी युधे यः पुष्टानि सः सृजति त्रयाणि। स्तौमीन्द्रं नाथितो जोहवीमि स नो मुञ्चत्वहंसः। मन्वे वा मित्रावरुणा तस्य वित्तं सत्यौजसा दहणा यं नुदेथ। या राजानं सरथं याथ उग्रा ता नो मुञ्चतमागंसः। यो वा रथं ऋजुरंश्मिः सत्यधर्मा मिथुश्चरन्तमुपयाति दूषयन्। स्तौमि (३४)

मित्रावरुणा नाथितो जोहवीमि तौ नो मुञ्चतमागंसः। वायोः सवितुर्विदधानि मन्महे यावाँत्मन्वद्विभृतौ यौ च रक्षतः। यौ विश्वस्य परिभू बभूवतुस्तौ नो मुञ्चतमागंसः। उप श्रेष्ठा न आशिषो देवयोर्धर्मं अस्थिरन्। स्तौमि वायुः सवितारं नाथितो जोहवीमि तौ नो मुञ्चतमागंसः। रथीतमौ रथीनामह ऊतये शुभं गमिष्ठौ सुयमभिरश्चैः। ययोर- (३५)

वां देवौ देवेष्वनिशितमोजस्तौ नो मुञ्चतमागंसः। यदयातं वहतुः सूर्यायस्त्रिचक्रेण सः सदमिच्छमानौ। स्तौमि देवावश्विनौ नाथितो जोहवीमि तौ नो मुञ्चतमागंसः। मरुतां मन्वे अधि नो ब्रुवन्तु प्रेमां वाचं विश्वामवन्तु विश्वैः। आशून् हुवे सुयमानूतये ते नो मुञ्चन्त्वेनंसः। तिग्ममायुधं वीडितं सहस्वद्विव्यं शर्धः (३६)

पृतनासु जिष्णु। स्तौमि देवान्मरुतो नाथितो जोहवीमि ते नो मुञ्चन्त्वेनंसः। देवानां मन्वे अधि नो ब्रुवन्तु प्रेमां वाचं विश्वामवन्तु विश्वैः। आशून् हुवे सुयमानूतये ते नो मुञ्चन्त्वेनंसः। यदिदं मां ऽभिषोचति पौरुषेयेण दैव्येन। स्तौमि विश्वान् देवान्नाथितो जोहवीमि ते नो मुञ्चन्त्वेनंसः। अनु नो ऽद्यानुमतिर- (३७)

न्विदनुमते त्वं वैश्वानरो न ऊत्या पृष्टो दिवि। ये अप्रथेताममितेभिरोजोभिर्ये प्रतिष्ठे अभवतां वसूनाम्। स्तौमि द्यावापृथिवी नाथितो जोहवीमि ते नो मुञ्चतमहंसः। उर्वी रोदसी वरिवः कृणोतं क्षेत्रस्य पत्नी अधि नो ब्रूयातम्। स्तौमि द्यावापृथिवी नाथितो

जोहवीमि ते नो मुञ्चतम॥हंसः। यत्तै वयं पुरुषत्रा यविष्ठाविद्वा॥सश्चकृमा कच्चना- (३८)
 ऽऽगः। कृधी स्वस्मा॥ अदितेरनांगा व्येना॥सि शिश्रथो विष्वगग्रे। यथा ह तद्वसवो
 गौर्यं चित्पदि पिताममुञ्चता यजत्राः। एवा त्वमस्मत्प्र मुञ्चा व्य॥हः प्रातार्यग्रे प्रतरां न
 आयुः॥ (३९)

गन्तां दूषयन्स्तौमि ययोः शर्धोऽनुमतिरनुं च न चतुस्त्रि॥शच्च॥७॥ [१५]

अग्नेर्मन्वे यस्येदमिन्द्रस्य यः सङ्ग्राम॥ स नो मुञ्चत्व॥हंसः। मन्वे वा ता नो मुञ्चतमागंसः॥ यो वा वायोरुपं रथीतमो यदयातमश्विनो
 तो नो मुञ्चतमागंसः। मरुतां तिग्मं मरुतो देवानां यदिदं विश्वान्ते नो मुञ्चन्त्वेनंसः। अनुं न उर्वी द्यावापृथिवी ते नो मुञ्चतम॥हंसो यत्तै॥
 चतुर॥हंसः षडागंसश्चतुरेनसो द्विर॥हंसः॥
 अग्नाविष्णू ज्येष्ठा॥ शं चोर्काऽश्मां चाग्निश्चाऽ॥शुक्लेधमश्वाग्निश्च गर्भाश्चैकां च वाजो नोग्निं युनज्मि ममाग्निऽग्नेर्मन्वे पञ्चदश॥१५॥
 अग्नाविष्णू अग्निश्च वाजो नो अदब्धो गोपा नवत्रि॥शत्॥३९॥
 अग्नाविष्णू प्रतरां न आयुः॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां चतुर्थकाण्डे सप्तमः प्रश्नः समाप्तः॥४-७॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां चतुर्थकाण्डः समाप्तः॥४॥

॥प्रथमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः॥

सावित्राणि जुहोति प्रसूत्यै चतुर्गृहीतेन जुहोति चतुष्पादः पशवः पशून्नेवाव रुन्धे चतस्रो दिशो दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति छन्दांसि देवेभ्योऽपाक्रामन्न वोऽभागानि हव्यं वक्ष्याम इति तेभ्य एतच्चतुर्गृहीतमधारयन् पुरोनुवाक्यायै याज्यायै देवतायै वषट्काराय यच्चतुर्गृहीतं जुहोति छन्दांस्येव तत्प्रीणाति तान्यस्य प्रीतानि देवेभ्यो हव्यं वहन्ति यं कामयेत (१)

पार्षीयान्धस्यादित्येकैकं तस्य जुहुयादाहुतीभिरेवेनमपं गृह्णाति पार्षीयान्भवति यं कामयेत वसीयान्धस्यादिति सर्वाणि तस्यानुद्रुत्य जुहुयादाहुत्यैवेनमभि क्रमयति वसीयान्भवत्यथो यज्ञस्यैवैषाभिक्रान्तिरेति वा एष यज्ञमुखादृच्छा योऽग्नेर्देवताया एत्यष्टावेतानि सावित्राणि भवन्त्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रौ- (२)

अग्निस्तेनैव यज्ञमुखादृच्छा अग्नेर्देवतायै नैत्यष्टौ सावित्राणि भवन्त्याहुतिर्नवमी त्रिवृतमेव यज्ञमुखे वि यातयति यदि कामयेत छन्दांसि यज्ञयशसेनापयेयमित्युचमन्तमां कुर्याच्छन्दांस्येव यज्ञयशसेनापयति यदि कामयेत यजमानं यज्ञयशसेनापयेयमिति यजुरन्तमं कुर्याद्यजमानमेव यज्ञयशसेनापयत्युचा स्तोमं समर्धयेत्या- (३)

ह समृद्धौ चतुर्भिर्गन्निमा दत्ते चत्वारि छन्दांसि छन्दोभिरेव देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याहु प्रसूत्या अग्निर्देवेभ्यो निलायत स वेणुं प्राविंशत्स एतामूतिमनु समचरद्यद्वेणोः सुषिरं सुषिराऽग्निर्भवति सयोनित्वाय स यत्रयत्रावसत्तत्कृष्णमभवत्कल्माषी भवति रूपसमृद्ध्या उभयतः क्षण्भवतीतश्चामुतश्चार्कस्यावरुद्धौ व्याममात्री भवत्येतावद्वै पुरुषे वीर्यं वीर्यसम्मिताऽपरिमिता भवत्यपरिमितस्यावरुद्धौ यो वनस्पतीनां फलग्रहिः स एषां वीर्यावान्फलग्रहिवेणुर्वैणवी भवति वीर्यस्यावरुद्धौ॥ (४)

कामयेत गायत्रौऽर्धयेति च सुसविंशतिश्च॥४॥ [१]

व्यृद्धं वा एतद्यज्ञस्य यदयजुष्केण क्रियत इमामगृह्णन्नशनामृतस्येत्यंश्चाभिधानीमा दत्ते यजुष्कृत्यै यज्ञस्य समृद्धौ प्रतूर्तं वाजिन्ना द्रवेत्यश्वमभि दधाति रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे युञ्जाथां रासंभं युवमिति गर्दभमसत्येव गर्दभं प्रतिष्ठापयति तस्मादश्वाद्गर्दभोऽसत्तरो योगेयोगे त्ववस्तरमित्याहु (५)

योगेयोग एवैनं युङ्क्ते वाजैवाजे हवामह इत्याहान्नं वै वाजोऽन्नमेवाव रुन्धे सखायु
इन्द्रमृतय इत्याहेन्द्रियमेवाव रुन्धेऽग्निर्देवेभ्यो निलायत तं प्रजापतिरन्वविन्दत्प्राजापत्यो-
ऽश्वोऽश्वेन सम्भरत्यनुवित्त्यै पापवस्यसं वा एतत्क्रियते यच्छेयंसा च पापीयसा च समानं
कर्म कुर्वन्ति पापीयान् (६)

ह्यश्वद्वर्द्धभोऽश्वं पूर्वं नयन्ति पापवस्यसस्य व्यावृत्त्यै तस्माच्छ्रेयांसं पापीयान्श्चा-
दन्वेति बहुर्वै भवतो भ्रातृव्यो भवतीव खलु वा एष योऽग्निं चिनुते वज्रश्वः प्रतूर्वन्नेह्यव-
क्रामन्नशस्तीरित्याह वज्रैणेव पाप्मानं भ्रातृव्यमव क्रामति रुद्रस्य गाणपत्यादित्याह रौद्रा
वै पशवो रुद्रादेव (७)

पशून्निर्याच्याऽऽत्मने कर्म कुरुते पूष्णा स्युजां सहेत्याह पूषा वा अध्वनां सन्नेता
समंष्ट्रै पुरीषायतनो वा एष यदग्निरङ्गिरसो वा एतमग्रं देवतानां समंभरन्मृथिव्याः
सधस्थादग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेहीत्याह सायतनमेवैनं देवताभिः सम्भरत्यग्निं
पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेम इत्याह येनं (८)

सङ्गच्छते वाजमेवास्य वृङ्क्ते प्रजापतये प्रतिप्रोच्याग्निः सम्भृत्य इत्याहुरियं वै प्रजा-
पतिस्तस्या एतच्छ्रोत्रं यद्वल्मीकोऽग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वद्वरिष्याम इति वल्मीकवपामुप
तिष्ठते साक्षादेव प्रजापतये प्रतिप्रोच्याग्निः सम्भरत्यग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वद्वराम इत्याह
येनं सङ्गच्छते वाजमेवास्य वृङ्क्तेऽन्वग्निरुपसामग्रं- (९)

मख्यदित्याहानुख्यात्या आगत्यं वाज्यध्वन आक्रम्यं वाजिनृथिवीमित्याहेच्छत्येवैनं
पूर्वया विन्दत्युत्तरया द्वाभ्यामा क्रमयति प्रतिष्ठित्या अनुरूपाभ्यां तस्मादनुरूपाः
पशवः प्र जायन्ते द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी सधस्थमित्याहेभ्यो वा एतं लोकेभ्यः प्रजा-
पतिः समैरयद्रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे वज्री वा एष यदश्वो दद्विरन्यतोदध्यो
भूयाल्लोमंभिरुभयादध्यो यं द्विष्यात्तमंधस्पदं ध्यायेद्वज्रैणेवैनं स्तृणुते॥ (१०)

आह पापीयान्नुद्रादेव येनाग्रं वज्री वै सुतदश च॥६॥

[२]

उत्क्रामोदक्रमीदिति द्वाभ्यामुत्क्रमयति प्रतिष्ठित्या अनुरूपाभ्यां तस्मादनुरूपाः पशवः
प्र जायन्तेऽप उप सृजति यत्र वा आप उपगच्छन्ति तदोषधयः प्रति तिष्ठन्त्योषधीः
प्रतितिष्ठन्तोः पशवोऽनु प्रति तिष्ठन्ति पशून् यज्ञो यज्ञं यजमानो यजमानं प्रजास्तस्मादप
उप सृजति प्रतिष्ठित्यै यदध्वर्युरनग्नावाहुतिं जुहुयादभ्योऽध्वर्युः (११)

स्याद्रक्षाऽसि यज्ञः हन्युरहिरण्यमुपास्य जुहोत्यग्निवत्येव जुहोति नान्यौऽध्वर्युर्भवति न यज्ञः रक्षाऽसि घ्नन्ति जिघर्म्यग्निं मनसा घृतेनेत्याह मनसा हि पुरुषो यज्ञमभिगच्छति प्रतिक्ष्यन्तं भुवनानि विश्वेत्याह सर्वः ह्येष प्रत्यङ्केति पृथुं तिरश्चा वयसा बृहन्तमित्याहाल्पो ह्येष जातो महान् (१२)

भवति व्यचिष्टमन्नः रभसं विदानमित्याहात्रमेवासमैः स्वदयति सर्वमस्मै स्वदते य एवं वेदाऽऽ त्वा जिघर्मि वचसा घृतेनेत्याह तस्माद्यत्पुरुषो मनसाऽभिगच्छति तद्वाचा वंदत्यरक्षसेत्याह रक्षसामपंहत्यै मर्यश्रीः स्पृहयद्वर्णो अग्निरित्याहापचितिमेवास्मिन्दधात्यपचितिमान्भवति य एवं (१३)

वेद मनसा त्वै तामाप्तुमर्हति यामध्वर्युरनग्रावाहुतिं जुहोति मनस्वतीभ्यां जुहोत्याहुत्योरास्यै द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै यज्ञमुखेयज्ञमुखे वै क्रियमाणे यज्ञः रक्षाऽसि जिघासन्त्येतरहि खलु वा एतद्यज्ञमुखं यरह्येनदाहुतिरश्नुते परि लिखति रक्षसामपंहत्यै तिसृभिः परि लिखति त्रिवृद्धा अग्निर्यावानेवाग्निस्तस्माद्रक्षाऽस्यप हन्ति (१४)

गायत्रिया परि लिखति तेजो वै गायत्री तेजसैवेनं परि गृह्णाति त्रिष्टुभा परि लिखतीन्द्रियं वै त्रिष्टुगिन्द्रियेणैवेनं परि गृह्णात्यनुष्टुभा परि लिखत्यनुष्टुप्सर्वाणि छन्दाऽसि परिभूः पर्याप्त्यै मध्यतोऽनुष्टुभा वाग्वा अनुष्टुप्सम्मान्मध्यतो वाचा वंदामो गायत्रिया प्रथमया परि लिखत्यथानुष्टुभाऽथ त्रिष्टुभा तेजो वै गायत्री यज्ञोऽनुष्टुगिन्द्रियं त्रिष्टुप्तेजसा चैवेन्द्रियेण चोभयतो यज्ञं परि गृह्णाति॥ (१५)

अन्यौऽध्वर्युर्महान्भवति त्रिष्टुभा तेजो वै गायत्री त्रयोदश च॥५॥ [३]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति खनति प्रसूत्या अथो धूममेवैतेन जनयति ज्योतिष्मन्तं त्वाऽग्ने सुप्रतीकमित्याह ज्योतिरेवैतेन जनयति सौऽग्निर्जातः प्रजाः शुचाऽर्पयत्तं देवा अर्धर्चेनाशमयञ्छिवं प्रजाभ्योऽहिः सन्तमित्याह प्रजाभ्य एवेनः शमयति द्वाभ्यां खनति प्रतिष्ठित्या अपां पृष्ठमसीति पुष्करपर्णमा- (१६)

हरत्यपां वा एतत्पृष्ठं यत्पुष्करपर्णं रूपेणैवेनदा हरति पुष्करपर्णेन सम्भरति योनिर्वा अग्नेः पुष्करपर्णं सयोनिमेवाग्निः सम्भरति कृष्णाजिनेन सम्भरति यज्ञो वै कृष्णाजिनं यज्ञेनैव यज्ञः सम्भरति यद्वाम्याणां पशूनां चर्मणा सम्भरेद्वाम्यान्पशूञ्छुचार्पयेत्कृष्णाजिनेन

सम्भरत्यारण्यानेव पशून्- (१७)

छुच्चार्यति तस्मात्समावत्पशूनां प्रजायमानानामारण्याः पशवः कर्नीयाः सः शुचा ह्यृता लौमतः सम्भरत्यतो ह्यस्य मेध्यं कृष्णाजिनं च पुष्करपर्णं च सः स्तृणातीयं वै कृष्णाजिनमसौ पुष्करपर्णमाभ्यामेवैनमुभयतः परि गृह्णात्यग्निदेवेभ्यो निलायत तमथर्वावन्वपश्यदथर्वा त्वा प्रथमो निरमन्थदग््न इत्या- (१८)

ह य एवैनमन्वपश्यत्तेनैवेन२ सम्भरति त्वामग्रे पुष्करादधीत्याह पुष्करपर्णे ह्येनमुपश्रितमविन्दत्तमु त्वा दध्यङ्घ्रिरित्याह दध्यङ्घ्रा आथर्वणस्तेजस्व्यासीत्तेज एवास्मिन्दधाति तमु त्वा पाथ्यो वृषेत्याह पूर्वमेवोदितमुत्तरेणाभि गृणाति (१९)

चतसृभिः सम्भरति चत्वारि छन्दांसि छन्दाभिरेव गायत्रीभिर्ब्राह्मणस्य गायत्रो हि ब्राह्मणस्त्रिष्टुभौ राजन्यस्य त्रैष्टुभो हि राजन्यो यं कामयेत वसीयान्स्थ्यादित्युभर्योभिस्तस्य सम्भरेत्तेजश्चैवास्मा इन्द्रियं च समीचीं दधात्यष्टाभिः सम्भरत्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रोऽग्निर्यावानेवाग्निस्त२ सम्भरति सीदं होतुरित्याह देवता एवास्मै स२ सादयति नि होतेति मनुष्यान्स२ सीदस्वेति वयांसि जनिष्वा हि जन्यो अग्रे अहामित्याह देवमनुष्यानेवास्मै स२ सन्त्रान्त्र जनयति॥ (२०)

एव पशूनिर्ति गृणाति होतुरिति सप्तविंशतिश्च॥५॥ [४]

कूरमिव वा अस्या एतत्करोति यत्खनन्त्यप उप सृजत्यापो वै शान्ताः शान्ताभिरेवास्ये शुचः शमयति सं ते वायुर्मातुरिश्वा दधात्वित्याह प्राणो वै वायुः प्राणेनैवास्यै प्राण२ सं दधाति सं ते वायुरित्याह तस्माद्वायुप्रच्युता दिवो वृष्टिरीते तस्मै च देवि वषडस्तु (२१)

तुभ्यमित्याह षड्वा ऋतव ऋतुष्वेव वृष्टिं दधाति तस्मात्सर्वानृतून् वरषति यद्वषट्कुर्याद्यातयांमाऽस्य वषट्कारः स्याद्यत्र वषट्कुर्याद्रक्षांसि यज्ञ२ हन्युर्वडित्याह परोक्षमेव वषट्करोति नास्य यातयांमा वषट्कारो भवति न यज्ञ२ रक्षांसि घ्नन्ति सुजातो ज्योतिषा सहेत्यनुष्टुभोप नह्यत्यनुष्टुफ- (२२)

सर्वाणि छन्दांसि छन्दांसि खलु वा अग्नेः प्रिया तनूः प्रिययैवेन तनुवा परि दधाति वेदुको वासो भवति य एवं वेद वारुणो वा अग्निरुपनद्ध उदु तिष्ठ स्वध्वरोर्ध्व ऊ षु णं ऊतय इति सावित्रीभ्यामुत्तिष्ठति सवितृप्रसूत एवास्योर्ध्वा वरुणमेनिमुत्सृजति

द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै स जातो गर्भो असि (२३)

रोदस्योरित्याहमे वै रोदसी तयोरैष गर्भो यदग्निस्तस्मादेवमाहाग्रे चारुर्विभृत
ओषधीष्वित्याह यदा ह्येतं विभरन्त्यथ चारुतरो भवति प्र मातृभ्यो अधि कर्निक्रदद्वा
इत्याहौषधयो वा अस्य मातरस्ताभ्य एवैनं प्र च्यावयति स्थिरो भव वीङ्ङ्ङ इति गर्दभ
आ सादयति (२४)

सं नह्यत्येवैनमेतया स्थेग्रे गर्दभेन सम्भरति तस्माद्गर्दभः पशूनां भारभारितमो गर्दभेन
सम्भरति तस्माद्गर्दभोऽप्यनालेशेऽत्यन्यान्पशून्मैद्यत्यन्नः ह्येनेनार्कः सम्भरन्ति गर्दभेन
सम्भरति तस्माद्गर्दभो द्विरेताः सन्कनिष्ठं पशूनां प्र जायतेऽग्निर्ह्यस्य योनिं निर्दहति प्रजासु
वा एष एतर्ह्यारूढः (२५)

स ईश्वरः प्रजाः शुचा प्रदहः शिवो भव प्रजाभ्य इत्याह प्रजाभ्य एवैनं शमयति
मानुषीभ्यस्त्वमङ्गिर इत्याह मानव्यो हि प्रजा मा द्यावापृथिवी अभि शूशुचो माऽन्तरिक्षं
मा वनस्पतीनित्याहेभ्य एवैनं लोकेभ्यः शमयति प्रेतुं वाजी कर्निक्रददित्याह वाजी ह्येष
नानन्दद्रासंभः पत्वेत्या- (२६)

ह रासंभ इति ह्येतमृषयोऽवदन्भरन्नग्निं पुरीष्यमित्याहाग्निः ह्येष भरति मा पाद्यायुषः
पुरेत्याहाऽऽयुरेवास्मिन्दधाति तस्माद्गर्दभः सर्वमायुरेति तस्माद्गर्दभे पुराऽऽयुषः प्रमीते
बिभ्यति वृषाऽग्निं वृषणं भरन्नित्याह वृषा ह्येष वृषाऽग्निरपां गर्भः (२७)

समुद्रियमित्याहापाः ह्येष गर्भो यदग्निरग्न आ याहि वीतय इति वा इमौ लोकौ
व्यैतामग्न आ याहि वीतय इति यदाहानयोर्लोकयोर्वीत्यै प्रच्युतो वा एष आयतनादगतः
प्रतिष्ठाः स एतर्ह्यध्वर्युं च यजमानं च ध्यायत्यृतः सत्यमित्याहेयं वा ऋतमसौ (२८)

सत्यमनयोरैवैनं प्रतिष्ठापयति नार्तिमार्च्छत्यध्वर्युर्न यजमानो वरुणो वा एष
यजमानमभ्येति यदग्निरुपनद्ध ओषधयः प्रति गृहीताग्निमेतमित्याह शान्त्यै व्यस्यन्विश्वा
अमतीररातीरित्याह रक्षसामपहत्यै निषीदन्नो अप दुर्मतिः हनदित्याह प्रतिष्ठित्या
ओषधयः प्रति मोदध्व- (२९)

मेनमित्याहौषधयो वा अग्नेर्भागधेयं ताभिरेवैनं समर्धयति पुष्पावतीः सुपिप्पला
इत्याह तस्मादौषधयः फलं गृह्णन्त्ययं वो गर्भं ऋत्वियः प्रत्नः सधस्थमासददित्याह याभ्य

एवैनं प्रच्यावयति तास्वेवैनं प्रतिष्ठापयति द्वाभ्यामुपावहरति प्रतिष्ठित्यै॥ (३०)

अस्वन्नुष्टवसि सादयत्यारूढः पत्विति गर्भमुसौ मौदध्वं द्विचत्वारिंशच्च॥१०॥ [५]

वारुणो वा अग्निरुपनद्धो वि पाजसेति वि स्रंसयति सवितृप्रसूत एवास्य विषूचीं वरुणमेनिं वि सृजत्यप उपे सृजत्यापो वै शान्ताः शान्ताभिरेवास्य शुचं शमयति तिसृभिरुपं सृजति त्रिवृद्धा अग्निर्यावानेवाग्निस्तस्य शुचं शमयति मित्रः ससृज्यं पृथिवीमित्याह मित्रो वै शिवो देवानां तेनैवै- (३१)

नस्रं ससृजति शान्त्यै यद्वाभ्याणां पात्राणां कपालैः ससृजेद्वाभ्याणि पात्राणि शुचार्पयेदर्मकपालैः ससृजत्येतानि वा अनुपजीवनीयानि तान्येव शुचार्पयति शर्कराभिः ससृजति धृत्या अथो शन्त्वायाजलोमैः ससृजत्येषा वा अग्नेः प्रिया तनूर्यदजा प्रिययैवैनं तनुवा ससृजत्यथो तेजसा कृष्णाजिनस्य लोमभिः स (३२)

सृजति यज्ञो वै कृष्णाजिनं यज्ञेनैव यज्ञं ससृजति रुद्राः सम्भृत्य पृथिवीमित्याहेता वा एतं देवता अग्ने समभरन्ताभिरेवैनं सम्भरति मुखस्य शिरोऽसीत्याह यज्ञो वै मुखस्तस्यैतच्छिरो यदुखा तस्मादेवमाह यज्ञस्य पदे स्थ इत्याह यज्ञस्य ह्येते (३३)

पदे अथो प्रतिष्ठित्यै प्रान्याभिर्यच्छत्यन्वैर्मन्त्रयते मिथुनत्वाय त्र्युद्धिं करोति त्रयं इमे लोका एषां लोकानामास्ये छन्दोभिः करोति वीर्यं वै छन्दांसि वीर्येणैवैनं करोति यजुषा बिलं करोति व्यावृत्त्या इयंतीं करोति प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मितां द्विस्तनां करोति द्वावापृथिव्योर्दोहाय चतुः स्तनां करोति पशूनां दोहायाष्टास्तनां करोति छन्दसां दोहाय नवाश्रिमभिचरतः कुर्यात् त्रिवृतमेव वज्रं सम्भृत्य भ्रातृव्याय प्र हरति स्तृत्यै कृत्वाय सा महीमुखामिति नि दधाति देवतास्वेवैनं प्रतिष्ठापयति॥ (३४)

तेनैव लोमभिः समेते अभिचरन्त एकविंशतिश्च॥४॥ [६]

सप्तभिर्धूपयति सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः शिरं एतद्यज्ञस्य यदुखा शीर्षणेत्रेव यज्ञस्य प्राणान्दधाति तस्मात्सप्त शीर्षण्प्राणा अश्वशकेन धूपयति प्राजापत्यो वा अश्वः सयोनित्वायादितिस्त्वेत्याहेयं वा अदितिरदित्यैवादित्यां खनत्यस्या अक्रूरङ्गाराय न हि स्वः स्वं हिनस्ति देवानां त्वा पत्नीरित्याह देवानां (३५)

वा एतां पत्न्योऽग्रेऽकुर्वन्ताभिरेवैनानां दधाति धिषणास्त्वेत्याह विद्या वै धिषणा विद्याभिरेवैनानामभीन्दे आस्त्वेत्याह छन्दांसि वै आश्छन्दोभिरेवैनां श्रपयति वरूत्रयस्त्वेत्याह होत्रा वै वरूत्रयो होत्राभिरेवैनां पचति जनयस्त्वेत्याह देवानां वै पत्नीर- (३६)

जनयस्ताभिरेवैनानां पचति षड्भिः पचति षड्वा ऋतवं ऋतुभिरेवैनानां पचति द्विः पचन्वित्याह तस्माद्विः संवत्सरस्य सस्यं पच्यते वारुण्युखाभीद्धा मैत्रियोपैति शान्त्यै देवस्त्वा सवितोद्वपत्वित्याह सवितृप्रसूत एवैनानां ब्रह्मणा देवताभिरुद्वपत्यपद्यमाना पृथिव्याशा दिश आ पृणे- (३७)

त्याह तस्मादग्निः सर्वा दिशोऽनु वि भात्युत्तिष्ठ बृहती भवोर्ध्वा तिष्ठ ध्रुवा त्वमित्याह प्रतिष्ठित्या असुर्य पात्रमनाच्छृणुमा च्छृणन्ति देवत्राकरजक्षीरेणाऽऽ च्छृणन्ति परमं वा एतत्पयो यदजक्षीरं परमेणैवैनानां पयसाऽऽ च्छृणन्ति यजुषा व्यावृत्त्यै छन्दोभिरा च्छृणन्ति छन्दोभिर्वा एषा क्रियते छन्दोभिरेव छन्दास्या च्छृणन्ति॥ (३८)

आह देवानां वै पत्नीः पृणेषा षट्॥४॥ [७]

एकविंशत्या माषैः पुरुषशीर्षमच्छैत्यमेध्या वै माषा अमेध्यं पुरुषशीर्षममेध्या- रेवास्यामेध्यं निरवदाय मेध्यं कृत्वा हरत्येकविंशतिर्भवन्त्येकविंशो वै पुरुषः पुरुषस्या- ऽऽस्यै व्युद्धं वा एतत्प्राणैरमेध्यं यत्पुरुषशीर्षं संसृधा वितृष्णां वल्मीकवपां प्रति नि दधाति सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः प्राणैरेवैनत्समर्धयति मेध्यत्वाय यावन्तो (३९)

वै मृत्युबन्धवस्तेषां यम आधिपत्यं परीयाय यमगाथाभिः परि गायति यमादेवैनद्वङ्के तिसृभिः परि गायति त्रयं इमे लोका एभ्य एवैनल्लोकेभ्यो वृङ्के तस्माद्गायते न देयं गाथा हि तद्वृङ्केऽग्निभ्यः पशूना लभते कामा वा अग्नयः कामानेवाव रुन्धे यत्पशूनालभेतानवरुद्धा अस्य (४०)

पशवः स्युर्यत्पर्यग्निकृतानुश्मृजेद्यज्ञवेशंसं कुर्याद्यत्संस्थापर्येद्यातयामानि शीर्षाणि स्युर्यत्पशूनालभते तेनैव पशूनं रुन्धे यत्पर्यग्निकृतानुश्मृजति शीर्षामयातयामत्वाय प्राजापत्येन सः स्थापयति यज्ञो वै प्रजापतिर्यज्ञ एव यज्ञं प्रतिष्ठापयति प्रजापतिः प्रजा असृजत् स रिरिचानोऽमन्यत् स एता आप्रीरपश्यत्ताभिर्वै स मुखत् (४१)

आत्मानमाप्रीणीत यदेता आप्रियो भवन्ति यज्ञो वै प्रजापतिर्यज्ञमेवैताभिर्मुखत आ
प्रीणात्यपरिमितछन्दसो भवन्त्यपरिमितः प्रजापतिः प्रजापतेरास्या ऊनातिरिक्ता मिथुनाः
प्रजात्यै लोमशं वै नामैतच्छन्दः प्रजापतेः पशवो लोमशाः पशून्नेवाव रुन्धे सर्वाणि वा
एता रूपाणि सर्वाणि रूपाण्यग्नौ चित्यै क्रियन्ते तस्मादेता अग्नेश्चित्यस्य (४२)

भवन्त्येकविंशतिः सामिधेनीरन्वाह रुग्वा एकविंशो रुचमेव गच्छत्यथौ
प्रतिष्ठामेव प्रतिष्ठा ह्येकविंशश्चतुर्विंशतिमन्वाह चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरः
संवत्सरोऽग्निर्वैश्वानरः साक्षादेव वैश्वानरमव रुन्धे पराचीरन्वाह पराडिव हि सुवर्गो
लोकः समास्त्वाऽग्न ऋतवो वर्धयन्त्वित्याह समाभिरेवाग्निं वर्धय- (४३)

त्यृतुभिः संवत्सरं विश्वा आ भाहि प्रदिशः पृथिव्या इत्याह तस्मादग्निः सर्वा
दिशोऽनु वि भाति प्रत्यौहतामश्विना मृत्युमस्मादित्याह मृत्युमेवास्मादपं नुदत्युद्वयं
तमसस्परीत्याह पाप्मा वै तमः पाप्मानमेवास्मादपं हन्त्यगन्म ज्योतिरुत्तममित्याहासौ
वा आदित्यो ज्योतिरुत्तममादित्यस्यैव सायुज्यं गच्छति न संवत्सरस्तिष्ठति नास्य
श्रीस्तिष्ठति यस्यैताः क्रियन्ते ज्योतिष्मतीमुत्तमामन्वाह ज्योतिरेवास्मा उपरिष्ठाद्वाति
सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै॥ (४४)

यावन्तोऽस्य मुखतश्चित्यस्य वर्धयत्यादित्योऽष्टाविंशतिश्च॥६॥

[८]

पङ्क्तिर्दीक्षयति षड्वा ऋतव ऋतुभिरेवेन दीक्षयति सप्तभिर्दीक्षयति सप्त
छन्दांसि छन्दाभिरेवेन दीक्षयति विश्वे देवस्य नेतुरित्यनुष्टुभोत्तमया जुहोति
वाग्वा अनुष्टुप्तस्मात्प्राणानां वागुत्तमैकस्मादक्षरादनासं प्रथमं पदं तस्माद्यद्वाचोऽनासं
तन्मनुष्या उप जीवन्ति पूर्णया जुहोति पूर्ण इव हि प्रजापतिः (४५)

प्रजापतेरास्यै न्यूनया जुहोति न्यूनाद्धि प्रजापतिः प्रजा असृजत प्रजानां सृष्ट्यै
यदर्चिषि प्रवृज्याद्भूतमव रुन्धीत यदङ्गारेषु भविष्यदङ्गारेषु प्र वृणक्ति भविष्यदेवाव रुन्धे
भविष्यद्धि भूयो भूताद्वाभ्यां प्र वृणक्ति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै ब्रह्मणा वा एषा यजुषा
सम्भृता यदुखा सा यद्धिद्येतातिमाच्छेद् (४६)

यजमानो हन्येतास्य यज्ञो मित्रेतामुखां तपेत्याह ब्रह्म वै मित्रो ब्रह्मन्नेवेनां प्रतिष्ठापयति
नार्तिमाच्छति यजमानो नास्यं यज्ञो हन्यते यदि भिद्येत तैरेव कपालैः सः सृजेत्सैव

ततः प्रायश्चित्तिर्यो गतश्रीः स्यान्मथित्वा तस्याव दध्याद्भूतो वा एष स स्वां (४७)

देवतामुपैति यो भूतिकामः स्याद्य उखायै सम्भवेत्स एव तस्य स्यादतो ह्येष सम्भवत्येष वै स्वयम्भूर्नाम भवत्येव यं कामयेत भ्रातृव्यमस्मै जनयेयमित्यन्यतस्तस्याऽऽहृत्वाव दध्यात्साक्षादेवास्यै भ्रातृव्यं जनयत्यम्बरीषादन्नकामस्याव दध्यादम्बरीषे वा अन्नं भ्रियते सयोन्येवान्न- (४८)

मव रुन्धे मुञ्जानव दधात्यूर्ग्वै मुञ्जा ऊर्जमेवास्मा अपि दधात्यग्निर्देवेभ्यो निलायत स कुमुकं प्राविशत् कुमुकमव दधाति यदेवास्य तत्र न्यक्तं तदेवाव रुन्ध आज्येन सं यौत्येतद्वा अग्नेः प्रियं धाम यदाज्यं प्रियेणैवेन धाम्ना समर्धयत्यथो तेजसा (४९)

वैकङ्कतीमा दधाति भा एवाव रुन्धे शमीमयीमा दधाति शान्त्यै सीद त्वं मातुरस्या उपस्थ इति तिसृभिर्जातमुप तिष्ठते त्रयं इमे लोका एष्वेव लोकेष्वविदं गच्छत्यथो प्राणानेवाऽऽत्मन्धत्ते॥ (५०)

प्रजापतिरुच्छ्वेध्वमेवात्र तेजसा चतुस्त्रिंशच्च॥६॥ [९]

न ह स्म वै पुराग्निरपरशुवृक्णं दहति तदस्मै प्रयोग एवर्षिरस्वदयद्यदग्ने यानि कानि चेति समिधमा दधात्यपरशुवृक्णमेवास्यै स्वदयति सर्वमस्मै स्वदते य एवं वेदौदम्बरीमा दधात्यूर्वा उदुम्बर ऊर्जमेवास्मा अपि दधाति प्रजापतिरग्निर्मसृजत तं सृष्टं रक्षांस्य- (५१)

जिघांसन्स एतद्राक्षोग्रमपश्यत्तेन वै स रक्षांस्यपाहत यद्राक्षोग्रं भवत्यग्नेरेव तेन जाताद्रक्षांस्यप हन्त्याश्वत्थीमा दधात्यश्वत्थो वै वनस्पतीनां सपत्नसाहो विजित्यै वैकङ्कतीमा दधाति भा एवाव रुन्धे शमीमयीमा दधाति शान्त्यै संशितं मे ब्रह्मोदेषां बाहू अतिरमित्युत्तमे औदुम्बरी (५२)

वाचयति ब्रह्मणैव क्षत्रं सः शयति क्षत्रेण ब्रह्म तस्माद्ब्राह्मणो राजन्यवानत्यन्यं ब्राह्मणं तस्माद्राजन्यो ब्राह्मणवानत्यन्यं राजन्यं मृत्युर्वा एष यदग्निरमृतं हिरण्यं रुक्ममन्तरं प्रति मुञ्चतेऽमृतमेव मृत्योरन्तर्धत्त एकविंशतिनिर्बाधो भवत्येकविंशतिर्वै देवल्लोका द्वादश मासाः पञ्चतर्वस्त्रय इमे लोका असावादित्य - (५३)

एकविंश एतावन्तो वै देवल्लोकास्तेभ्य एव भ्रातृव्यमन्तरैति निर्बाधैर्वै देवा

असुरान्निर्बाधेऽकुर्वत तन्निर्बाधानां निर्बाधत्वं निर्बाधी भवति भ्रातृव्यानेव निर्बाधे कुरुते सावित्रिया प्रति मुञ्चते प्रसूत्यै नक्तोषासेत्युत्तरयाऽहोरात्राभ्यामेवैनमुद्यच्छते देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदा इत्याह प्राणा वै देवा द्रविणोदा अहोरात्राभ्यामेवैनमुद्यत्यं (५४)

प्राणैर्दाधाराऽऽसीनः प्रति मुञ्चते तस्मादासीनाः प्रजाः प्र जायन्ते कृष्णाजिनमुत्तरं तेजो वै हिरण्यं ब्रह्म कृष्णाजिनं तेजसा चैवेन ब्रह्मणा चोभयतः परि गृह्णाति षडुद्यामः शिष्यं भवति षड्वा ऋतवं ऋतुभिरेवैनमुद्यच्छते यद्वादशोद्यामः संवत्सरैरेव मौञ्जं भवत्यूर्ग्वै मुञ्जा ऊर्जैवेनः समर्धयति सुपर्णोऽसि गरुत्मानित्यवैक्षते रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे दिवं गच्छ सुवः पतेत्याह सुवर्गमेवेन लोकं गमयति॥ (५५)

रक्षाऽस्योदुम्बरी आदित्य उद्यत्य सञ्चतुर्विंशतिश्च॥५॥

[१०]

समिद्धो अञ्जन्कृदरं मतीनां घृतमग्ने मधुमत्पिन्वमानः। वाजी वहन्वाजिनं जातवेदो देवानां वक्षि प्रियमा सधस्थम्। घृतेनाञ्जन्सम्पथो देवयानान्प्रजानन्वाज्यप्येतु देवान्। अनु त्वा ससे प्रदिशः सचन्ताः स्वधामस्मै यजमानाय धेहि। ईड्यश्चासि वन्द्यश्च वाजिन्नाशुश्चासि मेध्यश्च ससे। अग्निध्वा (५६)

देवैर्वसुभिः सजोषाः प्रीतं वह्निं वहतु जातवेदाः। स्तीर्णं बरुहिः सुष्टरीमा जुषाणोरु पृथु प्रथमानं पृथिव्याम्। देवेभिर्युक्तमर्दितिः सजोषाः स्योनं कृण्वाना सुविते दधातु। एता उ वः सुभगा विश्वरूपा वि पक्षाभिः श्रयमाणा उदातैः। ऋष्याः सतीः कवषः शुम्भमाना द्धारो देवीः सुप्रायणा भवन्तु। अन्तरा मित्रावरुणा चरन्ती मुखं यज्ञानामभि संविदाने। उषासा वा (५७)

सुहिरण्ये सुशिल्पे ऋतस्य योनाविह सादयामि। प्रथमा वा सरथिनां सुवर्णा देवो पश्यन्तौ भुवनानि विश्वा। अपिप्रयं चोदना वा मिमाना होतारा ज्योतिः प्रदिशा दिशन्ता। आदित्यैर्नो भारती वष्टु यज्ञः सरस्वती सह रुद्रैर्न आवीत्। इडोपंहूता वसुभिः सजोषा यज्ञं नो देवीरमृतेषु धत्त। त्वष्टा वीरं देवकामं जजान त्वष्टुर्वा जायत आशुरश्वः। (५८)

त्वष्टेदं विश्वं भुवनं जजान ब्रह्मोः कर्तारमिह यक्षि होतः। अश्वो घृतेन त्मन्या समंक्त उप देवाः ऋतुशः पाथ एतु। वनस्पतिर्देवलोकं प्रजानन्नग्निना हव्या स्वादितानि वक्षत्। प्रजापतेस्तपसा वावृधानः सद्यो जातो दधिषे यज्ञमग्ने। स्वाहाकृतेन हविषा पुरोगा याहि

साध्या हविरदन्तु देवाः॥ (५९)

अ॒ग्नि॒र्द्धां वा॒म॒श्चो॒ द्वि॒च॒त्वारि॑श॒च्च॥४॥

[११]

सा॒वि॒त्राणि॒ व्यृ॒द्ध॒मु॒त्क्राम॑ दे॒वस्य॑ ख॒नति॑ कू॒रं वा॑रुणः स॒प्तभि॑रेक॒वि॒श॒त्या ष॒ड्वि॒नं ह॑ स्म॒ समि॑द्धो अ॒ञ्ज॒नेका॑दश॥११॥

सा॒वि॒त्राण्यु॒त्क्राम॑ कू॒रं वा॑रुणः प॒शवः॑ स्यु॒र्न ह॑ स्म॒ नव॑पञ्चा॒शत्॥५९॥

सा॒वि॒त्राणि॑ ह॒विर॑दन्तु दे॒वाः॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां पञ्चमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः समाप्तः॥५-१॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

विष्णुमुखा वै देवाश्छन्दोभिरिमाँल्लोकाननपजय्यमभ्यजयन् यद्विष्णुक्रमान्क्रमते
विष्णुरेव भूत्वा यजमानश्छन्दोभिरिमाँल्लोकाननपजय्यमभि जयति विष्णोः क्रमो-
ऽस्यभिमातिहेत्याह गायत्री वै पृथिवी त्रैष्टुभमन्तरिक्षं जागती द्यौरानुष्टुभीर्दिशश्छन्दोभि-
रेवेमाँल्लोकान् यथापूर्वमभि जयति प्रजापतिरग्निमसृजत सौऽस्मात्सृष्टः (१)

पराङ्मतेतयाऽन्वेदक्रन्ददिति तया वै सौऽग्नेः प्रियं धामावारुन्ध यदेतामन्वाहाग्नेरेवैतया
प्रियं धामाव रुन्ध ईश्वरो वा एष पराङ्मदधो यो विष्णुक्रमान्क्रमते चतसृभिरा वर्तते
चत्वारि छन्दांसि छन्दांसि खलु वा अग्नेः प्रिया तनूः प्रियामेवास्य तनुवमभि (२)

पर्यावर्तते दक्षिणा पर्यावर्तते स्वमेव वीर्यमनु पर्यावर्तते तस्माद्दक्षिणोऽर्ध आत्मनो
वीर्यावत्तरोऽथो आदित्यस्यैवाऽऽवृतमनु पर्यावर्तते शुनःशेपमाजीगर्ति वरुणोऽगृह्णात्स एतां
वारुणीमपश्यत्तया वै स आत्मानं वरुणपाशादमृश्चद्वरुणो वा एतं गृह्णाति य उखां प्रतिमुञ्चत
उदुत्तमं वरुण पाशमस्मदित्याहाऽऽत्मानमेवैतया (३)

वरुणपाशान्मुञ्चत्या त्वाहार्षमित्याहाऽऽ ह्येनः हरति ध्रुवस्तिष्ठाविचाचलिरित्याह
प्रतिष्ठित्यै विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्वित्याह विशैवैनः समर्धयत्यस्मिन्नाष्ट्रमधि श्रयेत्याह
राष्ट्रमेवास्मिन्ध्रुवमकर्य कामयेत राष्ट्रं स्यादिति तं मनसा ध्यायेद्राष्ट्रमेव भव- (४)

त्यग्ने बृहन्नुषसामूर्ध्वो अस्थादित्याहाग्रमेवैनः समानानां करोति निर्जग्मिवान्तमसृ-
जत्याह तम एवास्मादप हन्ति ज्योतिषागादित्याह ज्योतिरेवास्मिन्दधाति चतसृभिः
सादयति चत्वारि छन्दांसि छन्दाभिरैवातिछन्दसोत्तमया वर्ष वा एषा छन्दसां
यदतिच्छन्दा वर्षमेवैनः समानानां करोति सद्वती (५)

भवति सत्त्वमेवैनं गमयति वात्सप्रेणोप तिष्ठत एतेन वै वत्सप्रीर्भालन्दनोऽग्नेः
प्रियं धामावारुन्धाग्नेरेवैतेन प्रियं धामाव रुन्ध एकादशं भवत्येकधैव यजमाने वीर्यं
दधाति स्तोमेन वै देवा अस्मिँल्लोक आर्ध्ववच्छन्दोभिरमुष्मिन्स्तोमस्येव खलु वा एतद्रूपं
यद्वात्सप्रम्यद्वात्सप्रेणोपतिष्ठत - (६)

इममेव तेन लोकमभि जयति यद्विष्णुक्रमान्क्रमतेऽमुमेव तैर्लोकमभि जयति पूर्वद्युः
प्र क्रामत्युत्तरेद्युरूपं तिष्ठते तस्माद्योगेऽन्यासां प्रजानां मनः क्षेमेऽन्यासां तस्माद्यायावरः
क्षेम्यस्येशे तस्माद्यायावरः क्षेम्यमध्यवस्यति मुष्टी करोति वाचं यच्छति यज्ञस्य धृत्यै॥ (७)

मुष्टोऽर्थतया भवति सद्वत्युपतिष्ठते द्विचत्वारिंशच्च॥७॥ [१]

अन्नपतेऽन्नस्य नो देहीत्याहाग्निर्वा अन्नपतिः स एवास्मा अन्नं प्र यच्छत्यनमीवस्य
शुष्मिण इत्याहायक्ष्मस्येति वावैतदाह प्र प्रदातारं तारिष ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पद
इत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्त उदु त्वा विश्वे देवा इत्याह प्राणा वै विश्वे देवाः (८)

प्राणैरेवैनमुद्यच्छतेऽग्ने भरन्तु चित्तिभिरित्याह यस्मा एवैनं चित्तायोद्यच्छते तेनैवैनं
समर्धयति चतसृभिरा सादयति चत्वारि छन्दांसि छन्दाभिरेवातिच्छन्दसोत्तमया वर्ष
वा एषा छन्दसां यदतिच्छन्दा वर्षमैवैनं समानानां करोति सद्वती भवति सत्त्वमेवैनं
गमयति प्रेदग्ने ज्योतिष्मान् (९)

याहीत्याह ज्योतिरेवास्मिन्दधाति तनुवा वा एष हिंनस्ति यं हिंनस्ति मा
हिंसीस्तनुवा प्रजा इत्याह प्रजाभ्यं एवैनं शमयति रक्षांसि वा एतद्यज्ञं संचन्ते
यदनं उथ्सर्जत्यक्रन्ददित्यन्वाह रक्षसामपहत्या अनंसा वहन्त्यपचितिमेवास्मिन्दधाति
तस्मादनस्वी च रथी चातिथीनामपचिततमा- (१०)

वपचितिमान्भवति य एवं वेदं समिधाऽग्निं दुवस्यतेति घृतानुषित्तामवसिते समिधमा
दधाति यथातिथय आगताय सर्पिष्वदातिथ्यं क्रियते तादृगेव तद्रायत्रिया ब्राह्मणस्य गायत्रो
हि ब्राह्मणस्त्रिष्टुभा राजन्यस्य त्रैष्टुभो हि राजन्योऽप्सु भस्म प्र वैशयत्यप्सुयोनिर्वा अग्निः
स्वामेवैनं योनिं गमयति तिसृभिः प्र वैशयति त्रिवृद्धा - (११)

अग्निर्यावानेवाग्निस्तं प्रतिष्ठां गमयति परा वा एषोऽग्निं वपति योऽप्सु भस्म प्रवेशयति
ज्योतिष्मतीभ्यामव दधाति ज्योतिरेवास्मिन्दधाति द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै परा वा एष प्रजां पशून्
वपति योऽप्सु भस्म प्रवेशयति पुनरूर्जा सह रय्येति पुनरुदैति प्रजामेव पशूनात्मन्धत्ते
पुनस्त्वाऽऽदित्या - (१२)

रुद्रा वसंवः समिन्धतामित्याहेता वा एतं देवता अग्ने समैन्धत ताभिरेवैनं समिन्दे
बोधा स बोधीत्युपं तिष्ठते बोधयत्येवैनं तस्माथ्मुत्वा प्रजाः प्र बुध्यन्ते यथास्थानमुप
तिष्ठते तस्माद्यथास्थानं पशवः पुनरेत्योपं तिष्ठन्ते॥ (१३)

वै विश्वं देवा ज्योतिष्मानपचिततमो त्रिवृद्धा आदित्या द्विचत्वारिंशच्च॥६॥ [२]

यावती वै पृथिवी तस्यै यम आधिपत्यं परीयाय यो वै यमं देवयजनमस्या अनिर्याच्याग्निं चिनुते यमार्येन५ स चिनुतेऽपेत्यध्यवसाययति यममेव देवयजनमस्यै निर्याच्याऽऽत्मनेऽग्निं चिनुत इष्वग्रेण वा अस्या अनामृतमिच्छन्तो नाविन्दन्ते देवा एतद्यजुरपश्यन्नपेतति यदेतेनाध्यवसाययत्य- (१४)

नामृत एवाग्निं चिनुत उद्धन्ति यदेवास्यां अमेध्यं तदपं हन्त्यपोऽवौक्षति शान्त्यै सिकता नि वपत्येतद्वा अग्नेर्वैश्वानरस्य रूपं रूपेणैव वैश्वानरमव रुन्ध ऊषान्नि वपति पुष्टिर्वा एषा प्रजननं यदूषाः पुष्ट्यामेव प्रजननेऽग्निं चिनुतेऽथो संज्ञान एव संज्ञानं५ ह्येतत् (१५)

पशूनां यदूषा द्यावापृथिवी सहास्तां ते वियती अब्रूतामस्त्वेव नौ सह यज्ञियमिति यदमुष्या यज्ञियमासीत्तदस्यामदधात् ऊषां अभवन् यदस्या यज्ञियमासीत्तदमुष्यामदधात्तददश्चन्द्रमसि कृष्णमूर्षान्निवपन्नदो ध्यायेद्द्यावापृथिव्योरेव यज्ञियेऽग्निं चिनुतेऽयं सो अग्निरिति विश्वामित्रस्य (१६)

सूक्तं भवत्येतेन वै विश्वामित्रोऽग्नेः प्रियं धामावारुन्धाग्नेरेवैतेन प्रियं धामाव रुन्धे छन्दोभिर्वै देवाः सुवर्गं लोकमायश्चतस्रः प्राचीरुपं दधाति चत्वारि छन्दांसि छन्दोभिरेव तद्यजमानः सुवर्गं लोकमेति तेषां सुवर्गं लोकं यतां दिशः समंवीयन्त ते द्वे पुरस्तात्समीची उपादधत् द्वे (१७)

पश्चात्समीची ताभिर्वै ते दिशोऽहं हन् यद्वे पुरस्तात्समीची उपदधाति द्वे पश्चात्समीची दिशां विधृत्या अथो पशवो वै छन्दांसि पशूनेवास्मै समीचीं दधात्यष्टावुपं दधात्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रोऽग्निर्यावानेवाग्निस्तं चिनुतेऽष्टावुपं दधात्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्री सुवर्गं लोकमञ्जसा वेद सुवर्गस्य लोकस्य (१८)

प्रज्ञात्यै त्रयोदश लोकं पृणा उपं दधात्येकविंशतिः सं पद्यन्ते प्रतिष्ठा वा एकविंशः प्रतिष्ठा गार्हपत्य एकविंशस्यैव प्रतिष्ठां गार्हपत्यमनु प्रति तिष्ठति प्रत्यग्निं चिक्यान्तिष्ठति य एवं वेद पञ्चचितीकं चिन्वीत प्रथमं चिन्वानः पाङ्क्तो यज्ञः पाङ्क्तो पशवो यज्ञमेव पशूनव रुन्धे त्रिचितीकं चिन्वीत द्वितीयं चिन्वानस्त्रय इमे लोका एष्वेव लोकेषु (१९)

प्रति तिष्ठत्येकचित्तीकं चिन्वीत तृतीयं चिन्वान एकधा वै सुवर्गो लोक एकवृत्तैव सुवर्गं लोकमेति पुरीषेणाम्यूहति तस्मान्मा५ सेनास्थिं छत्रं न दुश्कर्मा भवति य एवं वेद पञ्च चित्तयो भवन्ति पञ्चभिः पुरीषैरभ्यूहति दश सं पद्यन्ते दशाक्षरा विराडत्रं विराड्विराज्येवान्नाद्ये प्रति तिष्ठति॥ (२०)

अष्टवसाययति ह्येतद्विश्वमित्रस्यादधत् द्वे लोकस्यं लोकेषु सप्तचत्वारि५शब्॥७॥ [३]

वि वा एतौ द्विषाते यश्च पुराग्निर्यश्चोखाया५ समितमिति चतसृभिः सं नि वपति चत्वारि छन्दा५सि छन्दा५सि खलु वा अग्नेः प्रिया तनूः प्रिययैवैनौ तनुवा स५ शास्ति समितमित्याह तस्माद्ब्रह्मणा क्षत्र५ समेति यथ्सन्त्युप्य विहरति तस्माद्ब्रह्मणा क्षत्रं व्यैत्यृतुभिर्- (२१)

वा एतं दीक्षयन्ति स ऋतुभिरेव विमुच्यो मातेव पुत्रं पृथिवी पुरीष्यमित्याहर्तुभिरेवैनं दीक्षयित्वर्तुभिर्वि मुञ्चति वैश्वानर्या शिष्यमा दत्ते स्वदयत्येवैनन्नैर्ऋतीः कृष्णास्तिस्रस्तुष-पक्वा भवन्ति निर्ऋत्यै वा एतद्वाङ्गधेयं यत्तुषा निर्ऋत्यै रूपं कृष्ण५ रूपेणैव निर्ऋतिं निरवदयत इमां दिशं यन्त्येषा (२२)

वै निर्ऋत्यै दिग्ब्रवायामेव दिशि निर्ऋतिं निरवदयते स्वकृत इरिण उपं दधाति प्रदरे वैतद्वै निर्ऋत्या आयतनं५ स्व एवाऽऽयतने निर्ऋतिं निरवदयते शिष्यमभ्युपं दधाति नैर्ऋतो वै पाशः साक्षादेवैनं निर्ऋतिपाशान्मुञ्चति तिस्र उपं दधाति त्रेधाविहितो वै पुरुषो यावानेव पुरुषस्तस्मान्निरऋतिमव यजते पराचीरुपं (२३)

दधाति पराचीमेवास्मान्निरऋतिं प्र णुदतेऽप्रतीक्षमा यन्ति निर्ऋत्या अन्तरहित्यै मार्जयित्वोपं तिष्ठन्ते मेध्यत्वाय गार्हपत्यमुपं तिष्ठन्ते निर्ऋतिलोक एव चरित्वा पूता देवलोकमुपार्वर्तन्त एक्योपं तिष्ठन्त एकधैव यजमाने वीर्यं दधति निवेशनः सङ्गमनो वसूनामित्याह प्रजा वै पशवो वसुं प्रजयैवैनं पशुभिः समर्धयन्ति॥ (२४)

ऋतुभिरेषा पराचीरुपाष्टाचत्वारि५शब्॥४॥ [४]

पुरुषमात्रेण वि मिमीते यज्ञेन वै पुरुषः सम्मितो यज्ञपुरुषैवैनं वि मिमीते यावान्पुरुष ऊर्ध्वबाहुस्तावान्भवत्येतावद्वै पुरुषे वीर्यं वीर्येणैवैनं वि मिमीते पक्षी भवति न ह्यपक्षः पतितुमर्हत्यरुत्विना पक्षौ द्राघीया५सौ भवतस्तस्मात्पक्षप्रवया५सि वया५सि व्याममात्रौ

पुक्षौ च पुच्छं च भवत्येतावद्वै पुरुषे वीर्यं (२५)

वीर्यसम्मितो वेणुना वि मिमीत आग्नेयो वै वेणुः सयोनित्वाय यजुषा युनक्ति यजुषा कृषति व्यावृत्त्यै षड्भवेन कृषति षड्वा ऋतव ऋतुभिरेवेन कृषति यद्वादशगवेन संवत्सरैवेयं वा अग्नेरतिदाहादबिभेत्सैतद्विगुणमपश्यत्कृष्टं चाकृष्टं च ततो वा इमां नात्यदहद्यत्कृष्टं चाकृष्टं च (२६)

भवत्यस्या अनतिदाहाय द्विगुणं त्वा अग्निमुद्यन्तुमर्हतीत्याहुयत्कृष्टं चाकृष्टं च भवत्यग्नेरुद्यत्या एतावन्तो वै पशवो द्विपादश्च चतुष्पादश्च तान् यत्प्राचं उथ्सृजेद्ब्रूयायपि दध्याद्यद्दक्षिणा पितृभ्यो नि धुवेद्यत्प्रतीचो रक्षांसि हन्युरुदीच उथ्सृजत्येषा वै देवमनुष्याणां शान्ता दिक् (२७)

तामेवेनाननूथ्सृजत्यथो खल्विमां दिशमुथ्सृजत्यसौ वा आदित्यः प्राणः प्राणमेवेनाननूथ्सृजति दक्षिणा पर्यावर्तन्ते स्वमेव वीर्यमनु पर्यावर्तन्ते तस्माद्वक्षिणोऽथ आत्मनो वीर्यावत्तरोऽथो आदित्यस्यैवावृतमनु पर्यावर्तन्ते तस्मात्परांश्च पशवो वि तिष्ठन्ते प्रत्यं च आ वर्तन्ते तिस्रस्तिष्ठः सीताः (२८)

कृषति त्रिवृतमेव यज्ञमुखे वि यातयत्योषधीर्वपति ब्रह्मणान्नमव रुन्धेऽर्कैर्ऽर्कश्चीयते चतुर्दशभिर्वपति सप्त ग्राम्या ओषधयः सप्तरण्या उभर्यीषामवरुद्धा अन्नस्यान्नस्य वपत्यन्नस्यान्नस्यावरुद्धौ कृष्टे वपति कृष्टे ह्योषधयः प्रतितिष्ठन्त्यनुसीतं वपति प्रजात्यै द्वादशसु सीतासु वपति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरैवास्मा अन्नं पचति यदग्निचि- (२९)

दनवरुद्धस्याश्नीयादवरुद्धेन व्युद्धेत ये वनस्पतीनां फलग्रहयस्तानिध्मेऽपि प्रोक्षेदनवरुद्धस्यावरुद्धौ दिग्भ्यो लोष्टान्धसमस्यति दिशामेव वीर्यमवरुध्य दिशां वीर्येऽग्निं चिनुते यं द्विष्याद्यत्र स स्यात्तस्यै दिशो लोष्टमा हरेदिषमूर्जमहमित आ दद इतीषमेवोर्जं तस्यै दिशोऽव रुन्धे क्षोधुको भवति यस्तस्यां दिशि भवत्युत्तरवेदिमुप वपत्युत्तरवेद्याः ह्यग्निश्चीयतेऽथो पशवो वा उत्तरवेदिः पशून्वाव रुन्धेऽथो यज्ञपुरुषोऽनन्तरित्यै ॥ (३०)

च भवत्येतावद्वै पुरुषे वीर्यं यत्कृष्टञ्चाकृष्टं च दिक्सीतां अग्निचिदव पञ्चविंशतिश्च ॥६॥

[५]

अग्ने तव श्रवो वय इति सिकता नि वपत्येतद्वा अग्नेर्वैश्वानरस्य सूक्तं सूक्तेनैव

वैश्वानरमव रुन्धे षड्भिर्नि वपति षड्वा ऋतवः संवत्सरः संवत्सरोऽग्निर्वैश्वानरः साक्षादेव
वैश्वानरमव रुन्धे समुद्रं वै नामैतच्छन्दः समुद्रमनु प्रजाः प्र जायन्ते यदेतेन सिक्ता
निवपति प्रजानां प्रजननायेन्द्रो (३१)

वृत्राय वज्रं प्राहरत्स त्रेधा व्यभवत्स्फ्यस्तृतीयं रथस्तृतीयं यूपस्तृतीयं ये-
ऽन्तःशरा अशीर्यन्त ताः शर्करा अभवन्तच्छर्कराणां शर्करत्वं वज्रो वै शर्कराः
पशुरग्निर्यच्छर्कराभिरग्निं परिमिनोति वज्रेणैवास्मै पशून्परि गृह्णाति तस्माद्वज्रेण पशवः
परिगृहीतास्तस्मात्स्थेयानस्थेयसो नोप हरते त्रिसप्ताभिः पशुकामस्य (३२)

परि मिनुयात्सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः प्राणाः पशवः प्राणैरेवास्मै पशून्व रुन्धे
त्रिणवाभिर्भ्रातृव्यवतस्त्रिवृतमेव वज्रं सम्भृत्य भ्रातृव्याय प्र हरति स्तृत्या अपरिमिताभिः
परि मिनुयादपरिमितस्यावरुद्धौ यं कामयेतापशुः स्यादित्यपरिमित्य तस्य शर्कराः सिक्ता
व्यूहेदपरिगृहीत एवास्यं विषूचीनं रेतः परां सिञ्चत्यपशुरेव भवति (३३)

यं कामयेत पशुमान्स्थ्यादिति परिमित्य तस्य शर्कराः सिक्ता व्यूहेत्परिगृहीत
एवास्मै समीचीनं रेतः सिञ्चति पशुमानेव भवति सौम्या व्यूहति सोमो वै रेतोधा रेतं
एव तदधाति गायत्रिया ब्राह्मणस्य गायत्रो हि ब्राह्मणस्त्रिष्टुभां राजन्यस्य त्रैष्टुभो हि राजन्यः
शंयुं बार्हस्पत्यं मेधो नोपानमत्सोऽग्निं प्राविशत्- (३४)

सोऽग्नेः कृष्णो रूपं कृत्वोदायत् सोऽश्वं प्राविशत्सोऽश्वस्यावान्तरशफो-
ऽभवद्यदश्वमाक्रमयति य एव मेधोऽश्वं प्राविशत्तमेवाव रुन्धे प्रजापतिनाग्निश्चेतव्यं
इत्याहुः प्राजापत्योऽश्वो यदश्वमाक्रमयति प्रजापतिनैवाग्निं चिनुते पुष्करपर्णमुप दधाति
योनिर्वा अग्नेः पुष्करपर्णं सयोनमेवाग्निं चिनुतेऽपां पृष्ठमसीत्युप दधात्यपां वा एतत्पृष्ठं
यत्पुष्करपर्णं रूपेणैवैनदुप दधाति॥ (३५)

इन्द्रः पशुकामस्य भवत्यविश्वस्योनिं विशतिश्च॥५॥ [६]

ब्रह्मं जज्ञानमिति रुक्ममुप दधाति ब्रह्मंमुखा वै प्रजापतिः प्रजा असृजत् ब्रह्मंमुखा
एव तत्प्रजा यजमानः सृजते ब्रह्मं जज्ञानमित्याहुः तस्माद्ब्राह्मणो मुख्यो मुख्यो भवति
य एवं वेदं ब्रह्मवादिनो वदन्ति न पृथिव्यां नान्तरिक्षे न दिव्यग्निश्चेतव्यं इति यत्पृथिव्यां
चिन्वीत पृथिवीं शुचार्पयेन्नौषधयो न वनस्पतयः (३६)

प्र जायेरन् यदन्तरिक्षे चिन्वीतान्तरिक्षं शुचार्पयेन्न वयांसि प्र जायेरन् यद्विचिन्वीत दिवं शुचार्पयेन्न पर्जन्यो वर्षेद्रुक्कमुपं दधात्यमृतं वै हिरण्यममृतं एवाग्निं चिनुते प्रजातै हिरण्मयं पुरुषमुपं दधाति यजमानलोकस्य विधृत्यै यदिष्टकाया आतृण्णमनूपदध्यात्पशूनां च यजमानस्य च प्राणमपि दध्यादक्षिणतः (३७)

प्राश्चमुपं दधाति दाधारं यजमानलोकं न पशूनां च यजमानस्य च प्राणमपि दधात्यथो खल्विष्टकाया आतृण्णमनूपं दधाति प्राणानामुत्सृष्ट्या द्रप्सश्चस्कन्देत्यभि मृशति होत्रास्वेवेनं प्रतिष्ठापयति सुचावुपं दधात्याज्यस्य पूर्णां कार्ष्ण्यमयीं दध्नः पूर्णामौदुम्बरीमियं वै कार्ष्ण्यमय्यसावौदुम्बरीमे एवोपं धत्ते (३८)

तूष्णीमुपं दधाति न हीमे यजुषाऽऽसुमरंहति दक्षिणां कार्ष्ण्यमयीमुत्तरामौदुम्बरीं तस्मादस्या असावुत्तराज्यस्य पूर्णां कार्ष्ण्यमयीं वज्रो वा आज्यं वज्रः कार्ष्ण्यो वज्रैणैव यज्ञस्य दक्षिणतो रक्षांस्यपं हन्ति दध्नः पूर्णामौदुम्बरीं पशवो वै दध्यगुदुम्बरः पशुष्वेवोर्जं दधाति पूर्णे उपं दधाति पूर्णे एवेनं- (३९)

ममुष्मिल्लोक उपं तिष्ठेते विराज्यग्निश्चेत्तव्यं इत्याहुः सुग्वै विराड्यश्नुचावुपदधाति विराज्येवाग्निं चिनुते यज्ञमुखेयज्ञमुखे वै क्रियमाणे यज्ञं रक्षांसि जिघांसन्ति यज्ञमुखं रुक्मो यद्रुक्मं व्याघारयति यज्ञमुखादेव रक्षांस्यपं हन्ति पञ्चभिरव्याघारयति पाङ्क्तो यज्ञो यावानेव यज्ञस्तस्माद्रक्षांस्यपं हन्त्यक्षया व्याघारयति तस्मादक्षया पशवोऽङ्गानि प्र हरन्ति प्रतिष्ठित्यै॥ (४०)

वनस्पतयो दक्षिणतो धत्त एनन्तस्मादक्षया पञ्च च॥५॥

[७]

स्वयमातृण्णामुपं दधातीयं वै स्वयमातृण्णेमामेवोपं धत्तेऽश्वमुपं घ्रापयति प्राणमेवास्यां दधात्यथो प्राजापत्यो वा अश्वः प्रजापतिनैवाग्निं चिनुते प्रथमेष्टकोपधीयमाना पशूनां च यजमानस्य च प्राणमपि दधाति स्वयमातृण्णा भवति प्राणानामुत्सृष्ट्या अथो सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्या अग्नावग्निश्चेत्तव्यं इत्याहुरेष वा (४१)

अग्निर्वैश्वानरो यद्वाह्मणस्तस्मै प्रथमामिष्टकां यजुष्कृतां प्र यच्छेत्तां ब्राह्मणश्चोपं दध्यातामग्नावेव तदग्निं चिनुत ईश्वरो वा एष आर्तिमार्तोऽर्चिर्द्वानिष्टकामुपदधाति त्रीन् वरान्दद्यात् त्रयो वै प्राणाः प्राणानां स्पृत्यै द्वावेव देयो द्वौ हि प्राणावेकं एव देय एको

हि प्राणः पशुर्- (४२)

वा एष यदग्निर्न खलु वै पशव आर्यवसे रमन्ते दूर्वेष्टकामुपं दधाति पशूनां धृत्यै
द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै काण्डात्काण्डात्परोहन्तीत्याह काण्डेनकाण्डेन ह्येषा प्रतिष्ठित्यैवा नौ दूर्वे
प्र तनु सहस्रेण शतेन चेत्याह साहस्रः प्रजापतिः प्रजापतेराप्त्यै देवलक्ष्मं वै त्र्यालिखिता
तामुत्तरलक्ष्माणं देवा उपादधताधरलक्ष्माणमसुरा यं (४३)

कामयेत वसीयान्स्यादित्युत्तरलक्ष्माणं तस्योपं दध्याद्वसीयानेव भवति यं
कामयेत पापीयान्स्यादित्यधरलक्ष्माणं तस्योपं दध्यादसुरयोनिमेवैनमनु परां
भावयति पापीयान्भवति त्र्यालिखिता भवतीमे वै लोकास्त्र्यालिखितैभ्य एव लोकेभ्यो
भ्रातृव्यमन्तरेत्यङ्गिरसः सुवर्गं लोकं यतः पुरोडाशः कूर्मो भूत्वाऽनु प्रासर्पद् (४४)

यत्कूर्ममुपदधाति यथा क्षेत्रविदञ्जसा नयत्येवमेवेनं कूर्मः सुवर्गं लोकमञ्जसा नयति
मेधो वा एष पशूनां यत्कूर्मो यत्कूर्ममुपदधाति स्वमेव मेधं पश्यन्तः पशव उपं तिष्ठन्ते
श्मशानं वा एतत्क्रियते यन्मृतानां पशूनां शीरुषाण्युपधीयन्ते यज्जीवन्तं कूर्ममुपदधाति
तेनाश्मशानचिद्वास्तव्यो वा एष यत् (४५)

कूर्मो मधु वाता ऋतायत इति दध्ना मधुमिश्रेणाभ्यनक्ति स्वदयत्येवेनं ग्राम्यं वा
एतदन्नं यद्वध्यारण्यं मधु यद्वध्ना मधुमिश्रेणाभ्यनक्त्युभयस्यावरुद्धौ मही द्यौः पृथिवी च
न इत्याहाऽऽभ्यामेवेनमुभयतः परि गृह्णाति प्राश्नुमुपं दधाति सुवर्गस्य लोकस्य समष्टौ
पुरस्तात्प्रत्यश्चमुपं दधाति तस्मात् (४६)

पुरस्तात्प्रत्यश्चः पशवो मेधमुपं तिष्ठन्ते यो वा अपंनाभिमुग्निं चिनुते यजमानस्य
नाभिमनु प्र विंशति स एनमीश्वरो हिंसितोरूलूखलमुपं दधात्येषा वा अग्नेर्नाभिः
सर्नाभिमेवाग्निं चिनुतेऽहिंसाया औदुम्बरं भवत्यूर्वा उदुम्बर ऊर्जमेवावं रुन्धे मध्यत उपं
दधाति मध्यत एवास्मा ऊर्जं दधाति तस्मान्मध्यत ऊर्जा भुञ्जत इयं द्ववति प्रजापतिना
यज्ञमुखेन सम्मितमवं हन्त्यन्नमेवाकर्वेण्यव्यर्चोपं दधाति विष्णुर्वै यज्ञो वैष्णवा वनस्पतयो
यज्ञ एव यज्ञं प्रतिष्ठापयति॥ (४७)

एष वै पशुर्यमसर्पद् यत्तस्मात्तस्मात्समविंशतिश्च॥७॥

[८]

एषां वा एतल्लोकानां ज्योतिः सम्भृतं यदुखा यदुखामुपदधात्येभ्य एव लोकेभ्यो

ज्योतिरिव रुन्धे मध्यत उपं दधाति मध्यत एवास्मै ज्योतिर्दधाति तस्मान्मध्यतो ज्योतिरुपास्महे सिकताभिः पूरयत्येतद्वा अग्नेवैश्वानरस्य रूपं रूपेणैव वैश्वानरमव रुन्धे यं कामयेत क्षोधुकः स्यादित्यूनां तस्योपं (४८)

दध्यात्क्षोधुक एव भवति यं कामयेतानुपदस्यदन्नमद्यादिति पूर्णां तस्योपं दध्यादनुपदस्यदेवान्नमत्ति सहस्रं वै प्रति पुरुषः पशूनां यच्छति सहस्रमन्ये पशवो मध्ये पुरुषशीर्षमुपं दधाति सवीर्यत्वायोखायामपि दधाति प्रतिष्ठामेवैनं द्रमयति व्यृद्धं वा एतत्प्राणैरमेध्यं यत्पुरुषशीर्षममृतं खलु वै प्राणा - (४९)

अमृतं हिरण्यं प्राणेषु हिरण्यशल्कान्प्रत्यस्यति प्रतिष्ठामेवैनं द्रमयित्वा प्राणैः समर्धयति दध्ना मधुमिश्रेण पूरयति मध्व्योऽसानीति श्रुतातङ्मन मेध्यत्वाय ग्राम्यं वा एतदन्नं यद्दध्यारण्यं मधु यद्दध्ना मधुमिश्रेण पूरयत्युभयस्यावरुद्धौ पशुशीर्षाण्युपं दधाति पशवो वै पशुशीर्षाणि पशून्नेवाव रुन्धे यं कामयेतापशुः स्यादिति (५०)

विषूचीनानि तस्योपं दध्याद्विषूच एवास्मात्पशून्दधात्यपशुरेव भवति यं कामयेत पशुमान्स्यादिति समीचीनानि तस्योपं दध्यात्समीच एवास्मै पशून्दधाति पशुमानेव भवति पुरस्तात्प्रतीचीनमश्वस्योपं दधाति पश्चात्प्राचीनमृषभस्यापशवो वा अन्ये गौः अश्वेभ्यः पशवो गोः अश्वानेवास्मै समीचो दधात्येतावन्तो वै पशवो (५१)

द्विपादश्च चतुष्पादश्च तान् वा एतदग्नौ प्र दधाति यत्पशुशीर्षाण्युपदधात्यमुमारण्यमनु ते दिशामीत्याह ग्राम्येभ्य एव पशुभ्य आरण्यान्पशूञ्चुचमनृजति तस्मात्समावत्पशूनां प्रजायमानानामारण्याः पशवः कर्नीयाः सः शुचा ह्यृताः सर्पशीर्षमुपं दधाति यैव सर्पे त्विषिस्तामेवाव रुन्धे (५२)

यत्समीचीनं पशुशीर्षैरुपदध्याद्ग्राम्यान्पशून्दशुकाः स्युर्यद्विषूचीनमारण्यान् यजुरेव वदेदव तां त्विषि रुन्धे या सर्पे न ग्राम्यान्पशून् हिनस्ति नारण्यानथो खलूपधेयमेव यदुपदधाति तेन तां त्विषिमव रुन्धे या सर्पे यद्यजुर्वदेति तेन शान्तम्॥ (५३)

ऊनान्तस्योपं प्राणाः स्यादिति वै पशवो रुन्धे चतुश्चत्वारिंशच्च॥६॥

[९]

पशुर्वा एष यदग्निर्योनिः खलु वा एषा पशोर्वि क्रियते यत्प्राचीनमैष्टकाद्यजुः क्रियते रेतोऽपस्या अपस्या उपं दधाति योनावेव रेतो दधाति पञ्चोपं दधाति पाङ्क्तः पशवः पशून्नेवास्मै प्र जनयति पञ्च दक्षिणतो वज्रो वा अपस्या वज्रेणैव यज्ञस्य दक्षिणतो

रक्षास्यपं हन्ति पञ्च पश्चात् (५४)

प्राचीरुपं दधाति पश्चाद्वै प्राचीनः रेतो धीयते पश्चादेवास्मै प्राचीनः रेतो दधाति पञ्च पुरस्तात्प्राचीरुपं दधाति पञ्च पश्चात्प्राचीस्तस्मात्प्राचीनः रेतो धीयते प्राचीः प्रजा जायन्ते पञ्चोत्तरतश्छन्दस्याः पशवो वै छन्दस्याः पशून्नेव प्रजातान्स्वमायतनमभि पर्यहृत इयं वा अग्नेरतिदाहादभिभेत्सैता - (५५)

अपस्या अपश्यत्ता उपाधत्त ततो वा इमां नात्यदहृद्यदपस्या उपदधात्यस्या अनतिदाहायोवाचं हेयमददिथ्स ब्रह्मणान्नं यस्यैता उपधीयान्ते य उ चैना एवं वेददिति प्राणभृत उपं दधाति रेतस्येव प्राणान्दधाति तस्माद्वदन्प्राणन्पश्यञ्छृण्वन्पशुर्जायतेऽयं पुरो (५६)

भुव इति पुरस्तादुपं दधाति प्राणमेवैताभिर्दाधारायं दक्षिणा विश्वकर्मेति दक्षिणतो मन एवैताभिर्दाधारायं पश्चाद्विश्वव्यं चा इति पश्चाच्चक्षुरेवैताभिर्दाधारेदमुत्तरात्सुवरित्युत्तरतः श्रोत्रमेवैताभिर्दाधारेयमुपरि मतिरित्युपरिष्ठाद्वाचमेवैताभिर्दाधार दशदशोपं दधाति सवीर्यत्वायाक्ष्णयो- (५७)

पं दधाति तस्मादक्ष्णया पशवोऽङ्गानि प्र हरन्ति प्रतिष्ठित्ये याः प्राचीस्ताभिर्वसिष्ठ आर्घोद्या दक्षिणा ताभिर्भरद्वाजो याः प्राचीस्ताभिर्विश्वामित्रो या उदीचीस्ताभिर्जमदग्निर्या ऊर्ध्वास्ताभिर्विश्वकर्मा य एवमेतासामृद्धिं वेदघ्नोत्येव य आसामेवं बन्धुतां वेद बन्धुमान्भवति य आसामेवं क्लृप्तिं वेद कल्पते- (५८)

ऽस्मै य आसामेवमायतनं वेदाऽऽयतनवान्भवति य आसामेवं प्रतिष्ठां वेद प्रत्येव तिष्ठति प्राणभृत उपधार्य संयत उपं दधाति प्राणानेवास्मिन्धित्वा संयद्धिः सं यच्छति तत्संयता संयत्त्वमथो प्राण एवापानं दधाति तस्मात्प्राणापानौ सं चरतो विषूचीरुपं दधाति तस्माद्विष्वञ्चो प्राणापानौ यद्वा अग्नेरसं यत- (५९)

मसुवर्ग्यमस्य तत्सुवर्ग्योऽग्निर्यत्सं यत उपदधाति समेवेन यच्छति सुवर्ग्यमेवाक्स्त्र्यविवर्यः कृतमयानामित्याह वयोभिरेवायानवं रुन्धेऽयेर्वयांसि सर्वतो वायुमतीर्भवन्ति तस्मादयं सर्वतः पवते॥ (६०)

या चतुष्पदा त्रिपदा या च षट्पदा। सछन्दा या च विच्छन्दाः सूचीभिः शिम्यन्तु त्वा।
महानाम्नी रेवतयो विश्वा आशाः प्रसूवरीः। मेघ्या विद्युतो वाचः सूचीभिः शिम्यन्तु त्वा।
रजता हरिणीः सीसा युजो युज्यन्ते कर्मभिः। अश्वस्य वाजिनस्त्वचि सूचीभिः शिम्यन्तु
त्वा। नारी- (६१)

स्ते पत्नयो लोम् वि चिन्वन्तु मनीषया। देवानां पत्नीर्दिशः सूचीभिः शिम्यन्तु त्वा।
कुविदङ्ग यवमन्तो यव चिद्यथा दान्त्यनुपूर्वं वियूयं। इहेहैषां कृणुत भोजनानि ये बर्हिषो
नमोवृक्तिं न जग्मुः॥ (६२)

नारीभिः शब्दं॥२॥

[११]

कस्त्वा छति कस्त्वा वि शास्ति कस्ते गात्राणि शिम्यति। क उ ते शमिता कविः।
ऋतवस्त ऋतुधा परुः शमितारो वि शासतु। संवत्सरस्य धारयसा शिमीभिः शिम्यन्तु त्वा।
दैव्या अध्वर्यवस्त्वा छन्तु वि च शासतु। गात्राणि पर्वशस्ते शिमाः कृण्वन्तु शिम्यन्तः।
अर्धमासाः परूषि ते मासाश्छन्तु शिम्यन्तः। अहोरात्राणि मरुतो विलिष्टः (६३)

सूदयन्तु ते। पृथिवी तेऽन्तरिक्षेण वायुश्छिद्रं भिषज्यतु। द्यौस्ते नक्षत्रैः सह रूपं
कृणोतु साधुया। शं ते परेभ्यो गात्रेभ्यः शमस्त्वरेभ्यः। शमस्थभ्यो मञ्जभ्यः शमु ते तनुवै
भुवत्॥ (६४)

विलिष्टभिः शब्दं॥२॥

[१२]

विष्णुमुखा अग्रपते यावन्ती वि वै पुरुषमात्रेणाग्ने तव श्रवो ब्रह्म जज्ञानं स्वयमातृणामेषां वै पशुगायत्री कस्त्वा द्वादश॥१२॥

विष्णुमुखा अपचितिमान् वि वा एतावन्ने तवं स्वयमातृणां विपूचीनानि गायत्री चतुः पष्टिः॥६४॥

विष्णुमुखास्तनुवै भुवत्॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां पञ्चमकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः समाप्तः॥५-२॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

उ॒त्स॒न्न॒य॒ज्ञो वा ए॒ष यद॒ग्निः किं वा॒हेत॒स्यं क्रि॒यते किं वा॒ न यद्वै य॒ज्ञस्य॑
क्रि॒यमा॑णस्यान्त॒र्यन्ति॑ पू॒र्यति॑ वा अ॒स्य तदा॑श्चिनीरुपं दधात्य॒श्विनो॑ वै दे॒वानां॑ भिष॒जौ
ताभ्या॑मे॒वास्यै भेष॒जं करो॑ति प॒ञ्चोपं॑ दधाति पाङ्क्तौ य॒ज्ञो यावा॑ने॒व य॒ज्ञस्तस्मै॑ भेष॒जं
करो॑त्य॒तृव्या॑ उपं दधात्य॒तृनां॑ क्लृ॒प्त्यै (१)

प॒ञ्चोपं॑ दधाति प॒ञ्च वा ऋ॒तवो॑ याव॑न्त ए॒वर्तव॑स्तान्क॒ल्पय॑ति स॒मान॑प्रभृतयो
भव॑न्ति स॒मानो॑द॒र्कास्तस्मा॑त्स॒माना॑ ऋ॒तव॑ ए॒केन॑ प॒देन॑ व्याव॑र्तन्ते तस्मा॑दृ॒तवो॑ व्याव॑र्तन्ते
प्राण॑भृत॒ उपं दधा॑त्य॒तृष्वे॒व प्रा॒णान्द॑धाति तस्मा॑त्स॒मानाः सन्तं॑ ऋ॒तवो॑ न जी॒र्यन्त्यथो॑ प्र
ज॑नयत्ये॒वैनाने॑ष वै वा॒युर्य॑त्प्रा॒णो यदृ॑त॒व्या॑ उप॒धाय॑ प्राण॑भृत - (२)

उप॒दधा॑ति तस्मा॑त्स॒र्वानृ॑तूननु वा॒युरा व॑रीवर्ति वृष्टि॒सनी॑रुपं दधाति वृष्टि॒मेवा॑व रुन्धे
यदे॑क॒धोपं॑द॒ध्यादे॑क॒मृतुं॑ व॒र्षेद॑नुपरि॒हारं॑ सादयति तस्मा॑त्स॒र्वानृ॑तून व॒र्षति॑ यत्प्रा॑णभृत
उप॒धाय॑ वृष्टि॒सनी॑रुपदधाति तस्मा॑द्वा॒युप्र॑च्युता दि॒वो वृष्टि॑रि॒ते प॒शवो॑ वै व॒यस्या॑ ना॒नाम॑नसः
खलु॑ वै प॒शवो॑ ना॒नाव्र॑तास्तेऽप ए॒वाभि॑ सम॑नसो (३)

यं का॒मये॑ताप॒शुः स्या॑दिति व॒यस्या॑स्तस्यो॒पधाया॑प॒स्या उपं॑ द॒ध्याद॑संज्ञानमे॒वास्यै॑
प॒शुभिः॑ करोत्य॒पशुरे॒व भ॑वति यं का॒मये॑त प॒शुमा॑न्स्या॒दित्य॑प॒स्यास्तस्यो॒पधाया॑ व॒यस्या॑
उपं॑ द॒ध्यात्सं॑ज्ञानमे॒वास्यै॑ प॒शुभिः॑ करोति प॒शुमा॑ने॒व भ॑वति चत॑स्रः पु॒रस्ता॑दुपं दधाति
तस्मा॑च्च॒त्वारि॑ चक्षु॒षो रू॒पाणि॑ द्वे शु॒क्ले द्वे कृ॒ष्णे (४)

मूर्ध॑न्वती॒र्भव॑न्ति तस्मा॑त्पु॒रस्ता॑न्मूर्धा प॒ञ्च दक्षि॑णाया॒ऽश्रो॑ण्यामुपं दधाति प॒ञ्चोत्तर॑स्यां
तस्मा॑त्प॒श्चाद्व॑र्षी॒यान्-पु॒रस्ता॑त्प्रवणः प॒शुर्ब॑स्तो वय॒ इति॑ दक्षि॒णेऽ२स॒ उपं॑ दधाति वृष्णि॒र्वय॑
इत्यु॒त्तरे॑ऽ२सा॒वे॒व प्र॑ति दधाति व्या॒घ्रो वय॑ इति दक्षि॒णे प॒क्ष उपं॑ दधाति सि॒॒हो वय॑
इत्यु॒त्तरे॑ प॒क्षयो॑रे॒व वी॒र्यं॑ दधाति पु॒रुषो॑ वय॒ इति॑ मध्ये तस्मा॑त्पु॒रुषः॑ प॒शूना॑मधिपतिः॥ (५)

क्लृ॒प्त्या॑ उप॒धाय॑ प्राण॑भृतः सम॑नसः कृ॒ष्णे पु॒रुषो॑ वय॒ इति॑ प॒ञ्च च॥५॥

[१]

इन्द्रा॑ग्नी अव्य॒थमा॑ना॒मिति॑ स्वय॒मातृ॑ण्णामुपं दधातीन्द्रा॒ग्निभ्यां॑ वा इ॒मौ लो॒कौ
विधृ॑ताव॒नयो॑र्लो॒कयो॑र्विधृत्या॒ अधृ॑ते॒व वा ए॒षा यन्म॑ध्य॒मा चि॑तिर॒न्तरि॑क्षमि॒व वा ए॒षेन्द्रा॑ग्नी

इत्याहेन्द्राग्नी वै देवानामोजोभृतावोजसैवैनामन्तरिक्षे चिनुते धृत्यै स्वयमातृणामुप
दधात्यन्तरिक्षं वै स्वयमातृणाऽन्तरिक्षमेवोप धत्तेऽश्वमुप (६)

प्रापयति प्राणमेवास्यां दधात्यथो प्राजापत्यो वा अश्वः प्रजापतिनैवाग्निं चिनुते
स्वयमातृणा भवति प्राणानामुत्सृष्ट्या अथो सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै देवानां वै सुवर्गं
लोकं यतां दिशः समं ह्वीयन्त त एता दिश्या अपश्यन्ता उपादधत् ताभिर्वै ते दिशोऽदृहन्
यद्विश्या उपदधाति दिशां विधृत्यै दशं प्राणभृतः पुरस्तादुप (७)

दधाति नव वै पुरुषे प्राणा नाभिर्दशमी प्राणानेव पुरस्ताद्धत्ते तस्मात्पुरस्तात्प्राणा
ज्योतिष्मतीमुत्तमामुप दधाति तस्मात्प्राणानां वाग्ज्योतिरुत्तमा दशोप दधाति दशाक्षरा
विराड्विराट्छन्दसां ज्योतिर्ज्योतिरेव पुरस्ताद्धत्ते तस्मात्पुरस्ताज्योतिरुपास्महे छन्दांसि
पशुष्वजिमयुस्तान्बृहत्युदजयत्तस्माद्बार्हताः (८)

पशव उच्यन्ते मा छन्द इति दक्षिणत उप दधाति तस्मादक्षिणावृतो मासाः पृथिवी
छन्द इति पश्चात्प्रतिष्ठित्या अग्निर्देवतेत्युत्तरत ओजो वा अग्निरोज एवोत्तरतो धत्ते
तस्मादुत्तरतोभिप्रयायी जयति षट्त्रिंशत्सं पद्यन्ते षट्त्रिंशदक्षरा बृहती बार्हताः पशवो
बृहत्यैवासमै पशूनव रुन्धे बृहती छन्दसां स्वाराज्यं परीयाय यस्यैता - (९)

उपधीयन्ते गच्छति स्वाराज्यं सप्त वालखिल्याः पुरस्तादुप दधाति सप्त पश्चात्सप्त
वै शीर्षण्याः प्राणा द्वाववाँश्चौ प्राणानां सवीर्यत्वाय मूर्धोऽसि राडिति पुरस्तादुप दधाति
यन्त्री राडिति पश्चात्प्राणानेवासमै समीचो दधाति॥ (१०)

अश्वमुप पुरस्तादुप बार्हता एताश्चतुस्त्रिंशच्च॥५॥ [२]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वन्त तदसुरा अकुर्वन्त ते देवा एता अक्ष्णयास्तोमीया
अपश्यन्ता अन्यथाऽनूच्यान्यथोपादधत् तदसुरा नान्ववायन्ततो देवा अभवन्परासुरा
यदक्ष्णयास्तोमीया अन्यथाऽनूच्यान्यथोपदधाति भ्रातृव्याभिभूत्यै भवत्यात्मना परास्य
भ्रातृव्यो भवत्याशुस्त्रिवृदिति पुरस्तादुप दधाति यज्ञमुखं वै त्रिवृद् (११)

यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यातयति व्योम सप्तदश इति दक्षिणतोऽन्नं वै व्योमान्नं
सप्तदशोऽन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्मादक्षिणेनान्नमद्यते धरुणं एकविंश इति पश्चात्प्रतिष्ठा
वा एकविंशः प्रतिष्ठित्यै भान्तः पञ्चदश इत्युत्तरत ओजो वै भान्त ओजः पञ्चदश ओजं
एवोत्तरतो धत्ते तस्मादुत्तरतोभिप्रयायी जयति प्रतूर्तिरष्टादश इति पुरस्ता- (१२)

दुपं दधाति द्वौ त्रिवृतावभिपूर्वं यज्ञमुखे वि यांतयत्यभिर्वर्तः संवि॑श इति दक्षिणतोऽन्नं वा अभिर्वर्तोऽन्नं सवि॑शोऽन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्दक्षिणेनान्नमद्यते वर्चो॑ द्वावि॑श इति पश्चाद्यद्वि॑शतिर्द्वे तेन विराजौ यद्वे प्रतिष्ठा तेन विराजोरे॒वाभि॑पूर्वमन्नाद्ये प्रति तिष्ठति तपो॑ नवदश इत्युत्तरतस्तस्मात्स॒व्यो (१३)

हस्तयोस्तपस्वितरो योनिश्चतुर्वि॑श इति पुरस्तादुपं दधाति चतुर्वि॑शत्यक्षरा गायत्री गायत्री यज्ञमुखं यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यांतयति गर्भाः पञ्चवि॑श इति दक्षिणतोऽन्नं वै गर्भा अन्नं पञ्चवि॑शोऽन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्दक्षिणेनान्नमद्यत ओजस्त्रिणव इति पश्चादिमे वै लोकास्त्रिणव ए॒ष्वेव लो॒केषु॑ प्रति तिष्ठति सम्भरणस्त्रयोवि॑श इ- (१४)

त्युत्तरतस्तस्मात्स॒व्यो हस्तयोः सम्भार्यतरः क्रतुरेकत्रि॑श इति पुरस्तादुपं दधाति वाग्वै क्रतुर्यज्ञमुखं वाग्यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यांतयति ब्रध्नस्य विष्टपं चतुस्त्रि॑श इति दक्षिणतोऽसौ वा आदित्यो ब्रध्नस्य विष्टपं ब्रह्मवर्चसमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्दक्षिणोऽर्धो ब्रह्मवर्चसितरः प्रतिष्ठा त्रयस्त्रि॑श इति पश्चात्प्रतिष्ठित्यै नाकः षड्वि॑श इत्युत्तरतः सुवर्गो वै लोको नाकः सुवर्गस्य लो॒कस्य॑ समष्ट्यै॥ (१५)

वै त्रिवृदिति पुरस्तात्स॒व्यस्योवि॑श इति सुवर्गो वै पञ्च च (३) आशुर्व्याम धरुणो भान्तः प्रतूर्तिरभिर्वर्तो वर्चस्तपो योनिर्गर्भा ओजः सम्भरणः क्रतुर्ब्रध्नस्य प्रतिष्ठा नाकः षोडश॥५॥

[३]

अग्नेर्भागोऽसीति पुरस्तादुपं दधाति यज्ञमुखं वा अ॒ग्निर्यज्ञ॑मुखं दीक्षा यज्ञमुखं ब्रह्म यज्ञमुखं त्रिवृद्यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यांतयति नृचक्षसां भागोऽसीति दक्षिणतः शुश्रुवा॑सो वै नृचक्षसोऽन्नं धा॒ता जा॒ताये॒वास्मा॑ अन्नमपि दधाति तस्माज्जा॒तोऽन्नम॑त्ति ज॒नित्र॑स् स्पृ॒तस् सप्त॑दशः स्तोम॑ इत्याहान्नं वै ज॒नित्र॑- (१६)

मन्त्रस् सप्तदशोऽन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्दक्षिणेनान्नमद्यते मित्रस्य भागोऽसीति पश्चात्प्राणो वै मित्रोऽपानो वरुणः प्राणापानावे॒वास्मि॑न्दधाति दि॒वो वृ॒ष्टिर्वा॒ताः स्पृ॒ता एक॑वि॑शः स्तोम॑ इत्याह प्रतिष्ठा वा एकवि॑शः प्रतिष्ठित्या इन्द्रस्य भागोऽसीत्युत्तरत ओजो॑ वा इन्द्र ओजो विष्णुरोजः क्षत्रमोजः पञ्चदश - (१७)

ओज एवोत्तरतो धत्ते तस्मादुत्तरतोभिप्रयायी जयति वसूनां भागोऽसीति पुरस्तादुपं दधाति यज्ञमुखं वै वसवो यज्ञमुखस् रु॒द्रा यज्ञ॑मुखं चतुर्वि॑शो यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि

यातयत्यादित्यानां भागोऽसीति दक्षिणतोऽन्नं वा आदित्या अन्नं मरुतोऽन्नं गर्भा अन्नं पञ्चविंशोऽन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्दक्षिणेनान्नमद्यतेऽदित्यै भागो - (१८)

ऽसीति पश्चात्प्रतिष्ठा वा अदितिः प्रतिष्ठा पूषा प्रतिष्ठा त्रिणवः प्रतिष्ठित्यै देवस्य सवितुर्भागोऽसीत्युत्तरतो ब्रह्म वै देवः सविता ब्रह्म बृहस्पतिर्ब्रह्म चतुष्टोमो ब्रह्मवर्चसमेवोत्तरतो धत्ते तस्मादुत्तरोऽर्धो ब्रह्मवर्चसितरः सावित्रवती भवति प्रसूत्यै तस्माद्ब्राह्मणानामुदीची सनिः प्रसूता धृत्रश्चतुष्टोम इति पुरस्तादुपं दधाति यज्ञमुखं वै धृत्रो (१९)

यज्ञमुखं चतुष्टोमो यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यातयति यावानां भागोऽसीति दक्षिणतो मासा वै यावा अर्धमासा अयावास्तस्माद्दक्षिणावृत्तो मासा अन्नं वै यावा अन्नं प्रजा अन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्दक्षिणेनान्नमद्यत ऋभूणां भागोऽसीति पश्चात् प्रतिष्ठित्यै विवर्तोऽष्टाचत्वारिंश इत्युत्तरतोऽनयोर्लोकयोः सवीर्यत्वाय तस्मादिमौ लोकौ समावद्ध्यौ (२०)

यस्य मुख्यवतीः पुरस्तादुपधीयन्ते मुख्य एव भवत्यास्य मुख्यो जायते यस्यान्नवतीर्दक्षिणतोऽत्यन्नमास्यान्नादो जायते यस्य प्रतिष्ठावतीः पश्चात्प्रत्येव तिष्ठति यस्यौजस्वतीरुत्तरत ओजस्व्येव भवत्यास्यौजस्वी जायतेऽर्को वा एष यदग्निस्तस्यैतदेव स्तोत्रमेतच्छुस्त्रं यदेषा विधा (२१)

विधीयतेऽर्क एव तदक्यमनु वि धीयतेऽत्यन्नमास्यान्नादो जायते यस्यैषा विधा विधीयते य उ चैनामेवं वेद सृष्टीरुपं दधाति यथासृष्टमेवाव रुन्धे न वा इदं दिवा न नक्तमासीदव्यावृत्तं ते देवा एता व्युष्टीरपश्यन्ता उपादधत् ततो वा इदं व्यौच्छद्यस्यैता उपधीयन्ते व्यैवास्मा उच्छृत्यथो तम एवाप हते॥ (२२)

वे जनित्रं पञ्चदशोदित्यै भागो वै धृत्रः समावद्ध्यौ विधा ततो वा इदं चतुर्दश च (४) अग्नेर्नृचक्षसाञ्जनित्रं मित्रस्येन्द्रस्य वसूनामादित्यानामदित्यै देवस्य सवितुः सावित्रवती धृत्रो यावानामभूणां विवर्तश्चतुर्दश॥७॥ [४]

अग्नें जातान्प्र णुंदा नः सपत्नानिति पुरस्तादुपं दधाति जातानेव भ्रातृव्यान्प्र णुदते सहसा जातानिति पश्चाज्जनिष्यमाणानेव प्रति नुदते चतुश्चत्वारिंशः स्तोम इति दक्षिणतो ब्रह्मवर्चसं वै चतुश्चत्वारिंशो ब्रह्मवर्चसमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्दक्षिणोऽर्धो ब्रह्मवर्चसितरः षोडशः स्तोम इत्युत्तरत ओजो वै षोडश ओज एवोत्तरतो धत्ते तस्मात् (२३)

उत्तरतोभिप्रयायी जयति वज्रो वै चतुश्चत्वारिंशो वज्रः षोडशो यदेते इष्टके उपदधाति

जाताऽश्चैव जनिष्यमाणाऽश्च भ्रातृव्यान्पुण्यं वज्रमनु प्र हरति स्तृत्यै पुरीषवतीं मध्य उप दधाति पुरीषं वै मध्यमात्मनः सात्मानमेवाग्निं चिनुते सात्मा मुष्मिल्लोके भवति य एवं वेदेता वा असपत्ना नामेष्टका यस्यैता उपधीयन्ते (२४)

नास्य सपत्नौ भवति पशुर्वा एष यदग्निर्विराज उत्तमायां चित्यामुप दधाति विराजमेवोत्तमां पशुषु दधाति तस्मात्पशुमानुत्तमां वाचं वदति दशदशोपं दधाति सवीर्यत्वायाक्ष्णयोपं दधाति तस्मादक्षण्या पशवोऽङ्गानि प्र हरन्ति प्रतिष्ठित्यै यानि वै छन्दांसि सुवर्ग्याण्यासन्ते देवाः सुवर्गं लोकमायन्ते नरपयः (२५)

अश्राम्यन्ते तपोऽतप्यन्त तानि तपसापश्यन्तेभ्यं एता इष्टका निरंमिमतेवश्छन्दो वरिवश्छन्द इति ता उपादधत् ताभिर्वै ते सुवर्गं लोकमायन् यदेता इष्टका उपदधाति यान्येव छन्दांसि सुवर्ग्याणि तैरेव यजमानः सुवर्गं लोकमेति यज्ञेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत् ताः स्तोमभागेरेवासृजत् यत् (२६)

स्तोमभागा उपदधाति प्रजा एव तद्यजमानः सृजते बृहस्पतिर्वा एतद्यज्ञस्य तेजः समभरद्यत्स्तोमभागा यत्स्तोमभागा उपदधाति सतैजसमेवाग्निं चिनुते बृहस्पतिर्वा एतां यज्ञस्य प्रतिष्ठामपश्यद्यत्स्तोमभागा यत्स्तोमभागा उपदधाति यज्ञस्य प्रतिष्ठित्यै सप्तसप्तोपं दधाति सवीर्यत्वाय तिस्रो मध्ये प्रतिष्ठित्यै॥ (२७)

उत्तरो धत्ते तस्मादुपधीयन् ऋषयोऽसृजत् यत् त्रिचत्वारिंशच्च॥५॥ [५]

रश्मिरित्येवाऽऽदित्यमसृजत् प्रेतिरिति धर्ममन्वितिरिति दिवः सन्धिरित्यन्तरिक्षं प्रतिधिरिति पृथिवीं विष्टम्भ इति वृष्टिं प्रवेत्यहरनुवेति रात्रिमुशिति वसून्प्रकेत इति रुद्रान्सुदीतिरित्यादित्यानोज इति पितृस्तन्तुरिति प्रजाः पृतनाषाडिति पशून्नेवदित्योपधीरभिजिदंसि युक्तग्रावा (२८)

इन्द्राय त्वेन्द्रं जिन्वेत्येव दक्षिणतो वज्रं पर्यौहदभिजित्यै ताः प्रजा अपप्राणा असृजत् तास्वर्धिपतिरसीत्येव प्राणमदधाद्यन्तेत्यपानः सः सर्प इति चक्षुर्वयोधा इति श्रोत्रन्ताः प्रजाः प्राणतीरपानतीः पश्यन्तीः शृण्वतीर्न मिथुनी अभवन्तासु त्रिवृदसीत्येव मिथुनमदधात्ताः प्रजा मिथुनी (२९)

भवन्तीर्न प्राजायन्त ताः सः रोहोऽसि नीरोहोऽसीत्येव प्राजनयत्ताः प्रजाः प्रजाता न प्रत्यतिष्ठन्ता वसुकौऽसि वेषश्चिरसि वस्यष्टिरसीत्येवेषु लोकेषु प्रत्यस्थापयद्यदाह वसुकौ-

ऽसि वेपथ्विरसि वस्यष्टिरसीति प्रजा एव प्रजाता एषु लोकेषु प्रतिष्ठापयति सात्मान्तरिक्षं
रोहति सप्राणोऽमुष्मिल्लोके प्रति तिष्ठत्यव्यर्धुकः प्राणापानाभ्यां भवति य एवं वेद॥ (३०)

युक्तग्रावा प्रजा मिथुन्यन्तरिक्षं द्वादश च॥३॥ _____[६]

नाकसद्विर्वै देवाः सुवर्गं लोकमायन्तन्नाकसदो नाकसत्त्वं यन्नाकसदो उपदधाति
नाकसद्विरेव तद्यजमानः सुवर्गं लोकमेति सुवर्गो वै लोको नाको यस्यैता उपधीयन्ते
नास्मा अकं भवति यजमानायतनं वै नाकसदो यन्नाकसदो उपदधात्यायतनमेव तद्यजमानः
कुरुते पृष्ठानां वा एतत्तेजः सम्भृतं यन्नाकसदो यन्नाकसदः (३१)

उपदधाति पृष्ठानामेव तेजोऽव रुन्धे पञ्चचोडा उपं दधात्यप्सरसं एवैनमेता भूता
अमुष्मिल्लोक उपं शेरेऽथो तनूपानीरेवेता यजमानस्य यं द्विष्यात्तमुपदधेद्यायेदेताभ्यं एवैनं
देवताभ्यं आ वृश्चति ताजगार्तिमार्च्छत्युत्तरा नाकसञ्च उपं दधाति यथा जायामानीयं
गृहेषु निषादयति तादृगेव तत् (३२)

पश्चात्प्राचीमुत्तमामुपं दधाति तस्मात्पश्चात्प्राची पत्न्यन्वास्ते स्वयमातृणां च
विकर्णी चोत्तमे उपं दधाति प्राणो वै स्वयमातृणायुर्विकर्णी प्राणं चैवायुश्च
प्राणानामुत्तमौ धत्ते तस्मात्प्राणश्चायुश्च प्राणानामुत्तमौ नान्यामुत्तरामिष्टकामुपं
दध्याद्यदन्यामुत्तरामिष्टकामुपदध्यात्पशूनाम् (३३)

च यजमानस्य च प्राणं चायुश्चापि दध्यात्तस्मान्नान्योत्तरेष्टकोपधेयां स्वयमातृणामुपं
दधात्यसौ वै स्वयमातृणामूमेवोपं धत्तेऽश्वमुपं घ्रापयति प्राणमेवास्यां दधात्यथो प्राजापत्यो
वा अश्वः प्रजापतिनैवाग्निं चिनुते स्वयमातृणा भवति प्राणानामुत्तमौ अथो सुवर्गस्य
लोकस्यानुख्यात्या एषा वै देवानां विक्रान्तिर्यद्विकर्णी यद्विकर्णीमुपदधाति देवानामेव
विक्रान्तिमनु वि क्रमत उत्तरत उपं दधाति तस्मादुत्तरत उपचारोऽग्निर्वायुमती भवति
समिद्धौ॥ (३४)

सम्भृतं यन्नाकसदो यन्नाकसदस्तत्पशूनामेपां वै द्वाविंशतिश्च॥४॥ _____[७]

छन्दांस्युपं दधाति पशवो वै छन्दांसि पशूनेवाव रुन्धे छन्दांसि वै देवानां वामं
पशवो वाममेव पशूनव रुन्ध एतां ह वै यज्ञसेनश्चेत्रियायणश्चिति विदां चकार तथा
वै स पशूनवारुन्ध यदेतामुपदधाति पशूनेवाव रुन्धे गायत्रीः पुरस्तादुपं दधाति तेजो वै

गायत्री तेज एव (३५)

मुखतो धत्ते मूर्धन्वतीर्भवन्ति मूर्धानमेवैनं समा नानां करोति त्रिष्टुभ उप दधातीन्द्रिय वै त्रिष्टुगिन्द्रियमेव मध्यतो धत्ते जगतीरुप दधाति जागता वै पशवंः पशूनेवाव रुन्धे-
ऽनुष्टुभ उप दधाति प्राणा वा अनुष्टुप्प्राणानामुत्सृष्ट्यै बृहतीरुष्णिहाः पङ्कीरक्षरपङ्कीरिति विषुरूपाणि छन्दांस्युप दधाति विषुरूपा वै पशवंः पशवंः (३६)

छन्दांसि विषुरूपानेव पशूनव रुन्धे विषुरूपमस्य गृहे दृश्यते यस्यैता उपधीयन्ते य उ चैना एवं वेदातिच्छन्दसमुप दधात्यतिच्छन्दा वै सर्वाणि छन्दांसि सर्वेभिरेवैनं छन्दोभिश्चिनुते वर्ष्म वा एषा छन्दसां यदतिच्छन्दा यदतिच्छन्दसमुपदधाति वर्ष्मेवैनं समा नानां करोति द्विपदा उप दधाति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै॥ (३७)

तेज एव पशवंः पशवो यजमान एकञ्च॥३॥ [८]

सर्वाभ्यो वै देवताभ्योऽग्निश्चीयते यत्सयुजो नोपदध्यादेवता अस्याग्निं वृञ्जीरन् यत्सयुजं उपदधात्यात्मनैवैनं सयुजं चिनुते नाग्निना व्यृध्यतेऽथो यथा पुरुषः स्त्रावभिः सन्तत एवमेवैताभिर्ऽग्निः सन्ततोऽग्निना वै देवाः सुवर्गं लोकमायन्ता अमूः कृत्तिका अभवन् यस्यैता उपधीयन्ते सुवर्गमेव (३८)

लोकमेति गच्छति प्रकाशं चित्रमेव भवति मण्डलेष्टका उप दधातीमे वै लोका मण्डलेष्टका इमे खलु वै लोका देवपुरा देवपुरा एव प्र विशति नार्तिमाच्छत्यग्निं चिक्यानो विश्वज्योतिष उप दधातीमानेवैताभिर्लोकां ज्योतिष्मतः कुरुतेऽथो प्राणानेवैता यजमानस्य दाधत्येता वै देवताः सुवर्ग्यास्ता एवान्वारभ्य सुवर्गं लोकमेति॥ (३९)

सुवर्गमेव ता एव चत्वारि च॥२॥ [९]

वृष्टिसनीरुप दधाति वृष्टिमेवाव रुन्धे यदेकधोपदध्यादेकमृतुं वरषेदनुपरिहारं सादयति तस्मात्सर्वानृतून् वरषति पुरोवातसर्निरसीत्याहेतुद्वे वृष्ट्यै रूपं रूपेणैव वृष्टिमव रुन्धे संयानीभिर्वै देवा इमाल्लोकान्त्समयुस्तत्संयानीनां संयानित्वं यत्संयानीरुपदधाति यथाप्सु नावा संयात्येवम् (४०)

एवैताभिर्यजमान इमाल्लोकान्त्सं याति प्लवो वा एषोऽग्रेर्यत्संयानीर्यत्संयानीरुपदधाति प्लवमेवैतमग्नय उप दधात्युत यस्यैतासूपहितास्वापोऽग्निं हरन्त्यहंत एवास्याग्निरादित्येष्टका

उपं दधात्यादित्या वा एतं भूत्यै प्रति नुदन्ते योऽलं भूत्यै सन्भूतिं न प्राप्नोत्यादित्याः (४१)

एवैनं भूतिं गमयन्त्यसौ वा एतस्यादित्यो रुचमा दत्ते योऽग्निं चित्वा न रोचते यदादित्येष्टका उपदधात्यसावेवास्मिन्नादित्यो रुचं दधाति यथासौ देवानां रोचत एवमेवैष मनुष्याणां रोचते घृतेष्टका उपं दधात्येतद्वा अग्नेः प्रियं धाम यद् घृतं प्रियेणैवेनं धाम्ना समर्धयति (४२)

अथो तेजसानुपरिहारं सादयत्यपरिवर्गमेवास्मिन्तेजो दधाति प्रजापतिरग्निमचिनुत् स यशसा व्यार्ध्यत स एता यशोदा अपश्यत्ता उपाधत्ता ताभिर्वै स यश आत्मन्नधत्ता यद्यशोदा उपदधाति यश एव ताभिर्यजमान आत्मन्धत्ते पञ्चोपं दधाति पाङ्कः पुरुषो यावानेव पुरुषस्तस्मिन् यशो दधाति॥ (४३)

एवं प्राप्नोत्यादित्या अर्धयत्येकान्नपञ्चाशच्च॥४॥

[१०]

देवासुराः संयत्ता आसन्कर्नीयांसो देवा आसन्भूयांसोऽसुरास्ते देवा एता इष्टका अपश्यन्ता उपाधत्ता भूयस्कृदसीत्येव भूयांसोऽभवन्वनस्पतिभिरोषधीभिर्वरिवस्कृदसीतीमा प्राचीं दिशमजयन्नूर्ध्वासीत्यमूमजयन्नन्तरिक्षसदस्यन्तरिक्षे सीदेत्यन्तरिक्षमजयन्ततो देवा अभवन् (४४)

परासुरा यस्यैता उपधीयन्ते भूयानेव भवत्यभीमाँल्लोकाञ्जयति भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवत्यपसुषदसि श्येनसदसीत्याहेतद्वा अग्ने रूपं रूपेणैवाग्निमव रुन्धे पृथिव्यास्त्वा द्रविणे सादयामीत्याहेमानेवैताभिर्लोकान् द्रविणावतः कुरुत आयुष्या उपं दधात्यायुरेव (४५)

अस्मिन्धात्यग्ने यत्ते परं हन्नामेत्याहेतद्वा अग्नेः प्रियं धाम प्रियमेवास्य धामोपाप्नोति तावेहि स रभावहा इत्याह व्यैवेनैनं परि धत्ते पाञ्चजन्येष्वप्येध्यन्न इत्याहेष वा अग्निः पाञ्चजन्यो यः पञ्चचितीकस्तस्मादेवमाहर्तव्या उपं दधात्येतद्वा ऋतूनां प्रियं धाम यदृतव्यां ऋतूनामेव प्रियं धामाव रुन्धे सुमेक इत्याह संवत्सरो वै सुमेकः संवत्सरस्यैव प्रियं धामोपाप्नोति॥ (४६)

अभ्वन्नायुरेवर्तव्या उपं षड्विंशतिश्च॥३॥

[११]

प्रजापतेरक्ष्यंश्चयत्तत्परापतत्तदश्वोऽभवद्यदश्वयत्तदश्वस्याश्वत्वन्तद्देवा अश्वमेधेनैव प्रत्यदधुरेष वै प्रजापतिः सर्वं करोति योऽश्वमेधेन यजते सर्व एव भवति सर्वस्य

वा एषा प्रायश्चित्तिः सर्वस्य भेषजं सर्वं वा एतेन पाप्मानं देवा अतरन्नपि वा एतेन ब्रह्महृत्यामंतरन्त्सर्वं पाप्मानम् (४७)

तरति तरति ब्रह्महृत्या योऽश्वमेधेन यजते य उ चैनमेवं वेदोत्तरं वै तत्प्रजा-
पतेरक्षयश्चयत्तस्मादश्वस्योत्तरतोऽवं द्यन्ति दक्षिणतोऽन्येषां पशूनाम्बैतसः कटो
भवत्यप्सुयोनिरा अश्वोऽप्सुजो वैतसः स्व एवैनं योनौ प्रतिष्ठापयति चतुष्टोमः
स्तोमो भवति सरङ्गु वा अश्वस्य सक्थ्यावृहत्तद्देवाश्चतुष्टोमेनैव प्रत्यदधुर्यच्चतुष्टोमः स्तोमो
भवत्यश्वस्य सर्वत्वाय॥ (४८)

सर्वं पाप्मानमवृहुद्वादश च॥२॥ [१२]

उत्सन्नयज्ञ इन्द्राग्नी देवा वा अक्षण्यास्तोमीया अग्नेर्भागाऽस्यग्नें जातान्निमिरिति नाक्सद्विश्छन्दांसि सर्वाभ्यो वृष्टिसनीदेवासुराः कनीयांसः

प्रजापतेरक्षि द्वादश॥१२॥

उत्सन्नयज्ञो देवा वै यस्य मुख्यवतीर्नाक्सद्विरेवेताभिरेष्टाचत्वारिंशत्॥४८॥

उत्सन्नयज्ञः सर्वत्वाय॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां पञ्चमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः समाप्तः॥५-३॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

देवा॒सुराः संय॑त्ता आस॒न्ते न व्य॑जयन्त॒ स ए॒ता इन्द्र॑स्तनूर॑पश्यन्ता उपा॑धत्त॒ ताभि॑र्वै
स त॒नुव॑मिन्द्रि॒यं वी॑र्यमा॒त्मन्न॑धत्त॒ ततो॑ दे॒वा अ॒भवं॑न्परा॒सुरा॒ यदि॑न्द्रत॒नूरु॑प॒दधा॑ति त॒नुव॑मे॒व
ताभि॑रिन्द्रि॒यं वी॑र्यं यज॑मान आ॒त्मन्ध॑त्तेऽथो॒ सेन्द्र॑मे॒वाग्नि॑ः सत॑नुं चिनुते॒ भव॑त्या॒त्मना॒
परा॑स्य॒ भ्रातृ॑व्यः (१)

भ॒वति॒ य॒ज्ञो दे॒वेभ्यो॑ऽपा॑क्राम॒त्तम॑वरु॒धं नाश॑कृ॒वन्त ए॒ता य॑ज्ञत॒नूर॑पश्यन्ता उपा॑धत्त॒
ताभि॑र्वै ते य॒ज्ञमवा॑रुन्धत्त॒ यद्य॑ज्ञत॒नूरु॑प॒दधा॑ति य॒ज्ञमे॒व ताभि॑र्यज॑मानोऽव॒ रुन्धे॒
त्रय॑स्त्रि॑ःशत॒मुप॑ दधाति॒ त्रय॑स्त्रि॑ःशद्वै दे॒वता॑ दे॒वता॑ ए॒वाव॑ रुन्धेऽथो॒ सात्मा॑नमे॒वाग्नि॑ः
सत॑नुं चिनुते॒ सात्मा॑मुष्मि॒ल्लोके॑ (२)

भ॒वति॒ य ए॒वं वेद॑ ज्योति॑ष्मतीरु॒पं दधा॑ति ज्योति॑रे॒वास्मि॑न्द्रधात्ये॒ताभि॑र्वा अ॒ग्निश्चितो॑
ज्व॑लति॒ ताभि॑रे॒वैन॑ः॒ समि॑न्द्र उ॒भयो॑रस्मै लो॒कयो॑ज्योति॑र्भवति नक्ष॑त्रेष्ट॒का उप॑
दधात्ये॒तानि॒ वै दि॒वो ज्योती॑ः॒षि ता॒न्येवा॑व॒ रुन्धे सु॑कृतां वा ए॒तानि॒ ज्योती॑ः॒षि
यन्नक्ष॑त्राणि॒ ता॒न्येवा॑प्रोत्यथो॒ अनू॑का॒शमे॒वैतानि॑ (३)

ज्योती॑ः॒षि कुरु॑ते सु॒वर्ग॑स्य लो॒कस्या॑नुख्यात्ये॒ यत्स॑ऽस्पृष्टा उप॑दध्याद्वृष्ट्यै लो॒कमपि॑
दध्या॑दव॒र्षुकः पु॑र्जन्यः स्या॒दस॑ऽस्पृष्टा उप॑ दधाति वृष्ट्या॑ ए॒व लो॒कं करो॑ति व॒र्षुकः
पु॑र्जन्यो॒ भवति॑ पु॒रस्ता॑दन्याः प्रती॒चीरु॑पं दधाति प॒श्चाद॑न्याः प्राची॒स्तस्मा॑त्प्राची॒नानि॑ च
प्रती॒चीनानि॑ च नक्ष॑त्राण्या॒ वर्त॑न्ते॥ (४)

भ्रातृ॑व्यो लो॒क ए॒वैता॒न्येक॑चत्वारि॑ःशच्च॥४॥ [१]

ऋ॒त॒व्या उप॑ दधात्य॒तूनां॑ कृ॒त्यै द्वि॒न्द्वमु॑पं दधाति॒ तस्मा॑द्वि॒न्द्वमृ॑तवोऽधृ॒तेव॒ वा ए॒षा
यन्म॑ध्य॒मा चि॑तिर॒न्तरि॑क्षमिव॒ वा ए॒षा द्वि॒न्द्वम॑न्यासु चिती॒षूप॑ दधाति॒ चत॑स्रो मध्ये धृ॒त्या
अन्तः॑श्लेष॒णं वा ए॒ताश्चि॑तीनां यद॑त॒व्या यद॑त॒व्या उप॑दधाति॒ चिती॑नां विधृ॒त्या अ॒वका॑मनूपं
दधात्ये॒षा वा अ॒ग्नेर्योनिः॑ स॒योन॑िम् (५)

ए॒वाग्निं॑ चि॒नुत उ॒वाच॑ ह वि॒श्वामि॑त्रोऽद॒दि॒त्स ब्र॑ह्मणा॒न्नं य॒स्यैता॑ उप॒धी॒यान्तै॒ य उ॑
चै॒ना ए॒वं वेद॑दि॒तिं संव॑त्स॒रो वा ए॒तं प्र॑ति॒ष्ठायै॑ नुद॒ते यो॑ऽग्निं चि॒त्वा न प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति पञ्च
पू॒र्वाश्चित॑यो भव॒न्त्यथ॑ ष॒ष्ठीं चि॑तिं चिनुते॒ षड्वा॑ ऋ॒तवः॑ संव॒त्सर॑ ऋ॒तुष्वे॒व संव॑त्स॒रे प्र॑ति

तिष्ठत्येता वै (६)

अधिपत्नीर्नामेष्टका यस्येता उपधीयन्तेऽधिपतिरेव संमानानां भवति यं द्विष्यात्तमुपदधेद्यायेदेताभ्यं एवैनं देवताभ्यं आ वृश्चति ताजगार्तिमाच्छत्यङ्गिरसः सुवर्गं लोकं यन्तो या यज्ञस्य निष्कृतिरासीत्तामृषिभ्यः प्रत्यौहन् तद्धिरण्यमभवद्यद्धिरण्यशल्कैः प्रोक्षति यज्ञस्य निष्कृत्या अथो भेषजमेवास्मै करोति (७)

अथो रूपेणैवैनं समर्धयत्यथो हिरण्यज्योतिषैव सुवर्गं लोकमेति साहस्रवता प्रोक्षति साहस्रः प्रजापतिः प्रजापतेरास्या इमा मे अग्न इष्टका धेनवः सन्त्वित्याह धेनूरेवैनोः कुरुते ता एनं कामदुघा अमुत्रामुष्मिल्लोक उप तिष्ठन्ते॥ (८)

सयानिमेता वै करोत्येकान्नचत्वारिंशच्च॥४॥

[२]

रुद्रो वा एष यदग्निः स एतर्हि जातो यर्हि सर्वश्चितः स यथा वत्सो जातः स्तनं प्रेप्सत्येवं वा एष एतर्हि भागधेयं प्रेप्सति तस्मै यदाहुतिं न जुहुयादध्वर्युं च यजमानं च ध्यायेच्छतरुद्रीयं जुहोति भागधेयेनैवैनं शमयति नार्तिमाच्छत्यध्वर्युर्न यजमानो यद्वाभ्याणां पशूनाम् (९)

पर्यसा जुहुयाद्वाभ्यान्पशूञ्छुचार्पयेद्यदारण्यानामारण्याञ्जर्तिलयवाग्वा वा जुहुयाद्वीधुका वा न ग्राम्यान्पशून् हिनस्ति नारण्यानथो खल्वाहुरनाहुतिर्वै जर्तिलांश्च गवीधुकाश्चेत्यजक्षीरेण जुहोत्याग्नेयी वा एषा यदजाहुत्यैव जुहोति न ग्राम्यान्पशून् हिनस्ति नारण्यानङ्गिरसः सुवर्गं लोकं यन्तः (१०)

अजायां घर्मं प्राप्तिंश्चन्त्सा शोचन्ती पूर्णं पराजिहीत सो ऽर्कोऽभवत्तदकस्याकत्वमकपं जुहोति सयोनित्वायोदङ्घ्रिष्ठञ्जुहोत्येषा वै रुद्रस्य दिख्स्वायामेव दिशि रुद्रं निरवदयते चरमायामिष्टकायां जुहोत्यन्तत एव रुद्रं निरवदयते त्रेधाविभक्तं जुहोति त्रयं इमे लोका इमानेव लोकान्स्मावद्वीर्यान्करोतीत्यग्रं जुहोति (११)

अथेयत्यथेयति त्रयं इमे लोका एभ्य एवैनं लोकेभ्यः शमयति तिस्र उत्तरा आहुतीर्जुहोति षट्थसम्पद्यन्ते षड्वा ऋतवं ऋतुभिरेवैनं शमयति यदनुपरिक्रामं जुहुयादन्तरवचारिणं रुद्रं कुर्यादथो खल्वाहुः कस्यां वाहं दिशि रुद्रः कस्यां वेत्यनुपरिक्राममेव होतव्यमपरिवर्गमेवैनं शमयति (१२)

एता वै देवताः सुवर्ग्या या उत्तमास्ता यजमानं वाचयति ताभिरेवैनं सुवर्गं लोकं गमयति यं द्विष्यात्तस्य सञ्चरे पशूनां न्यस्येद्यः प्रथमः पशुरभिष्टितिं स आर्तिमाच्छति॥ (१३)

पशूनां यन्तोऽग्नें जुहोत्यपरिवर्गमेवैनं शमयति त्रिंशच्च॥५॥ [३]

अश्मन्नूर्जमिति परि पिश्वति मार्जयत्येवैनमथो तर्पयत्येव स एनं तृप्तोऽक्षुध्यन्नशौचन्नमुष्मिल्लोक उप तिष्ठते तृप्यति प्रजया पशुभिर्य एवं वेद तां न इषमूर्जं धत्त मरुतः सःशराणा इत्याहान्नं वा ऊर्गन्नं मरुतोऽन्नमेवाव रुन्धेऽश्मंस्ते क्षुदमुं ते शुक् (१४)

ऋच्छतु यं द्विष्म इत्याह यमेव द्वेष्टि तमस्य क्षुधा च शुचा चार्पयति त्रिः परिपिश्वन्पर्येति त्रिवृद्धा अग्निर्यावानेवाग्निस्तस्य शुचं शमयति त्रिः पुनः पर्येति षट्त्वं पद्यन्ते षड्वा ऋतवं ऋतुभिरेवास्य शुचं शमयत्यपां वा एतत्पुष्पं यद्वेतसोऽपाम् (१५)

शरोऽवका वेतसशाखया चावकाभिश्च वि कर्षत्यापो वै शान्ताः शान्ताभिरेवास्य शुचं शमयति यो वा अग्निं चितं प्रथमः पशुरधिक्रामतीश्वरो वै तं शुचा प्रदहो मण्डूकेन वि कर्षत्येष वै पशूनामनुपजीवनीयो न वा एष ग्राम्येषु पशुषु हितो नारण्येषु तमेव शुचार्पयत्यष्टाभिर्वि कर्षति (१६)

अष्टाक्षरा गायत्री गायत्रोऽग्निर्यावानेवाग्निस्तस्य शुचं शमयति पावकवतीभिरन्नं वै पावकोऽन्नैवास्य शुचं शमयति मृत्युर्वा एष यदग्निर्ब्रह्मण एतद्रूपं यत्कृष्णाजिनं कार्ष्णीं उपानहावुपं मुञ्चते ब्रह्मणेव मृत्योरन्तर्धत्तेऽन्तर्मृत्योर्धत्तेऽन्तरन्नाद्यादित्याहुरन्यामुपमुञ्चतेऽन्यां नान्तः (१७)

एव मृत्योर्धत्तेऽवान्नाद्यं रुन्धे नमस्ते हरसे शोचिष इत्याह नमस्कृत्य हि वसीयांसमुपचरन्त्यन्यं ते अस्मत्तपन्तु हेतय इत्याह यमेव द्वेष्टि तमस्य शुचार्पयति पावको अस्मभ्यं शिवो भवेत्याहान्नं वै पावकोऽन्नमेवाव रुन्धे द्वाभ्यामग्निं क्रामति प्रतिष्ठित्या अपस्यवतीभ्यां शान्त्यै॥ (१८)

शुर्वेतसोऽपामंष्टाभिर्विकर्षति नान्तरेकान्नपञ्चाशच्च॥५॥ [४]

नृषदे वडिति व्याघारयति पङ्क्याहुत्या यज्ञमुखमा रभतेऽक्षण्या व्याघारयति

तस्मादक्षण्या पशवोऽङ्गानि प्र हरन्ति प्रतिष्ठित्यै यद्वषट्कुर्याद्यातयामास्य वषट्कारः स्याद्यत्र
वषट्कुर्याद्रक्षांसि यज्ञं हन्युर्वडित्याह परोक्षमेव वषट्करोति नास्य यातयामा वषट्कारो
भवति न यज्ञं रक्षांसि घ्नन्ति हुतादो वा अन्ये देवाः (१९)

अहुतादोऽन्ये तानग्निचिदेवोभयान्प्रीणाति ये देवा देवानामिति दध्ना मधुमिश्रेणावोक्षति
हुतादंश्चैव देवानहुतादंश्च यजमानः प्रीणाति ते यजमानं प्रीणन्ति दध्नेव हुतादः प्रीणाति
मधुपाहुतादो ग्राम्यं वा एतदन्नं यद्ध्यारण्यं मधु यद्ध्ना मधुमिश्रेणावोक्षत्युभयस्यावरुद्धौ
ग्रमुष्टिनावोक्षति प्राजापत्यः (२०)

वै ग्रमुष्टिः संयोनित्वाय द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्या अनुपरिचारमवोक्षत्यपरिवर्गमेवैनान्प्रीणाति
वि वा एष प्राणैः प्रजयां पशुभिर्ऋध्यते योऽग्निं चिन्वन्नधिक्रामति प्राणदा अपानदा
इत्याह प्राणानेवाऽऽत्मन्धत्ते वर्चोदा वरिवोदा इत्याह प्रजा वै वर्चः पशवो वरिवः प्रजामेव
पशूनात्मन्धत्त इन्द्रो वृत्रमहन्तं वृत्रः (२१)

हुतः षोडशभिर्भोगैरसिनाथ्स एतामग्नयेऽनीकवत् आहुतिमपश्यत्तामजुहोतस्याग्निरनीकवत्
भागधेयेन प्रीतः षोडशधा वृत्रस्य भोगानप्यदहद्वैश्वकर्मणेन पाप्मनो निर्मुच्यत यदग्नये-
ऽनीकवत् आहुतिं जुहोत्यग्निरैवास्यानीकवान्ध्वेन भागधेयेन प्रीतः पाप्मानमपि दहति
वैश्वकर्मणेन पाप्मनो निर्मुच्यते यं कामयेत चिरं पाप्मनः (२२)

निर्मुच्येतेत्येकैकं तस्य जुहुयाच्चिरमेव पाप्मनो निर्मुच्यते यं कामयेत ताजक्पाप्मनो
निर्मुच्येतेति सर्वाणि तस्यानुद्रुत्य जुहुयात्ताजगेव पाप्मनो निर्मुच्यतेऽथो खलु नानैव
सूक्ताभ्यां जुहोति नानैव सूक्तयोर्वीर्यं दधात्यथो प्रतिष्ठित्यै॥ (२३)

देवाः प्राजापत्यो वृत्रक्षिरं पाप्मनश्चत्वारिंशच्च॥५॥

[५]

उदेनमुत्तरां नयेति समिधु आ दधाति यथा जनं यतेश्वसं करोति तादृगेव तत्तिष्ठ
आ दधाति त्रिवृद्धा अग्निर्यावानेवाग्निस्तस्मै भागधेयं करोत्यौदुम्बरीर्भवन्त्यूर्वा उदुम्बर
ऊर्जमेवास्मा अपि दधात्युदु त्वा विश्वे देवा इत्याह प्राणा वै विश्वे देवाः प्राणैः (२४)

एवैनमुद्यच्छतेऽग्ने भरन्तु चित्तिभिरित्याह यस्मा एवैनं चित्तायोद्यच्छते तेनैवैनं
समर्धयति पञ्च दिशो देवीर्यज्ञमवन्तु देवीरित्याह दिशो ह्येषोऽनु प्रच्यवतेऽपामिति

दुर्मतिं बाधमाना इत्याह रक्षसामपंहत्यै रायस्पोषं यज्ञपतिमाभजन्तीरित्याह पशवो वै रायस्पोषः (२५)

पशूनेवाव रुन्धे षड्विहरति षड्वा ऋतव ऋतुभिरेवैनः हरति द्वे परिगृह्यवती भवतो रक्षसामपंहत्यै सूर्यरश्मिर्हरिकेशः पुरस्तादित्याह प्रसूत्यै ततः पावका आशिषो नो जुषन्तामित्याहान्नं वै पावकोऽन्नमेवाव रुन्धे देवासुराः संयन्ता आसन्ते देवा एतदप्रतिरथमपश्यन्तेन वै तैः प्रति (२६)

असुरानजयन्तदप्रतिरथस्याप्रतिरथत्वं यदप्रतिरथं द्वितीयो होतान्वाहाप्रत्येव तेन यजमानो भ्रातृव्याञ्जयत्यथो अनभिजितमेवाभि जयति दशर्चं भवति दशाक्षरा विराड्विराजेमौ लोकौ विधृतावनयोर्लोकयोर्विधृत्या अथो दशाक्षरा विराडन्नं विराड्विराज्येवान्नाद्ये प्रति तिष्ठत्यसदिव वा अन्तरिक्षमन्तरिक्षमिवाग्नीध्रमाग्नीध्रे (२७)

अश्मानं नि दधाति सत्त्वाय द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै विमानं एष दिवो मध्यं आस्त इत्याह व्यैवैतया मिमीते मध्यं दिवो निहितः पृश्निरश्मेत्याहान्नं वै पृश्यन्नमेवाव रुन्धे चतसृभिरा पुच्छादेति चत्वारि छन्दांसि छन्दांभिरेवेन्द्रं विश्वा अवीवृधन्नित्याह वृद्धिमेवोपावर्तते वाजानां सत्यं पतिम् (२८)

इत्याहान्नं वै वाजोऽन्नमेवाव रुन्धे सुमूहूर्यज्ञो देवाः आ च वक्षदित्याह प्रजा वै पशवः सुमं प्रजामेव पशूनात्मन्धत्ते यक्षदग्निदेवो देवाः आ च वक्षदित्याह स्वगाकृत्यै वाजस्य मा प्रस्वेनोद्भाभेणोदग्रभीदित्याहासौ वा आदित्य उद्यन्तुद्भाभ एष निम्रोचन्निग्राभो ब्रह्मणैवात्मानमुद्गृह्णाति ब्रह्मणा भ्रातृव्यं नि गृह्णाति॥ (२९)

प्राणैः पोषोऽप्रत्याग्नीध्रे पतिमेष दशं च॥६॥ [६]

प्राचीमनुं प्रदिशं प्रेहिं विद्वानित्याह देवलोकमेवैतयोपावर्तते क्रमध्वमग्निना नाकमित्याहेमानेवैतया लोकान्क्रमते पृथिव्या अहमुदन्तरिक्षमारुहमित्याहेमानेवैतया लोकान्स्मारोहति सुवयन्तो नापैक्षन्त इत्याह सुवर्गमेवैतया लोकमेत्यग्रे प्रेहिं (३०)

प्रथमो देवयतामित्याहोभयैष्वैतया देवमनुष्येषु चक्षुर्दधाति पञ्चभिरधि क्रामति पाङ्क्तो यज्ञो यावानेव यज्ञस्तेन सह सुवर्गं लोकमेति नक्तोपासेति पुरोनुवाक्यामन्वाह प्रत्या अग्रे सहस्राक्षेत्याह साहस्रः प्रजापतिः प्रजापतेरास्यै तस्मै ते विधेम वाजाय स्वाहेत्याहान्नं वै वाजोऽन्नमेवाव (३१)

रुन्धे दध्नः पूर्णामौदुम्बरीं स्वयमातृण्णायां जुहोत्यूर्ग्वै दध्यूर्गुदुम्बरोऽसौ
स्वयमातृण्णामुष्यामेवोर्जं दधाति तस्मादमुतोऽर्वाचीमूर्जमुप जीवामस्तिः सृभिः सादयति
त्रिवृद्धा अग्निर्यावानेवाग्निस्तं प्रतिष्ठां गमयति प्रेद्धो अग्ने दीदिहि पुरो न इत्यौदुम्बरीमा
दधात्येषा वै सूर्मी कर्णकावत्येतया ह स्म (३२)

वै देवा असुराणां शततरुहाः स्तुहन्ति यदेतया समिधमादधाति वज्रमेवैतच्छतघ्नीं
यजमानो भ्रातृव्यायु प्रहरति स्तुत्या अछम्बद्वारं विधेम ते परमे जन्मन्नग्न इति वैकङ्कतीमा
दधाति भा एवाव रुन्धे ता संवितुर्वरेण्यस्य चित्रामिति शमीमयी शान्त्या अग्निर्वा ह
वा अग्नचितं दुहेऽग्निचिद्वाग्निं दुहे ताम् (३३)

संवितुर्वरेण्यस्य चित्रामित्याहैष वा अग्नेर्दोहस्तमस्य कण्वं एव श्रायसोऽवेत्तेन ह
स्मैन् स दुहे यदेतया समिधमादधात्यग्निचिदेव तदग्निं दुहे सप्त तै अग्ने समिधः सप्त
जिह्वा इत्याह सप्तैवास्य साप्तानि प्रीणाति पूर्णया जुहोति पूर्ण इव हि प्रजापतिः प्रजा-
पतेः (३४)

आप्त्यै न्यूनया जुहोति न्यूनाद्धि प्रजापतिः प्रजा असृजत प्रजानां सृष्ट्या
अग्निर्देवेभ्यो निलायत स दिशोऽनु प्राविशञ्जुह्वन्मनसा दिशो ध्यायेद्दिग्भ्य एवैनमवं रुन्धे
दध्ना पुरस्ताञ्जुहोत्याज्येनोपरिष्ठात्तेजश्चैवास्मा इन्द्रियं च समीचीं दधाति द्वादशकपालो
वैश्वानरो भवति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरोऽग्निर्वैश्वानरः साक्षात् (३५)

एव वैश्वानरमवं रुन्धे यत्प्रयाजानूयाजान्कुर्याद्विकस्तिः सा यज्ञस्य दर्विहोमं करोति
यज्ञस्य प्रतिष्ठित्यै राष्ट्रं वै वैश्वानरो विष्मरुतो वैश्वानरः हुत्वा मारुताञ्जुहोति राष्ट्र एव
विशमनुं बध्नात्युच्चैर्वैश्वानरस्या श्रावयत्युपांशु मारुताञ्जुहोति तस्माद्राष्ट्रं विशमतिं वदति
मारुता भवन्ति मरुतो वै देवानां विशो देवविशेनेवास्मै मनुष्यविशमवं रुन्धे सप्त भवन्ति
सप्तगणा वै मरुतो गणश एव विशमवं रुन्धे गणेन गणमनुद्रुत्य जुहोति विशमेवास्मा
अनुवर्त्मानं करोति॥ (३६)

अग्ने प्रेह्यवं स्म दुहे तां प्रजापतेः साक्षान्मनुष्यविशमेकविंशतिश्च॥ ७॥

[७]

वसोर्धारां जुहोति वसोर्मै धारांसदिति वा एषा हूयते घृतस्य वा एनमेषा
धारामुष्मिल्लोके पिन्वंमानोप तिष्ठत् आज्येन जुहोति तेजो वा आज्यं तेजो वसोर्धारा

तेजसैवास्मै तेजोऽव रुन्धेऽथो कामा वै वसोर्धारा कामानेवाव रुन्धे यं कामयेत प्राणानस्यान्नाद्यं वि (३७)

छिन्द्यामिति विग्राहं तस्य जुहुयात्प्राणानेवास्यान्नाद्यं विच्छिनत्ति यं कामयेत प्राणानस्यान्नाद्यं सं तनुयामिति सन्ततां तस्य जुहुयात्प्राणानेवास्यान्नाद्यं सं तेनोति द्वादश द्वादशानि जुहोति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरेणैवास्मा अन्नमव रुन्धेऽन्नं च मेऽक्षुच्च म इत्याहेतद्वै (३८)

अन्नस्य रूपं रूपेणैवान्नमव रुन्धेऽग्निश्च म आपश्च म इत्याहेषा वा अन्नस्य योनिः सयोन्येवान्नमव रुन्धेऽर्धेन्द्राणि जुहोति देवता एवाव रुन्धे यत्सर्वेषामर्धमिन्द्रः प्रति तस्मादिन्द्रो देवतानां भूयिष्ठभाक्तं म इन्द्रमुत्तरमाहेन्द्रियमेवास्मिन्नुपरिष्ठादधाति यज्ञायुधानि जुहोति यज्ञः (३९)

वै यज्ञायुधानि यज्ञमेवाव रुन्धेऽथो एतद्वै यज्ञस्य रूपं रूपेणैव यज्ञमव रुन्धेऽवभृथश्च मे स्वगाकारश्च म इत्याह स्वगाकृत्या अग्निश्च मे घर्मश्च म इत्याहेतद्वै ब्रह्मवर्चसस्य रूपं रूपेणैव ब्रह्मवर्चसमव रुन्धे ऋक् मे सामं च म इत्याह (४०)

एतद्वै छन्दसा रूपं रूपेणैव छन्दास्यव रुन्धे गर्भाश्च मे वत्साश्च म इत्याहेतद्वै पशूना रूपं रूपेणैव पशूनव रुन्धे कल्पाञ्जुहोत्यक्लृप्तस्य क्लृप्त्यै युग्मदयुजे जुहोति मिथुनत्वायोत्तरावती भवतोऽभिक्रान्त्या एका च मे तिस्रश्च म इत्याह देवछन्दसं वा एका च तिस्रश्च (४१)

मनुष्यछन्दसं चतस्रश्चाष्टौ च देवछन्दसं चैव मनुष्यछन्दसं चाव रुन्धे आ त्रयस्त्रिंशतो जुहोति त्रयस्त्रिंशद्वै देवता देवता एवाव रुन्धे आष्टाचत्वारिंशतो जुहोत्यष्टाचत्वारिंशदक्षरा जगती जागताः पशवो जगत्यैवास्मै पशूनव रुन्धे वाजंश्च प्रसवश्चेति द्वादशं जुहोति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सर एव प्रति तिष्ठति॥ (४२)

वि वै यज्ञः सामं च म इत्याह च तिस्रश्चैकान्रपञ्चाशच्च॥६॥

[८]

अग्निर्देवेभ्योऽपाक्रामद्वागधेयमिच्छमानुस्तं देवा अब्रुवन्नुप न आ वर्तस्व हव्यं नो वहेति सौऽब्रवीद्वरं वृणै मह्यमेव वाजप्रसवीयं जुहवन्निति तस्मादग्नये वाजप्रसवीयं जुहति यद्वाजप्रसवीयं जुहोत्यग्निमेव तद्वागधेयेन समर्धयत्यथो अभिषेक एवास्य स चतुर्दशभिर्जुहोति सप्त ग्राम्या ओषधयः सप्त (४३)

आरण्या उभयीषामवरुद्धा अन्नस्यान्नस्य जुहोत्यन्नस्यान्नस्यावरुद्धा औदुम्बरेण सुवेण जुहोत्यूर्वा उदुम्बर ऊर्गन्नमूर्जैवास्मा ऊर्जमन्नमव रुन्धेऽग्निर्वै देवानामभिषिक्तोऽग्निचिन्मनुष्याणान्तस्मादग्निचिद्वर्षति न धावेदवरुद्धः ह्यस्यान्नमन्नमिव खलु वै वर्षं यद्वावेदन्नाद्याद्वावेदुपावर्तेतान्नाद्यमेवाभि (४४)

उपावर्तते नक्तोपासेति कृष्णायै श्वेतवंत्सायै पर्यसा जुहोत्यह्नेवासमै रात्रिं प्र दांपयति रात्रियाहरहोरात्रे एवासमै प्रत्ते काममन्नाद्यं दुहाते राष्ट्रभृतां जुहोति राष्ट्रमेवाव रुन्धे षड्भिर्जुहोति षड्वा ऋतवं ऋतुष्वेव प्रति तिष्ठति भुवनस्य पत इति रथमुखे पञ्चाहुतीर्जुहोति वज्रो वै रथो वज्रैणैव दिशः (४५)

अभि जयत्यग्निचितं ह वा अमुष्मिल्लोके वातोऽभि पवते वातनामानि जुहोत्यभ्येवैनममुष्मिल्लोके वातः पवते त्रीणि जुहोति त्रयं इमे लोका एभ्य एव लोकेभ्यो वातमव रुन्धे समुद्रोऽसि नभस्वानित्याहेतद्वै वातस्य रूपं रूपेणैव वातमव रुन्धेऽञ्जलिनां जुहोति न ह्येतेषामन्यथाहुतिरवकल्पते॥ (४६)

ओषधयः सुप्ताभि दिशोऽन्यथा द्वे च॥४॥

[९]

सुवर्गाय वै लोकाय देवरथो युज्यते यत्राकृताय मनुष्यरथ एष खलु वै देवरथो यदग्निर्गग्निं युनज्मि शवंसा घृतेनेत्याह युनक्त्येवैनं स एनं युक्तः सुवर्गं लोकमभि वहति यत्सर्वाभिः पञ्चभिर्युञ्ज्याद्युक्तोऽस्याग्निः प्रच्युतः स्यादप्रतिष्ठिता आहुतयः स्युरप्रतिष्ठिताः स्तोमा अप्रतिष्ठितान्युक्थानि तिसृभिः प्रातःसवनैऽभि मृशति त्रिवृत् (४७)

वा अग्निर्यावानेवाग्निस्तं युनक्ति यथानसि युक्त आधीयत एवमेव तत्प्रत्याहुतयस्तिष्ठन्ति प्रति स्तोमाः प्रत्युक्थानि यज्ञायज्ञियस्य स्तोत्रे द्वाभ्यामभि मृशत्येतावान् वै यज्ञो यावानग्निष्टोमो भूमा त्वा अस्यात ऊर्ध्वः क्रियते यावानेव यज्ञस्तमन्ततोऽन्वारोहति द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्या एकयाप्रस्तुतं भवत्यथ (४८)

अभि मृशत्युपैनुमुत्तरो यज्ञो नमत्यथो सन्तत्ये प्र वा एषोऽस्माल्लोकाद्यवते योऽग्निं चिनुते न वा एतस्यानिष्टक आहुतिरव कल्पते यां वा एषोऽनिष्टक आहुतिं जुहोति स्रवति वै सा तां स्रवन्तीं यज्ञोऽनु परा भवति यज्ञं यजमानो यत्पुनश्चितिं चिनुत आहुतीनां प्रतिष्ठित्ये प्रत्याहुतयस्तिष्ठन्ति (४९)

न यज्ञः पराभवति न यजमानोऽष्टावुपं दधात्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रेणैवेनं छन्दसा चिनुते यदेकादश त्रैष्टुभेन यद्वादश जागतेन छन्दोभिरेवेनं चिनुते नपात्को वै नामैषोऽग्निर्यत्पुनश्चितिर्य एवं विद्वान्पुनश्चितिं चिनुत आ तृतीयात्पुरुषादन्नमत्ति यथा वै पुनराधेयं एवं पुनश्चितिर्योऽग्न्याधेयेन न (५०)

ऋध्नोति स पुनराधेयमा धत्ते योऽग्निं चित्वा नध्नोति स पुनश्चितिं चिनुते यत्पुनश्चितिं चिनुत ऋध्ना अथो खल्वाहुर्न चेतव्येति रुद्रो वा एष यदग्निर्यथा व्याघ्रः सुप्तं बोधयति तादृगेव तदथो खल्वाहुश्चेतव्येति यथा वसीयाः सं भागधेयेन बोधयति तादृगेव तन्मनुरग्निमचिनुत तेन नाध्नोत्स एतां पुनश्चितिमपश्यत्तामचिनुत तया वै स आध्नोद्यत्पुनश्चितिं चिनुत ऋध्नौ॥ (५१)

त्रिवृद्ध तिष्ठन्त्यग्न्याधेयेन नाचिनुत सुप्तदश च॥५॥ [१०]

छन्दश्चितं चिन्वीत पशुकामः पशवो वै छन्दांसि पशुमानेव भवति श्येनचितं चिन्वीत सुवर्गकामः श्येनो वै वयंसां पतिष्ठः श्येन एव भूत्वा सुवर्गं लोकं पतति कङ्कचितं चिन्वीत यः कामयेत शीरष्णवानमुष्मिल्लोके स्यामिति शीरष्णवानामुष्मिल्लोके भवत्यलजचितं चिन्वीत चतुःसीतं प्रतिष्ठाकामश्चतस्रो दिशो दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति प्रउगचितं चिन्वीत भ्रातृव्यवान्प्र (५२)

एव भ्रातृव्यानुदत उभयतःप्रउगं चिन्वीत यः कामयेत प्र जातान्भ्रातृव्यानुदेय प्रतिजनिष्यमाणानिति प्रैव जातान्भ्रातृव्यानुदते प्रति जनिष्यमाणात्रथचक्रचितं चिन्वीत भ्रातृव्यवान् वज्रो वै रथो वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्र हरति द्रोणचितं चिन्वीतान्नकामो द्रोणे वा अन्नम्भियते सयोन्येवान्नमवं रुन्धे समूह्यं चिन्वीत पशुकामः पशुमानेव भवति (५३)

परिचार्य्यं चिन्वीत ग्रामकामो ग्राम्येव भवति श्मशानचितं चिन्वीत यः कामयेत पितृलोकं ऋध्न्यामिति पितृलोक एवध्नोति विश्वामित्रजमदग्नी वसिष्ठेनास्पर्धेताः स एता जमदग्निर्विह्व्या अपश्यत्ता उपाधत्त ताभिर्वै स वसिष्ठस्येन्द्रियं वीर्यमवृद्धं यद्विह्व्या उपदधातीन्द्रियमेव ताभिर्वीर्यं यजमानो भ्रातृव्यस्य वृद्धे होतुर्धिष्णिय उपं दधाति यजमानायतनं वै (५४)

होता स्व एवास्मा आयतन इन्द्रियं वीर्यमवं रुन्धे द्वादशोपं दधाति द्वादशाक्षरा जगती

जागताः पशवो जगत्यैवास्मै पशूनव रुन्धेऽष्टावष्टान्येषु धिष्णिंयेषूप दधात्यष्टाशफाः
पशवः पशूनेवाव रुन्धे षण्माजालीये षड्वा ऋतव ऋतवः खलु वै देवाः पितर ऋतूनेव
देवान्पितृन्प्रीणाति॥ (५)

प्र भवति यजमानायतुनं वा अष्टाचत्वारिंशच्च॥४॥ [११]

पवस्व वाजसातय इत्यनुष्टुक्प्रतिपद्ववति तिस्रोऽनुष्टुभश्चतस्रो गायत्रियो यत्तिस्रो-
ऽनुष्टुभस्तस्मादः श्वस्त्रिभिस्तिष्ठः स्तिष्ठति यच्चतस्रो गायत्रियस्तस्मात्सर्वाः श्वतुरः पदः
प्रतिदधत्पलायते परमा वा एषा छन्दसां यदनुष्टुक्परमश्चतुष्टोमः स्तोमानां परमस्त्रिरात्रो
यज्ञानां परमोऽश्वः पशूनां परमेणैवेनं परमतां गमयत्येकविंशमहर्भवति (५६)

यस्मिन्नश्वं आलभ्यते द्वादश मासाः पञ्चतवस्त्रय इमे लोका असावादित्य एकविंश
एष प्रजापतिः प्राजापत्योऽश्वस्तमेव साक्षाद्वधोति शक्ररयः पृष्ठं भवन्त्यन्यदन्यच्छन्दो-
ऽन्येन्ये वा एते पशव आ लभ्यन्त उतेवं ग्राम्या उतेवारण्या यच्छक्ररयः पृष्ठं भवन्त्यश्वस्य
सर्वत्वाय पार्थुरश्मं ब्रह्मसामं भवति रश्मिना वा अश्वः (५७)

यत ईश्वरो वा अश्वोऽयतोऽप्रतिष्ठितः परां परावतं गन्तोर्त्पार्थुरश्मं ब्रह्मसामं
भवत्यश्वस्य यत्यै धृत्यै सङ्कृत्यच्छावाकसामं भवत्युत्सन्नयज्ञो वा एष यदश्वमेधः
कस्तद्वेदेत्याहुर्यदि सर्वो वा क्रियते न वा सर्व इति यत्सङ्कृत्यच्छावाकसामं भवत्यश्वस्य
सर्वत्वाय पर्याप्त्या अनन्तरायाय सर्वस्तोमोऽतिरात्र उत्तममहर्भवति सर्वस्याऽऽप्त्यै सर्वस्य
जित्यै सर्वमेव तेनाऽऽप्नोति सर्वं जयति॥ (५८)

अहर्भवति वा अश्वोऽहर्भवति दशं च॥३॥ [१२]

देवासुराः तेनर्त्वां रुद्रोऽश्मन्पदे वडुर्देनं प्राचीमिति वसोर्धारांमग्निर्देवेभ्यः सुवर्गाय यत्राकृताय छन्दश्चित् पवस्व द्वादश॥१२॥

देवासुरा अजायां वै श्रुमुष्टिः प्रथमो देवयतामेतद्वे छन्दसामुभ्रूत्यष्टौ पञ्चाशच्च॥५८॥

देवासुराः सर्वं जयति॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां पञ्चमकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः समाप्तः॥५-४॥

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

यदेकेन सङ्स्थापयति यज्ञस्य सन्तत्या अविच्छेदायैन्द्राः पशवो ये मुष्कुरा यदैन्द्राः सन्तोऽग्निभ्य आलभ्यन्ते देवताभ्यः समदं दधात्याग्नेयीस्त्रिष्टुभो याज्यानुवाक्याः कुर्याद्यदाग्नेयीस्तेनाग्नेया यत् त्रिष्टुभस्तेनैन्द्राः समृद्धौ न देवताभ्यः समदं दधाति वायवे नियुत्वते तूपरमा लभते तेजोऽग्नेर्वायुस्तेजस एष आ लभ्यते तस्माद्यद्रियङ्वायुः (१)

वाति तद्रियङ्मुग्निर्दहति स्वमेव तत्तेजोऽन्वेति यत्र नियुत्वते स्यादुन्माद्येद्यजमानो नियुत्वते भवति यजमानस्यानुन्मादाय वायुमतीं श्वेतवती याज्यानुवाक्ये भवतः सतेजस्त्वायं हिरण्यगर्भः समवर्तताग्र इत्याघारमा घारयति प्रजापतिर्वै हिरण्यगर्भः प्रजापतेरनुरूपत्वाय सर्वाणि वा एष रूपाणि पशूनां प्रत्या लभ्यते यच्छश्रुणस्तत् (२)

पुरुषाणां रूपं यत्तूपरस्तदश्वानां यदन्यतोदन्तद्वानां यदव्या इव शफास्तदवीनां यदजस्तदजानां वायुर्वै पशूनां प्रियं धाम यद्वायव्यो भवत्येतमेवैनमभि संजानानाः पशव उप तिष्ठन्ते वायव्यः कार्या(३)ः प्राजापत्या(३) इत्याहुयद्वायव्यं कुर्यात्प्राजापतेरियाद्यत्प्राजापत्यं कुर्याद्वायोः (३)

इयाद्यद्वायव्यः पशुर्भवति तेन वायोनैति यत्प्राजापत्यः पुरोडाशो भवति तेन प्राजापतेनैति यद्वादशकपालस्तेन वैश्वानरात्रैत्याग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपति दीक्षिष्यमाणोऽग्निः सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञो देवताश्चैव यज्ञं च रभतेऽग्निरवमो देवतानां विष्णुः परमो यदाग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपति देवताः (४)

एवोभयतः परिगृह्य यजमानोऽव रुन्धे पुरोडाशेन वै देवा अमुष्मिल्लोक आर्धुवं चरुणास्मिन् यः कामयेतामुष्मिल्लोक ऋधूयामिति स पुरोडाशं कुर्वीतामुष्मिन्नेव लोक ऋध्नोति यदष्टाकपालस्तेनाग्नेयो यत् त्रिकपालस्तेन वैष्णवः समृद्धौ यः कामयेतास्मिल्लोक ऋधूयामिति स चरुं कुर्वीताग्नेर्घृतं विष्णोस्तण्डुलास्तस्मात् (५)

चरुः कार्योऽस्मिन्नेव लोक ऋध्नोत्यादित्यो भवतीयं वा अदितिरस्यामेव प्रति तिष्ठत्यथो अस्यामेवाधि यज्ञं तनुते यो वै संवत्सरमुख्यमभृत्वाग्निं चिनुते यथा सामि गर्भोऽवपद्यते

तादृगेव तदार्तिमाच्छेद्वैश्वानरं द्वादशकपालं पुरस्तान्निर्वपेत्संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरो यथा संवत्सरमाप्त्वा (६)

काल आगते विजायत एवमेव संवत्सरमाप्त्वा काल आगतेऽग्निं चिनुते नार्तिमाच्छेद्येषा वा अग्नेः प्रिया तनूर्यद्वैश्वानरः प्रियामेवास्यं तनुवमव रुन्धे त्रीण्येतानि हवीरपि भवन्ति त्रयं इमे लोका एषां लोकानां रोहाय॥ (७)

यद्विर्यङ्गायुर्यच्छृणुस्तद्वायोर्निर्वपति देवतास्तस्मादाप्त्वाष्टानि रंशच्च॥ ७॥ [१]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा प्रेणानु प्राविशत्ताभ्यः पुनः सम्भवितुं नाशक्रोत्सोऽब्रवीद्वध्वदिशस यो मेतः पुनः सञ्चिनवदिति तं देवाः समचिन्वन्ततो वै त आर्ध्ववन् यथ्समचिन्वन्तच्चित्यस्य चित्यत्वं य एवं विद्वानग्निं चिनुत ऋध्नोत्येव कस्मै कमग्निश्चीयत इत्याहुरग्नियान् (८)

असानीति वा अग्निश्चीयतेऽग्नियानेव भवति कस्मै कमग्निश्चीयत इत्याहुर्देवा मा वेदन्निति वा अग्निश्चीयते विदुरेन देवाः कस्मै कमग्निश्चीयत इत्याहुर्गृह्यसानीति वा अग्निश्चीयते गृह्येव भवति कस्मै कमग्निश्चीयत इत्याहुः पशुमानसानीति वा अग्निः (९)

चीयते पशुमानेव भवति कस्मै कमग्निश्चीयत इत्याहुः सप्त मा पुरुषा उप जीवानिति वा अग्निश्चीयते त्रयः प्राञ्चस्त्रयः प्रत्यं च आत्मा सप्तम एतावन्त एवैनममुष्मिल्लोक उप जीवन्ति प्रजापतिरग्निमचिकीषत तं पृथिव्यब्रवीन्न मय्यग्निं चैष्यसेति मा धक्ष्यति सा त्वातिदह्यमाना वि धविष्ये (१०)

स पापीयान्भविष्यसीति सौऽब्रवीत्तथा वा अहं करिष्यामि यथा त्वा नातिधक्ष्यतीति स इमामभ्यमृशत् प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीदेतीमामेवेष्टकां कृत्वोपाधत्तानतिदाहाय यत्प्रत्यग्निं चिन्वीत तदभि मृशेत्प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद (११)

इतीमामेवेष्टकां कृत्वोप धत्तेऽनतिदाहाय प्रजापतिरकामयत् प्र जायेयेति स एतमुख्यमपश्यत्त संवत्सरमभिभस्ततो वै स प्राजायत तस्मात्संवत्सरं भार्यः प्रैव जायते तं वसंवोऽब्रुवन् त्वमजनिष्ठा वयं प्र जायामहा इति तं वसुभ्यः प्रायच्छत्तं त्रीण्यहान्यबिभरुस्तेन (१२)

त्रीणि च शतान्यसृजन्त त्रयस्त्रिंशतं च तस्मात् त्र्यहं भार्यः प्रैव जायते तान्नुद्रा
अंब्रुवन्प्र यूयमजनिद्वं वयं प्र जायामहा इति तं रुद्रेभ्यः प्रायच्छन्तं षडहान्यविभरुस्तेन
त्रीणि च शतान्यसृजन्त त्रयस्त्रिंशतं च तस्मात्षडहं भार्यः प्रैव जायते तानादित्या अंब्रुवन्प्र
यूयमजनिद्वं वयं (१३)

प्र जायामहा इति तमादित्येभ्यः प्रायच्छन्तं द्वादशाहान्यविभरुस्तेन त्रीणि
च शतान्यसृजन्त त्रयस्त्रिंशतं च तस्माद्द्वादशाहं भार्यः प्रैव जायते तेनैव ते
सहस्रमसृजन्तोखां सहस्रतर्मीं य एवमुख्यं साहस्रं वेद प्र सहस्रं पशूनांप्रोति॥ (१४)

अग्निवान्शुमानसानीति वा अग्निर्धविष्ये मृशेतृजापतिस्त्वा सादयतु तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद तेन तानादित्या अंब्रुवन्प्र यूयमजनिद्वं
वयश्चत्वारिंशच्च॥ ७ ॥

[२]

यजुषा वा एषा क्रियते यजुषा पच्यते यजुषा वि मुच्यते यदुखा सा वा एषैतरहिं
यातयाम्री सा न पुनः प्रयुज्येत्याहुरग्रे युक्त्वा हि ये तवं युक्त्वा हि देवहूतमां इत्युखायां
जुहोति तेनैवेनां पुनः प्र युङ्क्ते तेनायातयाम्री यो वा अग्निं योग आगते युनक्ति युङ्क्ते
युञ्जानेष्वग्रे (१५)

युक्त्वा हि ये तवं युक्त्वा हि देवहूतमां इत्याहेष वा अग्नेर्योगस्तेनैवेन युनक्ति
युङ्क्ते युञ्जानेषु ब्रह्मवादिनो वदन्ति न्यङ्कुग्निश्चेतव्या(३) उत्ताना(३) इति वयसां वा एष
प्रतिमयां चीयते यदग्निर्यत्र्यंश्च चिनुयात्पृष्टित एनमाहुतय ऋच्छेयुर्यदुत्तानं न पतितुं
शक्रयादसुवर्ग्योऽस्य स्यात्प्राचीनमुत्तानम् (१६)

पुरुषशीर्षमुप दधाति मुखत एवेनमाहुतय ऋच्छन्ति नोत्तानं चिनुते सुवर्ग्योऽस्य
भवति सौर्या जुहोति चक्षुरेवास्मिन्प्रति दधाति द्विर्जुहोति द्वे हि चक्षुषी समान्या जुहोति
समानं हि चक्षुः समृद्धौ देवासुराः संयत्ता आसन्ते वामं वसु सं न्यदधत तद्देवा
वामभृतावृजत तद्दामभृतो वामभृत्त्वं यद्दामभृतमुपदधाति वाममेव तया वसु यजमानो
भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते हिरण्यमूर्ध्नी भवति ज्योतिर्वै हिरण्यं ज्योतिर्वामं ज्योतिर्षेवास्य ज्योतिर्वामं
वृङ्क्ते द्वियजुर्भवति प्रतिष्ठित्यै॥ (१७)

युञ्जानेष्वग्रे प्राचीनमुत्तानं वामभृतञ्चतुर्विंशतिश्च॥ ३ ॥

[३]

आपो वरुणस्य पत्न्य आसन्ता अग्निर्भ्यध्यायत्ताः समभवत्तस्य रेतः

परापतत्तदियमभवद्यद्वितीयं परापतत्तदसावभवदियं वै विराडसौ स्वराड्यद्विराजावुपदधातीमे
एवोप धत्ते यद्वा असौ रेतः सिञ्चति तदस्यां प्रति तिष्ठति तत्प्र जायते ता ओषधयः (१८)

वीरुधौ भवन्ति ता अग्निरन्ति य एवं वेद प्रैव जायतेऽन्नादो भवति यो रेतस्वी
स्यात्प्रथमायां तस्य चित्यामुभे उप दध्यादिमे एवास्मै समीची रेतः सिञ्चतो यः सिक्तरैताः
स्यात्प्रथमायां तस्य चित्यामन्यामुप दध्यादुत्तमायामन्याः रेत एवास्यं सिक्तमाभ्यामुभयतः
परि गृह्णाति संवत्सरं न कम् (१९)

चन प्रत्यवरोहेत्र हीमे कं चन प्रत्यवरोहतस्तदेनयोर्व्रतं यो वा अपंशीर्षाणमग्निं चिनुते-
ऽपंशीर्षामुष्मिल्लोके भवति यः सशीर्षाणं चिनुते सशीर्षामुष्मिल्लोके भवति चित्तिं जुहोमि
मनसा घृतेन यथा देवा इहागमन्वीतिहोत्रा ऋतावृधः समुद्रस्य वयुनस्य पत्नञ्जुहोमि
विश्वकर्मणे विश्वाहामर्त्यः हविरिति स्वयमातृणामुपधाय जुहोति (२०)

एतद्वा अग्नेः शिरः सशीर्षाणमेवाग्निं चिनुते सशीर्षामुष्मिल्लोके भवति य एवं वेद
सुवर्गाय वा एष लोकाय चीयते यदग्निस्तस्य यदयंथापूर्वं क्रियतेऽसुवर्ग्यमस्य तथ्सुवर्ग्यो-
ऽग्निश्चितिमुपधायामि मृशेच्चित्तिमचित्तिं चिनवद्वि विद्वान्मृष्टेव वीता वृजिना च मतात्राये च
नः स्वपत्याय देव दिति च रास्वादिति मरुष्येति यथापूर्वमेवैनामुप धत्ते प्राञ्चमेनं चिनुते
सुवर्ग्योऽस्य भवति॥ (२१)

ओषधयः कञ्जुहोति स्वपत्याष्टादश च॥४॥

[४]

विश्वकर्मा दिशां पतिः स नः पशून्पातु सौऽस्मान्पातु तस्मै नमः प्रजापती रुद्रो
वरुणोऽग्निर्दिशां पतिः स नः पशून्पातु सौऽस्मान्पातु तस्मै नम एता वै देवता एतेषां
पशूनामधिपतयस्ताभ्यो वा एष आ वृश्चते यः पंशुशीर्षाण्युपदधाति हिरण्येष्टका उप
दधात्येताभ्य एव देवताभ्यो नमस्करोति ब्रह्मवादिनः (२२)

वदन्त्यग्नौ ग्राम्यान्पशून् दधाति शुचारण्यानर्पयति किं तत् उच्छिष्टतीति
यद्विरण्येष्टका उपदधात्यमृतं वै हिरण्यममृतं नैव ग्राम्येभ्यः पशुभ्यो भेषजं करोति नैनानं
हिनस्ति प्राणो वै प्रथमा स्वयमातृणा व्यानो द्वितीयापानस्तृतीयानु प्राण्यात्प्रथमाः
स्वयमातृणामुपधाय प्राणेनैव प्राणः समर्धयति व्यन्यात् (२३)

द्वितीयामुपधाय व्यानेनैव व्यानः समर्धयत्यपान्यात्तृतीयामुपधायपानेनैवापानः

समर्धयत्यथो॑ प्राणैरेवैन॑ꣳ समिन्दे॑ भूर्भुवः सुव॑रिति॑ स्वयमातृ॒ण्णा उप॑ दधातीमे वै लो॒काः
स्वयमातृ॒ण्णा ए॒ताभिः॑ खलु॒ वै व्याहृ॑तीभिः प्र॒जाप॑तिः प्राजायत॒ यदे॒ताभिर्व्याहृ॑तीभिः
स्वयमातृ॒ण्णा उप॑दधातीमानेव लो॒कानु॑पधायेषु (२४)

लोकेष्वधि॑ प्र जायते प्राणाय॑ व्यानाया॑पानाय॑ वाचे॒ त्वा चक्षु॑षे॒ त्वा तया॑ देवतयाऽ-
ङ्गि॒रस्व॑द्धुवा सी॒दाग्नि॑ना वै देवाः सुव॑र्गं लो॒कम॑जिगाꣳसन्तेन॒ पति॑तुं नाश॑क्नुवन्त ए॒ताश्च॑तस्रः
स्वयमातृ॒ण्णा अप॑श्यन्ता दिक्षूपा॑दधत॒ तेन॑ सर्व॑तश्चक्षुषा सुव॑र्गं लो॒कमा॑यन् यच्च॑तस्रः
स्वयमातृ॒ण्णा दिक्षू॑पदधाति॒ सर्व॑तश्चक्षुषैव तद॑ग्निना॒ यज॑मानः सुव॑र्गं लो॒कमे॑ति॥ (२५)

ब्रह्मवादिनो व्यन्यादेषु यजमानसोणिं च॥४॥ [५]

अ॒ग्न आ या॑हि वी॒तय॑ इत्या॒हाहृ॑तैवेन॑म॒ग्निं दू॑तं वृ॒णीम॑ह॒ इत्या॑ह॒ हू॒त्वैवेन॑
वृ॒णीते॑ऽग्निना॒ग्निः समि॑ध्यत॒ इत्या॑ह॒ समि॑न्द॒ ए॒वेन॑म॒ग्निर्वृ॑त्राणि॑ जङ्घ॒न॒दि॒त्याह॑ समि॑द्ध
ए॒वास्मि॑न्निन्द्रि॒यं द॑धात्य॒ग्नेः स्तोम॑म्मनाम॒ह॒ इत्या॑ह॒ मनु॑त ए॒वेन॑मे॒तानि॑ वा अ॒ह्नाꣳ
रू॒पाणि॑ (२६)

अ॒न्व॒हमे॒वेन॑ चिनुतेऽवा॒हाꣳ रू॒पाणि॑ रुन्धे ब्रह्म॒वादि॑नो वदन्ति॒ कस्मा॑त्स॒त्याद्या॑तया॒ग्नीर॑न्य
इष्ट॑का अया॑तया॒ग्नी लो॒कं पृ॑णेत्यैन्द्रा॒ग्नी हि बा॑र॒हस्प॑त्येति॑ ब्रूयादिन्द्रा॒ग्नी च॑ हि दे॒वानां॑
बृ॒हस्प॑तिश्चाया॑तयामानोऽनुच॑रवती॒ भव॑त्यजा॑मित्वायानुष्ट॒भानु॑ चरत्या॒त्मा वै लो॒कं पृ॑णा
प्रा॒णोऽनु॑ष्टुप्तस्मा॑त्प्रा॒णः सर्वा॑ण्यङ्गान्यनु॑ चरति॒ ता अ॑स्य॒ सूद॑दोहसः (२७)

इत्या॑ह॒ तस्मा॑त्प॒रुषि॑परुषि॒ रसः॑ सोम॑ꣳ श्री॒णन्ति॑ पृ॒श्नय॑ इत्या॒हान्नं॑ वै पृ॒श्न्यन्न॑मे॒वाव॑
रुन्धेऽर्को॑ वा अ॒ग्निर्कोऽन्न॑मन्नमे॒वाव॑ रुन्धे॒ जन्म॑ दे॒वानां॑ वि॒शास्त्रि॑ष्वा रो॒चने॑ दि॒व
इत्या॑हे॒माने॑वास्मै॒ लो॒कां ज्योति॑ष्मतः करोति॒ यो वा॑ इष्ट॑कानां॒ प्रति॑ष्ठां वेद॒ प्रत्ये॑व
तिष्ठति॒ तया॑ दे॒वतया॑ऽङ्गि॒रस्व॑द्धुवा सी॒दे॒त्याहै॑षा वा इष्ट॑कानां॒ प्रति॑ष्ठा य एवं वेद॒ प्रत्ये॑व
तिष्ठति॥ (२८)

रूपाणि सूददोहस्तया पोडश च॥३॥ [६]

सुव॑र्गाय॒ वा ए॒ष लो॒काय॑ चीयते॒ यद॑ग्निर्वज्रं॒ एका॑दशिनी॒ यद॑ग्नावैका॑दशिनी॑
मि॒नुया॑द्वज्रै॒णेन॑ꣳ सुव॑र्गालो॒काद॑न्तर्दध्याद्यन्न मि॒नुया॑त्स्वरु॒भिः प॒शून्व्य॑र्धयेदेकयू॒पं मि॑नोति॒
नेन॑ वज्रै॒ण सुव॑र्गालो॒काद॑न्तर्दधाति॒ न स्वरु॑भिः प॒शून्व्य॑र्धयति॒ वि वा ए॒ष इ॒न्द्रिये॑ण॒

वीर्येणर्ध्यते योऽग्निं चिन्वन्नधिक्रामत्यैन्द्रिया (२९)

ऋचाक्रमणं प्रतीष्टकामुपं दध्यान्नेन्द्रियेण वीर्येण व्यूध्यते रुद्रो वा एष यदग्निस्तस्य तिस्रः शंरव्याः प्रतीचीं तिरश्च्यनूची ताभ्यो वा एष आ वृश्च्यते योऽग्निं चिनुतेऽग्निं चित्वा तिसृधन्वमयाचितं ब्राह्मणाय दद्यात्ताभ्यं एव नमस्करोत्यथो ताभ्यं एवात्मानं निष्क्रीणीते यत्तं रुद्र पुरः (३०)

धनुस्तद्वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्र संवत्सरेण नमस्करोमि यत्तं रुद्र दक्षिणा धनुस्तद्वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्र परिवत्सरेण नमस्करोमि यत्तं रुद्र पश्चाद्धनुस्तद्वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्रेदावत्सरेण नमस्करोमि यत्तं रुद्रोत्तराद्धनुस्तत् (३१)

वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्रेदुवत्सरेण नमस्करोमि यत्तं रुद्रोपरि धनुस्तद्वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्र वत्सरेण नमस्करोमि रुद्रो वा एष यदग्निः स यथा व्याघ्रः क्रुद्धस्तिष्ठत्येवं वा एष एतर्हि सञ्चितमेतैरुपं तिष्ठते नमस्करोरेवैनं शमयति येऽग्नयः (३२)

पुरीष्याः प्रविष्टाः पृथिवीमनु। तेषां त्वमस्युत्तमः प्र णो जीवातवे सुवा। आपं त्वा-
ऽग्ने मनसापं त्वाऽग्ने तपसापं त्वाऽग्ने दीक्षयापं त्वाग्न उपसद्विरापं त्वाऽग्ने सुत्ययापं
त्वाऽग्ने दक्षिणाभिरापं त्वाऽग्नेऽवभृथेनापं त्वाऽग्ने वशयापं त्वाऽग्ने स्वगाकारेणेत्याहैषा वा
अग्नैराप्तिस्तयेवैनमाप्नोति॥ (३३)

ऐन्द्रिया पुर उत्तराद्धनुस्तदग्नयं आहाष्टौ च॥५॥ [७]

गायत्रेण पुरस्तादुपं तिष्ठते प्राणमेवास्मिन्दधाति बृहद्रथन्तराभ्यां पक्षावोजं
एवास्मिन्दधात्युत्तुस्थायं जायज्जियेन पुच्छंमृतुष्वेव प्रति तिष्ठति पृष्ठैरुपं तिष्ठते तेजो
वै पृष्ठानि तेजं एवास्मिन्दधाति प्रजापतिरग्निमसृजत् सोऽस्मात्सृष्टः पराङ्मत्तं
वारवन्तीयेनावारयत् तद्वारवन्तीयस्य वारवन्तीयत्वञ् श्येतेन श्येती अंकुरुत् तच्छ्रौतस्य
श्यैतुत्वम् (३४)

यद्वारवन्तीयेनोपतिष्ठते वारयत् एवैनञ् श्येतेन श्येती कुरुते प्रजापतेरुहदयेनापिपक्षं
प्रत्युपं तिष्ठते प्रेमाणमेवास्य गच्छति प्राच्यां त्वा दिशा सांदयामि गायत्रेण छन्दसाग्निना
देवतयाग्नेः शीर्ष्णाग्नेः शिर उपं दधामि दक्षिणया त्वा दिशा सांदयामि त्रैष्टुभेन छन्दसेन्द्रेण
देवतयाग्नेः पक्षेणाग्नेः पक्षमुपं दधामि प्रतीच्यां त्वा दिशा सांदयामि (३५)

जागतेन छन्दसा सवित्रा देवतयाग्नेः पुच्छेनाग्नेः पुच्छमुप दधाम्युदीच्या त्वा दिशा सांदयाम्यानुष्टुभेन छन्दसा मित्रावरुणाभ्यां देवतयाग्नेः पक्षेणाग्नेः पक्षमुप दधाम्यूर्ध्वया त्वा दिशा सांदयामि पाङ्केन छन्दसा बृहस्पतिना देवतयाग्नेः पृष्ठेनाग्नेः पृष्ठमुप दधामि यो वा अपात्मानमग्निं चिनुतेऽपात्तामुष्मिँल्लोके भवति यः सात्मानं चिनुते सात्तामुष्मिँल्लोके भवत्यात्मेष्टका उप दधात्येष वा अग्नेरात्मा सात्मानमेवाग्निं चिनुते सात्तामुष्मिँल्लोके भवति य एवं वेद॥ (३६)

इत्येतत् प्रतीच्यां त्वा दिशा सांदयामि यः सात्मानञ्चिनुते द्वाविंशतिश्च॥३॥ [८]

अग्रं उदधे या त इषुर्युवा नाम तया नो मृड तस्यास्ते नमस्तस्यास्त उप जीवन्तो भूयास्माग्ने दुध्र गह्य किंशिल वन्य या त इषुर्युवा नाम तया नो मृड तस्यास्ते नमस्तस्यास्त उप जीवन्तो भूयास्म पञ्च वा एतेऽग्नयो यच्चितय उदधिरेव नाम प्रथमो दुध्रः (३७)

द्वितीयो गह्यस्तृतीयः किंशिलश्चतुर्थो वन्यः पञ्चमस्तेभ्यो यदाहुतीर्न जुहुयादध्वर्युं च यजमानं च प्र दहेयुर्यदेता आहुतीर्जुहोति भागधेयैर्नैवैनंञ्छमयति नार्तिमाच्छत्यध्वर्युर्न यजमानो वाङ्ग आसन्नसोः प्राणोऽक्ष्योश्चक्षुः कर्णयोः श्रोत्रं बाहुवोर्बलमूरुवोरोजोऽरिष्टा विश्वान्यङ्गानि तनूः (३८)

तनुवां मे सह नमस्ते अस्तु मा मां हिंसीरप वा एतस्मात्प्राणाः क्रांमन्ति योऽग्निं चिन्वन्नधिक्रामति वाङ्ग आसन्नसोः प्राण इत्याह प्राणानेवाऽऽत्मन्धत्ते यो रुद्रो अग्नौ यो अप्सु य ओषधीषु यो रुद्रो विश्वा भुवनाविवेश तस्मै रुद्राय नमो अस्त्वाहुतिभागा वा अन्ये रुद्रा हविर्भागाः (३९)

अन्ये शतरुद्रीयः हुत्वा गावीधुकं चरुमेतेन यजुषा चरमायामिष्टकायां नि दध्याद्वागधेयैर्नैवैनं शमयति तस्य त्वे शतरुद्रीयः हुतमित्याहुर्यस्यैतदग्नौ क्रियत इति वसंवस्त्वा रुद्रेः पुरस्तात्पान्तु पितरस्त्वा यमराजानः पितृभिर्दक्षिणतः पान्त्वादित्यास्त्वा विश्वेर्देवैः पश्चात्पान्तु द्युतानस्त्वा मारुतो मरुद्भिर्रुत्तरतः पांतु (४०)

देवास्वेन्द्रज्येष्ठा वरुणराजानोऽधस्ताच्चोपरिष्टाच्च पान्तु न वा एतेन पूतो न मेध्यो न प्रोक्षितो यदेनमतः प्राचीनं प्रोक्षति यत्सश्चित्तमाज्येन प्रोक्षति तेन पूतस्तेन मेध्यस्तेन

प्रोक्षितः॥ (४१)

दुभस्तनूरुविर्भागाः पातु द्वात्रिंशच्च॥५॥ [९]

समीची नामासि प्राची दित्तस्यास्तेऽग्निरधिपतिरसितो रक्षिता यश्चाधिपतिर्यश्च गोप्ता ताभ्यां नमस्तौ नो मृडयतान्ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वां जम्भे दधाम्योज्ज्विनी नामासि दक्षिणा दित्तस्यास्ते इन्द्रोऽधिपतिः पृदाकुः प्राची नामासि प्रतीची दित्तस्यास्ते (४२)

सोमोऽधिपतिः स्वर्जोऽवस्थावा नामास्युदीची दित्तस्यास्ते वरुणोऽधिपतिस्तिरश्चराजिरधिपत्नी नामासि बृहती दित्तस्यास्ते बृहस्पतिरधिपतिः श्वित्रो वशिनी नामासीयं दित्तस्यास्ते यमोऽधिपतिः कल्माषग्रीवो रक्षिता यश्चाधिपतिर्यश्च गोप्ता ताभ्यां नमस्तौ नो मृडयतान्ते यं द्विष्मो यश्च (४३)

नो द्वेष्टि तं वां जम्भे दधाम्येता वै देवता अग्निं चित् रक्षन्ति ताभ्यो यदाहुतीर्न जुहुयादध्वर्युं च यजमानं च ध्यायेयुर्यदेता आहुतीर्जुहोति भागधेयेनैवैनान्छमयति नार्तिमार्च्छत्यध्वर्युर्न यजमानो हेतयो नाम स्थ तेषां वः पुरो गृहा अग्निर्व इषवः सलिलो निलिम्पा नाम (४४)

स्थ तेषां वो दक्षिणा गृहाः पितरो व इषवः सगरो वज्रिणो नाम स्थ तेषां वः पश्चाद्गृहाः स्वप्नो व इषवो गह्वरोऽवस्थावानो नाम स्थ तेषां व उत्तराद्गृहा आपो व इषवः समुद्रोऽधिपतयो नाम स्थ तेषां व उपरि गृहा वरुणं व इषवोऽवस्वान्क्रव्या नाम स्थ पार्थिवास्तेषां व इह गृहाः (४५)

अन्नं व इषवो निमिषो वातनामन्तेभ्यो वो नमस्ते नो मृडयत् ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वो जम्भे दधामि हुतादो वा अन्ये देवा अहुतादोऽन्ये तानग्निचिदेवोभयान्प्रीणाति दध्ना मधुमिश्रेणैता आहुतीर्जुहोति भागधेयेनैवैनान्प्रीणात्यथो खल्वाहुरिष्टका वै देवा अहुताद इति (४६)

अनुपरिक्रामं जुहोत्यपरिवर्गमेवैनान्प्रीणातीमः स्तनमूर्जस्वन्तं धयापां प्रप्यातमग्रे सरिरस्य मय्यै। उथ्सं जुषस्व मधुमन्तमूर्वं समुद्रियः सदन्मा विंशस्वा यो वा अग्निं प्रयुज्य न विमुञ्चति यथाश्वो युक्तोऽविमुच्यमानः क्षुध्यन्पराभवत्येवमस्याग्निः परा भवति तं पराभवन्तं यजमानोऽनु परा भवति सौऽग्निं चित्वा लूक्षः (४७)

भुवतीम॑ꣳ स्तन॑मूर्ज॑स्वन्तं धया॑पामित्याज्य॑स्य पूर्णा॑ꣳ सुचं॑ जुहोत्येष॑ वा अ॒ग्नेर्विमो॑को
विमुच्यै॑वास्मा॒ अन्न॑मपि॑ दधाति॒ तस्मा॑दाहु॒र्यश्चै॑वं वेद॒ यश्च॑ न सु॒धाय॑ꣳ ह॒ वै वा॒जी सु॒हि॒तो
दधा॑तीत्य॒ग्निर्वा॒व वा॒जी तमे॒व तत्प्री॑णाति॒ स ए॒नं प्री॑तः प्री॑णाति॒ वसी॑यान्भवति॥ (४८)

प्रतीची दितस्यांस्ते द्विष्मो यश्चं निलिम्पा नामेह गृहा इति लृक्षो वसीयान्भवति॥ ७॥ [१०]

इन्द्रा॑य॒ राज्ञे॑ सू॒करो॑ वरु॒णाय॑ राज्ञे॒ कृष्णो॑ य॒माय॑ राज्ञे॒ ऋश्यं॑ ऋष॒भाय॑ राज्ञे॒ गव॑यः
शा॑र्दूलाय॒ राज्ञे॑ गो॒रः पु॑रुषरा॒जाय॑ म॒र्कटः॑ क्षिप्र॒श्येन॑स्य॒ वर्तिका॑ नील॒ङ्गोः क्रि॒मिः सोम॑स्य॒
राज्ञे॑ कुलु॒ङ्गः सिन्धोः॑ शि॒ꣳशुमारो॑ हिम॒वतो॑ ह॒स्ती॥ (४९)

इन्द्रायाद्याविꣳशतिः॥ १॥ [११]

म॒युः प्रा॑जाप॒त्य ऊ॒लो ह॒ली॑क्ष्णो वृष॒दꣳश॑स्ते धातुः॒ सर॑स्वत्यै॒ शारिः॑ श्ये॒ता
पु॑रुष॒वाख॑सर॒स्वते॑ शु॒कः श्ये॒तः पु॑रुष॒वागा॑र॒ण्योऽजो॑ न॒कुलः॑ श॒का॒ ते पौ॒ष्णा वा॒चे
क्रौ॒ञ्चः॥ (५०)

मयुस्त्रयोविꣳशतिः॥ १॥ [१२]

अ॒पां न॒त्रे ज॒षो ना॒क्रो म॑करः॒ कुली॑कय॒स्तेऽकू॑पा॒रस्य॑ वा॒चे पै॑ङ्गरा॒जो भ॒गाय॑ कु॒षीत॑क
आ॒ती वा॑ह॒सो द॑र्वि॒दा ते वा॑य॒व्या दि॒ग्भ्यश्च॑क्रवा॒कः॥ (५१)

अपामेकान्नविꣳशतिः॥ १॥ [१३]

ब॒ला॒याज॑गर आ॒खुः सृ॒ज॒या श॒यण॑डं॒कस्ते॑ मै॒त्रा मृ॒त्यवै॑ऽसि॒तो म॒न्यवै॑ स्व॒जः कु॑म्भी॒नसः॑
पु॒ष्कर॑सा॒दो लो॑हि॒ताहि॑स्ते त्वा॒ष्ट्राः प्र॑ति॒श्रुत्का॑यै॒ वाह॑सः॥ (५२)

[१४]

पु॒रुष॑मृ॒गश्च॑न्द्रम॒से गो॒धा का॒ल॒का दा॒र्वाघा॑टस्ते वन॒स्पती॑नामे॒ण्यहे॒ कृष्णो॑ रात्रि॒यै पि॒कः
क्षि॒वङ्का नी॒लशी॑र्ष्णी॒ तैऽर्य॑म्णे धा॒तुः क॑त्क॒टः॥ (५३)

[१५]

सौरी॑ ब॒लाक॑श्यो॒ म॒यूरः॑ श्ये॒नस्ते॑ ग॒न्ध॒र्वाणां॑ वसू॒नां क॑पिञ्ज॒लो रु॒द्राणां॑ ति॒त्तिरी॑
रो॒हि॒त्कु॑ण्ड॒वाची॑ गो॒ल॒त्तिका॑ ता अ॒प्सर॑सा॒मर॑ण्याय॒ सृम॑रः॥ (५४)

[१६]

पृषतो वैश्वदेवः पित्वो न्यङ्कुः कशस्तेऽनुमत्या अन्यवापोऽर्धमासानां मासां कश्यपः
क्रयिः कुटरुर्दात्यौहस्ते सिनीवाल्यै बृहस्पतये शित्पुटः॥ (५)

[१७]

शकां भौमी पात्रः कशो मान्थीलवस्ते पितृणामृतूनां जहंका संवत्सराय लोपां कपोत
उलूकः शशस्ते नैर्ऋताः कृकवाकः सावित्रः॥ (५६)

बलाय पुरुषमुगः सौरी पुपुतः शकाष्टादशाष्टादश॥१॥ [१८]

रुरु रौद्रः कृकलासः शकुनिः पिप्पका ते शरव्यायै हरिणो मारुतो ब्रह्मणे शार्गस्तरक्षुः
कृष्णः श्वा चतुरक्षो गर्दभस्त इतरजनानामग्नये धृङ्गा॥ (५७)

रुरुर्विशतिः॥१॥ [१९]

अलज आन्तरिक्ष उद्रो मद्गुः प्लवस्तेऽपामदित्यै ह२ससाचिरिन्द्राण्यै कीरशा गृध्रः
शितिकक्षी वाघ्राणसस्ते दिव्या द्यावापृथिव्यां श्वावित्॥ (५८)

[२०]

सुपर्णः पार्जन्यो ह२सो वृको वृषद२शस्त ऐन्द्रा अपामुद्रोऽर्यम्णे लोपाशः सि२हो
नकुलो व्याघ्रस्ते महेन्द्राय कामाय परस्वान्॥ (५९)

अलजः सुपर्णोऽष्टादशाष्टादश॥१॥ [२१]

आग्नेयः कृष्णग्रीवः सारस्वती मेषी बभ्रुः सौम्यः पौष्णः श्यामः शितिपृष्ठो बारहस्पत्यः
शिल्पो वैश्वदेव ऐन्द्रोऽरुणो मारुतः कल्माष ऐन्द्राग्नः स२हितोऽधोरांमः सावित्रो वारुणः
पेत्वः॥ (६०)

आग्नेयो द्वाविंशतिः॥१॥ [२२]

अश्वस्तूपरो गौमृगस्ते प्राजापत्या आग्नेयो कृष्णग्रीवो त्वाष्ट्रौ लोमशसक्थौ शितिपृष्ठौ
बारहस्पत्यौ धात्रे पृषोदरः सौर्यो बलक्षः पेत्वः॥ (६१)

अश्वः षोडश॥१॥ [२३]

अग्नयेऽनीकवते रोहिताञ्जिरनुङ्वानधोरांमौ सावित्रौ पौष्णौ रजतनांभी वैश्वदेवौ
पिशङ्गौ तूपरौ मारुतः कल्माष आग्नेयः कृष्णोऽजः सारस्वती मेषी वारुणः कृष्ण
एकशितिपात्पेत्वः (६२)

अग्नयोऽनीकवते द्वाविंशतिः॥१॥ [२४]

यदेकैः प्रजापतिः प्रेणानु यजुषापो विश्वकर्माग्नि आ याहि सुवर्गाय वज्रो गायत्रेणाग्निं उदधे समीचीन्द्राय मयूरपां बलाय पुरुषमृगः सौरी

पृषतः शक्रा रुक्मरुजः सुपूर्ण आग्नेयोऽश्वोऽग्नयेऽनीकवते चतुर्विंशतिः॥२४॥

यदेकैः स पापीयानेतद्वा अग्नेर्धनुस्तद्देवास्त्वेन्द्रं ज्येष्ठा अपां नप्रेऽश्वस्तूपरो द्विर्षष्टिः॥६२॥

यदेकैः शक्तिपात्पत्वंः॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां पञ्चमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः समाप्तः॥५-५॥

॥षष्ठः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे षष्ठः प्रश्नः॥

हिरण्यवर्णाः शुचयः पावका यासु जातः कश्यपो यास्विन्द्रः। अग्निं या गर्भं दधिरे विरूपास्ता न आपः शः स्योना भवन्तु। यासां राजा वरुणो याति मध्ये सत्यानृते अवपश्यञ्जनानाम्। मधुश्चतः शुचयो याः पावकास्ता न आपः शः स्योना भवन्तु। यासां देवा दिवि कृण्वन्ति भक्षं या अन्तरिक्षे बहुधा भवन्ति। याः पृथिवीं पयसोन्दन्ति (१)

शुक्रास्ता न आपः शः स्योना भवन्तु। शिवेन मा चक्षुषा पश्यतापः शिवया तनुवोपं स्पृशत त्वचं मे। सर्वा अग्नीं रप्सुषदो हुवे वो मयि वर्चो बलमोजो नि धत्त। यददः सम्प्रयतीरहावनदता हृते। तस्मादा नद्यो नाम स्थ ता वो नामानि सिन्धवः। यत्प्रेषिता वरुणेन ताः शीभं समवल्गता। (२)

तदाप्रोदिन्द्रो वो यतीस्तस्मादापो अनु स्थन। अपकामं स्यन्दमाना अवीवरत वो हिकम्। इन्द्रो वः शक्तिभिर्देवीस्तस्माद्वार्णामं वो हितम्। एको देवो अप्यतिष्ठथ्यस्यन्दमाना यथावशम्। उदानिषुर्महीरिति तस्मादुदकमुच्यते। आपो भद्रा घृतमिदापं आसुरग्नीषोमौ बिभ्रत्याप इत्ताः। तीव्रो रसो मधुपृचाम् (३)

अरङ्गम आ मा प्राणेन सह वर्चसा गन्तु। आदित्यश्याम्युत वां शृणोम्या मा घोषो गच्छति वाङ् आसाम्। मन्ये भेजानो अमृतस्य तर्हि हिरण्यवर्णा अतृपं यदा वः। आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन। महे रणाय चक्षसे। यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः। उशतीरिव मातरः। तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथा। आपो जनयथा च नः। दिवि श्रयस्वान्तरिक्षे यतस्व पृथिव्या सम्भवं ब्रह्मवर्चसमसि ब्रह्मवर्चसाय त्वा॥ (४)

उन्दन्ति समवल्गता मधुपृचा मातरो द्वाविंशतिश्च॥४॥

[१]

अपां ग्रहान्गृह्णात्येतद्वाव राजसूयं यदेते ग्रहाः सर्वोऽग्निर्वरुणसवो राजसूयमग्निस्वश्चित् राजसूयतेऽथो उभावेव लोकावभि जयति यश्च राजसूयेनेजानस्य यश्चाग्निचित आपो भवन्त्यापो वा अग्नेर्भ्रातृव्या यदपोऽग्नेरधस्तादुपदधाति भ्रातृव्याभिभूत्ये भवन्त्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवत्यमृतम् (५)

वा आप॑स्तस्मा॑द॒द्विर॑व॒तान्त॑म॒भि पि॑ञ्चन्ति॒ नार्ति॑मा॒र्च्छति॑ सर्व॑मायुरेति॒ यस्यै॑ता
उ॒पधी॑यन्ते॒ य उ॑ चैना॒ एवं वेदा॑न्त्रं॒ वा आपः॑ प॒शव॑ आपोऽ॒न्नं प॑शवोऽ॒न्नादः॑ प॒शुमा॑न्भवति॒
यस्यै॑ता उ॒पधी॑यन्ते॒ य उ॑ चैना॒ एवं वेद॑ द्वा॒दश॑ भवन्ति॒ द्वा॒दश॑ मा॒साः संव॑त्सरः
सं॒वत्स॑रेणै॒वास्मै॑ (६)

अ॒न्नम॑व॒ रुन्धे॑ पात्राणि॒ भवन्ति॑ पात्रे॒ वा अ॒न्नम॑द्यते॒ सयो॑न्ये॒वान्न॑मव॒ रुन्ध आ॑
द्वा॒दशा॑त्पुरुषा॒दन्न॑म॒त्यथो॑ पात्रा॒न्न छि॑द्यते॒ यस्यै॑ता उ॒पधी॑यन्ते॒ य उ॑ चैना॒ एवं वेद॑ कु॒म्भाश्च॑
कु॒म्भीश्च॑ मिथु॒नानि॑ भवन्ति॒ मिथु॑नस्य॒ प्रजा॑त्यै॒ प्र प्र॑जया॒ पशु॑भिर्मिथु॒नैर्जा॑यते॒ यस्यै॑ता
उ॒पधी॑यन्ते॒ य उ॑ (७)

चैना॒ एवं वेद॑ शु॒ग्व अ॒ग्निः सो॑ऽध्व॒र्यु यज॑मानं॒ प्र॒जाः शु॒चा॒र्पय॑ति॒ यद॑प उ॒प॒दधा॑ति॒
शुच॑मे॒वास्य॑ शमयति॒ नार्ति॑मा॒र्च्छत्य॑ध्व॒र्युर्न यज॑मानः॒ शाम्य॑न्ति॒ प्र॒जा यत्रै॑ता उ॒पधी॑यन्ते॒ उपा॑
वा ए॒तानि॑ हृद॒यानि॑ यदे॒ता आपो॑ यदे॒ता अ॒प उ॒प॒दधा॑ति॒ दि॒व्याभि॑रे॒वैनाः॑ स॒ सृ॑जति॒
व॒र्षुकः॑ प॒र्जन्यः॑ (८)

भ॒वति॑ यो वा ए॒तासा॑मा॒यत॑नं॒ कृ॒षिं वेदा॑ऽऽयत॑नवान्भवति॒ कल्प॑तेऽस्मा॒ अनु॑सी॒तमु॑प॒
दधा॑त्येतद्वा आ॒सामा॑यत॑नमे॒षा कृ॒षिर्य॑ एवं वेदा॑ऽऽयत॑नवान्भवति॒ कल्प॑तेऽस्मै॒ द्वन्द्व॑म॒न्या
उ॒प दधा॑ति॒ चत॑स्रो॒ मध्ये॑ धृ॒त्या अ॒न्नं वा इष्ट॑का ए॒तत्खलु॑ वै सा॒क्षाद॑न्नं॒ यदेष॑ च॒रुर्यदे॑तं
च॒रुमु॑प॒दधा॑ति॒ सा॒क्षात् (९)

ए॒वास्मा॑ अ॒न्नम॑व॒ रुन्धे॑ मध्य॒त उ॒प दधा॑ति॒ मध्य॒त ए॒वास्मा॑ अ॒न्नं दधा॑ति॒
तस्मा॑न्मध्य॒तोऽन्न॑म॒द्यते॑ बा॒रह॑स्प॒त्यो भ॑वति॒ ब्रह्म॑ वै दे॒वानां॑ बृ॒हस्प॑तिर्ब्रह्म॒णैवा॑स्मा॒ अन्न॑मव॒
रुन्धे॑ ब्रह्मव॒र्चस॑म॒सि ब्रह्म॑व॒र्चसा॑य॒ त्वेत्या॑ह॒ तेज॑स्वी ब्रह्मव॒र्चसी॑ भ॑वति॒ यस्यै॑ष उ॒पधी॑यते॒
य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑॥ (१०)

अ॒मृत॑म॒स्मे जा॑यते॒ यस्यै॑ता उ॒पधी॑यन्ते॒ य उ॑ प॒र्जन्य॑ उ॒प॒दधा॑ति॒ सा॒क्षात्स॑त॒चत्वारि॑श॒च॥६॥ [२]

भू॒तेष्ट॑का उ॒प दधा॑त्यत्रा॒न्नं वै मृ॒त्युर्जा॑यते॒ यत्र॑यत्रै॒व मृ॒त्युर्जा॑यते॒ तत॑ ए॒वैन॑मव॒
य॒जते॑ तस्मा॑द॒ग्नि॒चि॒त्सर्व॑मायुरेति॒ सर्वे॑ ह्य॒स्य मृ॒त्यवो॑ऽवै॒ष्टास्त॑स्मा॑द॒ग्नि॒चि॒न्नाभि॑चरित॒वै
प्र॒त्यगै॑नमभि॒चारः॑ स्तृ॒णुते॑ सू॒यते॑ वा ए॒ष योऽग्निं॑ चि॒नुते॑ दे॒वसु॑वा॒मेता॑नि॒ हवी॑ःपि॒
भव॑न्त्ये॒ताव॑न्तो॒ वै दे॒वाना॑ स॒वास्त ए॒व (११)

अस्मै सुवान्त्र यच्छन्ति त एनं सुवन्ते सर्वोऽग्निर्वरुणस्रवो राजसूर्यं ब्रह्मस्रवश्चित्यो देवस्य त्वा सवितुः प्रस्रव इत्याह सवितृप्रसूत एवेनं ब्रह्मणा देवताभिरभि पिश्रत्यन्नस्यान्नस्याभि पिश्रत्यन्नस्यान्नस्यावरुद्धौ पुरस्तात्प्रत्यश्चमभि पिश्रति पुरस्ताद्धि प्रतीचीनमन्नमद्यते शीर्षतोऽभि पिश्रति शीर्षतो ह्यन्नमद्यत आ मुखादन्ववन्नावयति (१२)

मुखत एवास्मां अन्नाद्यं दधात्यग्नेस्त्वा साम्राज्येनाभि पिश्रामीत्याहैष वा अग्नेः स्रवस्तेनैवेनमभि पिश्रति बृहस्पतेस्त्वा साम्राज्येनाभि पिश्रामीत्याह ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवेनमभि पिश्रतीन्द्रस्य त्वा साम्राज्येनाभि पिश्रामीत्याहेन्द्रियमेवास्मिन्नुपरिष्ठाद्वा

वै राजसूर्यस्य रूपं य एवं विद्वानग्निं चिनुत उभावेव लोकावभि जयति यश्च राजसूर्येनेजानस्य यश्चाग्निचित् इन्द्रस्य सुषुवाणस्य दशधेन्द्रियं वीर्यं परापतत्तद्देवाः सौत्रामण्या समभरन्त्सूर्यते वा एष योऽग्निं चिनुतेऽग्निं चित्वा सौत्रामण्या यजेतेन्द्रियमेव वीर्यं सम्भृत्यात्मन्धत्ते॥ (१४)

त एवान्ववन्नावयत्येतदृष्टार्चत्वारिंशच्च॥ ४॥

[३]

सजूरब्दोऽयावभिः सजूरूपा अरुणीभिः सजूः सूर्य एतंशेन सजोषावश्विना दं सौभिः सजूरग्निर्वैश्वानर इडाभिर्घृतेन स्वाहा संवत्सरो वा अब्दो मासा अयावा उषा अरुणी सूर्य एतंश इमे अश्विना संवत्सरोऽग्निर्वैश्वानरः पशव इडा पशवो घृतं संवत्सरं पशवोऽनु प्र जायन्ते संवत्सरेणैवास्मै पशून् जनयति दर्भस्तम्बे जुहोति यत् (१५)

वा अस्या अमृतं यद्वीर्यं तद्दर्भास्तस्मिञ्जुहोति प्रैव जायतेऽन्नादो भवति यस्यैवं जुह्वत्येता वै देवता अग्नेः पुरस्ताद्वागास्ता एव प्रीणात्यथो चक्षुरेवाग्नेः पुरस्तात्प्रति दधात्यनन्धो भवति य एवं वेदापो वा इदमग्रे सलिलमासीत्स प्रजापतिः पुष्करपर्णे वातो भूतोऽलेलायत्सः (१६)

प्रतिष्ठां नाविन्दत स एतदपां कुलायमपश्यत्तस्मिन्नग्निमचिनुत तदियमभवत्ततो वै स प्रत्यतिष्ठदां पुरस्तादुपादधात्तच्छिरोऽभवत्सा प्राची दिग्या दक्षिणत उपादधात्स दक्षिणः पक्षोऽभवत्सा दक्षिणा दिग्या पश्चादुपादधात्तत्पुच्छमभवत्सा प्रतीची दिग्यामुत्तरत उपादधात् (१७)

स उत्तरः पक्षोऽभवत्सोदीची दिग्यामुपरिष्ठादुपादधात्तत्पृष्ठमभवत्सोर्ध्वा दिगियं वा

अग्निः पञ्चैष्टकस्तस्माद्यदस्यां खनन्त्यभीष्टकां तृन्दन्त्यभि शर्कराः सर्वा वा इयं वयोभ्यो नक्तं दृशे दीप्यते तस्मादिमां वयांसि नक्तं नाध्यासते य एवं विद्वानग्निं चिनुते प्रत्येव (१८)

तिष्ठत्यभि दिशो जयत्याग्नेयो वै ब्राह्मणस्तस्माद्ब्राह्मणाय सर्वासु दिक्ष्वर्धुकः स्वामेव तद्विशमन्वेत्यां वा अग्निः कुलायन्तस्मादापोऽग्निः हारुकाः स्वामेव तद्योनिं प्र विंशन्ति॥ (१९)

यदलेलायुधस्य उत्तरत उपादधादेव द्वात्रिंशच्च॥५॥ [४]

संवत्सरमुख्यंभृत्वा द्वितीयं संवत्सर आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेदेन्द्रमेकादशकपालं वैश्वदेवं द्वादशकपालं बारहस्पत्यं चरुं वैष्णवं त्रिकपालं तृतीयं संवत्सरंऽभिजिता यजेत यदष्टाकपालो भवत्यष्टाक्षरा गायत्र्याग्नेयं गायत्रं प्रातःसवनं प्रातःसवनमेव तेन दाधार गायत्रं छन्दो यदेकादशकपालो भवत्येकादशाक्षरा त्रिष्टुगेन्द्रं त्रैष्टुभं माध्यन्दिनं सवनं माध्यन्दिनमेव सवनं तेन दाधार त्रिष्टुभम् (२०)

छन्दो यद्द्वादशकपालो भवति द्वादशाक्षरा जगती वैश्वदेवं जागतं तृतीयसवनं तृतीयसवनं तेन दाधार जगतीं छन्दो यद्बारहस्पत्यश्चरुर्भवति ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मैव तेन दाधार यद्वैष्णवस्त्रिकपालो भवति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञमेव तेन दाधार यत्तृतीयं संवत्सरंऽभिजिता यजतेऽभिजित्यै यत्संवत्सरमुख्यं बिभर्तीममेव (२१)

तेन लोकः स्पृणोति यद्वितीयं संवत्सरंऽग्निं चिनुतेऽन्तरिक्षमेव तेन स्पृणोति यत्तृतीयं संवत्सरं यजतेऽमुमेव तेन लोकः स्पृणोत्येतं वै परं आद्धारः कक्षीवा औशिजो वीतहव्यः श्रायसस्त्रसदस्युः पौरुकुथस्यः प्रजाकामा अचिन्वत ततो वै ते सहस्रं सहस्रं पुत्रानविन्दन्त प्रथते प्रजयां पशुभिस्तां मात्रामाप्नोति यां तेऽगच्छन् य एवं विद्वानेतमग्निं चिनुते॥ (२२)

दाधार त्रिष्टुभमिममेव चत्वारि च॥३॥ [५]

प्रजापतिरग्निमचिनुत स क्षुरपविर्भूत्वातिष्ठत्तं देवा बिभ्यतो नोपायन्ते छन्दोभिरात्मानं छादयित्वोपायन्तच्छन्दसां छन्दस्त्वं ब्रह्म वै छन्दांसि ब्रह्मण एतद्रूपं यत्कृष्णाजिनङ्काष्णीं उपानहावुपं मुञ्चते छन्दोभिरेवात्मानं छादयित्वाग्निमुपं चरत्यात्मनोऽहिंसायै देवनिधिर्वा एष नि धीयते यदग्निः (२३)

अन्ये वा वै निधिमगुप्तं विन्दन्ति न वा प्रति प्र जानात्युखामा क्रामत्यात्मानमेवाधिपां

कुरुते गुप्त्या अथो खल्वाहुर्नाक्रम्येति नैर्ऋत्युखा यदाक्रामेन्नैर्ऋत्या आत्मानमपि
दध्यात्तस्मान्नाक्रम्यां पुरुषशीर्षमुप दधाति गुप्त्या अथो यथा ब्रूयादेतन्मे गोपायेति तादृगेव
तत् (२४)

प्रजापतिर्वा अथर्वाग्निरेव दध्यङ्घ्राथर्वणस्तस्येष्टका अस्थान्येत९ ह वाव
तदृषिर्भ्यनूवाचेन्द्रो दधीचो अस्थभिरिति यद्विष्टकाभिरग्निं चिनोति सात्मानमेवाग्निं
चिनुते सात्मानमुष्मिल्लोके भवति य एवं वेद् शरीरं वा एतदग्रेर्यच्चित्य आत्मा वैश्वानरो
यच्चिते वैश्वानरं जुहोति शरीरमेव स५स्कृत्य (२५)

अभ्यारोहति शरीरं वा एतद्यजमानः स५स्कुरुते यदग्निं चिनुते यच्चिते वैश्वानरं
जुहोति शरीरमेव स५स्कृत्यात्मनाभ्यारोहति तस्मात्तस्य नाव द्यन्ति जीवन्नेव देवानप्येति
वैश्वानर्यर्चा पुरीषमुप दधातीयं वा अग्निवैश्वानरस्तस्येषा चितिर्यत्पुरीषमग्निमेव वैश्वानरं
चिनुत एषा वा अग्नेः प्रिया तनूर्यद्वैश्वानरः प्रियामेवास्य तनुवमव रुन्धे॥ (२६)

अग्निस्तथ्मु५स्कृत्याग्नेर्दशं च॥ ४॥ [६]

अग्नेर्वै दीक्ष्यां देवा विराजंमाप्नुवन्तिस्त्रो रात्रीर्दीक्षितः स्यात् त्रिपदा विराड्विराजंमाप्नोति
षड्रात्रीर्दीक्षितः स्यात् षड्वा ऋतवः संवत्सरः संवत्सरो विराड्विराजंमाप्नोति दश रात्रीर्दीक्षितः
स्याद्दशाक्षरा विराड्विराजंमाप्नोति द्वादश रात्रीर्दीक्षितः स्याद्द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरो
विराड्विराजंमाप्नोति त्रयोदश रात्रीर्दीक्षितः स्यात् त्रयोदश (२७)

मासाः संवत्सरः संवत्सरो विराड्विराजंमाप्नोति पञ्चदश रात्रीर्दीक्षितः स्यात्पञ्चदश वा
अर्धमासस्य रात्रयोऽर्धमासशः संवत्सर आप्यते संवत्सरो विराड्विराजंमाप्नोति सप्तदश
रात्रीर्दीक्षितः स्याद्द्वादश मासाः पञ्चर्तवः स संवत्सरः संवत्सरो विराड्विराजंमाप्नोति
चतुर्विंशतिः९ रात्रीर्दीक्षितः स्याच्चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरः संवत्सरो विराड्विराजंमाप्नोति
त्रिंशत्९ रात्रीर्दीक्षितः स्यात् (२८)

त्रिंशदक्षरा विराड्विराजंमाप्नोति मासं दीक्षितः स्याद्यो मासः स संवत्सरः संवत्सरो
विराड्विराजंमाप्नोति चतुरो मासो दीक्षितः स्याच्चतुरो वा एतं मासो वसंवोऽविभरुस्ते
पृथिवीमाजयन्गायत्री छन्दोऽष्टौ रुद्रास्तैऽन्तरिक्षमाजयन्निष्ठुं छन्दो द्वादशादित्यास्ते
दिवमाजयन्जगतीं छन्दस्ततो वै ते व्यावृत्तमगच्छञ्छैर्ध्वं देवानां तस्माद्द्वादश मासो

भृत्वाग्निं चिन्वीत द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरोऽग्निश्चित्यस्तस्याहोरात्राणीष्टका
आतेष्टकमेनं चिनुतेऽथो व्यावृत्तमेव गच्छति श्रेष्ठ्यं समानानाम्॥ (२९)

स्यात् त्रयोदश त्रिंशत् रात्रौर्दीक्षितः स्याद्वे तैऽष्टाविंशतिश्च॥३॥ [७]

सुवर्गाय वा एष लोकाय चीयते यदग्निस्तं यन्नान्वारोहैः सुवर्गाल्लोकाद्यजमानो हीयेत
पृथिवीमाक्रमिषं प्राणो मा मा हांसीदन्तरिक्षमाक्रमिषं प्रजा मा मा हांसीद्विवाक्रमिषं
सुवर्गन्मेत्याहैष वा अग्नेरन्वारोहस्तेनैवेनमन्वारोहति सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै
यत्पक्षसंमितां मिनुयात् (३०)

कनीयांसं यज्ञक्रतुमुपैयात्पापीयस्यस्यात्मनः प्रजा स्याद्वेदिसंमितां मिनोति
ज्यायांसमेव यज्ञक्रतुमुपैति नास्यात्मनः पापीयसी प्रजा भवति साहस्रं चिन्वीत प्रथमं
चिन्वानः सहस्रसंमितो वा अयं लोक इममेव लोकमभि जयति द्विषाहस्रं चिन्वीत
द्वितीयं चिन्वानो द्विषाहस्रं वा अन्तरिक्षमन्तरिक्षमेवाभि जयति त्रिषाहस्रं चिन्वीत तृतीयं
चिन्वानः (३१)

त्रिषाहस्रो वा असौ लोकौऽमुमेव लोकमभि जयति जानुदघ्नं चिन्वीत प्रथमं चिन्वानो
गायत्रियैवेन लोकमभ्यारोहति नाभिदघ्नं चिन्वीत द्वितीयं चिन्वानस्त्रिष्टुभैवान्तरिक्षमभ्यारोहति
ग्रीवदघ्नं चिन्वीत तृतीयं चिन्वानो जगत्पैवामुं लोकमभ्यारोहति नाग्निं चित्वा
रामामुपैयादयोनौ रेतो धास्यामीति न द्वितीयं चित्वान्यस्य स्त्रियम् (३२)

उपैयान्न तृतीयं चित्वा कां चनोपैयाद्रेतो वा एतन्नि धत्ते यदग्निं चिनुते यदुपैयाद्रेतंसा
व्यूध्येताथो खल्वाहुरप्रजस्यं तद्यन्त्रोपैयादिति यद्रेतःसिचावुपदधाति ते एव यजमानस्य
रेतो बिभृतस्तस्मादुपैयाद्रेतसोऽस्कन्दाय त्रीणि वाव रेतोसि पिता पुत्रः पौत्रः (३३)

यद्वे रेतःसिचावुपदध्याद्रेतोऽस्य विच्छिन्द्यात्तिस्र उपं दधाति रेतंसः सन्तत्या इयं वाव
प्रथमा रेतःसिग्वाग्वा इयं तस्मात्पश्यन्तीमां पश्यन्ति वाचं वदन्तीमन्तरिक्षं द्वितीयां प्राणो
वा अन्तरिक्षं तस्मान्नान्तरिक्षं पश्यन्ति न प्राणमसौ तृतीया चक्षुर्वा असौ तस्मात्पश्यन्त्यमूं
पश्यन्ति चक्षुर्यजुषेमां च (३४)

अमूं चोपं दधाति मनसा मध्यमामेषां लोकानां क्लृप्त्या अथो प्राणानामिष्टो यज्ञो
भृगुभिराशीर्दा वसुभिस्तस्य त इष्टस्य वीतस्य द्रविणेह भक्षीयेत्याह स्तुतशस्त्रे एवैतेन
दुहे पिता मातरिश्वाच्छिद्रा पदा धा अच्छिद्रा उशिजः पदानुं तक्षुः सोमो विश्वविन्नेता

नैषद्बृहस्पतिरुक्थामदानि शःसिषदित्याहेतद्वा अग्रेरुक्थन्तेनैवैनमनु शःसति॥ (३५)

मिनुयाचुतीयं चिन्वानस्त्रियं पौत्रंश्च वै सप्तदश च॥६॥ [८]

सूयते वा एषोऽग्नीनां य उखायां भ्रियते यद्धः सादयेद्गर्भाः प्रपादुकाः स्युरथो यथा स्वात्प्रत्यवरोहति तादृगेव तदासन्दी सादयति गर्भाणां धृत्या अप्रपादायाथो सवमेवैनं करोति गर्भो वा एष यदुख्यो योनिः शिक्यं यच्छिक्वादुखां निरूहेद्योनेर्गर्भं निरहण्याथ्यदुद्यामः शिक्यं भवति षोढाविहितो वै (३६)

पुरुष आत्मा च शिरंश्च चत्वार्यङ्गान्यात्मन्नेवैनं बिभर्ति प्रजापतिर्वा एष यदग्निस्तस्योखा चोलूखलं च स्तनौ तावस्य प्रजा उप जीवन्ति यदुखां चोलूखलं चोपदधाति ताभ्यामेव यजमानोऽमुष्मिल्लोकेऽग्निं दुहे संवत्सरो वा एष यदग्निस्तस्य त्रेधाविहिता इष्टकाः प्राजापत्या वैष्णवीः (३७)

वैश्वकर्मणीरहोरात्राण्येवास्य प्राजापत्या यदुख्यं बिभर्ति प्राजापत्या एव तदुप धत्ते यथ्समिधे आदधाति वैष्णवा वै वनस्पतयो वैष्णवीरेव तदुप धत्ते यद्विष्टकाभिरग्निं चिनोतीयं वै विश्वकर्मा वैश्वकर्मणीरेव तदुप धत्ते तस्मादाहुस्त्रिवृदग्निरिति तं वा एतं यजमान एव चिन्वीत यदस्यान्यश्चिनुयाद्यत्तं दक्षिणाभिर्न राधयेदग्निमस्य वृञ्जीत योऽस्याग्निं चिनुयात्तं दक्षिणाभी राधयेदग्निमेव तथ्सृणोति॥ (३८)

षोढाविहितो वै वैष्णवीरन्यो विश्वतिष्ठ॥३॥ [९]

प्रजापतिरग्निमचिनुतर्तुभिः संवत्सरं वसन्तेनैवास्य पूर्वार्धमचिनुत ग्रीष्मेण दक्षिणं पक्षं वर्षाभिः पुच्छं शरदोत्तरं पक्षं हेमन्तेन मध्यं ब्रह्मणा वा अस्य तत्पूर्वार्धमचिनुत क्षत्रेण दक्षिणं पक्षं पशुभिः पुच्छं विशोत्तरं पक्षमाशया मध्यं य एवं विद्वानग्निं चिनुत ऋतुभिरेवैनं चिनुतेऽथो एतदेव सर्वमव (३९)

रुन्धे शृण्वन्त्येनमग्निं चिक्वानमत्यन्नः रोचत इयं वाव प्रथमा चित्तिरोपधयो वनस्पतयः पुरीषमन्तरिक्षं द्वितीया वयांसि पुरीषमसौ तृतीया नक्षत्राणि पुरीषं यज्ञश्चतुर्थी दक्षिणा पुरीषं यजमानः पञ्चमी प्रजा पुरीषं यत् त्रिचितीकं चिन्वीत यज्ञं दक्षिणामात्मानं प्रजामन्तरियात्तस्मात्पञ्चचितीकश्चेतव्य एतदेव सर्वं स्पृणोति यत्तिस्रश्चितयः (४०)

त्रिवृद्ध्यग्रियद्वे द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै पञ्च चितयो भवन्ति पाङ्कः पुरुष आत्मानमेव स्पृणोति पञ्च चितयो भवन्ति पञ्चभिः पुरीषैरभ्यूहति दश सं पद्यन्ते दशाक्षरो वै पुरुषो यावानेव पुरुषस्तः स्पृणोत्यथो दशाक्षरा विराडन्न विराड्विराज्येवान्नाद्ये प्रति तिष्ठति संवत्सरो वै षष्ठी चित्तिरऋतवः पुरीषः षड्वितयो भवन्ति षदुरीषाणि द्वादश सं पद्यन्ते द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सर एव प्रति तिष्ठति॥ (४१)

अव चितयः पुरीषं पञ्चदश च॥३॥

[१०]

रोहितो धूम्रोहितः कर्कन्धुरोहितस्ते प्राजापत्या बभ्रुररुणबभ्रुः शुक्बभ्रुस्ते रौद्राः श्येतः श्येताक्षः श्येतग्रीवस्ते पितृदेवत्यास्तिस्रः कृष्णा वशा वारुण्यस्तिस्रः श्वेता वशाः सौर्यो मैत्राबारहस्पत्या धूम्रललामास्तूपराः॥ (४२)

[११]

पृश्निस्तिरश्चीनपृश्निरूर्ध्वपृश्निस्ते मारुताः फल्गूलोहितोर्णी बलक्षी ताः सारस्वत्यः पृषती स्थूलपृषती क्षुद्रपृषती ता वैश्वदेव्यस्तिस्रः श्यामा वशाः पौष्ण्यस्तिस्रो रोहिणीवशा मैत्रिय ऐन्द्राबारहस्पत्या अरुणललामास्तूपराः॥ (४३)

रोहितः पृश्निः पञ्चिंशतिः पञ्चिंशतिः॥१॥

[१२]

शितिबाहुरन्यतःशितिबाहुः समन्तशितिबाहुस्त ऐन्द्रवायवाः शितिरन्ध्रोऽन्यतःशितिरन्ध्रः समन्तशितिरन्ध्रस्ते मैत्रावरुणाः शुद्धवालः सर्वशुद्धवालो मणिवालस्त आश्विनास्तिस्रः शिल्पा वशा वैश्वदेव्यस्तिस्रः श्येनीः परमेष्ठिने सोमापौष्णाः श्यामललामास्तूपराः॥ (४४)

[१३]

उन्नत ऋषभो वामनस्त ऐन्द्रावरुणाः शितिककुच्छित्तिपृष्ठः शितिभसत्त ऐन्द्राबारहस्पत्याः शितिपाच्छित्योष्ठः शितिभ्रुस्त ऐन्द्रावैष्णवास्तिस्रः सिध्मा वशा वैश्वकर्मण्यस्तिस्रो धात्रे पृषोदरा ऐन्द्रापौष्णाः श्येतललामास्तूपराः॥ (४५)

शितिबाहुरुन्नतः पञ्चविंशतिः पञ्चविंशतिः॥१॥

[१४]

कर्णास्त्रयो यामाः सौम्यास्त्रयः श्वितिङ्गा अग्नये यविष्ठाय त्रयो नकुलास्तिस्रो रोहिणीस्त्रय्यस्ता वसूनान्तिस्रोऽरुणा दित्योह्यस्ता रुद्राणां सोमैन्द्रा बभ्रुललामास्तूपराः॥ (४६)

कर्णास्त्रयोविंशतिः॥१॥

[१५]

शुण्ठास्त्रयो वैष्णवा अंधीलोधुकर्णास्त्रयो विष्णव उरुकृमाय लप्सुदिनस्त्रयो
विष्णव उरुगायाय पञ्चावीस्त्रिस्त्रि आदित्यानां त्रिविधास्त्रिस्त्रि सोऽङ्गिरसामैन्द्रावैष्णवा
गौरललामास्तूपराः॥ (४७)

शुण्ठा विंशतिः॥१॥ [१६]

इन्द्राय राज्ञे त्रयः शितिपृष्ठा इन्द्रायाधिराजाय त्रयः शितिककुद इन्द्राय स्वराज्ञे
त्रयः शितिभसदस्त्रिस्त्रिस्तुयैर्ह्यः साध्यानां त्रिस्त्रिः पंष्टौ ह्यौ विश्वेषां देवानां माग्नेन्द्राः
कृष्णललामास्तूपराः॥ (४८)

इन्द्राय राज्ञे द्वाविंशतिः॥१॥ [१७]

अदित्ये त्रयो रोहितैता इन्द्राण्ये त्रयः कृष्णैताः कुह्वै त्रयोऽरुणैतास्त्रिस्त्रि धेनवो राकाये
त्रयोऽनुद्वाहः सिनीवाल्या आग्नावैष्णवा रोहितललामास्तूपराः॥ (४९)

अदित्या अष्टादशः॥१॥ [१८]

सौम्यास्त्रयः पिशङ्गाः सोमाय राज्ञे त्रयः सारङ्गाः पार्जन्या नभोरूपास्त्रिस्त्रि सोऽजा मल्हा
इन्द्राण्ये त्रिस्त्रि मेष्य आदित्या द्यावापृथिव्यां मालङ्गास्तूपराः॥ (५०)

सौम्या एकात्रविंशतिः॥१॥ [१९]

वारुणास्त्रयः कृष्णललामा वरुणाय राज्ञे त्रयो रोहितोललामा वरुणाय
रिशादसे त्रयोऽरुणललामाः शिल्पास्त्रयो वैश्वदेवास्त्रयः पृश्नयः सर्वदेवत्या ऐन्द्रासूराः
श्येतललामास्तूपराः॥ (५१)

वारुणा विंशतिः॥१॥ [२०]

सोमाय स्वराज्ञेऽनोवाहावन्द्वाहाविन्द्राग्निभ्यामोजोदाभ्यामुष्टाराविन्द्राग्निभ्यां
बलदाभ्यां सीरवाहाववी द्वे धेनू भौमी दिग्भ्यो वडंबे द्वे धेनू भौमी वैराजी
पुरुषी द्वे धेनू भौमी वायव आरोहणवाहावन्द्वाहौ वारुणी कृष्णे वशे अंराड्यौ दिव्यावृषभौ
परिमुरौ॥ (५२)

सोमाय स्वराज्ञे चतुस्त्रिंशत्॥१॥ [२१]

एकादश प्रातर्गव्याः पशव आ लभ्यन्ते छगलः कल्माषः किकिदीविर्विदीगयस्ते
त्वाष्ट्राः सौरीर्नव श्वेता वशा अनुबन्ध्या भवन्त्याग्नेय ऐन्द्राग्र आश्विनस्ते विशालयूप आ

लभ्यन्ते॥ (५३)

एकादश पञ्चविंशतिः॥१॥ [२२]

पिशङ्गास्त्रयो वासन्ताः सारङ्गास्त्रयो ग्रेष्माः पृषन्तस्त्रयो वार्षिकाः पृश्नयस्त्रयः शारदाः
पृश्निसक्थास्त्रयो हैमन्तिका अवलिप्तास्त्रयः शैशिराः संवत्सराय निर्वक्षसः (५४)

पिशङ्गा विंशतिः॥१॥ [२३]

हिरण्यवर्णा अपां ग्रहान्भूतेष्टकाः सज्जः संवत्सरं प्रजापतिः स क्षुरपंविग्नेवै दीक्षयां सुवर्गाय तं यन्न स्यूते प्रजापतिरऋतुभी रोहितः
पृश्नः शितिबाहुरुन्नतः कर्णाः शुण्ठा इन्द्रायादित्यै सौम्या वांरुणाः सोमायैकादश पिशङ्गास्त्रयोविंशतिः॥२३॥
हिरण्यवर्णा भूतेष्टकाश्छन्दो यत्कर्नीयाः सन्निवृद्धाभिर्वाकृणाश्चतुःपञ्चाशत्॥५४॥
हिरण्यवर्णा निर्वक्षसः॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां पञ्चमकाण्डे षष्ठः प्रश्नः समाप्तः॥५-६॥

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे सप्तमः प्रश्नः॥

यो वा अयंथादेवतमग्निं चिनुत आ देवताभ्यो वृश्च्यते पापीयान्भवति यो यंथादेवतं न देवताभ्य आ वृश्च्यते वसीयान्भवत्याग्नेय्या गायत्रिया प्रथमां चितिमभि मृशेत् त्रिष्टुभां द्वितीयां जगत्या तृतीयामनुष्टुभां चतुर्थीं पङ्क्त्या पञ्चमीं यंथादेवतमेवाग्निं चिनुते न देवताभ्य आ वृश्च्यते वसीयान्भवतीडांयै वा एषा विभक्तिः पशव इडां पशुभिरेनम् (१)

चिनुते यो वै प्रजापतये प्रतिप्रोच्याग्निं चिनोति नार्तिमार्च्छत्यश्वावभितस्तिष्ठेतां कृष्ण उत्तरतः श्वेतो दक्षिणस्तावालभ्येष्टका उप दध्यादेतद्वै प्रजापते रूपं प्राजापत्योऽश्वः साक्षादेव प्रजापतये प्रतिप्रोच्याग्निं चिनोति नार्तिमार्च्छत्येतद्वा अहो रूपं यच्छ्वेतोऽश्वो रात्रियै कृष्ण एतदहः (२)

रूपं यदिष्टका रात्रियै पुरीषमिष्टका उपधास्यच्छ्वेतमश्वमभि मृशेत्पुरीषमुपधास्यन्कृष्णमहं चिनुते हिरण्यपात्रं मधोः पूर्णं ददाति मधव्योऽसानीति सौर्या चित्रवत्यावैक्षते चित्रमेव भवति मध्यन्दिनेऽश्वमव घ्रापयत्यसौ वा आदित्य इन्द्र एष प्रजापतिः प्राजापत्योऽश्वस्तमेव साक्षादग्नोति॥ (३)

पुनमेतदहोऽष्टावत्वारि ९ शब्दः॥ ३॥

[१]

त्वामग्ने वृषभं चेकितानं पुनर्युवानञ्जनयन्नुपागांम्। अस्थूरि णो गार्हपत्यानि सन्तु तिग्मेन नो ब्रह्मणा सः शिंशाधि। पशवो वा एते यदिष्टकाश्चित्याचित्यामृषभमुप दधाति मिथुनमेवास्य तद्यज्ञे करोति प्रजननाय तस्माद्यथेयूथ ऋषभः। संवत्सरस्य प्रतिमां यां त्वा रात्र्युपासते। प्रजा ९ सुवीरा कृत्वा विश्वमायुर्व्यश्नवत्। प्राजापत्याम् (४)

एतामुप दधातीयं वावैषैकाष्टका यदेवैकाष्टकायामन्नं क्रियते तदेवैतयावं रुन्ध एषा वै प्रजापतेः कामदुघा तयैव यजमानोऽमुष्मिलोकेऽग्निं दुहे येन देवा ज्योतिषोर्ध्वा उदायन् येनादित्या वसवो येन रुद्राः। येनाङ्गिरसो महिमानमानशुस्तेनैतु यजमानः स्वस्ति। सुवर्गाय वा एष लोकाय (५)

चीयते यदग्निर्येन देवा ज्योतिषोर्ध्वा उदायन्नित्युख्य ९ समिन्द्र इष्टका एवैता उप धत्ते वानस्पत्याः सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै शतायुधाय शतवीर्याय शतोतयेऽभिमातिषाहे।

शतं यो नः शरदो अजीतानिन्द्रो नेषदति दुरितानि विश्वा। ये चत्वारः पृथयो देवयाना
अन्तरा द्यावापृथिवी वियन्ति। तेषां यो अज्यानिमजीतिमा वहात्तस्मै नो देवाः (६)

परि दत्तेह सर्वे। ग्रीष्मो हेमन्त उत नो वसन्तः शरद्वर्षाः सुवितं नो अस्तु।
तेषांमृतूनां शतशारदानां निवात एषामभये स्याम। इदुवथ्सुराय परिवथ्सुराय संवथ्सुराय
कृणुता बृहन्नमः। तेषां वयं सुमंतौ यज्ञियानां ज्योगजीता अहंताः स्याम। भद्रान्नः श्रेयः
समनैष्ट देवास्त्वयावसेन समशीमहि त्वा। स नो मयोभूः पितो (७)

आ विशस्व शं तोकाय तनुवे स्योनः। अज्यानीरेता उपं दधात्येता वै देवता
अपराजितास्ता एव प्र विशति नैव जीयते ब्रह्मवादिनो वदन्ति यदर्धमासा मासा
ऋतवः संवथ्सुर ओषधीः पचन्त्यथ कस्मादन्याभ्यो देवताभ्य आग्रयणं निरूप्यत
इत्येता हि तद्देवता उदजयन् यदृतुभ्यो निर्वपद्देवताभ्यः समदं दध्यादाग्रयणं निरूप्येता
आहुतीर्जुहोत्यर्धमासानेव मासानृतून्संवथ्सुरं प्रीणाति न देवताभ्यः समदं दधाति भद्रान्नः
श्रेयः समनैष्ट देवा इत्याह हुताद्याय यजमानस्यापराभावाय॥ (८)

प्राजापत्यां लोकाय देवाः पितो दध्यादाग्रयणं पञ्चविंशतिश्च॥५॥

[२]

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्नस्तनूपा नः प्रतिस्पशः। यो नः पुरस्तादक्षिणतः पश्चादुत्तरतो-
ऽघायुरभिदासत्येतं सोऽश्मानमृच्छतु। देवासुराः संयन्ता आसन्तेऽसुरा दिग्भ्य आबाधन्त
तां देवा इष्वा च वज्रेण चापानुदन्त यद्वज्रिणीरुपदधातीष्वा चैव तद्वज्रेण च यजमानो
भ्रातृव्यानपं नुदते दिक्षूपं (९)

दधाति देवपुरा एवैतास्तनूपानीः पर्यहतेऽग्राविष्णू सजोषसेमा वर्धन्तु वां
गिरः। द्युमैर्वाजैभिरा गंतम्। ब्रह्मवादिनो वदन्ति यन्न देवतायै जुहुत्यथ किन्देवत्यां
वसोर्धारित्युग्विर्वसुस्तस्यैषा धारा विष्णुर्वसुस्तस्यैषा धाराऽग्रावैष्णव्यर्चा वसोर्धारा जुहोति
भागधेयैर्नैवैनौ समर्धयत्यथो एताम् (१०)

एवाहुतिमायतनवतीं करोति यत्काम एनां जुहोति तदेवाव रुन्धे रुद्रो वा एष
यदग्निस्तस्येते तनुवौ घोराण्या शिवान्या यच्छतरुद्रीयं जुहोति यैवास्यं घोरा तनूस्तां तेन
शमयति यद्वसोर्धारा जुहोति यैवास्यं शिवा तनूस्तां तेन प्रीणाति यो वै वसोर्धारायै (११)

प्रतिष्ठां वेद प्रत्येव तिष्ठति यदाज्यमुच्छिष्येत तस्मिन्ब्रह्मौदनं पंचेत्तं ब्राह्मणाश्चत्वारः

प्राश्र्जीयुरेष वा अग्निर्वैश्वानरो यद्वाह्मण एषा खलु वा अग्नेः प्रिया तनूर्यद्वैश्वानरः
प्रियायामेवैनं तनुवां प्रतिष्ठापयति चतस्रो धेनुर्दद्यात्ताभिरेव यजमानोऽमुष्मिल्लोकैऽग्निं
दहे॥ (१२)

उपेतान्धारये षट्त्वारिंशच्च॥४॥

[३]

चित्तिञ्जुहोमि मनसा घृतेनेत्याहादाभ्या वै नामैषाहुतिर्वैश्वकर्मणी नैनं चिक्यान् भ्रातृव्यो
दभ्रोत्यथो देवता एवाव रुन्धेऽग्ने तमद्येति पङ्क्त्या जुहोति पङ्क्त्याहुत्या यज्ञमुखमारभते सप्त
तै अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इत्याहु होत्रा एवाव रुन्धेऽग्निर्देवेभ्योऽपाक्रामद्वागधेयम् (१३)

इच्छमानस्तस्मा एतद्वागधेयं प्रायच्छन्नेतद्वा अग्नेरग्निहोत्रमेतर्हि खलु वा एष जातो
यर्हि सर्वश्चितो जातायैवास्मा अन्नमपि दधाति स एनं प्रीतः प्रीणाति वसीयान्भवति
ब्रह्मवादिनो वदन्ति यदेष गार्हपत्यश्चीयतेऽथ क्वास्याहवनीय इत्यसावादित्य इति
ब्रूयादेतस्मिन् हि सर्वाभ्यो देवताभ्यो जुह्वति (१४)

य एवं विद्वानग्निं चिनुते साक्षादेव देवता ऋध्नोत्यग्ने यशस्विन् यशसेममर्पयेन्द्रावतीमर्पचि
वंह। अयं मूर्धा परमेष्ठी सुवर्चाः समानानामुत्तमश्लोको अस्तु। भद्रं पश्यन्त उपं सेदुरग्ने
तपो दीक्षामर्षयः सुवर्विदः। ततः क्षत्रं बलमोजश्च जातं तदस्मै देवा अभि सं नमन्तु।
धाता विधाता परमा (१५)

उत सन्दक्प्रजापतिः परमेष्ठी विराजा। स्तोमाश्छन्दांसि निविदो म आहुरेतस्मै
राष्ट्रमभि सं नमाम। अभ्यावर्तध्वमुप मेतं साकमयः शास्ताधिपतिर्वो अस्तु। अस्य
विज्ञानमनु सः रभध्वमिमं पश्चादनु जीवाथ सर्वे। राष्ट्रभृत एता उपं दधात्येषा वा
अग्नेश्चिती राष्ट्रभृत्तयैवास्मिन्नाष्ट्रं दधाति राष्ट्रमेव भवति नास्माद्राष्ट्रं भ्रंशते॥ (१६)

भागधेयञ्जुह्वति परमा राष्ट्रं दधाति सप्त च॥४॥

[४]

यथा वै पुत्रो जातो म्रियत एव वा एष म्रियते यस्याग्निरुख्यं उद्वायति यन्निर्मन्थ्यं
कुर्याद्विच्छिन्धाद्भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्स एव पुनः परीध्यः स्वादेवनं योनेर्जनयति नास्मै
भ्रातृव्यं जनयति तमो वा एतं गृह्णाति यस्याग्निरुख्यं उद्वायति मृत्युस्तमः कृष्णं वासः
कृष्णा धेनुर्दक्षिणा तमसा (१७)

एव तमो मृत्युमपं हते हिरण्यं ददाति ज्योतिर्वै हिरण्यं ज्योतिषैव तमोऽपं हतेऽथो

तेजो वै हिरण्यन्तेजं एवाऽऽत्मन्यन्ते सुवर्नं घर्मः स्वाहा सुवर्नार्कः स्वाहा सुवर्नं शुक्रः
स्वाहा सुवर्नं ज्योतिः स्वाहा सुवर्नं सूर्यः स्वाहार्को वा एष यदग्निरसावादित्यः (१८)

अश्वमेधो यदेता आहुतीर्जुहोत्यर्काश्वमेधयोरेव ज्योतीरपि सं दधात्येष ह त्वा
अर्काश्वमेधी यस्यैतद्गौ क्रियत आपो वा इदमग्रे सलिलमासीत्स एतां प्रजापतिः
प्रथमां चित्तिमपश्यत्तामुपाधत्त तदियमभवत्तं विश्वकर्माब्रवीदुप त्वायानीति नेह लोको-
ऽस्तीति (१९)

अब्रवीत्स एतां द्वितीयां चित्तिमपश्यत्तामुपाधत्त तदन्तरिक्षमभवत्स यज्ञः प्रजा-
पतिमब्रवीदुप त्वायानीति नेह लोकोऽस्तीत्यब्रवीत्स विश्वकर्माणमब्रवीदुप त्वायानीति
केन मोपैष्यसीति दिश्याभिरित्यब्रवीत्तन्दिश्याभिरुपैता उपाधत्त ता दिशः (२०)

अभवत्स परमेष्ठी प्रजापतिमब्रवीदुप त्वायानीति नेह लोकोऽस्तीत्यब्रवीत्स
विश्वकर्माणं च यज्ञं चाब्रवीदुप वामायानीति नेह लोकोऽस्तीत्यब्रूताः स एतां तृतीयां
चित्तिमपश्यत्तामुपाधत्त तदसावभवत्स आदित्यः प्रजापतिमब्रवीदुप त्वा (२१)

आयानीति नेह लोकोऽस्तीत्यब्रवीत्स विश्वकर्माणं च यज्ञं चाब्रवीदुप वामायानीति
नेह लोकोऽस्तीत्यब्रूताः स परमेष्ठिनमब्रवीदुप त्वायानीति केन मोपैष्यसीति लोकं
पृणयेत्यब्रवीत्तं लोकं पृणयोपैत्तस्मादयांतयाम्री लोकं पृणाऽयांतयामा ह्यसौ (२२)

आदित्यस्तानृषयोऽब्रुवन्नुप व आयामेति केन न उपैष्यथेति भूमेत्यब्रुवन्तां
द्वाभ्यां चित्तीभ्यामुपायन्त्स पञ्चचितीकः समपद्यत य एवं विद्वानग्निं चिनुते भूयानेव
भवत्यभीमाल्लोकाञ्जयति विदुरेन देवा अथो एतासामेव देवतानां सायुज्यं गच्छति॥ (२३)

तमसाऽदित्योऽस्तीति दिशं आदित्यः प्रजापतिमब्रवीदुप त्वाऽसौ पञ्चचत्वारिंशच्च॥७॥ [५]

वयो वा अग्निर्यदग्निरचित्पक्षिणोऽश्नीयात्तमेवाग्निसंघादार्तिमाच्छेत्संवत्सरं व्रतं
चरेत्संवत्सरं हि व्रतं नाति पशुर्वा एष यदग्निरहिनस्ति खलु वै तं पशुर्य एनं
पुरस्तात्प्रत्यञ्चमुपचरति तस्मात्पश्चात्प्राङ्मुपचर्य आत्मनोऽहिंसायै तेजोऽसि तेजो मे
यच्छ पृथिवीं यच्छ (२४)

पृथिव्यै मां पाहि ज्योतिरसि ज्योतिर्मे यच्छान्तरिक्षं यच्छान्तरिक्षान्मा पाहि सुवरसि
सुवर्मे यच्छ दिवं यच्छ दिवो मां पाहीत्याहैताभिर्वा इमे लोका विधृता यदेता उपदधात्येषां
लोकानां विधृत्यै स्वयमातृणा उपधायं हिरण्येष्टका उप दधातीमे वै लोकाः स्वयमातृणा

ज्योतिरिहिरण्यं यथस्वयमातृणा उपधाय (२५)

हिरण्येष्टका उपदधातीमानेवैताभिर्लोकां ज्योतिष्मतः कुरुतेऽथो एताभिरेवास्मां इमे लोकाः प्र भान्ति यास्ते अग्रे सूर्ये रुचं उद्यतो दिवंमातृन्वन्ति रश्मिभिः। ताभिः सर्वाभी रुचे जनाय नस्कृधि। या वो देवाः सूर्ये रुचो गोष्वश्वेषु या रुचः। इन्द्राग्नी ताभिः सर्वाभी रुचं नो धत्त बृहस्पते। रुचं नो धेहि (२६)

ब्राह्मणेषु रुचं राजंसु नस्कृधि। रुचं विश्वेषु शूद्रेषु मयि धेहि रुचा रुचम्। द्वेधा वा अग्निं चिक्यानस्य यशं इन्द्रियं गच्छत्यग्निं वा चितमीजानं वा यदेता आहुतीर्जुहोत्यात्मन्नेव यशं इन्द्रियं धत्त ईश्वरो वा एष आर्तिमार्तोऽग्निं चिन्वन्नधिक्रामति तत्त्वां यामि ब्रह्मणा वन्दमान इति वारुण्यर्चा (२७)

जुहुयाच्छान्तिरेवैषाग्नेर्गुप्तिरात्मनो हविष्कृतो वा एष योऽग्निं चिनुते यथा वै हविः स्कन्दत्येवं वा एष स्कन्दति योऽग्निं चित्वा स्त्रियमुपैति मैत्रावरुण्यामिक्षया यजेत मैत्रावरुणतामेवोपैत्यात्मनोऽस्कन्दाय यो वा अग्निर्मृतुस्थां वेदतुर्ऋतुरस्मै कल्पमान एति प्रत्येव तिष्ठति संवत्सरो वा अग्निः (२८)

ऋतुस्थास्तस्य वसन्तः शिरो ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षो वर्षाः पुच्छं शरदुत्तरः पक्षो हेमन्तो मध्यं पूर्वपक्षाश्चितयोऽपरपक्षाः पुरीषमहोरात्राणीष्टका एष वा अग्निर्ऋतुस्था य एवं वेदतुर्ऋतुरस्मै कल्पमान एति प्रत्येव तिष्ठति प्रजापतिर्वा एतं ज्यैष्ठ्यकामो न्यधत्त ततो वै स ज्यैष्ठ्यमगच्छद्य एवं विद्वानग्निं चिनुते ज्यैष्ठ्यमेव गच्छति॥ (२९)

पृथिवीं यच्छु यथस्वयमातृणा उपधायं धेहृचाग्निश्चिनुते त्रीणि च॥६॥ [६]

यदाकूतात्स्मसुस्रोद्धृदो वा मनसो वा सम्भृतं चक्षुषो वा। तमनु प्रेहिं सुकृतस्य लोकं यत्रर्षयः प्रथमजा ये पुराणाः। एतं संधस्थं परिं ते ददामि यमावहाच्छेवधिं जातवेदाः। अन्वागन्ता यज्ञपतिर्वा अत्र तं स्म जानीत परमे व्योमन्। जानीतादेनं परमे व्योमन्देवाः संधस्था विद रूपमस्य। यदागच्छात् (३०)

पृथिभिर्देवयानैरिष्टापूर्ते कृणुतादविरस्मै। सम्प्र च्यवध्वमनु सम्प्र याताग्ने पथो देवयानान्कृणुध्वम्। अस्मिन्संधस्थे अध्युत्तरस्मिन्विश्वे देवा यजमानश्च सीदत। प्रस्तरेण परिधिनां सुचा वेद्यां च बरुहिषां। ऋचेमं यज्ञं नो वह सुवर्देवेषु गन्तवे। यदिष्टं यत्परादानं

यद्दत्तं या च दक्षिणा। तत् (३१)

अग्निर्वैश्वकर्मणः सुवर्देवेषु नो दधत्। येना सहस्रं वहसि येनाग्ने सर्ववेदसम्। तेनेमं यज्ञं नो वह सुवर्देवेषु गन्तवे। येनाग्ने दक्षिणा युक्ता यज्ञं वहन्त्यृत्विजः। तेनेमं यज्ञं नो वह सुवर्देवेषु गन्तवे। येनाग्ने सुकृतः पथा मधोर्धारा व्यानशुः। तेनेमं यज्ञं नो वह सुवर्देवेषु गन्तवे। यत्र धारा अनपेता मधोर्धृतस्य च याः। तदग्निर्वैश्वकर्मणः सुवर्देवेषु नो दधत्॥ (३२)

आगच्छात्तद्ध्यानशुस्तेनेमं यज्ञं नो वह सुवर्देवेषु गन्तवे चतुर्दश च॥३॥ [७]

यास्ते अग्ने समिधो यानि धाम या जिह्वा जातवेदो यो अर्चिः। ये ते अग्ने मेडयो य इन्द्रवस्तेभिर्नात्मानं चिनुहि प्रजानन्। उध्सन्नयज्ञो वा एष यदग्निः किं वाहृतस्य क्रियते किं वा न यद्वा अध्वर्युरग्नेश्चिन्वन्नन्तरेत्यात्मनो वै तदन्तरैति यास्ते अग्ने समिधो यानि (३३)

धामेत्याहैषा वा अग्नेः स्वयञ्चितिरग्निरेव तदग्निं चिनोति नाध्वर्युरात्मनोऽन्तरैति चतस्र आशाः प्र चरन्त्वग्नय इमं नो यज्ञं नयतु प्रजानन्। घृतं पिब्वन्नजरः सुवीरं ब्रह्म समिद्धवत्याहुतीनाम्। सुवर्गाय वा एष लोकायोप धीयते यत्कूर्मश्चतस्र आशाः प्र चरन्त्वग्नय इत्याह (३४)

दिश एवैतेन प्र जानातीमं नो यज्ञं नयतु प्रजानन्नित्याह सुवर्गस्य लोकस्याभनीत्यै ब्रह्म समिद्धवत्याहुतीनामित्याह ब्रह्मणा वै देवाः सुवर्गं लोकमायन् यद्ब्रह्मण्वत्योपदधाति ब्रह्मणैव तद्यजमानः सुवर्गं लोकमैति प्रजापतिर्वा एष यदग्निस्तस्य प्रजाः पशवश्छन्दांसि रूपः सर्वान् वर्णानिष्टकानां कुर्याद्रूपेणैव प्रजां पशूञ्छन्दांस्यव रुन्धेऽथो प्रजाभ्य एवेन पशुभ्यश्छन्दोभ्योऽवुरुद्धं चिनुते॥ (३५)

यान्यग्नय इत्याहेष्टकानां षोडश च॥३॥ [८]

मयि गृह्णाम्यग्ने अग्निः रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय। मयि प्रजां मयि वर्चो दधाम्यरिष्टाः स्याम तनुवां सुवीराः। यो नो अग्निः पितरो हृष्वन्तरमर्त्या मर्त्याः आविवेश। तमात्मन्यरिं गृहीमहे वयं मा सो अस्मा अवाहाय परा गात्। यदध्वर्युरात्मन्नग्निमगृहीत्वाग्निं चिनुयाद्योऽस्य स्वोऽग्निस्तमपि (३६)

यजमानाय चिनुयादग्निं खलु वै पशवोऽनूपं तिष्ठन्तेऽपक्रामुका अस्मात्पशवः स्युर्मयि

गृह्णाम्यग्रे अग्निमित्याहात्मन्नेव स्वमग्निं दाधार नास्मात्पशवोऽपं कामन्ति ब्रह्मवादिनो वदन्ति यन्मृचापंश्रग्नेरेनाद्यमथ कस्मान्मृदा चाद्विश्वाग्निश्चीयत इति यदद्विः संयौति (३७)

आपो वै सर्वा देवता देवताभिरेवैनं स संजति यन्मृदा चिनोतीयं वा अग्निर्वैश्वानरोऽग्निनेव तदग्निं चिनोति ब्रह्मवादिनो वदन्ति यन्मृदा चाद्विश्वाग्निश्चीयतेऽथ कस्मादग्निरुच्यत इति यच्छन्दोभिश्चिनोत्यग्नयो वै छन्दांसि तस्मादग्निरुच्यतेऽथो इयं वा अग्निर्वैश्वानरो यत् (३८)

मृदा चिनोति तस्मादग्निरुच्यते हिरण्येष्टका उपं दधाति ज्योतिर्वै हिरण्यं ज्योतिरेवास्मिन्दधात्यथो तेजो वै हिरण्यं तेजं एवाऽऽत्मन्धत्ते यो वा अग्निः सर्वतोमुखं चिनुते सर्वासु प्रजास्वन्नमत्ति सर्वा दिशोऽभि जयति गायत्रीं पुरस्तादुपं दधाति त्रिष्टुभं दक्षिणतो जगतीं पश्चादनुष्टुभमुत्तरतः पङ्क्तिं मध्यं एष वा अग्निः सर्वतोमुखस्तं य एवं विद्वाश्चिनुते सर्वासु प्रजास्वन्नमत्ति सर्वा दिशोऽभि जयत्यथो दिश्येव दिशं प्र वयति तस्माद्विदि दिक्प्रोता॥ (३९)

अपि सं यौति वैश्वानरो यदेष वै पञ्चविंशतिश्च॥ ४॥ [९]

प्रजापतिरग्निमसृजत सोऽस्मात्सृष्टः प्राङ्वाद्रवत्तस्मा अश्वं प्रत्यास्यत्स दक्षिणावर्तत तस्मै वृषिं प्रत्यास्यत्स प्रत्यङ्गावर्तत तस्मा ऋषभं प्रत्यास्यत्स उदङ्गावर्तत तस्मै वृस्तं प्रत्यास्यत्स ऊर्ध्वोऽद्रवत्तस्मै पुरुषं प्रत्यास्यत् यत्पशुशूष्पाण्युपदधाति सर्वत एवेनम् (४०)

अवरुध्य चिनुत एता वै प्राणभृतश्चक्षुष्मतीरिष्टका यत्पशुशूष्पाणि यत्पशुशूष्पाण्युपदधाति ताभिरेव यजमानोऽमुष्मिल्लोके प्राणित्यथो ताभिरेवास्मा इमे लोकाः प्र भान्ति मृदाभिलिप्योपं दधाति मेध्यत्वायं पशुर्वा एष यदग्निरन्नं पशवं एष खलु वा अग्निर्यत्पशुशूष्पाणि यं कामयेत कर्नीयोऽस्यान्नम् (४१)

स्यादिति सन्तरां तस्य पशुशूष्पाण्युपं दध्यात्कर्नीय एवास्यान्नम्भवति यं कामयेत समावदस्यान्नं स्यादिति मध्यतस्तस्योपं दध्यात्समावदेवास्यान्नम्भवति यं कामयेत भूयोऽस्यान्नं स्यादित्यन्तैषु तस्य व्युदूह्योपं दध्यादन्तत एवास्मा अन्नमव रुन्धे भूयोऽस्यान्नम्भवति॥ (४२)

स्तेगान्दष्ट्राभ्यां मण्डूकाञ्जम्भ्यैभिरादकां खादेनोर्जः सःसूदेनारण्यं जाम्बीलेन
मृदम्बस्वैभिः शर्कराभिरवकांमवकाभिः शर्करामुत्सादेन जिह्वामवक्रन्देन तालुः सरस्वतीं
जिह्वाग्रेण॥ (४३)

स्तेगान्द्वाविंशतिः॥१॥

[११]

वाजः हनूभ्यामप आस्येनादित्याञ्जश्रुभिरुपयाममधरेणोष्ठेन सदुत्तरेणान्तरेणानूकाशं
प्रकाशेन बाह्यः स्तनयितुं निर्बाधेन सूर्याग्री चक्षुभ्यां विद्युतौ कनानकाभ्यामशनिं
मस्तिष्केण बलं मञ्जभिः॥ (४४)

वाजं पञ्चविंशतिः॥१॥

[१२]

कूर्माञ्छफैरच्छलाभिः कपिञ्जलान्थसाम् कुष्ठिकाभिर्जवं जङ्घाभिरगदं जानुभ्यां वीर्यं
कुहाभ्यां भयं प्रचालाभ्यां गुहोपपक्षाभ्यामश्विनावःसाभ्यामदितिः शीर्ष्णा निरर्कतिं
निर्जाल्मकेन शीर्ष्णा॥ (४५)

कूर्मान्नयौविंशतिः॥१॥

[१३]

योक्त्रं गृध्राभिर्युगमानंतेन चित्तं मन्याभिः सङ्क्रोशान्प्राणैः प्रकाशेन त्वचं पराकाशेनान्तरं
मशकाङ्केशैरिन्द्रः स्वपसां वहेन बृहस्पतिः शकुनिसादेन रथमुष्णिहाभिः॥ (४६)

योक्त्रमेकविंशतिः॥१॥

[१४]

मित्रावरुणौ श्रोणीभ्यामिन्द्राग्री शिखण्डाभ्यामिन्द्राबृहस्पती ऊरुभ्यामिन्द्राविष्णौ
अष्टीवज्राः सवितारं पुच्छेन गन्धर्वाञ्छेपेनाप्सरसौ मुष्काभ्यां पवमानं पायुनां पवित्रं
पोत्राभ्यामाक्रमणः स्थूराभ्यां प्रतिक्रमणं कुष्ठभ्याम्॥ (४७)

मित्रावरुणाविन्द्रस्य द्वाविंशतिर्द्वाविंशतिः॥१॥

[१५]

इन्द्रस्य क्रोडोऽदित्यै पाजस्यन्दिशां जत्रवो जीमूतांहृदयौपशाभ्यामन्तरिक्षं
पुरितता नभ उदर्येणेन्द्राणीं प्लीहा वल्मीकाङ्काम्ना गिरीन्मृशिभिः समुद्रमुदरेण वैश्वानरं
भस्मना॥ (४८)

मित्रावरुणाविन्द्रस्य द्वाविंशतिर्द्वाविंशतिः॥१॥

[१६]

पृष्णो वनिष्ठुरन्धाहेः स्थूरगुदा सर्पान्गुदाभिर्ऋतून्मृष्टीभिर्दिवं पृष्ठेन वसूनां प्रथमा

कीकसा रुद्राणां द्वितीयादित्यानां तृतीयाङ्गिरसां चतुर्थी साध्यानां पञ्चमी विश्वेषां देवानां षष्ठी ॥ (४९)

पूष्णश्चतुर्विंशतिः ॥ १ ॥

[१७]

ओजो ग्रीवाभिर्निर्ऋतिमस्थभिरिन्द्रः स्वपसा वह्नेन रुद्रस्य विचलः स्कन्धोऽहोरात्रयोर्द्वितीयोऽर्धमासानां तृतीयो मासां चतुर्थ ऋतूनां पञ्चमः संवत्सरस्य षष्ठः ॥ (५०)

ओजो विंशतिः ॥ १ ॥

[१८]

आनन्दं नन्दयुना कामं प्रत्यासाभ्यां भयं शितीमभ्यां प्रशिषं प्रशासाभ्यां सूर्याचन्द्रमसौ वृक्षोभ्यां श्यामशबलौ मतस्त्राभ्याव्युष्टिं रूपेण निमृत्तिमरूपेण ॥ (५१)

आनन्दं षोडश ॥ १ ॥

[१९]

अहर्मासेन रात्रिं पीवसापो यूषेण घृतं रसेन श्यां वसया दूषीकाभिरह्मादुनिमश्रुभिः पृष्वाण्दिवं रूपेण नक्षत्राणि प्रतिरूपेण पृथिवीं चर्मणा छवीं छव्योपाकृताय स्वाहालब्धाय स्वाहा हुताय स्वाहा ॥ (५२)

अहर्गृष्टाविंशतिः ॥ १ ॥

[२०]

अग्नेः पक्षतिः सरस्वत्यै निपक्षतिः सोमस्य तृतीयापां चतुर्थ्योषधीनां पञ्चमी संवत्सरस्य षष्ठी मरुतां सप्तमी बृहस्पतेरष्टमी मित्रस्य नवमी वरुणस्य दशमीन्द्रस्यैकादशी विश्वेषां देवानां द्वादशी द्यावापृथिव्योः पार्श्वं यमस्य पाटूरः ॥ (५३)

अग्नेरेकात्रिंशत् ॥ १ ॥

[२१]

वायोः पक्षतिः सरस्वतो निपक्षतिश्चन्द्रमसस्तृतीया नक्षत्राणां चतुर्थी संवितुः पञ्चमी रुद्रस्य षष्ठी सर्पाणां सप्तम्यर्यम्णोऽष्टमी त्वष्ट्रं नवमी धातुर्दशमीन्द्राण्या एकादश्यदित्यै द्वादशी द्यावापृथिव्योः पार्श्वं यम्यै पाटूरः ॥ (५४)

वायोरष्टाविंशतिः ॥ १ ॥

[२२]

पन्थामनूवृग्भ्यां सन्ततिः स्त्रावन्त्याभ्यां शुकांन्पितेन हरिमाणं यक्रा हलीक्ष्णान्पापवातेन कृश्माञ्छकभिः शवर्तानूवध्येन शुनो विशसनेन सर्पांल्लौहितगन्धेन

वयाँसि पक्कगन्धेन पिपीलिकाः प्रशादेन॥ (५)

पन्यान्द्वाविँशतिः॥१॥ [२३]

क्रमैरत्यक्रमीद्वाजी विश्वैर्देवैर्यज्ञियैः संविदानः। स नो नय सुकृतस्य लोकं तस्य ते वयँ स्वधया मदेम॥ (५६)

क्रमैरष्टादश॥१॥ [२४]

द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी सधस्थमात्माऽन्तरिक्षँ समुद्रो योनिः सूर्यस्ते चक्षुर्वीतः प्राणश्चन्द्रमाः श्रोत्रं मासाँश्चार्धमासाश्च पर्वाण्यृतवोङ्गानि संवत्सरो मंहिमा॥ (५७)

द्यौः पञ्चविँशतिः॥१॥ [२५]

अग्निः पशुरासीत्तेनायजन्त स एतं लोकमजयद्यस्मिन्नाग्निः स ते लोकस्तं जैष्यस्यथाव जिघ्र वायुः पशुरासीत्तेनायजन्त स एतं लोकमजयद्यस्मिन्वायुः स ते लोकस्तस्मात्त्वान्तरैष्यामि यदि नावजिघ्रस्यादित्यः पशुरासीत्तेनायजन्त स एतं लोकमजयद्यस्मिन्नादित्यः स ते लोकस्तं जैष्यसि यद्यवजिघ्रसि॥ (५८)

यस्मिन्नष्टौ च॥१॥ [२६]

प्राचीनवँशं यावन्त ऋक्सामे वाग्वै देवेभ्यो देवा वै देवयजनङ्कुद्रश्च तद्विरण्यँ पदुदानि ब्रह्मवादिनो विचित्यो यत्कृत्या ते वारुणो वै क्रीतः सोम एकादश॥११॥

प्राचीनवँशं स्वाहेत्याहु यँऽन्तः शरा ह्येष सं तपसा च यत्कर्णगृहीतेति लोमतो वारुणः षट्संसतिः॥७६॥

प्राचीनवँशं परिचरति॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां पञ्चमकाण्डे सप्तमः प्रश्नः समाप्तः॥५-७॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां पञ्चमकाण्डः समाप्तः॥५॥

॥प्रथमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः॥

प्राचीनव॑शं करोति देवमनुष्या दिशो व्य॑भजन्त प्राचीं दे॒वा दक्षि॑णा पितरः प्र॒तीचीं॑ मनुष्या उदी॑ची॒ रुद्रा यत्प्रा॒चीनव॑शं करोति देवलोकमे॒व तद्यज॑मान उपावर्तते परि॑ श्रयत्यन्तर॑हितो हि दे॒वलोक॑ो मनुष्यलो॒कान्नास्माल्लो॒कात्स्वेतव्यमि॒वेत्याहुः॑ को हि तद्वेद॑ यद्यमुष्मि॑ल्लोकेऽस्ति वा न वेति दि॒क्ष्वर्तीका॒शान्करोति॑ (१)

उ॒भयोर्लो॑कयोर्भिजित्यै केशश्म॑श्रु वपते न॒खानि॑ नि कृ॒न्तते॑ मृता वा ए॒षा त्वग॑मेध्या यत्केशश्म॑श्रु मृतामे॒व त्वच॑ममेध्याम॒पहत्य॑ य॒ज्ञियो भू॒त्वा मेध॑मुपैत्यङ्गिर॑सः सुवर्गं लो॒कं यन्तोऽप्सु॑ दी॒क्षात॑पसी प्रावैशयन्नप्सु स्ना॑ति सा॒क्षादे॒व दी॒क्षात॑पसी अ॒व रुन्धे ती॒र्थे स्ना॑ति ती॒र्थे हि ते तां प्रावै॑शयन्ती॒र्थे स्ना॑ति (२)

ती॒र्थमे॒व संमा॑नानां भवत्यु॒पोऽश्वा॑त्यन्तरत ए॒व मेध्यो॑ भवति वास॑सा दीक्षयति सौम्यं वै क्षौमं॑ दे॒वत॑या सोम॑मेष दे॒वता॑मुपैति यो दीक्ष॑ते सोम॑स्य त॒नूर॑सि त॒नुवं॑ मे पा॒हीत्या॑ह स्वामे॒व दे॒वता॑मुपैत्यथो आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा शा॑स्तेऽग्नेस्तू॒षाधा॑नं वा॒योर्वा॑त॒पानं॑ पितॄणां नी॒विरोष॑धीनां प्रघा॒तः (३)

आ॒दित्या॑नां प्राचीनता॒नो विश्वे॑षां दे॒वाना॑मोतुर्नक्ष॑त्राणामतीका॒शास्त॒द्वा ए॒तत्सर्व॑दे॒वत्यं॑ यद्वासो॑ यद्वास॑सा दीक्षयति सर्वा॑भिरे॒वेन॑ दे॒वता॑भिर्दीक्षयति ब॒हिःप्रा॑णो वै मनु॑ष्यस्तस्याश॑नं प्रा॒णोऽश्वा॑ति सप्रा॑ण ए॒व दी॒क्षत॑ आ॒शितो॑ भवति या॒वाने॒वास्यं॑ प्रा॒णस्तेन॑ स॒ह मेध॑मुपैति घृ॒तं दे॒वानां॑ मस्तु॒ पितॄ॑णान्निष्प॑कं मनु॑ष्याणान्तद्वै (४)

ए॒तत्सर्व॑दे॒वत्यं॑ यन्न॒वनी॑तं यन्न॒वनी॑तेनाभ्य॒ङ्गे सर्वा॑ ए॒व दे॒वताः॑ प्रीणाति प्रच्यु॑तो वा ए॒षोऽस्मा॑ल्लो॒काद॑गतो दे॒वलोकं॑ यो दी॒क्षितो॑ऽन्तरे॒व न॒वनी॑तं तस्मान्न॒वनी॑तेनाभ्य॒ङ्गेऽनु॒लोमं॑ यजु॑षा व्यावृ॑त्या इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑हन्तस्य क॒नीनि॑का परा॑पत॒त्तदा॒ञ्जन॑मभवद्यदा॒ङ्गे चक्षु॑रे॒व भ्रात॑व्यस्य वृ॒ङ्गे दक्षि॑णं पू॒र्वमा॒ङ्गे (५)

स॒व्य॑ हि पू॒र्वं मनु॑ष्या आ॒ञ्जते॑ न नि धा॑वते नी॒व हि मनु॑ष्या धा॒वन्ते॑ प॒ञ्च कृ॒त्व आ॒ङ्गे पञ्चा॑क्षरा प॒ङ्क्तिः पा॒ङ्क्तौ य॒ज्ञो य॒ज्ञमे॒वाव॑ रुन्धे परि॑मित॒माङ्गेऽपरि॑मित॒॑ हि मनु॑ष्या आ॒ञ्जते॑ स॒तूल॒याङ्गेऽप॑तूल॒या हि मनु॑ष्या आ॒ञ्जते॑ व्यावृ॑त्यै यदप॑तूल॒याञ्जीत॑ व॒ज्रं इ॒व स्या॑त्स॒तूल॒याङ्गे॑

मित्रत्वाय (६)

इन्द्रो वृत्रमहन्सोऽ३ पोऽ३ भ्यग्निं यत् तासां यन्मेध्यं यज्ञियं स देवमासीत्तदपोदक्रामत्ते
दर्भा अभवन् यद्दर्भपुञ्जीलैः पवयति या एव मेध्या यज्ञियाः स देवा आपस्ताभिरेवैनं
पवयति द्वाभ्यां पवयत्यहोरात्राभ्यामेवैनं पवयति त्रिभिः पवयति त्रयं इमे लोका एभिरेवैनं
लोकैः पवयति पञ्चभिः (७)

पवयति पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ यज्ञो यज्ञायैवैनं पवयति षड्भिः पवयति षड्वा ऋतव
ऋतुभिरेवैनं पवयति सप्तभिः पवयति सप्त छन्दांसि छन्दोभिरेवैनं पवयति नवभिः
पवयति नव वै पुरुषे प्राणाः सप्राणमेवैनं पवयत्येकं विश्वं शत्या पवयति दश हस्त्या
अङ्गुलयो दश पद्या आत्मैकं विश्वं शो यावानेव पुरुषस्तमपरिवर्गम् (८)

पवयति चित्पतिं स्त्वा पुनात्वित्याह मनो वै चित्पतिर्मनसैवैनं पवयति वाक्पतिं स्त्वा
पुनात्वित्याह वाचैवैनं पवयति देवस्त्वा सविता पुनात्वित्याह सवितृप्रसूत एवैनं पवयति
तस्य ते पवित्रपते पवित्रेण यस्मै कं पुने तच्छक्रेयमित्याहाऽऽशिषमेवैतामा शांस्ते॥ (९)

अतीकाशाकं रोत्यवैशयन्तीर्ये स्नाति प्रधातो मनुष्याणान्तद्वा आङ्गे मित्रत्वाय पञ्चभिरपरिवर्गमष्टाचत्वारिंशच्च॥९॥ ————— [१]

यावन्तो वै देवा यज्ञायापुनन्त त एवाभवन् य एवं विद्वान् यज्ञाय पुनीते भवत्येव
बृहिः पवयित्वान्तः प्र पादयति मनुष्यलोक एवैनं पवयित्वा पूतन्देवलोकं प्र णयत्यदीक्षित
एकयाहुत्येत्याहुः सुवेण चतस्रो जुहोति दीक्षितत्वाय सुचा पञ्चमीं पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ
यज्ञो यज्ञमेवाव रुन्ध आकूत्यै प्रयुजेऽग्नये (१०)

स्वाहेत्याहाकूत्या हि पुरुषो यज्ञमभि प्रयुङ्क्ते यजेयेति मेधायै मनसेऽग्नये स्वाहेत्याह
मेधया हि मनसा पुरुषो यज्ञमभिगच्छति सरस्वत्यै पूष्णेऽग्नये स्वाहेत्याह वाग्वै सरस्वती
पृथिवी पूषा वाचैव पृथिव्या यज्ञं प्र युङ्क्त आपो देवीर्बृहतीर्विश्वशम्भुव इत्याह या वै
वर्षास्ताः (११)

आपो देवीर्बृहतीर्विश्वशम्भुवो यदेतद्यजुर्न ब्रूयाद्विव्या आपोऽशान्ता इमं लोकमा
गच्छेयुरापो देवीर्बृहतीर्विश्वशम्भुव इत्याहस्मा एवेनां लोकाय शमयति तस्माच्छान्ता इमं
लोकमा गच्छन्ति द्यावापृथिवी इत्याह द्यावापृथिव्योर्हि यज्ञ उर्वन्तरिक्षमित्याहान्तरिक्षे
हि यज्ञो बृहस्पतिर्नो हविषा वृधातु (१२)

इत्याह ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवास्मै यज्ञमव रुन्धे यद्रूपाद्विधेरिति यज्ञस्थाणुमृच्छेद्ब्रूधात्वित्याह यज्ञस्थाणुमेव परि वृणक्ति प्रजापतिर्यज्ञमसृजत सोऽस्मात्सृष्टः पराङ्मस प्र यजुरर्हानात्प्र साम तमृगुदयच्छुद्यदगुदयच्छुत्तदौद्ब्रह्मणस्यौद्ब्रह्मणत्वमृचा (१३)

जुहोति यज्ञस्योद्यत्या अनुष्टुप्छन्दसामुदयच्छुदित्याहुस्तस्मादनुष्टुभा जुहोति यज्ञस्योद्यत्यै द्वादश वात्सबन्धान्युदयच्छुत्रित्याहुस्तस्माद्द्वादशभिर्वात्सबन्धविदो दीक्षयन्ति सा वा एषर्गनुष्टुग्वागनुष्टुग्यदेतयर्चा दीक्षयति वाचैवेन९ सर्वया दीक्षयति विश्वे देवस्य नेतुरित्याह सावित्र्यैतेन मर्तो वृणीत सख्यम् (१४)

इत्याह पितृदेवत्यैतेन विश्वे राय इषुध्यसीत्याह वैश्वदेव्यैतेन द्युम्रं वृणीत पुष्यस इत्याह पौष्ण्यैतेन सा वा एषर्ख्सर्वदेवत्या यदेतयर्चा दीक्षयति सर्वाभिरेवैन देवताभिर्दीक्षयति सप्ताक्षरं प्रथमं पदमष्टाक्षराणि त्रीणि यानि त्रीणि तान्यष्टावुप यन्ति यानि चत्वारि तान्यष्टौ यदष्टाक्षरा तेन (१५)

गायत्री यदेकादशाक्षरा तेन त्रिष्टुग्यद्द्वादशाक्षरा तेन जगती सा वा एषर्ख्सर्वाणि छन्दांसि यदेतयर्चा दीक्षयति सर्वेभिरेवैन छन्दोभिर्दीक्षयति सप्ताक्षरं प्रथमं पद९ सप्तपदा शक्करी पशवः शक्करी पशून्वाव रुन्धे एकस्मादक्षरादनां स प्रथमं पदं तस्माद्यद्द्वाचोऽनांसन्तन्मनुष्या उप जीवन्ति पूर्णया जुहोति पूर्ण इव हि प्रजापतिः प्रजापतेरास्यै न्यूनया जुहोति न्यूनाद्धि प्रजापतिः प्रजा असृजत प्रजाना९ सृष्ट्यै॥ (१६)

अग्रे ता वृधात्वृचा सख्यन्तेन जुहोति पञ्चदश च॥७॥ [२]

ऋग्वामे वै देवेभ्यो यज्ञायतिष्ठमाने कृष्णो रूपं कृत्वापक्रम्यातिष्ठतान्तेऽमन्यन्त यं वा इमे उपावथ्स्यतः स इदं भविष्यतीति ते उपांमन्नयन्त ते अहोरात्रयोर्महिमानमपनिधाय देवानुपावर्तेतामेष वा ऋचो वर्णो यच्छुक्लं कृष्णाजिनस्येष साम्नो यत्कृष्णमृग्वामयोः शिल्पे स्थ इत्याहर्ग्वामे एवाव रुन्धे एषः (१७)

वा अहो वर्णो यच्छुक्लं कृष्णाजिनस्येष रात्रिया यत्कृष्णं यदेवैनयोस्तत्र न्यक्तं तदेवाव रुन्धे कृष्णाजिनेन दीक्षयति ब्रह्मणो वा एतद्रूपं यत्कृष्णाजिनं ब्रह्मणैवैन दीक्षयतीमान्धिय९ शिक्षमाणस्य देवेत्याह यथायजुरेवैतद्गर्भो वा एष यद्दीक्षित उत्वं वासः प्रोर्णुते तस्मात् (१८)

गर्भाः प्रावृता जायन्ते न पुरा सोमस्य क्रयादपोर्णीत यत्पुरा सोमस्य क्रयादपोर्णीत

गर्भाः प्रजानां परापातुकाः स्युः क्रीते सोमेऽपौर्णुते जायत एव तदथो यथा वसीयाः संप्रत्यपोर्णुते तादृगेव तदङ्गिरसः सुवर्गं लोकं यन्त ऊर्जं व्यभजन्त ततो यदत्यशिष्यत ते शरा अभवन्नूगैर्वै शरा यच्छर्मयी (१९)

मेखला भवत्यूर्जमेवाव रुन्धे मध्यतः सन्नहति मध्यत एवास्मा ऊर्जं दधाति तस्मान्मध्यत ऊर्जा भुञ्जत ऊर्ध्वं वै पुरुषस्य नाभ्यै मेध्यमवाचीनममेध्यं यन्मध्यतः सन्नहति मेध्यं चैवास्यामेध्यं च व्यावर्तयतीन्द्रो वृत्राय वज्रं प्राहरत्स त्रेधा व्यभवत्स्फ्यस्तृतीयं रथस्तृतीयं यूपस्तृतीयम् (२०)

यैऽन्तःशरा अशीर्यन्त ते शरा अभवन्तच्छराणां शरत्वं वज्रो वै शराः क्षुत्खलु वै मनुष्यस्य भ्रातृव्यो यच्छर्मयी मेखला भवति वज्रैणैव साक्षात्क्षुधं भ्रातृव्यं मध्यतोऽपं हते त्रिवृद्धवति त्रिवृद्धे प्राणस्त्रिवृतमेव प्राणं मध्यतो यजमाने दधाति पृथ्वी भवति रङ्गानाव्यावृत्त्यै मेखलया यजमानन्दीक्षयति योक्त्रेण पत्नीं मिथुनत्वाय (२१)

यज्ञो दक्षिणामभ्यध्यायत्ताः समभवत्तदिन्द्रोऽचायत्सोऽमन्यत यो वा इतो जनिष्यते स इदं भविष्यतीति तां प्राविशत्तस्या इन्द्र एवाजायत सोऽमन्यत यो वै मदितोऽपरो जनिष्यते स इदं भविष्यतीति तस्या अनुमृश्य योनिमाच्छिनत्सा सूतवंशाभवत्तत्सूतवंशायै जन्म (२२)

ताः हस्ते न्यवेष्टयत् तां मृगेषु न्यदधात्सा कृष्णविषाणाभवदिन्द्रस्य योनिरसि मा मां हिः सीरिति कृष्णविषाणां प्र यच्छति सयोनिमेव यज्ञं करोति सयोनिन्दक्षिणाः सयोनिमिन्द्रः सयोनित्वाय कृष्ये त्वां सुसस्याया इत्याह तस्मादकृष्टपच्या ओषधयः पच्यन्ते सुपिप्पलाभ्यस्त्वौषधीभ्य इत्याह तस्मादोषधयः फलं गृह्णन्ति यद्धस्तेन (२३)

कण्डूयेत पामनं भावुकाः प्रजाः स्युर्यत्स्मर्येत नग्नं भावुकाः कृष्णविषाणयां कण्डूयतेऽपिगृह्यं स्मरते प्रजानां गोपीथाय न पुरा दक्षिणाभ्यो नेतौः कृष्णविषाणामव चृतेद्यत्पुरा दक्षिणाभ्यो नेतौः कृष्णविषाणामवचृतेद्योनिः प्रजानां परापातुका स्यान्नीतासु दक्षिणासु चात्वाले कृष्णविषाणां प्रास्यति योनिर्वै यज्ञस्य चात्वालं योनिः कृष्णविषाणा योनावेव योनिन्दधाति यज्ञस्य सयोनित्वाय॥ (२४)

रुन्ध एष तस्माच्छर्मयी यूपस्तृतीयं मिथुनत्वाय जन्म हस्तेनाष्टाचत्वारिंशच्च॥८॥ [३]

वाग्वै देवेभ्योऽपांक्रामद्यज्ञायातिष्ठमाना सा वनस्पतीन्प्राविशत्सैषा वाग्वनस्पतिषु

वदति या दुन्दुभौ या तूणवे या वीणायां यदीक्षितदण्डं प्रयच्छति वाचमेवाव रुन्ध
 औदुम्बरो भवत्यूर्वा उदुम्बर ऊर्जमेवाव रुन्धे मुखेन सम्मितो भवति मुखत एवास्मा
 ऊर्जं दधाति तस्मान्मुखत ऊर्जा भुञ्जते (२५)

क्रीते सोमे मैत्रावरुणाय दण्डं प्र यच्छति मैत्रावरुणो हि पुरस्तादृत्विग्भ्यो
 वाचं विभजति तामृत्विजो यजमाने प्रतिष्ठापयन्ति स्वाहा यज्ञं मनसेत्याह मनसा
 हि पुरुषो यज्ञमभिगच्छति स्वाहा द्यावापृथिवीभ्यामित्याह द्यावापृथिव्योर्हि यज्ञः
 स्वाहोरोरन्तरिक्षादित्याहान्तरिक्षे हि यज्ञः स्वाहा यज्ञं वातादारभ इत्याहायम् (२६)

वाव यः पवते स यज्ञस्तमेव साक्षादा रभते मुष्टी करोति वाचं यच्छति यज्ञस्य
 धृत्या अदीक्षिष्टाय ब्राह्मण इति त्रिरूपाश्वाह देवेभ्य एवैनं प्राऽऽह त्रिरूचैरुभयेभ्य एवैनं
 देवमनुष्येभ्यः प्राऽऽह न पुरा नक्षत्रेभ्यो वाचं वि सृजेद्यत्पुरा नक्षत्रेभ्यो वाचं विसृजेद्यज्ञं
 विच्छिन्द्यात् (२७)

उदितेषु नक्षत्रेषु व्रतं कृणुतेति वाचं वि सृजति यज्ञव्रतो वै दीक्षितो यज्ञमेवाभि
 वाचं वि सृजति यदि विसृजेद्वैष्णवीमृचमनु ब्रूयाद्यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञेनैव यज्ञः सं तनोति
 दैवीन्धियं मनामह इत्याह यज्ञमेव तन्मन्दयति सुपारा नो असद्वश इत्याह व्युष्टिमेवाव
 रुन्धे (२८)

ब्रह्मवादिनो वदन्ति होतव्यं दीक्षितस्य गृहा(३)इ न होतव्या(३)मिति हविर्वै दीक्षितो
 यज्जुहुयाद्यजमानस्यावदाय जुहुयाद्यन्न जुहुयाद्यज्ञपरुरन्तरियाद्ये देवा मनोजाता मनोयुज
 इत्याह प्राणा वै देवा मनोजाता मनोयुजस्तेष्वेव परोक्षं जुहोति तन्नेवं हुतं नेवाहुतः
 स्वपन्तं वै दीक्षितः रक्षांसि जिघांसन्त्यग्निः (२९)

खलु वै रक्षोहाग्रे त्वः सु जागृहि वयः सु मन्दिषीमहीत्याहाग्निमेवाधिपां कृत्वा
 स्वपिति रक्षंसामपहत्या अब्रत्यमिव वा एष करोति यो दीक्षितः स्वपिति त्वमग्रे व्रतपा
 असीत्याहाग्निर्वै देवानां व्रतपतिः स एवैनं व्रतमालम्भयति देव आ मर्त्येष्वेत्याह देवः (३०)

ह्येष सन्मर्त्येषु त्वं यज्ञेष्वीड्य इत्याहैतः हि यज्ञेष्वीड्यतेऽपु वै दीक्षिताभ्युपुपुषं
 इन्द्रियं देवताः क्रामन्ति विश्वं देवा अभि मामाववृत्रन्त्रित्याहेन्द्रियेणैवैनं देवताभिः सं नयति
 यदेतद्यजुर्न ब्रूयाद्यावन्त एव पशून्भि दीक्षेत् तावन्तोऽस्य पशवः स्यू रास्वेयत् (३१)

सोमा भूयो भूरेत्याहापरिमितानेव पशूनव रुन्धे चन्द्रमसि मम भोगाय भवेत्याह
यथादेवतमेवैनः प्रति गृह्णाति वायवै त्वा वरुणाय त्वेति यदेवमेता नानुदिशेदयथादेवतं
दक्षिणा गमयेदा देवताभ्यो वृश्चेत् यदेवमेता अनुदिशति यथादेवतमेव दक्षिणा गमयति
न देवताभ्य आ (३२)

वृश्चते देवीरापो अपां नपादित्याह यद्वो मेध्यं यज्ञियं सदेवं तद्वो मावं क्रमिषमिति
वावैतदाहाच्छिन्नं तन्तुं पृथिव्या अनुं गेषमित्याह सेतुमेव कृत्वात्येति॥ (३३)

भुञ्जतेऽयच्छिन्नाद्रन्ध्रेऽग्निराह देव इयं देवताभ्य आ त्रयस्त्रिंशच्च॥९॥ [४]

देवा वै देवयजनमध्यवसाय दिशो न प्राजानन्तेऽ३ न्योन्यमुपाधावन्त्वया प्र जानाम
त्वयेति तेऽदित्या५ समप्रियन्त त्वया प्र जानामेति साब्रवीद्वरं वृणै मत्रायणा एव वो
यज्ञा मदुदयना असन्निति तस्मादादित्यः प्रायणीयो यज्ञानामादित्य उदयनीयः पञ्च देवता
यजति पञ्च दिशो दिशां प्रज्ञात्यै (३४)

अथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ यज्ञो यज्ञमेवाव रुन्धे पथ्याऽऽ स्वस्तिमयजन्प्राचीमेव
तया दिशं प्राजानन्नग्निना दक्षिणा सोमेन प्रतीचीऽ सवित्रोदीचीमदित्योर्ध्वा पथ्याऽऽ स्वस्ति
यजति प्राचीमेव तया दिशं प्र जानाति पथ्याऽऽ स्वस्तिमिद्वाग्नीषोमौ यजति चक्षुषी वा
एते यज्ञस्य यदग्नीषोमौ ताभ्यामेवानुं पश्यति (३५)

अग्नीषोमाविद्वा सवितारं यजति सवितृप्रसूत एवानुं पश्यति सवितारमिद्वादितिं
यजतीयं वा अदितिरस्यामेव प्रतिष्ठायानुं पश्यत्यदितिमिद्वा मारुतीमृचमन्वाह मरुतो
वै देवानां विशो देवविशं खलु वै कल्पमानं मनुष्यविशमनुं कल्पते यन्मारुतीमृचमन्वाह
विशां क्लृप्त्यै ब्रह्मवादिनो वदन्ति प्रयाजवदननूयाजं प्रायणीयं कार्यमनूयाजवत् (३६)

अप्रयाजमुदयनीयमितीमे वै प्रयाजा अमी अनूयाजाः सैव सा यज्ञस्य सन्ततिस्तत्था
न कार्यमात्मा वै प्रयाजाः प्रजाऽनूयाजा यत्प्रयाजानन्तरियादात्मानमन्तरियाद्यदनूयाजानन्त
खलु वै यज्ञस्य विततस्य न क्रियते तदनुं यज्ञः परा भवति यज्ञं पराभवन्तं यजमानो-
ऽनुं (३७)

परा भवति प्रयाजवदेवाननूयाजवत्प्रायणीयं कार्यं प्रयाजवदननूयाजवदुदयनीयं
नात्मानमन्तरेति न प्रजां न यज्ञः पराभवति न यजमानः प्रायणीयस्य निष्कास
उदयनीयमभि निर्वपति सैव सा यज्ञस्य सन्ततिर्याः प्रायणीयस्य याज्या यत्ता

उदयनीयस्य याज्याः कुर्यात्पराङ्मुं लोकमा रोहेत्प्रमायुकः स्याद्वाः प्रायणीयस्य पुरोनुवाक्यास्ता उदयनीयस्य याज्याः करोत्यस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठति॥ (३८)

प्रजाँत्यै पश्यत्यनूयाजवद्यजमानोऽनु पुरोनुवाक्यास्ता अष्टौ च॥५॥ [५]

कद्रूश्च वै सुपर्णी चात्मरूपयोरस्पर्धेता५ सा कद्रूः सुपर्णीमजयत्साब्रवीत्तृतीयस्यामितो दिवि सोमस्तमा हर तेनाऽऽत्मानं निष्क्रीणीष्वेतीयं वै कद्रूरसौ सुपर्णी छन्दा५सि सौपर्ण्याः साब्रवीदस्मै वै पितरौ पुत्रान्बिभृतस्तृतीयस्यामितो दिवि सोमस्तमा हर तेनाऽऽत्मानं निष्क्रीणीष्व (३९)

इति मा कद्रूरवोचदिति जगत्युदपतच्चतुर्दशाक्षरा सती साप्राप्य न्यवर्तत तस्यै द्वे अक्षरं अमीयेता५ सा पशुभिश्च दीक्षया चागच्छत्तस्माञ्जगती छन्दसां पशव्यतमा तस्मात्पशुमन्तं दीक्षोपं नमति त्रिष्टुगुदपतत् त्रयोदशाक्षरा सती साप्राप्य न्यवर्तत तस्यै द्वे अक्षरं अमीयेता५ सा दक्षिणाभिश्च (४०)

तपसा चागच्छत्तस्मात् त्रिष्टुभौ लोके माध्यन्दिने सवने दक्षिणा नीयन्त एतत्खलु वाव तप इत्याहुयः स्वं ददातीति गायत्र्युदपतच्चतुरक्षरा सत्यजया ज्योतिषा तमस्या अजाभ्यरुन्ध तदजाया अजत्व५ सा सोमं चाहरच्चत्वारिं चाक्षराणि साष्टाक्षरा समपद्यत ब्रह्मवादिनो वदन्ति (४१)

कस्मात्सत्याद्रायत्री कनिष्ठा छन्दसा५ सती यज्ञमुखं परीयायेति यदेवादः सोममाहरत्तस्माद्यज्ञमुखं पर्येत् तस्मात्तेजस्विनीतमा पद्भ्यां द्वे सवने समगृह्णाम्मुखेनैकं यन्मुखेन समगृह्णात्तदधयत्तस्माद्द्वे सवने शुक्रवती प्रातःसवनं च माध्यन्दिनं च तस्मात्तृतीयसवनं ऋजीषमभि पुण्वन्ति धीतमिव हि मन्यन्ते (४२)

आशिरमव नयति सशुक्रत्वायाथो सम्भरत्येवैनत्त५ सोममाह्रियमाणं गन्धर्वा विश्वावसुः पर्यमुष्णात्स तिस्रो रात्रीः परिमुषितोऽवसत्तस्मात्तिस्रो रात्रीः क्रीतः सोमो वसति ते देवा अब्रुवन्स्त्रीकामा वै गन्धर्वाः स्त्रिया निष्क्रीणामेति ते वाच५ स्त्रियमेकहायनीं कृत्वा तया निरक्रीणन्त्सा रोहिद्रूपं कृत्वा गन्धर्वेभ्यः (४३)

अपक्रम्यातिष्ठत्तद्रोहितो जन्म ते देवा अब्रुवन्नपं युष्मदक्रमीन्नास्मानुपावर्तते वि ह्वयामहा इति ब्रह्म गन्धर्वा अवदन्नगायं देवाः सा देवान्गायत उपावर्तत तस्माद्गायन्त५ स्त्रियः कामयन्ते कामुका एन५ स्त्रियो भवन्ति य एवं वेदाथो य एवं विद्वानपि जन्येषु

भवति तेभ्य एव ददत्युत यद्वहुतयाः (४४)

भवन्त्येकहायन्या क्रीणाति वाचैवेन९ सर्वया क्रीणाति तस्मादेकहायना मनुष्या वाचं वदन्त्यकूटयाऽकर्णयाऽकाणयाऽश्लोणयाऽसंशफया क्रीणाति सर्वयैवेन क्रीणाति यच्छ्वेतया क्रीणीयाद्दुश्चर्मा यजमानः स्याद्यत्कृष्णयानुस्तरणी स्यात्प्रमार्युको यजमानः स्याद्यद्विरूपया वात्रंघ्री स्यात्स वान्यं जिनीयात्तं वान्यो जिनीयादरुणया पिङ्गाक्ष्या क्रीणात्येतद्वै सोमस्य रूपः स्वयैवेन देवतया क्रीणाति॥ (४५)

निष्क्रीणीष्व दक्षिणाभिश्च वदन्ति मन्यन्ते गन्धर्वेभ्यो बहुतयाः पिङ्गाक्ष्या दश च॥७॥ [६]

तद्विरण्यमभवत्तस्मादद्ध्यो हिरण्यं पुनन्ति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्यादनस्थिकेन प्रजाः प्रवीयन्तेऽस्थन्वतीर्जायन्त इति यद्विरण्यं घृतंऽवधाय जुहोति तस्मादनस्थिकेन प्रजाः प्रवीयन्तेऽस्थन्वतीर्जायन्त एतद्वा अग्नेः प्रियं धाम यद् घृतं तेजो हिरण्यमियं ते शुक्र तनूरिदं वर्च इत्याह सतेजसमेवेन९ सतनुम् (४६)

करोत्यथो सम्भरत्यैवेन यदबद्धमवदध्याद्गर्भाः प्रजानां परापातुकाः स्युर्बद्धमव दधाति गर्भाणां धृत्यै निष्ठक्यं बध्नाति प्रजानां प्रजननाय वाग्वा एषा यत्सोमक्रयणी जूरसीत्याह यद्धि मनसा जवते तद्वाचा वदति धृता मनसेत्याह मनसा हि वाग्धृता जुष्टा विष्णव इत्याह (४७)

यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञायैवेनां जुष्टां करोति तस्यांस्ते सत्यसंवसः प्रसव इत्याह सवितृप्रसूतामेव वाचमव रुन्धे काण्डेकाण्डे वै क्रियमाणे यज्ञः रक्षांसि जिघांसन्त्येष खलु वा अरक्षोहतः पन्था योऽग्नेश्च सूर्यस्य च सूर्यस्य चक्षुरारुहमग्नेरक्षणः कनीनिकामित्याह य एवारक्षोहतः पन्थास्तः समारोहति (४८)

वाग्वा एषा यत्सोमक्रयणी चिदसि मनासीत्याह शास्त्यैवेनामेतत्तस्माच्छ्रिष्टाः प्रजा जायन्ते चिदसीत्याह यद्धि मनसा चेतयते तद्वाचा वदति मनासीत्याह यद्धि मनसाभिगच्छति तत्करोति धीरसीत्याह यद्धि मनसा ध्यायति तद्वाचा (४९)

वदति दक्षिणासीत्याह दक्षिणा ह्येषा यज्ञियासीत्याह यज्ञियामैवेनां करोति क्षत्रियासीत्याह क्षत्रिया ह्येषादितिरस्युभयतःशीरुष्णीत्याह यदेवाऽऽदित्यः प्रायणीयो यज्ञानामादित्य उदयनीयस्तस्मादेवमाह यदबद्धा स्यादयता स्याद्यत्पदिबद्धानुस्तरणी

स्यात्प्रमायुको यजमानः स्यात् (५०)

यत्कर्णगृहीता वार्त्रघ्नी स्यात्स वान्यं जिनीयात्तं वान्यो जिनीयान्मित्रस्त्वां पदि बंध्रात्वित्याह मित्रो वै शिवो देवानान्तेनैवेनां पदि बंध्राति पूषाध्वनः पात्वित्याहेयं वै पूषेमामेवास्यां अधिपामकः समंष्ट्या इन्द्रायाध्यक्षायेत्याहेन्द्रमेवास्या अध्यक्षं करोति (५१)

अनु त्वा माता मन्यतामनु पितेत्याहानुमतयैवैनया क्रीणाति सा देवि देवमच्छेहीत्याह देवी ह्येषा देवः सोम इन्द्राय सोममित्याहेन्द्राय हि सोमं आह्रियते यदेतद्यजुर्न ब्रूयात्पराच्येव सोमक्रयणीयाद्रुद्रस्त्वा वर्तयत्वित्याह रुद्रो वै क्रूरः (५२)

देवानान्तमेवास्यै परस्तादधात्यावृत्यै क्रूरमिव वा एतत्करोति यद्रुद्रस्य कीर्तयति मित्रस्य पथेत्याह शान्त्यै वाचा वा एष वि क्रीणीते यः सोमक्रयण्या स्वस्ति सोमसखा पुनरेहि सह रय्येत्याह वाचैव विक्रीय पुनरात्मन्वाचं धत्तेऽनुपदासुकास्य वाग्भवति य एवं वेद॥ (५३)

सतनुं विष्णवं इत्याह स्माराहति ध्यायति तद्वाचा यजमानः स्यात्करोति क्रूरो वेद॥८॥ [७]

षट्पदान्यनु नि क्रामति षडहं वाङ्गतिं वदत्युत संवत्सरस्यायने यावत्येव वाक्तामवं रुन्धे सप्तमे पदे जुहोति सप्तपदा शक्ररी पशवः शक्ररी पशूनेवावं रुन्धे सप्त ग्राम्याः पशवः सप्तरण्याः सप्त छन्दाः स्युभयस्यावरुद्धौ वस्व्यंसि रुद्रासीत्याह रूपमेवास्या एतन्महिमानम् (५४)

व्याचष्टे बृहस्पतिस्त्वा सुमे रण्वत्वित्याह ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवास्मै पशूनवं रुन्धे रुद्रो वसुभिरा चिकेतित्याहावृत्यै पृथिव्यास्त्वा मूर्धन्ना जिघर्मि देवयजन् इत्याह पृथिव्या ह्येष मूर्धा यदेवयजन्मिडायाः पद इत्याहेडाये ह्येतत्पदं यत्सोमक्रयण्यै घृतवति स्वाहा (५)

इत्याह यदेवास्यै पदाद् घृतमपीड्यत तस्मादेवमाह यदध्वर्युरनग्रावाहुतिं जुहुयादन्धोऽध्वर्युः स्याद्रक्षांसि यज्ञं हन्युरहिरण्यमुपास्य जुहोत्यग्निवत्येव जुहोति नान्धोऽध्वर्युर्भवति न यज्ञं रक्षांसि घ्नन्ति काण्डेकाण्डे वै क्रियमाणे यज्ञं रक्षांसि जिघांसन्ति परिलिखितं रक्षः परिलिखिता अरांतय इत्याह रक्षसामपहत्यै (५६)

इदमहं रक्षसो ग्रीवा अपि कृन्तामि योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इत्याह द्वौ वाव

पुरुषौ यं चैव द्वेष्टि यश्चैनं द्वेष्टि तयोरैवानन्तरायं ग्रीवाः कृन्तति पशवो वै सोमक्रयण्ये
पदं यावत्मृतं सं वपति पशून्नेवाव रुन्धेऽस्मे राय इति सं वपत्यात्मानमेवाध्वर्युः (५७)

पशुभ्यो नान्तरेति त्वे राय इति यजमानाय प्र यच्छति यजमान एव रयिं दधाति
तोते राय इति पत्न्या अर्धो वा एष आत्मनो यत्पत्नी यथा गृहेषु निधत्ते तादृगेव
तत्त्वष्टीमती ते सपेयेत्याह त्वष्टा वै पशूनां मिथुनानां रूपकद्रूपमेव पशुषु दधात्यस्मै
वै लोकाय गार्हपत्य आधीयतेऽमुष्मा आहवनीयो यद्गार्हपत्य उपवपेदस्मिल्लोके
पशुमान्स्थ्याद्यदाहवनीयेऽमुष्मिल्लोके पशुमान्स्थ्यादुभयोरुप वपत्युभयोरैवैनं लोकयोः
पशुमन्तं करोति॥ (५८)

महिमानं स्वाहापंहत्या अध्वर्युधीयते चतुर्विंशतिश्च॥५॥ [८]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति विचित्यः सोमा (३) न विचित्या (३) इति सोमो वा ओषधीनां
राजा तस्मिन् यदापन्नं ग्रसितमेवास्य तद्यद्विचिनुयाद्यथास्याद्वसितं निषिद्धति तादृगेव
तद्यन्न विचिनुयाद्यथाक्षत्रापन्नं विधावति तादृगेव तत्क्षोधुकोऽध्वर्युः स्यात्क्षोधुको यजमानः
सोमविक्रयिन्सोमं शोधयेत्येव ब्रूयाद्यदीतंरम् (५९)

यदीतंरमुभयैरेव सोमविक्रयिणमर्पयति तस्मात्सोमविक्रयी क्षोधुकोऽरुणो हं
स्माहौपवेशिः सोमक्रयण एवाहं तृतीयसवनमव रुन्ध इति पशूनां चर्मन्मिमीते पशून्नेवाव
रुन्धे पशवो हि तृतीयं सवनं यङ्गामयेतापशुः स्यादित्यृक्षतस्तस्य मिमीतर्क्षं वा
अपशव्यमपशुरेव भवति यं कामयेत पशुमान्स्थ्यात् (६०)

इति लोमतस्तस्य मिमीतैतद्वे पशूनां रूपं रूपेणैवास्मै पशून्व रुन्धे पशुमानेव
भवत्युपामन्तं क्रीणाति सरंसमेवैनं क्रीणात्यमात्योऽसीत्याहामैवैनं कुरुते शुक्रस्ते ग्रह
इत्याह शुक्रो ह्यस्य ग्रहोऽनुसाच्छ याति महिमानमेवास्यच्छ यात्यनसा (६१)

अच्छ याति तस्मादनोवाह्यं समे जीवनं यत्र खलु वा एतं शीर्ष्णा हरन्ति
तस्माच्छीर्षहार्यं गिरौ जीवनमभि त्यं देव संवितारमित्यतिच्छन्दसर्चा मिमीतेऽतिच्छन्दा
वै सर्वाणि छन्दांसि सर्वेभिरेवैनं छन्दाभिर्मिमीते वर्ष्म वा एषा छन्दसां यदतिच्छन्दा
यदतिच्छन्दसर्चा मिमीते वर्ष्मैवैनं समानानां करोत्येकैकयोश्चर्मम् (६२)

मिमीतेऽयांतयाम्नियायातयाम्नियैवैनं मिमीते तस्मान्नानांवीर्या अङ्गुलयः सर्वास्वङ्गुष्ठमुप

नि गृह्णाति तस्मात्समावद्वीर्योऽन्याभिर्ङ्गुलिभिस्तस्मात्सर्वा अनु सं चरति यत्सह
सर्वाभिर्मिमीते सञ्छिष्टा अङ्गुलयो जायेरन्नेकयैकयोऽसर्गं मिमीते तस्माद्विभक्ता
जायन्ते पञ्च कृत्वो यजुषा मिमीते पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तो यज्ञो यज्ञमेवाव रुन्धे पञ्च
कृत्वस्तूष्णीम् (६३)

दश सं पद्यन्ते दशाक्षरा विराडन्नं विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे यद्यजुषा मिमीते
भूतमेवाव रुन्धे यत्तूष्णीं भविष्यद्यद्वे तावानेव सोमः स्याद्यावन्तं मिमीते यजमानस्यैव
स्यान्नापि सदस्यानां प्रजाभ्यस्त्वेत्युप समूहति सदस्यानेवान्वाभजति वाससोप नह्यति
सर्वदेवत्यं वै (६४)

वासः सर्वाभिरेवैनं देवताभिः समर्धयति पशवो वै सोमः प्राणाय त्वेत्युप नह्यति
प्राणमेव पशुषु दधाति व्यानाय त्वेत्यनु श्रन्थति व्यानमेव पशुषु दधाति तस्मात्स्वपन्तं
प्राणा न जहति॥ (६५)

इतरं पशुमान्स्याद्यात्यनसोऽसर्गान्तूष्णीम् सर्वदेवत्यं वै त्रयसि शब्दः॥ ७॥ [९]

यत्कलया ते शफेनं ते क्रीणानीति पणेतगोअर्घं सोमं कुर्यादगोअर्घं
यजमानमगोअर्घमध्वर्युङ्गोस्तु मंहिमानं नावं तिरेद्गवां ते क्रीणानीत्येव ब्रूयाद्गोअर्घमेव
सोमं करोति गोअर्घं यजमानं गोअर्घमध्वर्युन्न गोर्महिमानमव तिरत्यजया क्रीणाति
सतंपसमेवैनं क्रीणाति हिरण्येन क्रीणाति सशुक्रमेव (६६)

एनं क्रीणाति धेन्वा क्रीणाति साशिरमेवैनं क्रीणात्यृषभेण क्रीणाति सेन्द्रमेवैनं
क्रीणात्यनुडुहां क्रीणाति वह्निर्वा अनृद्वान् वह्निनैव वह्निं यज्ञस्य क्रीणाति मिथुनाभ्यां
क्रीणाति मिथुनस्यावरुद्धै वासंसा क्रीणाति सर्वदेवत्यं वै वासः सर्वाभ्य एवैनं देवताभ्यः
क्रीणाति दश सं पद्यन्ते दशाक्षरा विराडन्नं विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे (६७)

तपसस्तनूरसि प्रजापतेर्वर्ण इत्याह पशुभ्य एव तदध्वर्युर्नि हुंत आत्मनोऽनात्रस्काय
गच्छति श्रियं प्र पशूनांप्रोति य एवं वेद शुक्रं ते शुक्रेण क्रीणामीत्याह यथायजुरेवैतद्देवा
वै येन हिरण्येन सोममक्रीणन्तदभीषहा पुनराददत् को हि तेजसा विक्रेष्यत इति येन
हिरण्येन (६८)

सोमं क्रीणीयात्तदभीषहा पुनरा ददीत तेजं एवाऽऽत्मन्धत्तेऽस्मे ज्योतिः
सोमविक्रयिणि तम् इत्याह ज्योतिरेव यजमाने दधाति तमसा सोमविक्रयिणमर्पयति
यदनुपग्रथ्य हन्याद्वन्दशूकास्ताः समाः सर्पाः स्युरिदमहः सर्पाणां दन्दशूकानां ग्रीवा
उपं ग्रन्थामीत्याहाद्वन्दशूकास्ताः समाः सर्पा भवन्ति तमसा सोमविक्रयिणं विध्यति
स्वानं (६९)

भ्राजेत्याहेते वा अमुष्मिल्लोके सोममरक्षन्तेभ्योऽधि सोममाहरन् यदेतेभ्यः
सोमक्रयणान्नानुदिशेदक्रीतोऽस्य सोमः स्यान्नास्येतेऽमुष्मिल्लोके सोमः रक्षेयुर्यदेतेभ्यः
सोमक्रयणाननुदिशति क्रीतोऽस्य सोमो भवत्येतेऽस्यामुष्मिल्लोके सोमः रक्षन्ति॥ (७०)

सशृक्रमेव रुन्ध इति येन हिरण्येन स्वान् चतुश्चत्वारिंशच्च॥५॥ [१०]

वारुणो वै क्रीतः सोम उपनद्धो मित्रो न एहि सुमित्रधा इत्याह शान्त्या इन्द्रस्योरुमा
विंश दक्षिणमित्याह देवा वै यः सोममक्रीणन्तमिन्द्रस्योरौ दक्षिण आसादयन्नेष खलु वा
एतर्हीन्द्रो यो यजते तस्मादेवमाहोदायुषा स्वायुषेत्याह देवता एवान्वारभ्योत् (७१)

तिष्ठत्युर्वन्तरिक्षमन्विहीत्याहान्तरिक्षदेवत्यो ३ ह्येतरहि सोमोऽदित्याः सदोऽस्यदित्याः
सद् आ सीदेत्याह यथायजुरेवैतद्वि वा एनमेतदर्धयति यद्वारुणः सन्तं मैत्रं करोति
वारुण्यर्चा सादयति स्वयैवैनं देवतया समर्धयति वासंसा पर्यानेह्यति सर्वदेवत्यं वै वासः
सर्वाभिरेव (७२)

एनं देवताभिः समर्धयत्यथो रक्षंसामपंहत्यै वनेषु व्यन्तरिक्षं ततानेत्याह वनेषु हि
व्यन्तरिक्षं ततान् वाजमर्वथ्स्वित्याह वाजः ह्यर्वथ्सु पयो अघ्नियास्वित्याह पयो ह्यघ्नियासु
हृथ्सु ऋतुमित्याह हृथ्सु हि ऋतुं वरुणो विक्ष्वग्निमित्याह वरुणो हि विक्ष्वग्निन्दिवि
सूर्यम् (७३)

इत्याह दिवि हि सूर्यः सोममद्रावित्याह ग्रावाणो वा अद्रयस्तेषु वा एष सोमं
दधाति यो यजते तस्मादेवमाहोदु त्यं जातवैदसमिति सौर्यर्चा कृष्णाजिनं प्रत्यानेह्यति
रक्षंसामपंहत्या उस्नावेत धूर्षाहवित्याह यथायजुरेवैतत्प्र च्यवस्व भुवस्पत इत्याह
भूतानाः हि (७४)

एष पतिर्विश्वान्यभि धामानीत्याह विश्वानि ह्ये ३ षोऽभि धामानि प्रच्यवते

मा त्वा परिपरी विददित्याहु यदेवादः सोममाह्रियमाणं गन्धर्वो विश्वावसुः
पर्यमुष्णात्तस्मादेवमाहापरिमोषाय यजमानस्य स्वस्त्ययन्यसीत्याहु यजमानस्यैवैष
यज्ञस्यान्वारम्भोऽनवच्छित्यै वरुणो वा एष यजमानमभ्यैति यत् (७५)

क्रीतः सोम उपनद्धो नमो मित्रस्य वरुणस्य चक्षस इत्याहु शान्त्या आ सोमं
वहन्यग्निना प्रति तिष्ठते तौ सम्भवंतौ यजमानमभि सम्भवतः पुरा खलु वावैष
मेधायात्मानमारभ्य चरति यो दीक्षितो यदग्नीषोमीयं पशुमालभत आत्मनिष्क्रयण एवास्य
स तस्मात्तस्य नाश्यं पुरुषनिष्क्रयण इव ह्यथो खल्वाहुरग्नीषोमाभ्यां वा इन्द्रो वृत्रमहन्ति
यदग्नीषोमीयं पशुमालभते वार्त्रघ्न एवास्य स तस्माद्वाश्यं वारुण्यर्चा परि चरति स्वयैवैनं
देवतया परि चरति॥ (७६)

अन्वारभ्योश्मर्वाभिरेव सूर्यं भूतानां ह्येति यदाहुः सप्तविंशतिश्च॥६॥ [११]

यो वा अयंथादेवतन्त्वामग्ने इन्द्रस्य चित्तिं यथा वे वयो वे यदाकृताद्यास्तं अग्ने मयिं गृह्णामि प्रजापतिः सोऽस्माभ्य्तेगान् वाजं कूर्मान्
योक्त्रं मित्रावरुणाविन्द्रस्य पूष्ण ओजं आनन्दमहरग्नेर्वायोः पन्थाङ्कमेद्योस्तेऽग्निः पशुरासीथ्यङ्किं शतिः॥२६॥

यो वा एवाहुतिमभवन्मृथिभिर्वरुध्यान्न्दमष्टौपञ्चाशत्॥५८॥

यो वा अयंथादेवतं यद्यं वजिघ्नसि॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां षष्ठकाण्डे प्रथमः प्रश्नः समाप्तः॥६-१॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

यदुभौ विमुच्यातिथ्यं गृहीयाद्यज्ञं विच्छिन्द्याद्यदुभावविमुच्य यथानागतायातिथ्यं क्रियते तादृगेव तद्विमुक्तोऽन्योऽनङ्गान्भवत्यविमुक्तोऽन्योऽथातिथ्यं गृह्णाति यज्ञस्य सन्तत्ये पत्यन्वारभते पत्नी हि पारीणह्यस्येशे पत्नियैवानुमतं निर्वपति यद्वै पत्नी यज्ञस्य करोति मिथुनं तदथो पत्निया एव (१)

एष यज्ञस्यान्वारम्भोऽनवच्छित्ये यावद्विर्वै राजानुचरैरागच्छति सर्वभ्यो वै तेभ्य आतिथ्यं क्रियते छन्दांसि खलु वै सोमस्य राज्ञोऽनुचराण्यग्नेरातिथ्यमसि विष्णवे त्वेत्याह गायत्रिया एवैतेन करोति सोमस्यातिथ्यमसि विष्णवे त्वेत्याह त्रिष्टुभं एवैतेन करोत्यतिथेरातिथ्यमसि विष्णवे त्वेत्याह जगत्यै (२)

एवैतेन करोत्यग्र्ये त्वा रायस्पोषदात्रे विष्णवे त्वेत्याहानुष्टुभं एवैतेन करोति श्येनाय त्वा सोमभृते विष्णवे त्वेत्याह गायत्रिया एवैतेन करोति पञ्च कृत्वो गृह्णाति पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तो यज्ञो यज्ञमेवाव रुन्धे ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्याद्रायत्रिया उभयत आतिथ्यस्य क्रियत इति यदेवादः सोममा (३)

अहरत्तस्माद्वायत्रिया उभयत आतिथ्यस्य क्रियते पुरस्ताच्चोपरिष्ठाच्च शिरो वा एतद्यज्ञस्य यदातिथ्यं नवकपालः पुरोडाशो भवति तस्मान्नवधा शिरो विष्यूतन्नवकपालः पुरोडाशो भवति ते त्रयस्त्रिकपालास्त्रिवृता स्तोमेन सम्मितास्तेजस्त्रिवृतेज एव यज्ञस्य शीर्षं दधाति नवकपालः पुरोडाशो भवति ते त्रयस्त्रिकपालास्त्रिवृता प्राणेन सम्मितास्त्रिवृद्वै (४)

प्राणस्त्रिवृतमेव प्राणमभिपूर्वं यज्ञस्य शीर्षं दधाति प्रजापतेर्वा एतानि पक्षाणि यदश्ववाला ऐक्षवी तिरश्ची यदाश्ववालः प्रस्तरो भवत्यैक्षवी तिरश्ची प्रजापतेरेव तच्चक्षुः सम्भरति देवा वै या आहुतीरजुहवुस्ता असुरा निष्कावमादन्ते देवाः कार्ष्ण्यमपश्यन्कर्मण्यो वै कर्मनेन कुर्वीतेति ते कार्ष्ण्यमयान्परिधीन् (५)

अकुर्वत तैर्वै ते रक्षास्यपापघ्नत यत्कार्ष्ण्यमयाः परिधयो भवन्ति रक्षसामपंहत्ये सस्पर्शयति रक्षसामनन्ववचाराय न पुरस्तात्परि दधात्यादित्यो ह्येवोद्यन्पुरस्ताद्रक्षास्यप

समिधावा दधात्युपरिष्ठादेव रक्षाꣳस्यपहन्ति यजुषान्यां तूष्णीमन्यां मिथुनत्वाय द्वे आ दधाति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै ब्रह्मवादिनो वदन्ति (६)

अग्निश्च वा एतौ सोमश्च कथा सोमायातिथ्यं क्रियते नाग्नय इति यदग्नावग्निं मथित्वा प्रहरति तेनैवाग्नय आतिथ्यं क्रियतेऽथो खल्वाहुरग्निः सर्वा देवता इति यद्धविरासाद्याग्निं मन्थति हव्यायैवासन्नाय सर्वा देवता जनयति॥ (७)

परित्रया एव जगत्या आ त्रिवृद्धे परिधीन् वदन्त्येकचत्वारिंशच्च॥७॥ [१]

देवासुराः संयत्ता आसन्ते देवा मिथो विप्रिया आसन्तेऽ(१)न्योन्यस्मै ज्यैष्ठ्यायातिष्ठमानाः पञ्चधा व्यक्रामन्नग्निर्वसुभिः सोमो रुद्रेरिन्द्रो मरुद्विर्वरुण आदित्यैर्बृहस्पतिर्विश्वैर्देवैस्तेऽमन्यन्तासुरेभ्यो वा इदं भ्रातृव्येभ्यो रथ्यामो यन्मिथो विप्रियाः स्मो या न इमाः प्रियास्तनुवस्ताः समवद्यामहे ताभ्यः स निरृच्छाद्यः (८)

नः प्रथमोऽ(१)न्योन्यस्मै द्रुह्यादिति तस्माद्यः सतानूनघ्निणां प्रथमो द्रुह्यति स आतिमाच्छति यत्तानूनघ्नं संमवद्यति भ्रातृव्याभिभूत्यै भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति पञ्च कृत्वोऽव द्यति पञ्चधा हि ते तथ्संमवाद्यन्ताथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ यज्ञो यज्ञमेवाव रुन्ध आपतये त्वा गृह्णामीत्याह प्राणो वै (९)

आपतिः प्राणमेव प्रीणाति परिपतय इत्याह मनो वै परिपतिर्मन एव प्रीणाति तनूनघ्न इत्याह तनुवो हि ते ताः संमवाद्यन्त शाक्रायेत्याह शक्त्यै हि ते ताः संमवाद्यन्त शक्नोर्जिष्ठायेत्याहौर्जिष्ठं हि ते तदात्मनः संमवाद्यन्तानाधृष्टमस्यनाधृष्यमित्याहानाधृष्टं ह्येतदनाधृष्यं देवानामोजः (१०)

इत्याह देवानाꣳ ह्येतदोजोऽभिशस्तिपा अनभिशस्तेन्यमित्याहाभिशस्तिपा ह्येतदनभिशस्तेन्यमनु मे दीक्षां दीक्षापतिर्मन्यतामित्याह यथायजुरेवैतद् घृतं वै देवा वज्रं कृत्वा सोममघ्नन्नन्तिकमिव खलु वा अस्यैतच्चरन्ति यत्तानूनघ्रेण प्रचरन्त्यंशुरंशुस्ते देव सोमा प्यायतामित्याह यत् (११)

एवास्यापुवायते यन्मीयते तदेवास्यैतेना प्याययत्या तुभ्यमिन्द्रः प्यायतामा त्वमिन्द्राय प्यायस्वेत्याहोभावेवेन्द्रं च सोमं चा प्याययत्या प्यायय सखां न्यसून्या मेधयेत्याहृत्विजो वा अस्य सखायस्तानेवा प्याययति स्वस्ति तै देव सोम सुत्यामशीय (१२)

इत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शौस्ते प्र वा एतेऽस्माल्लोकाच्चवन्ते ये सोममाप्याययन्त्यन्तरिक्षं
हि सोम आप्यायित एष्टा रायः प्रेषे भगायेत्याह द्यावापृथिवीभ्यामेव नमस्कृत्यास्मिल्लोके
प्रति तिष्ठन्ति देवासुराः संयत्ता आसन्ते देवा बिभ्यन्तेऽग्निं प्राविशन्तस्मादाहुरग्निः सर्वा
देवता इति ते (१३)

अग्निमेव वरूथं कृत्वासुरानभ्यभवन्नग्निमिव खलु वा एष प्र विंशति यो-
ऽवान्तरदीक्षामुपैति भ्रातृव्याभिभूत्यै भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवत्यात्मानमेव
दीक्षयां पाति प्रजामवान्तरदीक्षया सन्तरां मेखलां समायच्छते प्रजा ह्यात्मनोऽन्तरतरा
तत्सप्रतो भवति मदन्तीभिर्मार्जयते निर्ह्यग्निः शीतेन वारयति समिद्धौ या तं अग्ने रुद्रिया
तनूरित्याह स्वयैवेन देवतया व्रतयति सयोनित्वाय शान्त्यै॥ (१४)

यो वा ओजं आह यदशीयेति तैऽग्न एकादश च॥७॥ [२]

तेषामसुराणान्तिस्रः पुरं आसन्नयस्मर्यवमाऽथ रजताऽथ हरिणी ता देवा
जेतुन्नाशक्नुवन्ता उपसदेवाजिगीषन्तस्मादाहुयश्चैवं वेद यश्च नोपसदा वै महापुरं
जयन्तीति त इषुः समंस्कुर्वताग्निमनीकः सोमं शल्यं विष्णुन्तेजन्तेऽब्रुवन्क
इमामसिष्यतीति (१५)

रुद्र इत्यब्रुवन्नद्रो वै क्रूरः सोऽस्यत्विति सोऽब्रवीद्वरं वृणा अहमेव पशूनामधि-
पतिरसानीति तस्माद्रुद्रः पशूनामधिपतिस्तां रुद्रोऽवासृजत्स तिस्रः पुरो भित्त्वैभ्यो
लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदत् यदुपसदं उपसद्यन्ते भ्रातृव्यपराणुत्यै नान्यामाहुतिं पुरस्ताद्ब्रुहयाद्यद-
पुरस्ताद्ब्रुहयात् (१६)

अन्यन्मुखं कुर्यात्सुवेणाघारमा घारयति यज्ञस्य प्रज्ञात्यै पराङ्तिक्रम्य जुहोति
परांच एवैभ्यो लोकेभ्यो यजमानो भ्रातृव्यान् प्राणुदते पुनरत्याक्रम्योपसदं जुहोति
प्रणुद्यैवैभ्यो लोकेभ्यो भ्रातृव्याञ्जित्वा भ्रातृव्यलोकमभ्यारोहति देवा वै याः प्रातरुपसदं
उपासीदन्नहस्ताभिरसुरान्प्राणुदन्त याः सायं रात्रियै ताभिर्यत्सायं प्रातरुपसदः (१७)

उपसद्यन्तेऽहोरात्राभ्यामेव तद्यजमानो भ्रातृव्यान् प्राणुदते याः प्रातर्याज्याः स्युस्ताः
सायं पुरोनुवाक्याः कुर्यादयोतयामत्वाय तिस्र उपसद उपैति त्रयं इमे लोका इमानेव
लोकान्प्रीणाति षट्थं पद्यन्ते षड्वा ऋतवं ऋतूनेव प्रीणाति द्वादशाहीने सोम उपैति द्वादश
मासाः संवत्सरः संवत्सरमेव प्रीणाति चतुर्विंशतिः सम् (१८)

पृथन्ते चतुर्विंशतिरर्धमासा अर्धमासानेव प्रीणात्याराग्रामवान्तरदीक्षामुपेयाद्यः
कामयेतास्मिन्मे लोकेऽर्धुकं स्यादित्येकमग्रेऽथे द्वावथ त्रीनथ चतुरं एषा वा
आराग्रवान्तरदीक्षास्मिन्नेवास्यै लोकेऽर्धुकं भवति पुरोवरीयसीमवान्तरदीक्षामुपेयाद्यः
कामयेतामुष्मिन्मे लोकेऽर्धुकं स्यादिति चतुरोऽग्रेऽथ त्रीनथ द्वावथैकमेषा वै
पुरोवरीयस्यवान्तरदीक्षामुष्मिन्नेवास्यै लोकेऽर्धुकं भवति॥ (१९)

असिष्यतीति जुहुयात्सायं प्रातरुपसदश्चतुर्विंशतिः सञ्चतुरोऽग्रे षोडश च॥ ५॥ [३]

सुवर्गं वा एते लोकं यन्ति य उपसदं उपयन्ति तेषां य उन्नयते हीयत एव स
नोदनेपीति सूत्रीयमिव यो वै स्वार्थेतां यताः श्रान्तो हीयत उत स निष्ठायं सह वंसति
तस्मात्सकृदुन्नीय नार्परमुन्नयेत दध्नोन्नयेतैतद्वै पशूनां रूपं रूपेणैव पशूनं रुन्धे (२०)

यज्ञो देवेभ्यो निलायत विष्णू रूपं कृत्वा स पृथिवीं प्राविशत्तं देवा
हस्तान्त्सं रभ्यैच्छन्तमिन्द्रं उपर्युपर्यत्यक्रामत्सोऽब्रवीत्को मायमुपर्युपर्यत्यक्रमीदित्यहं
दुर्गे हन्तेत्यथ कस्त्वमित्यहं दुर्गादाहर्तेति सोऽब्रवीद्दुर्गे वै हन्तावोचथा वराहोऽयं
वाममोषः (२१)

सप्तानां गिरीणां परस्ताद्वित्तं वेद्यमसुराणां बिभर्ति तं जहि यदि दुर्गे हन्तासीति
स दर्भपुञ्जिलमुद्बृह्यं सप्त गिरीन्भित्त्वा तमहन्त्सोऽब्रवीद्दुर्गाद्वा आहर्तावोचथा एतमा
हरेति तमेभ्यो यज्ञ एव यज्ञमाहर्द्यत्तद्वित्तं वेद्यमसुराणामविन्दन्त तदेकं वेद्यै
वेदित्वमसुराणाम् (२२)

वा इयमग्रं आसीद्यावदासीनः परापश्यति तावद्देवानान्ते देवा अब्रुवन्नस्त्वेव नो-
ऽस्यामपीति कियं द्यो दास्याम् इति यावदियं सलावृकी त्रिः परिक्रामति तावन्नो दत्तेति
स इन्द्रः सलावृकी रूपं कृत्वेमां त्रिः सर्वतः पर्यक्रामत्तदिमामविन्दन्त यदिमामविन्दन्त
तद्वेद्यै वेदित्वम् (२३)

सा वा इयं सर्वैव वेदिरियति शक्ष्यामीति त्वा अवमायं यजन्ते त्रिंशत्पदानि
पश्चात्तिरश्ची भवति षड्विंशत्पदाची चतुर्विंशतिः पुरस्तात्तिरश्ची दशदश सं पृथन्ते
दशाक्षरा विराडन्नं विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुन्ध उद्धन्ति यदेवास्यां अमेध्यं तदपं
हन्त्युद्धन्ति तस्मादोषधयः परा भवन्ति बरुहिः स्तृणाति तस्मादोषधयः पुनरा भवन्त्युत्तरं

बृहिषं उत्तरबृहिः स्तृणाति प्रजा वै बृहिर्यजमान उत्तरबृहिर्यजमानमेवायजमानादुत्तरं करोति तस्माद्यजमानोऽयजमानादुत्तरः॥ (२४)

रुन्धे वाममोषो वेदित्वमसुराणां वेदित्वं भवन्ति पञ्चविंशतिश्च॥५॥ [४]

यद्वा अनीशानो भारमादत्ते वि वै स लिंशते यद्वादश साहस्योपसदः स्युस्तिस्त्रौ-
ऽहीनस्य यज्ञस्य विलोम क्रियेत तिस्र एव साहस्योपसदो द्वादशाहीनस्य यज्ञस्य
सवीर्यत्वायाथो सलोम क्रियते वृथ्सस्यैकः स्तनो भागी हि सोऽथैकः स्तनं व्रतमुपैत्यथ
द्वावथ त्रीनथ चतुर एतद्वै (२५)

क्षुरपवि नाम व्रतं येन प्र जातान्भ्रातृव्यान्नुदते प्रतिं जनिष्यमाणानथो कनीयसैव
भूय उपैति चतुरोऽग्रे स्तनान्ब्रतमुपैत्यथ त्रीनथ द्वावथैकमेतद्वै सुजघनं नाम व्रतं तपस्य
सुवर्ग्यमथो प्रैव जायते प्रजयां पशुभिर्यवागू राजन्यस्य व्रतं क्रूरेव वै यवागूः क्रूर इव (२६)

राजन्यो वज्रस्य रूपं समृद्ध्या आमिक्षा वैश्यस्य पाकयज्ञस्य रूपं पुष्ट्यै पयो
ब्राह्मणस्य तेजो वै ब्राह्मणस्तेजः पयस्तेजसैव तेजः पय आत्मन्धत्तेऽथो पयसा वै गर्भो
वर्धन्ते गर्भ इव खलु वा एष यदीक्षितो यदस्य पयो व्रतं भवत्यात्मानमेव तद्वर्धयति
त्रिव्रतो वै मनुंरासीद्विव्रता असुरा एकव्रताः (२७)

देवाः प्रातर्मध्यन्दिने सायं तन्मनोव्रतमासीत्पाकयज्ञस्य रूपं पुष्ट्यै प्रातश्च सायं
चासुराणां निर्मध्यं क्षुधो रूपं ततस्ते पराभवन्मध्यन्दिने मध्यरात्रे देवानां ततस्तेऽभवन्सुवर्गं
लोकमायन् यदस्य मध्यन्दिने मध्यरात्रे व्रतं भवति मध्यतो वा अत्रैन भुञ्जते मध्यत एव
तदूर्जं धत्ते भ्रातृव्याभिभूत्यै भवत्यात्मना (२८)

पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति गर्भो वा एष यदीक्षितो योनिर्दीक्षितविमितं यदीक्षितो
दीक्षितविमितात्प्रवसेद्यथा योनेर्गर्भः स्कन्दति तादृगेव तत्र प्रवस्तव्यमात्मनो गोपीथायैष
वै व्याघ्रः कुलगोपो यदग्निस्तस्माद्यदीक्षितः प्रवसेत्स एनमीश्वरोऽनूत्थाय हन्तोर्न
प्रवस्तव्यमात्मनो गुप्त्यै दक्षिणतः शय एतद्वै यजमानस्यायतनं स्व एवायतने
शयेऽग्निमभ्यावृत्य शये देवता एव यज्ञमभ्यावृत्य शये॥ (२९)

एतद्वै क्रूर इवैकव्रता आत्मना यजमानस्य त्रयोदश च॥५॥ [५]

पुरोहविषि देवयजने याजयेद्यं कामयेतोपैनमुत्तरो यज्ञो नमेदभि सुवर्गं लोकं

जयेदित्येतद्वै पुरोहविदेवयजनं यस्य होता प्रातरनुवाकमनुब्रुवन्नग्निमप आदित्यमभि
विपश्यत्युपैनुमुत्तरो यज्ञो नमत्यभि सुवर्गं लोकं जयत्याप्ते देवयजने याजयेद्भातृव्यवन्तं
पन्थां वाधिस्पर्शयेत्कर्तुं वा यावन्नानसे यातवै (३०)

न रथायैतद्वा आप्तं देवयजनमाप्नोत्येव भ्रातृव्यं नैनं भ्रातृव्य आप्नोत्येकोन्नते देवयजने
याजयेत्पशुकाममेकोन्नताद्वै देवयजनादङ्गिरसः पशूनंसृजन्तान्तरा सदोहविधाने
उन्नतः स्यादेतद्वा एकोन्नतं देवयजनं पशुमानेव भवति त्र्युन्नते देवयजने
याजयेत्सुवर्गकामत्र्युन्नताद्वै देवयजनादङ्गिरसः सुवर्गं लोकमायन्नन्तराहवनीयं च
हविर्धानं च (३१)

उन्नतः स्यादन्तरा हविर्धानं च सदश्चान्तरा सदश्च गार्हपत्यं चैतद्वै त्र्युन्नतं
देवयजनं सुवर्गमेव लोकमेति प्रतिष्ठिते देवयजने याजयेत्प्रतिष्ठाकाममेतद्वै प्रतिष्ठितं
देवयजनं यथस्वर्तः समं प्रत्येव तिष्ठति यत्रान्याअन्या ओषधयो व्यतिषक्ताः
स्युस्तद्याजयेत्पशुकाममेतद्वै पशूनां रूपं रूपेणैवास्मै पशून् (३२)

अव रुन्धे पशुमानेव भवति निर्ऋतिगृहीते देवयजने याजयेद्यं कामयेत्
निर्ऋत्यास्य यज्ञं ग्राहयेयमित्येतद्वै निर्ऋतिगृहीतं देवयजनं यथ्सदृश्यै सत्या
ऋक्षनिर्ऋत्यैवास्य यज्ञं ग्राहयति व्यावृत्ते देवयजने याजयेद्वावृत्कामं यं पात्रे वा
तल्पे वा मीमांसेरन्नाचीनमाहवनीयात्प्रवणं स्यात्प्रतीचीनं गार्हपत्यादेतद्वै व्यावृत्तं
देवयजनं वि पाप्मना भ्रातृव्येणा वर्तते नैनं पात्रे न तल्पे मीमांसन्ते कार्यं देवयजने
याजयेद्भूतिकामं कार्यो वै पुरुषो भवत्येव॥ (३३)

यातवै हविर्धानं पशून्पाप्मनाऽष्टादश च॥४॥

[६]

तेभ्य उत्तरवेदिः सिंही रूपं कृत्वोभयानन्तरापक्रम्यातिष्ठते देवा अमन्यन्त यतरान्
वा इयमुपावथ्स्यति त इदं भविष्यन्तीति तामुपांमन्नयन्त साब्रवीद्वरं वृणै सर्वान्मया
कामान्व्यंश्नवथ पूर्वा तु माऽग्नेराहुतिरश्नवता इति तस्मादुत्तरवेदिं पूर्वामग्नेर्व्याधारयन्ति
वारैवृत्तं ह्यस्यै शम्यंया परि मिमीते (३४)

मात्रैवास्यै साऽथो युक्तेनैव युक्तमव रुन्धे वित्तायनी मेऽसीत्याह वित्ता
ह्येनानावृत्तिकायनी मेऽसीत्याह तित्कान् ह्येनानावृदवतान्मा नाथितमित्याह नाथितान्
ह्येनानावृदवतान्मा व्यथितमित्याह व्यथितान् ह्येनानावृद्विदेरग्निर्भो नाम (३५)

अग्ने॑ अङ्गिर॑ इति॒ त्रि॒ह॑रति॒ य ए॒वैषु॑ लो॒केष्व॑ग्र॒य॒स्ताने॑वाव॒ रुन्धे॑ तूष्णीं॑
च॒तुर्थ॑ः ह॒र॒त्यनि॑रुक्तमे॒वाव॑ रुन्धे॒ सि॒ःही॑रसि॒ महि॑षी॒रसी॒त्याह॑ सि॒ःही॑र॒ह्येषा॑ रूपं
कृ॒त्वोभ॑यान॒न्तरा॑प॒क्रम्या॑तिष्ठदुरु॒ प्र॑थस्वो॒रु ते॑ य॒ज्ञप॑तिः प्रथता॒मित्या॑ह॒ यज॑मानमे॒व प्र॒जया॑
प॒शुभिः॑ प्रथयति ध्रु॒वा (३६)

अ॒सीति॒ सः ह॑न्ति धृ॒त्यै दे॒वेभ्यः॑ शु॒न्यस्व॑ दे॒वेभ्यः॑ शु॒म्भस्वे॒त्यव॑ चो॒क्षति॒ प्र
च॑ किरति॒ शु॒द्धा इन्द्र॑घोषस्त्वा॒ वसु॑भिः पुरस्ता॒त्पा॒त्वित्या॑ह दि॒ग्भ्य ए॒वेना॑ प्रो॒क्षति॒
दे॒वाःश्चेदु॑त्तरवेदि॒रुपा॑व॒वर्ती॑हैव वि ज॒याम॑हा इत्य॒सुरा॑ व॒ज्रमु॑द्यत्य॒ दे॒वान॒भ्या॒यन्त॑
तानि॒न्द्रघो॑षो वसु॑भिः पुरस्ता॒दप॑ (३७)

अ॒नु॒द॒त मनो॑जवाः पि॒तृभि॑र्दक्षिणतः प्रचै॒ता रु॒द्रैः प॒श्चाद्वि॒श्वक॑र्मादित्यैरु॒त्तर॑तो
यदे॒वमु॑त्तरवेदिं प्रो॒क्षति॑ दि॒ग्भ्य ए॒व तद्य॑ज॒मानो॑ भ्रातृ॒व्यान्प्र॑णुदत॒ इन्द्रो॑ यती॒न्शाला॑वृ॒केभ्यः॑
प्राय॑च्छ॒त्तान्दक्षि॑णत॒ उत्तर॑वेद्या आ॒दन् यत्प्रो॑क्षणीनामुच्छि॒ष्येत॑ तदक्षिणत॒ उत्तर॑वेद्यै नि
नये॒द्यदे॒व तत्र॑ कूरं तत्तेन॑ शमयति॒ यं द्वि॒ष्यात्तं॑ ध्याये॒च्छुचै॒वेन॑मर्पयति॥ (३८)

मिमीते॒ नाम॑ ध्रु॒वाऽप॑ शु॒चा त्रीणि॑ च॥५॥

[७]

सो॒त्तर॑वेदि॒र्ब्रवी॑त्स॒र्वान्म॒या कामा॒न्व्यश्न॑वथेति॒ ते दे॒वा अ॑कामयन्तासुरा॒न्भ्रातृ॒व्यान्भि॑
भवे॒मेति॒ तेऽजु॑हवुः सि॒ःही॑रसि॒ सप॑त्नसा॒ही स्वा॑हेति॒ तेऽसुरा॑न्भ्रातृ॒व्यान्भ्य॑भवन्ते-
ऽसुरा॑न्भ्रातृ॒व्यान्भि॒भूया॑कामयन्त॒ प्र॒जां वि॑न्देम॒हीति॒ तेऽजु॑हवुः सि॒ःही॑रसि॒ सुप्र॑जा॒वनिः॑
स्वा॑हेति॒ ते प्र॒जाम॑विन्दन्त॒ ते प्र॒जां वि॑त्त्वा (३९)

अ॒काम॑यन्त॒ प॒शून् वि॑न्देम॒हीति॒ तेऽजु॑हवुः सि॒ःही॑रसि॒ राय॑स्पोष॒वनिः॑ स्वा॑हेति॒
ते प॒शून्वि॑न्दन्त॒ ते प॒शून् वि॑त्त्वाऽकामयन्त॒ प्रति॑ष्ठां वि॑न्देम॒हीति॒ तेऽजु॑हवुः
सि॒ःही॑रस्यादित्य॒वनिः॑ स्वा॑हेति॒ त इ॒मां प्र॑तिष्ठा॒मवि॑न्दन्त॒ त इ॒मां प्र॑तिष्ठां वि॑त्त्वाका॒मय॑न्त॒
दे॒वता॑ आ॒शिष॑ उपे॒यामे॑ति॒ तेऽजु॑हवुः सि॒ःही॑रस्या॒ वह॑ दे॒वान्दे॒वय॑ते (४०)

यज॑मानाय॒ स्वा॑हेति॒ ते दे॒वता॑ आ॒शिष॑ उपा॒यन्प॑श्च कृ॒त्वो व्या॑घारयति॒ पश्चा॑क्षरा प॒ङ्क्तिः॑
पा॒ङ्क्तौ य॒ज्ञो य॒ज्ञमे॒वाव॑ रुन्धेऽक्ष॒णया॑ व्या॒घार॑यति॒ तस्मा॑दक्ष॒णया॑ प॒शवो॑ऽङ्गा॒नि प्र॑ ह॒रन्ति॑
प्रति॑ष्ठित्यै भू॒तेभ्य॑स्त्वेति॒ सु॒चमु॑द्गृह्णाति॒ य ए॒व दे॒वा भू॒तास्तेषा॑न्तद्भा॒गधे॒यन्ताने॑व तेन॑ प्रीणाति॒
पौतु॑र्ब्रवा॒न्परि॑धी॒न्परि॑ दधात्ये॒षाम् (४१)

लो॒कानां॑ विधृत्या अ॒ग्नेस्त्रयो॑ ज्याया॒ः सो॒ भ्रा॑तर आस॒न्ते दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यं वह॑न्तः प्रा॒मी॒यन्त॑

सौऽग्निरंविभेदित्थं वाव स्य आर्तिमारिष्यतीति स निलायत स यां वनस्पतिष्ववसत्तां
पूतुद्रौ यामोषधीषु तां सुगन्धितेजने यां पशुषु तां पेतवस्यान्तरा शृङ्गे तं देवताः
प्रेषमैच्छन्तमन्विन्दन्तमब्रुवन् (४२)

उप न आ वर्तस्व हव्यं नो वहेति सौऽब्रवीद्वरं वृणै यदेव गृहीतस्याहुतस्य बहिःपरिधि
स्कन्दात्तन्मे भ्रातृणां भागधेयमसदिति तस्माद्यद् गृहीतस्याहुतस्य बहिःपरिधि स्कन्दति
तेषान्तद्भागधेयं तानेव तेन प्रीणाति सौऽमन्यतास्थन्वन्तो मे पूर्वे भ्रातरः प्रामेषतास्थानि
शातया इति स यानि (४३)

अस्थान्यशातयत तत्पूतुद्रभवद्यन्मां समुपमृतं तद्गुल्गुलु यदेतान्त्सम्भारान्त्सम्भरत्यग्निमे
तत्सम्भरत्यग्नेः पुरीषमसीत्याहुग्नेरह्येतत्पुरीषं यत्सम्भारा अथो खल्व्वाहुरेते वावैनं ते
भ्रातरः परि शेरे यत्पौतुद्रवाः परिधय इति॥ (४४)

वित्त्वा देवयत एषामब्रुवन् यानि चतुश्चत्वारिंशच्च॥६॥ [८]

बद्धमव स्यति वरुणपाशादेवैनं मुञ्चति प्र णेनेक्ति मेध्यं एवैनं करोति सावित्रियर्चा
हुत्वा हविर्धाने प्र वर्तयति सवितृप्रसूत एवैनं प्र वर्तयति वरुणो वा एष दुर्वागुभयतो
बद्धो यदक्षः स यदुत्सर्ज्यजमानस्य गृहानभ्युत्सर्ज्यत्सुवाग्देव दुर्यां आ वदेत्याह गृहा
वै दुर्याः शान्त्यै पत्नी (४५)

उपानक्ति पत्नी हि सर्वस्य मित्रं मित्रत्वाय यद्वै पत्नी यज्ञस्य करोति मिथुनं
तदथो पत्न्या एवैष यज्ञस्यान्वारम्भोऽनवच्छित्यै वर्त्मना वा अन्वित्यं यज्ञं रक्षांसि
जिघांसन्ति वैष्णवीभ्यामृग्भ्यां वर्त्मनोर्जुहोति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञादेव रक्षांस्यपं हन्ति
यदध्वर्युरनग्नावाहुतिञ्जुह्यादन्यौऽध्वर्युः स्याद्रक्षांसि यज्ञं हन्युः (४६)

हिरण्यमुपास्य जुहोत्यग्निवत्येव जुहोति नान्यौऽध्वर्युर्भवति न यज्ञं रक्षांसि घ्नन्ति
प्राची प्रेतमध्वरं कल्पयन्ती इत्याह सुवर्गमेवैनं लोकं गमयत्यत्र रमेथां वर्ष्मन्पृथिव्या
इत्याह वर्ष्म ह्येतत्पृथिव्या यदेवयजन् शिरो वा एतद्यज्ञस्य यद्धविर्धानन्दिवो वा विष्णवुत
वा पृथिव्याः (४७)

इत्याशीर्षदयर्चा दक्षिणस्य हविर्धानस्य मेथीं नि हन्ति शीर्षत एव यज्ञस्य यजमान
आशिषोऽव रुन्धे दण्डो वा औपरस्तृतीयस्य हविर्धानस्य वषट्कारेणाक्षमच्छिन्नद्यत्तृतीयं

छुदिरहविर्धानयोरुदाह्रियते तृतीयस्य हविर्धानस्यावरुद्धौ शिरो वा एतद्यज्ञस्य यद्धविर्धानं
विष्णो रराटमसि विष्णोः पृष्ठमसीत्याह तस्मादेतावद्धा शिरो विष्युतं विष्णोः स्यूरसि
विष्णोर्ध्रुवमसीत्याह वैष्णवः हि देवतया हविर्धानं यं प्रथमं ग्रन्थिं ग्रन्थीयाद्यत्तं न
विस्त्रः सयेदमेहेनाध्वर्युः प्र मीयेत् तस्मात्स विस्त्रस्यः॥ (४८)

पत्नीं हन्युर्वा पृथिव्या विष्युतं विष्णोः षड्विंशतिश्च॥४॥ [९]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्यभ्रिमा दत्ते प्रसूत्या अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याहाश्विनौ हि
देवानामध्वर्यू आस्तां पृष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै वज्रं इव वा एषा यदभ्रिरभ्रिरसि
नारिरसीत्याह शान्त्यै काण्डेकाण्डे वै क्रियमाणे यज्ञः रक्षांसि जिघांसन्ति
परिलिखितः रक्षः परिलिखिता अरातय इत्याह रक्षसामपहत्यै (४९)

इदमहः रक्षसो ग्रीवा अपि कृन्तामि योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इत्याह द्वौ
वाव पुरुषौ यं चैव द्वेष्टि यश्चैनं द्वेष्टि तयोरेवानन्तरायं ग्रीवाः कृन्तति दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय
त्वा पृथिव्यै त्वेत्याहैभ्य एवैनौल्लोकेभ्यः प्रोक्षति परस्तादर्वाचीं प्रोक्षति तस्मात् (५०)

परस्तादर्वाचीं मनुष्या ऊर्जमुप जीवन्ति क्रूरमिव वा एतत्करोति यत्खनत्यपो-
ऽवं नयति शान्त्यै यवंमतीरवं नयत्यूर्ग्वै यव ऊर्गुदुम्बर ऊर्जैवोर्जः समर्धयति
यजमानेन सम्मितौदुम्बरी भवति यावानेव यजमानस्तावतीमेवास्मिन्नूर्जं दधाति पितृणां
सदनमसीति बर्हिरवं स्तृणाति पितृदेवत्यम् (५१)

ह्येतद्यन्निखातं यद्वरुहिरनवस्तीर्य मिनुयात्पितृदेवत्यां निखाता स्याद्वरुहिरनवस्तीर्य
मिनोत्यस्यामेवेना मिनोत्यथो स्वारुहमेवेनाङ्कुरेत्युद्विवः स्तभानान्तरिक्षं पृणेत्याहैषां
लोकानां विधृत्यै द्युतानस्त्वां मारुतो मिनोत्वित्याह द्युतानो ह स्म वै मारुतो
देवानामौदुम्बरीं मिनोति तेनैव (५२)

एनां मिनोति ब्रह्मवर्निं त्वा क्षत्रवनिमित्याह यथायजुरेवैतद् घृतेन द्यावापृथिवी
आ पृणेत्यामित्यौदुम्बर्या जुहोति द्यावापृथिवी एव रसेनानक्त्यान्तमन्ववन्सावयत्यान्तमेव
यजमानं तेजसाऽनक्त्येन्द्रमसीति छुदिरधि नि दधात्येन्द्रः हि देवतया सदा विश्वजनस्य
छायेत्याह विश्वजनस्य ह्येषा छाया यत्सदा नवच्छदि (५३)

तेजस्कामस्य मिनुयात् त्रिवृता स्तोमेन सम्मितं तेजस्त्रिवृत्तेजस्व्यैव भवत्येका-

दशछदीन्द्रियकामस्यैकादशाक्षरा त्रिष्टुगिन्द्रियं त्रिष्टुगिन्द्रियाव्येव भवति पञ्चदशछदि
 भ्रातृव्यवतः पञ्चदशो वज्रो भ्रातृव्याभिभूत्यै सप्तदशछदि प्रजाकामस्य सप्तदशः प्रजापतिः
 प्रजापतेरास्या एकविंशतिछदि प्रतिष्ठाकामस्यैकविंशः स्तोमानां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्या
 उदरं वै सद ऊर्गुदुम्बरो मध्यत औदुम्बरीं मिनोति मध्यत एव प्रजानामूर्जं दधाति
 तस्मात् (५४)

मध्यत ऊर्जा भुञ्जते यजमानलोके वै दक्षिणानि छदींषि भ्रातृव्यलोक
 उत्तराणि दक्षिणान्युत्तराणि करोति यजमानमेवायं यजमानादुत्तरं करोति तस्माद्यजमानो-
 ऽयं यजमानादुत्तरोऽन्तर्वर्तान्करोति व्यावृत्त्यै तस्मादरण्यं प्रजा उप जीवन्ति परि त्वा
 गिर्वणो गिर इत्याह यथायजुरेवैतदिन्द्रस्य स्यूरसीन्द्रस्य ध्रुवमसीत्याहेन्द्रः हि देवतया
 सदो यं प्रथमं ग्रन्थिं ग्रन्थीयाद्यत्तं न विस्रंसयेदमेहेनाध्वर्युः प्र मीयेत् तस्मात्स
 विस्रस्यः॥ (५)

अपहत्यै तस्मात्पितृदेवत्यन्तेनेव नवछदि तस्मात्समदः पञ्चदश च॥७॥ [१०]

शिरो वा एतद्यज्ञस्य यद्धविर्धानं प्राणा उपरवा हविर्धानं खायन्ते तस्माच्छीर्षन्प्राणा
 अधस्तात्खायन्ते तस्मादधस्ताच्छीर्ष्णः प्राणा रक्षोहणो वलगहणो वैष्णवान्खनामीत्याह
 वैष्णवा हि देवतयोपरवा असुरा वै निर्यन्तो देवानां प्राणेषु वलगात्र्यं खनन्तान्बाहुमात्रे-
 ऽन्वविन्दन्तस्माद्बाहुमात्राः खायन्त इदमहं तं वलगमुद्वपामि (५६)

यं नः समानो यमसमानो निचखानेत्याह द्वौ वाव पुरुषौ यश्चैव समानो यश्चासमानो
 यमेवासमौ तौ वलगं निखनन्तस्तमेवोद्वपति सं तृणति तस्मात्सन्तृण्णा अन्तरतः प्राणा न
 सम्भिन्नति तस्मादसम्भिन्नाः प्राणा अपोऽव नयति तस्मादाद्रा अन्तरतः प्राणा यवमतीरवं
 नयति (५७)

ऊर्ग्वै यवः प्राणा उपरवाः प्राणेष्वेवोर्जं दधाति बर्हिरवं स्तृणाति तस्माल्लोमशा
 अन्तरतः प्राणा आज्येन व्याघारयति तेजो वा आज्यं प्राणा उपरवाः प्राणेष्वेव तेजो
 दधाति हनू वा एते यज्ञस्य यदधिषवणे न सं तृणत्यसन्तृण्णे हि हनू अथो खलु दीर्घसोमे
 सन्तृष्टे धृत्यै शिरो वा एतद्यज्ञस्य यद्धविर्धानम् (५८)

प्राणा उपरवा हनू अधिषवणे जिह्वा चर्म ग्रावाणो दन्ता मुखमाहवनीयो
 नासिकोत्तरवेदिरुदरः सदो यदा खलु वै जिह्वा दध्वधि खादत्यथ मुखं गच्छति

यदा मुखं गच्छत्यथोदरं गच्छति तस्माद्धविर्धाने चर्मत्रधि ग्रावभिरभिषुत्याहवनीये हुत्वा
प्रत्यञ्चः पुरेत्य सदसि भक्षयन्ति यो वै विराजो यज्ञमुखे दोहं वेदं दुह एवेनामियं वै
विराट्स्यै त्वक्कर्मोधोऽधिषवणे स्तना उपरवा ग्रावाणो वथ्सा ऋत्विजो दुहन्ति सोमः
पयो य एवं वेदं दुह एवेनाम्॥ (५९)

वृषामि यवंमतीरवं नयति हविर्धानमेव त्रयोविंशतिश्च॥४॥ [११]

यदुभौ देवासुरा मिथस्तेषां सुवर्गं यद्वा अनीशानः पुरोहविषि तेभ्यः सोत्तरवेदिर्बद्धं देवस्याभ्रि शिरो वा एकादश॥११॥

यदुभावित्याह देवानां यज्ञो देवेभ्यो न रथाय यजमानाय परस्तादुर्वाचीन्नवंपञ्चाशत्॥५९॥

यदुभौ दुह एवेनाम्॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां षष्ठकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः समाप्तः॥६-२॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

चात्वालाद्धिणि॑यानुपं वपति॑ योनिर्वै यज्ञस्य॑ चात्वालं यज्ञस्य॑ सयोनित्वाय॑ देवा वै यज्ञं परा॑जयन्त॒ तमाग्री॑ध्रात्पुनरपा॑जयन्नेतद्वै यज्ञस्यापराजितं॑ यदाग्री॑ध्रं यदाग्री॑ध्राद्धिणि॑यान् विहर॑ति यदेव यज्ञस्यापराजितं॑ तत ए॒वैनं पुन॑स्तनुते परा॑जित्येव॒ खलु॒ वा ए॒ते य॑न्ति ये बहि॑ष्पवमान॑ सर्पन्ति बहि॑ष्पवमाने॒ स्तुते॑ (१)

आ॒हाग्री॑दग्रीन् वि ह॑र ब॒रहिः॑ स्तृणाहि॑ पुरो॒डाशा॑ अलं॑ कुर्विति॑ यज्ञमे॒वाप॑जित्य पुन॑स्तन्वा॒ना य॒न्त्यङ्गारै॑र्द्वे सव॑ने वि ह॑रति श॒लाका॑भिस्तृतीय॑ सशु॒क्रत्वा॒याथो॒ सम्भ॑रत्ये॒वैन॑द्धिणि॑या वा अमु॑ष्मि॒ल्लोके॑ सोम॑मरक्षन्तेभ्योऽधि॑ सोम॑माह॑रन्तम॑न्ववायन्तं पर्य॑विशन् य ए॒वं वेद॑ विन्दते॑ (२)

परि॑वेष्टारन्ते सोम॑पीथेन॒ व्या॑र्ध्यन्त॒ ते दे॒वेषु॑ सोम॑पीथमैच्छन्त॒ तां दे॒वा अ॑ब्रुवन्दे॒द्वे नाम॑नी कुरु॑ध्वमथ॒ प्र वा॑प्स्यथ॒ न वेत्य॑ग्रयो वा अथ॒ धिणि॑यास्तस्मा॑द्विनाम॑ ब्राह्म॒णोऽर्धु॑कस्तेषां ये नेदि॑ष्ठं पर्य॑विशन्ते सोम॑पीथं प्राप्नु॑वन्नाहव॒नीयं॑ आग्री॑ध्रीयो हो॒त्रीयो॑ मार्जा॒लीय॑स्तस्मा॑त्तेषु जुह॑त्यतिहाय॒ वष॑ट्करोति॒ वि हि॑ (३)

ए॒ते सोम॑पीथेनार्ध्यन्त॒ देवा॑ वै याः प्राची॑राहु॒तीरजु॑हवुर्ये पुर॑स्तादसुरा॒ आस॑न्ताऽस्ताभिः॒ प्राणु॑दन्त॒ याः प्र॑तीचीर्ये प॒श्चादसु॑रा आसन्ताऽस्ताभि॑रपा॒नुदन्त॑ प्राची॑रन्या आहु॑तयो हूयन्ते॑ प्र॒त्यङ्गु॑सीनो धिणि॑या॒न्व्याघा॑रयति प॒श्चाच्चै॒व पुर॑स्ताच्च॒ यज॑मानो भ्रातृ॑व्यान्प्र गु॒दते॑ तस्मा॒त्परा॑चीः प्र॒जाः प्र वी॑यन्ते प्र॒तीचीः॑ (४)

जा॒यन्ते प्रा॑णा वा ए॒ते यद्धि॑णि॒या यद॑ध्वर्युः प्र॒त्यङ्घ्रि॑णि॒यानति॑सर्पेत्प्रा॒णान्ध॑सं क॑र्षेत्प्रमा॒युकः॑ स्यान्नाभि॑र्वा ए॒षा य॒ज्ञस्य॑ यद्धो॒तोर्ध्वः॑ खलु॒ वै नाभ्यै॑ प्रा॒णोऽवा॑डपानो यद॑ध्वर्युः प्र॒त्यङ्घ्रो॑तारमति॑सर्पेदपा॒ने प्रा॑णं द॑ध्यात् प्र॒मायु॑कः स्यान्नाध्व॑र्युरुपं गाये॒द्वाग्वी॑र्यो वा अ॑ध्वर्युर्यद॑ध्वर्युरु॒पगा॑येदुद्गा॒त्रे (५)

वाच॑ स॒म्प्र य॑च्छेदु॒पदा॑सु॒कास्य॑ वा॒रख्य॑ाद्वह्मवा॒दिनो॑ वदन्ति॒ नास॑ स्थि॒ते सोमे॑ऽध्वर्युः प्र॒त्यङ्ख॑स्सदो॒र्तीया॑दथ॒ कथा॑ दाक्षि॒णानि॑ होतु॑मेति॒ यामो॑ हि स तेषां॒ कस्मा॑ अहं दे॒वा याम॑ वा॒यामं॑ वानुं ज्ञा॒स्यन्ती॒त्युत्त॑रेणाग्री॑ध्रं प॒रीत्य॑ जुहोति॒ दाक्षि॑णानि॒ न प्रा॑णान्ध॑सं क॑र्षति

न्यन्ये धिष्णि॒या उ॒प्यन्ते॒ नान्ये॒ यान्नि॒वप॑न्ति॒ तेन॒ तान्म्री॑णाति॒ यान्न॒ नि॒वप॑न्ति॒ यदनु॑दि॒शति॒ तेन॒ तान्॥ (६)

स्तुते विन्दते हि वी॒यन्ते॒ प्रती॒चीरु॒द्रात्र॒ उ॒प्यन्ते॒ चतु॑र्दश च॥६॥ [१]

सुव॒र्गाय॒ वा ए॒तानि॑ लो॒काय॑ हूयन्ते॒ यद्वै॑स॒र्जनानि॑ द्वाभ्यां॒ गार्ह॑पत्ये जुहोति॒ द्विपा॑द्यज॒मानः॒ प्रति॑ष्ठित्या॒ आग्नी॑ध्रे जुहोत्यन्तरि॑क्ष ए॒वा क्र॑मत आहव॒नीये॑ जुहोति॒ सुव॒र्गमे॒वैनं॑ लो॒कं ग॑मयति॒ देवान्॑ वै सु॒वर्गं॑ लो॒कं य॒तो रक्षा॑ऽस्यजिघा॑सन्ते सोमे॒न॒ राज्ञा॑ रक्षा॑ऽस्यप॒हत्या॑सुमा॒त्मानं॑ कृत्वा सु॒वर्गं॑ लो॒कमा॑यन्न॒क्षसाम॑नु॒पला॒भायात्तः॑ सोमो॑ भवत्यथ॑ (७)

वैस॒र्जनानि॑ जुहोति॒ रक्ष॑साम॒पंहत्यै॑ त्व॑ सोम॒ तनू॑कृद्ध्य॒ इत्या॑ह तनू॑कृद्ध्यैष॒ द्वेषो॑भ्यो॒ऽन्यकृ॑तेभ्य॒ इत्या॑हान्यकृ॒तानि॑ हि रक्षा॑ऽस्युरु॒ यन्ता॑सि॒ वरू॑थ॒मित्या॑होरु॒ णंस्कृ॑धीति॒ वावै॑तदा॒ह जुषा॑णो अ॒मुरा॑ज्यस्य॒ वेत्वि॒त्याहा॑सुमे॒व यज॑मानं कृत्वा सु॒वर्गं॑ लो॒कं ग॑मयति॒ रक्ष॑साम॒नुप॑ला॒भाया॒ सोमं॑ ददते (८)

आ ग्रा॒व्ण आ वा॒यव्या॑न्या द्रो॒णक॑ल॒शमु॒त्पत्नी॑मा न॒यन्त्य॑न्वना॑सि॒ प्र वर्त॑यन्ति॒ याव॑दे॒वास्या॑स्ति॒ तेन॑ स॒ह सु॒वर्गं॑ लो॒कमे॑ति॒ नय॑वत्य॒र्चाग्नी॑ध्रे जुहोति॒ सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॑भिनी॒त्यै ग्रा॒व्णो वा॒यव्या॑नि द्रो॒णक॑ल॒शमा॒ग्नीध्र॑ उप॑ वासयति॒ वि ह्ये॑नं तैर्गृ॒ह्यते॑ यत्स॒होप॑वासये॒दपु॒वाये॑त॒ सौम्य॑र्चा प्र पा॒दय॑ति॒ स्वया॑ (९)

ए॒वैनं॑ दे॒वत॑या प्र पा॒दय॑त्यदि॒त्याः स॒दोऽस्य॑दि॒त्याः स॒द् आ सी॑दे॒त्याह॑ यथा॒यजु॑रे॒वैतद्य॑ज॒मानो॒ वा ए॒तस्य॑ पु॒रा गो॑प्ता भ॒वत्ये॑ष वो॒ देव॑ स॒वितः॑ सोम॒ इत्या॑ह स॒वितृ॑प्र॒सूत॑ ए॒वैनं॑ दे॒वता॑भ्यः स॒म्प्र य॑च्छत्ये॒तत्त्व॑ सोम॒ देवो॑ दे॒वानु॑पा॒गा इत्या॑ह दे॒वो ह्ये॑ष सन् (१०)

दे॒वानु॑पैती॒दम॑हं म॒नुष्यो॑ म॒नुष्या॑नि॒त्याह॑ म॒नुष्यो॑ ३ ह्ये॑ष स॒न्मनु॑ष्या॒नुपै॑ति॒ यदे॑तद्यजु॒र्न ब्रू॑यादप्र॒जा अ॒प॒शुर्य॑ज॒मानः॒ स्यात्स॑ह प्र॒जया॑ स॒ह रा॒यस्पो॑षे॒णेत्या॑ह प्र॒जयै॑व प॒शुभिः॑ स॒हेमं॑ लो॒कमु॑पाव॒र्तते॑ नमो॑ दे॒वेभ्य॑ इत्या॑ह नम॒स्कारो॑ हि दे॒वाना॑ऽस्व॒धा पि॒तृभ्य॑ इत्या॑ह स्व॒धाका॑रो हि (११)

पि॒तृणा॑मि॒दम॑हं निर्व॒रुण॑स्य॒ पाशा॑दि॒त्याह॑ वरु॒णपा॑शादे॒व निर्मु॑च्यते॒ऽग्ने॑ व्रत॒पत॑ आ॒त्मनः॒ पूर्वा॑ त॒नूरा॑दे॒येत्या॑हुः को हि तद्वे॒द यद्व॑सी॒यान्स्वे॒ वशे॑ भूते पुन॑र्वा ददा॑ति॒ न वेति॑ ग्रावा॒णो

वै सोमस्य राज्ञो मलिमुसेना य एवं विद्वान्प्राव्य आग्नीध्र उपवासयति नैनं मलिमुसेना विन्दति॥ (१२)

अर्थं ददते स्वया सन्ध्वधाकारो हि विन्दति॥६॥ [२]

वैष्णव्यर्चा हुत्वा यूपमच्छैति वैष्णवो वै देवतया यूपः स्वयैवेन देवतयाच्छैत्यत्यन्यानां नान्यानुपांगमित्याहाति हान्यानेति नान्यानुपैत्यर्वाक्ता परैरविदं पुरोऽवरैरित्याहार्वाग्येन परैर्विन्दति पुरोवरैस्तं त्वा जुषे (१३)

वैष्णवं देवयज्याया इत्याह देवयज्यायै ह्येनं जुषते देवस्त्वां सविता मध्वान्कित्याह तेजसेवेनमनत्तयोषधे त्रायस्वेनः स्वधिते मेनः हिंसीरित्याह वज्रो वै स्वधितिः शान्त्यै स्वधितेर्वृक्षस्य बिभ्यतः प्रथमेन शकलेन सह तेजः परा पतति यः प्रथमः शकलः परापतेत्तमप्या हरेत्सतेजसम् (१४)

एवैनमा हरतीमे वै लोका यूपोत्प्रयतो बिभ्यति दिवमग्रेण मा लेखीरन्तरिक्षं मध्येन मा हिंसीरित्याहेभ्य एवेनं लोकेभ्यः शमयति वनस्पते शतवल्शो वि रोहेत्याब्रश्नेनुजुहोति तस्मादाब्रश्नान्दृक्षाणां भूयांस उतिष्ठन्ति सहस्रवल्शा वि वयं रुहेमेत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्तेऽनक्षसङ्गम् (१५)

वृश्चेद्यदक्षसङ्गं वृश्चेदधर्षं यजमानस्य प्रमायुकं स्याद्यं कामयेताप्रतिष्ठितः स्यादित्यारोहं तस्मै वृश्चेदेष वै वनस्पतीनामप्रतिष्ठितोऽप्रतिष्ठित एव भवति यं कामयेतापशुः स्यादित्यपुर्णं तस्मै शुष्काग्रं वृश्चेदेष वै वनस्पतीनामपशव्योऽपशुरेव भवति यं कामयेत पशुमान्स्यादिति बहुपुर्णं तस्मै बहुशाखं वृश्चेदेष वै (१६)

वनस्पतीनां पशव्यः पशुमानेव भवति प्रतिष्ठितं वृश्चेत्प्रतिष्ठाकामस्यैष वै वनस्पतीनां प्रतिष्ठितो यः सुमे भूम्यै स्वाद्योने रूढः प्रत्येव तिष्ठति यः प्रत्यङ्मुपनतस्तं वृश्चेत्स हि मेधमभ्युपनतः पञ्चारत्निं तस्मै वृश्चेद्यं कामयेतोपैनमुत्तरो यज्ञो नमेदिति पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तो यज्ञ उपैनमुत्तरो यज्ञः (१७)

नमति षडरत्निं प्रतिष्ठाकामस्य षड्वा ऋतवं ऋतुष्वेव प्रति तिष्ठति सप्तारत्निं पशुकामस्य सप्तपदा शक्करी पशवः शक्करी पशूनेवाव रुन्धे नवारत्निं तेजस्कामस्य त्रिवृता स्तोमेन सम्मितं तेजस्त्रिवृतेजस्यैव भवत्येकादशारत्निमिन्द्रियकामस्यैकादशाक्षरा त्रिष्टुर्गिन्द्रियं त्रिष्टुर्गिन्द्रियायैव भवति पञ्चदशारत्निं भ्रातृव्यवतः पञ्चदशो वज्रो भ्रातृव्याभिमृत्यै

सप्तदशारविं प्रजाकामस्य सप्तदशः प्रजापतिः प्रजापतेरास्या एकविंशत्यरविं प्रतिष्ठाकामस्यैकविंशः स्तोमानां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्या अष्टाश्रिर्भवत्यष्टाक्षरा गायत्री तेजो गायत्री गायत्री यज्ञमुखं तेजसैव गायत्रिया यज्ञमुखेन सम्मितः॥ (१८)

जुषे सतेजसमनक्षसङ्गं बहुशाखं वृक्षेदेष वै यज्ञ उषेनमुत्तरो यज्ञ आस्या एकात्रविंशतिश्च॥६॥ [३]

पृथिव्यै त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा दिवे त्वेत्याहैभ्य एवेनं लोकेभ्यः प्रोक्षति पराश्रं प्रोक्षति पराडिव हि सुवर्गो लोकः क्रूरमिव वा एतत्करोति यत्खनन्त्यपोव नयति शान्त्यै यवमतीरव नयत्यूर्ग्वै यवो यजमानेन यूपः सम्मितो यावानेव यजमानस्तावतीमेवास्मिन्नूर्जं दधाति (१९)

पितृणां सदनमसीति बर्हिरव स्तृणाति पितृदेवत्य १५ ह्येतद्यन्निखातं यद्वर्हिरनवस्तीर्य मिनुयात्पितृदेवत्यो निखातः स्याद्वर्हिरवस्तीर्य मिनोत्यस्यामेवेनम्मिनोति यूपशकलमवांस्यति सतेजसमेवेनम्मिनोति देवस्त्वां सविता मध्वान्क्वित्याह तेजसैवेनमनक्ति सुपिप्पलाभ्यस्त्वौषधीभ्य इति चपालं प्रति (२०)

मुञ्चति तस्माच्छीर्षत ओषधयः फलं गृह्णन्त्यनक्ति तेजो वा आज्यं यजमानेनाग्निष्ठाश्रिः सम्मिता यदग्निष्ठामश्रिमनक्ति यजमानमेव तेजसान्त्यान्तमनक्त्यान्तमेव यजमानं तेजसानक्ति सर्वतः परि मृशत्यपरिवर्गमेवास्मिन्तेजो दधात्युदिवः स्तभानान्तरिक्षं पृणेत्याहैषां लोकानां विधृत्यै वैष्णव्यर्चा (२१)

कल्पयति वैष्णवो वै देवतया यूपः स्वयैवेन देवतया कल्पयति द्वाभ्यां कल्पयति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै यं कामयेत तेजसैन देवताभिरिन्द्रियेण व्यर्धयेयमित्यग्निष्ठां तस्याश्रिमाहवनीयादित्थं वेत्थ वार्ति नावयेत्तेजसैवेन देवताभिरिन्द्रियेण व्यर्धयति यं कामयेत तेजसैन देवताभिरिन्द्रियेण समर्धयेयमिति (२२)

अग्निष्ठां तस्याश्रिमाहवनीयेन सम्मिनुयात्तेजसैवेन देवताभिरिन्द्रियेण समर्धयति ब्रह्मवनिं त्वा क्षत्रवनिमित्याह यथायजुरेवैतत्परि व्ययत्यूर्ग्वै रशना यजमानेन यूपः सम्मितो यजमानमेवोर्जा समर्धयति नाभिदघ्ने परि व्ययति नाभिदघ्न एवास्मा ऊर्जं दधाति तस्मान्नाभिदघ्न ऊर्जा भुञ्जते यं कामयेतोर्जनम् (२३)

व्यर्धयेयमित्यूध्वा वा तस्यावाचीं वावोहेदूर्जैवेन व्यर्धयति यदि कामयेत

वर्षुकः पुर्जन्यः स्यादित्यवाचीमवोहेद्वृष्टिमेव नि यच्छति यदि कामयेतावर्षुकः
स्यादित्यूर्ध्वामुदूहेद्वृष्टिमेवोद्यच्छति पितॄणां निखातं मनुष्याणामूर्ध्वं निखातादा रशनाया
ओषधीनां रशना विश्वेषाम् (२४)

देवानामूर्ध्वं रशनाया आ चषालादिन्द्रस्य चषालं साध्यानामतिरिक्तं स वा
एष सर्वदेवत्यो यद्यूपो यद्यूपं मिनोति सर्वा एव देवताः प्रीणाति यज्ञेन वै देवाः
सुवर्गं लोकमायन्तेऽमन्यन्त मनुष्या नोऽन्वाभविष्यन्तीति ते यूपेन योपयित्वा सुवर्गं
लोकमायन्तमृषयो यूपेनैवानु प्राजानन्तद्यूपस्य यूपत्वम् (२५)

यद्यूपं मिनोति सुवर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्यै पुरस्तान्मिनोति पुरस्ताद्धि यज्ञस्य प्रज्ञायते-
ऽप्रज्ञातं हि तद्यदतिपन्न आहुरिदं कार्यमासीदिति साध्या वै देवा यज्ञमत्यमन्यन्त
तान् यज्ञो नास्पृशत्तान् यद्यज्ञस्यातिरिक्तमासीत्तदस्पृशदतिरिक्तं वा एतद्यज्ञस्य यदग्रावग्निं
मथित्वा प्रहरत्यतिरिक्तमेतत् (२६)

यूपस्य यदूर्ध्वं चषालात्तेषां तद्वाग्धेयं तानेव तेन प्रीणाति देवा वै सङ्स्थिते
सोमे प्र सुचोहरन् यूपं तैऽमन्यन्त यज्ञवेशसं वा इदं कुर्म इति ते प्रस्तरं
सुचान्निष्क्रयणमपश्यन्स्वरुं यूपस्य सङ्स्थिते सोमे प्र प्रस्तरं हरति जुहोति
स्वरुमयज्ञवेशसाय॥ (२७)

दधाति प्रत्युचा समर्धयेयमित्यूजन् विश्वेषां यूपत्वमतिरिक्तमेतद्विचत्वारिंशच्च॥९॥ [४]

साध्या वै देवा अस्मिँल्लोक आसन्नान्यत्किञ्चन मिषत्तेऽग्निमेवाग्नये मेधायालभन्त न
ह्यन्यदालम्भ्यमविन्दन्ततो वा इमाः प्रजाः प्राजायन्त यदग्रावग्निं मथित्वा प्रहरति प्रजानां
प्रजननाय रुद्रो वा एष यदग्निर्यजमानः पशुर्यत्पशुमालभ्याग्निं मन्थेद्रुद्राय यजमानम् (२८)

अपि दध्यात्प्रमायुकः स्यादथो खल्वाहुरग्निः सर्वा देवता हविरेतद्यत्पशुरिति
यत्पशुमालभ्याग्निं मन्थति हव्यायैवासन्नाय सर्वा देवता जनयत्युपाकृत्यैव मन्थ्यस्तन्नेवालब्धं
नेवानालब्धमग्नेर्जनित्रमसीत्याहाग्नेरह्येतज्जनित्रं वृषणौ स्थ इत्याह वृषणौ (२९)

ह्येतावुर्वश्यस्यायुरसीत्याह मिथुनत्वाय घृतेनाक्ते वृषणं दधाथामित्याह वृषणं ह्येते
दधाते ये अग्निङ्गायत्रं छन्दोऽनु प्र जायस्वेत्याह छन्दोभिरेवैनं प्र जनयत्यग्नये मथ्यमानायानु
ब्रूहीत्याह सावित्रीमृचमन्वाह सवितृप्रसूत एवैनं मन्थति जातायानु ब्रूहि (३०)

प्रहियमाणायानु ब्रूहीत्याह काण्डेकाण्ड एवेन क्रियमाणे समर्धयति गायत्रीः सर्वा
अन्वाह गायत्रछन्दा वा अग्निः स्वेनैवेन छन्दसा समर्धयत्यग्निः पुरा भवत्यग्निं मथित्वा
प्र हरति तौ सम्भवन्तौ यजमानमभि सम्भवतो भवतं नः समनसावित्याह शान्त्यै प्रहृत्य
जुहोति जातायैवास्मा अन्नमपि दधात्याज्येन जुहोत्येतद्वा अग्नेः प्रियं धाम यदाज्यं
प्रियेणैवेन धाम्ना समर्धयत्यथो तेजसा॥ (३१)

यजमानमाह वृषणो जातयानुब्रूह्यष्टादश च॥४॥ [५]

इषे त्वेति बरहिरा दत्त इच्छत इव ह्येष यो यजत उपवीरसीत्याहोप ह्येनानाकरोत्युपो
देवान्देवीर्विशः प्रागुरित्याह देवीरुह्येता विशः सतीर्देवानुपयन्ति वहीरुशिज इत्याह त्विजो
वै वह्नय उशिजस्तस्मादेवमाह बृहस्पते धारया वसूनीति (३२)

आह ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवास्मै पशूनं रुन्धे हव्या ते स्वदन्तामित्याह
स्वदयत्येवैनान्देवं त्वष्टर्वसु रण्वेत्याह त्वष्टा वै पशूनां मिथुनानां रूपकद्रूपमेव पशुपुं
दधाति रेवती रमध्वमित्याह पशवो वै रेवतीः पशूनेवास्मै रमयति देवस्य त्वा सवितुः
प्रसव इति (३३)

रशनामा दत्ते प्रसूत्या अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याहाश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्तां पूष्णो
हस्ताभ्यामित्याह यत्या ऋतस्य त्वा देवहविः पाशेना रभ इत्याह सत्यं वा ऋतं
सत्येनैवेनमृतेना रभतेऽक्षण्या परि हरति वध्यं हि प्रत्यञ्चं प्रतिमुञ्चन्ति व्यावृत्त्यै धर्षा
मानुषानिति नि युनक्ति धृत्या अद्ध्यः (३४)

त्वौषधीभ्यः प्रोक्षामीत्याहाद्यो ह्येष ओषधीभ्यः सम्भवति यत्पशुरपां पेरुरसीत्याहेष
ह्यपां पाता यो मेधाधारभ्यते स्वात्तं चिथ्सदैवं हव्यमापो देवीः स्वदन्तेनमित्याह
स्वदयत्येवैनमुपरिष्टात्प्रोक्षत्युपरिष्टादेवेन मेध्यं करोति पाययत्यन्तरत एवेन मेध्यं
करोत्यधस्तादुपोक्षति सर्वत एवेन मेध्यं करोति॥ (३५)

वसूनीति प्रसव इत्यञ्चोऽन्तरत एवेन्दशं च॥४॥ [६]

अग्निना वै होत्रा देवा असुरानभ्यभवन्नग्रये समिध्यमानायानु ब्रूहीत्याह भ्रातृव्याभिभूत्यै
सप्तदश सामिधेनीरन्वाह सप्तदशः प्रजापतिः प्रजापतेरात्यै सप्तदशान्वाह द्वादश मासाः
पञ्चर्तवः स संवत्सरः संवत्सरं प्रजा अनु प्र जायन्ते प्रजानां प्रजननाय देवा वै

सामिधेनीरनूच्यं यज्ञं नान्वं पश्यन्त्स प्रजापतिस्तूष्णीमाधारम् (३६)

आधारयत्ततो वै देवा यज्ञमन्वं पश्यन् यत्तूष्णीमाधारमाधारयन्ति यज्ञस्यानुख्यात्या असुरेषु वै यज्ञ आसीत्तं देवास्तूष्णीं होमेनावृञ्जत यत्तूष्णीमाधारमाधारयन्ति भ्रातृव्यस्यैव तद्यज्ञं वृङ्गे परिधीन्त्सम्माष्टिं पुनात्येवैनान्निस्त्रिः सम्माष्टिं त्र्यावृद्धि यज्ञोऽथो रक्षसामपंहत्यै द्वादश सं पद्यन्ते द्वादश (३७)

मासाः संवत्सरः संवत्सरमेव प्रीणात्यथो संवत्सरमेवास्मा उपं दधाति सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै शिरो वा एतद्यज्ञस्य यदाधारोऽग्निः सर्वा देवता यदाधारमाधारयन्ति शीर्षत एव यज्ञस्य यजमानः सर्वा देवता अव रुन्धे शिरो वा एतद्यज्ञस्य यदाधार आत्मा पशुराधारमाधार्य पशुः समनक्त्यात्मन्नेव यज्ञस्य (३८)

शिरः प्रति दधाति सं तै प्राणो वायुना गच्छतामित्याह वायुदेवत्यो वै प्राणो वायावेवास्य प्राणं जुहोति सं यजत्रैरङ्गानि सं यज्ञपतिराशिषेत्याह यज्ञपतिमेवास्योऽऽशिषं गमयति विश्वरूपो वै त्वाष्ट्र उपरिष्ठात्पशुमभ्यवमीत्तस्मादुपरिष्ठात्पशोर्नाव द्यन्ति यदुपरिष्ठात्पशुः समनक्ति मेध्यमेव (३९)

एनं करोत्यृत्विजो वृणीते छन्दांस्येव वृणीते सप्त वृणीते सप्त ग्राम्याः पशवः सप्तारण्याः सप्त छन्दांस्युभयस्यावरुद्धा एकादश प्रयाजान् यजति दश वै पशोः प्राणा आत्मैकादशो यावानेव पशुस्तं प्र यजति वपामेकः परि शय आत्मैवात्मानं परि शये वज्रो वै स्वधितिर्वज्रो यूपशकलो घृतं खलु वै देवा वज्रं कृत्वा सोममघ्नन्मृतेनाक्तौ पशं त्रायेथामित्याह वज्रैणैवैनं वशं कृत्वा लभते॥ (४०)

आधारं पद्यन्ते द्वादशात्मन्नेव यज्ञस्य मेध्यमेव खलु वा अष्टादश च॥५॥ [७]

पर्यग्नि करोति सर्वहुतमेवैनं करोत्यस्कन्दायास्कन्त्रः हि तद्यद्धुतस्य स्कन्दति त्रिः पर्यग्नि करोति त्र्यावृद्धि यज्ञोऽथो रक्षसामपंहत्यै ब्रह्मवादिनो वदन्त्यन्वारभ्यः पशू (३) नान्वारभ्या (३) इति मृत्यवे वा एष नीयते यत्पशुस्तं यदन्वारभेत प्रमारुको यजमानः स्यादथो खल्व्वाहः सुवर्गाय वा एष लोकाय नीयते यत् (४१)

पशुरिति यन्नान्वारभेत सुवर्गाल्लोकाद्यजमानो हीयेत वपाश्रपणीभ्यामन्वारभते तन्नेवान्वारब्धं नेवानन्वारब्धमुप प्रेष्य होतरह्व्या देवेभ्य इत्याहेषितः हि कर्म क्रियते

रेवंतीर्यज्ञपतिं प्रियथा विंशतेत्याह यथायजुरेवैतदग्निना पुरस्तादेति रक्षसामपंहत्या पृथिव्याः सम्पृचः पाहीति बर्हिः (४२)

उपास्यत्यस्कन्दायास्कन्त्रं हि तद्यद्वर्हिषि स्कन्दत्यथो बर्हिषदमेवैनं करोति पराडा वर्ततेऽध्वर्युः पशोः संज्ञप्यमानात्पशुभ्यं एव तन्नि हुत आत्मनोनावस्काय गच्छति श्रियं प्र पशूनाप्नोति य एवं वेद पश्चाल्लोका वा एषा प्राच्युदानीयते यत्पत्नी नमस्त आतानेत्याहादित्यस्य वै रश्मयः (४३)

आतानास्तेभ्य एव नमस्करोत्यनुर्वा प्रेहीत्याह भ्रातृव्यो वा अर्वा भ्रातृव्यापनुत्यै घृतस्य कुल्यामनु सह प्रजया सह रायस्पोषेणेत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्त आपो देवीः शुद्धायुव इत्याह यथायजुरेवैतत्॥ (४४)

लोकाय नीयते यद्वर्ही रश्मयः सप्तत्रिंशच्च॥४॥ [८]

पशोर्वा आलब्धस्य प्राणाञ्छुगृच्छति वाक्त आ प्यायतां प्राणस्त आ प्यायतामित्याह प्राणेभ्य एवास्य शुचं शमयति सा प्राणेभ्योऽधि पृथिवी शुक्ल विंशति शमहोभ्यामिति नि नीयत्यहोरात्राभ्यामेव पृथिव्यै शुचं शमयत्योषधे त्रायस्वेन स्वर्धिते मेन हि सीरित्याह वज्रो वै स्वर्धितिः (४५)

शान्त्यै पार्श्वत आच्छति मध्यतो हि मनुष्या आच्छन्ति तिरश्चीनुमा च्छात्यनूचीनु हि मनुष्या आच्छन्ति व्यावृत्त्यै रक्षसां भागोऽसीति स्थविमतो बर्हिरक्तापास्यत्यस्त्रैव रक्षांसि निरवदयत इदमह रक्षोऽधमं तमो नयामि योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इत्याह द्वौ वाव पुरुषौ यं चैव (४६)

द्वेष्टि यश्चैनं द्वेष्टि तावुभावधमं तमो नयतीषे त्वेति वषामुत्खिंदतीच्छत इव ह्येष यो यजते यदुपतृन्द्याद्बुद्रोऽस्य पशून्धातुकः स्याद्यत्रोपतृन्द्यादयता स्यादन्ययोपतृणत्यन्यया न धृत्यै घृतेन द्यावापृथिवी प्रोण्वार्थामित्याह द्यावापृथिवी एव रसेनानुत्तछिन्नः (४७)

रायः सुवीर इत्याह यथायजुरेवैतत्क्रूरमिव वा एतत्करोति यद्वषामुत्खिंदत्युर्वन्तरिक्षमन्वि शान्त्यै प्र वा एषोऽस्माल्लोकाच्चैवते यः पशुं मृत्यवे नीयमानमन्वारभते वपाश्रपणी पुनरन्वारभतेऽस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठत्यग्निना पुरस्तादेति रक्षसामपंहत्या अथो देवता एव हव्येन (४८)

अन्वेति नान्तममङ्गारमति हरेद्यदन्तममङ्गारमतिहरैर्देवता अति मन्येत वायो
वीहिं स्तोकानामित्याह तस्माद्विभक्ताः स्तोका अव पद्यन्तेऽग्रं वा एतत्पशूनां
यद्वपाग्रमोषधीनां बर्हिरग्रेणैवाग्रं समर्धयत्यथो ओषधीष्वेव पशून्प्रतिष्ठापयति
स्वाहाकृतीभ्यः प्रेष्येत्याह (४९)

यज्ञस्य समिधै प्राणापानौ वा एतौ पशूनां यत्पृषदाज्यमात्मा वपा पृषदाज्यमभिघार्य
वपामभि घारयत्यात्मन्नेव पशूनां प्राणापानौ दधाति स्वाहोर्ध्वनभसम्मरुतं गच्छतमित्याहोर्ध्वन
ह स्म वै मारुतो देवानां वपाश्रपणी प्रहरति तेनैवैने प्र हरति विषूची प्र हरति तस्माद्विष्वञ्चौ
प्राणापानौ॥ (५०)

स्वधितिक्षेवाच्छिन्नो हव्येनेष्येत्याह पद्वत्वारिंशच्च॥६॥ [९]

पशुमालभ्य पुरोडाशं निर्वपति समेधमेवेनमा लभते वपयां प्रचर्य पुरोडाशेन
प्र चरत्यूर्ग्वै पुरोडाश ऊर्जमेव पशूनां मध्यतो दधात्यथो पशोरेव छिद्रमपि दधाति
पृषदाज्यस्योपहत्य त्रिः पृच्छति शृतं हवीः (३) शमितरिति त्रिषत्या हि देवा योऽशृतं
शृतमाह स एनसा प्राणापानौ वा एतौ पशूनाम् (५१)

यत्पृषदाज्यं पशोः खलु वा आलब्धस्य हृदयमात्माभि समेति यत्पृषदाज्येन
हृदयमभिघारयत्यात्मन्नेव पशूनां प्राणापानौ दधाति पशुना वै देवाः सुवर्गं लोकमायन्त-
ऽमन्यन्त मनुष्या नोऽन्वाभविष्यन्तीति तस्य शिरंश्छित्त्वा मेधं प्राक्षारयन्त्स प्रक्षो-
ऽभवत्तत्प्रक्षस्यं प्रक्षत्वं यत्पृक्षशाखोत्तरबर्हिर्भवति समेधस्यैव (५२)

पशोरवं द्यति पशुं वै ह्रियमाणं रक्षास्यनु सचन्तेऽन्तरा यूपं चाहवनीयं च हरति
रक्षसामपहत्यै पशोर्वा आलब्धस्य मनोऽपं क्रामति मनोतायै हविषोऽवदीयमानस्यानु
ब्रूहीत्याह मन एवास्यावं रुन्ध एकादशावदानान्यवं द्यति दश वै पशोः प्राणा आत्मैकादशो
यावानेव पशुस्तस्यावं (५३)

द्यति हृदयस्याग्रेऽवं द्यत्यथ जिह्वाया अथ वक्षसो यद्वै हृदयेनाभिगच्छति
तज्जिह्वाया वदति यज्जिह्वाया वदति तदुरसोऽधि निर्वदत्येतद्वै पशोर्यथापूर्वं यस्यैवमवदायं
यथाकाममुत्तरेषामवद्यति यथापूर्वमेवास्यं पशोरवत्तं भवति मध्यतो गुदस्यावं द्यति
मध्यतो हि प्राण उत्तमस्यावं द्यति (५४)

उत्तमो हि प्राणो यदीतरं यदीतरमुभयमेवाजामि जायमानो वै ब्राह्मणस्त्रिभिर्ऋणवा जायते ब्रह्मचर्येणर्षिभ्यो यज्ञेन देवेभ्यः प्रजयां पितृभ्य एष वा अनृणो यः पुत्री यज्वी ब्रह्मचारिवासी तदवदानैरेवाव दयते तदवदानानामवदानत्वन्देवासुराः संयत्ता आसन्ते देवा अग्निमंब्रुवन्त्वया वीरेणासुरानभि भवामेति (५)

सोऽब्रवीद्वरं वृषे पशोरुद्धारमुद्धरा इति स एतमुद्धारमुदहरत दोः पूर्वार्धस्य गुदं मध्यतः श्रोणिं जघनार्धस्य ततो देवा अभवन्परासुरा यत् त्र्यङ्गाणां समवद्यति भ्रातृव्याभिमूत्ये भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवत्यक्षण्याव द्यति तस्मादक्षण्या पशवोऽङ्गानि प्र हरन्ति प्रतिष्ठित्ये॥ (५६)

एतौ पशूनां समेधस्यैव तस्यावौत्तमस्याव द्यतीति पञ्चत्वारिंशच्च॥६॥ [१०]

मेदंसा स्रुचौ प्रोर्णोति मेदोरूपा वै पशवो रूपमेव पशुषु दधाति यूपन्नवधाय प्रोर्णोति रसो वा एष पशूनां यद्य रसमेव पशुषु दधाति पार्श्वेन वसाहोमं प्र यौति मध्यं वा एतत्पशूनां यत्पार्श्वं रसं एष पशूनां यद्वसा यत्पार्श्वेन वसाहोमं प्रयौति मध्यत एव पशूनां रसं दधाति घ्नन्ति (५७)

वा एतत्पशुं यत्संज्ञपयन्त्यैन्द्रः खलु वै देवतया प्राण ऐन्द्रोऽपान ऐन्द्रः प्राणो अङ्गेअङ्गे नि दैध्यदित्याह प्राणापानावेव पशुषु दधाति देवं त्वष्टर्भूरि ते सः संमेत्वित्याह त्वाष्ट्रा हि देवतया पशवो विषुरूपा यत्सलक्ष्माणो भवथेत्याह विषुरूपा ह्येते सन्तः सलक्ष्माण एतर्हि भवन्ति देवत्रा यन्तम् (५८)

अवसे सखायोऽनु त्वा माता पितरौ मदन्वित्याहानुमतमेवैनं मात्रा पित्रा सुवर्गं लोकं गमयत्यर्धर्चं वसाहोमं जुहोत्यसौ वा अर्धर्च इयमर्धर्च इमे एव रसेनानक्ति दिशो जुहोति दिशं एव रसेनानुत्तथो दिग्भ्य एवोर्जं रसमव रुन्धे प्राणापानौ वा एतौ पशूनां यत्पृषदाज्यं वानस्पत्याः खलु (५९)

वै देवतया पशवो यत्पृषदाज्यस्योपहृत्याह वनस्पतयेऽनु ब्रूहि वनस्पतये प्रेष्येति प्राणापानावेव पशुषु दधात्यन्यस्यान्यस्य समवत्तं समवद्यति तस्मान्नानारूपाः पशवो यूपोप सिञ्चति रसो वा एष पशूनां यद्य रसमेव पशुषु दधातीडामुप ह्यते पशवो वा इडां पशूनेवोप ह्यते चतुरुप ह्यते (६०)

चतुष्पादो हि पशवो यं कामयेतापशुः स्यादित्यमेदस्कं तस्मा आ दध्यान्मेदोरूपा वै पशवो रूपेणैवैनं पशुभ्यो निर्भजत्यपशुरेव भवति यं कामयेत पशुमान्स्यादिति मेदस्वत्तस्मा आ दध्यान्मेदोरूपा वै पशवो रूपेणैवास्मै पशूनव रुन्धे पशुमानेव भवति प्रजापतिर्यज्ञमसृजत् स आज्यम् (६१)

पुरस्तादसृजत पशुं मध्यतः पृषदाज्यं पश्चात्तस्मादाज्येन प्रयाजा इज्यन्ते पशुना मध्यतः पृषदाज्येनानूयाजास्तस्मादेतन्मिश्रमिव पश्चात्सृष्टः ह्येकादशानूयाजान् यजति दश वै पशोः प्राणा आत्मैकादशो यावानेव पशुस्तमनुं यजति घ्नन्ति वा एतत्पशुं यत्संज्ञपर्यन्ति प्राणापानौ खलु वा एतौ पशूनां यत्पृषदाज्यं यत्पृषदाज्येनानूयाजान् यजति प्राणापानावेव पशुषु दधाति॥ (६२)

घ्नन्ति यन्तं खलु चतुरूपं ह्ययत् आज्यं यत्पृषदाज्येन षट्॥६॥ [११]

चात्वालाधुवर्गाय यद्वैसर्जनानि वेण्व्यर्चा पृथिव्ये साध्या इषे त्वेत्पुत्रिना पर्यग्नि पशोः पशुमालभ्य मेदसां सुचावेकादश॥११॥

चात्वालाद्विवानुपैति मुञ्चति प्रह्वियमाणाय पर्यग्नि पशुमालभ्य चतुष्पादो द्विषष्टिः॥६२॥

चात्वालात्पशुषु दधाति॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां षष्ठकाण्डे तृतीयः प्रश्नः समाप्तः॥६-३॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

य॒ज्ञेन॒ वै प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत् ता उ॑प॒यङ्गिरे॒वासृ॑जत् यदु॑प॒यजं॑ उप॒यज॑ति प्र॒जा
एव॒ तद्य॑जमानः सृजते जघनार्धादव॑ द्यति जघनार्धाद्धि प्र॒जाः प्र॒जाय॑न्ते स्थविमतोऽव॑
द्यति स्थविमतो हि प्र॒जाः प्र॒जाय॑न्तेऽसं॒म्भिन्द्र॑न्व॒ द्यति प्रा॑णानामसं॒म्भेदा॑य॒ न प॒र्याव॑र्तयति
यत्प॑र्याव॒र्तये॑दुदाव॒र्तः प्र॒जा ग्राह॑कः स्यात्समु॒द्रं ग॑च्छ॒ स्वाहेत्या॑ह॒ रेतः॑ (१)

एव॒ तद्धा॑त्यन्तरि॒क्षं ग॑च्छ॒ स्वाहेत्या॑हान्तरि॒क्षेणै॒वास्मै॑ प्र॒जाः प्र॒ ज॑नयत्यन्तरि॒क्षः
ह्यनु॑ प्र॒जाः प्र॒जाय॑न्ते देव॑ सं॒वितारं॑ गच्छ॒ स्वाहेत्या॑ह॒ सवित॑प्रसूत ए॒वास्मै॑ प्र॒जाः प्र॒
ज॑नयत्यहोरात्रे गच्छ॒ स्वाहेत्या॑हाहोरात्राभ्यामे॒वास्मै॑ प्र॒जाः प्र॒ ज॑नयत्यहोरात्रे ह्यनु॑ प्र॒जाः
प्र॒जाय॑न्ते मि॒त्रावरु॑णौ गच्छ॒ स्वाहा॑ (२)

इत्या॑ह प्र॒जास्वेव॑ प्रजा॑तासु प्राणापानौ दधाति सोमं गच्छ॒ स्वाहेत्या॑ह सौम्या हि
देव॑तया प्र॒जा य॒ज्ञं ग॑च्छ॒ स्वाहेत्या॑ह प्र॒जा एव॑ य॒ज्ञियाः॑ करोति छन्दा॑सि गच्छ॒ स्वाहेत्या॑ह
प॒शवो॑ वै छन्दा॑सि प॒शूनेवा॑व॒ रुन्धे द्या॑वापृथि॒वी ग॑च्छ॒ स्वाहेत्या॑ह प्र॒जा एव॑ प्रजा॑ता
द्या॑वापृथि॒वीभ्यामु॑भयतः परि गृह्णाति नभः (३)

दिव्यं गच्छ॒ स्वाहेत्या॑ह प्र॒जाभ्य॑ एव प्रजा॑ताभ्यो वृष्टिं नि यच्छत्यग्निं वैश्वान॑रं गच्छ॒
स्वाहेत्या॑ह प्र॒जा एव॑ प्रजा॑ता अस्यां प्रतिष्ठापयति प्राणानां वा एषोऽव॑ द्यति योऽव॑ द्यति
गुदस्य॑ मनो मे हार्दि यच्छेत्या॑ह प्राणानेव यथास्थानमुप॑ ह्वयते प॒शोर्वा आल॑ब्धस्य॒ हृदय॑
शुगृ॑च्छति सा हृदयशूलम् (४)

अ॒भि स॑मेति॒ यत्पृ॑थिव्या॑ हृदयशूलमु॒द्वासये॑त्पृथि॒वी शू॒चाप॑येद्यदप्स्वपः
शू॒चाप॑येच्छुष्कस्य चार्द्रस्य च स॒न्धावु॒द्वासय॑त्युभयस्य॒ शान्त्यै॑ यं द्वि॒ष्यात्तं ध्या॑येच्छुचैवैनमर्पयति

रेतो मित्रावरुणौ गच्छ स्वाहा नभो हृदयशूलं द्वात्रिंशच्च॥५॥ [१]

दे॒वा वै य॒ज्ञमा॑ग्नी॒ध्रे व्य॑भजन्त॒ ततो॑ यद॒त्यशि॑ष्यत॒ तद॑ब्रुवन्वसंतु नु न॑
इ॒दमि॑ति॒ तद्व॑सतीवरीणां वसतीवरित्वं तस्मिन्प्रा॒तर्न॑ सम॑शक्नुवन्तदप्सु प्रावे॑शयन्ता
व॑सतीवरीरभवन्वसतीवरी॑गृह्णाति य॒ज्ञो वै व॑सतीवरी॑य॒ज्ञमे॒वारभ्य॑ गृहीत्वोप॑ वसति
यस्या॑गृहीता अ॒भि नि॒म्रोचे॑दनार॒ब्धोऽस्य॑ य॒ज्ञः स्या॑त् (६)

य॒ज्ञं वि च्छि॑न्धा॒ज्योति॑ष्यां वा गृ॒ह्णीया॑द्धिर॒ण्यं वाव॑धाय॒ सशु॑क्राणामेव गृ॒ह्णाति॑ यो वा
ब्रा॒ह्म॒णो ब॑हुया॒जी तस्य॑ कु॒म्यानां॑ गृ॒ह्णीया॑त्स हि गृ॒हीत॑व॒सती॒वरी॑को वसती॒वरी॑गृ॒ह्णाति॑
प॒शवो॑ वै व॒सती॒वरीः॑ प॒शूने॒वारभ्य॑ गृ॒हीत्वोप॑ वसति॒ यद॑न्वीपं तिष्ठ॑न्गृ॒ह्णीया॑न्निर्मा॒र्गुका॑
अस्मात्प॒शवः॑ स्युः प्रती॒पं तिष्ठ॑न्गृ॒ह्णाति॑ प्रति॒रुध्यै॑वास्मै प॒शून्गृ॒ह्णातीन्द्रः॑ (७)

वृ॒त्रम॑ह॒न्त्सो ३ऽपो ३ऽभ्य॑ग्नियत॒ तासां॑ यन्मे॒ध्यं य॒ज्ञिय॑ ५ सदे॒वमा॑सीत्तदत्य॑मुच्यत॒ ता
व॑ह॒न्तीर॑भव॒न्वह॑न्तीनां गृ॒ह्णाति॑ या ए॒व मे॒ध्यां य॒ज्ञियाः॑ सदे॒वा आप॑स्ता॒सामे॒व गृ॒ह्णाति॑ नान्त॒मा
व॑ह॒न्तीर॑तीयाद्यदन्त॒मा व॑ह॒न्तीर॑तीयाद्य॒ज्ञमति॑ मन्येत॒ न स्था॑व॒राणां॑ गृ॒ह्णीया॑द्वरु॒णगृ॑हीता॒ वै
स्था॑व॒रा य॒थ॒स्था॑व॒राणां॑ गृ॒ह्णीयात्॑ (८)

वरु॑णेनास्य य॒ज्ञं ग्रा॑हयेद्यद्वै दि॒वा भ॑वत्य॒पो रात्रिः॑ प्र विंशति॑ तस्मा॑त्ता॒म्रा आपो॑ दि॒वा
दद॑श्चे॒ यन्न॑क्त॒म्भ॑वत्य॒पोऽहः॑ प्र विंशति॑ तस्मा॑च्च॒न्द्रा आपो॑ न॒क्तं दद॑श्चे॒ छाया॑यै चा॒तप॑तश्च
स॒न्धौ गृ॒ह्णात्य॑होरा॒त्रयो॑रे॒वास्मै॑ वर्णं गृ॒ह्णाति॑ ह॒विष्म॑न्तीरि॒मा आप॑ इत्या॒ह ह॒विष्कृ॑तानामे॒व
गृ॒ह्णाति॑ ह॒विष्मा॑ ५ अस्तु (९)

सूर्य॑ इत्या॒ह सशु॑क्राणामे॒व गृ॒ह्णात्य॑नुष्टु॒भां गृ॒ह्णाति॑ वा॒गवा॑ अ॒नुष्टु॒गवा॑चै॒वैनाः॑ सर्व॒या
गृ॒ह्णाति॑ चतु॑ष्पदय॒र्चा गृ॒ह्णाति॑ त्रिः सा॒दय॑ति स॒प्त स॒म्पद्य॑न्ते स॒प्तप॑दा॒ शक्करी॑ प॒शवः॑ शक्करी
प॒शूने॒वाव॑ रु॒न्धेऽस्मै॑ वै लो॒काय॑ गा॒र्हप॑त्य॒ आ धी॑यतेऽमुष्मा॑ आह॒वनी॒यो यद्गा॑र्हप॒त्य
उ॒पसा॑दये॒दस्मिँल्लो॑के प॒शुमा॑न्थ्याद्य॒यदा॑ह॒वनी॒येऽमुष्मि॑न् (१०)

लो॒के प॑शुमा॒न्थ्यादु॒भयो॑रु॒पं सा॑दयत्यु॒भयो॑रे॒वैनं॑ लो॒कयोः॑ प॒शुम॑न्तं करोति स॒र्वतः॑ परि
हर॑ति रक्ष॑साम॒प॑हत्या इन्द्रा॒ग्नि॒योर्भा॑ग॒धेयीः॑ स्थेत्या॒ह यथा॑य॒जुरे॒वैतदा॑ग्नी॒ध्रं उप॑ वासयत्ये॒तद्वै
य॒ज्ञस्या॑प॒राजितं॑ यदा॒ग्नी॒ध्रं यदे॒व य॒ज्ञस्या॑प॒राजितं॑ तदे॒वैना॑ उप॑ वासयति॒ यतः॑ खलु
वै य॒ज्ञस्य॑ वि॒त॑तस्य॒ न क्रि॑यते॒ तदनु॑ य॒ज्ञ ५ रक्षा॑ ५ स्य॒व च॑रन्ति॒ यद्वह॑न्तीनां गृ॒ह्णाति॑
क्रि॒यमा॑णमे॒व तद्य॒ज्ञस्य॑ शये॒ रक्ष॑साम॒न॑न्वव॒चारा॑य॒ न ह्ये॒ता ई॒लय॑न्त्या तृ॒तीय॑स॒व॒नात्परि॑
शेरे॒ य॒ज्ञस्य॑ सन्त॒त्यै॥ (११)

स्यादिन्द्रो गृ॒ह्णीया॑द॒स्त्वमुष्मि॑न्क्रियते॒ षड्वि॑ंशतिश्च॥ ६॥

[२]

ब्र॒ह्म॒वादि॑नो॒ वद॑न्ति॒ स त्वा॑ अ॒ध्वर्युः॑ स्याद्यः॒ सोम॑मु॒पाव॑ह॒रन्त्स॒र्वाभ्यो॑ दे॒वता॑भ्य
उ॒पाव॑हरे॒दिति॑ हृदे॒ त्वेत्या॑ह॒ मनु॑ष्येभ्य ए॒वैतेन॑ करोति॒ मन॑से॒ त्वेत्या॑ह॒ पितृ॑भ्य ए॒वैतेन॑

करोति दिवे त्वा सूर्याय त्वेत्याह देवेभ्य एवैतेन करोत्येतावतीर्वै देवतास्ताभ्य एवैन ९
सर्वाभ्य उपावहरति पुरा वाचः (१२)

प्रवदितोः प्रातरनुवाकमुपाकरोति यावत्येव वाक्तामव रुन्धेऽपोऽग्रेऽभिव्याहरति यज्ञो
वा आपो यज्ञमेवाभि वाचं वि सृजति सर्वाणि छन्दाऽस्यन्वाह पशवो वै छन्दांसि
पशूनेवाव रुन्धे गायत्रिया तेजस्कामस्य परि दध्यात् त्रिष्टुभैन्द्रियकामस्य जगत्या
पशुकामस्यानुष्टुभा प्रतिष्ठाकामस्य पङ्क्त्या यज्ञकामस्य विराजान्नकामस्य शृणोत्वग्निः
समिधा हवम् (१३)

म इत्याह सवितृप्रसूत एव देवताभ्यो निवेद्यापोऽच्छैत्यप इष्य होतरित्याहेषित ९
हि कर्म क्रियते मैत्रावरुणस्य चमसाध्वर्यवा द्रवेत्याह मित्रावरुणौ वा अपां नेतारौ
ताभ्यामेवैना अच्छैति देवीरापो अपां नपादित्याहाहुत्येवैना निष्क्रीय गृह्णात्यथो
हविष्कृतानामेवाभिघृतानां गृह्णाति (१४)

कार्षिणीसीत्याह शमलमेवासापं प्लावयति समुद्रस्य बोक्षित्या उन्नय इत्याह
तस्मादद्यमानाः पीयमाना आपो न क्षीयन्ते योनिर्वै यज्ञस्य चात्वालं यज्ञो
वसतीवरीर्होतृचमसं च मैत्रावरुणचमसं च सऽस्पश्य वसतीवरीर्व्यानयति यज्ञस्य
सयोनित्वायाथो स्वादेवैना योनेः प्र जैनयत्यध्वर्योऽवैरपा (३) इत्याहोतेमन्नमुरुतेमाः
पश्येति वावैतदाह यद्यग्निष्टोमो जुहोति यद्युक्थ्यः परिधौ नि मांष्टि यद्यतिरात्रो यजुर्वदन्त्र
पद्यते यज्ञक्रतूनां व्यावृत्त्यै॥ (१५)

वाचो हवम्भिघृतानां गृह्णात्युत पञ्चैव शतिश्च॥ ४॥

[३]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति ग्रावाणमा दत्ते प्रसूत्या अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याहाश्विनौ
हि देवानामध्वर्यू आस्तां पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै पशवो वै सोमो व्यान उपा ९ शुसर्वनो
यदुपा ९ शुसर्वनमभि मिमीते व्यानमेव पशुषु दधातीन्द्राय त्वेन्द्राय त्वेति मिमीत् इन्द्राय
हि सोम आह्रियते पञ्च कृत्वो यजुषा मिमीते (१६)

पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ यज्ञो यज्ञमेवाव रुन्धे पञ्च कृत्वस्तूष्णीन्दश सं पद्यन्ते दशाक्षरा
विराडन्नं विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे श्वात्राः स्थं वृत्रतुर इत्याहैष वा अपा ९ सोमपीथो
य एवं वेद नाप्स्वार्तिमाच्छति यत्ते सोम दिवि ज्योतिरित्याहैभ्य एवैनम् (१७)

लोकेभ्यः सम्भरति सोमो वै राजा दिशोऽन्यध्यायत्स दिशोऽनु प्राविशत्प्रागपागुदगधरादि
दिग्भ्य एवैनं सम्भरत्यथो दिशं एवास्मा अव रुन्धेऽम्ब नि ष्वरेत्याह कामुका एनं
स्त्रियो भवन्ति य एवं वेद यत्ते सोमादाभ्यं नाम जागृवीति (१८)

आहूष वै सोमस्य सोमपीथो य एवं वेद न सौम्यामार्तिमाच्छति घ्नन्ति वा एतथ्सोमं
यदभिषुण्वन्त्यंशूनपं गृह्णाति त्रायंत एवैनं प्राणा वा अंशवः पशवः सोमोऽंशून्पुनरपि
सृजति प्राणानेव पशुषु दधाति द्वौद्वौवपि सृजति तस्माद्वौद्वौ प्राणाः॥ (१९)

यजुषा मिमीत एनं जागृवीति चतुश्चत्वारिंशच्च॥ ४॥ [४]

प्राणो वा एष यदुपांशुर्यदुपांश्वंग्रा ग्रहां गृह्यन्ते प्राणमेवानु प्र यन्त्यरुणो हं
स्माहौपवेशिः प्रातःसवनं एवाहं यज्ञं संस्थापयामि तेन ततः संस्थितेन चरामीत्यष्टौ
कृत्वोऽग्रेऽभि षुणोत्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रं प्रातःसवनं प्रातःसवनमेव तेनाऽऽप्नोत्येकादश
कृत्वौ द्वितीयमेकादशाक्षरा त्रिष्टुप्त्रैष्टुभं माध्यन्दिनम् (२०)

सवनं माध्यन्दिनमेव सवनं तेनाऽऽप्नोति द्वादश कृत्वंस्तृतीयं द्वादशाक्षरा
जगती जागतं तृतीयसवनन्तृतीयसवनमेव तेनाऽऽप्नोत्येतां ह वाव स यज्ञस्य
संस्थितिमुवाचास्कन्दायास्कन्नं हि तद्यद्यज्ञस्य संस्थितस्य स्कन्दत्यथो
खल्वाहुर्गायत्री वाव प्रातःसवने नातिवाद इत्यनंतिवादुक एनं भ्रातृव्यो भवति य
एवं वेद तस्मादष्टावष्टौ (२१)

कृत्वोऽभिषृत्य ब्रह्मवादिनो वदन्ति पवित्रवन्तोऽन्ये ग्रहां गृह्यन्ते किं पवित्र
उपांशुरिति वाक्पवित्र इति ब्रूयात् वाचस्पतरये पवस्व वाजिन्त्रित्याह वाचैवैनं पवयति
वृष्णो अंशुभ्यामित्याह वृष्णो ह्येतावंशू यौ सोमस्य गर्भस्तिपूत इत्याह गर्भस्तिना
ह्येनं पवयति देवो देवानां पवित्रमसीत्याह देवो ह्येषः (२२)

सं देवानां पवित्रं येषां भागोऽसि तेभ्यस्वेत्याह येषां ह्येष भागस्तेभ्य एनं
गृह्णाति स्वां कृतोऽसीत्याह प्राणमेव स्वमंकृत मधुमतीर्न इषस्कृधीत्याह सर्वमेवास्मा
इदं स्वंदयति विश्वेभ्यस्वेन्द्रियेभ्यो दिव्येभ्यः पार्थिवेभ्य इत्याहोभयैष्वेव देवमनुष्येषु
प्राणान्दधाति मनस्स्वा (२३)

अद्वित्याह मनं एवाश्नुत उर्वन्तरिक्षमन्विहीत्याहान्तरिक्षदेवत्यो हि प्राणः स्वाहा त्वा

सुभवः सूर्यायेत्याह प्राणा वै स्वभवंसो देवास्तेष्वेव परोक्षं जुहोति देवेभ्यस्त्वा मरीचिपेभ्य इत्याहादित्यस्य वै रश्मयो देवा मरीचिपास्तेषां तद्भांगधेयन्तानेव तेन प्रीणाति यदि कामयेत वर्षुकः पर्जन्यः (२४)

स्यादिति नीचा हस्तेन नि मृज्याद्वृष्टिमेव नि यच्छति यदि कामयेतावर्षुकः स्यादित्युत्तानेन नि मृज्याद्वृष्टिमेवोद्यच्छति यद्यभिचरैदमुं जह्यथ त्वा होष्यामीति ब्रूयादाहुतिमेवैनं प्रेप्सन् हन्ति यदि दूरे स्यादा तमितोस्तिष्ठेत्प्राणमेवास्यानुगत्य हन्ति यद्यभिचरैदमुष्यं (२५)

त्वा प्राणे सादयामीति सादयेदसन्नो वै प्राणः प्राणमेवास्यं सादयति षड्विंशं शुभिः पवयति षड्वा ऋतवं ऋतुभिरेवैनं पवयति त्रिः पवयति त्रयं इमे लोका एभिरेवैनं लोकैः पवयति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्यात् त्रयः पशूनां हस्तादाना इति यत् त्रिरुपांशुं हस्तेन विगृह्णाति तस्मात् त्रयः पशूनां हस्तादानाः पुरुषो हस्ती मर्कटः॥ (२६)

मार्थ्यन्दिनमृष्टावष्टावेष मनस्वा पर्जन्योऽमुष्य पुरुषो द्वे च॥७॥ [५]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा अकुर्वत ते देवा उपांशौ यज्ञं सः स्थाप्यमपश्यन्तमुपांशं समस्थापयन्तेऽसुरा वज्रमुद्यत्य देवानभ्यायन्त ते देवा बिभ्यन्त इन्द्रमुपाधावन्तानिन्द्रोऽन्तर्यामिणान्तरधत्त तदन्तर्यामस्यान्तर्यामत्वं यदन्तर्यामो गृह्यते भ्रातृव्यानेव तद्यजमानोऽन्तर्धत्तेऽन्तस्ते (२७)

दधामि द्यावापृथिवी अन्तरुर्वन्तरिक्षमित्याहैभिरेव लोकैर्यजमानो भ्रातृव्यान्तर्धत्ते ते देवा अमन्यन्तेन्द्रो वा इदमभूद्यद्यं स्म इति तैऽब्रुवन्मघवन्ननु न आ भजेति सजोषा देवैरवरैः परैश्चेत्यब्रवीद्ये चैव देवाः परे ये चावरे तानुभयान् (२८)

अन्वाभजत्सजोषां देवैरवरैः परैश्चेत्याह ये चैव देवाः परे य चावरे तानुभयान्वाभजत्यन्तर्यामं मघवन्मादयस्वेत्याह यज्ञादेव यजमानं नान्तरेत्युपयामगृहीतोऽसीत्याहापानस्य धृत्यै यदुभावंपवित्रौ गृह्येयातां प्राणमपानोऽनु नृच्छेत्प्रमायुकः स्यात्पवित्रवानन्तर्यामो गृह्यते (२९)

प्राणापानयोर्विधृत्यै प्राणापानौ वा एतौ यदुपांश्वन्तर्यामौ व्यान उपांशुसर्वानो यं कामयेत प्रमायुकः स्यादित्यसंस्पृष्टौ तस्य सादयेद्व्यानेनैवास्यं प्राणापानौ वि च्छिनत्ति ताजक्प्रमीयते यं कामयेत सर्वमायुरिरयादिति संस्पृष्टौ तस्य सादयेद्व्यानेनैवास्यं

प्राणापानौ सं तेनोति सर्वमायुरेति॥ (३०)

त उभयान्गृह्यते चतुश्चत्वारिंशच्च॥४॥ [६]

वाग्वा एषा यदैन्द्रवायवो यदैन्द्रवायवाग्रा ग्रहा गृह्यन्ते वाचमेवानु प्र यन्ति वायुं देवा अंब्रुवन्थसोमः राजानः हनामेति सौऽब्रवीद्वरं वृणै मदग्रा एव वो ग्रहा गृह्यान्ता इति तस्मादैन्द्रवायवाग्रा ग्रहा गृह्यन्ते तमघ्नन्थोऽपूयत् तं देवा नोपाधृष्युवन्ते वायुमंब्रुवन्निमं नः स्वदय (३१)

इति सौऽब्रवीद्वरं वृणै मद्देवत्यान्येव वः पात्राण्युच्यान्ता इति तस्मान्नानादेवत्यानि सन्ति वायव्यान्युच्यन्ते तमेभ्यो वायुरेवास्वदयत्तस्माद्यत्पूरयति तत्प्रवाते वि षंजन्ति वायुरहि तस्य पवयिता स्वदयिता तस्य विग्रहणं नाविन्दन्थसाऽदितिरब्रवीद्वरं वृणा अथ मया वि गृहीध्वं मद्देवत्या एव वः सोमाः (३२)

सुत्रा असन्नित्युपयामगृहीतोऽसीत्याहादितदेवत्यास्तेन यानि हि दारुमयाणि पात्राण्यस्यै तानि योनेः सम्भूतानि यानि मृन्मयाणि साक्षात्तान्यस्यै तस्मादेवमाहु वाग्वै पराच्यव्याकृतावदत्ते देवा इन्द्रमंब्रुवन्निमां नो वाचं व्याकुर्विति सौऽब्रवीद्वरं वृणै मह्यं चैवैष वायवे च सह गृह्याता इति तस्मादैन्द्रवायवः सह गृह्यते तामिन्द्रो मध्यतोऽवक्रम्य व्याकरोत्तस्मादियं व्याकृता वागुद्यते तस्मात्सकृदिन्द्राय मध्यतो गृह्यते द्विर्वायवे द्वौ हि स वराववृणीत॥ (३३)

स्वदय सोमाः सहाष्टाविंशतिश्च॥३॥ [७]

मित्रं देवा अंब्रुवन्थसोमः राजानः हनामेति सौऽब्रवीन्नाहः सर्वस्य वा अहं मित्रमस्मीति तमंब्रुवन् हनामैवेति सौऽब्रवीद्वरं वृणै पर्यसेव मे सोमः श्रीणन्ति तस्मान्मैत्रावरुणं पर्यसा श्रीणन्ति तस्मात्पशवोऽपाक्रामन् मित्रः सन्क्रूरमंकरिति क्रूरमिव खलु वा एषः (३४)

करोति यः सोमेन यजते तस्मात्पशवोऽपं क्रामन्ति यन्मैत्रावरुणं पर्यसा श्रीणाति पशुभिरेव तन्मित्रः संमर्धयति पशुभिर्यजमानं पुरा खलु वावैवं मित्रोऽवेदप मत्क्रूरं चक्रुषः पशवः क्रमिष्यन्तीति तस्मादेवमवृणीत् वरुणं देवा अंब्रुवन्त्वयाः श्भुवा सोमः राजानः हनामेति सौऽब्रवीद्वरं वृणै मह्यं च (३५)

एवैष मित्राय च सह गृह्याता इति तस्मान्मैत्रावरुणः सह गृह्यते तस्माद्वाज्ञा

राजानमश्शुभुवां घ्नन्ति वैश्येन वैश्यः शूद्रेण शूद्रन्न वा इदं दिवा न नक्तमासीदव्यावृत्तन्ते देवा मित्रावरुणावब्रुवन्निदं नो वि वासयतमिति तावंब्रूतां वरं वृणावहा एकं एवावत्पूर्वो ग्रहो ग्रहो गृह्याता इति तस्मादैन्द्रवायवः पूर्वो मैत्रावरुणाद्गृह्यते प्राणापानौ ह्येतौ यदुपाश्चन्तर्यामौ मित्रोऽहरजनयद्वरुणो रात्रिं ततो वा इदं व्यौच्छद्यन्मैत्रावरुणो गृह्यते व्यष्ट्यै॥ (३६)

एष चैन्द्रवायवो द्वाविंशतिश्च॥३॥

[८]

यज्ञस्य शिरोऽच्छिद्यत ते देवा अश्विनावब्रुवन्भिषजौ वै स्थं इदं यज्ञस्य शिरः प्रति घत्तमिति तावंब्रूतां वरं वृणावहै ग्रह एव नावत्रापि गृह्यतामिति ताभ्यामेतमाश्विनमगृह्णन्ततो वै तौ यज्ञस्य शिरः प्रत्यधत्तां यदाश्विनो गृह्यते यज्ञस्य निष्कृत्यै तौ देवा अब्रुवन्नपूतो वा इमौ मनुष्यचरो (३७)

भिषजाविति तस्माद्ब्राह्मणेन भेषजं न कार्यमपूतो ह्ये ३ षोऽमेध्यो यो भिषक्तौ बहिष्पवमानेन पवयित्वा ताभ्यामेतमाश्विनमगृह्णन्तस्माद्बहिष्पवमाने स्तुत आश्विनो गृह्यते तस्मादेवं विदुषां बहिष्पवमान उपसद्यः पवित्रं वै बहिष्पवमान आत्मानमेव पवयते तयोस्त्रेधा भेषज्यं वि न्यदधुरग्नौ तृतीयमप्सु तृतीयं ब्राह्मणे तृतीयन्तस्मादुदपात्रम् (३८)

उपनिधाय ब्राह्मणं दक्षिणतो निषाद्य भेषजं कुर्याद्यावदेव भेषजं तेन करोति समर्धुकमस्य कृतं भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्यादेकपात्रा द्विदेवत्या गृह्यन्ते द्विपात्रा हूयन्ते इति यदेकपात्रा गृह्यन्ते तस्मादेकोऽन्तरतः प्राणो द्विपात्रा हूयन्ते तस्माद्द्वौ द्वौ बहिष्ठाप्राणाः प्राणा वा एते यद्विदेवत्याः पशव इडा यदिडा पूर्वा द्विदेवत्येभ्य उपह्रयेत (३९)

पशुभिः प्राणानन्तर्दधीत प्रमायुकः स्याद्विदेवत्याभक्षयित्वेडामुप ह्रयते प्राणानेवाऽऽत्मन्यित्वा पशूनुप ह्रयते वाग्वा ऐन्द्रवायवश्चक्षुर्मैत्रावरुणः श्रोत्रमाश्विनः पुरस्तादैन्द्रवायवं भक्षयति तस्मात्पुरस्ताद्वाचा वदति पुरस्तान्मैत्रावरुणं तस्मात्पुरस्ताच्चक्षुषा पश्यति सर्वतः परिहारमाश्विनं तस्मात्सर्वतः श्रोत्रेण शृणोति प्राणा वा एते यद्विदेवत्याः (४०)

अरिक्तानि पात्राणि सादयति तस्मादरिक्ता अन्तरतः प्राणा यतः खलु वै यज्ञस्य विततस्य न क्रियते तदनु यज्ञः रक्षास्य चरन्ति यदरिक्तानि पात्राणि सादयति क्रियमाणमेव तद्यज्ञस्य शये रक्षासामनन्ववचाराय दक्षिणस्य हविर्धानस्योत्तरस्यां वर्तन्याः

सादयति वाच्यैव वाचं दधात्या तृतीयसवनात्परि शरे यज्ञस्य सन्तत्यै॥ (४१)

मनुष्यचरावृद्धपात्रमुपहृतं द्विदेवत्याः षट्त्वारिंशच्च॥ ५॥ [९]

बृहस्पतिर्देवानां पुरोहित आसीच्छण्डामर्कावसुराणां ब्रह्मण्वन्तो देवा आसन्ब्रह्मण्वन्तो-
ऽसुरास्ते ऽऽन्योन्यं नाशक्रुवन्नभिर्भवितुन्ते देवाः शण्डामर्कावुपांमन्नयन् तावंब्रूतां वरं
वृणावहै ग्रहावेव नावत्रापि गृह्येतामिति ताभ्यामेतौ शुक्रामन्थिनावगृह्णन्तौ देवा
अभंवन्परासुरा यस्यैवं विदुषः शुक्रामन्थिनौ गृह्येते भवत्यात्मना परा (४२)

अस्य भ्रातृव्यो भवति तौ देवा अपनुद्यात्मन इन्द्रायाजुहवुरपनुतौ शण्डामर्का
सहामुनेति ब्रूयाद्यं द्विष्याद्यमेव द्वेष्टि तेनैव सहपं नुदते स प्रथमः सङ्कृतिर्विश्वकर्मेत्येवैनावात्म
इन्द्रायाजुहवुरिन्द्रो ह्येतानि रूपाणि करिर्ऋदचरदसौ वा आदित्यः शुक्रश्चन्द्रमा मन्थ्यपिगृह्य
प्राञ्चौ निः (४३)

क्रामतस्तस्मात्प्राञ्चौ यन्तौ न पश्यन्ति प्रत्यश्चावावृत्य जुहुतस्तस्मात्प्रत्यश्चौ यन्तौ
पश्यन्ति चक्षुषी वा एते यज्ञस्य यच्छुक्रामन्थिनौ नासिकोत्तरवेदिरभितः परिक्रम्य
जुहुतस्तस्मादभितो नासिकां चक्षुषी तस्मान्नासिकया चक्षुषी विधृते सर्वतः परि क्रामतो
रक्षसामपहत्यै देवा वै याः प्राचीराहुतीरजुहवुर्ये पुरस्तादसुरा आसन्ताः स्ताभिः प्र (४४)

अनुदन्त याः प्रतीचीर्ये पश्चादसुरा आसन्ताः स्ताभिरपानुदन्त प्राचीरन्या आहुतयो
हूयन्ते प्रत्यश्चौ शुक्रामन्थिनौ पश्चाच्चैव पुरस्ताच्च यजमानो भ्रातृव्यान्म्र णुदते तस्मात्परांचीः
प्रजाः प्र वीयन्ते प्रतीचीर्जायन्ते शुक्रामन्थिनौ वा अनु प्रजाः प्र जायन्तेऽत्रीश्चाद्याश्च
सुवीराः प्रजाः प्रज्जनयन्परीहि शुक्रः शुक्रशौचिषा (४५)

सुप्रजाः प्रजाः प्रज्जनयन्परीहि मन्थी मन्थिशौचिषेत्याहुता वै सुवीरा या
अत्रीरेताः सुप्रजा या आद्या य एवं वेदात्र्यस्य प्रजा जायते नाद्या प्रजा-
पतेरक्ष्यंश्चयत्तपरापतत्तद्विकङ्कतं प्राविशत्तद्विकङ्कते नारमत तद्यवं प्राविशत् तद्यवैरमत
तद्यवस्य (४६)

यवत्वं यद्वैकङ्कतं मन्थिपात्रं भवति सक्तुभिः श्रीणाति प्रजापतेरेव तच्चक्षुः सम्भरति
ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्यान्मन्थिपात्रं सद्यो नाश्नुत इत्यातिपात्रं हीति
ब्रूयाद्यदश्नुवीतान्योऽध्वर्युः स्यादार्तिमाच्छेत्तस्मान्नाश्नुते॥ (४७)

आत्मना परा निष्प्र शुक्रशोचिषा यवस्य सप्तत्रिंशच्च॥६॥ [१०]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वन्त तदसुरा अकुर्वन्त ते देवा आग्रयणाग्रान्ग्रहानपश्यन्तान्गृह्णन्ततो वै तेऽग्रं पर्यायन् यस्यैवं विदुषं आग्रयणाग्रा ग्रहा गृह्यन्तेऽग्रमेव समानानां पर्येति रुग्णवत्यर्चा भ्रातृव्यवतो गृह्णीयाद्भ्रातृव्यस्यैव रुक्ताग्रः समानानां पर्येति ये देवा दिव्येकादश स्थेत्याह (४८)

एतावतीर्वै देवतास्ताभ्य एवेनः सर्वाभ्यो गृह्णात्येष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्याह वैश्वदेवो ह्येष देवतया वाग्वै देवेभ्योऽपाक्रामद्यज्ञायातिष्ठमाना ते देवा वाच्यपक्रान्तायां तूष्णीं ग्रहान्गृह्णन्त साऽमन्यन्त वागन्तर्यन्ति वै मेति साग्रयणं प्रत्यागच्छन्तदाग्रयणस्याग्रयणत्वम् (४९)

तस्मादाग्रयणे वाग्वि सृज्यते यत्तूष्णीं पूर्वं ग्रहा गृह्यन्ते यथा असायीयति म आख इयति नाप राथस्यामीत्युपावसृजत्येवमेव तदध्वर्युराग्रयणं गृहीत्वा यज्ञमारभ्य वाचं वि सृजते त्रिर्हि करोत्युद्गातृनेव तद्वृणीते प्रजापतिर्वा एष यदाग्रयणो यदाग्रयणं गृहीत्वा हिङ्करोति प्रजापतिरेव (५०)

तत्प्रजा अभि जिघ्रति तस्माद्वृथं जातं गौरभि जिघ्रत्यात्मा वा एष यज्ञस्य यदाग्रयणः सर्वनेसवनेऽभि गृह्णात्यात्मन्नेव यज्ञः सं तनोत्युपरिष्ठादा नयति रेत एव तदधात्यधस्तादुप गृह्णाति प्र जनयत्येव तद्वृह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्याद्रायत्री कर्निष्ठा छन्दसाः सती सर्वाणि सर्वनानि वहतीत्येष वै गायत्रियै वृथो यदाग्रयणस्तमेव तदभिनिवर्तः सर्वाणि सर्वनानि वहति तस्माद्वृथ्समपाकृतं गौरभि नि वर्तते॥ (५१)

आहाग्रयणत्वं प्रजापतिरेवेति विश्वतिथिः॥४॥ [११]

यज्ञेन ता उपयद्भिर्देवा वै यज्ञमाग्नीं ब्रह्मवादिनः सत्वे देवस्य ग्रावाणं प्राण उपःश्वश्रा देवा वा उपःशौ वाग्वै मित्रं यज्ञस्य बृहस्पतिर्देवा वा आग्रयणाग्रानेकादश॥११॥

यज्ञेन लोके पशुमान्स्यात्सर्वान् माध्यन्दिनं वाग्वा अरिक्तानि तत्प्रजा अभ्येकपञ्चाशत्॥५१॥

यज्ञेन गौरभि निवर्तते॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां षष्ठकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः समाप्तः॥६-४॥

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

इन्द्रो वृत्राय वज्रमुदयच्छत्स वृत्रो वज्रादुद्यतादबिभेत्सोऽब्रवीन्मा मे प्र हारस्ति वा इदं मयि वीर्यं तत्ते प्र दास्यामीति तस्मा उक्थ्यं प्रायच्छत्तस्मै द्वितीयमुदयच्छत्सोऽब्रवीन्मा मे प्र हारस्ति वा इदं मयि वीर्यं तत्ते प्र दास्यामीति (१)

तस्मा उक्थ्यमेव प्रायच्छत्तस्मै तृतीयमुदयच्छत्तं विष्णुरन्वतिष्ठत जहीति सोऽब्रवीन्मा मे प्र हारस्ति वा इदं मयि वीर्यं तत्ते प्र दास्यामीति तस्मा उक्थ्यमेव प्रायच्छत्तं निर्मायं भूतमहन् यज्ञो हि तस्य मायासीद्यदुक्थ्यो गृह्यत इन्द्रियमेव (२)

तद्वीर्यं यजमानो भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते इन्द्राय त्वा बृहद्वते वयंस्वत् इत्याहेन्द्राय हि स तं प्रायच्छत्तस्मै त्वा विष्णवे त्वेत्याह यदेव विष्णुरन्वतिष्ठत जहीति तस्माद्विष्णुमन्वाभजति त्रिर्निर्गृह्णाति त्रिर्हि स तं तस्मै प्रायच्छदेष ते योनिः पुनरहविरसीत्याह पुनःपुनः (३)

ह्यस्मान्निर्गृह्णाति चक्षुर्वा एतद्यज्ञस्य यदुक्थ्यंस्तस्मादुक्थ्यं हुतं सोमा अन्वायन्ति तस्मादात्मा चक्षुरन्वति तस्मादेकं यन्तं बहवोऽनु यन्ति तस्मादेको बहूनां भद्रो भवति तस्मादेको बह्वीर्जाया विन्दते यदि कामयेताध्वर्युरात्मानं यज्ञयशसेनार्पयेयमित्यन्तराहवनीयं च हविर्धानं च तिष्ठन्नवं नयेत् (४)

आत्मानमेव यज्ञयशसेनार्पयति यदि कामयेत यजमानं यज्ञयशसेनार्पयेयमित्यन्तरा सदोहविर्धानं तिष्ठन्नवं नयेद्यजमानमेव यज्ञयशसेनार्पयति यदि कामयेत सदस्यान् यज्ञयशसेनार्पयेयमिति सद आल्भ्यावे नयेत्सदस्यानेव यज्ञयशसेनार्पयति॥ (५)

इतोऽन्द्रियमेव पुनःपुनर्नयेन्नयस्त्रिंशच्च॥५॥

[१]

आयुर्वा एतद्यज्ञस्य यद्धुव उत्तमो ग्रहाणां गृह्यते तस्मादायुः प्राणानामुत्तमं मूर्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या इत्याह मूर्धानमेवैनं समानानां करोति वैश्वानरमृताय जातमग्निमित्याह वैश्वानरं हि देवतयायुरुभयतोवैश्वानरो गृह्यते तस्मादुभयतः प्राणा अधस्ताच्चोपरिष्ठाच्चार्धिनोऽन्ये ग्रहा गृह्यन्तेऽर्धी ध्रुवस्तस्मात् (६)

अर्ध्वार्द्धाणोऽन्येषां प्राणानामुपोऽन्ये ग्रहाः साद्यन्तेऽनुपोऽन्ये ध्रुवस्तस्मादुःश्रान्याः

प्रजाः प्रतितिष्ठन्ति मा॒सेना॒न्या असुरा॑ वा उत्तरतः पृथि॒वीं पर्याचि॑कीर्षन्तां दे॒वा ध्रु॒वेणाद॑हन्तद्भुवस्य॑ ध्रुवत्वं यद्धुव उत्तरतः सा॒द्यते धृ॒त्या आयु॑र्वा एतद्यज्ञस्य॑ यद्धुव आ॒त्मा होता॑ यद्धोतृचम॑से ध्रुवम॑वनय॑त्यात्मन्नेव यज्ञस्य॑ (७)

आयु॑र्दधाति पुरस्ता॑दुक्थस्या॑वनीय॑ इत्याहुः पुरस्ता॑द्वायु॑षो भुङ्क्ते म॑ध्यतो॑ऽवनीय॑ इत्याहुर्मध्यमेन॑ ह्यायु॑षो भुङ्क्ते उत्तरा॑र्धेऽवनीय॑ इत्याहुरुत्तमेन॑ ह्यायु॑षो भुङ्क्ते वै॑श्वदे॒व्यामृचि॑ श॒स्यमा॑नायाम॑व नयति वैश्वदे॒व्यो वै प्रजाः प्रजा॑स्वेवायु॑र्दधाति॥ (८)

ध्रुवस्तस्मादेव यज्ञस्येकान्नवत्वारि॑ शब्दः॥ ३॥

[२]

य॒ज्ञेन॒ वै दे॒वाः सु॒वर्गं लो॒कमा॑यन्ते॑ऽमन्यन्त॑ मनु॒ष्या नोऽन्वाभ॑विष्यन्तीति॑ ते सं॒वत्स॑रेण॑ योपयित्वा सु॒वर्गं लो॒कमा॑यन्तमृष॑य ऋतु॒ग्रहै॒वानु प्राजा॑नन् यद॑तु॒ग्रहा गृह्य॑न्ते सु॒वर्गस्य॑ लोकस्य॑ प्रजा॑त्यै द्वाद॑श गृह्यन्ते द्वाद॑श मा॒साः सं॒वत्स॑रः सं॒वत्स॑रस्य॑ प्रजा॑त्यै स॒ह प्र॑थ॒मो गृ॒ह्येते स॒होत्त॑मौ तस्मा॑द्द्वौद्वावृ॒तू उ॒भय॑तो॒मुख॑मृ॒तुपा॒त्रं भ॑वति॒ कः (९)

हि तद्वेद॑ यत॑ ऋतूनां॑ मुखमृ॒तुना॑ प्रेष्येति॑ षट्क॒त्वं आह॑ षड्वा ऋत॒वं ऋतू॑नेव प्री॒णात्यृ॑तुभिरिति॑ च॒तुश्च॑तु॒ष्पद ए॒व प॒शून्प्री॑णाति॒ द्विः पुन॑र्ऋतूना॑ह द्विपद॑ ए॒व प्री॑णात्यृ॒तुना॑ प्रेष्येति॑ षट्क॒त्वं आह॑र्तुभिरिति॑ च॒तुस्तस्मा॑च्चतु॒ष्पादः प॒शव॑ ऋतूनुप॑ जीवन्ति॒ द्विः (१०)

पुन॑र्ऋतूना॑ह तस्मा॑द्वि॒पादश्च॑तु॒ष्पदः प॒शूनुप॑ जीवन्त्यृ॒तुना॑ प्रेष्येति॑ षट्क॒त्वं आह॑र्तुभिरिति॑ च॒तुर्द्विः पुन॑र्ऋतूना॑ह॒क्रम॑णमे॒व तथ्सेतुं॑ यज॑मानः कुरुते सु॒वर्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै नान्यो॑न्यमनु॑ प्र प॑द्येत॒ यदन्यो॑ऽन्यमनु॑ प्र॒पद्ये॑त॒र्तुर्ऋ॑तुमनु॑ प्र प॑द्ये॒तर्त॑वो मोह॑काः स्युः (११)

प्रसि॑द्धमे॒वाध्व॑र्युर्दक्षि॑णेन॒ प्र प॑द्यते प्रसि॑द्धं प्रति॒प्रस्था॑तोत्त॑रेण॒ तस्मा॑दादित्यः॑ षण्मा॒सो दक्षि॑णेनैति॒ षडु॑त्त॑रेणोपयाम॑गृहीतोऽसि॒ स॒सर्पो॑ऽस्य॑ ह॒स्पत्या॑य॒ त्वेत्या॑हास्ति॒ त्रयो॑द॒शो मा॒स इत्या॑हुस्तमे॒व तत्प्री॑णाति॥ (१२)

को जीवन्ति द्विः स्युश्चतुर्भि॑ शब्दः॥ ४॥

[३]

सु॒वर्गाय॑ वा ए॒ते लो॒काय॑ गृह्यन्ते॑ यद॑तु॒ग्रहा ज्योति॑रिन्द्रा॒ग्नी यदै॑न्द्रा॒ग्रमृ॑तुपा॒त्रेण॑ गृह्णाति॒ ज्योति॑रे॒वास्मा॑ उ॒परि॑ष्ठाद॒धाति॑ सु॒वर्गस्य॑ लो॒कस्यानु॑ख्यात्या॒ ओजो॑भृ॒तौ वा ए॒तौ दे॒वानां॑ यदि॑न्द्रा॒ग्नी यदै॑न्द्रा॒ग्नो गृ॒ह्यत॑ ओज॑ ए॒वाव॑ रु॒न्धे वैश्व॑दे॒वः शु॒क्रपा॑त्रेण॑ गृह्णाति॒ वैश्व॑दे॒व्यो वै प्रजा॑ अ॒सावा॑दित्यः॒ शुक्रो॑ यदै॒श्वदे॒वः शु॒क्रपा॑त्रेण॑ गृह्णाति॒ तस्मा॑द॒सावा॑दित्यः॑ (१३)

सर्वाः प्रजाः प्रत्यङ्मुदेति तस्मात्सर्व एव मन्यते मां प्रत्युदङ्गादिति वैश्वदेवः शुक्रपात्रेण गृह्णाति वैश्वदेव्यो वै प्रजास्तेजः शुक्रो यद्वैश्वदेवः शुक्रपात्रेण गृह्णाति प्रजास्वेव तेजो दधाति॥ (१४)

तस्मादसावादित्यस्त्रिः शब्दः ॥ २ ॥

[४]

इन्द्रो मरुद्भिः साविद्येन माध्यन्दिने सर्वेन वृत्रमहन् यन्माध्यन्दिने सर्वेन मरुत्वतीया गृह्यन्ते वार्त्रघ्ना एव ते यजमानस्य गृह्यन्ते तस्य वृत्रं जघ्रुष ऋतवोऽमुह्यन्स ऋतुपात्रेण मरुत्वतीयानगृह्णात्ततो वै स ऋतून्मार्जानाद्यदृत्तुपात्रेण मरुत्वतीया गृह्यन्त ऋतूनां प्रज्ञात्यै वज्रं वा एतं यजमानो भ्रातृव्याय प्र हरति यन्मरुत्वतीया उदेव प्रथमेन (१५)

यच्छ्रुति प्र हरति द्वितीयेन स्तृणुते तृतीयेनायुधं वा एतद्यजमानः सः स्फुरते यन्मरुत्वतीया धनुरेव प्रथमो ज्या द्वितीय इषुस्तृतीयः प्रत्येव प्रथमेन धत्ते वि सृजति द्वितीयेन विध्यति तृतीयेनेन्द्रो वृत्रं हत्वा परां परावतमगच्छदपाराधमिति मन्यमानः स हरितोऽभवत्स एतान्मरुत्वतीयानात्मस्पर्णानपश्यत्तानगृह्णाति (१६)

प्राणमेव प्रथमेनास्पृणुतापानं द्वितीयेनाऽऽत्मानं तृतीयेनात्मस्पर्णा वा एते यजमानस्य गृह्यन्ते यन्मरुत्वतीयाः प्राणमेव प्रथमेन स्पृणुतेऽपानं द्वितीयेनाऽऽत्मानं तृतीयेनेन्द्रो वृत्रमहन्तं देवा अब्रुवन्महान् वा अयमभूद्यो वृत्रमवधीदिति तन्महेन्द्रस्य महेन्द्रत्वः स एतं माहेन्द्रमुद्धारमुदहरत वृत्रं हत्वान्यासु देवतास्वधि यन्माहेन्द्रो गृह्यत उद्धारमेव तं यजमान उद्धरतेऽन्यासु प्रजास्वधि शुक्रपात्रेण गृह्णाति यजमानदेवत्यो वै माहेन्द्रस्तेजः शुक्रो यन्माहेन्द्रः शुक्रपात्रेण गृह्णाति यजमान एव तेजो दधाति॥ (१७)

प्रथमेनागृह्णाति देवतांस्वधिविशतिश्च ॥ ३ ॥

[५]

अदितिः पुत्रकामा साध्येभ्यो देवेभ्यो ब्रह्मोदनमपचत्तस्या उच्छेषणमददुस्तत्प्राज्ञात्सा रेतोऽधत्त तस्यै चत्वार आदित्या अजायन्त सा द्वितीयमपचत्सामन्यतोच्छेषणान्म इमैः ऽज्ञत यदग्रे प्राशिष्यामीतो मे वसीयाः सो जनिष्यन्त इति साग्रे प्राज्ञात्सा रेतोऽधत्त तस्यै व्यृद्धमाण्डमजायत् सादित्येभ्य एव (१८)

तृतीयमपचद्भोगाय म इदं श्रान्तमस्त्विति तेऽब्रुवन्वरं वृणामहे योऽतो जायाता अस्माकः स एकोऽसृद्योऽस्य प्रजायामृध्याता अस्माकम्भोगाय भवादिति ततो विवस्वानादित्योऽजायत तस्य वा इयं प्रजा यन्मनुष्यास्तास्वेक एवर्द्धो यो यजते स

देवानाम्भोगाय भवति देवा वै यज्ञात् (१९)

रुद्रमन्तरायन्त्स आदित्यानुन्वाक्रमत् ते द्विदेवत्याम्प्रापद्यन्त तान्न प्रति प्रायच्छन्तस्मादपि वध्यं प्रपन्नं न प्रति प्र यच्छन्ति तस्माद्विदेवत्येभ्य आदित्यो निर्गृह्यते यदुच्छेषणादजायन्त तस्मादुच्छेषणाद्गृह्यते तिसृभिर्ऋग्भिर्गृह्णाति माता पिता पुत्रस्तदेव तन्मिथुनमुल्बं गर्भो जरायु तदेव तत् (२०)

मिथुनं पशवो वा एते यदादित्य ऊर्गदधि दध्ना मध्यतः श्रीणात्यूर्जमेव पशूनां मध्यतो दधाति श्रुतातुङ्गौन मेध्यत्वाय तस्मादामा पक्वं दुहे पशवो वा एते यदादित्यः परिश्रित्यं गृह्णाति प्रतिरुध्यैवास्मै पशून्गृह्णाति पशवो वा एते यदादित्य एष रुद्रो यदग्निः परिश्रित्यं गृह्णाति रुद्रादेव पशून्तर्दधाति (२१)

एष वै विवस्वानादित्यो यदुपांशुसर्वनः स एतमेव सोमपीथं परि शय आ तृतीयसवनाद्विवस्व आदित्यैष तै सोमपीथ इत्याहु विवस्वन्तमेवाऽऽदित्यं सोमपीथेन समर्धयति या दिव्या वृष्टिस्तया त्वा श्रीणामीति वृष्टिकामस्य श्रीणीयाद्वृष्टिमेवाव रुन्धे यदि ताजक्प्रस्कन्देद्वरपुङ्कः पर्जन्यः स्याद्यदि चिरमवरपुङ्को न सादयत्यसन्नाद्धि प्रजाः प्रजायन्ते नानु वर्षद्वरोति यदेनुवषट्कुर्याद्ब्रुं प्रजा अन्ववसृजेन्न हुत्वान्वीक्षेत यदन्वीक्षेत चक्षुरस्य प्रमायुङ्क् स्यात्तस्मान्नान्वीक्ष्यः॥ (२२)

एव यज्ञाजरायु तदेव तदन्तर्दधाति न सुसविशतिश्च॥५॥ [६]

अन्तर्यामपात्रेण सावित्रमाग्नयणाद्गृह्णाति प्रजापतिर्वा एष यदाग्नयणः प्रजानां प्रजननाय न सादयत्यसन्नाद्धि प्रजाः प्रजायन्ते नानु वर्षद्वरोति यदेनुवषट्कुर्याद्ब्रुं प्रजा अन्ववसृजेदेष वै गायत्रो देवानां यत्सवितैष गायत्रियै लोके गृह्यते यदाग्नयणो यदन्तर्यामपात्रेण सावित्रमाग्नयणाद्गृह्णाति स्वादेवेन योनेर्निर्गृह्णाति विश्वे (२३)

देवास्तृतीयं सर्वं नोदयच्छन्ते सवितारं प्रातःसवनभागं सन्तं तृतीयसवनमभि पर्यणयन्ततो वै ते तृतीयं सर्वं नोदयच्छन् यत्तृतीयसवने सावित्रो गृह्यते तृतीयस्य सर्वनस्योद्यत्यै सवितृपात्रेण वैश्वदेवं कलशाद्गृह्णाति वैश्वदेव्यो वै प्रजा वैश्वदेवः कलशः सविता प्रसवानामीशे यत्सवितृपात्रेण वैश्वदेवं कलशाद्गृह्णाति सवितृप्रसूत एवास्मै प्रजाः प्र (२४)

ज॒नय॑ति सोम॑ सोमं॑म॒भि गृ॑ह्णाति॒ रेतं॑ ए॒व तद॑धाति सु॒शर्मा॑सि सुप्रतिष्ठान॒ इत्या॑ह सोमे॒
हि सोमं॑म॒भिगृ॑ह्णाति॒ प्रति॑ष्ठित्या ए॒तस्मि॑न्वा अपि॒ ग्रहं॑ मनुष्येभ्यो दे॒वेभ्यः॑ पि॒तृभ्यः॑ क्रियते
सु॒शर्मा॑सि सुप्रतिष्ठान॒ इत्या॑ह मनुष्येभ्य ए॒वैतेन॑ करोति बृहदित्या॑ह दे॒वेभ्य ए॒वैतेन॑ करोति
नम॑ इत्या॑ह पि॒तृभ्य ए॒वैतेन॑ करोत्येताव॑तीर्वै दे॒वता॑स्ताभ्य ए॒वैन॑ सर्वा॑भ्यो गृह्णात्ये॒ष ते
योनिर्वि॑श्वेभ्यस्त्वा दे॒वेभ्य इत्या॑ह वैश्वदे॒वो ह्येषः॑ ॥ (२५)

विश्वे प्र पि॒तृभ्य ए॒वैतेन॑ करोत्येका॒त्रवि॑श्वतिष्ठ॑ ॥ ३ ॥ [७]

प्रा॒णो वा ए॒ष यदु॑पा॒शुयदु॑पा॒शुपा॒त्रेण॑ प्रथ॒मश्चो॑त्त॒मश्च॑ ग्रहो॑ गृह्यते प्रा॒णमे॒वानु॑ प्रय॒न्ति
प्रा॒णम॒नूद्धान्ति॑ प्र॒जाप॑ति॒र्वा ए॒ष यदा॑ग्र॒यणः॑ प्रा॒ण उ॑पा॒शुः प॒त्नीः प्र॒जाः प्र ज॑नयन्ति
यदु॑पा॒शुपा॒त्रेण॑ पा॒त्नीव॑तमा॒ग्रय॑णाद्गृह्णाति॒ प्र॒जाना॑ प्र॒जन॑नाय॒ तस्मा॑त्प्रा॒णं प्र॒जा अनु॑ प्र
जाय॑न्ते दे॒वा वा इ॒तद्व॑तः प॒त्नीः सु॒वर्ग॑म् (२६)

लो॒कम॑जिगा॒सन्ते सु॑वर्गं लो॒कं न प्रा॑जानन्त ए॒तं पा॑त्नीव॒तम॑पश्यन्तम॒गृह्ण॑त॒ ततो॑ वै ते
सु॒वर्गं लो॒कं प्रा॑जानन् यत्पा॑त्नीव॒तो गृ॑ह्यते सु॒वर्गस्य॑ लो॒कस्य॑ प्र॒ज्ञात्यै॑ स सोमो॒ नाति॑ष्ठत
स्त्री॒भ्यो गृ॑ह्यमाण॑स्तं घृ॒तं वज्रं॑ कृ॒त्वाघ्न॑न्तं निरि॑न्द्रियं भू॒तम॑गृह्णन्तस्मा॒च्छ्रियो॑ निरि॑न्द्रिया
अदा॑यादी॒रपि॑ पा॒पात्पु॑स उप॑स्ति॒तरम्॑ (२७)

व॒दन्ति॑ यद् घृ॒तेन॑ पा॒त्नीव॑तः॒ श्री॒णाति॑ वज्र॑णै॒वैनं॑ व॒शं कृ॒त्वा गृ॑ह्णात्यु॒पया॑म॒गृही॑तो॒
ऽसी॒त्याहे॒यं वा उ॑प॒या॒मस्त॑स्मादि॒मां प्र॒जा अनु॑ प्र जाय॑न्ते बृह॒स्पति॑सु॒तस्य॑ त॒ इत्या॑ह
ब्रह्म॑ वै दे॒वानां॑ बृह॒स्पति॑र्ब्रह्म॑णै॒वास्मै॑ प्र॒जाः प्र ज॑नयती॒न्दो इत्या॑ह रे॒तो वा इ॒न्दू रे॒तं ए॒व
तद॑धातीन्द्रिया॒व इति॑ (२८)

आ॒ह प्र॒जा वा इ॑न्द्रियं प्र॒जा ए॒वास्मै॑ प्र ज॑नयत्य॒ग्ना (३) इत्या॑हा॒ग्निर्वै रे॒तोधाः॑ प॒त्नीव॑
इत्या॑ह मि॒थुन॑त्वाय॒ स॒जूर्दे॒वेन॑ त्वष्टा॒ सोमं॑ पि॒बेत्या॑ह त्वष्टा॒ वै प॑शूनां मि॒थुना॑ना॒
रूप॑कृ॒द्रूप॑मे॒व प॑शुषु॒ दधा॑ति दे॒वा वै त्वष्टा॑रमजिघा॒सन्त्स प॒त्नीः प्रा॑प॒द्यत॑ तं न प्र॒ति
प्रा॒येच्छ॑न्तस्मा॒दपि॑ (२९)

व॒ध्यं प्र॑प॒न्नं न प्र॒ति प्र य॑च्छन्ति॒ तस्मा॑त्पा॒त्नीव॑ते त्वष्ट्रेऽपि॑ गृह्यते न सा॒दय॑त्यसं॒न्नाद्धि॑
प्र॒जाः प्र॒जाय॑न्ते॒ नानु॑ वष॑ट्करोति॒ यद॑नु॒वष॑ट्कुर्याद्बु॒द्रं प्र॒जा अ॒न्वव॑सृजे॒द्यन्नानु॑वष॑ट्कुर्यादशा॒न्तम॑ग्री॒थ
भ॒क्षये॑दु॒पा॒श्वनु॑ वष॑ट्करोति॒ न रु॒द्रं प्र॒जा अ॒न्वव॑सृजति॒ शान्त॑म॒ग्रीथ॑सोमं॒भक्ष॑यत्य॒ग्रीत्रेष्टु॑रु॒पस्थ॑म्

सीद (३०)

नेष्टः पत्नीमुदानयेत्याहाग्नीदेव नेष्टरिरेतो दधाति नेष्टा पत्नियामुद्गात्रा सं ख्यापयति प्रजापतिर्वा एष यदुद्गाता प्रजानां प्रजननायाप उप प्र वर्तयति रेतं एव तस्मिंश्चत्यूरुणोप प्र वर्तयत्यूरुणा हि रेतः सिच्यते नग्नं कृत्योरुमुप प्र वर्तयति यदा हि नग्न ऊरुर्भवत्यथ मिथुनी भवतोऽथ रेतः सिच्यतेऽथ प्रजाः प्र जायन्ते॥ (३१)

पत्नीः सुवर्गमुपस्तितरमिन्द्रियाव इत्यपि सीद मिथुन्यष्टौ च॥६॥ [८]

इन्द्रो वृत्रमहन्तस्य शीर्षकपालमुदौञ्चत्स द्रोणकलशोऽभवत्तस्मात्सोमः समस्रवत्स हारियोजुनोऽभवत्तं व्यचिकित्सञ्जुह्वानी(३) मा हौषा(३) मिति सोऽमन्यत यद्धोष्याम्यामं हौष्यामि यन्न होष्यामि यज्ञवेशसं करिष्यामीति तमग्धियत् होतुं सोऽग्निरब्रवीन्न मय्यामं हौष्यसीति तं धानाभिरश्रीणात् (३२)

तं शृतं भूतमजुहोद्यद्धानाभिरहारियोजुनं श्रीणाति शृतत्वाय शृतमेवेनं भूतं जुहोति ब्रह्मिभिः श्रीणात्येतावतीरेवास्यामुष्मिंल्लोके कामदुघां भवन्त्यथो खल्वाहुरेता वा इन्द्रस्य पृश्नयः कामदुघा यद्धारियोजनीरिति तस्माद्ब्रह्मिभिः श्रीणीयादृक्सामे वा इन्द्रस्य हरी सोमपानौ तयोः परिधयं आधानं यदप्रहृत्य परिधीञ्जुह्यादन्तराधानाभ्याम् (३३)

घासं प्र यच्छेत्प्रहृत्य परिधीञ्जुहोति निराधानाभ्यामेव घासं प्र यच्छत्युन्नेता जुहोति यातयामेव ह्यैतरह्वध्वर्युः स्वगाकृतो यदध्वर्युर्जुह्याद्यथा विमुक्तं पुनर्युनक्ति तादृगेव तच्छीर्षत्राधिनिधाय जुहोति शीर्षतो हि स सोमभवद्विक्रम्य जुहोति विक्रम्य हीन्द्रो वृत्रमहन्त्समृद्धौ पशवो वै हारियोजनीर्यत्संमिन्द्यादल्पाः (३४)

एनं पशवो भुञ्जन्त उप तिष्ठेरन् यत्र संमिन्द्याद्बहव एनं पशवोऽभुञ्जन्त उप तिष्ठेरन्मनसा सम्बाधत उभयं करोति बहव एवेनं पशवो भुञ्जन्त उप तिष्ठन्त उन्नेतर्युपहवमिच्छन्ते य एव तत्र सोमपीथस्तमेवाव रुन्धत उत्तरवेद्यां नि वपति पशवो वा उत्तरवेदिः पशवो हारियोजनीः पशुष्वेव पशून्प्रतिष्ठापयन्ति॥ (३५)

अश्रीणादन्तराधानाभ्यामल्पाः स्थापयन्ति॥४॥ [९]

ग्रहान् वा अनु प्रजाः पशवः प्र जायन्त उपांश्चन्तर्यामावजावयः शुक्रामन्थिनौ पुरुषा ऋतुग्रहानेकशफा आदित्यग्रहं गावं आदित्यग्रहो भूर्येष्टाभिर्ऋग्भिर्गृह्यते तस्माद्भावः पशूनां

भूयिष्ठा यत् त्रिरुपांशु हस्तेन विगृह्णाति तस्माद्द्वौ त्रीनजा जनयत्यथावयो भूयसीः पिता वा एष यदाग्रयणः पुत्रः कलशो यदाग्रयण उपदस्यैत्कलशाद्गृहीयाद्यथा पिता (३६)

पुत्रं क्षित उपधावति तादृगेव तद्यत्कलशं उपदस्येदाग्रयणाद्गृहीयाद्यथा पुत्रः पितरं क्षित उपधावति तादृगेव तदात्मा वा एष यज्ञस्य यदाग्रयणो यद्वहो वा कलशो वोपदस्येदाग्रयणाद्गृहीयादात्मन एवाधि यज्ञं निष्करोत्यविज्ञातो वा एष गृह्यते यदाग्रयणः स्थाल्या गृह्णाति वायव्येन जुहोति तस्मात् (३७)

गर्भेणाविज्ञातेन ब्रह्महावभृथमव यन्ति परां स्थालीरस्यन्त्युद्वायव्यानि हरन्ति तस्मात्त्रियं जातां परास्यन्त्युत्पुमांसं हरन्ति यत्पुंरोरुचमाह यथा वस्यंस आहरति तादृगेव तद्यद्वहं गृह्णाति यथा वस्यंस आहृत्य प्राह तादृगेव तद्यत्सादयति यथा वस्यंस उपनिधायोपक्रामति तादृगेव तद्यद्वे यज्ञस्य साम्ना यजुषा क्रियते शिथिलं तद्यद्वा तद्दृढं पुरस्तादुपयामा यजुषा गृह्यन्त उपरिष्ठादुपयामा ऋचा यज्ञस्य धृत्यै॥ (३८)

यथा पिता तस्मादुपक्रामति तादृगेव तद्यदष्टादश च॥३९॥ [१०]

प्रान्यानि पात्राणि युज्यन्ते नान्यानि यानि पराचीनानि प्रयुज्यन्तेऽमुमेव तैर्लोकमभि जयति पराडिव ह्यसौ लोको यानि पुनः प्रयुज्यन्त इममेव तैर्लोकमभि जयति पुनः पुनरिव ह्ययं लोकः प्रान्यानि पात्राणि युज्यन्ते नान्यानि यानि पराचीनानि प्रयुज्यन्ते तान्यन्वोषधयः परा भवन्ति यानि पुनः (३९)

प्रयुज्यन्ते तान्यन्वोषधयः पुनरा भवन्ति प्रान्यानि पात्राणि युज्यन्ते नान्यानि यानि पराचीनानि प्रयुज्यन्ते तान्यन्वारण्याः पशवोऽरण्यमपं यन्ति यानि पुनः प्रयुज्यन्ते तान्यनु ग्राम्याः पशवो ग्राममुपावयन्ति यो वै ग्रहाणां निदानं वेद निदानवान्भवत्याज्यमित्युक्थं तद्वै ग्रहाणां निदानं यदुपांशु शंसति तत् (४०)

उपांश्वन्तर्यामयोर्यदुच्चैस्तदितरेषां ग्रहाणामेतद्वै ग्रहाणां निदानं य एवं वेद निदानवान्भवति यो वै ग्रहाणां मिथुनं वेद प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते स्थालीभिर्न्ये ग्रहा गृह्यन्ते वायव्यैरन्य एतद्वै ग्रहाणां मिथुनं य एवं वेद प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायत इन्द्रस्त्वष्टुः सोममभीषहापिबत्स विष्वङ् (४१)

व्याच्छ्वत्स आत्मन्नारमणं नाविन्द्वत्स एताननुसवनं पुरोडाशानपश्यत्तां निरवपत्तैर्वै

स आत्मन्ना॒रम॑णमकुरु॒त॒ तस्मा॑दनुस॒व॒नं पु॒रोडा॑शा॒ निरु॑प्यन्ते॒ तस्मा॑दनुस॒व॒नं पु॒रोडा॑शानां
प्राश्नी॑यादा॒त्मन्ने॒वारम॑णं कुरु॒ते नै॒न॒५ सोमो॑ऽति॒ पव॑ते ब्रह्मवा॒दिनो॑ वदन्ति॒ नर्चा॑ न यजु॑षा
प॒ङ्क्तिरा॑प्यतेऽथ॒ किं य॒ज्ञस्य॑ पाङ्क॒त्वमि॑ति॒ धा॒नाः क॑र॒म्भः परि॑वा॒पः पु॒रोडा॑शः पय॒स्यां तेन॑
प॒ङ्क्तिरा॑प्यते॒ तद्य॒ज्ञस्य॑ पाङ्क॒त्वम्॥ (४२)

भवन्ति॒ यानि॒ पुनः॑ श॒संति॒ तद्विष्॑ङ्कि॒श्चतु॑र्दश॒ च॥४॥ [११]

इन्द्रो॑ वृ॒त्राय॑ऽऽयु॒र्वै य॒ज्ञेन॑ सुव॒र्गायेन्द्रो॑ मरु॒द्विरदि॑तिरन्तर्यामपा॒त्रेण॑ प्रा॒ण उ॑पा॒शुपा॒त्रेणेन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑हन्तस्य॒ ग्रहान्॑ वै प्रा॒न्या॒न्येका॑दश॥११॥

इन्द्रो॑ वृ॒त्राय॑ पुन॑र॒क्तुना॑ह॒ मिथु॑नं॒ पशवो॑ नेष्टः॒ पत्नी॑मुपा॒श्वन्तर्या॑मयो॒द्विच॑त्वारि॒शत्॥४२॥

इन्द्रो॑ वृ॒त्राय॑ पाङ्क॒त्वम्॥

हरिः॑ ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां षष्ठकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः समाप्तः॥६-५॥

॥षष्ठः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे षष्ठः प्रश्नः॥

सुवर्गाय वा एतानि लोकाय हूयन्ते यद्वाक्षिणानि द्वाभ्यां गार्हपत्ये जुहोति
द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्या आग्नीध्रे जुहोत्यन्तरिक्ष एवा क्रमते सदोऽभ्यैति सुवर्गमेवैनं
लोकं गमयति सौरीभ्यामृग्भ्यां गार्हपत्ये जुहोत्यमुमेवैनं लोकं समारोहयति
नयंवत्यर्चाग्नीध्रे जुहोति सुवर्गस्य लोकस्याभिनीत्यै दिवं गच्छ सुवः पतेति हिरण्यम् (१)

हुत्वोद्गृह्णाति सुवर्गमेवैनं लोकं गमयति रूपेण वो रूपमभ्यैमीत्याह रूपेण ह्यासां
रूपमभ्यैति यद्धिरण्येन तुथो वो विश्ववेदा वि भजत्वित्याह तुथो हं स्म वै विश्ववेदा
देवानां दक्षिणा वि भजति तेनैवेना वि भजत्येतत्तै अग्ने राधः (२)

ऐति सोमंच्युतमित्याह सोमंच्युतं ह्यस्य राध ऐति तन्मित्रस्य पथा नयेत्याह शान्त्या
ऋतस्य पथा प्रेतं चन्द्रदक्षिणा इत्याह सत्यं वा ऋतं सत्येनैवेना ऋतेन वि भजति
यज्ञस्य पथा सुविता नयन्तीरित्याह यज्ञस्य ह्येताः पथा यन्ति यदक्षिणा ब्राह्मणमद्य
राध्यासम् (३)

ऋषिमार्षेयमित्याहैष वै ब्राह्मण ऋषिरार्षेयो यः शुश्रुवान्तस्मादेवमाह वि सुवः पश्य
व्यन्तरिक्षमित्याह सुवर्गमेवैनं लोकं गमयति यतस्व सदस्यैरित्याह मित्रत्वायास्मद्वात्रा
देवत्रा गच्छत मधुमतीः प्र दातारमा विशतेत्याह वयमिह प्रदातारः स्मोऽस्मानमुत्र
मधुमतीरा विशतेति (४)

वावेतदाह हिरण्यं ददाति ज्योतिर्वै हिरण्यं ज्योतिरेव पुरस्ताद्धत्ते सुवर्गस्य
लोकस्यानुख्यात्या अग्नीध्रे ददात्यग्निमुखानेवर्तून्प्रीणाति ब्रह्मणं ददाति प्रसूत्यै होत्रे
ददात्यात्मा वा एष यज्ञस्य यद्धोतात्मानमेव यज्ञस्य दक्षिणाभिः समर्धयति॥ (५)

हिरण्यं राधो राध्यासमुत्र मधुमतीरा विशतेत्यष्टात्रिंशच्च॥५॥

[१]

समिष्टयजूंषि जुहोति यज्ञस्य समिष्ट्यै यद्वै यज्ञस्य कूरं यद्विलिष्टं यदत्येति यन्नात्येति
यदतिकरोति यन्नापि करोति तदेव तैः प्रीणाति नवं जुहोति नवं वै पुरुषे प्राणाः पुरुषेण
यज्ञः सम्मितो यावानेव यज्ञस्तं प्रीणाति षड्गमियाणि जुहोति षड्वा ऋतवं ऋतूनेव प्रीणाति
त्रीणि यजूंषि (६)

त्रयं इमे लोका इमानेव लोकान्प्रीणाति यज्ञं यज्ञं गच्छ यज्ञपतिं गच्छेत्याह यज्ञपतिमेवैनं गमयति स्वां योनिं गच्छेत्याह स्वामेवैनं योनिं गमयत्येष तं यज्ञो यज्ञपते सहसूक्तवाकः सुवीर इत्याह यजमान एव वीर्यं दधाति वासिष्ठो हं सात्यहव्यो देवभागं पंप्रच्छ यथ्सृञ्जयान्बहुयाजिनोऽर्यीयजो यज्ञे (७)

यज्ञं प्रत्यतिष्ठिपा(३)यज्ञपता(३)विति स होवाच यज्ञपताविति सत्याद्वै सृञ्जयाः परा बभूवुरिति होवाच यज्ञे वाव यज्ञः प्रतिष्ठाप्य आसीद्यजमानस्यापराभावायेति देवा गातुविदो गातुं वित्त्वा गातुमितेत्याह यज्ञ एव यज्ञं प्रतिष्ठापयति यजमानस्यापराभावाय॥ (८)

यजूंषि यज्ञ एकचत्वारिंशच्च॥३॥ [२]

अवभृथयजूंषि जुहोति यदेवार्वाचीनमेकहायनादेनः करोति तदेव तैरवं यजतेऽपौ-
ऽवभृथमवैत्यप्सु वै वरुणः साक्षादेव वरुणमवं यजते वर्त्मना वा अन्वित्यं यज्ञं रक्षांसि
जिघांसन्ति साम्नां प्रस्तोतान्ववैति साम् वै रक्षोहा रक्षसामपंहत्यै त्रिर्निधनमुपैति त्रयं
इमे लोका एभ्य एव लोकेभ्यो रक्षांसि (९)

अपं हन्ति पुरुषःपुरुषो निधनमुपैति पुरुषःपुरुषो हि रक्षस्वी रक्षसामपंहत्या उरुं
हि राजा वरुणश्चकारेत्याह प्रतिष्ठित्यै शतं तं राजन्मिषजः सहस्रमित्याह भेषजमेवास्मै
करोत्यभिष्ठितो वरुणस्य पाश इत्याह वरुणपाशमेवाभि तिष्ठति बर्गहिरभि जुहोत्याहुतीनां
प्रतिष्ठित्या अथो अग्निवत्येव जुहोत्यपंबर्हिषः प्रयाजान् (१०)

यजति प्रजा वै बर्हिः प्रजा एव वरुणपाशान्मुञ्चत्याज्यभागौ यजति यज्ञस्यैव
चक्षुषी नान्तरैति वरुणं यजति वरुणपाशादेवैनं मुञ्चत्यग्नीवरुणौ यजति साक्षादेवैनं
वरुणपाशान्मुञ्चत्यपंबर्हिषावनूयाजौ यजति प्रजा वै बर्हिः प्रजा एव वरुणपाशान्मुञ्चति
चतुरः प्रयाजान् यजति द्वावनूयाजौ षट्त्सं पंचन्ते षड्वा ऋतवः (११)

ऋतुष्वेव प्रति तिष्ठत्यवभृथ निचङ्कुणेत्याह यथोदितमेव वरुणमवं यजते
समुद्रे ते हृदयमप्स्वन्तरित्याह समुद्रे ह्यन्तर्वरुणः सं त्वां विशन्त्वोपधीरुताप
इत्याहाद्विरेवैनमोपधीभिः सम्यञ्च दधाति देवीराप एष वो गर्भं इत्याह यथायजुरेवैतत्पशवो
वै (१२)

सोमो यद्विन्दूनां भक्षयेत्पशुमान्स्याद्वरुणस्त्वेनं गृह्णीयाद्यन्न भक्षयेदपशुः स्यान्नेनं

वरुणो गृह्णीयादुपस्पृश्यमेव पशुमान्भवति नैनं वरुणो गृह्णाति प्रतियुतो वरुणस्य
पाश इत्याह वरुणपाशादेव निर्मुच्यतेऽप्रतीक्षमा यन्ति वरुणस्यान्तरहित्या एधो-
ऽस्येधिषीमहीत्याह समिधेवाग्निं नमस्यन्तं उपारयन्ति तेजोऽसि तेजो मयि धेहीत्याह तेजं
एवाऽऽत्मन्येते॥ (१३)

रक्षांसि प्रयाजानृतवो वै नमस्यन्तो द्वादश च॥५॥

[३]

स्फ्येन वेदिमुद्धन्ति रथाक्षेण वि मिमीते यूपं मिनोति त्रिवृतमेव वज्रं सम्भृत्य
भ्रातृव्याय प्र हरति स्तृत्यै यदन्तर्वेदि मिनुयाद्वैवलोकमभि जयेद्यद्वैर्वेदि मनुष्यलोकं
वैद्यन्तस्य सन्धौ मिनोत्युभयोर्लोकयोरभिजित्या उपरसम्मितां मिनुयात्पितृलोककामस्य
रश्नसम्मितां मनुष्यलोककामस्य चषालसम्मितामिन्द्रियकामस्य सर्वान्धसमान्प्रतिष्ठाकामस्य
ये त्रयो मध्यमास्तान्धसमान्पशुकामस्यैतान् वै (१४)

अनु पशव उप तिष्ठन्ते पशुमानेव भवति व्यतिषजेदितरान्प्रजयेवैनं पशुभिर्यतिषजति
यं कामयेत प्रमार्युकः स्यादिति गर्तमितं तस्य मिनुयादुत्तरार्ध्यं वर्षिष्ठमथ हसीया समेषा
वै गर्तमिद्यस्यैव मिनोति ताजकप्र मीयते दक्षिणार्ध्यं वर्षिष्ठं मिनुयात्सुवर्गकामस्याथ
हसीया समाक्रमणमेव तथ्सेतुं यजमानः कुरुते सुवर्गस्य लोकस्य समष्टौ (१५)

यदेकस्मिन् यूपे द्वे रश्ने परिव्ययति तस्मादेको द्वे जाये विन्दते यत्रैका
रश्नां द्वयोरूपयोः परिव्ययति तस्मान्नैका द्वौ पती विन्दते यं कामयेत स्यस्य
जायेतेत्युपान्ते तस्य व्यतिषजेत्यैवास्य जायते यं कामयेत पुमानस्य जायेतेत्यान्तं
तस्य प्र वैष्टयेत्पुमानैवास्य (१६)

जायतेऽसुरा वै देवान्दक्षिणत उपानयन्तां देवा उपशयेनैवापानुदन्त तदुपशयस्योपशयत्वं
यदक्षिणत उपशय उपशये भ्रातृव्यापनुत्यै सर्वे वा अन्ये यूपः पशुमन्तोऽथोपशय
एवापशुस्तस्य यजमानः पशुर्यत्र निर्दिशेदार्तिमार्च्छेद्यजमानोऽसौ तं पशुरिति निर्दिशेद्यं
द्विष्याद्यमेव (१७)

द्वेष्टि तमस्मै पशुं निर्दिशति यदि न द्विष्यादाखुस्तं पशुरिति ब्रूयान्न
ग्राम्यान्पशून् हिनस्ति नारण्यान्प्रजापतिः प्रजा असृजत सौऽन्नाद्येन व्यार्ध्यत स
एतामेकादशिनीमपश्यत्तया वै सौऽन्नाद्यमवारुन्ध यद्वश यूपा भवन्ति दशाक्षरा विराडन्

विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे (१८)

य एकादशः स्तन एवास्यै स दुह एवेनां तेन वज्रो वा एषा सम्मीयते यदेकादशिनी
सेश्वरा पुरस्तात्प्रत्यञ्च यज्ञः सम्मर्दितोर्यत्पात्नीवतं मिनोति यज्ञस्य प्रत्युत्तब्धै
सयत्वाय॥ (१९)

वै समष्ट्यै पुमानेवास्य यमेव रुन्धे त्रिंशच्च॥६॥ [४]

प्रजापतिः प्रजा असृजत् स रिरिचानोऽमन्यत् स एतामेकादशिनीमपश्यत्तया वै स
आयुरिन्द्रियं वीर्यमात्मन्नघत्त प्रजा इव खलु वा एष सृजते यो यजते स एतर्हि रिरिचान
इव यदेषैकादशिनी भवत्यायुरेव तयेन्द्रियं वीर्यं यजमान आत्मन्यत्ते प्रैवाऽऽग्नेयेन वापयति
मिथुनः सारस्वत्या करोति रेतः (२०)

सौम्येन दधाति प्र जनयति पौष्णेन बारहस्पत्यो भवति ब्रह्म वै देवानां
बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवास्मै प्रजाः प्र जनयति वैश्वदेवो भवति वैश्वदेव्यो वै प्रजाः प्रजा
एवास्मै प्र जनयतीन्द्रियमेवैन्द्रेणावरुन्धे विशं मारुतेनौजो बलमैन्द्राग्नेन प्रसवायं सावित्रो
निर्वरुणत्वायं वारुणो मध्यत ऐन्द्रमा लभते मध्यत एवेन्द्रियं यजमाने दधाति (२१)

पुरस्तादैन्द्रस्य वैश्वदेवमालभते वैश्वदेवं वा अन्नमन्नमेव पुरस्ताद्धत्ते तस्मात्पुरस्तादन्नमद्य
ऐन्द्रमालभ्यं मारुतमा लभते विद्वे मरुतो विशमेवास्मा अनुं बध्नाति यदि कामयेत्
योऽवंगतः सोऽपं रुध्यतां योऽपरुद्धः सोऽवं गच्छत्वित्येन्द्रस्य लोके वारुणमा लभेत
वारुणस्य लोक ऐन्द्रम् (२२)

य एवावंगतः सोऽपं रुध्यते योऽपरुद्धः सोऽवं गच्छति यदि कामयेत् प्रजा
मुह्येयुरिति पशून्यतिषजेत्प्रजा एव मोहयति यदभिवाहतोऽपां वारुणमालभेत प्रजा
वरुणो गृहीयादक्षिणत उदञ्चमा लभतेऽपवाहतोऽपां प्रजानामवरुणग्राहाय॥ (२३)

रेतो यजमाने दधाति लोक ऐन्द्रः सुसत्रिंशच्च॥४॥ [५]

इन्द्रः पत्न्या मनुमयाजयतां पर्यग्निकृतामुदसृजत्तया मनुराध्नोद्यत्पर्यग्निकृतं
पालीवतमुंभसृजति यामेव मनुर्ऋद्धिमाध्नोत्तामेव यजमान ऋध्नोति यज्ञस्य वा
अप्रतिष्ठिताद्यज्ञः परा भवति यज्ञं पराभवन्तं यजमानोऽनु परा भवति यदाज्येन
पालीवतः सङ्स्थापयति यज्ञस्य प्रतिष्ठित्यै यज्ञं प्रतिष्ठित्वन्तं यजमानोऽनु प्रति तिष्ठतीष्टं

वपयां (२४)

भवत्यनिष्टं वशयाथ पालीवतेन प्र चरति तीर्थ एव प्र चरत्यथो एतर्ह्येवास्य यामस्त्वाष्ट्रो भवति त्वष्टा वै रेतसः सिक्तस्य रूपाणि वि करोति तमेव वृषाणं पत्नीष्वपि सृजति सोऽस्मै रूपाणि वि करोति॥ (२५)

वपया पट्टिंशच्च॥२॥

[६]

घ्नन्ति वा एतत्सोमं यदभिषुण्वन्ति यत्सौम्यो भवति यथा मृतायानुस्तरणीं घ्नन्ति तादृगेव तद्यदुत्तरार्धे वा मध्ये वा जुहुयाद्देवताभ्यः समदं दध्यादक्षिणार्धे जुहोत्येषा वै पितृणां दिग्बवायामेव दिशि पितृन्निरवदयत उद्गातृभ्यो हरन्ति सामदेवत्यो वै सौम्यो यदेव साम्रश्छम्बद्वुर्वन्ति तस्यैव स शान्तिरव (२६)

ईक्षन्ते पवित्रं वै सौम्य आत्मानमेव पवयन्ते य आत्मानं न परिपश्येदित्तासुः स्यादभिददिं कृत्वावैक्षेत तस्मिन् ह्यात्मानं परिपश्यत्यथो आत्मानमेव पवयते यो गतमनाः स्यात्सोऽवैक्षेत यन्मे मनः परागतं यद्वा मे अपरागतम्। राजा सोमैः तद्वयमस्मासु धारयामसीति मनं एवाऽऽत्मन्दाधार (२७)

न गतमना भवत्यप वै तृतीयसवने यज्ञः क्रामतीजानादनीजानमभ्याग्रावैष्णव्यर्चा घृतस्य यजत्यग्निः सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञो देवताश्चैव यज्ञं च दाधारोपांशु यजति मिथुनत्वाय ब्रह्मवादिनो वदन्ति मित्रो यज्ञस्य स्विष्टं युवते वरुणो दुरिष्टं कं तर्हि यज्ञः कं यजमानो भवतीति यन्मैत्रावरुणीं वशामालभते मित्रेणैव (२८)

यज्ञस्य स्विष्टं शमयति वरुणेन दुरिष्टं नार्तिमाच्छति यजमानो यथा वै लाङ्गलेनोर्वरां प्रभिन्दन्त्येवमृग्वसामे यज्ञं प्र भिन्तो यन्मैत्रावरुणीं वशामालभते यज्ञायैव प्रभिन्नाय मृत्यमन्ववास्यति शान्त्यै यातयामानि वा एतस्य छन्दांसि य ईजानश्छन्दसामेष रसो यद्वशा यन्मैत्रावरुणीं वशामालभते छन्दांस्येव पुनरा प्रीणात्ययातयामत्वायाथो छन्दःस्वेव रसं दधाति॥ (२९)

अवं दाधार मित्रेणैव प्रीणाति षट्॥४॥

[७]

देवा वा इन्द्रियं वीर्यं ऽ व्यभजन्त ततो यदत्यशेष्यत तदतिग्राह्या अभवन्तदतिग्राह्याणामतिग्राह्यत्वं यदतिग्राह्या गृह्यन्त इन्द्रियमेव तद्वीर्यं यजमान

आत्मन्धत्ते तेजं आग्नेयेनेन्द्रियमैन्द्रेण ब्रह्मवर्चसं सौर्येणोपस्तम्भनं वा एतद्यज्ञस्य यदतिग्राह्याश्चक्रे पृष्ठानि यत्पृष्ठे न गृह्णीयात्प्राञ्चं यज्ञं पृष्ठानि सः शृणीयुर्यदुक्थ्ये (३०)

गृह्णीयात्प्रत्यञ्चं यज्ञमतिग्राह्याः सः शृणीयुर्विश्वजिति सर्वपृष्ठे ग्रहीतव्या यज्ञस्य सवीर्यत्वाय प्रजापतिदेवेभ्यो यज्ञान्व्यादिशथ्स प्रियास्तनूरप न्यधत्त तदतिग्राह्या अभवन्वितनुस्तस्य यज्ञ इत्याहुयस्यातिग्राह्या न गृह्यन्ते इत्यप्यग्निष्टोमे ग्रहीतव्या यज्ञस्य सतनुत्वाय देवता वै सर्वाः सदृशीरासन्ता न व्यावृत्तमगच्छन्ते देवाः (३१)

एत एतान्ग्रहानपश्यन्तानगृह्णताग्नेयमग्निरेन्द्रमिन्द्रः सौर्यं सूर्यस्ततो वै तै-
ऽन्याभिर्देवताभिर्व्यावृत्तमगच्छन् यस्यैवं विदुष एते ग्रहा गृह्यन्ते व्यावृत्तमेव पाप्मना
भ्रातृव्येण गच्छतीमे लोका ज्योतिष्मन्तः समावद्वीर्याः कार्या इत्याहुराग्नेयेनास्मिँल्लोके
ज्योतिर्धत्त ऐन्द्रेणान्तरिक्ष इन्द्रवायू हि सयुजौ सौर्येणामुष्मिँल्लोके (३२)

ज्योतिर्धत्ते ज्योतिष्मन्तोऽस्मा इमे लोका भवन्ति समावद्वीर्यानिनान्कुरुत एतान् वै
ग्रहान्ब्रम्बाविश्ववयसाववित्तां ताभ्यामिमे लोकाः पराश्चश्चार्वाश्चश्च प्राभुर्यस्यैवं विदुष एते
ग्रहा गृह्यन्ते प्रास्मा इमे लोकाः पराश्चश्चार्वाश्चश्च भान्ति॥ (३३)

उक्थ्य देवा अमुष्मिँल्लोक एकात्रचत्वारिंशच्च॥४॥ [८]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा अकुर्वत ते देवा अदाभ्ये छन्दांसि सर्वनानि
समस्थापयन्ततो देवा अभवन्परासुरा यस्यैवं विदुषोऽदाभ्यो गृह्यते भवत्यात्मना परास्य
भ्रातृव्यो भवति यद्वै देवा असुरानदाभ्येनादभ्रुवन्तददाभ्यस्यादाभ्यत्वं य एवं वेद दभ्रोत्येव
भ्रातृव्यं नैनं भ्रातृव्यो दभ्नोति (३४)

एषा वै प्रजापतेरतिमोक्षिणी नाम तनूर्यददाभ्य उपनद्धस्य गृह्णात्यतिमुत्तया अति
पाप्मानं भ्रातृव्यं मुच्यते य एवं वेद घ्नन्ति वा एतथ्सोमं यदभिषुण्वन्ति सोमं हन्यमाने
यज्ञो हन्यते यज्ञे यजमानो ब्रह्मवादिनो वदन्ति किं तद्यज्ञे यजमानः कुरुते येन जीवन्त्सुवर्गं
लोकमेतीति जीवग्रहो वा एष यददाभ्योऽभिषुतस्य गृह्णाति जीवन्तमेवैनं सुवर्गं लोकं
गमयति वि वा एतद्यज्ञं छिन्दन्ति यददाभ्ये सःस्थापयन्त्यं शूनपि सृजति यज्ञस्य
सन्तत्ये॥ (३५)

दभ्रोत्येनभिषुतस्य गृह्णात्येकात्रविंशतिश्च॥२॥ [९]

देवा वै प्रबाहुग्रहानगृह्णत स एतं प्रजापतिरशुमपश्यत्तमगृहीत तेन वै स और्ध्वोद्यस्यैवं विदुषोऽशुगृह्यत ऋध्रोत्येव सकृदभिषुतस्य गृह्णाति सकृद्धि स तेनाध्रोन्मनसा गृह्णाति मन इव हि प्रजापतिः प्रजापतेरास्या औदुम्बरेण गृह्णात्यूर्वा उदुम्बर ऊर्जमेवाव रुन्धे चतुःस्रक्ति भवति दिक्षु (३६)

एव प्रति तिष्ठति यो वा अशोरायतनं वेदाऽऽयतनवान्भवति वामदेव्यमिति साम तद्वा अस्यायतनं मनसा गायमानो गृह्णात्यायतनवानेव भवति यदध्वर्युरशुं गृह्णन्नार्धयेदुभाभ्यां नर्ध्वेताध्वर्यवे च यजमानाय च यदध्वर्ययेदुभाभ्यामृध्येतानवानं गृह्णाति सेवास्यद्धिरहिरण्यमभि व्यनित्यमृतं वै हिरण्यमायुः प्राण आयुषैवामृतमभि धिनोति शतमानं भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति॥ (३७)

दिश्वनिति विश्वतिथं॥२॥

[१०]

प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्यादिशथ्स रिरिचानोऽमन्यत स यज्ञानां षोडशधेन्द्रियं वीर्यमात्मानमभि समक्खिदत् तथ्योऽशुभ्यंभवन्न वै षोडशी नाम यज्ञोऽस्ति यद्वाव षोडशः स्तोत्रं षोडशः शस्त्रं तेन षोडशी तथ्योऽशिनः षोडशित्वं यथ्योऽशु गृह्यत इन्द्रियमेव तद्वीर्यं यजमान आत्मन्धत्ते देवेभ्यो वै सुवर्गो लोकः (३८)

न प्राभवत्त एतं षोडशिनमपश्यन्तमगृह्णत ततो वै तेभ्यः सुवर्गो लोकः प्राभवद्यथोऽशु गृह्यते सुवर्गस्य लोकस्याभिर्जित्या इन्द्रो वै देवानामानुजावर आसीथ्स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एतं षोडशिनं प्रायच्छतमगृहीत ततो वै सोऽग्रं देवतानां पर्येद्यस्यैवं विदुषः षोडशी गृह्यते (३९)

अग्रमेव समानानां पर्येति प्रातःसवने गृह्णाति वज्रो वै षोडशी वज्रः प्रातःसवनं स्वादेवेन योनेर्निर्गृह्णाति सवनेसवनेऽभि गृह्णाति सवनाथ्सवनादेवेन प्र जनयति तृतीयसवने पशुकामस्य गृहीयाद्वज्रो वै षोडशी पशवंस्तृतीयसवनं वज्रैणैवास्मै तृतीयसवनात्पशूनव रुन्धे नोक्थ्ये गृहीयात्प्रजा वै पशवं उक्थानि यदुक्थ्ये (४०)

गृहीयात्प्रजां पशूनस्य निर्दहेदतिरात्रे पशुकामस्य गृहीयाद्वज्रो वै षोडशी वज्रैणैवास्मै पशूनवरुध्य रात्रियोपरिष्ठाच्छमयत्यप्यग्निष्टोमे राजन्यस्य गृहीयाद्यावृत्कामो हि राजन्यो यजते साह एवास्मै वज्रं गृह्णाति स एनं वज्रो भूत्या इन्द्रे निर्वा दहत्येकविंशः स्तोत्रं

भवति प्रतिष्ठित्यै हरिवच्छस्यत् इन्द्रस्य प्रियं धाम (४१)

उपाप्नोति कनीयांसि वै देवेषु छन्दास्यासञ्ज्यायास्यसुरेषु ते देवाः कनीयसा
छन्दसा ज्यायश्छन्दोऽभि व्यशंसन्ततो वै तेऽसुराणां लोकमवृञ्जत यत्कनीयसा छन्दसा
ज्यायश्छन्दोऽभि विशंसति भ्रातृव्यस्यैव तल्लोकं वृङ्क्ते षडक्षराण्यति रेचयन्ति षड्वा ऋतव
ऋतून्नेव प्रीणाति चत्वारि पूर्वाण्यव कल्पयन्ति (४२)

चतुष्पद एव पशूनव रुन्धे द्वे उत्तरे द्विपद एवाव रुन्धेऽनुष्टुभमभि सम्पादयन्ति वाग्वा
अनुष्टुभस्मात्प्राणानां वागुत्तमा संमयाविषिते सूर्ये षोडशिनः स्तोत्रमुपाकरोत्येतस्मिन्वै लोक
इन्द्रो वृत्रमहन्त्साक्षादेव वज्रं भ्रातृव्याय प्र हरत्यरुणपिशङ्गोऽश्वो दक्षिणैतद्वे वज्रस्य रूपं
समृद्धौ (४३)

लोको विदुषः षोडशी गृह्यते यदुक्थ्यं धाम कल्पयन्ति सप्तचत्वारिंशच्च॥६॥ [११]

सुवर्गाय यद्वाक्षिणानि समिष्टयजुष्यवभृथयजुषि स्थेनं प्रजापतिरेकादशिनीमिन्द्रः पत्न्या प्रन्ति देवा वा इन्द्रियं देवा वा अदाभ्ये

देवा वै प्रवाहकप्रजापतिर्देव्यः स रिरिचानः षोडशेकादश॥११॥

सुवर्गाय यजति प्रजाः सोम्येनं गृह्णीयात्प्रत्यञ्चं गृह्णीयात्प्रजां पशून्त्रिचत्वारिंशत्॥४३॥

सुवर्गाय वज्रस्य रूपं समृद्धौ॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां षष्ठकाण्डे षष्ठः प्रश्नः समाप्तः॥६-६॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां षष्ठकाण्डः समाप्तः॥६॥

॥प्रथमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां सप्तमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः॥

प्रजननं ज्योतिर्गन्निर्देवतानां ज्योतिर्विराट्कुन्दसां ज्योतिर्विराट्वाचोऽग्नौ सं तिष्ठते
विराजंभुभि सम्पद्यते तस्मात्तज्ज्योतिरुच्यते द्वौ स्तोमौ प्रातःसवनं वहतो यथा प्राणश्चापानश्च
द्वौ माध्यन्दिनः सवनं यथा चक्षुश्च श्रोत्रं च द्वौ तृतीयसवनं यथा वाक् प्रतिष्ठा च
पुरुषसम्मिता वा एष यज्ञोऽस्थूरिः (१)

यं कामं कामयते तमेतेनाभ्यश्नुते सर्वः ह्यस्थूरिणाभ्यश्नुतेऽग्निष्टोमेन वै प्रजापतिः
प्रजा असृजत ता अग्निष्टोमेनैव पर्यगृह्णात्तासां परिगृहीतानामश्वतरोऽत्यप्रवत् तस्यानुहाय
रेत् आदत्त तद्गर्भे न्यमाद्वस्माद्गर्भो द्विरेता अथो आहुर्वडबायां न्यमार्दिति तस्माद्वडबा
द्विरेता अथो आहुरोषधीषु (२)

न्यमार्दिति तस्मादोषधयोऽनभ्यक्ता रेभन्त्यथो आहुः प्रजासु न्यमार्दिति तस्माद्यमौ
जायेते तस्मादश्वतरो न प्र जायत आत्तरेता हि तस्माद्वरुहिष्यनवक्लृप्तः सर्ववेदसे वा
सहस्रे वावक्लृप्तोऽति ह्यप्रवत् य एवं विद्वानग्निष्टोमेन यजते प्राजाताः प्रजा जनयति परि
प्रजाता गृह्णाति तस्मादाहुर्ज्येष्ठयज्ञ इति (३)

प्रजापतिर्वाव ज्येष्ठः स ह्येतेनाग्रेऽयजत प्रजापतिरकामयत् प्र जायेयेति स
मुखतस्त्रिवृतं निरमिमीत् तमग्निर्देवतान्वसृज्यत गायत्री छन्दो रथन्तरः सामं ब्राह्मणो
मनुष्याणामजः पशूनां तस्मात्ते मुख्या मुखतो ह्यसृज्यन्तोरंसो बाहुभ्यां पञ्चदशं निरमिमीत्
तमिन्द्रो देवतान्वसृज्यत त्रिष्टुप्छन्दो बृहत् (४)

सामं राजन्यो मनुष्याणामविः पशूनां तस्मात्ते वीर्यावन्तो वीर्याद्व्यसृज्यन्त मध्यतः
सप्तदशं निरमिमीत् तं विश्वे देवा देवता अन्वसृज्यन्त जगती छन्दो वैरूपः सामं
वैश्यो मनुष्याणां गावः पशूनां तस्मात्त आद्या अन्नधानाद्व्यसृज्यन्त तस्माद्भूयांसोऽन्येभ्यो
भूयिष्ठा हि देवता अन्वसृज्यन्त पत्त एकविंशं निरमिमीत् तमनुष्टुप्छन्दः (५)

अन्वसृज्यत वैराजः सामं शूद्रो मनुष्याणामश्वः पशूनां तस्मात्तो भूतसङ्क्रामिणवश्वश्च
शूद्रश्च तस्माच्छूद्रो यज्ञेऽनवक्लृप्तो न हि देवता अन्वसृज्यत तस्मात्पादावुप जीवतः पत्तो
ह्यसृज्येतां प्राणा वै त्रिवृदर्धमासाः पञ्चदशः प्रजापतिः सप्तदशस्त्रयं इमे लोका असावादित्य

एकविंश एतस्मिन्वा एते श्रिता एतस्मिन्प्रतिष्ठिता य एवं वेदैतस्मिन्नेव श्रयत एतस्मिन्प्रति
तिष्ठति॥ (६)

अस्थिरिरोपधीषु ज्येष्ठयज्ञ इति बृहदनुष्टुप्छन्दः प्रतिष्ठिता नवं च॥६॥ [१]

प्रातःसवने वै गायत्रेण छन्दसा त्रिवृते स्तोमाय ज्योतिर्दधेदिति त्रिवृता ब्रह्मवर्चसेन
पञ्चदशाय ज्योतिर्दधेदिति पञ्चदशेनौजसा वीर्येण सप्तदशाय ज्योतिर्दधेदिति सप्तदशेन
प्राजापत्येन प्रजननेनैकविंशाय ज्योतिर्दधेदिति स्तोम एव तथस्तोमाय ज्योतिर्दधेदित्यथो
स्तोम एव स्तोममभि प्र णयति यावन्तो वै स्तोमास्तावन्तः कामास्तावन्तो
लोकास्तावन्ति ज्योतींष्येतावन्त एव स्तोमानेतावन्तः कामानेतावन्तो लोकानेतावन्ति
ज्योतींष्यव रुन्धे॥ (७)

तावन्तो लोकास्त्रयोदश च॥१॥ [२]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वे यजेत योऽग्निष्टोमेन यजमानोऽथ सर्वस्तोमेन यजेतेति
यस्य त्रिवृतमन्तर्यन्ति प्राणास्तस्यान्तर्यन्ति प्राणेषु मेऽप्यसदिति खलु वै यज्ञेन यजमानो
यजते यस्य पञ्चदशमन्तर्यन्ति वीर्यं तस्यान्तर्यन्ति वीर्यं मेऽप्यसदिति खलु वै यज्ञेन
यजमानो यजते यस्य सप्तदशमन्तर्यन्ति (८)

प्राजा तस्यान्तर्यन्ति प्राजायां मेऽप्यसदिति खलु वै यज्ञेन यजमानो यजते
यस्यैकविंशमन्तर्यन्ति प्रतिष्ठां तस्यान्तर्यन्ति प्रतिष्ठायां मेऽप्यसदिति खलु वै यज्ञेन
यजमानो यजते यस्य त्रिणवमन्तर्यन्त्यृतूश्च तस्य नक्षत्रियां च विराजमन्तर्यन्त्यृतुषु
मेऽप्यसन्नक्षत्रियायां च विराजीति (९)

खलु वै यज्ञेन यजमानो यजते यस्य त्रयस्त्रिंशमन्तर्यन्ति देवतास्तस्यान्तर्यन्ति
देवतासु मेऽप्यसदिति खलु वै यज्ञेन यजमानो यजते यो वै स्तोमानामवमं परमतां
गच्छन्तं वेदं परमतामेव गच्छति त्रिवृद्वै स्तोमानामवमस्त्रिवृत्परमो य एवं वेदं परमतामेव
गच्छति॥ (१०)

सप्तदशमन्तर्यन्ति विराजीति चतुश्चत्वारिंशच्च॥३॥ [३]

अङ्गिरसो वै सत्रमासत ते सुवर्गं लोकमायन्तेषां हविष्मांश्च हविष्कृच्चाहीयेतान्तावका
सुवर्गं लोकमियावेति तावन्तं द्विरात्रमपश्यतां तमाहरतां तेनायजेतां ततो वै तौ सुवर्गं

लोकमैतां य एवं विद्वान्द्विरात्रेण यजते सुवर्गमेव लोकमैति तावैतां पूर्वेणाऽह्ना-
ऽगच्छतामुत्तरेण (११)

अभिप्लवः पूर्वमहर्भवति गतिरुत्तरं ज्योतिष्टोमोऽग्निष्टोमः पूर्वमहर्भवति तेजस्तेनाव
रुन्धे सर्वस्तोमोऽतिरात्र उत्तरं सर्वस्याऽऽस्यै सर्वस्यावरुद्धौ गायत्रं पूर्वेहन्धसामं भवति
तेजो वै गायत्री गायत्री ब्रह्मवर्चसं तेज एव ब्रह्मवर्चसमात्मन्धत्ते त्रैष्टुभमुत्तरं ओजो वै
वीर्यं त्रिष्टुगोज एव वीर्यमात्मन्धत्ते रथन्तरं पूर्वं (१२)

अहन्धसामं भवतीयं वै रथन्तरमस्यामेव प्रति तिष्ठति बृहदुत्तरेऽसौ वै बृहदमुष्यामेव
प्रति तिष्ठति तदाहुः क्व जगती चानुष्टुप्तेति वैखानसं पूर्वेहन्धसामं भवति तेन
जगत्यै नैति षोडश्युत्तरे तेनानुष्टुभोऽथाहुर्यत्समानेऽर्धमासे स्यातामन्यतरस्याहो वीर्यमनु
पद्येतेत्यमावास्यायां पूर्वमहर्भवत्युत्तरस्मिन्नुत्तरानैवार्धमासयोर्भवतो नानावीर्ये भवतो
हविष्मन्निधनं पूर्वमहर्भवति हविष्कृन्निधनमुत्तरं प्रतिष्ठित्यै॥ (१३)

उत्तरेण रथन्तरं पूर्वेऽन्वेकविंशतिश्च॥३॥

[४]

आपो वा इदमग्रे सलिलमासीत्तस्मिन्प्रजापतिर्वायुर्भूत्वाचरत्स इमामपश्यतां
वराहो भूत्वाहरतां विश्वकर्मा भूत्वा व्यमादत्सांप्रथत सा पृथिव्यभवत्तत्पृथिव्यै
पृथिवित्वन्तस्यामश्राम्यत्प्रजापतिः स देवानसृजत वसून्नुद्रानादित्यान्ते देवाः प्रजा-
पतिमब्रुवन्प्र जायामहा इति सोऽब्रवीत् (१४)

यथाहं युष्मास्तपसासृक्ष्येवं तपसि प्रजननमिच्छध्वमिति तेभ्योऽग्निमायतनं
प्रायच्छदेतेनायतनेन श्राम्यतेति तेऽग्निनायतनेनाश्राम्यन्ते संवत्सर एकां गामसृजन्त
तां वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यः प्रायच्छन्नेतां रक्षध्वमिति तां वसवो रुद्रा आदित्या
अरक्षन्त सा वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यः प्राजायत त्रीणि च (१५)

शतानि त्रयस्त्रिंशत् चाथ सैव संहस्रतम्यभवत्ते देवाः प्रजापतिमब्रुवन्सहस्रेण
नो याजयेति सोऽग्निष्टोमेन वसूनयाजयत् इमं लोकमजयन्तच्चाददुः स उक्थ्येन
रुद्रानयाजयत्तैऽन्तरिक्षमजयन्तच्चाददुः सोऽतिरात्रेणादित्यानयाजयत्तैऽमुं लोकमजयन्तच्चाददुः

व्यवैर्यत् तस्माद्रुद्रा घातुंका अनायतना हि तस्मादाहुः शिथिलं वै मध्यममहस्त्रिरात्रस्य
वि हि तद्वैर्यतेति त्रैष्टुभं मध्यमस्याह आज्यम्भवति संयानानि सूक्तानि शंसति

षोडशिनं शसत्यहो धृत्या अशिथिलं भावाय तस्मात् त्रिरात्रस्याग्निष्टोम एव प्रथममहः
स्यादथोक्थ्योऽर्थातिरात्र एषां लोकानां विधृत्यै त्रीणित्रीणि शतान्यनूचीनाहमव्यवच्छिन्नानि
ददाति (१७)

एषां लोकानामनु सन्तत्यै दशतं न विच्छिन्द्याद्विराजं नेद्विच्छिन्नदानीत्यथ या
सहस्रतम्यासीत्तस्यामिन्द्रश्च विष्णुश्च व्यायच्छेता स इन्द्रोऽमन्यतानया वा इदं विष्णुः
सहस्रं वक्ष्यत इति तस्यामकल्पेतां द्विभागं इन्द्रस्तृतीये विष्णुस्तद्वा एषाभ्यनूच्यत उभा
जिग्यथुरिति तां वा एतामच्छावाकः (१८)

एव शसत्यथ या सहस्रतमी सा होत्रे देयेति होतारं वा अभ्यतिरिच्यते यदतिरिच्यते
होतानां सस्यापयिताहारुन्ने देयेत्यतिरिक्ता वा एषा सहस्रस्यातिरिक्त उन्नेतत्विजामथाहुः
सर्वेभ्यः सदस्येभ्यो देयेत्यथाहरुदाकृत्या सा वशं चरेदित्यथाहुर्ब्रह्मणे चाग्नीधे च देयेति (१९)

द्विभागं ब्रह्मणे तृतीयमग्नीधं ऐन्द्रो वै ब्रह्मा वैष्णवोऽग्नीध्रथैव तावकल्पेतामित्यथाहुर्या
कल्याणी बहुरूपा सा देयेत्यथाहुर्या द्विरूपोभयतएनी सा देयेति सहस्रस्य परिगृहीत्यै
तद्वा एतत्सहस्रस्यायनं सहस्रं स्तोत्रीयाः सहस्रं दक्षिणाः सहस्रसम्मिताः सुवर्गो लोकः
सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै॥ (२०)

अब्रवीच्च तदन्तरिक्षन्दत्तच्छावाकश्च देयेति सुप्तचत्वारिंशच्च॥७॥ [५]

सोमो वै सहस्रमविन्दत्तमिन्द्रोऽन्वविन्दत्तौ यमो न्यागच्छत्तावंब्रवीदस्तु मेऽत्रापीत्यस्तु
ही(३) इत्यंब्रूता स यम एकस्यां वीर्यं पर्यपश्यदियं वा अस्य सहस्रस्य वीर्यं बिभर्तीति
तावंब्रवीदियं ममास्त्वेतद्युवयोरिति तावंब्रूता सर्वे वा एतदेतस्यां वीर्यम् (२१)

परि पश्यामोऽशमा हरामहा इति तस्यामशमाहरन्त तामप्सु प्रावेशयन्त्सोमायोदेही
सा रोहिणी पिङ्गलैकहायनी रूपं कृत्वा त्रयस्त्रिंशता च त्रिभिश्च शतैः सहोदेत्तस्माद्रोहिण्या
पिङ्गल्यैकहायन्या सोमं क्रीणीयाद्य एवं विद्वान्रोहिण्या पिङ्गल्यैकहायन्या सोमं क्रीणाति
त्रयस्त्रिंशता चैवास्य त्रिभिश्च (२२)

शतैः सोमः क्रीतो भवति सुक्रीतेन यजते तामप्सु प्रावेशयन्निन्द्रायोदेहीति सा रोहिणी
लक्ष्मणा पंष्टौही वार्त्रघ्नी रूपं कृत्वा त्रयस्त्रिंशता च त्रिभिश्च शतैः सहोदेत्तस्माद्रोहिणीं
लक्ष्मणां पंष्टौही वार्त्रघ्नीं दद्याद्य एवं विद्वान्रोहिणीं लक्ष्मणां पंष्टौही वार्त्रघ्नीं ददाति

त्रयस्त्रिंशच्चैवास्य त्रीणि च शतानि सा दत्ता (२३)

भवति तामप्सु प्रावेशयन् यमायोदेहीति सा जरती मूर्खा तंजघन्या रूपं कृत्वा त्रयस्त्रिंशता च त्रिभिश्च शतैः सहोदेत्तस्माज्जरतीं मूर्खा तंजघन्यामनुस्तरणीं कुर्वीत य एवं विद्वाज्जरतीं मूर्खा तंजघन्यामनुस्तरणीं कुरुते त्रयस्त्रिंशच्चैवास्य त्रीणि च शतानि सामुष्मिल्लोके भवति वागेव सहस्रतमी तस्मात् (२४)

वरो देयः सा हि वरः सहस्रमस्य सा दत्ता भवति तस्माद्वरो न प्रतिगृह्यः सा हि वरः सहस्रमस्य प्रतिगृहीतं भवतीयं वर इति ब्रूयादथान्यां ब्रूयादियं ममेति तथास्य तत्सहस्रमप्रतिगृहीतं भवत्युभयतएनी स्यात्तदाहुरन्यतएनी स्यात्सहस्रं परस्तादेतमिति यैव वरः (२५)

कल्याणी रूपसमृद्धा सा स्यात्सा हि वरः समृद्धौ तामुत्तरेणाग्नीध्रं पर्याणीयाहवनीयस्यान्ते द्रोणकलशमव घ्रापयेदा जिघ्र कलशं मद्भूरुधारा पर्यस्वत्या त्वां विशन्तिवन्दवः समुद्रमिव सिन्धवः सा मा सहस्र आ भज प्रजयां पशुभिः सह पुनर्मा विंशताद्रयिरिति प्रजयेवैनं पशुभीं रय्या सम् (२६)

अर्धयति प्रजावांन्पशुमात्रयिमान्भवति य एवं वेद तया सहाग्नीध्रं परेत्यं पुरस्तात्प्रतीच्यां तिष्ठन्त्यां जुहुयादुभा जिग्यथुर्न परां जयेथे न परां जिग्ये कतरश्चनैनोः। इन्द्रश्च विष्णो यदपस्पृधेधां त्रेधा सहस्रं वि तदैरयेथामिति त्रेधाविभुक्तं वै त्रिरात्रे सहस्रं साहस्रीमेवैनो करोति सहस्रस्यैवैनं मात्राम् (२७)

करोति रूपाणि जुहोति रूपैरेवैनां समर्धयति तस्यां उपोत्थाय कर्णमा जपेदिडे रन्तेऽदिते सरस्वति प्रिये प्रेयसि महि विश्रुत्येतानि ते अघ्निये नामानि सुकृतं मा देवेषु ब्रूतादिति देवेभ्य एवैनमा वेदयत्यन्वेन देवा बुध्यन्ते॥ (२८)

एतदेतस्यां वीर्यमस्य त्रिभिश्च दत्ता सहस्रतमी तस्मादिव वरः सं मात्रामेकात्रचत्वारिंशच्च॥८॥ [६]

सहस्रतम्यां वै यजमानः सुवर्गं लोकमेति सैनं सुवर्गं लोकं गमयति सा मा सुवर्गं लोकं गमयेत्याह सुवर्गमेवैनं लोकं गमयति सा मा ज्योतिष्मन्तं लोकं गमयेत्याह ज्योतिष्मन्तमेवैनं लोकं गमयति सा मा सर्वान्पुण्याल्लोकान्गमयेत्याह सर्वानेवैनं पुण्याल्लोकान्गमयति सा (२९)

मा प्रतिष्ठां गमय प्रजयां पशुभिः सह पुनर्मा विंशताद्रयिरिति प्रजयैवेन पशुभीर्य्यां प्रतिष्ठापयति प्रजावात्पशुमात्रयिमान्भवति य एवं वेद तामग्नीधे वा ब्रह्मणे वा होत्रे वोद्गात्रे वाध्वर्यवे वा दद्यात्सहस्रमस्य सा दत्ता भवति सहस्रमस्य प्रतिगृहीतं भवति यस्तामविद्वान् (३०)

प्रतिगृह्णाति तां प्रति गृह्णीयादेकांसि न सहस्रमेकां त्वा भूतां प्रति गृह्णामि न सहस्रमेकां मा भूता विंश मा सहस्रमित्येकांमेवेनां भूतां प्रति गृह्णाति न सहस्रं य एवं वेद स्योनासि सुषदा सुशेवा स्योना मा विंश सुषदा मा विंश सुशेवा मा विंश (३१)

इत्याह स्योनैवेन॑ सुषदा सुशेवा भूता विंशति नैन॑ हिनस्ति ब्रह्मवादिनां वदन्ति सहस्रं॑ सहस्रतम्यन्वेती(३) सहस्रतमी॑ सहस्रा(३)मिति यत्प्राचीमुत्थृजेश्चसहस्रं॑ सहस्रतम्यन्वित्यात्तश्चसहस्रमप्रज्ञात्र॑ सुवर्गं लोकं न प्र जानीयात्प्राचीमुत्थृजति ता॑ सहस्रमनु पर्यावर्तते सा प्रजानती सुवर्गं लोकमेति यजमानमभ्युत्थृजति क्षिप्रे सहस्रं प्र जायत उत्तमा नीयते प्रथमा देवान्छति॥ (३२)

लोकानामयति साविद्वान्भ्युशेवा माविंश यजमानं द्वादश च॥४॥ [७]

अत्रिरददादौर्वाय प्रजां पुत्रकामाय स रिरिचानोऽमन्यत निर्वीर्यः शिथिलो यातयामा स एतं चतूरात्रमपश्यत् तमाहरत्तेनायजत ततो वै तस्य चत्वारो वीरा आजायन्त सुहोता सूद्राता स्वध्वर्युः सुसंभेयो य एवं विद्वांश्चतूरात्रेण यजत आस्य चत्वारो वीरा जायन्ते सुहोता सूद्राता स्वध्वर्युः सुसंभेयो ये चतुर्विंशाः पवंमाना ब्रह्मवर्चसं तत् (३३)

य उद्यन्तः स्तोमाः श्रीः सात्रिः श्रद्धादेवं यजमानं चत्वारि वीर्याणि नोपानमन्तेज इन्द्रियं ब्रह्मवर्चसमन्नाद्यं स एतांश्चतुरश्चतुष्टोमान्स्वोमानपश्यत्तानाहरत्तैरयजत तेज एव प्रथमेनावारुन्धेन्द्रियं द्वितीयेन ब्रह्मवर्चसं तृतीयेनान्नाद्यं चतुर्थेन य एवं विद्वांश्चतुरश्चतुष्टोमान्स्वोमानाहरति तैरयजते तेज एव प्रथमेनाव रुन्ध इन्द्रियं द्वितीयेन ब्रह्मवर्चसं तृतीयेनान्नाद्यं चतुर्थेन यामेवात्रिरुद्धिमाध्नोत्तामेव यजमान ऋध्नोति॥ (३४)

तत्तेज एवाष्टादश च॥२॥ [८]

जमदग्निः पुष्टिकामश्चतूरात्रेणायजत स एतान्योषा॑ अपुष्यत्तस्मात्पलितौ जामदग्निौ न सं जानाते एतानेव पोषान्पुष्यति य एवं विद्वांश्चतूरात्रेण यजते पुरोडाशिन्यं उपसदौ भवन्ति पशवो वै पुरोडाशः पशूनेवाव रुन्धेऽन्नं वै पुरोडाशोऽन्नमेवाव रुन्धेऽन्नादः

पशुमान्भवति य एवं विद्वान्श्चतूरात्रेण यजते॥ (३५)

जमदग्निर्ष्टाचत्वारिंशत्॥१॥ [९]

संवत्सरो वा इदमेक आसीत्सोऽकामयततून्त्सृजेयेति स एतं पञ्चरात्रमपश्यत्तमाहरत्तेना ततो वै स ऋतूनसृजत य एवं विद्वान्पञ्चरात्रेण यजते प्रैव जायते त ऋतवः सृष्टा न व्यावर्तन्त त एतं पञ्चरात्रमपश्यन् तमाहरन्तेनायजन्त ततो वै ते व्यावर्तन्त (३६)

य एवं विद्वान्पञ्चरात्रेण यजते वि पाप्मना भ्रातृव्येणा वर्तते सार्वसेनिः शौचेयोऽकामयत पशुमान्स्थ्यामिति स एतं पञ्चरात्रमाहरत्तेनायजत ततो वै स सहस्रं पशून्प्राप्नोद्य एवं विद्वान्पञ्चरात्रेण यजते प्र सहस्रं पशूनांप्रोति बबुरः प्रावाहणिरकामयत वाचः प्रवदिता स्यामिति स एतं पञ्चरात्रमा (३७)

अहरत्तेनायजत ततो वै स वाचः प्रवदिताभवद्य एवं विद्वान्पञ्चरात्रेण यजते प्रवदितैव वाचो भवत्यथो एनं वाचस्पतिरित्याहुरनाप्तश्चतूरात्रोऽतिरिक्तः षड्रात्रोऽथ वा एष सं प्रति यज्ञो यत्पञ्चरात्रो य एवं विद्वान्पञ्चरात्रेण यजते सम्प्रत्येव यज्ञेन यजते पञ्चरात्रो भवति पञ्च वा ऋतवः संवत्सरः (३८)

ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रति तिष्ठत्यथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तो यज्ञो यज्ञमेवाव रुन्धे त्रिवृदग्निष्टोमो भवति तेज एवाव रुन्धे पञ्चदशो भवतीन्द्रियमेवाव रुन्धे सप्तदशो भवत्यन्नाद्यस्यावरुद्धा अथो प्रैव तेन जायते पञ्चविंशोऽग्निष्टोमो भवति प्रजापतेरास्यै महाव्रतवानन्नाद्यस्यावरुद्धौ विश्वजिह्वसर्वपृष्ठोऽतिरात्रो भवति सर्वस्याभिजित्यै॥ (३९)

ते व्यावर्तन्त प्रवदिता स्यामिति स एतं पञ्चरात्रमा संवत्सरोऽभिजित्यै॥४॥ [१०]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पृष्णो हस्ताभ्यामा दंद इमामंगृभ्णन्नशनामृतस्य पूर्वं आयुषि विदथेषु कव्या। तया देवाः सुतमा बभूवुरऋतस्य सामन्त्सरमारपन्ती। अभिधा असि भुवनमसि यन्तासि धर्तासि सोऽग्निं वैश्वानरः सप्रथसं गच्छ स्वाहाकृतः पृथिव्यां यन्ता राड्यन्तासि यमनो धर्तासि धरुणः कृष्यै त्वा क्षेमाय त्वा रय्यै त्वा पोषाय त्वा पृथिव्यै त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा दिवे त्वा सते त्वासते त्वाऽद्ध्यस्त्वौषधीभ्यस्त्वा विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यः॥ (४०)

धरुणः पञ्चविंशतिश्च॥१॥ [११]

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्राश्वोऽसि हयोऽस्यत्योऽसि नरोऽस्यर्वासि सप्तिरसि वाज्यंसि
 वृषांसि नृमणांसि ययुर्नामास्यादित्यानां पत्वान्विह्यग्नये स्वाहा स्वाहेन्द्राग्निभ्याऽं स्वाहा
 प्रजापतये स्वाहा विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा सर्वाभ्यो देवताभ्य इह धृतिः स्वाहेह विधृतिः
 स्वाहेह रन्तिः स्वाहेह रमन्तिः स्वाहा भूरसि भुवे त्वा भव्याय त्वा भविष्यते त्वा विश्वेभ्यस्त्वा
 भूतेभ्यो देवा आशापाला एतं देवेभ्योऽश्वं मेधाय प्रोक्षितं गोपायत॥ (४१)

रन्तिः स्वाहा द्वाविंशतिश्च॥१॥ [१२]

आयनाय स्वाहा प्रायणाय स्वाहोद्वावाय स्वाहोद्वृताय स्वाहा शूकाराय स्वाहा शूकृताय
 स्वाहा पलायिताय स्वाहाऽऽपलायिताय स्वाहाऽऽवल्गते स्वाहा परावल्गते स्वाहाऽऽयते
 स्वाहा प्रयते स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥ (४२)

आयनायोत्तरमापलायिताय षड्विंशतिः॥१॥ [१३]

अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहा वायवे स्वाहापां मोदाय स्वाहा सवित्रे स्वाहा सरस्वत्यै
 स्वाहेन्द्राय स्वाहा बृहस्पतये स्वाहा मित्राय स्वाहा वरुणाय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥ (४३)

[१४]

पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहा दिवे स्वाहा सूर्याय स्वाहा चन्द्रमसे स्वाहा नक्षत्रेभ्यः
 स्वाहा प्राच्यै दिशे स्वाहा दक्षिणायै दिशे स्वाहा प्रतीच्यै दिशे स्वाहोदीच्यै दिशे स्वाहोर्ध्वायै
 दिशे स्वाहा दिग्भ्यः स्वाहाऽवान्तरदिशाभ्यः स्वाहा समाभ्यः स्वाहा शरद्भ्यः स्वाहा-
 ऽहोरात्रेभ्यः स्वाहाऽर्धमासेभ्यः स्वाहा मासैभ्यः स्वाहर्तुभ्यः स्वाहा संवत्सराय स्वाहा
 सर्वस्मै स्वाहा॥ (४४)

[१५]

अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहा सवित्रे स्वाहा सरस्वत्यै स्वाहा पूष्णे स्वाहा बृहस्पतये
 स्वाहाऽपां मोदाय स्वाहा वायवे स्वाहा मित्राय स्वाहा वरुणाय स्वाहा सर्वस्मै
 स्वाहा॥ (४५)

[१६]

पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहा दिवे स्वाहाऽग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहा सूर्याय

स्वाहा चन्द्रमसे स्वाहाऽहे स्वाहा रात्रियै स्वाहर्जवे स्वाहा साधवे स्वाहा सुक्षित्यै स्वाहा
क्षुधे स्वाहाऽऽशितिमे स्वाहा रोगाय स्वाहा हिमाय स्वाहा शीताय स्वाहाऽऽतपाय स्वाहा-
ऽरण्याय स्वाहा सुवर्गाय स्वाहा लोकाय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥ (४६)

[१७]

भुवो देवानां कर्मणापसर्तस्य पथ्यासि वसुभिर्देवेभिर्देवतया गायत्रेण त्वा छन्दसा
युनज्मि वसन्तेन त्वर्तुना हविषा दीक्षयामि रुद्रेभिर्देवेभिर्देवतया त्रैष्टुभेन त्वा छन्दसा
युनज्मि ग्रीष्मेण त्वर्तुना हविषा दीक्षयाम्यादित्येभिर्देवेभिर्देवतया जागतेन त्वा छन्दसा
युनज्मि वरुषाभिस्त्वर्तुना हविषा दीक्षयामि विश्वेभिर्देवेभिर्देवतयानुष्टुभेन त्वा छन्दसा
युनज्मि (४७)

शरदा त्वर्तुना हविषा दीक्षयाम्यङ्गिरोभिर्देवेभिर्देवतया पाङ्केन त्वा छन्दसा युनज्मि
हेमन्तशिशिराभ्यां त्वर्तुना हविषा दीक्षयाम्याहं दीक्षामरुहमृतस्य पत्नीं गायत्रेण छन्दसा
ब्रह्मणा चर्त९ सत्येऽधा९ सत्यमृतेऽधाम्। महीमू षु सुत्रामाणमिह धृतिः स्वाहेह विधृतिः
स्वाहेह रन्तिः स्वाहेह रमतिः स्वाहा॥ (४८)

[१८]

ईङ्काराय स्वाहे कृताय स्वाहा क्रन्दते स्वाहाऽवक्रन्दते स्वाहा प्रोथते स्वाहा
प्रप्रोथते स्वाहा गन्धाय स्वाहा घ्राताय स्वाहा प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहाऽपानाय
स्वाहा सन्दीयमानाय स्वाहा सन्दिताय स्वाहा विचृत्यमानाय स्वाहा विचृत्ताय स्वाहा
पलायिष्यमानाय स्वाहा पलायिताय स्वाहोपर९स्यते स्वाहोपरताय स्वाहा निवेक्ष्यते
स्वाहा निविशमानाय स्वाहा निविष्टाय स्वाहा निषथस्यते स्वाहा निषीदते स्वाहा
निषण्णाय स्वाहा (४९)

आसिष्यते स्वाहाऽऽसीनाय स्वाहाऽऽसिताय स्वाहा निपथस्यते स्वाहा निपद्यमानाय
स्वाहा निपन्नाय स्वाहा शयिष्यते स्वाहा शयानाय स्वाहा शयिताय स्वाहा सम्मीलिष्यते
स्वाहा सम्मीलते स्वाहा सम्मीलिताय स्वाहा स्वप्स्यते स्वाहा स्वपते स्वाहा सुप्ताय
स्वाहा प्रभोथस्यते स्वाहा प्रबुध्यमानाय स्वाहा प्रबुद्धाय स्वाहा जागरिष्यते स्वाहा जाग्रते
स्वाहा जागरिताय स्वाहा शुश्रूषमाणाय स्वाहा शृण्वते स्वाहा श्रुताय स्वाहा वीक्षिष्यते
स्वाहा (५०)

वीक्षमाणा॒य॒ स्वाहा॒ वीक्षिता॒य॒ स्वाहा॑ स॒हास्य॑ते स्वाहा॑ स॒ज्जिहा॑नाय॒ स्वाहो॑ज्जिहा॑नाय॒
 स्वाहा॑ विव॒थ्स्य॑ते स्वाहा॑ विव॒र्तमा॑नाय॒ स्वाहा॑ विवृ॒त्ताय॑ स्वाहो॑त्थास्य॑ते स्वाहो॑त्तिष्ठ॑ते
 स्वाहो॑त्थिताय॒ स्वाहा॑ विध॒विष्य॑ते स्वाहा॑ विधू॒न्वाना॑य॒ स्वाहा॑ विधू॒ताय॑ स्वाहो॑त्क्र॒स्य॑ते
 स्वाहो॑त्क्राम॑ते स्वाहो॑त्क्रान्ताय॒ स्वाहा॑ चङ्क्रमि॑ष्यते स्वाहा॑ चङ्क्रम्यमा॑नाय॒ स्वाहा॑ चङ्क्रमि॑ताय॒
 स्वाहा॑ कण्डूयि॑ष्यते स्वाहा॑ कण्डूयमा॑नाय॒ स्वाहा॑ कण्डूयि॑ताय॒ स्वाहा॑ निकषि॑ष्यते स्वाहा॑
 निकष॑माणा॒य॒ स्वाहा॑ निक॑षिताय॒ स्वाहा॑ यद॑त्ति तस्मै॒ स्वाहा॑ यत्पिब॑ति तस्मै॒ स्वाहा॑
 यन्मेह॑ति तस्मै॒ स्वाहा॑ यच्छ॑कृ॒त्करो॑ति तस्मै॒ स्वाहा॑ रेत॑से स्वाहा॑ प्र॒जाभ्यः॑ स्वाहा॑ प्र॒जन॑नाय॒
 स्वाहा॑ सर्व॑स्मै॒ स्वाहा॑॥ (५१)

[१९]

अ॒ग्नये॑ स्वाहा॑ वा॒यवे॑ स्वाहा॑ सू॒र्याय॑ स्वाह॑र्तम॒स्यृत॑स्य॒र्तम॑सि स॒त्यम॑सि स॒त्यस्य॑
 स॒त्यम॑स्यृतस्य॒ पन्था॑ अ॒सि दे॒वाना॑ छा॒यामृ॑तस्य॒ नाम॑ तथ्स॒त्यं यत्त्वं॑ प्र॒जाप॑तिरस्यधि॒
 यद॑स्मिन्वा॒जिनी॑व॒ शुभः॑ स्पर्ध॑न्ते दि॒वः सूर्ये॑ण॒ विशो॑ऽपो वृ॒णानः॑ प॒वते क॒व्यन्प॑शुं न गो॒पा
 इर्यः॑ परि॑ज्मा (५२)

प्र॒जन॑नं प्रातः सव॒ने वै ब्र॑ह्मवादि॒नः स त्वा अङ्गि॑रस् आपो॒ वै सोमो॑ वै स॒हस्र॑तुम्याऽत्रि॒ज्जम॑दग्निः स॒वथ्स॑रो दे॒वस्य॑ वि॒भूराय॑नायाग्र॒ये
 पृथि॑व्या अ॒ग्नये॑ पृथि॒व्ये भुव॑ं ई॒ङ्गारा॑याऽग्नये॑ वा॒यवे॑ सू॒र्याय॑ वि॒श॒तिः॥२०॥
 प्र॒जन॑नमङ्गि॒रसः॑ सोमो॒ वै प्र॑तिगृह्णाति॒ वी॒भूर्वी॑क्षमाणा॒य॒ द्वि॒पञ्चा॑शत्॥५२॥
 प्र॒जन॑नं परि॑ज्मा॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां सप्तमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः समाप्तः॥७-१॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां सप्तमकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

साध्या वै देवाः सुवर्गकामा एत॑ षड्रात्रमपश्यन्तमाहरन्तेनायजन्त॑ ततो॒ वै ते सुवर्गं
लोकमायन्॑ य ए॒वं विद्वा॑ंसः षड्रात्रमासते सुवर्गमे॒व लोकं॑ यन्ति देवस॒त्रं वै षड्रा॑त्रः
प्रत्यक्षः॑ ह्येतानि पृष्ठानि॒ य ए॒वं विद्वा॑ंसः षड्रात्रमासते साक्षादे॒व दे॒वता॑ अभ्यारोहन्ति
षड्रात्रो भ॑वति षड्वा ऋतवः षट्पृष्ठानि (१)

पृष्ठैरेवतूनन्वारोहन्त्यृतुभिः॑ संवत्सर॑न्ते संवत्सर॑ ए॒व प्रति॑ तिष्ठन्ति बृहद्रथन्त॒रा-
भ्या॑ यन्तीयं॒ वाव र॑थन्तरमसौ बृहदाभ्यामे॒व यन्त्यथो॑ अनयोरे॒व प्रति॑ तिष्ठन्त्येते॒ वै
यज्ञस्या॑ञ्जसायनी॒ स्रुती ताभ्यामे॒व सुवर्गं॑ लोकं॒ यन्ति त्रिवृद॑ग्निष्टोमो भ॑वति तेजं॒ ए॒वाव
रुन्धते॑ पञ्चद॒शो भ॑वतीन्द्रियमे॒वाव रुन्धते॑ सप्तद॒शः (२)

भवत्यन्नाद्यस्यावरुद्धा॑ अथो॒ प्रैव तेन॑ जायन्त एकवि॑ंशो भ॑वति प्रति॑ष्ठित्या॒ अथो
रुचमे॒वाऽऽत्म॑न्दधते त्रिण॒वो भ॑वति विजित्यै॒ त्रयस्त्रि॑ंशो भ॑वति प्रति॑ष्ठित्यै॒ सदोह॑विधानिनं
एतेन॑ षड्रात्रेण॒ यजेर॑न्नाश्व॒त्थी ह॑विधानं॒ चाग्नौ॑ ध्रं च भवतस्तद्धि सुव॑र्ग्यं च॒क्रीव॑ती भवतः
सुव॑र्गस्य लोकस्य॒ सम॑ष्ट्या उलू॒खल॑बुधो॒ यूपो॑ भवति प्रति॑ष्ठित्यै॒ प्राश्नो॑ यान्ति प्राडि॒व हि
सुव॑र्गः (३)

लोकः॑ सर॑स्वत्या॒ यान्त्येष॑ वै दे॒वयानः॑ पन्थास्तमे॒वान्वा॑रोहन्त्याक्रोश॑न्तो
यान्त्यव॑र्तिमे॒वान्यस्मिन्प्रति॑षज्यं॒ प्रति॑ष्ठां गच्छन्ति॒ यदा दश॑ शतं कुर्वन्त्यथैक॑मु॒त्थानं॑
श॒तायुः॑ पुरुषः॒ श॒तेन्द्रि॑य आ॒युष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्रति॑ तिष्ठन्ति॒ यदा शतं॑ स॒हस्रं॑
कुर्वन्त्यथैक॑मु॒त्थानं॑ स॒हस्रं॑सम्मि॒तो वा अ॒सौ लोको॑ऽमुमे॒व लोक॑म॒भि ज॑यन्ति
यदैषां॑ प्र॒मीयेत॑ यदा वा जी॒येर॑न्नथैक॑मु॒त्थान॑न्तद्धि ती॒र्थम्॥ (४)

पृष्ठानि सप्तदशः सुवर्गो जयन्ति यदैकादश च॥५॥ [१]

कुसु॑रु॒बिन्द् औ॒द्दाल॑किरकामयत पशु॒मान्थस्या॑मिति॒ स ए॒त॑ ष॒त्तरा॑त्रमाहर॑न्तेनायज॑न्त
तेन॒ वै स या॑वन्तो ग्राम्याः प॒शव॑स्तानवा॒रुन्ध॑ य ए॒वं विद्वा॑न्ष॒त्तरा॑त्रेण॒ यज॑न्ते या॒वन्त॑
ए॒व ग्राम्याः॑ प॒शव॑स्ताने॒वाव रु॑न्धे स॒त्तरा॑त्रो भ॑वति स॒प्त ग्राम्याः॑ प॒शवः॑ स॒त्तार॑ण्याः स॒प्त
छन्दा॑ऽस्युभय॒स्याव॑रुद्धौ त्रिवृद॑ग्निष्टोमो भ॑वति तेजः (५)

ए॒वाव॑ रु॒न्धे प॒ञ्चद॑शो भ॒वतीन्द्रि॑यमे॒वाव॑ रु॒न्धे सप्त॑द॒शो भ॒वत्य॑न्नाद्यस्याव॑रु॒द्ध्या अथो॑ प्रैव तेन॑ जायत एकवि॒ंशो भ॑वति॒ प्रति॑ष्ठित्या॒ अथो॑ रुच॑मे॒वाऽऽत्म॑न्धत्ते त्रिण॒वो भ॑वति॒ विजि॑त्यै पञ्चवि॒ंशोऽग्नि॑ष्टोमो भ॒वति प्र॑जाप॑तेरा॒स्यै महा॑व्रतवा॒नन्नाद्य॑स्याव॑रु॒द्ध्यै विश्व॑जि॒त्स्वर्व॑पृ॒ष्ठोऽति॑रा॒त्रो भ॑वति॒ सर्व॑स्याभिजि॑त्यै यत्प्र॒त्यक्षं॑ पूर्वे॒ष्वहः॑ सु पृ॒ष्ठान्यु॑पेयुः प्र॒त्यक्षम्॑ (६)

वि॒श्वजि॑ति॒ यथा॑ दु॒ग्धामु॑प॒सीद॑त्येवमु॒त्तम॑महः॒ स्यान्नै॑करा॒त्रश्च॑न स्याद्बृ॒हद्रथ॑न्तरे॒ पूर्वे॒ष्वहः॑ सूप॑ यन्ती॒यं वाव॑ र॒थन्तर॑म॒सौ बृ॒हदा॑भ्यामे॒व न यु॑न्त्यथो॒ अनयो॑रे॒व प्रति॑ तिष्ठन्ति॒ यत्प्र॒त्यक्षं॑ विश्व॑जिति॒ पृ॒ष्ठान्यु॑पयन्ति॒ यथा॑ प्र॒त्ता दु॒हे ता॒दृगे॑व तत्॥ (७)

तेजं उपेयुः प्रत्यक्षं द्विचत्वारिंशच्च॥३॥ [२]

बृ॒हस्प॑तिर॒काम॑यत ब्र॒ह्मव॑र्च॒सी स्या॑मिति॒ स ए॒तम॑ष्टरा॒त्रम॑पश्य॒त्तमा॑ह॒रत्तेना॑यजत् ततो॒ वै स ब्र॑ह्मव॑र्च॒स्य॑भवद्य॒ एवं वि॒द्वान॑ष्टरा॒त्रेण॑ यज॑ते ब्र॒ह्मव॑र्च॒स्यैव॑ भ॒वत्य॑ष्टरा॒त्रो भ॑वत्य॒ष्टाक्ष॑रा गाय॒त्री गा॑य॒त्री ब्र॑ह्मव॑र्च॒सम्गा॑य॒त्रियै॑व ब्र॒ह्मव॑र्च॒सम॑व॒ रुन्धेऽष्ट॑रा॒त्रो भ॑वति॒ चत॑स्रो॒ वै दि॒शश्च॑त॒स्रोऽवा॑न्तरदि॒शा दिग्भ्य॑ ए॒व ब्र॑ह्मव॑र्च॒सम॑व॒ रुन्धे (८)

त्रि॒वृद॑ग्निष्टोमो भ॒वति॒ तेजं॑ ए॒वाव॑ रु॒न्धे प॒ञ्चद॑शो भ॒वतीन्द्रि॑यमे॒वाव॑ रु॒न्धे सप्त॑द॒शो भ॒वत्य॑न्नाद्यस्याव॑रु॒द्ध्या अथो॑ प्रैव तेन॑ जायत एकवि॒ंशो भ॑वति॒ प्रति॑ष्ठित्या॒ अथो॑ रुच॑मे॒वाऽऽत्म॑न्धत्ते त्रिण॒वो भ॑वति॒ विजि॑त्यै त्रयस्त्रि॒ंशो भ॑वति॒ प्रति॑ष्ठित्यै पञ्चवि॒ंशोऽग्नि॑ष्टोमो भ॒वति प्र॑जाप॑तेरा॒स्यै महा॑व्रतवा॒नन्नाद्य॑स्याव॑रु॒द्ध्यै विश्व॑जि॒त्स्वर्व॑पृ॒ष्ठोऽति॑रा॒त्रो भ॑वति॒ सर्व॑स्याभिजि॑त्यै॥ (९)

दिग्भ्य ए॒व ब्र॑ह्मव॑र्च॒सम॑व॒ रुन्धेऽभिजि॑त्यै॥२॥ [३]

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत् ताः सृ॒ष्टाः क्षुधं॑ न्या॒यन्त्स ए॒तं न॑वरा॒त्रम॑पश्य॒त्तमा॑ह॒रत्तेना॑यजत् ततो॒ वै प्र॑जाभ्यो॒ऽकल्प॑त् यर्हि॑ प्र॒जाः क्षुधं॑ निगच्छे॒युस्तर॑हि॒ नवरा॑त्रेण॑ यजेते॒मे हि वा ए॒तासां॑ लो॒का अ॒कृ॒ता अथै॒ताः क्षुधं॑ नि गच्छ॒न्तीमा॑ने॒वाभ्यो॑ लो॒कान्क॑ल्पयति॒ तान्कल्प॑माना॒न्यप्र॑जाभ्योऽनु॑ कल्प॑ते कल्प॑न्ते (१०)

अ॒स्मा इ॒मे लो॒का ऊ॒र्जं प्र॑जासु॑ दधाति त्रि॒रात्रे॑णै॒वेमं॑ लो॒कं क॑ल्पयति त्रि॒रात्रे॑णान्तरि॑क्षं त्रि॒रात्रे॑णामु॒ लो॒कं यथा॑ गुणे गुणम॒न्वस्य॑त्ये॒वमे॒व तल्लो॑के लो॒कम॒न्वस्य॑ति धृ॒त्या अ॒शैथि॑लं भावा॒य ज्योति॑र्गौरा॒युरिति॑ ज्ञा॒ताः स्तोमा॑ भवन्ती॒यं वाव॑ ज्योति॑रन्तरि॑क्षं गौ॒रसा॑वायु॒रेष्वे॒व

लोकेषु प्रति तिष्ठन्ति ज्ञात्रं प्रजानाम् (११)

गच्छति नवरात्रो भवत्यभिपूर्वमेवास्मिन्तेजो दधाति यो ज्योगामयावी स्यात्स
नवरात्रेण यजेत प्राणा हि वा एतस्याधृता अथैतस्य ज्योगामयति प्राणानेवास्मिन्दाधारोत
यदीतासुर्भवति जीवत्येव॥ (१२)

कल्पन्ते प्रजानां अर्थस्त्रिंशच्च॥ ३॥

[४]

प्रजापतिरकामयत् प्र जायेयेति स एतं दशहोतारमपश्यत्तमं जुहोत्तेन दशरात्रमसृजत्
तेन दशरात्रेण प्राजायत दशरात्राय दीक्षिष्यमाणो दशहोतारं जुहुयाद्दशहोत्रैव दशरात्रं
सृजते तेन दशरात्रेण प्र जायते वैराजो वा एष यज्ञो यदशरात्रो य एवं विद्वान्दशरात्रेण
यजते विराजमेव गच्छति प्राजापत्यो वा एष यज्ञो यदशरात्रः (१३)

य एवं विद्वान्दशरात्रेण यजते प्रैव जायत इन्द्रो वै सदङ्गुवताभिरासीत्स न
व्यावृतमगच्छत्स प्रजापतिमुपाधावत् तस्मा एतं दशरात्रं प्रायच्छत्तमाहरत्तेनायजत् ततो
वै सौऽन्याभिर्देवताभिर्यावृतमगच्छद्य एवं विद्वान्दशरात्रेण यजते व्यावृतमेव पाप्मना
भ्रातृव्येण गच्छति त्रिककुद्वे (१४)

एष यज्ञो यदशरात्रः ककुत्पञ्चदशः ककुदैकविंशः ककुत् त्रयस्त्रिंशो य एवं
विद्वान्दशरात्रेण यजते त्रिककुदेव संमानानां भवति यजमानः पञ्चदशो यजमान एकविंशो
यजमानस्त्रयस्त्रिंशः पुर इतरा अभिचर्यमाणो दशरात्रेण यजेत देवपुरा एव पर्यूहते तस्य
न कुतश्चनोपाव्याधो भवति नैनमभिचरन्त्यस्तृणुते देवासुराः संयन्ता आसन्ते देवा एताः (१५)

देवपुरा अपश्यन् यदशरात्रस्ताः पर्यौहन्त तेषां न कुतश्चनोपाव्याधोऽभवत्ततो देवा
अभवन्परासुरा यो भ्रातृव्यवान्स्यात्स दशरात्रेण यजेत देवपुरा एव पर्यूहते तस्य न
कुतश्चनोपाव्याधो भवति भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति स्तोमः स्तोमस्योपस्तिर्भवति
भ्रातृव्यमेवोपस्तिं कुरुते जामि वै (१६)

एतत्कुर्वन्ति यज्यायाः सः स्तोममुपेत्य कनीयाः समुपयन्ति यदग्निष्टोमसामान्यवस्ताच्च
पुरस्ताच्च भवन्त्यजामित्वाय त्रिवृदग्निष्टोमोऽग्निष्टुदाग्नेयीषु भवति तेज एवावं रुन्धे पञ्चदश
उक्थ्य ऐन्द्रीष्विन्द्रियमेवावं रुन्धे त्रिवृदग्निष्टोमो वैश्वदेवीषु पुष्टिमेवावं रुन्धे सप्तदशो-
ऽग्निष्टोमः प्राजापत्यासु तीव्रसोमोऽन्नाद्यस्यावरुद्धा अथो प्रैव तेन जायते (१७)

एकविंश उक्थ्यः सौरीषु प्रतिष्ठित्या अथो रुचमेवाऽऽत्मन्धत्ते सप्तदशोऽग्निष्टोमः

प्रजापत्यासूपहव्यं उपहवमेव गच्छति त्रिणवावग्निष्टोमावभितं ऐन्द्रीषु विजित्यै त्रयस्त्रिंश उक्थ्यो वैश्वदेवीषु प्रतिष्ठित्यै विश्वजिथ्सर्वपृष्ठोऽतिरात्रो भवति सर्वस्याभिजित्यै॥ (१८)

प्रजापत्यो वा एष यज्ञो यदंशरात्रिर्लोककुद्धा एता वै जायत एकत्रिंशच्च॥६॥ [५]

ऋतवो वै प्रजाकामाः प्रजां नाविन्दन्त तैऽकामयन्त प्रजां सृजेमहि प्रजामव रुन्धीमहि प्रजां विन्देमहि प्रजावन्तः स्यामेति त एतमैकादशरात्रमपश्यन्तमाहरन्तेनायजन्त ततो वै ते प्रजामसृजन्त प्रजामवारुन्धत प्रजामविन्दन्त प्रजावन्तोऽभवन्त ऋतवोऽभवन्तदार्तवानामार्तवत्वमृतूनां वा एते पुत्रास्तस्मात् (१९)

आर्तवा उच्यन्ते य एवं विद्वांसं एकादशरात्रमासते प्रजामेव सृजन्ते प्रजामव रुन्धते प्रजां विन्दन्ते प्रजावन्तो भवन्ति ज्योतिरतिरात्रो भवति ज्योतिरेव पुरस्ताद्दधते सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै पृष्ठः षडहो भवति षड्वा ऋतवः षट्पृष्ठानि पृष्ठैरेवतूनन्वारोहन्त्यृतुभिः संवत्सरन्ते संवत्सर एव प्रति तिष्ठन्ति चतुर्विंशो भवति चतुर्विंशत्यक्षरा गायत्री (२०)

गायत्रं ब्रह्मवर्चसङ्गायत्रियामेव ब्रह्मवर्चसे प्रति तिष्ठन्ति चतुश्चत्वारिंशो भवति चतुश्चत्वारिंशदक्षरा त्रिष्टुगिन्द्रियं त्रिष्टुत्रिष्टुभ्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठन्त्यष्टाचत्वारिंशो भवत्यष्टाचत्वारिंशदक्षरा जगती जागताः पशवो जगत्यामेव पशुषु प्रति तिष्ठन्त्येकादशरात्रो भवति पञ्च वा ऋतव आर्तवाः पञ्चर्तुष्वेवार्तवेषु संवत्सरे प्रतिष्ठाय प्रजामव रुन्धतेऽतिरात्रावभितो भवतः प्रजायै परिगृहीत्यै॥ (२१)

तस्माद्गायत्र्येकान्नपञ्चाशच्च॥३॥ [६]

ऐन्द्रवायवाग्राङ्गृहीयाद्यः कामयेत यथापूर्वं प्रजाः कल्पेरन्निति यज्ञस्य वै क्लृप्तिमनु प्रजाः कल्पन्ते यज्ञस्याक्लृप्तिमनु न कल्पन्ते यथापूर्वमेव प्रजाः कल्पयति न ज्यायांसं कनीयानिति क्रामत्यैन्द्रवायवाग्राङ्गृहीयादामयाविनः प्राणेन वा एष व्यृध्यते यस्यामयति प्राण ऐन्द्रवायवः प्राणेनैवेन संमर्धयति मैत्रावरुणाग्राङ्गृहीरन् येषां दीक्षितानां प्रमीयेत (२२)

प्राणापानाभ्यां वा एते व्यृध्यन्ते येषां दीक्षितानां प्रमीयेते प्राणापानौ मित्रावरुणौ प्राणापानावेव मुखतः परि हरन्त आश्विनाग्राङ्गृहीतानुजावरोऽश्विनौ वै देवानामानुजावरो पश्चेवाग्रं पर्येतामश्विनावेतस्य देवता य आनुजावरस्तावेवैनमग्रं परि णयतः शुक्राग्राङ्गृहीत गतश्रीः प्रतिष्ठाकामोऽसौ वा आदित्यः शुक्र एषोऽन्तोऽन्तम्मनुष्यः (२३)

श्रिये गत्वा नि वर्ततेऽन्तादेवान्तमा रभते न ततः पापीयान्भवति मन्थ्यग्रान्गृहीताभिचरन्त्रा
वा एतद्यन्मन्थिपात्रं मृत्युनैवैनं ग्राहयति ताजगार्तिमाच्छ्रित्याग्रयणाग्रान्गृहीत यस्य पिता
पितामहः पुण्यः स्यादथ तत्र प्राप्नुयाद्वाचा वा एष इन्द्रियेण व्यूध्यते यस्य पिता पितामहः
पुण्यः (२४)

भवत्यथ तत्र प्राप्नोत्युरं इवैतद्यज्ञस्य वागिव यदाग्रयणो वाचैवैनमिन्द्रियेण समर्धयति
न ततः पापीयान्भवत्युक्थ्याग्रान्गृहीताभिचर्यमाणः सर्वेषां वा एतत्पात्राणामिन्द्रियं
यदुक्थ्यपात्रं सर्वेणैवैनमिन्द्रियेणाति प्र युङ्क्ते सरस्वत्यभि नो नेषि वस्य इति पुरोरुचं
कुर्याद्वाग्वै (२५)

सरस्वती वाचैवैनमति प्र युङ्क्ते मा त्वत्क्षेत्राण्यरणानि गन्मेत्याह मृत्योर्वै
क्षेत्राण्यरणानि तेनैव मृत्योः क्षेत्राणि न गच्छति पूर्णान्ग्रहान्गृहीयादामयाविनः प्राणान् वा
एतस्य शुगृच्छति यस्यामयति प्राणा ग्रहाः प्राणानेवास्य शुचो मुञ्चत्युत यदीतासुर्भवति
जीवत्येव पूर्णान्ग्रहान्गृहीयाद्यरहिं पर्जन्यो न वर्षेत्प्राणान् वा एतरहिं प्रजानां
शुगृच्छति यरहिं पर्जन्यो न वर्षति प्राणा ग्रहाः प्राणानेव प्रजानां शुचो मुञ्चति
ताजकप्र वर्षति॥ (२६)

प्रमोयत मनुष्यं ऋध्यते यस्य पिता पितामहः पुण्यो वाग्वा एव पूर्णान्ग्रहान्यश्चि० शतिश्च॥५॥ [७]

गायत्रो वा ऐन्द्रवायवो गायत्रं प्रायणीयमहस्तस्मात्प्रायणीयेऽहन्नैन्द्रवायवो गृह्यते स्व
एवैनमायतने गृह्णाति त्रैष्टुभो वै शुक्रस्त्रैष्टुभं द्वितीयमहस्तस्माद्वितीयेऽहञ्छुक्रो गृह्यते स्व
एवैनमायतने गृह्णाति जागंतो वा आग्रयणो जागंतं तृतीयमहस्तस्मात्तृतीयेऽहन्नाग्रयणो
गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णात्येतद्वै (२७)

यज्ञमापद्यच्छन्दाऽस्याप्नोति यदाग्रयणः श्वो गृह्यते यत्रैव यज्ञमदृशन्तत एवैनं पुनः
प्र युङ्क्ते जगन्मुखो वै द्वितीयस्त्रिरात्रो जागंत आग्रयणो यच्चतुर्थेऽहन्नाग्रयणो गृह्यते स्व
एवैनमायतने गृह्णात्यथो स्वमेव छन्दोऽनु पर्यावर्तन्ते राथन्तरो वा ऐन्द्रवायवो राथन्तरं
पञ्चममहस्तस्मात्पञ्चमेऽहन् (२८)

ऐन्द्रवायवो गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णाति बारहतो वै शुक्रो बारहतं
षष्ठमहस्तस्मात्षष्ठेऽहञ्छुक्रो गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णात्येतद्वै द्वितीयं यज्ञमापद्यच्छन्दाऽस्य
यच्छुक्रः श्वो गृह्यते यत्रैव यज्ञमदृशन्तत एवैनं पुनः प्र युङ्क्ते त्रिष्टुङ्मुखो वै

तृतीयस्त्रिष्वष्टुभः (२९)

शुक्रो यत्सप्तमेऽहञ्छुक्रो गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णात्यथो स्वमेव छन्दोऽनु पर्यावर्तन्ते वाग्वा आग्रयणो वागष्टममहस्तस्मादष्टमेऽहन्नाग्रयणो गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णाति प्राणो वा ऐन्द्रवायवः प्राणो नवममहस्तस्मान्नवमेऽहन्नैन्द्रवायवो गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णात्येतत् (३०)

वै तृतीयं यज्ञमापद्यच्छन्दाऽस्याप्रोति यदैन्द्रवायवः श्वो गृह्यते यत्रैव यज्ञमदृशन्तत एवैनं पुनः प्र युङ्क्तेऽथो स्वमेव छन्दोऽनु पर्यावर्तन्ते पृथो वा एतेऽध्यपथेन यन्ति येऽन्येनैन्द्रवायवात्प्रतिपद्यन्तेऽन्तः खलु वा एष यज्ञस्य यदशममहदशमेऽहन्नैन्द्रवायवो गृह्यते यज्ञस्य (३१)

एवान्तं गृत्वापथात्पन्थामपि यन्त्यथो यथा वहीयसा प्रतिसारं वहन्ति तादृगेव तच्छन्दाऽस्यन्योन्यस्य लोकमभ्यध्यायन्तान्येतेनैव देवा व्यवाहयन्नैन्द्रवायवस्य वा एतदायतनं यच्चतुर्थमहस्तस्मिन्नाग्रयणो गृह्यते तस्मादाग्रयणस्यायतने नवमेऽहन्नैन्द्रवायवो गृह्यते शुक्रस्य वा एतदायतनं यत्पञ्चमम् (३२)

अहस्तस्मिन्नैन्द्रवायवो गृह्यते तस्मादैन्द्रवायवस्यायतने सप्तमेऽहञ्छुक्रो गृह्यत आग्रयणस्य वा एतदायतनं यत्षष्ठमहस्तस्मिञ्छुक्रो गृह्यते तस्माच्छुक्रस्यायतनेऽष्टमेऽहन्नाग्रयणो गृह्यते छन्दाऽस्येव तद्वि वाहयति प्र वस्यसो विवाहमाप्नोति य एवं वेदाथो देवताभ्य एव यज्ञे संविदं दधाति तस्मादिदमन्योन्यस्मै ददाति॥ (३३)

एतद्वै पञ्चमेऽहन्नैष्टुभ एतद्वृह्यते यज्ञस्य पञ्चममन्यस्मा एकञ्च॥७॥

[८]

प्रजापतिरकामयत् प्र जायेयेति स एतं द्वादशरात्रमपश्यत्तमाहरत्तेनायजत् ततो वै स प्राजायत् यः कामयत् प्र जायेयेति स द्वादशरात्रेण यजेत् प्रैव जायते ब्रह्मवादिनो वदन्त्यग्निष्टोमप्रायणा यज्ञा अथ कस्मादतिरात्रः पूर्वः प्र युज्यत इति चक्षुषी वा एते यज्ञस्य यदतिरात्रौ कनीनिके अग्निष्टोमौ यत् (३४)

अग्निष्टोमं पूर्वं प्रयुञ्जीरन्बहिर्धा कनीनिके दध्युस्तस्मादतिरात्रः पूर्वः प्र युज्यते चक्षुषी एव यज्ञे धित्वा मध्यतः कनीनिके प्रति दधति यो वै गांयत्रीं ज्योतिःपक्षां वेद ज्योतिषा भासा सुवर्गं लोकमेति यावन्निष्टोमौ तौ पक्षौ येऽन्तरेऽष्टावुक्थ्याः स आत्मैषा वै गांयत्री ज्योतिःपक्षा य एवं वेद ज्योतिषा भासा सुवर्गं लोकम् (३५)

ए॒ति प्र॒जाप॑ति॒र्वा ए॒ष द्वा॑द॒शधा॑ वि॒हि॒तो यद्वा॑द॒शरा॒त्रो याव॑ति॒रा॒त्रौ तौ प॒क्षौ येऽन्त॑रे॒-
 ऽष्टा॑वु॒क्थ्याः स आ॒त्मा प्र॒जाप॑ति॒र्वावैष॑ सन्त्स॒द्ध वै स॒त्रेण॑ स्पृ॒णोति॑ प्रा॒णा वै स॒त्प्रा॒णाने॒व
 स्पृ॒णोति॑ सर्वा॑सां वा ए॒ते प्र॒जानां॑ प्रा॒णैरा॑सते॒ ये स॒त्रमा॑सते॒ तस्मा॑त्पृ॒च्छन्ति॑ किमे॒ते स॒त्रिण॑
 इति॑ प्रि॒यः प्र॒जाना॑मु॒त्थि॒तो भव॑ति॒ य एवं वेद॑॥ (३६)

अग्निष्टोमो यथ्सुवर्गं लोकं प्रियः प्रजानां पञ्च च॥३॥ [९]

न वा ए॒षोऽन्य॑तो॒वैश्व॑ानरः सु॒वर्गा॑य॒ लोका॑य॒ प्राभ॑वदूर्ध्वो ह॒ वा ए॒ष आ॑त॒त
 आसी॑त्ते दे॒वा ए॒तं वै॑श्व॒ानरं॑ प॒र्योह॑न्त्सु॒वर्ग॑स्य॒ लोक॑स्य॒ प्रभू॑त्या ऋ॒तवो॑ वा ए॒तेन॑
 प्र॒जाप॑तिमयाजयन्तेष्व॒र्ध्नोदधि॑ तदृ॒ध्नोति॑ ह॒ वा ऋ॒त्विक्षु॑ य एवं वि॒द्वान्द्वा॑द॒शाहे॑न॒ यज॑ते
 तैऽस्मि॑न्नेच्छन्त॒ स र॑स॒महं॑ वस॒न्ताय॑ प्राय॒च्छत् (३७)

यव॑ ग्री॒ष्मायोष॑धी॒र्वर्षा॑भ्यो॒ ब्रीही॑ञ्छर॒दे माष॑ति॒लौ हे॑मन्त॒शिशि॑राभ्यान्तेने॒न्द्र प्र॒जा॒-
 प॑तिरयाजय॒त्ततो॑ वा इन्द्र॒ इन्द्रो॑ऽभ॒वत्त॑स्मा॒दाह॑रानुजाव॒रस्य॑ य॒ज्ञ इति॑ स ह्ये॒तेना॑ग्रेऽय॒जतै॑ष
 ह॒ वै कु॑ण॒पम॑त्ति॒ यः स॒त्रे प्र॑तिगृ॒ह्णाति॑ पुरुषकु॒णप॑म॒श्चकु॑ण॒पङ्गौ॒र्वा अन्नं॑ येन॒ पात्रे॑णान्नं बिभ्र॑ति॒
 यत्तन्न॑ निर्णे॒र्निज॑ति॒ ततो॑ऽधि॒ (३८)

मलं॑ जाय॒त एकं॑ ए॒व य॑जे॒तैको॑ हि प्र॒जाप॑ति॒राध्नो॑द्वा॒दश॑ रात्री॒र्दीक्षितः॑ स्याद्वा॒दश॑ मा॒साः
 संव॑त्सरः संव॑त्सरः प्र॒जाप॑तिः प्र॒जाप॑ति॒र्वावैष॑ ए॒ष ह॒ त्वै जा॑यते॒ यस्त॑प॒सोऽधि॑ जाय॒ते
 चतु॑र्धा वा ए॒तास्ति॑स्रस्ति॒स्रो रा॒त्रयो॑ यद्वा॒दशो॑प॒सदो॑ याः प्र॒थ॒मा य॒ज्ञं ताभिः॑ सम्भ॑रति॒ या
 द्वि॒तीया॑ य॒ज्ञं ताभि॑रा र॒भते॑ (३९)

यास्तृ॒तीयाः॑ पात्रा॒णि ताभि॑र्निर्णे॒नित्ते॑ याश्च॒तुर्थी॑रपि॒ ताभि॑रा॒त्मान॑मन्तर॒तः शु॑न्यते॒ यो
 वा अ॑स्य प॒शुम॑त्ति॒ मा॒स॑ स॒ सोऽति॑ यः पु॒रोडा॑शं म॒स्तिष्क॑ स॒ यः प॑रि॒वापं॑ पु॒रीष॑ स॒
 य आ॒ज्यं म॒ज्जान॑ स॒ यः सोम॑स्व॒दे सोऽपि॑ ह॒ वा अ॑स्य शी॒र॒षण्या॑ नि॒ष्पदः॑ प्र॒ति
 गृ॒ह्णाति॑ यो द्वा॒दशा॑हे प्र॒तिगृ॒ह्णाति॑ तस्मा॑द्वा॒दशा॑हेन॒ न या॒ज्यं पा॑प्मनो॒ व्यावृ॑त्यै॥ (४०)

अयच्छुदधिं रभते द्वादशाहेन चत्वारि च॥४॥ [१०]

एक॑स्मै स्वाहा॒ द्वाभ्या॑ ऽ॒ स्वाहा॑ त्रि॒भ्यः स्वाहा॑ च॒तुर्भ्यः॑ स्वाहा॑ प॒ञ्चभ्यः॑ स्वाहा॑ ष॒ड्भ्यः॑
 स्वाहा॑ स॒प्तभ्यः॑ स्वाहा॑ ऽष्टा॒भ्यः स्वाहा॑ न॒वभ्यः॑ स्वाहा॑ द॒शभ्यः॑ स्वाहा॑ द्वा॒दश॑भ्यः॑ स्वाहा॑ त्रयो॒दश॑भ्यः॑ स्वाहा॑ च॒तुर्दश॑भ्यः॑ स्वाहा॑ प॒ञ्चदश॑भ्यः॑ स्वाहा॑ षोड॒शभ्यः॑

स्वाहा सप्तदशभ्यः स्वाहा ऽष्टादशभ्यः स्वाहैकान्न विंशत्यै स्वाहा नवविंशत्यै स्वाहैकान्न
चत्वारिंशते स्वाहा नवचत्वारिंशते स्वाहैकान्न षष्ठ्यै स्वाहा नवषष्ठ्यै स्वाहैकान्नाशीत्यै
स्वाहा नवाशीत्यै स्वाहैकान्न शताय स्वाहा शताय स्वाहा द्वाभ्यां शताभ्यां स्वाहा
सर्वस्मै स्वाहा॥ (४१)

नवचत्वारिंशते स्वाहैकान्नैकविंशतिश्च॥१॥ [११]

एकस्मै स्वाहा त्रिभ्यः स्वाहा पञ्चभ्यः स्वाहा सप्तभ्यः स्वाहा नवभ्यः स्वाहैकादशभ्यः
स्वाहा त्रयोदशभ्यः स्वाहा पञ्चदशभ्यः स्वाहा सप्तदशभ्यः स्वाहैकान्न विंशत्यै स्वाहा
नवविंशत्यै स्वाहैकान्न चत्वारिंशते स्वाहा नवचत्वारिंशते स्वाहैकान्न षष्ठ्यै स्वाहा
नवषष्ठ्यै स्वाहैकान्नाशीत्यै स्वाहा नवाशीत्यै स्वाहैकान्न शताय स्वाहा शताय स्वाहा सर्वस्मै
स्वाहा॥ (४२)

एकस्मै त्रिभ्यः पञ्चाशत्॥१॥ [१२]

द्वाभ्यां चतुर्भ्यः स्वाहा षड्भ्यः स्वाहा ऽष्टाभ्यः स्वाहा दशभ्यः स्वाहा द्वादशभ्यः
स्वाहा चतुर्दशभ्यः स्वाहा षोडशभ्यः स्वाहा ऽष्टादशभ्यः स्वाहा विंशत्यै स्वाहा ऽष्टानवत्यै
स्वाहा शताय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥ (४३)

द्वाभ्यामुष्टानवत्यै षड्विंशतिः॥१॥ [१३]

त्रिभ्यः स्वाहा पञ्चभ्यः स्वाहा सप्तभ्यः स्वाहा नवभ्यः स्वाहैकादशभ्यः स्वाहा
त्रयोदशभ्यः स्वाहा पञ्चदशभ्यः स्वाहा सप्तदशभ्यः स्वाहैकान्न विंशत्यै स्वाहा
नवविंशत्यै स्वाहैकान्न चत्वारिंशते स्वाहा नवचत्वारिंशते स्वाहैकान्न षष्ठ्यै स्वाहा
नवषष्ठ्यै स्वाहैकान्नाशीत्यै स्वाहा नवाशीत्यै स्वाहैकान्न शताय स्वाहा शताय स्वाहा
सर्वस्मै स्वाहा॥ (४४)

त्रिभ्यो ऽष्टाचत्वारिंशत्॥१॥ [१४]

चतुर्भ्यः स्वाहा ऽष्टाभ्यः स्वाहा द्वादशभ्यः स्वाहा षोडशभ्यः स्वाहा विंशत्यै स्वाहा
पण्णवत्यै स्वाहा शताय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥ (४५)

चतुर्भ्यः पण्णवत्यै षोडश॥१॥ [१५]

पञ्चभ्यः स्वाहा दशभ्यः स्वाहा पञ्चदशभ्यः स्वाहा विंशत्यै स्वाहा पञ्चनवत्यै स्वाहा

श॒ताय॒ स्वाहा॒ सर्व॑स्मै॒ स्वाहा॑॥ (४६)

पञ्च॒भ्यः पञ्च॑नवत्ये चतु॑र्दश॥१॥ [१६]

द॒शभ्यः॑ स्वाहा॑ वि॒श॒त्यै स्वाहा॑ त्रि॒श॒ते स्वाहा॑ च॒त्वारि॒श॒ते स्वाहा॑ पञ्चा॒श॒ते स्वाहा॑ ष॒ष्ठ्यै स्वाहा॑ सप्त॒त्यै स्वाहा॑ऽशी॒त्यै स्वाहा॑ नव॒त्यै स्वाहा॑ श॒ताय॒ स्वाहा॒ सर्व॑स्मै॒ स्वाहा॑॥ (४७)

द॒शभ्यो॑ द्वावि॒श॒तिः॥१॥ [१७]

वि॒श॒त्यै स्वाहा॑ च॒त्वारि॒श॒ते स्वाहा॑ ष॒ष्ठ्यै स्वाहा॑ऽशी॒त्यै स्वाहा॑ श॒ताय॒ स्वाहा॒ सर्व॑स्मै॒ स्वाहा॑॥ (४८)

वि॒श॒त्यै द्वाद॑श॥१॥ [१८]

पञ्चा॒श॒ते स्वाहा॑ श॒ताय॒ स्वाहा॑ द्वाभ्या॑ श॒ताभ्या॑ स्वाहा॑ त्रि॒भ्यः श॒तेभ्यः॑ स्वाहा॑ चतु॑र्भ्यः श॒तेभ्यः॑ स्वाहा॑ पञ्च॒भ्यः श॒तेभ्यः॑ स्वाहा॑ ष॒ड्भ्यः श॒तेभ्यः॑ स्वाहा॑ सप्त॒भ्यः श॒तेभ्यः॑ स्वाहा॑ऽष्टा॒भ्यः श॒तेभ्यः॑ स्वाहा॑ नव॒भ्यः श॒तेभ्यः॑ स्वाहा॑ स॒हस्रा॑य॒ स्वाहा॒ सर्व॑स्मै॒ स्वाहा॑॥ (४९)

पञ्चा॒श॒ते द्वात्रि॑शत्॥१॥ [१९]

श॒ताय॒ स्वाहा॑ स॒हस्रा॑य॒ स्वाहा॑ऽयुता॑य॒ स्वाहा॑ नि॒युता॑य॒ स्वाहा॑ प्र॒युता॑य॒ स्वाहा॑ऽर्बुदा॑य॒ स्वाहा॑ न्य॒र्बुदा॑य॒ स्वाहा॑ समु॒द्राय॒ स्वाहा॑ म॒ध्याय॒ स्वाहा॑ऽन्ता॑य॒ स्वाहा॑ परा॒र्धाय॒ स्वाहा॑ऽष॒से स्वाहा॑ व्यु॒ष्ट्यै स्वाहा॑दे॒ष्यते॒ स्वाहा॑द्य॒ते स्वाहा॑दि॒ताय॒ स्वाहा॑ सुव॑र्गाय॒ स्वाहा॑ लो॒काय॒ स्वाहा॒ सर्व॑स्मै॒ स्वाहा॑॥ (५०)

श॒ताय॒ष्टात्रि॑शत्॥१॥ [२०]

सा॒ध्याः प॑ङ्गात्रं कु॒सुवि॒न्दः सप्त॑रात्रं बृह॒स्पति॑रष्टरात्रं प्र॒जाप॑तिस्ताः, क्षु॒ध॒न्नव॑रात्रं प्र॒जाप॑तिरकामयत् दश॑होतारमृतवं ऐन्द्र॒वाय॒वाग्ना॑य॒त्रो वै प्र॒जाप॑तिः स द्वा॑दश रात्रं न वा एक॑स्मा॒ एक॑स्मै॒ द्वाभ्या॑त्रि॒भ्यश्च॑तुर्भ्यः पञ्च॒भ्यो द॑शभ्यो वि॒श॒त्यै प॑ञ्चाशते श॒ताय॒ वि॒श॒तिः॥२०॥

सा॒ध्या अ॑स्मा इमे लो॒का गा॑य॒त्रं वै तृ॒तीय॑मेक॑स्मै पञ्चा॒श॒त्॥५०॥

सा॒ध्याः सर्व॑स्मै॒ स्वाहा॑॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां सप्तमकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः समाप्तः॥७-२॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां सप्तमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

प्रजवं वा एतेन यन्ति यद्वंशममहः पापावहीयं वा एतेन भवन्ति यद्वंशममहुर्यो वै प्रजवं यतामपन्थेन प्रतिपद्यते यः स्थाणुः हन्ति यो भ्रेषं न्येति स हीयते स यो वै दंशमेऽहन्नविवाक्य उपहन्यते स हीयते तस्मै य उपहताय व्याह तमेवान्वाभ्य समंश्नुतेऽथ यो व्याह सः (१)

हीयते तस्माद्वंशमेऽहन्नविवाक्य उपहताय न व्युच्यमथो खल्वाहुर्यज्ञस्य वै समृद्धेन देवाः सुवर्गं लोकमायन् यज्ञस्य व्युद्धेनासुरान्पराभावयन्निति यत्खलु वै यज्ञस्य समृद्धं तद्यजमानस्य यद्व्युद्धं तद्भातृव्यस्य स यो वै दंशमेऽहन्नविवाक्य उपहन्यते स एवाति रेचयति ते ये बाह्या दशीकवः (२)

स्युस्ते वि ब्रूयुर्यदि तत्र न विन्देयुरन्तःसदसाद्बुच्यं यदि तत्र न विन्देयुर्गृहपतिना व्युच्यन्तद्बुच्यमेवाथ वा एतत्सर्पराज्ञियां ऋग्भिः स्तुवन्तीयं वै सर्पतो राज्ञी यद्वा अस्यां किं चार्चन्ति यदानृचुस्तेनेयः सर्पराज्ञी ते यदेव किं च वाचानृचुर्यदतोऽध्यर्चितारः (३)

तदुभयमास्वावरुध्योत्तिष्ठामेति ताभिर्मनसा स्तुवते न वा इमामंश्चरथो नाश्वतरारथः सद्यः पर्याप्तुमर्हति मनो वा इमाः सद्यः पर्याप्तुमर्हति मनः परिभवितुमथ ब्रह्म वदन्ति परिमिता वा ऋचः परिमितानि सामानि परिमितानि यजूंष्यथैतस्यैवान्तो नास्ति यद्ब्रह्म तत्प्रतिगृणत आ चक्षीत स प्रतिगरः॥ (४)

व्याह स दशीकवोर्वितारः स एकश्च॥४॥ [१]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति किं द्वादशाहस्य प्रथमेनाहृत्विजां यजमानो वृङ्क्ते इति तेज इन्द्रियमिति किं द्वितीयेनेति प्राणानन्नाद्यमिति किं तृतीयेनेति त्रीणिमाल्लोणकानिति किं चतुर्थेनेति चतुष्पदः पशूनिति किं पञ्चमेनेति पञ्चाक्षरां पङ्क्तिमिति किं षष्ठेनेति षडृतूनिति किं सप्तमेनेति सप्तपदाः शक्नोमीति (५)

किमष्टमेनेत्यष्टाक्षरां गायत्रीमिति किं नवमेनेति त्रिवृतः स्तोममिति किं दशमेनेति दशाक्षरां विराजमिति किमेकादशेनेत्येकादशाक्षरां त्रिष्टुभमिति किं द्वादशेनेति द्वादशाक्षरां जगतीमित्येतावद्वा अस्ति यावदेतद्यावदेवास्ति तदेषां वृङ्क्ते॥ (६)

शक्रोमित्येकचत्वारिंशच्च ॥ २ ॥

[२]

एष वा आप्तो द्वादशाहो यत् त्रयोदशरात्रः समानः ह्येतदह्यत्प्रायणीयंश्चोदयनीयंश्च त्र्यतिरात्रो भवति त्रयं इमे लोका एषां लोकानामाप्त्यै प्राणो वै प्रथमोऽतिरात्रो व्यानो द्वितीयोऽपानस्तृतीयः प्राणापानोदानेष्वेवान्नाद्ये प्रति तिष्ठन्ति सर्वमायुर्यन्ति य एवं विद्वांसस्रयोदशरात्रमासन्ते तदाहुर्वाग्वा एषा वितता (७)

यद्वादशाहस्तां विच्छिन्द्यन्मध्यंऽतिरात्रं कुर्युरुपदासुका गृहपतेर्वाख्यादुपरिष्ठाच्छन्दोमहाव्रतं कुर्वन्ति सन्ततामेव वाचमव रुन्धतेऽनुपदासुका गृहपतेर्वाग्भवति पशवो वै छन्दोमा अत्र महाव्रतं यदुपरिष्ठाच्छन्दोमाना महाव्रतं कुर्वन्ति पशुषु चैवान्नाद्ये च प्रति तिष्ठन्ति ॥ (८)

वितता त्रिचत्वारिंशच्च ॥ २ ॥

[३]

आदित्या अकामयन्तोभयौलोकयोर्ऋध्रुयामेति त एतं चतुर्दशरात्रमपश्यन्तमाहरन्तेनाय ततो वै त उभयौलोकयोर्ऋध्रुवन्नस्मिंश्चामुष्मिंश्च य एवं विद्वांसश्चतुर्दशरात्रमासन्त उभयोरेव लोकयोर्ऋध्रुवन्त्यस्मिंश्चामुष्मिंश्च चतुर्दशरात्रो भवति सप्त ग्राम्या ओषधयः सप्सारण्या उभयीषामवरुद्धे यत्पराचीनानि पृष्ठानि (९)

भवन्त्यमुमेव तैलोकमभि जयन्ति यत्पराचीनानि पृष्ठानि भवन्तीममेव तैलोकमभि जयन्ति त्रयस्त्रिंशौ मध्यतः स्तोमौ भवतः साम्राज्यमेव गच्छन्त्यधिराजौ भवतोऽधिराजा एव समानानां भवन्त्यतिरात्रावभितो भवतः परिगृहीत्यै ॥ (१०)

पृष्ठानि चतुस्त्रिंशच्च ॥ २ ॥

[४]

प्रजापतिः सुवर्गं लोकमैतत् देवा अन्वायन्तानादित्याश्च पशवश्चान्वायन्ते देवा अब्रुवन् यान्पशूनुपाजीविष्म त इमेऽन्वाग्मन्निति तेभ्य एतं चतुर्दशरात्रं प्रत्यौहन्त आदित्याः पृष्ठैः सुवर्गं लोकमारोहन्त्यहाभ्यामस्मिंल्लोके पशून्प्रत्यौहन्पृष्ठैरादित्या अमुष्मिंल्लोक आर्ध्रुवन्त्यहाभ्यामस्मिन् (११)

लोके पशवो य एवं विद्वांसश्चतुर्दशरात्रमासन्त उभयोरेव लोकयोर्ऋध्रुवन्त्यस्मिंश्चामुष्मिंश्च पृष्ठैरेवामुष्मिंल्लोकं ऋध्रुवन्ति त्र्यहाभ्यामस्मिंल्लोके ज्योतिर्गौरायुरिति त्र्यहो भवतीयं वाव ज्योतिरन्तरिक्षं गौरसावायुरिमानेव लोकानभ्यारोहन्ति यदन्यतः पृष्ठानि स्युर्विविधधः

स्यान्मर्त्ये पृष्ठानि भवन्ति सविवधत्वाय (१२)

ओजो वै वीर्यं पृष्ठान्योजं एव वीर्यं मध्यतो दधते बृहद्रथन्तराभ्यां यन्तीयं वाव रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेव यन्त्यथो अनयोरेव प्रति तिष्ठन्त्येते वै यज्ञस्याञ्जसायनी सुती ताभ्यामेव सुवर्गं लोकं यन्ति पराञ्चो वा एते सुवर्गं लोकमभ्यारोहन्ति ये पराचीनानि पृष्ठान्युपयन्ति प्रत्यङ्महो भवति प्रत्यवरूढ्या अथो प्रतिष्ठित्या उभयोर्लोकयोर्ऋद्धोतिष्ठन्ति चतुर्दशैतास्तासां या दश दशाक्षरा विराडत्र विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुन्धते याश्चतस्रश्चतस्रो दिशो दिक्ष्वैव प्रति तिष्ठन्त्यतिरात्रावभितो भवतः परिगृहीत्यै॥ (१३)

आध्रुवञ्च्यहाम्यामस्मिन्सविवधत्वाय प्रतिष्ठित्या एकत्रिंशच्च॥३॥ [५]

इन्द्रो वै सदृष्टेवताभिरासीत्स न व्यावृत्तमगच्छत्स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एतं पञ्चदशरात्रं प्रायच्छत्तमाहरत् तेनायजत् ततो वै सोऽन्याभिर्देवताभिर्यावृत्तमगच्छद्य एवं विद्वांसः पञ्चदशरात्रमासते व्यावृत्तमेव पाप्मना भ्रातृव्येण गच्छन्ति ज्योतिर्गौरायुरिति त्र्यहो भवतीयं वाव ज्योतिरन्तरिक्षम् (१४)

गौरसावायुरेष्वेव लोकेषु प्रति तिष्ठन्त्यसत्रं वा एतद्यदच्छन्दोमं यच्छन्दोमा भवन्ति तेन सत्रं देवता एव पृष्ठैरव रुन्धते पशूच्छन्दोमैरोजो वा वीर्यं पृष्ठानि पशवश्छन्दोमा ओजस्येव वीर्यं पशुषु प्रति तिष्ठन्ति पञ्चदशरात्रो भवति पञ्चदशो वज्रो वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्र हरन्त्यतिरात्रावभितो भवत इन्द्रियस्य परिगृहीत्यै॥ (१५)

अन्तरिक्षमिन्द्रियस्यैकञ्च॥२॥ [६]

इन्द्रो वै शिथिल इवाप्रतिष्ठित आसीत्सोऽसुरेभ्योऽबिभेत्स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एतं पञ्चदशरात्रं वज्रं प्रायच्छत् तेनासुरान्पराभाव्यं विजित्य श्रियमगच्छदग्निष्टुतां पाप्मानं निरदहत पञ्चदशरात्रेणौजो बलमिन्द्रियं वीर्यमात्मन्नधत् य एवं विद्वांसः पञ्चदशरात्रमासते भ्रातृव्यानेव पराभाव्यं विजित्य श्रियं गच्छन्त्यग्निष्टुतां पाप्मानं निः (१६)

दहन्ते पञ्चदशरात्रेणौजो बलमिन्द्रियं वीर्यमात्मन्दधत् एता एव पशव्याः पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयोऽर्धमासशः संवत्सर आप्यते संवत्सरं पशवोऽनु प्र जायन्ते तस्मात्पशव्या एता एव सुवर्ग्याः पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयोऽर्धमासशः संवत्सर

आप्यते संवत्सरः सुवर्गो लोकस्तस्मात्सुवर्ग्या ज्योतिर्गौरायुरिति त्र्यहो भवतीयं वाव ज्योतिरन्तरिक्षम् (१७)

गौरसावायुरिमानेव लोकानभ्यारोहन्ति यदन्यतः पृष्ठानि स्युर्विविधः स्यान्मध्ये पृष्ठानि भवन्ति सविवधत्वायोजो वै वीर्यं पृष्ठान्योज एव वीर्यं मध्यतो दधते बृहद्रथन्तराभ्यां यन्तीयं वाव रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेव यन्त्यथो अनयोरेव प्रति तिष्ठन्त्येते वै यज्ञस्याञ्जसायनी सुती ताभ्यामेव सुवर्गं लोकम् (१८)

यन्ति पराञ्चो वा एते सुवर्गं लोकमभ्यारोहन्ति ये पराचीनानि पृष्ठान्युपयन्ति प्रत्यङ्महो भवति प्रत्यवरूढ्या अथो प्रतिष्ठित्या उभयोर्लोकयोर्ऋद्धोत्तिष्ठन्ति पञ्चदशैतास्तासां या दश दशाक्षरा विराडन्नं विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुन्धते याः पञ्च पञ्च दिशो दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठन्त्यतिरात्रावभितो भवत इन्द्रियस्य वीर्यस्य प्रजायै पशूनां परिगृहीत्यै॥ (१९)

गच्छन्त्यग्निष्टतां पाप्मानन्तिरन्तरिक्षं लोकं प्रजायै द्वे च॥४॥ [७]

प्रजापतिरकामयतान्नादः स्यामिति स एतः सप्तदशरात्रमपश्यत्तमाहरत्तेनायजत ततो वै सोऽन्नादोऽभवद्य एवं विद्वांसः सप्तदशरात्रमासंतेऽन्नादा एव भवन्ति पञ्चाहो भवति पञ्च वा ऋतवः संवत्सर ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रति तिष्ठन्त्यथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ यज्ञो यज्ञमेवाव रुन्धतेऽसत्रं वा एतत् (२०)

यदच्छन्दोमं यच्छन्दोमा भवन्ति तेन सत्रं देवता एव पृष्ठैरव रुन्धते पशूच्छन्दोमैरोजो वै वीर्यं पृष्ठानि पशवश्छन्दोमा ओजस्येव वीर्यं पशुषु प्रति तिष्ठन्ति सप्तदशरात्रो भवति सप्तदशः प्रजापतिः प्रजापतेरास्यां अतिरात्रावभितो भवतोऽन्नाद्यस्य परिगृहीत्यै॥ (२१)

एतत्समस्त्रिंशच्च॥२॥ [८]

सा विराड्विक्रम्यातिष्ठद्ब्रह्मणा देवेष्वन्नेनासुरेषु ते देवा अकामयन्तोभयः सं वृञ्जीमहि ब्रह्म चान्नं चेति त एता विंशतिः रात्रौरपश्यन्ततो वै त उभयः समवृञ्जत ब्रह्म चान्नं च ब्रह्मवर्चसिनोऽन्नादा अभवन् य एवं विद्वांस एता आसंत उभयमेव सं वृञ्जते ब्रह्म चान्नं च (२२)

ब्रह्मवर्चसिनोऽन्नादा भवन्ति द्वे वा एते विराजौ तयोरेव नाना प्रति तिष्ठन्ति विंशो वै पुरुषो दश हस्त्या अङ्गुलयो दश पद्या यावानेव पुरुषस्तमावोत्तिष्ठन्ति ज्योतिर्गौरायुरिति

अहा भवन्तीयं वाव ज्योतिरन्तरिक्षं गौरसावायुरिमानेव लोकानभ्यारोहन्त्यभिपूर्वं अहा भवन्त्यभिपूर्वमेव सुवर्गम् (२३)

लोकमभ्यारोहन्ति यदन्यतः पृष्ठानि स्युर्विविधः स्यान्मध्ये पृष्ठानि भवन्ति सविवधत्वायोजो वै वीर्यं पृष्ठान्योज एव वीर्यं मध्यतो दधते बृहद्रथन्तराभ्यां यन्तीयं वाव रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेव यन्त्यथो अनयोरिव प्रति तिष्ठन्त्येते वै यज्ञस्याञ्जसायनी सुतो ताभ्यामेव सुवर्गं लोकं यन्ति पराञ्चो वा एते सुवर्गं लोकमभ्यारोहन्ति ये पराचीनानि पृष्ठान्युपयन्ति प्रत्यङ्महो भवति प्रत्यवरूढ्या अथो प्रतिष्ठित्या उभयौलोकयोर्ऋद्धोतिष्ठन्त्यतिरात्रावभितो भवतो ब्रह्मवर्चसस्यान्नाद्यस्य परिगृहीत्यै॥ (२४)

वृजते ब्रह्म चात्रश्च सुवर्गमेते सुवर्गत्रयोविंशतिश्च॥३॥ [९]

असावादित्योऽस्मिँल्लोक आसीत्तं देवाः पृष्ठैः परिगृह्य सुवर्गं लोकमगमयन्परैरवस्तात्पर्यं सुवर्गे लोके प्रत्यस्थापयन्परैः परस्तात्पर्यं गृह्णन्पृष्ठैरुपावारोहन्त्य वा असावादित्योऽमुष्मिँल्लोके परैरुभयतः परिगृहीतो यत्पृष्ठानि भवन्ति सुवर्गमेव तैर्लोकं यजमाना यन्ति परैरवस्तात्परिं गृह्णन्ति दिवाकीर्त्येन (२५)

सुवर्गे लोके प्रति तिष्ठन्ति परैः परस्तात्परिं गृह्णन्ति पृष्ठैरुपावारोहन्ति यत्परं परस्तान्न स्युः पराञ्चः सुवर्गाल्लोकान्निष्पद्येरन् यदवस्तान्न स्युः प्रजा निर्देहेयुरभितो दिवाकीर्त्यं परःसामानो भवन्ति सुवर्ग एवेनां लोक उभयतः परि गृह्णन्ति यजमाना वै दिवाकीर्त्यं संवत्सरः परःसामानोऽभितो दिवाकीर्त्यं परः सामानो भवन्ति संवत्सर एवोभयतः (२६)

प्रति तिष्ठन्ति पृष्ठं वै दिवाकीर्त्यं पार्श्वे परःसामानोऽभितो दिवाकीर्त्यं परःसामानो भवन्ति तस्मादभितः पृष्ठं पार्श्वे भूर्यष्टा ग्रहा गृह्यन्ते भूर्यष्टः शस्यते यज्ञस्यैव तन्मध्यतो ग्रन्थं ग्रन्थन्त्यविस्रंसाय सप्त गृह्यन्ते सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः प्राणानेव यजमानेषु दधति यत्पराचीनानि पृष्ठानि भवन्त्यमुमेव तैर्लोकमभ्यारोहन्ति यदिमं लोकं न (२७)

प्रत्यवरोहेयुरुद्धा माद्यैर्यजमानाः प्र वा मीयेरन् यत्प्रतीचीनानि पृष्ठानि भवन्तीममेव तैर्लोकं प्रत्यवरोहन्त्यथो अस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठन्त्यनुन्मादायेन्द्रो वा अप्रतिष्ठित आसीत्स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एतमेकविंशतिरात्रं प्रायच्छुत्तमाहरत्तेनायजत् ततो वै स प्रत्यतिष्ठे बहूयाजिनोऽप्रतिष्ठिताः (२८)

स्युस्त एकविंशतिरात्रमासीरन्द्वादश मासाः पञ्चतवस्त्रय इमे लोका असावादित्य
 एकविंश एतावन्तो वै देवलोकास्तेष्वेव यथापूर्वं प्रति तिष्ठन्त्यसावादित्यो न व्यरोचत
 स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एतमेकविंशतिरात्रं प्रायच्छुत्तमाहर्त्तेनायजत ततो वै सो-
 ऽरोचत य एवं विद्वांस एकविंशतिरात्रमासते रोचन्त एवैकविंशतिरात्रो भवति रुग्वा
 एकविंशो रुचमेव गच्छन्त्यथौ प्रतिष्ठामेव प्रतिष्ठा ह्येकविंशोऽतिरात्रावभितौ भवतो
 ब्रह्मवर्चसस्य परिगृहीत्यै॥ (२९)

गृह्णन्ति दिवाकीर्त्यमेवोभयतो नाप्रतिष्ठिता आसन्त एकविंशतिश्च॥५॥ [१०]

अर्वाङ्घ्रिजः सं क्रामत्वमुष्मादधि मामभि। ऋषीणां यः पुरोहितः। निर्देवं निर्वीरं कृत्वा
 विष्कन्धं तस्मिन् हीयतां योऽस्मान्द्वेष्टि। शरीरं यज्ञशमलं कुसीदं तस्मिन्त्सीदतु यो-
 ऽस्मान्द्वेष्टि। यज्ञं यज्ञस्य यतेजस्तेन सं क्राम मामभि। ब्राह्मणानृत्विजो देवान् यज्ञस्य
 तपसा ते सवाहमा हुवे। इष्टेन पक्वमुप (३०)

ते हुवे सवाहम्। सन्तै वृञ्जे सुकृतं सं प्रजां पशून्। प्रेषान्त्सामिधेनीराधावावाज्यभागावा
 प्रत्याश्रुतमा शृणामि ते। प्रयाजानूयाजान्त्स्विष्टकृतमिडामाशिष आ वृञ्जे सुर्वः। अग्निनेन्द्रेण
 सोमैर्न सरस्वत्या विष्णुना देवताभिः। याज्यानुवाक्याभ्यामुप ते हुवे स्वाहं यज्ञमा ददे
 ते वर्षदृतम्। स्तुतं शस्त्रं प्रतिगरं ग्रहमिडामाशिषः (३१)

आ वृञ्जे सुर्वः। पत्नीसंयाजानुप ते हुवे सवाहं समिष्टयजुरा ददे तव। पशून्स्तुतं
 पुरोडाशान्त्सर्वनान्योत यज्ञम्। देवान्त्सेन्द्रानुप ते हुवे सवाहमग्निमुखान्त्सोमंवतो ये च
 विश्वे॥ (३२)

उप ग्रहमिडामाशिषो द्वात्रिंशच्च॥३॥ [११]

भूतं भव्यम्भविष्यद्वषट्स्वाहा नम ऋक्साम यजुर्वषट्स्वाहा नमो गायत्री त्रिष्टुब्जगती
 वषट्स्वाहा नमः पृथिव्यन्तरिक्षं द्यौर्वषट्स्वाहा नमोऽग्निर्वायुः सूर्यो वषट्स्वाहा नमः प्राणो
 व्यानोऽपानो वषट्स्वाहा नमोऽन्नं कृषिर्वृष्टिर्वषट्स्वाहा नमः पिता पुत्रः पौत्रो वषट्स्वाहा
 नमो भूर्भुवःसुर्वषट्स्वाहा नमः॥ (३३)

भुवश्चत्वारि च॥१॥ [१२]

आ मे गृहा भवं त्वा प्रजा म आ मां यज्ञो विंशतु वीर्यावान्। आपो देवीर्यज्ञिया

मा विंशन्तु सहस्रस्य मा भूमा मा प्र हांसीत्। आ मे ग्रहो भवत्वा पुरोरुख्स्तुतशस्त्रे मा विंशता५ समीचीं। आदित्या रुद्रा वसवो मे सदस्याः सहस्रस्य मा भूमा मा प्र हांसीत्। आ माग्निष्टोमो विंशतूक्थ्यश्चातिरात्रो मा विंशत्वापिशर्वरः। तिरोअंहिया मा सुहुता आ विंशन्तु सहस्रस्य मा भूमा मा प्र हांसीत्॥ (३४)

अग्निष्टोमो विंशत्वष्टादश च॥१॥

[१३]

अग्निना तपोऽन्वभवद्वाचा ब्रह्म मणिना रूपाणीन्द्रेण देवान् वातेन प्राणान्भसूर्येण द्याश्चन्द्रमसा नक्षत्राणि यमेन पितृत्राज्ञां मनुष्यान्फलेन नादेयानजगरेण सर्पान्व्याघ्रेणारण्यान्पशुपतत्रिणो वृष्णाश्वानृषभेण गा बस्तेनाजा वृष्णिनावीर्ब्रीहिणान्नानि यवेनौषधीन्यग्रोधेन वनस्पतीनुदुम्बरेणोर्ज गायत्रिया छन्दा५सि त्रिवृता स्तोमान्ब्राह्मणेन वाचम्॥ (३५)

ब्राह्मणेनैकं च॥१॥

[१४]

स्वाहाधिमार्धीताय स्वाहा स्वाहार्धीतं मनसे स्वाहा स्वाहा मनः प्रजापतये स्वाहा काय स्वाहा कस्मै स्वाहा कतमस्मै स्वाहादित्यै स्वाहादित्यै मह्यै स्वाहादित्यै सुमृडीकायै स्वाहा सरस्वत्यै स्वाहा सरस्वत्यै बृहत्यै स्वाहा सरस्वत्यै पावकायै स्वाहा पूष्णे स्वाहा पूष्णे प्रपथ्याय स्वाहा पूष्णे नरन्धिषाय स्वाहा त्वष्ट्रे स्वाहा त्वष्ट्रे तुरीपाय स्वाहा त्वष्ट्रे पुरुरूपाय स्वाहा विष्णवे स्वाहा विष्णवे निखुर्यपाय स्वाहा विष्णवे निभूयपाय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥ (३६)

पुरुरूपाय स्वाहा दश च॥१॥

[१५]

दध्यः स्वाहा हनूभ्याः स्वाहोष्ठाभ्याः स्वाहा मुखाय स्वाहा नासिकाभ्याः स्वाहाक्षीभ्याः स्वाहा कर्णाभ्याः स्वाहा पार इक्षवोऽवार्येभ्यः पक्ष्मभ्यः स्वाहावार इक्षवः पार्येभ्यः पक्ष्मभ्यः स्वाहा शीरुष्णे स्वाहा भ्रूभ्याः स्वाहा ललाटाय स्वाहा मूर्ध्ने स्वाहा मस्तिष्काय स्वाहा केशेभ्यः स्वाहा वहाय स्वाहा ग्रीवाभ्यः स्वाहा स्कन्धेभ्यः स्वाहा कीकसाभ्यः स्वाहा पृष्ठीभ्यः स्वाहा पाजस्याय स्वाहा पार्श्वाभ्याः स्वाहा (३७)

अ५साभ्याः स्वाहा दोषभ्याः स्वाहा बाहुभ्याः स्वाहा जङ्घाभ्याः स्वाहा श्रोणीभ्याः स्वाहाहोरुभ्याः स्वाहाष्ठीवज्याः स्वाहा जङ्घाभ्याः स्वाहा भसदे स्वाहा शिखण्डेभ्यः स्वाहा वालधानाय स्वाहाण्डाभ्याः स्वाहा शेपाय स्वाहा रेतसे स्वाहा प्रजाभ्यः स्वाहा प्रजननाय

स्वाहा पद्भ्यः स्वाहा शफेभ्यः स्वाहा लोमभ्यः स्वाहा त्वचे स्वाहा लोहिताय स्वाहा मांसाय स्वाहा स्नावभ्यः स्वाहास्थभ्यः स्वाहा मज्जभ्यः स्वाहाङ्गभ्यः स्वाहात्मने स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥ (३८)

पार्श्वभ्यां स्वाहा मज्जभ्यः स्वाहा पदं॥२॥ [१६]

अञ्जेताय स्वाहाञ्जिसक्थाय स्वाहा शितिपदे स्वाहा शितिककुदे स्वाहा शितिरन्ध्राय स्वाहा शितिपृष्ठाय स्वाहा शित्यंसाय स्वाहा पुष्पकर्णाय स्वाहा शित्योष्ठाय स्वाहा शितिभ्रवे स्वाहा शितिभसदे स्वाहा श्वेतानूकाशाय स्वाहाञ्जये स्वाहा ललामाय स्वाहासितज्ञवे स्वाहा कृष्णैताय स्वाहा रोहितैताय स्वाहारुणैताय स्वाहेदृशाय स्वाहा कीदृशाय स्वाहा तादृशाय स्वाहा सदृशाय स्वाहा विसदृशाय स्वाहा सुसदृशाय स्वाहा रूपाय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥ (३९)

रूपाय स्वाहा द्वे च॥१॥ [१७]

कृष्णाय स्वाहा श्वेताय स्वाहा पिशङ्गाय स्वाहा सारङ्गाय स्वाहारुणाय स्वाहा गौराय स्वाहा बभ्रवे स्वाहा नकुलाय स्वाहा रोहिताय स्वाहा शोणाय स्वाहा श्यावाय स्वाहा श्यामाय स्वाहा पाकलाय स्वाहा सुरूपाय स्वाहानुरूपाय स्वाहा विरूपाय स्वाहा सरूपाय स्वाहा प्रतिरूपाय स्वाहा शबलाय स्वाहा कमलाय स्वाहा पृश्नये स्वाहा पृश्निसक्थाय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥ (४०)

कृष्णाय पदंत्वारिंशत्॥१॥ [१८]

ओषधीभ्यः स्वाहा मूलैभ्यः स्वाहा तूलैभ्यः स्वाहा काण्डैभ्यः स्वाहा वल्शैभ्यः स्वाहा पुष्पैभ्यः स्वाहा फलेभ्यः स्वाहा गृहीतेभ्यः स्वाहागृहीतेभ्यः स्वाहावपन्नेभ्यः स्वाहा शयानेभ्यः स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥ (४१)

ओषधीभ्यश्चतुर्विंशतिः॥१॥ [१९]

वनस्पतिभ्यः स्वाहा मूलैभ्यः स्वाहा तूलैभ्यः स्वाहा स्कन्धौभ्यः स्वाहा शाखाभ्यः स्वाहा पर्णेभ्यः स्वाहा पुष्पैभ्यः स्वाहा फलेभ्यः स्वाहा गृहीतेभ्यः स्वाहागृहीतेभ्यः स्वाहावपन्नेभ्यः स्वाहा शयानेभ्यः स्वाहा शिष्टाय स्वाहातिशिष्टाय स्वाहा परिशिष्टाय स्वाहा संशिष्टाय स्वाहोच्छिष्टाय स्वाहा रिक्ताय स्वाहारिक्ताय स्वाहा प्ररिक्ताय स्वाहा

स॒रि॑क्ताय॒ स्वा॒हो॒द्रि॑क्ताय॒ स्वा॒हा॒ सर्व॑स्मै॒ स्वाहा॑॥ (४२)

वन्स्पतिभ्यः स्कन्धोभ्यः शिष्टाय रिक्ताय षट्त्वारिंशत्॥१॥ [२०]

प्रज॑वं ब्रह्म॒वादि॑न् कि॒मे॒ष वा आ॒प्त आ॑दित्या उ॒भयोः॑ प्र॒जाप॑तिरन्वा॒यन्नि॒न्द्रो वै सु॒दृङ्मि॒न्द्रो वै शि॑थिलः प्र॒जाप॑तिरकामयता॒न्नादः॑ सा
वि॒राड्सा॒वादि॒त्योऽर्वा॑ङ्क॒तमा मे॒ऽग्नि॒ना स्वा॒हाधि॒न्द॒व्योऽञ्जे॒ताय॑ कृ॒ष्णायो॑प॒धोभ्यो॑ वन्स्पतिभ्यो वि॒ंशतिः॥२०॥

प्रज॑वं प्र॒जाप॑तिर्यद॒द्यन्दो॒मन्ते॑ हुवे स॒वा॒हमो॑प॒धोभ्यो॑ द्वि॒चत्वारि॑ंशत्॥४२॥

प्रज॑व॒स् सर्व॑स्मै॒ स्वाहा॑॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां सप्तमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः समाप्तः॥ ७-३॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां सप्तमकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

बृहस्पतिरकामयत् श्रन्मै देवा दधीरन्नाच्छेयं पुरोधामिति स एतं चतुर्विंशतिरात्रमपश्यत् ततो वै तस्मै श्रद्देवा अदधतागच्छत्पुरोधां य एवं विद्वांसश्चतुर्विंशतिरात्रमासते श्रदेभ्यो मनुष्या दधते गच्छन्ति पुरोधां ज्योतिर्गौरायुरिति त्र्यहा भवन्तीयं वाव ज्योतिरन्तरिक्षं गौरसावायुः (१)

इमानेव लोकानभ्यारोहन्त्यभिपूर्वं त्र्यहा भवन्त्यभिपूर्वमेव सुवर्गं लोकमभ्यारोहन्त्यसत्रं वा एतद्यदच्छन्दोमं यच्छन्दोमा भवन्ति तेन सत्रं देवता एव पृष्ठैर्व रुन्धते पशूच्छन्दोमैरोजो वै वीर्यं पृष्ठानि पशवश्छन्दोमा ओजंस्येव वीर्यं पशुषु प्रति तिष्ठन्ति बृहद्रथन्तराभ्या यन्तीयं वाव रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेव (२)

यन्त्यथो अनयोरेव प्रति तिष्ठन्त्येते वै यज्ञस्याञ्जसायनी स्मृती ताभ्यामेव सुवर्गं लोकं यन्ति चतुर्विंशतिरात्रो भवति चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरः संवत्सरः सुवर्गो लोकः संवत्सर एव सुवर्गे लोके प्रति तिष्ठन्त्यथो चतुर्विंशत्यक्षरा गायत्री गायत्री ब्रह्मवर्चसङ्गायत्रियैव ब्रह्मवर्चसमव रुन्धतेऽतिरात्रावभितो भवतो ब्रह्मवर्चसस्य परिगृहीत्यै॥ (३)

असावायुराभ्यामेव पञ्चत्वारिंशच्च॥३॥

[१]

यथा वै मनुष्या एवं देवा अग्र आसन्तेऽकामयन्तावर्ति पाप्मानं मृत्युमपहृत्य दैवीं सः सदं गच्छेमेति त एतं चतुर्विंशतिरात्रमपश्यन्तमाहरन्तेनायजन्त ततो वै तेऽवर्ति पाप्मानं मृत्युमपहृत्य दैवीं सः सदमगच्छन् य एवं विद्वांसश्चतुर्विंशतिरात्रमासतेऽवर्तिमेव पाप्मानमपहृत्य श्रियं गच्छन्ति श्रीरहि मनुष्यस्य (४)

दैवीं सः सज्ज्योतिरतिरात्रो भवति सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै पृष्ठः षडहो भवति षड्वा ऋतवः संवत्सरस्तं मासा अर्धमासा ऋतवः प्रविश्य दैवीं सः सदमगच्छन् य एवं विद्वांसश्चतुर्विंशतिरात्रमासते संवत्सरमेव प्रविश्य वस्यंसी सः सदं गच्छन्ति त्रयस्त्रयस्त्रिंशा अवस्ताद्वन्ति त्रयस्त्रयस्त्रिंशाः परस्तात् त्रयस्त्रिंशैरेवोभयतोऽवर्ति पाप्मानमपहृत्य दैवीं सः सदं मध्यतः (५)

गच्छन्ति पृष्ठानि हि देवीं सꣳसङ्गामि वा एतत्कुर्वन्ति यत् त्रयस्त्रयस्त्रिंशा अन्वञ्चो मध्येऽनिरुक्तो भवति तेनाजाम्यूर्ध्वानि पृष्ठानि भवन्त्यूर्ध्वश्छन्दोमा उभाभ्याꣳ रूपाभ्याꣳ सुवर्गं लोकं यन्त्यसत्रं वा एतद्यदछन्दोमं यच्छन्दोमा भवन्ति तेन सत्रं देवता एव पृष्ठैरव रुन्धते पशूच्छन्दोमैरोजो वै वीर्यं पृष्ठानि पशवः (६)

छन्दोमा ओजस्येव वीर्यं पशुषु प्रति तिष्ठन्ति त्रयस्त्रयस्त्रिंशा अवस्ताद्भवन्ति त्रयस्त्रयस्त्रिंशाः परस्तान्मध्ये पृष्ठान्युरो वै त्रयस्त्रिंशा आत्मा पृष्ठान्यात्मन एव तद्यजमानाः शर्म नहन्तेऽनात्यै बृहद्रथन्तराभ्यां यन्तीयं वाव रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेव यन्त्यथो अनयोरेव प्रति तिष्ठन्त्येते वै यज्ञस्याञ्जसायनी स्मृती ताभ्यामेव (७)

सुवर्गं लोकं यन्ति पराञ्चो वा एते सुवर्गं लोकमभ्यारोहन्ति ये पराचीनानि पृष्ठान्युपयन्ति प्रत्यङ्मुहो भवति प्रत्यवरूढ्या अथो प्रतिष्ठित्या उभयोर्लोकयोरङ्गद्वोत्तिष्ठन्ति त्रिवृतोऽधि त्रिवृतमुप यन्ति स्तोमानाꣳ सम्पत्यै प्रभवाय ज्योतिरग्निष्टोमो भवत्ययं वाव स क्षयोऽस्मादेव तेन क्षयान्न यन्ति चतुर्विंशतिरात्रो भवति चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरः संवत्सरः सुवर्गो लोकः संवत्सर एव सुवर्गं लोके प्रति तिष्ठन्त्यथो चतुर्विंशत्यक्षरा गायत्री गायत्री ब्रह्मवर्चसङ्गायत्रियैव ब्रह्मवर्चसमव रुन्धतेऽतिरात्रावभितो भवतो ब्रह्मवर्चसस्य परिगृहीत्यै॥ (८)

मनुष्यस्य मध्यतः पशवस्ताभ्यामेव संवत्सरश्चतुर्विंशतिश्च॥५॥

[२]

ऋक्षा वा इयमलोमकासीत्साकामयतौषधीभिर्वनस्पतिभिः प्र जायेयेति सैतास्त्रिंशत् रात्रीरपश्यत्ततो वा इयमौषधीभिर्वनस्पतिभिः प्राजायत ये प्रजाकांमाः पशुकांमाः स्युस्त एता आसीरन्मैव जायन्ते प्रजया पशुभिरियं वा अक्षुध्यत्सैतां विराजमपश्यत्तामात्मन्धित्वान्नाद्यमवारुन्धौषधीः (९)

वनस्पतीन्प्रजां पशून्तेनावर्धत सा जेमानं महिमानमगच्छद्य एवं विद्वांस एता आसन्ते विराजमेवाऽऽत्मन्धित्वान्नाद्यमव रुन्धते वर्धन्ते प्रजया पशुभिर्जेमानं महिमानं गच्छन्ति ज्योतिरतिरात्रो भवति सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै पृष्ठः षडहो भवति षड्वा ऋतवः षट्पृष्ठानि पृष्ठैरेवतूनन्वारोहन्त्यृतुभिः संवत्सरन्ते संवत्सर एव (१०)

प्रति तिष्ठन्ति त्रयस्त्रिंशात् त्रयस्त्रिंशमुप यन्ति यज्ञस्य सन्तत्या अथो प्रजापतिर्वै त्रयस्त्रिंशः प्रजापतिमेवा रभन्ते प्रतिष्ठित्यै त्रिणवो भवति विजित्या एकविंशो भवति

प्रतिष्ठित्या अथो रुचमेवाऽऽत्मन्दधते त्रिवृदग्निष्टुद्ववति पाप्मानमेव तेन निर्दहन्तेऽथो तेजो वै त्रिवृत्तेजं एवाऽऽत्मन्दधते पञ्चदश इन्द्रस्तोमो भवतीन्द्रियमेवाव (११)

रुन्धते सप्तदशो भवत्यन्नाद्यस्यावरुद्धा अथो प्रैव तेन जायन्त एकविंशो भवति प्रतिष्ठित्या अथो रुचमेवाऽऽत्मन्दधते चतुर्विंशो भवति चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरः संवत्सरः सुवर्गो लोकः संवत्सर एव सुवर्गं लोके प्रति तिष्ठन्त्यथो एष वै विषूवान् विषूवन्तो भवन्ति य एवं विद्वांस एता आसते चतुर्विंशत्पृष्ठान्युप यन्ति संवत्सर एव प्रतिष्ठाय (१२)

देवता अभ्यारोहन्ति त्रयस्त्रिंशत् त्रयस्त्रिंशमुप यन्ति त्रयस्त्रिंशद्वे देवता देवतास्वेव प्रति तिष्ठन्ति त्रिणवो भवतीमे वै लोकास्त्रिणव एष्वेव लोकेषु प्रति तिष्ठन्ति द्वार्वेकविंशो भवतः प्रतिष्ठित्या अथो रुचमेवाऽऽत्मन्दधते बृहवः षोडशिनो भवन्ति तस्माद्बृहवः प्रजासु वर्षाणो यदेते स्तोमा व्यतिषक्ता भवन्ति तस्मादियमोषधीभिर्वनस्पतिभिर्व्यतिषक्ता (१३)

व्यतिषज्यन्ते प्रजयां पशुभिर्य एवं विद्वांस एता आसतेऽक्लृप्ता वा एते सुवर्गं लोकं यन्त्युच्चावचान् हि स्तोमानुपयन्ति यदेत ऊर्ध्वाः क्लृप्ताः स्तोमा भवन्ति क्लृप्ता एव सुवर्गं लोकं यन्त्युभयोरभ्यो लोकयोः कल्पते त्रिंशदेतास्त्रिंशदक्षरा विराडन्न विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुन्धतेऽतिरात्रावभितो भवतोऽन्नाद्यस्य परिगृहीत्यै॥ (१४)

ओषधीः संवत्सर एवाव प्रतिष्ठाय व्यतिषक्तात्रपञ्चाशच्च॥६॥ [३]

प्रजापतिः सुवर्गं लोकमैतं देवा येनयेन छन्दसानु प्रायुञ्जत तेन नाप्नुवन्त एता द्वात्रिंशत् रात्रीरपश्यन् द्वात्रिंशदक्षरानुष्टुगानुष्टुभः प्रजापतिः स्वेनैव छन्दसा प्रजापतिमात्वाभ्यारुह्य सुवर्गं लोकमायन् य एवं विद्वांस एता आसते द्वात्रिंशदेता द्वात्रिंशदक्षरानुष्टुगानुष्टुभः प्रजापतिः स्वेनैव छन्दसा प्रजापतिमात्वा श्रियं गच्छन्ति (१५)

श्रीरहि मनुष्यस्य सुवर्गो लोको द्वात्रिंशदेता द्वात्रिंशदक्षरानुष्टुगवागनुष्टुप्सर्वामेव वाचमाप्नुवन्ति सर्वे वाचो वदितारो भवन्ति सर्वे हि श्रियं गच्छन्ति ज्योतिर्गौरायुरिति त्र्यहा भवन्तीयं वाव ज्योतिरन्तरिक्षं गौरसावायुरिमानेव लोकानभ्यारोहन्त्यभिपूर्वं त्र्यहा भवन्त्यभिपूर्वमेव सुवर्गं लोकमभ्यारोहन्ति बृहद्रथन्तराभ्यां यन्ति (१६)

इयं वाव रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेव यन्त्यथो अनयोरैव प्रति तिष्ठन्त्येते वै

यज्ञस्याञ्जसायनी स्रुती ताभ्यामेव सुवर्गं लोकं यन्ति पराञ्चो वा एते सुवर्गं लोकमभ्यारोहन्ति ये पराचख्यहानुपयन्ति प्रत्यङ्महो भवति प्रत्यवरूढ्या अथो प्रतिष्ठित्या उभयोर्लोकयोर्ऋद्धोत्तिष्ठन्ति द्वात्रिंशदेतास्तासां यास्त्रिंशत् त्रिंशदक्षरा विराडत्रं विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुन्धते ये द्वे अहोरात्रे एव ते उभाभ्यां रूपाभ्यां सुवर्गं लोकं यन्त्यतिरात्रावभितौ भवतः परिगृहीत्यै॥ (१७)

गच्छन्ति यन्ति त्रिंशदक्षरा द्वाविंशतिश्च॥३॥ [४]

द्वे वाव देवसत्रे द्वादशाहश्चैव त्रयस्त्रिंशदहश्च य एवं विद्वांसंस्त्रयस्त्रिंशदहमासंते साक्षादेव देवता अभ्यारोहन्ति यथा खलु वै श्रेयान्भ्यारूढः कामयते तथा करोति यद्यवविध्यति पापीयान्भवति यदि नावविध्यति सदृज्य एवं विद्वांसंस्त्रयस्त्रिंशदहमासंते वि पाप्मना भ्रातृव्येणा वर्तन्तेऽहर्भाजो वा एता देवा अग्र आहरन् (१८)

अहरेकोऽर्भजताहरेकस्ताभिर्वै ते प्रबाहुंगार्ध्वन् य एवं विद्वांसंस्त्रयस्त्रिंशदहमासंते सर्व एव प्रबाहुंगृध्वन्ति सर्वे ग्रामणीयं प्राप्नुवन्ति पञ्चाहा भवन्ति पञ्च वा ऋतवः संवत्सर ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रति तिष्ठन्त्यथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ यज्ञ यज्ञमेवाव रुन्धते त्रीण्यांश्चिनानि भवन्ति त्रय इमे लोका एषु (१९)

एव लोकेषु प्रति तिष्ठन्त्यथो त्रीणि वै यज्ञस्यैन्द्रियाणि तान्येवाव रुन्धते विश्वजिद्ववत्यन्नाद्यस्यावरूद्धौ सर्वपृष्ठो भवति सर्वस्याभिजित्यै वाग्वै द्वादशाहो यत्पुरस्ताद्द्वादशाहमुपेयुरनासां वाचमुपेयुरुपदासुकैषां वाख्यादुपरिष्ठाद्द्वादशाहमुप यन्त्याप्तमेव वाचमुप यन्ति तस्मादुपरिष्ठाद्वाचा वंदामोऽवान्तरम् (२०)

वै दशरात्रेण प्रजापतिः प्रजा असृजत् यदशरात्रो भवति प्रजा एव तद्यजमानाः सृजन्त एतां ह वा उदङ्कः शौल्बायनः सत्रस्यर्द्धिमुवाच यदशरात्रो यदशरात्रो भवति सत्रस्यर्द्धा अथो यदेव पूर्वेष्वहःसु विलोम क्रियते तस्यैवैषा शान्तिर्द्विनीका वा एता रात्रयो यजमाना विश्वजिह्महातिरात्रेण पूर्वाः षोडश सहातिरात्रेणोत्तराः षोडश य एवं विद्वांसंस्त्रयस्त्रिंशदहमासंते ऐषां द्विनीका प्रजा जायतेऽतिरात्रावभितौ भवतः परिगृहीत्यै॥ (२१)

अहरन्नेष्ववान्तरं षोडश सह सप्तदश च॥४॥ [५]

आदित्या अकामयन्त सुवर्गं लोकमियामेति ते सुवर्गं लोकं न प्राजानन् सुवर्गं

लो॒कमा॑यन्त ए॒तः ष॑द्वि॒ंश॒द्रा॒त्रम॑पश्यन्तमा॒ह॒रन्ते॑ना॒यज॑न्त॒ ततो॑ वै ते सु॒व॒र्गं लो॒कं
प्रा॒जा॒ना॒न्य॒सु॒व॒र्गं लो॒कमा॑यन् य ए॒वं वि॒द्वा॒ंसः ष॑द्वि॒ंश॒द्रा॒त्रमा॑सते सु॒व॒र्गमे॒व लो॒कं प्र
जा॑नन्ति सु॒व॒र्गं लो॒कं य॑न्ति॒ ज्योति॑रतिरा॒त्रः (२२)

भ॒व॒ति ज्योति॑रे॒व पु॒रस्ता॑द्वधते सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॑नु॒ख्यात्यै॑ षड॒हा भ॑वन्ति षड्वा ऋ॒तव॑
ऋ॒तुष्वे॒व प्र॑ति॒ तिष्ठ॑न्ति च॒त्वारो॑ भ॒वन्ति च॑त॒स्रो दि॒शो दि॒क्ष्वे॒व प्र॑ति॒ तिष्ठ॑न्त्यस॒त्रं वा
ए॒तद्य॑दे॒च्छन्दो॑मं यच्छ॒न्दोमा॑ भ॒वन्ति तेन॑ स॒त्रं दे॒वता॑ ए॒व पृ॒ष्ठैर॒व रु॑न्धते प॒शूञ्छ॒न्दोमै॑रोजो
वै वी॒र्यं पृ॒ष्ठानि॑ प॒शव॑श्छ॒न्दोमा॑ ओज॑स्ये॒व (२३)

वी॒र्यं प॒शुषु॑ प्र॑ति॒ तिष्ठ॑न्ति ष॑द्वि॒ंश॒द्रा॒त्रो भ॑वति ष॑द्वि॒ंश॒दक्ष॑रा बृ॒हती॑ बा॒रह॑ताः
प॒शवो॑ बृ॒हत्यै॒व प॒शून॑व॒ रुन्ध॑ते बृ॒हती॑ छ॒न्दसा॑ऽ॒स्वारा॑ज्यमाश्नुताश्नुव॒ते स्वा॑रा॒ज्यं य
ए॒वं वि॒द्वा॒ंसः ष॑द्वि॒ंश॒द्रा॒त्रमा॑सते सु॒व॒र्गमे॒व लो॒कं य॑न्त्यतिरा॒त्राव॑भि॒तो भ॑वतः सु॒व॒र्गस्य॑
लो॒कस्य॑ परि॒गृही॑त्यै॥ (२४)

अतिरात्र ओजस्येव षद्विंशच्च॥३॥

[६]

वसि॑ष्ठो ह॒तपु॑त्रोऽका॒मय॑त वि॒न्देयं॑ प्र॒जाम॑भि॒ सौदा॑सान्भवे॒यमि॑ति॒ स ए॒तमे॑कस्मान्नपञ्चाश॒म
ततो॑ वै सोऽवि॒न्दत॑ प्र॒जाम॑भि॒ सौदा॑सान्भ॒वद्य॑ ए॒वं वि॒द्वा॒ंस ए॒कस्मा॑न्नपञ्चाश॒मास॑ते
वि॒न्दन्ते॑ प्र॒जाम॑भि॒ भ्रातृ॑व्यान्भवन्ति त्रय॑स्त्रि॒वृता॑ऽग्नि॒ष्टोमा॑ भ॒वन्ति वज्र॑स्यै॒व मुख॑ऽ॒ सऽ
श्य॑न्ति द॒श प॑ञ्चद॒शा भ॑वन्ति प॑ञ्चद॒शो वज्रः॑ (२५)

वज्र॑मे॒व भ्रातृ॑व्येभ्यः प्र ह॑रन्ति षोड॒शिम॑द॒शम॑मह॒र्भव॑ति॒ वज्रं॑ ए॒व वी॒र्यं द॑धति॒ द्वाद॑श
सप्त॑द॒शा भ॑वन्त्यन्नाद्यस्याव॑रु॒द्धा अथो॑ प्रै॒व तैर्जा॑यन्ते पृ॒ष्ठ्यः षड॒हो भ॑वति षड्वा ऋ॒तव॑ः
षट्पृ॒ष्ठानि॑ पृ॒ष्ठैरे॒वतू॑न्वा॒रोह॑न्त्य॒तुभिः॑ सं॒वत्स॑रन्ते सं॒वत्स॑र ए॒व प्र॑ति॒ तिष्ठ॑न्ति द्वाद॑शै॒कवि॑ं॒शा
भ॑वन्ति प्र॑ति॒ष्ठित्या॑ अथो॒ रुच॑मे॒वाऽऽत्म॑न् (२६)

द॒ध॒ते बृ॒हवः॑ षोड॒शिनो॑ भ॒वन्ति वि॒जित्यै॑ षड्वा॑श्चि॒नानि॑ भ॒वन्ति षड्वा॑ ऋ॒तव॑ ऋ॒तुष्वे॒व प्र॑ति॒
तिष्ठ॑न्त्यूनाति॒रिक्ता॑ वा ए॒ता रा॒त्रं ऊ॒नास्तद्य॑दे॒कस्यै॑ न प॑ञ्चाश॒दति॑रिक्तास्तद्य॒द्वय॑सी॒रष्टा॑च॒त्वारि॑
ऊ॒नाच्च॑ खलु॒ वा अति॑रिक्ताच्च प्र॒जाप॑तिः प्रा॒जाय॑त॒ ये प्र॒जाका॑माः प॒शुका॑माः स्युस्त
ए॒ता आ॑सी॒रन्ने॒व जा॑यन्ते प्र॒जया॑ प॒शुभिर्वैरा॑जो वा ए॒ष य॒ज्ञो यदै॑कस्मान्नपञ्चाशो य
ए॒वं वि॒द्वा॒ंस ए॒कस्मा॑न्नपञ्चाश॒मास॑ते वि॒राज॑मे॒व ग॑च्छन्त्यन्नादा भ॑वन्त्यतिरा॒त्राव॑भि॒तो
भ॑वतोऽन्नाद्य॑स्य परि॒गृही॑त्यै॥ (२७)

वज्रं आत्मन्प्रजया द्वाविंशतिश्च॥३॥

[७]

संवत्सराय दीक्षिष्यमाणा एकाष्टकायां दीक्षेत्रेषा वै संवत्सरस्य पत्नी यदेकाष्टकैतस्यां वा एष एताः रात्रिं वसति साक्षादेव संवत्सरमारभ्य दीक्षन्त आर्तं वा एते संवत्सरस्याभि दीक्षन्ते य एकाष्टकायां दीक्षन्तेऽन्तर्नामानावृतू भवतो व्यस्तं वा एते संवत्सरस्याभि दीक्षन्ते य एकाष्टकायां दीक्षन्तेऽन्तर्नामानावृतू भवतः फल्गुनीपूर्णमासे दीक्षेरन्मुखं वा एतत् (२८)

संवत्सरस्य यत्फल्गुनीपूर्णमासो मुखत एव संवत्सरमारभ्य दीक्षन्ते तस्यैकैव निर्या यत्सां मैध्ये विष्वान्धसम्पद्यते चित्रापूर्णमासे दीक्षेरन्मुखं वा एतत्संवत्सरस्य यच्चित्रापूर्णमासो मुखत एव संवत्सरमारभ्य दीक्षन्ते तस्य न का चन निर्या भवति चतुरहे पुरस्तात्पौर्णमास्यै दीक्षेरन्तेषामेकाष्टकायां क्रयः सम्पद्यते तेनैकाष्टकां न छम्बद्गुर्वन्ति तेषाम् (२९)

पूर्वपक्षे सुत्या सम्पद्यते पूर्वपक्षं मासा अभि सं पद्यन्ते ते पूर्वपक्ष उत्तिष्ठन्ति तानुत्तिष्ठन्ति ओषधयो वनस्पतयोऽनुत्तिष्ठन्ति तान्कल्याणी कीर्तिरनूत्तिष्ठत्यराश्वरिमे यजमाना इति तदनु सर्वे राध्वन्ति॥ (३०)

एतच्छम्बद्गुर्वन्ति तेषाञ्चतुस्त्रिंशच्च॥३॥

[८]

सुवर्गं वा एते लोकं यन्ति ये सत्रमुपयन्त्यभीन्धन्त एव दीक्षाभिरात्मानः श्रपयन्त उपसद्भिर्द्वाभ्यां लोमाव द्यन्ति द्वाभ्यान्त्वचं द्वाभ्यामसृद्वाभ्यां मांसं द्वाभ्यामस्थिं द्वाभ्यां मज्जनमात्मदीक्षिणं वै सत्रमात्मानमेव दीक्षिणां नीत्वा सुवर्गं लोकं यन्ति शिखामनु प्र वपन्त ऋद्ध्या अथो रघीयाः सः सुवर्गं लोकमयामेति॥ (३१)

सुवर्गं पञ्चाशत्॥१॥

[९]

ब्रह्मवादिनो वदन्त्यतिरात्रः परमो यज्ञक्रतूनां कस्मात्तं प्रथममुप यन्तीत्येतद्वा अग्निष्टोमं प्रथममुप यन्त्यथोक्थ्यमथ षोडशिनमथातिरात्रमनुपूर्वमेवैतद्यज्ञक्रतूनुपेत्य तानालभ्य परिगृह्य सोममेवैतत्पिबन्त आसते ज्योतिष्टोमं प्रथममुप यन्ति ज्योतिष्टोमो वै स्तोमानां मुखं मुखत एव स्तोमान्प्र युञ्जते ते (३२)

सः स्तुता विराजमभि सं पद्यन्ते द्वे चर्चावर्ति रिच्येते एकया गौरतिरिक्त एकयायुरूनः

सुवर्गो वै लोको ज्योतिरूर्ग्विराट्पूर्वमेव तेन लोकं यन्ति रथन्तरं दिवा भवति रथन्तरं नक्तमित्याहुर्ब्रह्मवादिनः केन तदजामीति सौभरं तृतीयसवने ब्रह्मसामं बृहत्तन्मध्यतो दधति विधृत्यै तेनाजामि॥ (३३)

त एकान्नपञ्चाशच्च॥२॥

[१०]

ज्योतिष्टोमं प्रथममुप यन्त्यस्मिन्नेव तेन लोके प्रति तिष्ठन्ति गोष्टोमं द्वितीयमुप यन्त्यन्तरिक्ष एव तेन प्रति तिष्ठन्त्यायुष्टोमं तृतीयमुप यन्त्यमुष्मिन्नेव तेन लोके प्रति तिष्ठन्तीयं वाव ज्योतिरन्तरिक्षं गौरसावायुर्यदेतान्थस्तोमानुपयन्त्येष्वेव तल्लोकेषु सत्रिणः प्रतितिष्ठन्तो यन्ति ते सःस्तुता विराजम् (३४)

अभि सं पद्यन्ते द्वे चर्चावति रिच्येते एकया गौरतिरिक्त एकयायूरूनः सुवर्गो वै लोको ज्योतिरूर्ग्विराट्पूर्वमेवाव रन्त्येते ते न क्षुधार्तिमार्च्छन्त्यक्षौधुका भवन्ति क्षुत्सम्बाधा इव हि सत्रिणोऽग्निष्टोमावभितः प्रधी तावुक्थ्या मध्ये नभ्यं तत्तदेतत्परियद्वैवचक्रं यदेतेन (३५)

षडहेन यन्ति देवचक्रमेव समारोहन्त्यरिष्ट्यै ते स्वस्ति समंश्नुवते षडहेन यन्ति षड्वा ऋतवं ऋतुष्वेव प्रति तिष्ठन्त्युभयतोऽज्योतिषा यन्त्युभयत एव सुवर्गे लोके प्रतितिष्ठन्तो यन्ति द्वौ षडहौ भवतस्तानि द्वादशाहानि सम्पद्यन्ते द्वादशो वै पुरुषो द्वे सक्थ्यौ द्वौ बाहू आत्मा च शिरश्च चत्वार्यङ्गानि स्तनौ द्वादशौ (३६)

तत्पुरुषमनु पर्यावर्तन्ते त्रयः षडहा भवन्ति तान्यष्टादशाहानि सं पद्यन्ते नवान्यानि नवान्यानि नव वै पुरुषे प्राणास्तत्प्राणाननु पर्यावर्तन्ते चत्वारः षडहा भवन्ति तानि चतुर्विंशतिरहानि सं पद्यन्ते चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरस्तत्संवत्सरमनु पर्यावर्तन्ते-ऽप्रतिष्ठितः संवत्सर इति खलु वा आहुर्वर्षीयान्प्रतिष्ठाया इत्येतावद्वै संवत्सरस्य ब्राह्मणं यावन्मासो मासिमास्येव प्रतितिष्ठन्तो यन्ति॥ (३७)

विराजमेतेन द्वादशावेतावद्वा अष्टौ च॥४॥

[११]

मेषस्त्वा पचतैरवतु लोहितग्रीवश्छागैः शल्मलिर्वृद्धा पूर्णो ब्रह्मणा प्लक्षो मेधेन न्यग्रोधंश्चमसैरुदुम्बर ऊर्जा गायत्री छन्दोभिस्त्रिवृत्स्तोमैरवन्तीः स्थावन्तीस्त्वावन्तु प्रियं त्वा प्रियाणां वर्षष्टिमाप्यानां निधीनां त्वा निधिपतिः हवामहे वसो मम॥ (३८)

मेघः षड्विंशत्॥१॥

[१२]

कूप्याभ्यः स्वाहा कूल्याभ्यः स्वाहा विक्र्याभ्यः स्वाहाऽवृत्त्याभ्यः स्वाहा खन्याभ्यः
स्वाहा हृद्याभ्यः स्वाहा सूद्याभ्यः स्वाहा सरस्याभ्यः स्वाहा वैशन्तीभ्यः स्वाहा पल्वल्याभ्यः
स्वाहा वर्ष्याभ्यः स्वाहाऽवर्ष्याभ्यः स्वाहा ह्रादुनीभ्यः स्वाहा पृष्वभ्यः स्वाहा स्यन्दमानाभ्यः
स्वाहा स्थावराभ्यः स्वाहा नादेयीभ्यः स्वाहा सैन्धवीभ्यः स्वाहा समुद्रियाभ्यः स्वाहा
सर्वाभ्यः स्वाहा॥ (३९)

कूप्याभ्यश्चत्वारिंशत्॥१॥ [१३]

अञ्चः स्वाहा वहन्तीभ्यः स्वाहा परिवहन्तीभ्यः स्वाहा समन्तं वहन्तीभ्यः स्वाहा
शीघ्रं वहन्तीभ्यः स्वाहा शीभं वहन्तीभ्यः स्वाहोग्रं वहन्तीभ्यः स्वाहा भीमं वहन्तीभ्यः
स्वाहाऽम्भोभ्यः स्वाहा नभोभ्यः स्वाहा महोभ्यः स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥ (४०)

अञ्च एकात्रिंशत्॥१॥ [१४]

यो अर्वन्तं जिघांसति तमभ्यमीति वरुणः। परो मर्तः परः श्वा। अहं च त्वं च
वृत्रहन्त्सम्बभूव सनिभ्य आ। अरातीवा चिदद्विवोऽनु नौ शूर मंसते भद्रा इन्द्रस्य
रातयः। अभि क्रत्वैन्द्र भूरध जमन्न ते विव्यङ्गहिमान् रजांसि। स्वेना हि वृत्रं शवसा
जघन्थ न शत्रुरन्तं विविदद्युधा तै॥ (४१)

विविद्वे च॥१॥ [१५]

नमो राज्ञे नमो वरुणाय नमोऽश्वाय नमः प्रजापतये नमोऽधिपतयेऽधिपतिरस्यधिपतिं
मा कुर्वधिपतिरहं प्रजानां भूयासम्मां धेहि मयि धेह्युपाकृताय स्वाहाऽऽलंब्याय स्वाहा
हुताय स्वाहा॥ (४२)

नम एकात्रिंशत्॥१॥ [१६]

मयोभूर्वातो अभि वातून्ना ऊर्जस्वतीरोषधीरा रिशन्ताम्। पीवस्वतीर्जीवधन्त्याः
पिबन्त्ववसायं पृथ्वेते रुद्र मृडा। याः सरूपा विरूपा एकरूपा यासामग्निरिष्ट्या नामानि
वेदं। या अङ्गिरसस्तपसेह चक्रुस्ताभ्यः पर्जन्य महि शर्म यच्छ। या देवेषु तनुवमैरयन्त
यासां सोमो विश्वा रूपाणि वेदं। ता अस्मभ्यं पयसा पिबन्मानाः प्रजावतीरिन्द्र (४३)

गोष्ठे रिरीहि। प्रजापतिर्मह्यमेता रराणो विश्वैर्देवैः पितृभिः संविदानः। शिवाः सतीरुप
नो गोष्ठमाकृतासां वयं प्रजया स संदेम। इह धृतिः स्वाहेह विधृतिः स्वाहेह रन्तिः

स्वाहेह रमतिः स्वाहा महीमू षु सुत्रामाणम्॥ (४४)

इन्द्राष्टात्रिंशच्च॥२॥

[१७]

किं स्विदासीत्पूर्वचित्तिः किं स्विदासीद्बृहद्वयः। किं स्विदासीत्पिशङ्गिला किं स्विदासीत्पिलिप्पिला। द्यौरासीत्पूर्वचित्तिरश्वं आसीद्बृहद्वयः। रात्रिरासीत्पिशङ्गिला विरासीत्पि कः स्विदेकाकी चरति क उ स्विजायते पुनः। किं स्विद्धिमस्य भेषजं किं स्विदावपनं महत्। सूर्य एकाकी चरति (४५)

चन्द्रमा जायते पुनः। अग्निर्हिमस्य भेषजं भूमिरावपनं महत्। पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्याः पृच्छामि त्वा भुवनस्य नाभिम्। पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य रेतः पृच्छामि वाचः परमं व्योम। वेदिमाहुः परमन्तं पृथिव्या यज्ञमाहुर्भुवनस्य नाभिम्। सोममाहुर्वृष्णो अश्वस्य रेतो ब्रह्मैव वाचः परमं व्योम॥ (४६)

सूर्य एकाकी चरति षट्त्वारिंशच्च॥२॥

[१८]

अम्बे अम्बाल्यम्बिके न मा नयति कश्चन। ससस्त्यंश्वकः। सुभगे का पीलवासिनि सुवर्गे लोके सं प्रोर्ण्वाथाम्। आहमंजानि गर्भधमा त्वमंजासि गर्भधमा। तौ सह चतुरः पदः सम्प्र सारयावहै। वृषा वा रेतोधा रेतो दधातूथ्सक्थ्योगृदं धैह्यञ्जिमुदञ्जिमन्वज। यः स्त्रीणां जीवभोजनो य आसाम् (४७)

बिल्धावनः। प्रियः स्त्रीणामपीच्यः। य आसां कृष्णे लक्ष्मणि सर्दिगृदि प्रावधीत्। अम्बे अम्बाल्यम्बिके न मा यमति कश्चन। ससस्त्यंश्वकः। ऊर्ध्वामेनामुच्छ्रयताद्वेणुभारं गिराविवा। अथास्या मध्यमेधता शीते वार्ते पुनन्निवा। अम्बे अम्बाल्यम्बिके न मा यमति कश्चन। ससस्त्यंश्वकः। यद्धरिणी यवमत्ति न (४८)

पुष्टं पशु मन्यते। शूद्रा यदर्यजारा न पोषाय धनायति। अम्बे अम्बाल्यम्बिके न मा यमति कश्चन। ससस्त्यंश्वकः। इयं युका शकुन्तिकाहलमिति सर्पति। आहतं गभे पसो नि जल्गुलीति धाणिका। अम्बे अम्बाल्यम्बिके न मा यमति कश्चन। ससस्त्यंश्वकः। माता च ते पिता च तेऽग्रं वृक्षस्य रोहतः। (४९)

प्र सुलामीति ते पिता गभे मुष्टिमंतसयत्। दधिक्वाव्णौ अकारिषं जिष्णोरश्वस्य वाजिनः। सुरभि नो मुखां करत्त्र ण आयूषि तारिषत्। आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न

ऊर्जे दधातन। महे रणांय चक्षसे। यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः। उशतीरिव मातरः। तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयांय जिन्वथ। आपो जूनयथा च नः॥ (५०)

आसामति न रोहते जिन्वथ चत्वारि च॥४॥

[१९]

भूर्भुवः सुवर्वसवस्त्वाञ्जनु गायत्रेण छन्दसा रुद्रास्त्वाञ्जनु त्रैष्टुभेन छन्दसादित्यास्त्वाञ्जनु जागतेन छन्दसा यद्वातो अपो अगमदिन्द्रस्य तनुव प्रियाम्। एतः स्तोतरेतेन पथा पुनरश्वमा वर्तयासि नः। लाजी (३) ऋषी (३) न यशो ममा (४)म्। यव्यायै गव्यायां एतदेवा अन्नमत्तैतदन्नमद्वि प्रजापते। युञ्जन्ति ब्रध्नमरुषं चरन्तं परि तस्थुषः। रोचन्ते रोचना दिवि। युञ्जन्त्यस्य काम्या हरी विपक्षसा रथै। शोणा धृष्णू नृवाहसा। केतुं कृण्वन्नकेतवे पेशो मर्या अपेशसे। समुषद्विरजायथाः॥ (५१)

ब्रध्नं पञ्चविंशतिश्च॥१॥

[२०]

प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहाऽपानाय स्वाहा स्नावभ्यः स्वाहा सन्तानेभ्यः स्वाहा परिसन्तानेभ्यः स्वाहा पर्वभ्यः स्वाहा सन्धानेभ्यः स्वाहा शरीरेभ्यः स्वाहा यज्ञाय स्वाहा दक्षिणाभ्यः स्वाहा सुवर्गाय स्वाहा लोकाय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥ (५२)

प्राणायष्टाविंशतिः॥१॥

[२१]

सिताय स्वाहाऽसिताय स्वाहाऽभिहिताय स्वाहाऽनभिहिताय स्वाहा युक्ताय स्वाहाऽयुक्ताय स्वाहा सुयुक्ताय स्वाहोद्युक्ताय स्वाहा विमुक्ताय स्वाहा प्रमुक्ताय स्वाहा वञ्चते स्वाहा परिवञ्चते स्वाहा संवञ्चते स्वाहाऽनुवञ्चते स्वाहोद्वञ्चते स्वाहा यते स्वाहा धावते स्वाहा तिष्ठते स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥ (५३)

सितायाष्टात्रिंशत्॥१॥

[२२]

बृहस्पतिः श्रद्धया वा ऋक्षा वै प्रजापतिर्यनयेन द्वे वाव देवसूत्रे आदित्या अंकामयन्त सुवर्गं वसिष्ठः संवत्सरायं सुवर्गं ये सत्रं ब्रह्मवादिनोऽतिरात्रो ज्योतिष्टोमं मेघः कूप्योऽथोऽद्धो यो नमो मयोभूः किं स्विदम्बे भूः प्राणायं सिताय द्वाविंशतिः॥२२॥

बृहस्पतिः प्रतितिष्ठन्ति वै दशरात्रेण सुवर्गं यो अर्वन्तं भूस्त्रिपञ्चाशत्॥५३॥

बृहस्पतिः सर्वस्मै स्वाहा॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां सप्तमकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः समाप्तः॥७-४॥

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां सप्तमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

गावो वा एतत्स्रमांसताशृङ्गाः सतीः शृङ्गाणि नो जायन्ता इति कामेन तासां दश मासा निषण्णा आसन्नथ शृङ्गाण्यजायन्त ता उदतिष्ठन्नराध्मेत्यथ यासां नाजायन्त ताः संवत्सरमाप्त्वोदतिष्ठन्नराध्मेति यासां चाजायन्त यासां च न ता उभयीरुदतिष्ठन्नराध्मेति गोसत्रं वै (१)

संवत्सरो य एवं विद्वांसः संवत्सरमुपयन्त्यध्रुवन्त्येव तस्मात्तूपरा वार्षिकौ मासौ पत्वा चरति सत्राभिजितुं ह्यस्यै तस्मात्संवत्सरसदो यत्किं च गृहे क्रियते तदाप्तमवरोद्धमभिजितं क्रियते समुद्रं वा एते प्र प्लवन्ते ये संवत्सरमुपयन्ति यो वै समुद्रस्य पारं न पश्यन्ति न वै स तत् उदैति संवत्सरः (२)

वै समुद्रस्तस्यैतत्पारं यदतिरात्रौ य एवं विद्वांसः संवत्सरमुपयन्त्यनार्ता एवोदृचं गच्छन्तीयं वै पूर्वोऽतिरात्रोऽसावुत्तरो मनः पूर्वो वागुत्तरः प्राणः पूर्वोऽपान उत्तरः प्ररोधनं पूर्वं उदयनमुत्तरो ज्योतिष्ठोमो वैश्वानरोऽतिरात्रो भवति ज्योतिरेव पुरस्ताद्दधते सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै चतुर्विंशः प्रायणीयो भवति चतुर्विंशतिरर्धमासाः (३)

संवत्सरः प्रयन्त एव संवत्सरे प्रति तिष्ठन्ति तस्य त्रीणि च शतानि षष्टिंश्च स्तोत्रीयास्तावतीः संवत्सरस्य रात्रय उभे एव संवत्सरस्य रूपे आप्नुवन्ति ते सः स्थित्या अरिष्ट्या उत्तरेरहोभिश्चरन्ति षड्हा भवन्ति षड्वा ऋतवः संवत्सर ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रति तिष्ठन्ति गौश्चायुंश्च मध्यतः स्तोमौ भवतः संवत्सरस्यैव तन्मिथुनं मध्यतः (४)

दधति प्रजननाय ज्योतिरभितो भवति विमोचनमेव तच्छन्दास्येव तद्विमोचं यन्त्यथो उभयतोऽज्योतिषैव षड्हेनं सुवर्गं लोकं यन्ति ब्रह्मवादिनो वदन्त्यासन्ते केन यन्तीति देवयानेन पथेति ब्रूयाच्छन्दासि वै देवयानः पन्था गायत्री त्रिष्टुब्जगती ज्योतिर्वै गायत्री गौस्त्रिष्टुग्गायुर्जगती यदेते स्तोमा भवन्ति देवयानेनैव (५)

तत्पथा यन्ति समानं सामं भवति देवलोको वै सामं देवलोकादेव न यन्त्यन्या अन्या ऋचो भवन्ति मनुष्यलोको वा ऋचो मनुष्यलोकादेवान्यमन्यं देवलोकमभ्यारोहन्तो यन्त्यभिवर्तो ब्रह्मसामं भवति सुवर्गस्य लोकस्याभिवृत्त्या अभिजिद्भवति सुवर्गस्य

लो॒कस्या॒भिजि॑त्यै विश्व॑जि॒द्ववति॑ विश्व॑स्य॒ जित्यै॑ मा॒सिमा॑सि पृ॒ष्ठान्युप॑ यन्ति
मा॒सिमा॑स्यति॒ग्राह्या॑ गृह्यन्ते मा॒सिमा॑स्येव वी॒र्यं॑ दधति मा॒सां प्रति॑ष्ठित्या उ॒परि॑ष्ठान्मा॒सां
पृ॒ष्ठान्युप॑ यन्ति तस्मा॑दु॒परि॑ष्ठा॒दोष॑धयः फलं॑ गृह्णन्ति॥ (६)

गोसूत्रं वा एति संवत्सरोऽर्धमासा मित्युनं मध्यतो देवयानेनैव वीर्यञ्जयोदश च॥६॥ [१]

गावो॑ वा ए॒तत्स॒त्रमा॑सताशृ॒ङ्गाः स॒तीः शृ॒ङ्गाणि॑ सि॒षांसन्ती॑स्तासां दश॑ मा॒सा नि॑षण्णा
आस॑न्नथ शृ॒ङ्गाण्य॑जायन्त ता अ॒ब्रुव॑न्नरा॒थ्समो॑त्तिष्ठा॒माव॑ तं का॒मम॑रु॒थ्सम॑हि येन॑ का॒मेन॑
न्य॑षदा॒मेति॑ तासा॑मु॒ त्वा अ॒ब्रुव॑न्न॒र्था वा॒ याव॑ती॒र्वासाम॑हा ए॒वमौ द्वा॑दशौ मा॒सौ संव॑त्सरः
स॒म्पाद्यो॑त्तिष्ठा॒मेति॑ तासा॑म् (७)

द्वा॒दशे मा॑सि शृ॒ङ्गाणि॑ प्राव॑र्तन्त श्रद्धया॑ वाश्रद्धया॑ वा ता इ॒मा या॑स्तू॒परा उ॒भय्यो॑
वाव॑ ता आ॒र्ध्वव॑न् याश्च शृ॒ङ्गाण्य॑सन्वन् याश्चो॒र्जम॑वारु॒न्धत॑र्ध्नोति दश॑सु मा॒सूत्तिष्ठ॑न्नृ॒ध्नोति॑
द्वा॒दश॑सु य ए॒वं वेद॑ प॒देन॑ खलु॒ वा ए॒ते य॑न्ति वि॒न्दति॑ खलु॒ वै प॒देन॑ यन्त॒द्वा
ए॒तदृ॒द्धम॑य॒नन्त॑स्मादे॒तद्रो॑सनि॥ (८)

तिष्ठामेति तासां तस्माद्दे च॥२॥ [२]

प्र॒थ॒मे मा॑सि पृ॒ष्ठान्युप॑ यन्ति म॒ध्यम॑ उप॑ यन्त्यु॒त्तम॑ उप॑ यन्ति तदा॑हुर्या॒ वै त्रि॑रेक॒स्याहं॑
उप॑सीदन्ति द॒हं वै सा॑प॒राभ्यां॑ दो॒हाभ्यां॑ दु॒हेऽथ॑ कुतः सा धौ॑क्ष्यते यां द्वा॒दश॑ कृ॒त्वं
उप॑सीदन्तीति संवत्सरः स॒म्पाद्यो॑त्तमे मा॒सि स॒कृत्पृ॑ष्ठान्युपै॒युस्तद्य॑जमाना य॒ज्ञं प॒शून॑वं
रु॒न्धते॑ समु॒द्रं वै (९)

ए॒तेऽन॑वार॒मपा॑रं प्र प्ल॒वन्ते॑ ये संव॑त्सरमु॒पय॑न्ति यद्व॑ह॒द्रथ॑न्तरे अ॒न्वर्जे॑युर्यथा मध्ये॑
समु॒द्रस्य॑ प्ल॒वम॑न्व॒र्जेयु॑स्तादृ॒क्तदनु॑त्सर्गं बृ॒ह॒द्रथ॑न्तराभ्या॒मित्वा॑ प्र॒तिष्ठां॑ गच्छन्ति स॒र्वेभ्यो॑ वै
का॒मेभ्यः॑ स॒न्धिर्दु॑हे तद्य॑जमानाः स॒र्वान्का॑मा॒नवं॑ रु॒न्धते॑॥ (१०)

समुद्रं वै चतुस्त्रिंशच्च॥२॥ [३]

स॒मान्यं॑ ऋ॒चो भ॑वन्ति मनु॒ष्यलो॑को वा ऋ॒चो मनु॑ष्यलो॒कादे॒व न य॑न्त्यन्य॒दन्य॑थ्सामं
भव॑ति दे॒वलो॑को वै सा॒मं दे॒वलो॑कादे॒वान्य॑म॒न्यं मनु॑ष्यलो॒कं प्र॑त्यव॒रोह॑न्तो यन्ति जग॑ती॒मग्र॑
उप॑ यन्ति जग॑तीं॒ वै छ॒न्दांसि॑ प्र॒त्यव॑रोहन्त्याग्र॒यणं॑ ग्रा॒हां बृ॒हत्पृ॑ष्ठानि त्रयस्त्रिं॒शश्च॑
स्तो॒मास्त॑स्मा॒ज्याया॑श्च॒ सं क॑नी॒यान्प्र॑त्यव॒रोह॑ति वैश्व॑कर्म॒णो गृ॑ह्यते विश्वान्ये॒व तेन॑ कर्मा॑णि

यजमाना अव रुन्धत आदित्यः (११)

गृह्यत इयं वा अदितिरस्यामेव प्रति तिष्ठन्त्यन्योन्यो गृह्येते मिथुनत्वाय प्रजात्या
अवान्तरं वै देशरात्रेण प्रजापतिः प्रजा असृजत यद्देशरात्रो भवति प्रजा एव तद्यजमानाः
सृजन्त एताः ह वा उदङ्कः शौल्बायनः सत्रस्यर्द्धमुवाच यद्देशरात्रो यद्देशरात्रो भवति
सत्रस्यर्द्धा अथो यदेव पूर्वेष्वहःसु विलोम क्रियते तस्यैवेषा शान्तिः॥ (१२)

आदित्यस्तस्यैव द्वे च॥२॥

[४]

यदि सोमो सः सुतो स्यातां महति रात्रियै प्रातरनुवाकमुपाकुर्यात्पूर्वो वाचं
पूर्वो देवताः पूर्वश्छन्दांसि वृङ्क्ते वृषण्वतीं प्रतिपदं कुर्यात्प्रातःसवनादेवेषामिन्द्रं
वृङ्क्तेऽथो खल्वाहुः सवनमुखेसवनमुखे कार्येति सवनमुखात्सवनमुखादेवेषामिन्द्रं वृङ्क्ते
संवेशायोपवेशाय गायत्रियास्त्रिष्टुभो जगत्या अनुष्टुभः पङ्क्त्या अभिभूत्यै स्वाहा छन्दांसि
वै संवेश उपवेशश्छन्दांभिरैवेषाम् (१३)

छन्दांसि वृङ्क्ते सजनीयः शस्यं विहव्यः शस्यमगस्त्यस्य कयाशुभीयः
शस्यमेतावद्वा अस्ति यावदेतद्वावदेवास्ति तदेषां वृङ्क्ते यदि प्रातःसवने कलशो दीर्येत
वैष्णवीषु शिपिविष्टवतीषु स्तुवीरन् यद्वै यज्ञस्यातिरिच्यते विष्णुं तच्छिपिविष्टमभ्यति
रिच्यते तद्विष्णुः शिविपिष्टोऽतिरिक्त एवातिरिक्तं दधात्यथो अतिरिक्तेनैवातिरिक्तमात्स्वावं
रुन्धते यदि मध्यन्दिने दीर्येत वषट्कारनिधनः सामं कुर्युर्वषट्कारो वै यज्ञस्य प्रतिष्ठा
प्रतिष्ठामेवेनद्रमयन्ति यदि तृतीयसवन एतदेव॥ (१४)

छन्दांभिरैवेषामवेकात्रविंशतिश्च॥२॥

[५]

षडहर्मासान्ध्रसम्पाद्याहुरुत्सृजन्ति षडहर्हि मासान्ध्रसम्पश्यन्त्यर्धमासैर्मासान्ध्रसम्पाद्याहः
मासान्ध्रसम्पश्यन्त्यमावास्यया मासान्ध्रसम्पाद्याहुरुत्सृजन्त्यमावास्यया हि मासान्ध्रसम्पश्यन्ति
पौर्णमास्या मासान्ध्रसम्पाद्याहुरुत्सृजन्ति पौर्णमास्या हि मासान्ध्रसम्पश्यन्ति यो वै पूर्ण
आसिञ्चति परा स सिञ्चति यः पूर्णादुदचति (१५)

प्राणमस्मिन्ध्रस दधाति यत्पौर्णमास्या मासान्ध्रसम्पाद्याहुरुत्सृजन्ति संवत्सरायैव
तत्प्राणं दधति तदनु सत्रिणः प्राणन्ति यदहर्नोत्सृजेयुर्यथा दृतिरुपनद्धो विपतत्येव
संवत्सरो वि पतेदार्तिमार्च्छेयुर्यत्पौर्णमास्या मासान्ध्रसम्पाद्याहुरुत्सृजन्ति संवत्सरायैव

तदुदानं दधति तदनु सत्रिण उत (१६)

अनन्ति नार्तिमाच्छन्ति पूर्णमासे वै देवानां सुतो यत्पौर्णमास्या मासांश्चसम्पाद्याहंरुथ्सु देवानामेव तद्यज्ञेन यज्ञं प्रत्यवरोहन्ति वि वा एतद्यज्ञं छिन्दन्ति यत्पण्डितसन्तः सन्तमथाहंरुथ्सृजन्ति प्राजापत्यं पशुमालभन्ते प्रजापतिः सर्वा देवता देवताभिरेव यज्ञं सं तन्वन्ति यन्ति वा एते सर्वनाद्येऽहः (१७)

उथ्सृजन्ति तुरीयं खलु वा एतथ्सर्वनं यथ्सान्नाय्यं यथ्सान्नाय्यं भवति तेनैव सर्वनान्न यन्ति समुपहूय भक्षयन्त्येतथ्सौमपीथा ह्यैतरहिं यथायतनं वा एतेषां सवनभाजौ देवता गच्छन्ति येऽहंरुथ्सृजन्त्यनुसवनं पुरोडाशान्निर्वपन्ति यथायतनादेव सर्वनभाजौ देवता अव रुन्धतेऽष्टाकपालान्प्रातःसवनं एकादशकपालान्माध्यन्दिने सवने द्वादशकपालांस्तृतीयसवने छन्दांस्येवास्वावं रुन्धते वैश्वदेवं चरुं तृतीयसवने निर्वपन्ति वैश्वदेवं वै तृतीयसवनन्तेनैव तृतीयसवनान्न यन्ति॥ (१८)

उदच्युद्येऽहंरुत्वा पञ्चदश चा॥४॥

[६]

उथ्सृज्या (३) नोथ्सृज्या (३) मिति मीमांसन्ते ब्रह्मवादिनस्तद्वाहुरुथ्सृज्यमेवेत्यंमावाच च पौर्णमास्यां चोथ्सृज्यमित्याहुरेते हि यज्ञं वहत इति ते त्वाव नोथ्सृज्ये इत्याहुये अवान्तरं यज्ञं भेजाते इति या प्रथमा व्यष्टका तस्यामुथ्सृज्यमित्याहुरेष वै मासो विश्व इति नादिष्टम् (१९)

उथ्सृजेयुर्यादादिष्टमुथ्सृजेयुर्यादृशे पुनः पर्याप्लावे मध्ये षडहस्यं सम्पद्येत षडहैर्मासांश्चसम्पाद्य यथ्सप्तममहस्तस्मिन्नुथ्सृज्येयुस्तदग्नये वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेयुरेन्द्रं दधीन्द्राय मरुत्वते पुरोडाशमेकादशकपालं वैश्वदेवं द्वादशकपालमग्नेर्वै वसुमतः प्रातःसवनं यदग्नये वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपन्ति देवतामेव तद्वाग्निनी कुर्वन्ति (२०)

सर्वनमष्टाभिरुपं यन्ति यदैन्द्रं दधि भवतीन्द्रमेव तद्वागधेयान्न च्यावयन्तीन्द्रस्य वै मरुत्वतो माध्यन्दिनं सर्वनं यदिन्द्राय मरुत्वते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपन्ति देवतामेव तद्वाग्निनी कुर्वन्ति सर्वनमेकादशभिरुपं यन्ति विश्वेषां वै देवानामभुमतां तृतीयसवनं यद्वैश्वदेवं द्वादशकपालं निर्वपन्ति देवता एव तद्वाग्निनी कुर्वन्ति सर्वनं द्वादशभिः (२१)

उपं यन्ति प्राजापत्यं पशुमा लभन्ते यज्ञो वै प्रजापतिर्यज्ञस्याननुसर्गायाभिवर्त इतः षण्मासो ब्रह्मसामं भवति ब्रह्म वा अभिवर्तो ब्रह्मणैव तत्सुवर्गं लोकमभिवर्तयन्तो यन्ति प्रतिकूलमिव हीतः सुवर्गो लोक इन्द्र क्रतुं न आ भर पिता पुत्रेभ्यो यथा। शिक्षा नो अस्मिन्पुरुहूत यामनि जीवा ज्योतिरशीमहीत्यमुत आयता ५ षण्मासो ब्रह्मसामं भवत्ययं वै लोको ज्योतिः प्रजा ज्योतिरिममेव तल्लोकं पश्यन्तोऽभिवदन्त आ यन्ति॥ (२२)

नादिष्टङ्कर्वन्ति द्वादशभिरिति वि० श्रुतिश्च॥ ४॥

[७]

देवानां वा अन्तं जग्मुषामिन्द्रियं वीर्यमपाक्रामत्तत्क्रोशेनावारुन्धत तत्क्रोशस्य क्रोशत्वं यत्क्रोशेन चात्वालस्यान्तं स्तुवन्ति यज्ञस्यैवान्तं गत्वेन्द्रियं वीर्यमव रुन्धते सत्रस्यर्द्धाहवनीयस्यान्तं स्तुवन्त्यग्निमेवोपद्रष्टारं कृत्वर्द्धिमुप यन्ति प्रजापतेरुहदयेन हविर्धानेऽन्तः स्तुवन्ति प्रेमाणमेवास्य गच्छन्ति श्लोकेन पुरस्तात्सदसः (२३)

स्तुवन्त्यनुश्लोकेन पश्चाद्यज्ञस्यैवान्तं गत्वा श्लोकभाजो भवन्ति नवभिर्ध्वर्युरुद्रायति नव वै पुरुषे प्राणाः प्राणानेव यजमानेषु दधाति सर्वा ऐन्द्रियो भवन्ति प्राणेष्वेवेन्द्रियं दधत्यप्रतिहृताभिरुद्रायति तस्मात्पुरुषः सर्वाण्यन्यानि शीर्ष्णोऽङ्गानि प्रत्यचति शिर एव न पञ्चदश ५ रथन्तरं भवतीन्द्रियमेवाव रुन्धते सप्तदशम् (२४)

बृहदन्नाद्यस्यावुरुद्धा अथो प्रैव तेन जायन्त एकविंशं भद्रं द्विपदासु प्रतिष्ठित्यै पलेय उपं गायन्ति मिथुनत्वाय प्रजात्यै प्रजापतिः प्रजा असृजत सौऽकामयतासामह ५ राज्यं परीयामिति तासां राजनेनैव राज्यं पर्येतद्राजनस्य राजनत्वं यद्राजनं भवति प्रजानामेव तद्यजमाना राज्यं परि यन्ति पञ्चविंशं भवति प्रजापतेः (२५)

आप्त्यै पञ्चभिस्तिष्ठन्तः स्तुवन्ति देवलोकमेवाभि जयन्ति पञ्चभिरासीना मनुष्यलोकमेवाभि जयन्ति दश सं पद्यन्ते दशाक्षरा विराडन्नं विराजैवान्नाद्यमव रुन्धते पञ्चधा विनिषद्य स्तुवन्ति पञ्च दिशो दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठन्त्येकैकयास्तुतया समायन्ति दिग्भ्य एवान्नाद्य ५ सम्भरन्ति तामिरुद्रातोद्रायति दिग्भ्य एवान्नाद्यम् (२६)

सम्भृत्य तेज आत्मन्दधते तस्मादेकः प्राणः सर्वाण्यङ्गान्यवत्यथो यथा सुपर्ण उत्पतिष्यञ्छिर उत्तमं कुरुत एवमेव तद्यजमानाः प्रजानामुत्तमा भवन्त्यासन्दीमुद्राता रोहति साम्राज्यमेव गच्छन्ति प्लेङ्क ५ होता नाकस्यैव पृष्ठ ५ रोहन्ति कूर्चावध्वर्युर्ब्रध्नस्यैव विष्टपं गच्छन्त्येतावन्तो वै देवलोकास्तेष्वेव यथापूर्वं प्रति तिष्ठन्त्यथो आक्रमणमेव

तथ्सेतुं यजमानाः कुर्वते सुवर्गस्य लोकस्य समष्टौ॥ (२७)

सदसः सप्तदशं प्रजापतेर्गायति दिग्भ्य एवान्नाद्यं प्रत्येकादश च॥५॥ [८]

अर्क्येण वै संहस्रशः प्रजापतिः प्रजा असृजत् ताम्य इलान्देनेरां लूतामवारुन्ध
यदक्यम्भवति प्रजा एव तद्यजमानाः सृजन्त इलान्दं भवति प्रजाभ्यं एव सृष्टाभ्य
इरां लूतामव रुन्धते तस्माद्याः समाः सत्रः समृद्धं क्षोधुकास्ताः समाः प्रजा इषः
ह्यासामूर्जमाददते याः समाः व्यृद्धमक्षोधुकास्ताः समाः प्रजाः (२८)

न ह्यासामिषमूर्जमाददत उत्क्रोदं कुर्वते यथा बन्धान्मुचाना उत्क्रोदं कुर्वत एवमेव
तद्यजमाना देवबन्धान्मुचाना उत्क्रोदं कुर्वत इषमूर्जमात्मन्दधाना वाणः शततन्तुर्भवति
शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठन्त्याजिं धावन्त्यनभिजितस्याभिजित्यै
दुन्दुभीन्समाघ्नन्ति परमा वा एषा वाग्या दुन्दुभौ परमामेव (२९)

वाचमव रुन्धते भूमिदुन्दुभिमा घ्नन्ति यैवेमां वाक्प्रविष्टा तामेवाव रुन्धतेऽथो इमामेव
जयन्ति सर्वा वाचो वदन्ति सर्वासां वाचामवरुद्धा आर्द्रं चर्मन्व्यायच्छेते इन्द्रियस्यावरुद्धा
आन्यः क्रोशति प्रान्यः शःसति य आक्रोशति पुनात्यैवैनान्त्स स यः प्रशःसति
पृतेष्वेवान्नाद्यं दधात्यृषिकृतं च (३०)

वा एते देवकृतं च पूर्वैर्मासैरव रुन्धते यद्वृतेच्छदाः सामानि भवन्त्युभयस्यावरुद्धौ
यन्ति वा एते मिथुनाद्ये संवत्सरमुपयन्त्यन्तर्वेदि मिथुनौ सम्भवतस्तेनैव मिथुनान्न
यन्ति॥ (३१)

व्यृद्धमक्षोधुकास्ताः समाः प्रजाः परमामेव च त्रिंशच्च॥४॥ [९]

चर्माव भिन्दन्ति पाप्मानमेवेषामव भिन्दन्ति मापं राक्षसीर्मातिं व्याथ्सीरित्याह
सम्प्रत्यैवेषां पाप्मानमव भिन्दन्त्युदकुम्भानधिनिधाय दास्यो मार्जालीयं परि नृत्यन्ति
पदो निघ्नतीरिदं मधुं गायन्त्यो मधु वै देवानां परममन्नाद्यं परममेवान्नाद्यमव रुन्धते पदो
नि घ्नन्ति महीयामेवैषु दधति॥ (३२)

चर्मैकान्नपञ्चाशत्॥१॥ [१०]

पृथिव्यै स्वाहान्तरिक्षाय स्वाहा दिवे स्वाहा सम्प्लोष्यते स्वाहा सम्प्लवमानाय स्वाहा

सम्भृताय स्वाहा मेघायिष्यते स्वाहा मेघायते स्वाहा मेघिताय स्वाहा मेघाय स्वाहा
नीहाराय स्वाहा निहाकायै स्वाहा प्रासचाय स्वाहा प्रचलाकायै स्वाहा विद्योतिष्यते स्वाहा
विद्योतमानाय स्वाहा संविद्योतमानाय स्वाहा स्तनयिष्यते स्वाहा स्तनयते स्वाहोग्रः
स्तनयते स्वाहा वर्षिष्यते स्वाहा वर्षते स्वाहाभिवर्षते स्वाहा परिवर्षते स्वाहा
संवर्षते (३३)

स्वाहानुवर्षते स्वाहा शीकायिष्यते स्वाहा शीकायते स्वाहा शीकिताय स्वाहा
प्रोषिष्यते स्वाहा प्रुष्णते स्वाहा परिप्रुष्णते स्वाहोद्गृहीष्यते स्वाहोद्गृह्यते स्वाहोद्गृहीताय
स्वाहा विप्लोष्यते स्वाहा विप्लवमानाय स्वाहा विप्लुताय स्वाहातपस्यते स्वाहातपते
स्वाहोग्रमातपते स्वाहर्ग्यः स्वाहा यजुर्ग्यः स्वाहा सामर्ग्यः स्वाहाङ्गिरोग्यः स्वाहा वेदैर्ग्यः
स्वाहा गाथैर्ग्यः स्वाहा नाराशः सीर्ग्यः स्वाहा रैर्ग्यः स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥ (३४)

सं वर्षते रैर्ग्यः स्वाहा द्वे च॥२॥ [११]

दत्वते स्वाहाऽदन्तकाय स्वाहा प्राणिने स्वाहाऽप्राणाय स्वाहा मुखवते स्वाहाऽमुखाय
स्वाहा नासिकवते स्वाहाऽनासिकाय स्वाहाऽक्षण्वते स्वाहाऽनक्षिकाय स्वाहा कर्णिने
स्वाहाऽकर्णकाय स्वाहा शीर्षण्वते स्वाहाऽशीर्षकाय स्वाहा पद्वते स्वाहाऽपादकाय
स्वाहा प्राणते स्वाहाऽप्राणते स्वाहा वदते स्वाहाऽवदते स्वाहा पश्यते स्वाहाऽपश्यते
स्वाहा शृण्वते स्वाहाऽशृण्वते स्वाहा मनस्विने स्वाहा (३५)

अमनसे स्वाहा रेतस्विने स्वाहाऽरेतस्काय स्वाहा प्रजाभ्यः स्वाहा प्रजननाय स्वाहा
लोमवते स्वाहाऽलोमकाय स्वाहा त्वचे स्वाहाऽत्वक्काय स्वाहा चर्मण्वते स्वाहाऽचर्मकाय
स्वाहा लोहितवते स्वाहाऽलोहिताय स्वाहा मांसन्वते स्वाहाऽमांसकाय स्वाहा स्नावभ्यः
स्वाहाऽस्नावकाय स्वाहाऽस्थन्वते स्वाहाऽनस्थिकाय स्वाहा मज्जन्वते स्वाहाऽमज्जकाय
स्वाहाऽङ्गिने स्वाहाऽनङ्गाय स्वाहाऽऽत्मने स्वाहाऽनात्मने स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥ (३६)

मनस्विने स्वाहाऽनात्मने स्वाहा द्वे च॥२॥ [१२]

कस्त्वा युनक्ति स त्वा युनक्तु विष्णुस्त्वा युनक्तस्य यज्ञस्यर्द्धं मह्यं सन्नत्या अमुष्मै
कामायायुषे त्वा प्राणाय त्वाऽपानाय त्वा व्यानाय त्वा व्युष्ट्यै त्वा रथ्यै त्वा राधसे त्वा
घोषाय त्वा पोषाय त्वाराद् घोषाय त्वा प्रच्युत्यै त्वा॥ (३७)

कस्त्वाऽष्टानि शत॥१॥ [१३]

अ॒ग्नये॑ गाय॒त्राय॑ त्रि॒वृते॑ राथ॒न्तराय॑ वास॒न्ताया॑ष्टाक॒पाल इन्द्रा॑य त्रैष्टु॒भाय॑ पञ्चद॒शाय॑
 बार॒हताय॑ ग्रैष्मा॒यैका॑दशकपालो वि॒श्वेभ्यो॑ दे॒वेभ्यो॑ जा॒गते॑भ्यः सप्तद॒शेभ्यो॑ वैरू॒पेभ्यो॑
 वार॒षिके॑भ्यो द्वाद॒शक॑पालो मि॒त्रावरु॑णाभ्या॒मानु॑ष्टुभाभ्यामेकवि॒ंशाभ्या॑ वैरा॒जाभ्या॑
 शार॒दाभ्या॑ पय॒स्या बृ॒हस्प॑तये पाङ्गा॒य त्रिण॑वाय॒ शाक्व॑राय॒ हैम॑न्तिकाय॒ चरुः॑ स॒वित्र
 आ॒तिच्छ॑न्दसाय॒ त्रय॑स्त्रि॒ंशाय॑ रैव॒ताय॑ शैशि॒राय॑ द्वाद॒शक॑पालोऽदि॒त्यै विष्णु॑पत्न्यै च॒रुर॒ग्नये॑
 वैश्वान॒राय॑ द्वाद॒शक॑पालोऽनु॒मत्यै॑ च॒रुः का॒य एक॑कपालः॥ (३८)

अ॒ग्नये॑ऽदि॒त्या अनु॑मत्यै सप्तच॒त्वारि॑ंशत्॥१॥

[१४]

यो वा अ॒ग्नवा॒ग्निः प्र॑ह्रियते यश्च सोमो॒ राजा॑ तयो॒रेष आ॑तिथ्यं यद॒ग्नीषो॑मीयोऽथैष रु॒द्रो
 यश्ची॑यते यत्सञ्चितेऽग्न॒वेतानि॑ ह॒वींषि॑ न निर्वपे॒देष॑ एव रु॒द्रोऽशा॑न्त उपो॒त्थाय॑ प्र॒जां प॒शून्
 यज॑मानस्याभि म॒न्येत॑ यत्सञ्चितेऽग्न॒वेतानि॑ ह॒वींषि॑ निर्वपति॒ भाग॑धेये॒नैवैनं॑ शमयति॒
 नास्य॑ रु॒द्रोऽशा॑न्तः (३९)

उ॒पो॒त्थाय॑ प्र॒जां प॒शून्भि॑ म॒न्यते॑ दश॑ ह॒वींषि॑ भवन्ति॒ नव॑ वै पुरु॒षे प्रा॒णा नाभि॑र्दशमी
 प्रा॒णाने॑व यज॑माने दधा॒त्यथो॑ दशा॑क्षरा वि॒राडन्नं॑ वि॒राज्ये॑वान्नाद्ये प्र॒तिं तिष्ठ॑त्यृतुभिर्वा ए॒ष
 छ॒न्दोभिः॑ स्तोमैः पृ॒ष्ठैश्चे॒तव्यं॑ इत्या॒हुय॑देतानि॑ ह॒वींषि॑ निर्वप॑त्यृतुभिरे॒वैनं॑ छ॒न्दोभिः॑ स्तोमैः
 पृ॒ष्ठैश्चि॑नुते दि॒शः सुषु॑वाणेन॑ (४०)

अ॒भि॒जित्या॑ इत्या॒हुय॑देतानि॑ ह॒वींषि॑ निर्वप॑ति दि॒शाम॒भिजि॑त्या ए॒तया॑ वा इन्द्रं
 दे॒वा अ॑याजय॒न्तस्मा॑दिन्द्रस॒व ए॒तया॑ मनु॑ मनुष्या॑स्तस्मा॑न्मनु॒सवो॑ यथेन्द्रो॒ देवानां॑ यथा
 मनु॑र्मनुष्या॑णामे॒वं भ॑वति॒ य एवं॑ वि॒द्वाने॑तयेष्ट्या॒ यज॑ते दि॒ग्वतीः॑ पुरो॒नुवा॑क्या भवन्ति॒ सर्वा॑सां
 दि॒शाम॒भिजि॑त्यै॥ (४१)

अशा॑न्तः सुषु॒वाणेनै॑कच॒त्वारि॑ंशत्॥३॥

[१५]

यः प्रा॑णतो नि॒मिष॑तो म॒हित्वैक॑ इ॒द्राजा॑ जग॑तो ब॒भूव॑। य ई॒शे अ॒स्य द्वि॒पद॑श्चतु॒ष्पदः॑
 कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम। उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽसि प्र॒जाप॑तये त्वा जुष्टं गृह्णामि॒ तस्य॑ ते
 द्यौर्महि॑मा नक्ष॒त्राणि॑ रू॒पमा॑दित्यस्ते तेज॒स्तस्मै॑ त्वा महि॑म्ने प्र॒जाप॑तये स्वाहा॥ (४२)

यः प्रा॑णतो द्यौर्दित्या॑ऽष्टात्रि॒ंशत्॥१॥

[१६]

य आ॑त्म॒दा ब॑ल॒दा यस्य॑ वि॒श्वं उ॒पास॑ते प्र॒शिषं॑ यस्य॑ दे॒वाः। यस्य॑ छा॒यामृ॑तं यस्य॑

मृत्युः कस्मै देवाय हविषा विधेम। उपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वा जुष्टं गृह्णामि
तस्य ते पृथिवी महिमौषधयो वनस्पतयो रूपमग्निस्ते तेजस्तस्मै त्वा महिम्ने प्रजापतये
स्वाहा॥ (४३)

य आत्मदाः पृथिव्यग्निरेकान्नचत्वारिंशत्॥१॥ [१७]

आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामाऽस्मिन्नाष्ट्रे राजन्यं इषव्यः शूरो महारथो
जायतान्दोग्ध्रीं धेनुर्वोढाऽनङ्गानाशुः सप्तिः पुरन्धिर्योषां जिष्णू रथेष्ठाः सभेयो युवाऽस्य
यजमानस्य वीरो जायतान्निकामेनिकामे नः पर्जन्यो वर्षतु फलिन्यो न ओषधयः पच्यन्तां
योगक्षेमो नः कल्पताम्॥ (४४)

आ ब्रह्मन्नेकचत्वारिंशत्॥१॥ [१८]

आक्रान् वाजी पृथिवीमग्निं युजमकृत वाज्यर्वाक्रान् वाज्यन्तरिक्षं वायुं युजमकृत
वाज्यर्वा द्यां वाज्याऽक्रुस्तं सूर्यं युजमकृत वाज्यर्वाग्निस्ते वाजिन् युङ्गन्तु त्वा रभे स्वस्ति
मा सं पारय वायुस्ते वाजिन् युङ्गन्तु त्वा रभे स्वस्ति मा सम् (४५)

पार्यादित्यस्ते वाजिन् युङ्गन्तु त्वा रभे स्वस्ति मा सं पारय प्राणधृगंसि प्राणं मै दृह
व्यानधृगंसि व्यानं मै दृहापानधृगस्यपानं मै दृह चक्षुरसि चक्षुर्मयि धेहि श्रोत्रमसि
श्रोत्रं मयि धेह्यार्युरस्यायुर्मयि धेहि॥ (४६)

वायुस्ते वाजिन् युङ्गन्तु त्वा रभे स्वस्ति मा सन्नचत्वारिंशच्च॥२॥ [१९]

जज्ञि बीजं वर्ष्टा पर्जन्यः पक्तां सस्यं सुपिप्पला ओषधयः स्वधिचरणेयं
सूपसद्वनोऽग्निः स्वध्यक्षमन्तरिक्षं सुपावः पवमानः सूपस्थाना द्यौः शिवमसौ
तपन् यथापूर्वमहोरात्रे पञ्चदशिनोऽर्धमासान्निशि मासाः कृता ऋतवः शान्तः
संवत्सरः॥ (४७)

जज्ञि बीजमेकत्रिंशत्॥१॥ [२०]

आग्नेयोऽष्टाकपालः सौम्यश्चरुः सावित्रोऽष्टाकपालः पौष्णश्चरु रौद्रश्चरुर्ग्नये
वैश्वानराय द्वादशकपालो मृगाखरे यदि नागच्छेद्ग्नयेऽहोमुचेऽष्टाकपालः सूर्यं पयो
वायव्यं आज्यभागः॥ (४८)

आग्नेयश्चतुर्विंशतिः॥१॥ [२१]

अग्नयेऽहोमुचेऽष्टाकपाल इन्द्रायाऽहोमुच एकादशकपालो मित्रावरुणाभ्यामागोमुग-

भ्यां॑ पय॑स्या॑ वायो॑सावि॒त्र आ॑गो॒मुग्भ्या॑ च॒रुर॑श्चि॒भ्यामा॑गो॒मुग्भ्या॑ धा॒ना म॒रुद्भ्य॑ ए॒नो॒मुग्भ्यः॑
स॒प्तक॑पालो॒ विश्वे॑भ्यो दे॒वेभ्य॑ ए॒नो॒मुग्भ्यो॑ द्वा॒दश॑कपा॒लोऽनु॑मत्यै च॒रुर॑ग्नयै॑ वैश्वान॒राय॑ द्वा॒दश॑-
कपा॒लो द्या॑वा॒पृथि॑वीभ्या॑म॒हो॒मुग्भ्या॑ द्वा॒कपा॒लः॥ (४९)

अ॒ग्नये॑ऽहो॒मुचै॑ त्रि॒शत्॥१॥

[२२]

अ॒ग्नये॑ स॒मन॑मत्पृथि॒व्यै स॒मन॑मद्यथा॒ग्निः पृथि॑व्या स॒मन॑मदे॒वं मह्यं॑ भ॒द्राः सन्न॑तयः
सं न॑मन्तु वा॒यवे॑ स॒मन॑मदन्तरि॒क्षाय॑ स॒मन॑मद्यथा॒ वायु॑रन्तरि॒क्षेण॑ सू॒र्याय॑ स॒मन॑मद्वि॒वे
स॒मन॑मद्यथा॒ सूर्यो॑ दि॒वा च॒न्द्रम॑से स॒मन॑मन्नक्ष॒त्रेभ्यः॑ स॒मन॑मद्यथा॒ चन्द्र॑मा नक्ष॒त्रैर्वरु॑णाय
स॒मन॑मद॒द्भ्यः स॒मन॑मद्यथा॑ (५०)

वरु॑णोऽद्भिः साम्ने स॒मन॑मदृ॒चे स॒मन॑मद्यथा॒ साम॑र्चा ब्रह्म॑णे स॒मन॑मत्क्षत्राय॒ स॒मन॑मद्यथा॒
ब्रह्म॑ क्ष॒त्रेण॑ रा॒ज्ञे स॒मन॑मद्वि॒शे स॒मन॑मद्यथा॒ राजा॑ वि॒शा रथा॑य॒ स॒मन॑मद॒श्वेभ्यः॑ स॒मन॑मद्यथा॒
रथो॑ऽश्वैः प्र॒जाप॑तये स॒मन॑मद्भू॒तेभ्यः॑ स॒मन॑मद्यथा॒ प्र॒जाप॑तिर्भू॒तैः स॒मन॑मदे॒वं मह्यं॑ भ॒द्राः
सन्न॑तयः सं न॑मन्तु॥ (५१)

अ॒द्यः स॒मन॑मद्यथा॒ मह्यं॑ च॒त्वारि॑ च॥२॥

[२३]

ये ते॒ पन्था॑नः स॒वितः॑ पू॒र्व्यासो॑ऽरेण॒वो वि॑त॒ता अ॒न्तरि॑क्षे। तेभि॑र्नो अ॒द्य पृथि॑भिः
सु॒गेभी रक्षा॑ च नो अ॒र्धि च दे॒व ब्रू॑हि। नमो॑ऽग्नये॑ पृथि॒वि॒क्षिते॑ लो॒कस्पृ॑ते॒ लोक॑म॒स्मै
यज॑मानाय देहि॒ नमो॑ वा॒यवे॑ऽन्तरि॒क्ष॒क्षिते॑ लो॒कस्पृ॑ते॒ लोक॑म॒स्मै यज॑मानाय देहि॒ नमः॑
सू॒र्याय॑ दि॒वि॒क्षिते॑ लो॒कस्पृ॑ते॒ लोक॑म॒स्मै यज॑मानाय देहि॥ (५२)

ये ते॒ चतु॑श्च॒त्वारि॑शत्॥१॥

[२४]

यो वा अ॒श्वस्य॑ मे॒ध्यस्य॑ शि॒रो वेदं॑ शी॒र्षण्वा॑न्मे॒ध्यो भव॑त्युषा वा अ॒श्वस्य॑ मे॒ध्यस्य॑
शि॒रः सूर्य॑श्चक्षु॒र्वातः॑ प्रा॒णश्च॒न्द्रमाः॑ श्रोत्र॒न्दिशः॑ पादा॑ अ॒वान्तर॑दि॒शाः पर्श॑वोऽहो॒रात्रे नि॑मे॒षो-
ऽर्ध॑मा॒साः पर्वा॑णि मा॒साः स॒न्धाना॑न्यृत॒वोऽङ्गानि॑ सं॒वत्सर॑ आ॒त्मा रश्म॑यः केशा॑ नक्ष॒त्राणि॑
रूप॑न्ता॒रका॑ अ॒स्थानि॑ नभो॑ मा॒सान्योष॑धयो॒ लोमा॑नि वन॒स्पत॑यो॒ वाला॑ अ॒ग्निर्मुखं॑ वैश्वान॒रो
व्या॒त्तम् (५३)

समु॒द्र उ॒दर॑मन्तरि॒क्षं पा॒युर्द्या॑वा॒पृथि॑वी आ॒ण्डौ ग्रा॒वा शे॒पः सोमो॑ रे॒तो यज्ज॑ञ्ज॒भ्यते॑ तद्वि
द्यो॒तते॑ यद्वि॒धूनु॑ते तथ्स्त॑नयति॒ यन्मेह॑ति॒ तद्व॑र॒षति॑ वागे॒वास्य॑ वाग॒हर्वा॑ अ॒श्वस्य॑ जाय॑मानस्य

महिमा पुरस्ताञ्जायते रात्रिरेनं महिमा पश्चादनु जायत एतौ वै महिमानावश्वमभितः
सम्बभूवतुर्हयो देवानवहृदवांसुरान् वाजी गन्धर्वानश्वो मनुष्यान्श्चसमुद्रो वा अश्वस्य योनिः
समुद्रो बन्धुः॥ (५४)

व्यातमवहृद्वांश च॥२॥

[२५]

गावो गावः सिर्षासन्तोः प्रथमे मासि संमान्यो यदि सोमो षडहेरुश्रृज्या(३)ं देवानामर्क्येण चर्माव पृथिव्ये दत्वते कस्त्वाग्नये यो वै
यः प्राणतो य आत्मदा आ ब्रह्मन्नाक्राञ्जति बीजमाग्नेयोऽष्टाकपालोऽग्नयेऽहोमुचेऽष्टाकपालोऽग्नये समनमद्ये ते पन्थानो यो वा अश्वस्य मेध्यस्य
शिरः प्रश्नविशतिः॥२५॥
गावंः समान्यः सर्वनमष्टाभिर्वा एते देवकृतश्चाभिजित्या इत्याहर्वरुणोऽद्विः साम्ने चतुःपञ्चाशत्॥५४॥
गावो योनिः समुद्रो बन्धुः॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां सप्तमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः समाप्तः॥७-५॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां सप्तमकाण्डः समाप्तः॥७॥

